

P/3070

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

scrie creștin de mbr

3

ANUL IV MARTIE
1951

OS
V-54

5/8

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

81

24

1966

106

3

ANUL IV MARTIE

1 9 5 1

3072

3070.

CUPRINSUL

	Pag.
VERONICA PORUMBACU: Aici a trăit Lenin; Schitul lui Mțări; Față 'n față	5
OLGA BRATEȘ: Lenin	9
DEMOSTENE BOTEZ: Judecata	12
COSTIN HANCU: Urcuș	16
VIOLETA ZAMFIRESCU: Moș Nicoară	17
PASKANDI GEZA: Asemeni lor; Peisaj; La gară (în românește de E. Pietraru)	18

AUREL BARANGA: „Recolta de aur” (piesă în trei acte)	20
--	----

80 ANI DELA COMUNA DIN PARIS

A. TOMA: Trăiască Comuna! (liber după Ernst Claar)	70
EUGENE POTTIER: Exilaților din 1871 (în românește de Al. Philippide)	72
LOUISE MICHEL: În jocul bombelor (în românește de Aurel Rău).	74
PAUL VERLAINE: Invinșii (traducere liberă de Mih. Dragomir)	76
VICTOR HUGO: Pamfletarii bisericii; Epilog (tălmăciri de Eugen Jebeleanu)	79

TARAS ȘEVCHENCO

Nu poate inima pricepe; Pe nimeni cerul să nu-l bată; Veniră vremuri de cenușă; Când vei veni; Și ce-ar fi scrisoare să-mi scriu; Când voiu muri (în românește de Victor Tulbure)	81
---	----

WILLIAM SHAKESPEARE

SONETE: 55—81 (în românește de Mihail Sebastian); 66 (în românește de Mihnea Gheorghiu); 107 (în românește de Petre Solomon)	85
---	----

PETRU DUMITRIU: Drum fără pulbere.. (Roman V, sfârșit)	87
--	----

ORIENTARI

MIHAI BENIUC : Poezia noastră, armă a poporului în lupta pentru apărarea păcii și construirea socialismului	191
G. NEDOȘIVIN : În legătură cu problema caracterului popular al artei sovietice	223

TEORIE ȘI CRITICĂ

N. MORARU : Shakespeare	254
TAMARA GANE : Un mare poet democrat revoluționar, luptător pentru cauza poporului	271
MIHAI GAFIȚA : Ce ascundeau decorurile	287

RECENZII

S. DAMIAN : Pe marginea volumului „Zece poeți tineri”	302
TATIANA GOLIM : Efortul colectiv, cheazășia succeselor	308
MIRCEA ZAHARESCU : Un popor subjugat începe să se trezească	313

BIBLIOGRAFIE	318
---------------------	-----

ACI A TRĂIT LENIN

Din casă, vremea n'a clintit un fir.
In Iulie a fost. Disdimineață.
Lăsându-și în odaie-ur musafir,
plecase Alilúeva*) la piață.

Abia găsi în vara ceea grea
ceva de cumpărat, dând pieții roată.
In timpu-acesta Lenin pregătea
cu grijă, insurecția armată.

Pe capul lui, Kerehski, îndârjit,
pusese la bătaie grase premii.
...Femeia numai smeură-a găsit
și-a fiert din ea dulceață pentru Lenin.

Dar el, deși era infometat,
abia-și turnă o lingură la cină:
— „Păstrează-o pentru Stalin; n'a mâncat
și'n seara asta trebuie să vină!”

Se 'ntoarse-apoi la masa lui de scris,
trecând într'o odaie-afăturată.
Târziu, când Stalin ușa a deschis,
femeia îl pofti la ceai, pe dată,

și 'n loc de zahăr vru și lui să-i dea
vreo două lingurițe cu dulceață.
Dar Stalin o opri: — „I-o vei păstra
lui Lenin, pentru mâine dimineață!”

*) In casa muncitorului caucazian Serghei Iacovlevici Aliluev, Lenin a trăit ilegal dela 7 la 12 Iulie 1917.

... E doar un amănunt. L-am ascultat
tradus și pentru noi, în românește.
În vechea locuință 'n Leningrad,
azi fiecare lucru-l amintește.

E-același gând, prieten și uman,
ce 'n viață dă putere-asemeni sevei,
și poartă peste graniți, peste ani,
povestea de pe malurile Nevei.

Leningrad, Ianuarie 1951

SCHITUL LUI MȚĂRI *)

Sus pe munte e un schit,
ridicat din lespezi groase.
Un gruzin ne-a povestit
din legendele rămase.

Schitu-a fost aici de când
nu era în văi cetate,
și tot el văzu pe rând
zidurile măcinate.

Mut în vremi de silnicii,
nu știa s'audă plânsul.
Câte doțuri prăbuși
întunericul dintr'insul!

Schimnicii prin ani și ani
neclintit priveau pe-aproape,
la răzmeriți, la țărani,
ce'nroșiră unda apei.

Și, din schit să fugă-a vrut
Mțări, pe o altă cale.
Prea devreme s'a născut
pentru visurile sale!

*) „Mțări“ în limba georgiană înseamnă călugăr neinițiat. Mțări este personajul unui vestit poem al lui Lermontov. Eroul moare între zidurile acestui schit, mistuit de dorul de libertate.

Pe sub munte'n valuri mici
apa Kurii bate prundul.
Lermontov trecu pe-aici,
după Mțari, căutându-l.

Unde s'o fi sprijinit ?
Pe această piatră, poate,
ispășindu-și, surghiunit,
dorul lui de libertate.

Des câte-o furtună rea
îi lovea, tăios, obrazul.
Nalt din ochi se măsură
un poet cu Caucazul.

...Locul vechiului surghiun
printre crestele aceste,
il cutreer, după-un drum
dela mij și mij de verste.

Căiar pe sub același schit
unde Kura pleacă 'n lume,
o uzină-a înmilit
alba apelor minune.

Nu se'nchide'n ea, posac,
rumegând ca'n vizuină,
faima unui searbăd veac,
năpădit de grea rugină.

Și în locul frământat
de răskoale, de armate,
în colhoz ne-au ospătat
case mari și luminate...

Stele suie, stele pier,
sus pe boltă, peste case.
Pe pământ e noul cer,
înstelat de mâini vânjoase.

Ce poetul a visat,
prin adâncă ceață-a vremii,
a făcut, descătușat,
un popor, în trei decenii !

Și 'n bibliotecă găsești,
lângă Șota (1), mult citite.
stihurile lui rusești,
în gruzină tălmăcite.

...O, lu vreme, de pe drum
luneci parcă prea grăbită !
Bun rămas îți spun acum,
fle, Gruzie 'nsorită !

Și în țara mea'ntr'o zi
am să cânt ce văd cu ochii...
Mai ușor sui dacă știi
culmea căreia te-apropii !

FATĂ 'N FATĂ

Acești ochi negri, mari, neobosiți
ca pasărele creștelor din zare,
au fost și ei odată-acoperiți
de vălurile fetelor adjare

O roabă-a fost. La treisprezece ani
căzură peste fața-i pânze groase.
Ca mama, ca bunica, Nerastan
ogoarele stăpânului arase.

...Dar la Tbilisi, azi, cu ochi atent,
privesc la ea studenții când vorbește.
Căci roaba de-altădată e docent,
și-o carte-a ei citită-i și 'n rusește.

Ca Nerastan sunt sute de surori ;
le aurește soarele obrazul.
Și'n fața lor, eu cred c'adeseori
își scoate cușma albă, Caucazul.

Tbilisi, Ianuarie 1951

1) Șota Rustaveli, vestit poet gruzin din veacul XII, autorul epopeii „Viteazul în piele de tigris”.

LENIN

...De-atuncea sunt douăzeci'sapte de ani !
Ca 'n clipa când lava răzbește 'n vulcani,
părea că se mișcă Uralul!
Pe Volga a prins să se sbuciume valul
înfiorat de iarnă și de veste:

VLADIMIR ILICI nu mai este!
...și șoapta 'n puhoie năvalnic creștea
pe țarmuri în floare, prin munții de nea,
pe prorele 'nalte izbite de ape,
în inima lumii ce-i fuse aproape...

...De-atuncea sunt douăzeci'sapte de ani !
Prin valuri de foc, înfruntând pe dușmani,
Partidul lui Lenin se'nalță ne'nfrânt.
De-atuncea prin fapte, pe 'ntregul pământ,
cuvântul lui Stalin — măreț jurământ —
trăește, așa cum a vrut-o cândva,
cu gândul, cu fapta, cu inima sa,
el, Ilici, purtându-și — cârmaciu peste ani, —
corabia 'n furtună răsbînd spre liman,
cu-aprinsă făclie pe vârf de catarg, —
ce neguri n'o sting, nici vânturi n'o sparg !

Vezi, Ilici deaceea n'a fost trecător
așa cum sunt toate : se nasc, cresc și mor,
așa cum au toate și zori și amurg,
când orele vieții gonesc și se scurg;
În lupta cea dreaptă, la Minsc sau Orel

ostașul sovietic, cu pumni de oțel
 pe dușmanii lumii întregi înfruntând,
 simțea că e Lenin cu el. Și i-a 'nfrânt.
 Și-acolo 'n Berlin când luptând a 'mplântat
 în creștetul fiarei, pe culmi de palat,
 drapelul lui Lenin — chiar Lenin venea
 să-i fie un reazim, să-l poată 'nălța!
 Când cerul pe Hoang-Ho de-o stea s'a aprins
 în ceasul când robul chinez a învins,
 pe steaua înaltă oricine-a citit
 un nume ce'n lume e fără sfârșit.

...Și Lenin — luminează, tărie de stânci, —
 plecat spre-a popoarelor chinuri adânci
 tăie prin furtună noroadelor cale;
 știa că s'or smulge din lanțuri și jale,
 știa că acei care 'n bezne-au robii
 or frânge robia, iar steagul iubit
 l-or duce stegarii din fabrici și-uzini,
 în drum spre acele visate lumini
 spre care el primii lor pași i-a condus
 când steaua de-Octombre creștea tot mai sus,
 că timpul ce-o trece — drumeț îndrăzneț —
 le-o fi ălor trudnici, tovarăș de preț!

Aleargă privire și pasul condu-mi
 pe 'ntinderea dragă a Mării Uniuni...
 În Stalin pe Lenin privește-l: e viu:
 în glasul uzinei, și 'n jocul sglobiu
 și'n mâna ce leagănă prunc durduliu,
 în lanul — o mare de spice-aurii,
 din mândre colhozuri. Și-oriunde-ai privi
 în zâmbetu-atâtor și-atâtor copii.
 ...Și-aleargă privire, cum știi alerga,
 prin țări desrobite ca Patria mea.
 Prin Stalin, pe Lenin privește-l: e viu
 pe Bistrița 'n spume, pe vale, la Jiu,
 În Reșița nouă, pe nalt de furnal,
 prin vremile celui dintâi Cincinal,
 în ochi, ce cu slovele-abea se deprind,
 în mâna bătrână, ce-o vezi răsfoind,

în satele 'n care lumini or scîpi,
pe-ogoarele 'ntînselor gospodării
și 'n omul călit, pregătît a lovi
cu sete pe toți cei ce-ar vrea să sugrume
iubire și leagăn și zâmbet de mume.
...Și iar mai aleargă privire și-adû-mi
cuvânt de tovarăș din colțuri de lumi:
de-i negru din Harlem, de-i alb sau chinez,
de 'ncarcă vapoare sau crește orez,
de-i rob care luptă și-a prins a spera,
de-i liber să crească în Patria sa,
trecutul amarnic îi stărue 'n minte
și-l poartă la'ndemnul vieții 'nainte
sub steagul lui Lenin. ce-și fâlîâie 'n zare
chemarea măreață la lupta cea mare.

DEMOSTENE BOTEZ

JUDECATA

Ileana a Gafiței din Covaci, —
Sat cu-o mulțime de țărani săraci, —
E-o fată cu codițe, subțirică,
Din patru fete, sora cea mai mică.

Intr'un apus de soare, astă vară,
Trecea semeț prin lanul de săcară, —
Un spic mai nalt ca toate celelalte
Și ele mlădioase și înalte.

Ce multe spice! Multe, fără număr,
Cât se vedea cu ochii pân' departe.
Da spicele cu-o mână laoparte
Și secera îi strălucea pe umăr.

Mergea mușcând un fir de pai în gură
Și c'un ulcior nesmălțuit în mână.
Juca pe sus văzduhul de căldură
Spre-o cumpănă subțire de fântână.

Tăiase peste holde înspre sat,
Că o dureau picioarele, săraca,
Plecase 'n zori de zi la secerat
Și se 'ntorcea acum să mulgă vaca.

De-asupra lanului albind ca spuma
Prin care o luase ea deadreptul,
Din zare nu i se vedea acuma
Decât doar capul ei bălai și pieptul.

Tocmai atunci ieși dintre ogoare
Feciorul unui vechi chiabur, călare.
Venea pe drum de țară, dinspre luncă,
Pe unde-avea niște cosași la muncă.

Venea la trap, plecat peste oblânc
Și calul lui creștea tot mai aproape.
Ileana se lăsă în jos, adânc,
În lanul des, ca'n fundul unei ape.

Și-acolo, printre fire, ochii ei
Jucau de spaimă, speriați și mici,
Prin lumea dedesubt, de gândăcei,
De găze mișunând, și de furnici.

Dar ochii lui de pasăre de pradă
În care-și răsfângea apusul focul,
O și zăriră, și 'nsemnară locul.
Calu 'nnota prin spice ca 'n zăpadă.

Pe câmpul liniștit căzuse seara
Din marginea pădurii de pe deal.
Ileana auzea fugind un cal
Și auzea, foșnind uscat, săcara.

Mai tare mai aproape, mai aproape..
Și din săcara cu tulpina coaptă
Ileana se 'nălță deodată, dreaptă.
Nici nu încercă să fugă ca să scape.

Simți suflare caldă pe obraz,
Și-o mână ca de orb ce-o căuta.
Văzu o clipă calul care sta
Cu frâul atârându-i pe grumaz.

Nu a putut atunci nimic să spună.
Își încordă întreaga ei făptură.
Era numai obidă, numai ură.
Și secera-i sclipi, — o semilună!

Nu spune-adevărat acel ce zice
Că secerea nu taie decât spice.

Din locu 'n care-a pologit săcara,
Ca de un stângen, roată împrejur,
Porni fugind feciorul de chiabur,
Lingându-și singur rănile, ca fiara.

II.

Acuma, după ani de amânare
Ileana a venit la judecată,
Să-și povestească viața ei curată,
În fața judecății populare.

La masă, sus, sunt oameni de ai ei,
Și chipul i se umple de lumină.
E-un muncitor venit dela uzină,
Și'n cele două părți. două femei.

Și ele două trebuie să fie
Tot muncitoare, — prea se uită drept.
Ileana-și simte inima în piept
Bătând grăbit, de vechea ei mânie.

Da. Este astăzi zi de socoteală,
Dar socoteala nu e pentru ea.
Și 'n ochii-albaștri ca de periuzea
Aceași veche ură dă năvală.

Și ura veche-i tremură pe buză,
Și tremură întreaga ei ființă,
Când și-amintește vechea umilință.
Și glasul ei nu apără, — acuză!

A spus ce-a fost atunci și mai 'nainte,
Și toate, toate câte-a îndurat
Nu numai ea, dar și ceilalți din sat,
De când le știe și le ține minte.

Vorbeau prin ea mulțimi de-odinioară,
De fete pângărite și de mame
Cu fețe 'năbușite în năframe,
Ce-au trebuit să tacă și să moară.

Vorbea ca nici odată, fără teamă.
Simțea că n'are-acum de ce se teme,
Că asesoarea cu păr alb de vreme
O asculta atentă ca o mamă.

Și parcă ochii umezi ar fi plâns.
Iar asesorul petrecând în gând
Atâtea nedreptăți, de nu știu când,
Avca pe masa mare, pumnul strâns.

Pe băncile orânduite 'n spate
Poporul asculta povestea fetei,
Înțelegând din vorba ei ce sete-i
De-o judecată dreaptă, de dreptate.

Unu-și plecase trupul înainte,
Iar alții în picioare cum stăteau,
Toți descifrând dreptatea din cuvinte,
Și parcă toți din sală judecau.

Atunci, așa cum sta ea, singurică,
Cu sufletul adus la judecată,
Ileana a simțit întâia dată
Că lângă ea mulțimea se ridică.

Era o zi de caldă primăvară,
Cu ceru 'nalt, albastru ca o mare.
Prin geam căzură razele de soare
Pe chipul ars al fetei dela țară.

Scăpată prin crenguțe de copaci,
Trecu lumina albă peste toate,
În ceasu 'n care se făcu dreptate
Ilenei a Gafiței din Covaci.

COSTIN HANCU

U R C U Ş

A căta oară prind în palmă fulgi
Şi oare câte ierni mi-au nins în barbă?
Hodina o gustam ca vita'n jug,
De pizmuiam şi-un firicel de iarbă.

Mi-s gârbovi anii care-i port în plete,
Vreo şaptezeci s'au strâns sub ăst suman,
Dar n'aş plăti pe cei trecuţi, băete,
Un ceas din anii noi pe care-i am.

Eri soarele 'n tavan, ca'n Bucureşti,
Mi-l priponiră 'n casă, doi puştani
Iar zoril îmi pătrund azi pe fereşti,
cum ochii LUI pătrund şi peste ani.

Noi prins-am cheia buchii de la el.
Şi primăvara asta, 'n sărbătoare
Am aşternut pe tablă 'ntâia slovă:
Desrobitor ne eşti şi păcii soare!

Pe drumul ist' trudesce mai însetat,
Cu Stalin sfătuind prin foi de carte.
Cu el deschis-am fericirii porţi
Flămând cum muşcă soarele din noapte.

Puterile ca niciodată-mi cresc
Şi-mi port spre Stalin gânduri aripate:
Din an în an mai mult întineresc...
Cu Stalin voiu urca şi mai departe!

MOȘ NICOARĂ

Strângea 'n căușul palmei, trei puieți,
Puieți de nuc, de zarzăr și de măr.
Dece i-or zâmbi ochii șugubeți?
Că-i răsfodă vântul cald în păr
Și tânăr este iar, într'adevăr...

Lin, vântul poartă vestea prin drumeag,
C'a prins el gândul lui Nicoară 'n hățuri;
Vor crește pomi, sădiți de un moșneag,
In care veverițe-or da ospățuri,
Și-or strânge lăncii poamele în șorțuri...

— „Unde să-mi prindă viață pomișorii?
Aicea chiar, aproape de izvor..
Ia uită-te, se reîntorc cocorii!
Ei, cine știe peste ani ce dor
Le-o 'mpărtăși vre-un tânăr muncitor,
Ce-o sta aici, cu draga lui de mână,
Și-o auzi cum mugurii plesnesc..
Imi clipocește inima bătrână
Ca apa cristalină. — Simt cum cresc
Din palma mea, puieții ce-i sădesc...

Sau poate cine știe 'n miez de vară,
Un svon prelung din porumbști pornit,
Drumețului i-o spune: Moș Nicoară
Trei pomi într'o poiană a sădit,
Aicea, unde-acum ai poposit...

„Un strop măcar să torn în cofa vieții
Al'dată pentru mine-atât de amară.
Azi creștem bucuria dimineții
Ca, mâine, pomi înalți să crească 'n soare
Cu ramuri luminând de-atâta floare.

Și chiar de-oiu sta atunci sub iarbă'n rouă
Și n'oi vedea nici pom, nici cer, nici câmp, —
Voi fi în rod, în flori, în viața nouă...”

*) Tânăr poetă debutantă.

ASEMENI LOR...

Și-acolo, 'n locuințe de minieri,
mari farfurii văzui sclipind pe masă,
și pozele 'nflorate îmi zâmbeau
sus, lângă vatra lor prietenoasă.

Și, într'o seară, mă dusei la bal
să dănuți... că-s doar în puteri —
Cânta o muzică. s'o tot auzi
și dansatorii toți erau minieri.

Și'ntr'o Duminică — era'n amurg —
mă întâlnii la cinema cu ei...
Ce bine le mai sta acolo'n bănci,
în haine noi, croite cu temei.

Se drege viața, — dar tot nu-î deajuns :
că pâinea-i bună, și-o mănânci ;
ci strânge'n pumn ciocanul și mai dârz,
ca, mâine, 'n miere pâinea ta s'o ungi !

Sfărâcă-asemenea lui Hotea, stânci ! —
și, de-l urmezi, ușor îți e să'nveți
că peste casa ta ridici acum
un roșu-acoperiș măreț.

Clădește ! Și'mplinește totul bine !
Ce-i astăzi mult, e mâine prea puțin.
Frumoasă fie-ți munca : pentru tine-i —
și nu uita, că fierul scos cu chin,

*) Tânăr poet de limbă maghiară din R. P. R.

lovește nemilos în ceata
dușmanilor, — iar tunetul cu care
sărmi munți, — prăvale nu doar piatra,
ci mușcă'n uneltirile dușmane.

Fii, dar, cu Hotea, — pruncii-ți poruncesc
și Pacea, — Patria ți-o cere —
fă din perforator o baionetă,
și dă'n dușmani cu'ntreaga ta putere!

PEISAJ

Iată codrul, cu frunzișul
greu de păsări încă —
verde-i lacu'n care-și surpă
pomii umbra-adâncă.

Gata-s să m'afund în iarba
galbenă de toamnă —
nu departe-un fir de apă
cântecul și'ndeamnă.

Naltă-i iarba, printre arbori
cerul se străvede —
șuieră funicularul,
sue vagonete.

Fără de putere-i toamna,
nu e toamnă'n țară —
Hotea, de pe-acum, cu frații-i
sunt în primăvară.

LA GARĂ

Noapte de toamnă. Te salut, loc natal.
Te iubesc. Nu doar că-ți sunt fiu, —
dar te'nalți și clădești, încât dragostea-mi
crescu mai înaltă, ca steaua 'n ceru-albăstriu.

In românește de E. Pietraru

AUREL BARANGA

„RECOLTA DE AUR”

piesă în trei acte

PERSONAGIILE

(în ordinea intrării în scenă)

DADA VANGHELINA
SOFIA
ZAHARIE
ȘTEFAN
ȚUGUI
IACOB ISTRATE
ZANOAGA
MIHAI
DUMITRU
POSTEUGĂ
TITUICĂ
GĂLVAN
ȚURCANU
POPA CIUPICI

PAUNA
VOICU
BECHERU
GHERGHINA
DOBRA
TOMA
FILIMON
PRIMUL ȚĂRAN
AL DOILEA ȚĂRAN
AL TREILEA ȚĂRAN
AL PATRULEA ȚĂRAN
AL CINCILEA ȚĂRAN
O BABA
ALTA BABA

Acțiunea se petrece într'un sat, într'o gospodărie colectivă. În zilele noastre.

ACTUL I

În casa lui Iacob Istrate, într'un amurg de sfârșit de vară a anului 1950.

Odaia din mijlocul casei lui Istrate dă drept în tindă. Ușa din dreapta se deschide spre odaia Sofiei, fiica gospodarului, ușa din stânga spre camera în care locuiește bătrânul. În fund, în dreapta și în stânga ușii, două ferestre. Prin fereastra din dreapta se vede o frântură de sat. Prin cea din stânga, câteva ramuri de salcie.

Lampa care spânzură din tavan nu-i aprinsă, iar lumina scăzută a asfințitului zvârle umbre grele peste lavițe, peste scaune, prin colțuri...

Se aude un lătrat de câine ce se dă la om.

DADA VANGHELINA : *(de afară)* Ho, trăzni-te-ar, că'mi rupi fusta...

SOFIA : *(ieșind din camera ce dă în dreapta)* Ce-i, Dadă ?

DADA : Câinele ăsta al vostru... C'o să pun mâna într'o zi p'un ciomag, să-i fărâm oasele... *(se aude mai departe lătratul. Dada Vanghelina întorcându-se spre ușă)* Ho, bătu-te-ar D-zeu de javră... *(Sofiei)* Să-l puneți în lanț, maică, dacă vreți să-l mai țineți... C'altfel vă pomeniți că dați de bucluc... Sare la vr'un copil și. Doamne ferește...

SOFIA : Nu sare, Dadă... Latră și el așa.

DADA : Zii... mai mult gura de el... *(din nou spre ușă)* Ho, mă, ho ! *(Pauză. Către Sofia)* Da'tu, singură ?

SOFIA : Singură, Dadă.

DADA : Of, când mă uit și la tine, mi se rupe inima...

SOFIA : *(zâmbind)* De ce, Dadă ?

DADA : Acû, de mine că stau singură, e că-l gonesc pe unchi-tu Zaharie să mai răsuflu și eu... Nu mai am trai de gura lui, maică... Toată ziua bodogănește : ba că aia nu-i place, ba că aia nu-i bună, ba că-i fiertura rece, ba e carnea afumată, ba că-i frig și răcește, ba că-i cald și asudă, ba că-i... *(spășită)* Mi s'a zărghit omu' de tot... Și-i zic pleacă bărbate, du-te, mai umblă pe colo, mai vezi ce-i pe dincolo, dă fuga pe la coperativă, ieși și tu din casă, să nu-ți mai auz glasul. Că pe mine mă cunoști, știi cum îmi place să fie omu' : tăcut, ca mine. Și-l gonesc... *(scurtă pauză)* Da' tu, fată tânără, un'ți-e omu' ?

SOFIA : *(tace)*

DADA : *(răstit aproape)* Un'ți-e bărbatu', muiere ?

SOFIA : La oraș, Dadă.

DADA : Iar ?

SOFIA : De ieri dimineață-i pornit... Treburi... Se zbate și el...

DADA : Da'cel puțin, ti-aduce ?

SOFIA : Mi-aduce.

DADA : Ei, atunci ce te plângi ?... *(pe alt ton)* Ziceam să dau ochii cu tat-tu...

SOFIA : Șezi, Dadă, c'acû trebuie să pice...

DADA : Șezi, șezi... Da' vorba e : am vreme ? N'am. Și cu tat-tu ăsta când umbli să-l cauți, să dai de el...

SOFIA : Astă seară zicea că vine mai devreme.

DADA : De când l-a pus președinte cine mai dă de urma lui ?

SOFIA : Prins și el cu treburi... Răspundere mare... La anii lui...

DADA : Păi, de... Cine-a vrut ? Asta-i slujbă de om tânăr, nepoată, de om în putere. Și măcar că se fudulește, uite, la sfântul Nicolae vechi dă cu nasu'n șaptezeci ? Dă.

SOFIA : Da' nu-i simte, Dadă Vanghelină...

DADA : Nu-i simte că s'a prins acû în horă și joacă... Da'ntr'o zi tot te-ajunge... Vrâsta-i ca umbra, fetică : dai cu pietre'n ea, și ea tot de tine se ține... Te ajunge, nepoată, și atunci nu mai ai ce să-i faci... Muncește de dimineață până seara, parc'ar avea trei fete de măritat... Una a avut și-a căpătuț-o. Ce mai vrea ?

SOFIA : Dacă-i place?... Gospodăria asta e toată viața lui...

DADA : Tot ea o să-l bage în pământ... I-am spus-o când l'am văzut săptămăna trecută, ba nu, minț, că-i peste două, dacă nu trei : „las-o mai ușurel, Iacobe, las-o mai încet”... Da'stă s'asculte? Și p'ormă parcă văz: tot în capu'meu se sparge : odată cade trăznit.

SOFIA : Taci, Dadă... Vorbești și 'mneatale...

DADA . Lasă, lasă că tu nu știi... Intreabă-mă pe mine, care am moșit jumate sat și-am îngropat trei bărbați... Toți sănătoși. Că unu' n'a zăcut. (*explicativ*) Zii dambla și taci. Și știi cum e damblaua : pleci la gospodărie, ori la cooperativă, ori la câmp, sănătos tun, și te'ntorci, doamne ferește, mort... Da'cu unchi-tu Zaharie, crezi că n'am grije? Mă uit la el ca la un pahar. Zic acū, acū, se dă de pământ și se face zob. D'aia nici nu-i ies din cuvânt. Zicea mai acușica : „Fă-mi, muiere și tu o pâine din făina a nouă”... Zic : „de unde zărghitule, de unde gămane, arzâte-ar focu' că numai la mâncare te gândești.” (*pe alt ton*) D'aia am și venit : nu-mi dai, nepoată, un pumn de făină?

SOFIA : N'am făină nouă, Dadă. Că la noi nu s'a făcut încă'mpărțea. Măine...

DADA : Atunci dă-mi d'a veche... Da'lui tat-tu Iacob să nu-i spui, că iar începe să mă certe.

SOFIA : Dacă n'ai vrut să-l asculți...

DADA : Eu? Cine-a ieșit vr'odată din cuvântu'lui?... Da' te pui cu unchi-tu Zaharie? Incăpățânat bătrănu' ca un catâr...

SOFIA : Lasă, Dadă, că nici 'mneatale n'ai vrut.

DADA : Taci, fetică, nu mai spune, că vorbești cu păcat... Uite, fai-că-tu trăiește, să spună : numa' ce s'a zvonit de gospodărie și cine-a fost a dintâi?

SOFIA : Și când a fost de s'a făcut, cine a dat bir cu fugiții?

DADA : De gura lui Zaharie, c'a zis că-și ia lumea'n cap și mă lasă. Ce era să fac? Să bag divorț la vrăsta mea? Nu ne-a fost dat să scăpăm de sărăcie... că vorba aia : ce ți-e scris, în frunte ți-e pus... Nu ne-a fost dat să ne procopsim. (*spășită, plângăreață*) Și acū vine pedeapsa să umbli cu blidul la poarta altuia...

SOFIA : Lasă, Dadă, nu te plânge, că n'ai ajuns la străini...

DADA : N'am ajuns, că tot la voi mi-e nădejdea... Da' pleznește fierea'n om când vede că putea să scape de nevoie, și tot calic a rămas! Mă uit la alde Jugănatu, la alde Cibicioc, la alde Onică... niște prăpădiți acolo... niște desbrăcați... Aveau ei mai mult pământ ca noi? ori boi, ori cai mai mulți? Că barim noi tot mai avem o pereche de boi, doi cai, da' Onică ce-a adus la colectivă? O fișteică de nisip : pui grâu, ori 'porumb pui, buruiiană iese... A adus altceva, nepoată?

SOFIA : N'a adus.

DADA : Și-acū, după câte bucate s'a făcut, zice lumea că i-a pus d-zeu mâna'n cap.... I-a pus?

SOFIA : I-a pus.

DADA : Nu putea să ne pună și nouă?... Să fii intrat și noi?

SOFIA : Puteați, că v'a chemat tata și v'a tot vorbit, v'a rugat...

ZAHARIE : (*intră, venind dinspre drum*) Ce faci muiere, nu vii? Că mi s'a lungit urechile de când te aștept.

DADA: (Sofiei) Il vezi? N'am apucat să spun și eu bună seara ca oamenii, și gata: după coada mea. Ho! că nu dau turcii. Ho!

ZAHARIE: Ouă? E, bun, dacă ne dă și ouă!

DADA: Ho, gămane, că ne dă și ouă! (Sofiei) Mai înțelege-te cu omu' dacă poți. Una vorbești, bașca ne'nțelegem... Acuma vrea și ouă!

ZAHARIE: Da' să ne dea mai multe, că dela Paști cine a mai văzut?

SOFIA: (strigându-i tare ca să se facă înțeleasă) Păi de, unchiule, dacă intrai în gospodărie...

ZAHARIE: Da'ce eu n'am vrut? Nu m'am bătut eu să intru? In-treabă-l și pe 'tat-tu că trăiește, să spună. N'am venit și i-am zis: „intru cumnate, gata sunt”. Da', vezi-o că-i aici... ea cu gura: „nu intra, Zaharie, că dacă te bagi pân'aici ți-a fost. Imi iau lumea'n cap și mă duc.”

SOFIA: Așa a fost?

ZAHARIE: D'apoi cum?

DADA: Te potrivești la gura lui? (către Zaharie) Nu te-am îndemnat eu să intri? N'am plâns nopțile de-am rămas fără vedere? Nu m'am rugat la tine ca la Hristos? „Intră, Zaharie..”

ZAHARIE: Zicea că dacă intru în gospodărie trebuie s'o duc și pă ea acolo, c'ășa-i la colectivă: duci și muierea la devălmășie, să fie de folosință la toți. (către Dada) Nu-ți rupeai tu păru' din cap: „nu mă duc, Zaharie?”

DADA: Ptiu, trăznite-ar d-zeu de hodorog... și de surd! N'asculta Sofie ce spune, că numai minciuni îi ies pă gură: el zicea când se certa cu mine: „mă duc muiere și mă bag la gospodărie, să scap de gura ta...” Tu ziceai...

ZAHARIE: Ba tu...

DADA: Care a spus întâi de lingură?

ZAHARIE: Tu... Cine zicea că ne atârnă ceaica de brâu și ne dă să mâncăm la cazan?...

DADA: Eu n'am zis de lingură... Eu de plop am zis.

SOFIA: De ce?

DADA: De plop. Am auzit-o și eu dela Petra lui Tituică, care o știa dela Dobra, că i-a spus-o procopsitu' de Posteuca.. „nu te scrie, Vânghelină, că te suie'n plop”.

SOFIA: Ce să cauți în plop, Dadă?

DADA: Ce să caut?! Mintea mea proastă. Spunea că pe ai bătrâni îi urcă în copac și îi scutură. Dacă se ține, vine cazu' că e bun de muncă, ăl de pică, s'a isprăvit, îl urcă'n șlep și-l pornește.

ZAHARIE: De plop zice?

SOFIA: De plop.

ZAHARIE: Ei, asta cine a adus'o? N'ai venit tu cu vorba? Că eu am vrut să intru: probă că m'am urcat în copac.

DADA: Da' nu te-ai urcat până sus. Pân'la jumătate...

ZAHARIE: Ba până'n vârf m'am cățarat, Sofie, nu te potrivești la gura ei.

DADA: Da'când a fost să te dai jos n'a trebuit să-ți aduc scara?... Că zicea și Bițună Țarcovnicu: „Ce faci Dadă Vânghelină?” — „Ce să

fac, iacă, am vrut să-mi încerc omu". — „Ce să-l mai încerci că ăsta-i tocmai bun de șlep... pă neîncercate".

SOFIA: Dacă vă luați după gura bogătanilor...

DADA: Acu vorba e: să ne bage tat-tu și pe noi în colectiv, maică. Aducem ce-am făcut noi pe locul nostru, amestecăm cu ce-au făcut ei la gospodărie, să ne treacă și pe noi le socoteală.... Se poate?

SOFIA: Ce tot vorbești, Dadă?

DADA: Nu e Iacob președinte?

SOFIA: Este.

DADA: Nu mi-e președintele, frate?

SOFIA: Ți-este.

DADA: Ei, nu face el atâta lucru pentru mine? Or, barim, să pună o vorbă bună, să intrăm în colectivă la Seaca.

SOFIA: Acolo-și fac oamenii gospodăria lor.

DADA: Ori la ăi din Poienița, că și acolo atuz că se face.

SOFIA: Se face Dadă... Da' ce-ai 'mneatale cu gospodarii din Poienița?

DADA: Am, maică, că primu'meu bărbat, ăl de s'a prăpădit în rezbel, d'acolo era de loc... Și dacă e să socotim drept, și te uiți bine la unchiu-tu Zaharie, eu tot văduvă sunt. Văduvă din rezbel... Of, să-mi fi trăit mie Tuinete al meu, n'ajungeam în halul ăsta... Da' n'a vrut să m'asculte... „Sezi acasă omule, i-am spus, ce să cauți tu la rezbel? Fă-te și tu dezertor..." Da' el nu și nu, că se duce... Iacă s'a dus. Acu' bine-i merge lui mort? (pauză) Să mă lase pe mine cu amărătu ăsta...

SOFIA: Nu mai vorbi așa, Dadă, că-i om bun nenea Zaharie... măcar că-l ocărăști 'mneatale toată ziua... Așa e, nene?

ZAHARIE: A?...

SOFIA: Am dreptate?

ZAHARIE: Tu da... ea nu.

DADA: Ei, l'ai văzut? Așa mă fierbe fără apă toată ziua. Zic eu una, zice el pe dos. Dă-mi maică făina și ouăle, să-l duc, să-l culc, să-l înfărc. (*împingându-l din spate*) Hai...

ȘTEFAN: (*venind de afară, urmat de Țugui; către Dada și Zaharie*) Unde-ați plecat? (*lui Țugui*) Intră, frate, că ești bun de aldămaș (*Sofiei*) Știi cât e partea lui de grâu, Sofie?

SOFIA: Cât?

ȘTEFAN: Păi să-ți spună el.

ȚUGUI: (*stingherit*) Ei, și tu Ștefane...

ȘTEFAN: Ce, e rușine? N'ai muncit pe el? Ți-l dă gratis, ori l'ai furat?

SOFIA: Cât îți vine nene Țugui?

ȚUGUI: 600 de kile, Sofie... Șase sute de kile în cap...

ȘTEFAN: Asta-i numai o parte.

ZAHARIE: Ce se'mparte?

DADA: (*lui Zaharie*) Ce se'mparte? Ce se'mparte n'ai tu parte cu capu' tău sec. Auziși? Șase sute de kile? N'ai văzut atâta grâu la un loc, toată viața ta. (*către Ștefan și Țugui*) Ori glumiți?

ȘTEFAN: (*lui Țugui*) Arată-i țidula, nea Petre...

DADA: (*cu țidula în mână*) Te pomenești că-i numa' pe hârtie...

ȘTEFAN: Ba în mână, Dadă... Măine îl duce acasă.
 DADA: Da' Onică, el cât ia?
 ȘTEFAN: Cine le mai știe pe cap?
 ȚUGUI: Și-a legat și el măgarul la gard.
 DADA: Da' Cibicioc?
 ȚUGUI: S'a procopsit și el.
 DADA: Cibicioc?!
 ȚUGUI: Cibicioc.
 DADA: Ai de n'a avut niciodată după ce bea apă?
 ȚUGUI: Ala.
 DADA: Ai de-a argătit toată viața la conu Mateiaș p'o baniță
 și un rând de haine?
 ȚUGUI: Ala.
 DADA: S'a întors pământul, maică!...
 ȘTEFAN: Dac'a muncit omu'...
 ȚUGUI: Și s'a făcut bucate...
 DADA: S'a făcut bucate... Ispravă mare. Dacă ați avut trahtor!
 Dați-mi și mie trahtor să mă urc pe el, și să vedeți.
 ȘTEFAN: Da' te pricepi la tehnică?
 DADA: Ia nu mă mai lua pe mine la cuvinte d'astea, și nu te
 mai fuduli că te vezi cătană mare...
 ȘTEFAN: Nu mă fudulesc, Dadă, da' te întreb: știi să conduci?
 DADA: Ce?
 ȘTEFAN: Tractorul.
 DADA: Mare lucru. Nu-i ca la otobuz?
 ȘTEFAN: Da' la otobuz știi?
 DADA: Iaca na, nu-i tot ca la trahtor?... Și nu te hlizi așa că
 nu tu m'ai purtat pă mine în brațe: eu te-am ținut. (*împingându-l pe
 Zaharie spre ușă*) Hai, omule! Ai auzit? Șase sute de kile...
 SOFIA: Unde pleci, Dadă?
 DADA: Il duc pe flământu ăsta să-i dau de mâncare, și măntorc.
 SOFIA: Da' te întorci?
 DADA: Măntorc. (*ies amândoi*)
 ȘTEFAN: Ne dai o țuică, Sofie?
 SOFIA: Vă dau.
 ȘTEFAN: Acù ăștia de n'au intrat, numai de tractor îi auzi...
 ȚUGUI: Ori altă vorbă au: „ați avut timp bun. A dat ploaie la
 vreme'... da' la ei n'a plouat? A dat ploaia numai pe tarlăua gospodă-
 rieii? — De ce ați făcut voi șapte sute, hai opt sute, cât i-a dat lui Ilie
 Hotnog, și de ce-am făcut noi trei mii?...
 ȘTEFAN: La anu', de-om trăi, putem să facem mai mult.
 ȚUGUI: Putem.
 ȘTEFAN: Se chiamă c'am învățat.
 ȚUGUI: Primul an...
 ȘTEFAN: Să trăiești, frate Țugui... să te bucuri de roade.
 ȚUGUI: Să ne trăiască nea Iacob, să ne bucurăm toți. Să-ți tră-
 iască bărbatul, Sofie... și ce aștepti să vină, să vină cu noroc...
 SOFIA: Mulțumesc... Luați de îmbucați ceva...
 ȘTEFAN: Au venit azi oameni din Poienița...

ȚUGUI: Tiță Gherman, l'am văzut și eu.

ȘTEFAN: A luat un pumn din grâul nostru să-l arate la oameni „Păi, ăsta-i bôb cât nuca, frate”, zicea Gherman... N'o să vrea să crează rumânii... o să spună că l'am ales...”

ȚUGUI: Am auzit că și ei sunt gata.

SOFIA: Ai din Poienița?

ȘTEFAN: Gata! S'au scris berechet... Au trecut de sută... Măine e vorba să iscălească...

ȚUGUI: Să iscălească cu noroc și să se bucure și ei de roadele lor, cum ne bucurăm noi d'ale noastre. Să trăiești, frate Ștefane, să trăiești, Sofie...

DADA: (*intrând*) Iaca, na, m'am întors...

ȘTEFAN: La timp! 'Mneatale nu iei o țuică, Dadă?

DADA: Ba iau. De ce să nu iau?

ȘTEFAN: Și nu-ți mai face inimă rea, că la anu dac'om trăi...

DADA: La anu'... dar vorbirea-i dece să pierz eu anu' ăsta, să nu fiu și eu la caimac?... (*Sofiei*) Ți-a venit omu', Sofie, acū l'am văzut.

SOFIA: Mihai? Unde e?

DADA: N'a intrat în casă?

SOFIA: N'a venit.

DADA: Ori mă minți?

SOFIA: Nu te mint, Dadă.

DADA: Dacă l'am văzut acū pe drum?...

ȘTEFAN: S'o fi dus și el prin sat după treburi...

DADA: S'o fi dus.. (*cu subînțeles*) că nu era singur în căruță.

SOFIA: Da' cu cine era?

ȘTEFAN: Cu cin' să fie? Te iei și tu după gura Dadei... Singur era.. ia mai adu niște roșii, Sofie... Ai?

SOFIA: Am. (*iese*)

ȘTEFAN: Și 'mneatale, zău, dadă Vanghelină, nu mai știe omu' ce să crează... Stă muierea cu burta la nas, și 'mneatale gata să-i spui...

DADA: (*nevinovată*) Ce maică?

ȘTEFAN: Știi 'mneatale..

DADA: Nu știi.. A! Că era cu Păuna? Păi, tocma' că n'am spus

ȘTEFAN: N'ai spus... n'ai spus...

DADA: Adicăte dece să nu-i spun? Nu știe tot satul...

IACOB: (*intră, urmat de Zănoagă*) Ba rămâi să mănânci cu noi, Zănoagă. că mă fac foc... (*strigă*) Sofie... Sofie... Ia fă-te'ncoace, c'avem musafiri... Ba nu, Zănoagă, așa cum zic eu! Mai șezi cu noi, te hodi-nești, stăm de vorbă d'ale noastre și p'ormă îți vezi de drum... Pe fii-meu Ștefan l'ai văzut? Cătană mare, mă rog. In permisie... Auziși Ștefane, ăștia din Seaca sunt gata...

ȘTEFAN: Am auzit, tată... Și ai din Poienița.

IACOB: De ai din Poienița știam, îl vedeam pe Posteucă, îl vedeam cum umblă năuc. Parcă și-a îngropat neamurile și i-a ars casa.

ȚUGUI: Eri dimineață se învârtea beat criță prin sat și striga. „Să intru și eu în colectivă, Țugui”, zicea, „că știu să muncesc“...

SOFIA: Acū știe.

ȘTEFAN: Da'nainte știa? Știa să ia pielea de pe om. (*râsete*)

TUGUI : „Știu să muncesc, Țugui, știu“, striga, „că uite, scoț salcâmul ăsta cu rădăcină cu tot, și-l fac surcele, fără toporișcă... Dece să nu mă primească? Aduc și unelte, și două perechi de boi aduc... intrăm, muncim, muncesc și pentru alții d'o fi nevoie, și la urmă împărțim frățește. E bine?”

ȘTEFAN : Așa zicea? „Împărțim frățește?”

TUGUI : Așa.

IACOB : S'a făcut milostiv bogătanu'... I se scurge inima ca mie-re... da'nainte când îi munceai, de ce nu te plătea, nu frățește, barim omenește?... Să-ți fi dat ce ți se cuvenea pentru ce-ai lucrat... Te tocmeai cu el într'un fel și după ce-i arai, ori îi seceraai postața, te pome-neai cu jumătate... „Păi dece, nene?” — „Iac'ășa”, — Ori venea nepotu-su Bițună cu condica : „Cât mi se cuvine, neică?” — „Atât”. „Păi de ce atât?” — „Dacă-ți place.” Acù zice că intră în colectiv, hai? Lumina lui... (mănâncă) Ia, zi, frate Zănoagă, cum stați în Seaca? Câți gospodari s'au scris?

ZANOAGA : 160.

IACOB : Câți săraci?

ZANOAGA : 94.

IACOB : Și restul mijlocași... E bine... Bea, frate Zănoagă, din țuica asta, și vă doresc o recoltă cum am avut noi aici... Așa-i, Țugui?

TUGUI : Așa-i, nea Iacobe.

IACOB : Nici mai bună, nici mai rea... Adică mai bună dacă s'o putea, să faceți... Treaba voastră. O să ne bucurăm că ne-ați luat-o înainte. Da' mai proastă nu. Cât orz ai făcut 'mneatale singur? Da' dea-devăratelea...

ZANOAGA : Cinci sute de kile.

IACOB : Cât am făcut noi, Țugui?

TUGUI : O mie o sută...

IACOB : O mie o sută, frate... Ia și mănâncă... Mâncă să te sa-turi. S'ai puteri, că treaba asta la care te-ai înhămat nu-i ușoară. Așa gândeam și eu la'nceput : greu până s'o porni, că p'ormă merge căruța singură... Nu-i așa, frate Zănoagă, trebuie grijă multă. Acù, uite ce m'am gândit eu, și ce crez că-i mai bine : mâine avem acilea la noi împărțeala. Cum s'ar zice serbarea. Tot vii cu oamenii încoace la sărbătoarea noastră, după ce s'o sfârși, de noapte mâi la mine, să ne sfătuim noi d'ale noastre. E bine?

ZANOAGA : E bine.

(S'aude scârțâit de poartă și pași cunoscuți prin ogradă)

SOFIA : A venit Mihai. (lui Mihai care a intrat pe ușă) . Unde ai întârziat, omule? Că mi-a sărit sufletul. Mi-a zis Dada că te-a văzut, și nu știam unde umbli.

MIHAI : Poftă bună la boieri... Ia, uite, cum s'a spăimântat porumbața... Zicea că i s'a prăpădit rumănu. Nu pier eu așa cu una, cu două. Că, vorba aia, lucru rău... (râsete)

IACOB : (ursuz, răsucit în el, dar nu fără un zâmbet în intenția lui) Aici ai nimerit-o... (râsete)

MIHAI : De ce-am nimerit-o, tată?

IACOB : Iac'ășa, gura păcătosului...

ȘTEFAN : Nu iei și tu o țuică ?

MIHAI : Ba iau... Zii, sunt păcătos, tată socrule ? Atunci nu-ți mai dau ce ți-am adus dela târg. Sofie, ia fă-te'ncoace, că numai ție-ți dau. Ia vezi basmaua... Îți place ?

SOFIA : Imi place.

MIHAI : Și 'mneatale, tată socrule, măcar că zici așa și pă dincolo, da' știu că nu crezi, iaca ți-am luat o tabachere d'aia de nu te'nduri să-ți cumperi..

IACOB : (*amărât*) Ai făcut afaceri bune...

MIHAI : Am făcut, tată.

IACOB : (*cu blândețe*) S'a lipit negustoria de tine, mă băiatule.

MIHAI : Și ce-i dacă s'a lipit, tată socrule ? Strică să se'nvrătească omu' ? Vorba aia, dacă nu curge pică, și ce pică nu strică... Am casă grea, tată. Ce's ca 'mneatale, becher ?... Azi, mâine, îmi vine copilu'... Tu cum te simți, Sofie ?

SOFIA : Bine mă simț.

MIHAI : La dispensar ai fost ?

SOFIA : Zicea că la noapte... ori mâine...

MIHAI : Așa... Să măie Dada la noi.

DADA : Stau, că d'aia am venit.

IACOB : (*glumind*) Zii, Dada nașe...

ȘTEFAN : Dada, moașe...

DADA : Ba nu, c'o să-l las cu buricu' netăiat.

MIHAI : Să stea până-i trece greul...

DADA : Stau...

MIHAI : Cât am lipsit numa cu gându' aici am fost... Să stea să nu rămâi singură...

SOFIA : Iar pleci ?

MIHAI : Plec, vezi bine. Cum s'o crăpa de ziuă plec...

IACOB : Unde pleci iar ?

MIHAI : La oraș, tată socrule. La târg mă duc. Nu știi vorba. marfa gata, bani așteaptă.

IACOB : Arză-le-ar focu' de afaceri... N'ai să-ți mai bagi mîrție în cap, să te potolești... Mă țin de tine mai rău ca d'un copil... Și tu nimic... Că nu-ți crapă obrazu'... Unde ai să ajungi ?

SOFIA : Lasă, tată... (*pauză lungă și grea*)

IACOB : (*amărât, dînd din cap*) Las...

ȚUGUI : (*stingherit de răceala care a coborît în odaie*) Atunci eu plec, nea Iacobe...

IACOB : Du-te.

ZANOAGA : (*la fel de stingherit de schimbul de cuvînt dintre Iacob și Mihai*) Și eu. Că mi-e să nu mă prindă noaptea pe drum. Mai vorbim noi, Iacobe...

IACOB : Mai vorbim. (*în drumul spre ieșire*) Măine vorbim... (*Zanoagă și Țugui au ieșit Pauză*)

MIHAI : Da' mie nu-mi dă nimeni de mâncare ?

SOFIA : Îți dau, omule.

MIHAI : Ori ți-e greu ?

SOFIA : Nu mi-e greu.

MIHAI : Să nu te ostenești Las' că-mi dă Dada.

SOFIA : Ba nu, că-ți dau eu. (*iese ; pauză*)

MIHAI : Ce să aude p'aici, tată ?

IACOB : Ce să s'auză ? muncă.

ȘTEFAN : Dar la oraș ?

MIHAI : E bine, cumnate... Dar și când vii încoace, când treci pe la moara lui Aron și vezi în vale gospodăria cu hambare pline cu grajduri noi, îți crește inima... Trebuie să-i punem firmă mare, seara să s'aprinică becurile, de departe să se vază : Gospodăria colectivă... Sofie !

SOFIA : Ce-i bărbate ?

MIHAI : Ia caută la mine în legătură, Sofie, vezi c'am adus o sticlă subțire dela oraș... Ia citește, tată socrule : coniac. Pentru 'mneatale am adus-o Bei? Bea, tată, să zici că n'ai băut în viața 'mneatale... Ia și tu, Ștefane, că n'ai gustat băutură ca asta de când ești; tragi o înghițitură, nu zici nimic, mai iei una, întinerești...

DADA : Ia să văz, maică, poate nemeresc înghițitura doua.

MIHAI : 'Mneatale nu bei, tată socrule ?

IACOB : (*ursuz*) Eu dacă vreau să beau, vin beau.

MIHAI : Dacă te vede unu' care nu te cunoaște, zice că ești supărat... Ori ești ? Ai necazuri la gospodărie ?

IACOB : N'am, bodaproste, de ce să am ?

MIHAI : Atunci bea d'aici o înghițitură, să-mi faci și mie un hătar. Bea că s'a făcut bucate pentru trei ani, și-s ale noastre. Bea, cumnate, să ne veselim... Bea, că s'a dus buhu' de recolta gospodăriei pân' la oraș. M'a văzut acolo don' Țimțiraș. Zice : „umbli cu nasu' pă sus domnu' Mihai, ce-ți pasă ?”... — „Păi dece neică ?” — „Las'că vă știu eu, ați tras lozul ăl mare... De, dacă nu să fac colective d'astea și pă la oraș ?”... — „Ba să fac, dar vezi că 'mneatale nu intri în ele, că ești speculant”... Stai, nu te fuduli, zice, om vedea cât o să vă țină... Mă Țimțiraș, zic, ori te legi de tata, ori de gospodărie, tot aia e... Eu aici te las lat, aici te îngrop...

SOFIA : Mihai...

MIHAI : Ba nu c'o să las... (*pauză ; bea*) ...Ei, ia zi tată, s'a făcut socoteala ? Știm câte cât luăm ?

IACOB : S'a făcut.

MIHAI : Brava neică, vasăzică s'a lucrat serios. Rău o să-mi pară că n'o să fiu mâine la împărțeală...

IACOB : Tocma' mâine să nu fii...

MIHAI : Dacă am treabă...

ȘTEFAN : Și de ziua asta mare...

SOFIA : Se strâng oameni din Seaca, vin fetele cu jocul dela Stație... și eu singură...

MIHAI : Dacă nu pot. (*lui Iacob*) D'aia m'am și gândit, să te rog. ... mie să-mi dați ce-i al meu de astăzi...

IACOB : Cum să-ți dau dacă împărțeala este mâine ?

MIHAI : Și ce-i dac-o să-mi dați mie c'o zi înainte ?

IACOB : Ia tot rumănu' când se cuvine, dece să ieși tu moț în frunte, înaintea tuturor ?

MIHAI : Dacă-mi trebuie...

IACOB : Acū noaptea ? Iți plâng copiii de foame ?

MIHAI: Nu-mi plâng, dar vezi că, eu acu' am nevoie.

IACOB: Zii și tu nevoii s'aștepte.

MIHAI: Imi bagi bețe'n roate, tată socrule?...

IACOB: Am făcut o rânduială, rânduială e pentru toți.

MIHAI: D'aia 'mi-ești socru? Și d'aia te-am pus președinte?

IACOB: D'aia. Că dacă am făcut o regulă, s'o păzească toți.

MIHAI: O să mă duc la tovarășu' Voicu și-o să-l rog să mă luați peste rând.

IACOB: Și eu o să vorbesc să te amâie.

MIHAI: Glumești, tată socrule.

IACOB: Ba nu glumesc deloc. Dece să calci tu ce-am hotărât noi? Deajuns că n'ai să fii la sărbătoarea noastră.

MIHAI: Zii, mă pedepsești?

IACOB: Nu te pedepsesc. Da' ce-i dacă aștepti? Arde?

MIHAI: Arde, tată, c'am zis că-i dau azi... Și așa trebuie să fie negustoru': să aibă cuvânt. Pe unde iese vorba să iasă și sufletu'. Am spus că-i dau azi, astăzi trebuie să-i dau. Mă mai crede el al' dată?

IACOB: Cui îi ești dator?

MIHAI: Mă descoși și 'mneatale...

IACOB: Zici că ești dator și să-ți dau. N'am drept ca tată să te întreb: cui ești dator?

MIHAI: Lui Posteuca.

IACOB: Cui?

MIHAI: Lui alde Posteuca. Lui îi sunt dator.

IACOB: Păi de unde până unde să ai tu datorie la Posteuca?

MIHAI: Uite că am.

IACOB: Ți-a dat Posteuca grâu?

MIHAI: Bani mi-a dat, da' eu m'am legat să-i întorc grâu.

IACOB: Aha! Zii cu el le sucești toate...

MIHAI: Ei, și 'mneatale le sucesc... Am și eu cu el treburile... Ce-i cu aia? Crezi că n'am câștigat după urma lui? Am câștigat. Parale frumoase am câștigat, tată socrule. Nu ne-a eșit odată una bine, ce să-i faci? Să-ți pui unghia în gât? Așa-i negustoria. Una caldă, două reci. Totu' e să ai coraj. D'aia ziceam să-mi dai că-s dator, că vorba aia, obrazu-i obraz. (pauză). Nici nu-ți cer să-mi dai tot. Să-mi dea azi o parte, și restul să ia Sofia la 'mpărțeală. Ori cine o fi. (incercând o glumă). Dacă s'o potrivi să am până mâine moștenitor, să ia el. Să-mi dea azi patru sute de kile, și restul la serbare. E bine?

IACOB: Cât?

MIHAI: Așa. Să-mi dea azi patru sute de kile, și restul...

IACOB: Tu ești capiu băiete, ori ai băut?

MIHAI: Dece tată socrule?

IACOB: Păi cum să-ți dau patru sute de kile de grâu?

MIHAI: Dece să nu-mi dea, nu s'a făcut?

IACOB: De făcut, s'a făcut, slavă domnului, da'ți vine?

MIHAI: Imi vine! Că nici n'am intrat bine în sat și mi-a și spus alde Gânj: „Ia Țugui șase sute de kile”.

IACOB: Ia unii și mai mult.

MIHAI: Cum ia unii și mai mult?

IACOB : Ia... Ia Cibicioc, ia Gheorghe al Babii, ia Mândruț, ia Dobre, ia văduva lui Volintiru, ia mulți...

MIHAI : Atunci de ce să nu-mi dea și mie ?

IACOB : Păi, tu ai muncit ?

MIHAI : Ce vorbă-i asta : „ai muncit” ?

IACOB : Vorbă românească : ai muncit ? Pă ce să-ți dea, pă ce să iei ? Câte zile ai lucrat ?

MIHAI : Cum câte zile ?

IACOB : Da, câte zile ? Că deschiz condica și te gălesc numa' decât. Câte zile a muncit, Ștefane ? Ia deschide catastihu. Șaizeci ori șaizeci și două. Și alea, mai mult fata. Câte zile a muncit Țugui ?

ȘTEFFAN : Trei sute cinci zeci.

IACOB : Și Cibicioc ?

ȘTEFAN : Patru sute.

IACOB : Și Onică ?

ȘTEFAN : Patru sute.

IACOB : Vezi ? Auzi ? Patru sute... Pă bine, pă rău, pă vânt, pă arșiță, a ieșit, a muncit. Ia acumă cât se cuvine... A muncit unul mult, ia mult... A muncit unul puțin, ia și el cu lingura mică...

MIHAI : Asta când ați mai scornit-o ?

IACOB : Am „scornit-o” noi ?

MIHAI : Da' povestea asta când ați mai scos-o ? Că eu n'am știut.

IACOB : N'ai știut ?

MIHAI : (*îndărătnic*) N'am știut. Acum aflu.

IACOB : Acu afli ? Acu afli ? Da' când a venit dela Partid de atâtea ori să ne lămurească, un' ți-au fost gândurile ? Taci, ai ? Când am făcut adunare de și-a spus fiecare ce-l doare și ce are pe inimă, un' ți-a fost mintea ? Când a vorbit alde Misichiu ai fost ?

MIHAI : N'am fost...

IACOB : Da' când a fost cearta a mare cu Jugănatu nici atunci n'ai fost ?

MIHAI : Am fost...

IACOB : Și ce s'a vorbit atunci de-am stat toți până despre ziuă : nu de 'mpărțeală am vorbit ? Și nu ne'am întors iar și iar zile și nopți la rând ? Dacă n'ai fost lămurit de ce ai tăcut ?

MIHAI : Iacă nu mai tac...

IACOB : Acum nu mai taci fiindcă nu-ți vine la socoteală...

DADA : Ia nu mai judeca și tu băiatu'... Și lasă-l să mănânce.

IACOB : Și tu nu te amesteca unde nu-ți fierbe oala... Treci mai bine și te culcă. C'o fi nevoie de tine la noapte.

DADA : Iacă mă duc. (*iese*)

IACOB : Tot anu' ți-am deschis capu' : „Măi băiete, ești tânăr.. Țin-te de gospodăria asta, cum te-ai ține de casa ta... Tu nu. Te-ai făcut negustor de găini, de ouă, de porci, de tot ce-ai vrut și ai găsit. Ieșeau oamenii la câmp, tu plecai la târg să vinzi orătării și să cumperi cojoace, lumânări, tămâie... Și acu' te miri ?

MIHAI : Da' la început n'ați spus c'o să fie o frăție ?

IACOB : Și nu-i ?

MIHAI : Nu-i, tată socrule, nu-i !

IACOB : Leagă-mi, Doamne, mâinile, să nu intru în nenorocire.

SOFIA : Taică, dacă ți-e milă de mine...

IACOB : (*stăpânindu-se totuși*) Spre bulgărie s'a făcut bobul atâtica... Spre râu cât nuca. Ți dăm ție din ăl mic sau dăm cuiva din ăl mare, nu-l împărțim f-ățește? Alilalte bucate, unele s'au făcut mai multe, altele mai puține... Dăm unuia totul și altuia nimic? Nu împărțim cu socoteală să nu iasă nimeni nedreptățit ori năpăstuit, ori furat c'un bob, c'un fir de pai? Totu-i cu rânduială, băiete.

MIHAI : Rânduială? Rânduială e asta? Dacă e rânduială de ce ia unu' cu caru și altu' cu sacu?

IACOB : De...ziua de muncă, băiatule... Dar ce-ai fi vrut tu, unii să muncească și alții să se ghiftuiască? Așa ai fi vrut? Ca la boieri, mă? Unu' în fruntea bucatelor și altu' cu firimitura? Unu' cu harapnicu'n mână și altu' cu spetele gol? Așa ai fi vrut, mă? Să te măie chiaburii cu jugu'n spinare și socoteala să ți-o facă tot ei? Ei la canțilerii și desculții la câmp? Ei cu pâinea, ei cu cuțitul? Așa ai fi vrut, mă?

ȘTEFAN : Ia stai, tată, să spun și eu o vorbă... Ai zis cuvântul „frăție”, cumnate... tu cum ai înțeles?

MIHAI : Cum am înțeles? Când am venit la gospodărie, a venit fiecare cu ce avea?

ȘTEFAN : A venit.

MIHAI : Și n'a zis nimeni nimic că eu am adus doi cai tineri și a venit alde Ilie Paiu cu mârtoaga lui de-i numărăi coastele. Atunci n'a zis nimeni nimic... Le-am pus pe toate în oală și le-am amestecat. Măcar că mi-se rupea inima când am dus caii... I-am amestecat, să fie ai tuturor... Așa a fost?

ȘTEFAN : Așa a fost.

MIHAI : Ei, acū de ce se îmbuibă Jugănatu, ori Țugui, ori Cibi-cioc pă ce-au tras vitele nicle? De ce cumnate? Eu am adus patru pogoane cum e untu', și Manole Țușcă o fișteică de piatră. Și acū la socoteală vine la drept cu mine... Ori ia și mai mult, asta-i „frăția” voastră?

ȘTEFAN : Zii, tu vrei rentă...

MIHAI : Ce-i aia?

ȘTEFAN : Zici că ești negustor și sucești afaceri... boierești... Mă mir că ru știi. Ai băgat capital și vrei profit.

IACOB : Da'ce asta-i afacere, mă? Negoț mă? Negoțul tău?... Să-ți robească săracii, să te umpli tu c'ai venit cu vite? Ori ne-am adunat să muncim, să scăpăm de nevoie și de sărăcie să scăpăm?

MIHAI : Și eu scap, tată socrule? Scap? Dacă e așa, nici nu-mi trebuie, vă las totul. N'am nevoie de bucate, n'am nevoie de nimic. Să-mi dați partea mea de pământ, că eu ies...

SOFIA : Ieși? Cum ieși?

MIHAI : Ies din gospodărie.

IACOB : Ieși din gospodărie?

ȘTEFAN : Măi omule, ia seama ce vorbești, ce naiba, nu mai ești copii.

SOFIA : Să ieși din gospodărie? Nu se poate, tu glumești omule...

MIHAI : Ba nu glumesc deloc, că nu-mi arde de glume. Ies din gospodărie. Ce procopseală am? Cap bun sub evanghelie seacă? Dacă lucrăm singur, luam mai puțin decât îmi dați acū? Să zicem că luam. Da' cel puțin eram de capul meu... N'aveam stăpân.

SOFIA : Și-acu ce stăpân ai pe cap, bărbate? Că te știu om cu judecată. Ai vrut să ieși la muncă, ai ieșit... N'ai vrut, ai stat... Ți-a plăcut să te plimbi la oraș, te-ai plimbat, măcar că am închis ochii și m'am făcut că nu văz...

MIHAI : Ce-ai văzut? Ce tot îndrugi acolo?

SOFIA : Nu îndrug, bărbate... c'am o rană în inimă...

MIHAI : Pleci urechea la gura satului...

SOFIA : Nu plec omule, că nu mi-e firea... Dacă am un amar, îl rumeg în mine și tac... Mi-e silă de vorbe.

MIHAI : Tu tot cu gându' la Păuna... Atâta știi... Teclale și palavre muieresti... N'am nimic cu ea, scoateți din minte, muieră... Să fim oameni drepti...

SOFIA : Să fim, bărbate... c'atâta vreau și eu... Asta-i primul an al gospodăriei... Primele noastre bucate... De câte ori stăteam astă iarnă de vorbă cu tata... și parcă le vedeam crescând... Ne venea câteodată să suflăm aburu' nostru peste ele, să le iasă colțu' mai devreme... Astea-s primele bucate, omule... Și primul nostru an de când ne-am luat.

MIHAI : D'aia vorbesc și eu... Primul nostru an... Când ne-am luat, ne-am luat să intrăm în colectivă? Ne-am luat ca să ne luăm... *(lui Iacob)* Ai venit 'mneatale la bătrănu' meu și i-ai zis: „Se iau îi tineri” — „Să se ia” — „Li dau fetii jumătate din pământul meu... Opt po-goane am... Jumătate e al ei. Al lor să fie”. Mi l-ai dat?

IACOB : Ți l'am dat.

MIHAI : E al meu, fă?

IACOB : Al vostru...

SOFIA : Al tău. *(iși pleacă ochii stingherită. Iacob și Ștefan o urmăresc îngândurați)*

MIHAI : Atunci e limpede: Mi-l iau și plec... Să-mi dai pământu'... *(Sofia tace. Pauză. Priviri între Iacob și Ștefan)*

ȘTEFAN : Stai, cumnate, că nu-i așa... De dat ți l-a dat tata și m'am învoit și eu... Da'ați intrat cu toți în gospodărie. Toți v'ați băgat d'avalma...

MIHAI : Atunci e altă căciulă... Vine vorba că nu mi l-a dat... dacă nu sunt stăpân pe el... *(lui Iacob)* Dece m'ai mințit?

IACOB : Te-am mințit?

MIHAI : De ce m'ai înșelat?

IACOB : Te-am înșelat?

MIHAI : Dece mă jefuiești?

ȘTEFAN : Tata? Te jefuește tata?

MIHAI : M'a înșelat și m'a jefuit. Dece a spus că-mi dă jumătate din pământ, dacă nu mi-a dat?

SOFIA : Ți l'a dat.

MIHAI : Din vorbă.

ȘTEFAN : De-adevărat.

MIHAI : Cu forme?

IACOB : Fără. Că n'am avut bani de acte. Da' de dat ți-am dat. În prima săptămână după nuntă, am ieșit toți trei la câmp, am măsurat cu ochii, amândoi am măsurat. Am înfipt țărușu' și ți-am zis: asta-i partea voastră, asta-i partea mea. Și-acu zici că nu ți-am dat?

MIHAI : Și cu ce m'am ales? Că n'am apucat nici plugul să-l bag...

ȘTEFAN : A venit gospodăria.

MIHAI : Dece m'a tras după el ? Poate că eu n'am vrut.

IACOB : N'ai vrut ? Uită-te în ochii mei și spune-mi mie în față :
n'ai vrut ?

SOFIA : Cum vorbești, bărbate ? C'ai stat lângă tata ca umbra lui.
Și-ai adus și pe alții care nici nu se gândeau să intre... Pe Tiță Zahei
cin' l-a înduplecat să intre ? Eu ? Ori tu ?

MIHAI : Ei, și-acu nu mai vreau... M'auzi, muiere ? Nu mai vreau.
Să-mi dea partea mea și să mă șteargă.

SOFIA : Nu ești tu de vină... Asta numai neamurile tale te'mping.
Frați-tu Mitrică și cumnată-ta Zoica.

MIHAI : Frați-miu nici nu-mi vorbește... Când mă vede prin sat
întoarce capu' într'o parte și scuipă.

SOFIA : Ai capu' amețit, omule. Nu știu ce furii ți-au intrat... Da'o
să-ți treacă... Și ce-i dacă anu ăsta luăm mai puțin ? Luăm mai puțin că ai
muncit mai puțin...

MIHAI : D'aici încolo o să muncesc singur.

ȘTEFAN : Ca'nainte ?

MIHAI : Ca'nainte.

SOFIA : Nu se poate. N'ai să-i faci tatii rușinea asta.

MIHAI : Vasăzică de el ți-e milă ?

SOFIA : Mi-e milă, omule, de necazurile ce-i faci.

MIHAI : De mine nu-ți pasă...

SOFIA : Ba-mi pasă, omule, că mi-ești bărbat, și mi-ești drag ca
lumina ochilor.

MIHAI : Minți.

SOFIA : Mint ?

MIHAI : Minti. Ai vrut să-ți pui pirostiile în cap, să nu cărunțești
la pragul lui tat-tu. D'aia te-ai ținut de mine.

SOFIA : M'am ținut, Mihai, m'am ținut că nu te știam așa. Te-am
crezut drept și cu socoteală.

MIHAI : Tocmai fiindcă sunt drept, socoteala e făcută : ori îmi dă
pământu' ori să-mi strângi mâine țealele și ce-i al meu...

SOFIA : Să-ți strâng țealele ?

MIHAI : Să mi le strângi, că mă duc... Unde m'o duce ochii. Pămân-
tul e mare, muiere... S'o găsi și pentru mine un loc să-mi câștig pâinea și
să-mi hodinesc noaptea ciolanele...

SOFIA : Prin străini...

MIHAI : Prin străini...

SOFIA : Stai, bărbate, să ne adunăm. Ești otrăvit acum, și vorbești
ca omul la necaz... Spui și ce vrei și ce nu vrei... Și ce gândești și ce...

MIHAI : Ba m'am socotit bine. E mai sănătos așa. N'am avut noroc
la viața mea, nu-i nimic... Două mâini bune am, ochii și capul întreg, de
nici un betesug nu sufăr, o să-mi găsesc și eu un rost pe lume...

SOFIA : Și eu ?

MIHAI : Cum ți-ai așterne...

SOFIA : Iar ți-a aprins Păuna mințile... Ți-a turnat venin în sânge,
omule, și nu mai știi ce faci...

MIHAI : Lasă femeia'n pace, muiere, nu te mai lega de ea.

SOFIA : Pe drumul pierzării te trage...

MIHAI : Nu te'ngriji tu de mine.

SOFIA : Râde de tine, nu te iubește Păuna, omule, nu te iubește, râde de tine că te vede aprins după ochii ei... Tu te topești ca lumânarea...

MIHAI : Tacă-ți clanța, muiere.

SOFIA : E ibovnica lui Manolache Țurcanu. I-a adus pantofi noi săptămâna trecută, și umblă prin sat zicând c'o ia cu el la oraș.

MIHAI : Tacă-ți gura, coropișniță, că numai minciuni scornești...

SOFIA : Știe tot satul cum te joacă... Numai tu ai ochii cârpiți... ca la pisoai ai ochii, bărbate... Și ea te învârtește pă deget ca păpușarii.

MIHAI : Nu mă scoate din sărite femeie... (*ridică mâna, o lasă în jos*) M'am săturat de gura ta până peste cap... M'am săturat (*iese*).

IACOB : (*privind când la Sofia, când la Ștefan*) Ce-a fost asta, taică ?

ȘTEFAN : Știu și eu ?

IACOB : Arză-o ar focu de viață că nu-i dat omului să se bucure de bucuria lui. (*pauză*) Am așteptat ziua asta de mâine, cum n'am așteptat nimic la viața mea. De o săptămână mi-a pierit somnul și mi se păreau nopțile lungi... ca de iarnă. Cât mai e până duminică ? Șase zile, patru, trei... Mult.. Mă gândeam, mâine când ne-om întoarce dela serbare să-i dau lu' gineri-miu ceva dela mine. Să-i rămână un semn când n'oi mai fi...

SOFIA : Tată...

IACOB : Atâta lucru am. Ceasul ăsta... Mi-a rămas dela ăl bătrân să i-l dau lui... Și acū... (*pauză*) Tu ce gândești, fată ?

SOFIA : Ce să mai gândesc ?

IACOB : Spune, c'ai și tu cap pe umeri, și oi fi având și tu un cuvânt de spus.

SOFIA : (*tace*)

IACOB : Ce faci ? Vorbește ! Nu-i omu' tău ? Nu ești muierea lui ? Nu v'ați sfătuit împreună ?

SOFIA : Nu așa ne-am sfătuit, taică... Nu ne-am sfătuit de loc.

IACOB : Rău ai făcut, fată... Rău ai făcut. Că vezi bine, cu el trebuie să-ți duci zilele... nu cu mine. Eu ca mâine...

SOFIA : Taică...

IACOB : Ba nu, lasă-mă, c'asa e cum zic eu. Ca mâine mor... Cu el rămâi.

SOFIA : Tăicuțule, nu vorbi așa.

IACOB : Ba vorbesc... Ce-o să stau să moștenesc pământul ? Șaptezeci de ani?... Ajunge ! (*pauză*)

SOFIA : Tată, mă gândesc că Mihai o fi supărat acumă... Ce-a umblat ? Să scoată și el un franc... (*pauză*) S'a lipit de alde Posteucă...

IACOB : Cum ?

SOFIA : Zic : s'a încurcat cu Posteucă...

IACOB : Da' mie de ce nu mi-ai spus ?

SOFIA : Să nu te supăr, taică... D'aia am ascuns... (*pauză*) Are și el necazuri... A bătrână a lui zace în spital... I-a trebuit bani. Neamurile lui, frați-su, toți, nici nu-i vorbesc... (*pauză*) Mă gândesc să-i dai 'mneatale din partea 'mneatale... Ii dai, tăicuțule ?

IACOB : Ii dau... Ii dau tot, că eu pentru cine muncesc ? Nu pentru

voi?... Şaizeci de ani... Ca un rob am muncit... N'am avut nici zi, nici noapte... La nouă sute şi şapte mi-au pus tăciuni aprinşi pe obraz şi m'au târât pe şlep... M'au tras prin războaie şi m'am întors bolnav prăpădit... Mi-a murit femeia şi-am rămas să vă cresc... Cu mâinile mele v'am crescut... Eu, mamă, eu tată... Nu ne-ajungea malaiu' niciodată... alergam să mă 'mprumut şi mă trecea la condică de trei ori... M'am înseninat şi eu la bătrâneţe... L'auz pe câte unu şoptind: „Zâmbeşte nea Iacob”... şi se miră... Incepusem şi eu să zâmbesc... (*apropiindu-se de Sofia şi mângâind-o*) Nu plânge, Sofie, nu plânge... Om vedea noi ce-om face... Aşa e, Ştefane? Om vedea noi... (*pauză*)

ŞTEFAN: Tată...

IACOB: (*urmându-şi mai departe gândurile lui*) De... o fi ştiind şi el ce-l doare... Acū zice că l-am înşelat... N'am înşelat pe nimeni nici odată. Pe el, să-l înşel?... Nu-i ca un copil al meu?... A luat-o pe fii-mea, atâta fată am... I-a făcut copil... Copilu-i lucru sfânt, lucru sfânt, Ştefane... Auzi tu?

ŞTEFAN: (*care şi-a urmărit gândul lui*). Ei, tată, a ticluit bine planul, cine l'a ticluit.

IACOB: (*nici nu l-a ascultat pe Ştefan*) Nu plânge, fetică.

ŞTEFAN: L-au prins tare în iţele lor.

IACOB: Cum?

ŞTEFAN: L-au prins tare în iţele lor, tată... Cum cade musca în plasa păianjenului, aşa a picat...

IACOB: Ce tot vorbeşti, Ştefane?

ŞTEFAN: Nu pricepi planul, tată? Nu-i capul lui la mijloc. Aici e altă urzeală. Urzeală mare. (*privindu-l drept şi dând cuvintelor toată greutatea lor*) Vor să lovească în gospodărie.

IACOB: Să lovească în gospodărie?

ŞTEFAN: Acolo ţintesc ei. Nu bagi de seamă, tată, deschide bine ochii: le stă gospodăria ca un ghimpe în inimă... Uite, s'a împlinit anu' şi avem bucate, cum nu s'au mai pomenit prin părţile astea... Toţi sunt cu ochii pe noi... Vor să lovească în gospodărie, tătucă... Cu mâna d-tale vor să lovească...

IACOB: Cu mâna mea?

ŞTEFAN: Cu mâna dumitale. Să se ducă vestea peste şapte sate: cine a eşit nemulţumit la împărţea?

IACOB: Cine? Unu: el.

ŞTEFAN: Da' cine-i el? Ginerele, ca şi feciorul lui Iacob Istrate.

IACOB: Nu mi-e ginere... nu mi-e fecior...

ŞTEFAN: Şi bătrânul ce face?

IACOB: Ce fac eu? Cum, ce fac eu?

ŞTEFAN: Păi vezi, taică? Nu bagi de seamă? Aici vor să'mpingă iudele, tată: să fărâme ce-am alcătuit noi.

(*intră Mihai*).

IACOB: (*trăznit de cuvintele lui Ştefan, le repetă aproape mecanic*) Să fărâme ce-am... (*spre Mihai*) Aşa tragi tu nădejde, mă? Să fărâmi ce-am alcătuit noi? Asta vrei tu? Ori zici ca popa Ciupici, că se schimbă căruţa şi c'o să ne spânzure de căpriorii gospodăriei? Asta aştepţi, mă?

MIHAI: Eu nu aştept nimica...

IACOB: Am trăit să te văz că loveşti în gospodărie?!

MIHAI: Nu vreau să lovesc în nicio gospodărie... Și din partea mea, faceți încă zece, încă o mie... Treaba voastră... Nu mă bag.

IACOB: Cain l-a ucis pe Avel, și tu umbli să-ți vinzi frații pentru doi saci de grâu.

MIHAI: Nu vreau să-mi poruncească nimeni, nu vreau să mai slugăresc la voi...

IACOB: Slugărești la tine, netotule...

SOFIA: Tată...

IACOB: Dai cu oiștea în gard...

SOFIA: Tătucă...

IACOB: Nu ți-e milă de fata asta că stă și-și așteaptă ceasu' să-ți aducă un copil... Cinci am avut și mi-au rămas ăștia doi.. Trei s'au prăpădit cu burțile umflate de foame.

MIHAI: Că eu n'am răbdat de foame...

IACOB: Și-acu ce umbli? Să prazi? Să tâlhărești?

SOFIA: Tată, nu-l mai întărâta, lasă-l, tată, că mă zvârl în fântână...

IACOB: Mai bine te svârleai înainte... Înainte de mi-ai adus pacoștea și rușinea în casă.

MIHAI: Pacoste îți sunt, tată socrule?

IACOB: Pacoste.

MIHAI: Și rușine îți sunt?

IACOB: Și rușine. N'a fost neam de neamul nostru iudă... Nici iudă, nici caiafă... nici vânzător... Sperii fata că pleci? Pleacă! Uscați-s'ar măduva oaselor...

SOFIA: Taică...

IACOB: Taci și tu că-ți sfărâm capul...

MIHAI: (*plecând spre ușă*) Plec din casa asta afurisită...

IACOB: Pleacă!

SOFIA: Mihai, un'te duci, Mihai?

IACOB: (*strigându-i din urmă*) Pleacă, trăznite-ar d-zeu de spurcăciune... (*Pauză mare. A intrat Dumitru*)

DUMITRU: Unde ești, nea Mihai? (*căutându-l cu ochii*) Te aștepta...

IACOB: Și cu tine ce-i? Ce-i cu tine? Pe cine cauți?

DUMITRU: Cu nea Mihai am...

IACOB: Nu mai șade aici.

DUMITRU: Nu mai șade aici?

IACOB: Nu mai șade Da' ce ai cu el?

DUMITRU: Ziceam că să-i spun un cuvânt.

IACOB: Să-i zici un cuvânt? Tu?

DUMITRU: (*speriat, bâlbâind*) Da, nea Iacobe.

IACOB: Ce cuvânt? Din partea cui?

DUMITRU: Din partea cui? Din partea mea.

IACOB: Minți, ticălosule. Din partea cui? Să spui, că te spân-tec aici.

DUMITRU: Zice că-l așteaptă.

ȘTEFAN: Il așteaptă? Cine-l așteaptă?

DUMITRU: Nu da, nea Iacobe, că spun. Alde nea Posteucă îl așteaptă.

IACOB: Posteucă? Unde-l așteaptă?

DUMITRU: Păi un' să-l aștepte? La dumnealui.

IACOB : Bine. Du-te, spune-i că vine. (*Dumitru iese repede. Iacob se îndreaptă spre ieştre*)

ŞTEFAN : Te duci, tată ?

IACOB : Mă duc

SOFIA : Nu te duce, tătucă.

IACOB : Ba să mă laşi când îţi spun. Auzi tu, să mă laşi.

ŞTEFAN : Nu te băga, Sofie. Ştie el, mai bine ce face. (*lui Iacob*)
Să vin şi eu ?

IACOB : Nu. Mă duc singur. Am cu omu'ăsta o socoteală veche.

Cortina

ACTUL II

In fosta cârciumă a lui Vasile Posteuca.

In aceeaşi seară.

Cârciuma lui Vasile Posteuca, aşezată la încrucişare de drumuri, e cunoscut pe vremuri zile mari. Azi e o hardughie, în care zac bulendre, şei, căpestre, fiare ruginite de plug, câte un sac cu cartofi. Tejgheaua e dată de perete, lipită de rafturile goale, în care zac răsturnate, învelite în foiţă murdară, afumată, sticle goale. În dreapta, două mese una peste alta şi câteva scaune şchioape, desperechiâte. În stânga, o masă şi patru scaune. Lampa cu carbid, spânzurată din tavan, moşluză.

Ca o amintire a' vremurilor de altă dată, se mai vede brevetul de „beuturi spirtoase” şi câte o ilustraţie afumată, atârnată strâmb.

Camera, aşezată mai jos decât nivelul drumului, are o uşă ce dă spre drum — intrarea principală a cârciumei — una ce dă în curte, şi o a treia ce dă spre odăile locuite de Posteuca. Prima e zăvorâtă cu obloane şi cu un drug de fier aşezat de-a curmezişul, cealaltă e închisă cu zăvorul. Mai e şi o fereastră, oblonită, vopsită într'un verde murdar, scorojit. Uşa ce dă spre odăile lui Posteuca ca şi celelalte două, se sprijină în câteva trepte ciobite de piatră. Odaia e luminată slab de o lampă cu gaz aşezată pe tejghea.

POSTEUCA : Aşa frate Tituică, aşa cum am vorbit... Nu te duci la... noapte...

TITUICA : Nu mă duc.

POSTEUCA : Dă-o'ncolo de caraulă... Dacă au nevoie să-şi tocmească oameni... Ce, pe 'mneatale te-au găsit ?

TITUICA : (*aprobativ*) Păi, nu ?...

POSTEUCA : Şi mâine după sărbare, treci iar p'acilea...

TITUICA : Noapte bună... (*iese prin uşa care dă în curte*)

POSTEUCA : Stai niţel. Fereşte lampa, Turcane... (*Turcanu se dă cu lampa într'un ungher. Tituică a ieşit. Posteuca a tras zăvorul în urma lui, a făcut lampa mai mare iar*). ...că peste tot numai şpioni...

GĂLVAN : Aoleu, neică.

ȚURCANU : (*ironic*) Da ştiu c'aj coraj.

GĂLVAN : Asta-mi trebuie mie acuşa ?

ȚURCANU : (*lui Posteuca*) Ce-a zis ?

POSTEUCA: Ce-a zis, a zis... E bine... (*zâmbind satisfăcut*) Aşa-i părinte?

POPA CIUPICI: Nu ştiu, fiule. Că de osteneală nu văz cu ochii. Am avut o mormântare în Poienița și nici c'am mai pomenit asemenea calic: pe jos m'a luat, pe jos m'a purtat, pe jos m'a trimis înapoi. Să umblu eu 12 kilometri la vârsta mea, peste coclauri, fiindcă i s'a năzărit lui să moară...

GALVAN: Cine, părinte?

POPA: Alde Guriță Dudău.

POSTEUCA: A murit Guriță?

POPA: A murit.

POSTEUCA: Dumnezeu să-l ierte...

POPA: Grijania lui de hoț.

POSTEUCA: Auzi, Păună, a murit Dudău.

PAUNA: Când?

POPA: Alaltăieri.

POSTEUCA: Da' ce-a avut?

POPA: Păi cin' mai știe? Doctorii spun că a avut ceva la rinichi. Da io crez că de inimă rea.

POSTEUCA: O fi avut și el necazuri. Că'n ziua de azi...

PAUNA: Lasă-l, tată acuma pe Dudău... Vedeți-vă mai bine de treburile vcastré, c'au intrat zilele'n sac...

POSTEUCA: Măi, fetică...

PAUNA: ... și feriți-vă și de umbra voastră, că nu mai e ca pe vremuri: „fugi tu Păună la post și împacă-l pe șef”... Acu, odată vă pune mâna în ceafă. Să nu ziceți că nu v'am spus. (*iese*)

GALVAN: Are dreptate fata. O fi târziu... (*iși ia căciula*)

ȚURCANU: Te pomenești că te grăbești.

GALVAN: Păi, de, așa mai trece pe la frati-meu Niculae c'am auzit că zace...

ȚURCANU: Lasă-l să zacă sănătos, că tot nimic nu-i faci. Ce ești felcer, să-i pui pahare, ori moașă să-l tragi de gâlci? D'astea ne arde nouă acu?

POSTEUCA: D'asta te-am chemat?

ȚURCANU: D'asta ne-am adunat?... Șezi.

GALVAN: Șed... Da' mult nu mai șez c'am treabă...

ȚURCANU: Șezi, că mâine... (*răstit*) Șezi!...

GALVAN: Ho, notarule, nu mai zbiera așa, că slavă domnului, nu mai ești în slujbă: ești comprimat...

ȚURCANU: (*dulce*) Șezi colea... Ia zii părinte... Vii din Poienița, ce-i p'acolo?

POPA: Păi ce să fie: zarvă. Zarvă mare.

POSTEUCA: Cu cin' te-ai văzut?

POPA: Cu toți. Cu Gherman, cu Pantele...

POSTEUCA: Asta-i ăl mai turbat... (*șoptit, privindu-l cu coada ochiului*) Că nu se găsește unu' să-i răsucescă un cuțit în coaste...

POPA: Cu Berbecaru, cu Tache Solomon, cu toți...

POSTEUCA: Și ce zicea?

POPA: Păi ce să zică... că de mine se feresc ca...

ȚURCANU: ... ca dracu de tămâie...

POSTEUCĂ : Ce-ai mirosit ?

POPA : Nicî c'a mai fost nevoie să trag cu urechea, ori să iscodesc
că se vede dela o poştie...

GALVAN : Ce să se vadă, taică ?

POPA : Irozii... Ce vrei să se vază ? Se vede c'o fac...

ȚURCANU : Bravo neică, halal, că noi nu știam...

POPA : Da, dar o fac curând...

ȚURCANU : Păi dece să nu facă ? N'au modelu' aici ?

GALVAN : S'au dus pogoanele noastre, nene Posteucă, s'au dus.
De mâine poți să le pui cruce, să-i cânți părinte aliluia, să le faci cetanie
de șase săptămâni.

POSTEUCĂ : Da' de vorbit cu cine ai vorbit ?

POPA : Aud ?

POSTEUCĂ : De vorbit... cu cine ai vorbit ? Or ți-a fost gându'
numa' la colivă ?

POPA : Las-o'ncolo de colivă, Doamne iartă-mă, că n'avea pic de
nucă. Cu toți am vorbit : Cu Petculescu, cu Oană Petra, cu Țucă, cu Danciu,
cu Teacă... Și pe drum tot de asta am vorbit... Și-au pregătit și steagurile...

GALVAN : Aoleu.

POPA : Le-am văzut cu ochii mei. Măine vin încoace la serbare și
p'ormă iscălesc...

ȚURCANU : Și ăi din Seaca vin... Ei, nu mai aduni pământ în
Poienița, jupâne ? Că din paș' cinci mă țin de capul 'mneatale : vinde
nene Posteucă, vinde că nu-mi miroase a bine (*celorlalți*) P'o parte îmi
zicea că vinde, și p-alta aduna...

POSTEUCĂ : Da' ce-ai fi vrut să fac dacă aveam bani risipiți
în toate mâinile ? Că tot satu mi-era dator... Să-ți scoț condica să-ți arăt...

GALVAN : N'am pățit cu toți așa ? Ne-am bucurat de seceta din
paș'sase ca de mană cerească, și ne-am ales cu catastive încurcate...

POPA : Mai bine ploua...

POSTEUCĂ : Că și rumănu' nostru... pe uscăciunea aia se ținea de
tine trei săptămâni să-i iei pogonul pe două banițe, și te face speculant
prin ședințe...

ȚURCANU : Ți-am spus atuncia că-ți ridicî tot satu'n cap...

GALVAN : Eu să vă spun drept, altfel i-am luat : cu milă... I-am
cam iertat pe toți.

ȚURCANU : I-ai iertat, mă, nea Gâlvane, pe care i-ai iertat ?

GALVAN : Cum pe care ? Alde Berechet n'avea să-mi dea nouă
sutare și un pol ?... I-am luat vițelu' și l'am iertat... Și cu văduva lu' Du-
milrache nu știți ?... C'avea o mie de franci să-mi dea... M'am mulțumit cu
un sul de pânză și-am iertat-o...

ȚURCANU : Deștept, nea Gâlvane... (*arătând spre Posteucă*) 'Mnealui
dacă ar fi putut, înghițea tot județu'...

POSTEUCĂ : (*lui Țurcanu*) Da 'mneatale dece ai cumpărat în
Seaca ?

POPA : De sec...

ȚURCANU : Da' ce bani am dat ? Banii de acte...

POSTEUCĂ : Și d'ăia nu-i păcat ? Ce te arăți acû mai chiabur
decât ești. Aminteri, fără pogoanele alea, poate te strecurai la mijlocași...

Da' nu ți-a dat în cap și de, n'ai ce-i spune, ești, ori și cât, om cu carte. Zece ani notar, ce ți-a trecut 'mneatale prin mână, câte ai surchidit... (*se aude bătând în oblon; toți tresar*).

GĂLVAN: Aoleu, ia vezi, neică...

POSTEUCA: Nimeni. Vr'un bețiv. Și-a adus aminte c'a fost cârciumă p'acilea și mai bate. (*bătăile se repetă*). Cine-i acolo?

O VOCE: Oameni buni.

POSTEUCA: Ce vreți?

O VOCE: Să ne dai o cinzacă.

POSTEUCA: O cinzacă de ce?

O VOCE: De drojdie, de răchie... de orice...

POSTEUCA: A înțarcat nene bălaia... Nu mai e. La coperativă. Acolo găsiți.

O VOCE: E închis.

POSTEUCA: Rabdă până mâine dimineată.

O VOCE: (*depărtându-se*) Până mâine's acasă la nevastă.

POSTEUCA: Du-te sănătos... (*pauză*) S-au dus...

POPA: Eu n'am mai cumpărat, neică. Din pa' șapte m'am așezat, n'am mai luat nimic... pentru mine. Am luat pentru nepoată, de zestre...

GĂLVAN: Da' câți ani are fata, părinte, că te-ai gândit la măritiș?

POPA: Patru... Crez că de pământu' fetii nu s'atinge.

ȚURCANU: Nu s'atinge, ferească dumnezeu... O să zică: „ia să nu facem fraților colectivă că ne'mpiedicăm de plodul popii” (*râd toți*)

PAUNA: (*intră sfătuiindu-i*) Până în fund s'aude gura voastră.

GĂLVAN: S'aude?

PAUNA: Fiece cuvânt... Luați seama ce vorbiți... Il mai tare d-tale te auzi, nea Gălvane.

GĂLVAN: Ia să mă duc io să-mi văz de treburi.

ȚURCANU: Iar pleci?...

POSTEUCA: Atunci la ce ai mai venit?

POPA: Or te grăbești să te culci devreme, să nu scapi sărbarea de mâine?...

POSTEUCA: Șezi, să fii aici când o veni Mihai... Că noaptea asta e ce mai e... să vedem ce facem...

GĂLVAN: Păi ce să mai facem?

ȚURCANU: Să punem brațele, cruciș s'așteptăm, poate pică mană cerească. Aia fac gospodărie, Gălvane, că le-a mers ăstora din plin, nu pricepi?

POSTEUCA: Când te rugai 'mneatale mai tare de secetă...

POPA: Ori d'o piatră...

GĂLVAN: Ori barim de-o molimă la găini...

POPA: Eu am făcut cetanie.

POSTEUCA: De secetă, părinte?

POPA: Și de lăcuste m'am rugat.

ȚURCANU: Nu mai ține d-zeu cu noi, taică.

POSTEUCA: Când te rugai mneatale mai tare de secetă...

PAUNA: Atunci ploua mai al dracului...

POSTEUCA: Ce-i cu Mihai, Păună?

PAUNA: N'a venit, da' vine.

POSTEUCĂ : Ia vezi..(*Păuna iese*).

ȚURCANU : Și cu Mihai ăsta al 'mneatale, nene Vasile, numai laude și îngroziri... O ții mereu pe coarde razachii... și nu văz nimic...

POSTEUCĂ : Dar ce-ai fi vrut să vezi pân'acuma ?

ȚURCANU : Văz c'a trecut săptămână după săptămână, lună după lună... și... Maica Domnului...

POSTEUCĂ : Nu mai ești tânăr, Țurcane, dar bag de seamă că mare lucru tot nu pricepi.

ȚURCANU : M'a făcut mama prost.

GĂLVAN : Nu, mă, nea Vasile, zău dacă n'are omu' dreptate, dacă mai pricep ceva. Cu tot satu' te-ai răfuit de bine de rău te-ai descurcat cu fiecare. Numa' cu procopsitu' ăsta de Mihai te'ncurci și te'nozî din zi în zi... (*pauză*). Și ne încurci și pe noi...

POSTEUCĂ : Asta unde ai băgat și tu zece mii de franci !... Da' pe mine cât mă ține ?

GĂLVAN : La ce l-ai ales pe ăsta, nene ?

POSTEUCĂ : Prost ești mă Gălvane, nu degeaba-ți zice lumea „păstârnac”. Da' ce, eu l'am ales ? L'a ales fata lui Iacob că și l-a luat bărbat...

POPA : Nu'nțeleg...

POSTEUCĂ : Voi nu vedeți că dece se 'ntărâtau lucrurile, trebuia să-mi țin omu' cald ? Care era mai bun ? D'aia mi l'am apropiat și eu... Cu împrumuturi... cu negoțuri...

GĂLVAN : Și cu asta ce-ai făcut ? Nu vezi că s'a strâns funia la par ?

POPA : Și cu negoțu' ăsta cu Mihai, ți-ai găsit 'mneatale să le pui piedică ? Să nu mai facă ș'alte gospodării ? (*văicărindu-se*) Fac în Poienița... Imi ia mie pământ cum e mierea și-mi dă spre Coastă ori spre Balta, ori spre Gorun...

GĂLVAN : In Seaca fac și acolo gospodărie... Mă lasă lipit...

POSTEUCĂ : Văicăriți-vă ca babele, văicăriți-vă, că la altceva la ce sunteți buni ? V'ați pierdut mințile...

POPA : Dece, fiule ?

POSTEUCĂ : D'aia părinte. Ce-ați fi vrut să facă omu' pân'acum ?

ȚURCANU : Să zicem că până acum nu putea. Da'acum poate ? Ce-o să mai facă până dimineața ?

GĂLVAN : Că mă uit la ceas cum trece și tragem nădejde ca spănu' de barbă...

POSTEUCĂ : Urlăți voi... poate trece careva să vă mai auză.

GĂLVAN : Aoleu, neică...

ȚURCANU : N'are ce să mai facă, nene. Astea's visuri de fată mare, hai să vorbim să n'adormim. Ce să mai fac acum' când zac pe hambare pline ? Nu-i vezi, pe care'l auzi numai d'asta vorbește ; unu' ia atât, altu' atât, altu' nu mai știu cât. Ne-ai îmbătat cu apă rece, nene Vasile, asta ai făcut.

POSTEUCĂ : Așa ?

ȚURCANU : Păi cum ?

GĂLVAN : Măine e sărbătoare mare ...

ȚURCANU : Și se fac și gospodăriile noi... de ne mănâncă nouă pământu'...

POPA : Mânca-i-ar viermii... (pauză)

POSTEUCA : Zii, mâine ne mănâncă nouă pământu'... (*ii sticlesc ochii de fiară*). Da' dacă mâine în loc de steaguri și de horă, iese un tîmbălău de se duce vestea ? Ori se lasă c'un scandal de bagă unu'ntr'altu' cuțitu' ? Atunci e bine ? E bine, neică Țurcanu ?

ȚURCANU : Ce vorbă-i asta ?

POSTEUCA : Dacă se iscă o încăierare de nemeresc la spital ? E bine, Gălvane ?

GĂLVAN : Ar fi, dar cum ?

POSTEUCA : Și dacă toată zavera asta începe dela ginerile lu' domnu' președinte ?

ȚURCANU : (*corectându-l*) Tovarășul președinte...

POSTEUCA : E bine, taică părinte ?

POPA : Auzi vorbă... Ar fi, dar...

POSTEUCA : (*iși explică planul*) Păi, bine, mă, netoților, iartă-mă taică părinte... Cât are Mihai de luat ? Voi știți ?

ȚURCANU : Nu știm.

POSTEUCA : Și cât are Mihai să-mi dea ? Ai ? Ce, eu i-am dat banii voștri și ai mei pă degeaba ? Și Păuna și-a prăpădit zilele cu el de ochii lui frumoși ? Păi ți l-am legat, frate Gălvane și taică părinte, de nu-l mai descurcă o mie d'avucați... Asta al cui cap a fost ? Tot Păuna, săraca...

PAUN : (*care a intrat mai de vreme*) Mai ține-ți gura tată... Mai taci, dracului, că parcă ai limbariță...

POSTEUCA : (*în șoaptă*) Treaba am început-o, mă fraților, cu bietul Isaiia perceptorul ăla bun, al nostru, de mă scotea din toate, trăi-l-ar Dumnezeu, pe unde l'o fi mutat...

ȚURCANU : A primit nevastă-sa scrisoare : era la Văcărești și l-a mutat la Ocnele Mari...

POSTEUCA : Cu el am început... Cu procesu ăla verbalu' de ne-a ars o amendă, așa, de plan, s'o bage Mihai pe mîneacă, și atunci (*se aude ciocnit în ușa ce dă în curte*) Tăceți că a venit.

PAUNA : Mihai e.

POSTEUCA : Treci de-i deschide tu, Păună... (*Păuna trage zăvorul ; se repelă jocul cu lampa, și apare Iacob Istrate. Incremenesc toți*). Mneatale, cumetre ?

IACOB : Eu.

POSTEUCA : Ce-i, nea Iacobe ?

POPA : Ia uite, mă, nea Iacob...

GĂLVAN : Ce faci, mă, nea Iacobe ? Ce-i, nea Iacobe, mă ?

POSTEUCA : Ia uite, mă...

GĂLVAN : ...Nea Iacob...

POSTEUCA : Ce-i mă cumetre cu 'mneatale, că nu te-am mai văzut... de nu se ține minte... Ce-ai rămas așa în ușă... Intră, nea Iacobe, și spune... Ce-i ?

IACOB : Ce să fie, ia, necazuri...

POSTEUCA : Ei nu mai spune, ia șezi, șezi...

IACOB : Necazuri mari... supărări...

POSTEUCA : Păi ce supărări, vere, că vă merge, slavă domnului...

IACOB : Ne merge, ce să zic...

GALVAN : Ați făcut la bucate...

IACOB : S'a făcut.

POPA : Aveți o recoltă...

IACOB : Avem.

POSTEUCA : Păi atunci ?

IACOB : *(vorbește tot timpul cu ochii în jos, numai din când în când îi fură din privire)*. Arză-o-ar focu' dă viață... Bine că vă găsii pe toți aici... Să mai schimb și eu un cuvânt cu oamenii care, vorba aia, mă știu...

POSTEUCA : Dacă nu te mai arăți...

GALVAN : Cin' te-a mai văzut la față ?

IACOB : Să-mi scot și eu nădufu'...

POSTEUCA : Da' ce-i neică ? Ce ești așa amărât ?

IACOB : Parcă voi nu știți...

POPA : Nu știm taică, de-un' să știm ?

IACOB : Așa e. Că n'aveți de unde... *(pauză)* Nu-i de mine treaba asta, abea acuma văz...

POSTEUCA : Ce vorbă-i asta ? O fi bună ea colectiva, nu zic ba, dar vezi că-i pentru oameni tineri

IACOB : Noi suntem altfel învățați.

POSTEUCA : E, se mai desvață omu', c'asa-i făcut. Invață, se desvață, se dă pe brazdă...

IACOB : D'a nu la anii mei... Dacă știam la ce car mă'nham...

POSTEUCA : Mâinii și 'mneatale pe dumnezeu, cumetre, zău așa... Ce, nu-i bună gospodăria ?...

IACOB : O fi...

POSTEUCA : Ari cu tractorul. Sămânța e mai bună... Brațe multe... Ești bolnav într'o zi, nu poți să ieși la muncă, merge altul în locul tău... și treaba tot se face... O frăție, ce să mai vorbim...

IACOB : O fi, nea Vasile, dar și angaralele...

GALVAN : Angarale. Asta așa e.

IACOB : Și belele multe.

GALVAN : Și belele ?... Da ?

IACOB : Și răspundere mare.

GALVAN : I-auzi...

IACOB : Nu-i de spinarea mea. Are rumănu' o vorbă : dă-mi doamne puțin, dar să dorm liniștit... *(pauză)*. Sânt amărât rău, fraților, otrăvit de tot.

POSTEUCA : Ei, taci.

IACOB : Nu știe nimeni ce-i în sufletul meu.

GALVAN : Ia uite mă săracu' nea Iacob : ca măru' atins... Te uiți p'afară, rumen, vesel, dar nici nu bănuiești vierme-l roade.

IACOB : M'am gândit în toate felurile... M'am sucit, m'am învățat, m'am socotit, am vorbit și cu fiu-meu Ștefan... *(pauză)*. Pân'la urmă gândesc că tot o să mă trag din colectivă... *(îi privește mereu pe furis ca să le citească gândurile. Chiaburii schimbă priviri între ei, îl fură pe Iacob din ochi și fiindcă simt ceva, se vor întrece în șiretenie)*

POSTEUCA: Fugi d'acilea nea Iacobe, asta nici în glumă să n'o spui.

IACOB: De glume îmi arde mie acū? Nu-mi arde nea Vasile... (pauză). Că nici cu trasu' ăsta nu-i ușor...

GALVAN: Ba e, mă, neică, dece să nu fie; te tragi și gata... să-ți ducă doru'...

IACOB: Nu-i așa... Că-ți dă pământu? Ți-l dă... Da' când e sorocul lui să-l iei în stăpânire, cu ce-l lucrezi? Că d'aia m'am și pornit încoace.. Când oi da de greu și oi fi la nevoie, mai am ușă un' să bat? C'a fost și'ntre noi atâtea... Tot cu gospodăria asta... Am ajuns să ne dușmănim, să ne scoatem ochii...

POSTEUCA: (perfid, cu un surâs otrăvit) Ei, ce-a fost, s'a uitat.

GALVAN: A trecut.

POPA: S'a dus.

IACOB: (se întoarce din nou unde urmărește el să bată) Am necazuri mari... Nu mai am tihnă, cumetre, nici odihnă în casă nu mai am.

POSTEUCA: Te-ai fi obosit prea mult acum... cu strânsul...

IACOB: Nu-i vorba d'oboseală, că la muncă mai duc... Altceva-i la mijloc. Cu gineri-meu ăsta, cu Mihai.

POSTEUCA: Cu Mihai? Eh, nu mai spune... (schimb de priviri hoșești între chiaburi)

IACOB: De, om tânăr... Altă minte, alt cap... S'a apucat de negoț. Zice că-i place lui negoțu'... Se pricepe nu se pricepe, Dumnezeu știe. A sucit-o, a învârtit-o, s'a băgat dator. Acū zice că nu-i mai place să stea în gospodărie...

POSTEUCA: Păi de ce, neică?

IACOB: Dacă nu-i mulțumit cu ce are de luat? Că nu prea are.

POSTEUCA: Păi dece n'are?

IACOB: Dacă n'a muncit... El zicea c'o să ia deopotrivă cu ăilalți...

POSTEUCA: Și nu ia?

IACOB: De un' să ia?

POSTEUCA: (perfid, senin, nevinovat ca un prunc) Nu ia deopotrivă? Nu se împarte la toți la fel? Eu așa gândeam...

IACOB: Și 'mneatale gândeai așa?... (pauză). Și el tot așa și a făcut socoteala... Da' vezi că nu-i... Acū vrea să plece din gospodărie.

POPA: Cum să plece? (răstindu-se) Adică, de, dacă vrea să plece n'ai cum să-l ții...

POSTEUCA: Nu se poate, cumetre... Să nu-l lași...

IACOB: Nu mai am liniște în casă, nici eu, nici fii-mea...

POPA: Biata fată...

POSTEUCA: Și e și cu burta la nas.

IACOB: Azi, mâine...

POSTEUCA: Nu se poate să plece, cumetre, cum o să facă una ca asta. A mai mare prostie...

IACOB: (il fură cu coada ochiului). Așa crezi? (pauză). Atunci dă-i și 'mneatale un sfat că te știu că ții la el... și te ascultă. (pauză). Și cu datoria om vede noi cum o s'o scoatem la capăt... O mai lungim, o mai împărțim... om plăti-o noi...

POSTEUCA: A, păi, nici'o grijă... Numai să-l văz, că-i zic eu... Și bine te-ai gândit nea Iacobe... Dece să plece? Să rămâie în gospodărie...

(*pauză*). Și să zică bodaproste că-l țin... (*pauză*) că el acum ce zor are să iasă?... (*pauză*). Numa' cu pământu' nu știu cum o să facă...

IACOB: Ce e cu pământu'?

POSTEUCA: De, știu și eu? Cu pământu' e cam încurcată...

IACOB: Cum?

POSTEUCA: Da, săracu' băiat... E sucită rău...

IACOB: 'Mneatale de ce pământ vorbești?

POSTEUCA: De pământu' lui... N'a avut patru pogoane ale lui spre Seaca?

IACOB: A avut...

POSTEUCA: Păi.

IACOB: Păi, ce? L-a băgat odată cu tot pământu' oamenilor în gospodărie...

POSTEUCA: Știu, știu... Da' vezi c'aici e buba... El să rămână în colectivă. C'așa e bine. (*apăsând cuvintele care urmează*). Cu munca... Crez că se poate...

PAUNA: (*Intrând îi șoptește lui Țurcanu la ureche*). A venit Mihai...

ȚURCANU: (tot șoptit). Ține-l tu de vorbă până pleacă bătrănu'...

POSTEUCA: ... că vorba aia, azi, munca e totul. (*fals îngrijorat*). Dar cu pământu', drept să-ți spui... nu știu cum o s'o descurce... că aproape nu mai e al lui...

IACOB: Nu mai e... că l-a pus în gospodărie...

POSTEUCA: L-a pus, l-a pus, da' la pus și amanet.

IACOB: (*încrămenit, se închide în el*)

POSTEUCA: O daravelă afurisită c'un proces verbal de eră să intrăm amândoi la gros... Noroc de Isaiia perceptorul, că el a descurcat-o...

IACOB: L-a pus amanet? A pus amanet pământul?

POSTEUCA: (*fals liniștit*) Numai alea patru pogoane ale lui.

IACOB: (*luminat de un gând*). Nici nu-s ale lui, ale fetii sunt. (*pauză*)

POSTEUCA: Păi a semnat și fata... E polița la domnu' Țimțiraș... A semnat, cumetre... Cu martori a semnat... Și cu timbru... Ți-o arată Țimțiraș... Că el a dat banii. (*pauză*) Am plătit și eu cumetre de m'am spetit... Și am întărit polița lor...

IACOB: Și a pus-o pe fată să semneze?

POSTEUCA: Cu mâna ei. Amândoi. (*pauză*). D'aia, crez, pământul vrei nu vrei, o să trebue să-l tragi...

POPA: (*dulce*) ...ca să te descurci cu gineri-tu d'alea patru pogoane...

IACOB: A prădat pământul fetii, tâiharul?

POSTEUCA: Ei, l'a prădat... N'a fost nici în gândul lui să iasă cum a ieșit...

IACOB: Mi-a furat pământu', hoțu'?

MIHAI: (*intrând*). Lasă-mă, Păună... Care hoț, tată socrile? Ce cauți aici? Umbli să mă spionezi? Ai? Cin' ți-a furat pământul, cin' te-a prădat? Nu era pământul meu?

IACOB: (*scărpinându-se*). Al tău era și al fetii.

MIHAI: Nu mi l-ai dat mie? Și astă seară ai spus că mi l-ai dat. Nu eram stăpân pe el?

IACOB : Ca să-l înstrăinezi, mă Iudă, d'asta ți l'am dat ?

MIHAI : Da' ce, ca să-l duc la colectivă ?

IACOB : Ca să-l pui amanet, d'asta ți l'am dat ?

MIHAI : Da'mneatale m'ai întrebat vreodată ce mă doare ?

IACOB : Vasăzică d-acilea începe hoția...

POSTEUCA : Ce hoție, neică, dacă a semnat și fata ? A silit-o ca-
reva ? Ori e copil și nu știe ce face ?

IACOB : Păi, ce-a semnat, mă, tâlharule ? Pământul gospodăriei ?

POSTEUCA : Nu știu, neică... Ea zicea că-i al ei : de zestre. D'aia
mi-am pus și eu obrazu'...

IACOB : Și pământu' ei de zestre n'a mers tot la gospodărie ?
Deavalma ?

POSTEUCA : Vine atunci că-i altă poveste mai încurcală : c'a semi-
nat pă ce n'avea...

IACOB : Ce cuvânt e ăsta ?

ȚURCANU : Eu nu m'amestec, nea Iacobe, că ce interes am să mă
bag ? Dar eu am umblat cu legea, mă știi... Cade din lac în puț : vine
vorba că fata a pus amanet lucru strein... și...

PAUNA : ...Ai dumneata inimă să-ți bagi fata'n pușcărie ?

IACOB : Ți se rupe inima de fii-mea, Păună... Ai inimă largă... Te
știe tot satu c'ai inimă largă...

MIHAI : Lasă fata'n pace...

PAUNA : Taci, Mihai... Nu te băga tu.

IACOB : Auzi ? Nu te băga, c'are cine să sară. Nu sări, Țurcane ?

MIHAI : Mai mare rușinea... Om bătrân și ți-ai pierdut mințile...

IACOB : Haide acasă, nătărăule...

MIHAI : Nu mă duc...

IACOB : Du-te la rostul tău că ești om însurat... Nu te vezi ce-ai
ajuns... Ai încăput pe mâna tâlharilor...

PAUNA : Cine-i tâlhar, cumetre ?

POPA : Fiule...

IACOB : Tăceți, trăzni-v'ar dumnezeu de hoți, că d'aia m'am por-
nit încoace, să vă văz, să vă citească până'n suflet.

POPA : Taică...

IACOB : Taci satană, de mult te miros eu că spurci antiriul...

POPA : Lovești în biserică, fiule ?

IACOB : Care biserică, nene ? Că se duc oamenii nouă kilometri pe
jos până la popa Vasile, numa' să nu-ți vază fața...

POPA : O să vă las cu popa Vasile...

IACOB : Să ne lași că ăla-i om, nu fariseu.

POSTEUCA : Stai, cumetre...

IACOB : Avea dreptate fiu-meu Ștefan, dar parcă nu-mi venea nici
mie să crez, cu toate că vă știam ticăloși și bandiți...

POSTEUCA : Zii, viclenești omu', cumetre, te bagi în sufletul lui.
faci pe amărâtu', zici că ți s'a urât... Ce vrei, acū ? Să plătesc eu pă
ce-a semnat fii-ta ?

IACOB : Taci, gazdă de hoți. Că v'am cumpărat pe toți. Pă nimic
v'am cumpărat...

PAUNA : Lasă, tată. Lasă-l să urle... că mai sunt și judecăți pe lumea asta...

IACOB : Ce judecăți, scroafă, de te-ai întins cu toți negustorii...

PAUNA : Auziți ? Auziți ? ...

IACOB : Ce judecăți, lighioană spurcată ?

PAUNA : O să te căiești ! (*iese plângând*)

MIHAI : Stai Păună ! (*iese după ea*)

IACOB : Speriați pe neisprăvitul ăsta de-are mințile rătăcite, cu Timțiraș ? Nu știm noi cine-i Timțiraș ? Nu știe tot satu' că Posteuca ne lua banii, și Timțiraș ne vindea la tribunal ?... Umblați să'ntoarceți vremurile ? Nu ne-ați despuț destul, tâlharilor ? Nu ne-ați furat și măduva din oase, și dinții din gură și albul ochilor ? Camătă nu ne-ați luat ? Invoieli strâmbe nu ne-ați făcut ? Socoteli mincinoase nu ne-ați arătat ?...

POPA : Vine vremea de apoi, fiule, să-și scoată ochii frate la frate...

IACOB : Ce frate sunt eu cu voi, popă ? că mi-ați pus toată viața jugul în ceafă și am arat pentru voi până am căzut deanboulea. Acum, vă sunt frate, ai ? Ați avut voi milă de careva vreodată ? A venit văduva, ori orfanu', ori săracu', ori năpăstuitu', ori bolnavu' a venit la voi vreodată și a plecat nejăcmănit ? De unde ți-ai adunat pogoanele, Posteuca ?

POSTEUCA : C'am muncit...

IACOB : Unde, mă ? Mie imi spui asta ? Mie ? De unde ai pământurile din Poienița, cumetre ?... Că d'ăia-ți țâțâie rânza când auzi de gospodărie. De unde ai moșia din Poienița ?... Din munca ta ? Ai tras la sapă acolo ? Ori ai jecmănit la seacă de ți-ai încropit pogoanele pe băncioare de mălai.

POSTEUCA : Și pe mălaiul ăla n'am muncit ?

IACOB : De unde ai pământ în Seaca, Gălvane ?

GĂLVAN : Dela tata.

IACOB : Dela tac-tu ai avut un pogon... Ș'acum ai trei zeci și șase. Trei zeci și cinci de unde le-ai luat ? Din camătă și din amanet.

POPA : Ai luat camătă, fiule ?

IACOB : Te miri, părinte ? Dar ce, matale n'ai luat ?

POPA : N'am luat, n'am luat, că-i păcat mare.

IACOB : Nu mi-ai luat mie când m'am îndatorat pentru două mii de franci, că-mi zăcea muierea, și pân'la urmă ți i-am plătit de zece ori, și ți-am și muncit !

POPA : Nu-mi aduc aminte, taică. Cu preuteasa te-ai învoit...

IACOB : Ba să-ți aduci aminte, părinte, și să v'aduceți aminte toți... Acum umblați să loviți în gospodărie ? În gospodărie, mă ? În gospodăria noastră ? (*ii privește scurt*) păi n'o atingeți voi nici c'un deș, că vă arde mâna... Vă arde laba... Auziți ?... A, păi, pân'aici v'a fost.. Auziți, mă ? Până aici ! (*ii mai privește o clipă pe fiecare în parte și iese pe ușa ce dă în curte. Pauză*)

GĂLVAN : (*lui Posteuca*) Acum ești mulțumit că ne-ai vârat în gura lupului ?

POPA : Drept la miliție se duce...

GĂLVAN : ...ori la Partid. Zii, ăsta ți-a fost planu'... Cunoști la om n'am ce zice..

- TURCANU : Gândeai că-l strângi în chingi să-și tragă pogoanele...
- GALVAN : Și ne-ai tras pe noi în nenorocire...
- POSTEUCĂ : Ho, mă Gâlvane, ho... că nu s'a sfârșit pământul..
- Mai are și Păuna o vorbă de spus.
- GALVAN : Cheam-o, neică, ce mai stai, cheam-o, să ne adune de pe buza ocnei... Că eu, să știți, dacă mă întreabă, spun tot, toată povestea...
- POSTEUCĂ : (*răstit, furios*) Ce poveste ?
- TURCANU : A simțit bătrânu', nene Vasile, a simțit...
- POPA : Când i-ai pomenit de Țimțiraș, ca lubenițele i s'au făcut ochii...
- GALVAN : Acù, s'o văz pe Păuna cum o descurcă...
- POPA : Dumneai gândeai că mâine-i gata : sparge sărbarea...
- TURCANU : Și-a găsit omu'... (*arătând spre odaia unde se află Mihai*) că stătea ca momăia, sperietoare de ciori...
- POSTEUCĂ : (*ducându-se spre odaia lui*) Ia poștește'ncoace, logofete, să-ți văz ochii... (*Mihai a apărut în prag*) Ei, pe unde scoți cămașa, vere ? Că până acù te lăudai că faci, că dregi, că vii cu grâu să n'am unde-l pune... La ce te-ai băgat dator dacă știai că n'ai de unde plăti ?
- MIHAI : Și'mneatale la ce te-ai băgat să vorbești ce nu te-am rugat eu ?
- POSTEUCĂ : Da'de'nceput, cine-a'nceput ? Gândești că n'am priceput de cum a deschis ușa ?
- MIHAI : Eu altfel l'am luat...
- POSTEUCĂ : N'aveai timp s'aștepți ?
- MIHAI : I-am cerut partea... (*se vede că-i de bună credință*) să mă mai plătesc din datorie...
- POSTEUCĂ : Și trebuie să'ncepi d'astăseară ? Așa ne-am înțeles ?
- MIHAI : Da' cum ?
- POSTEUCĂ : Nu puteai s'aștepți și tu până mâine dimineată ?
- MIHAI : (*cu aceiași vădită bună credință*) Măine mă gândeam să plec la târg... Să mai ciupesc ceva... Să-i astup gura lui Țimțiraș.
- POSTEUCĂ : Păi, mâine trebuie să fii aici, mă, aici.
- MIHAI : (*aproape șoptit ; cu capul în jos*) Să mai îmi iasă vorbe cu bătrânul în fața oamenilor...
- TURCANU : (*după ce l-a privit cu subînțeles pe Posteucă*) Nu-l vezi, nene Vasile ?
- POPA : (*după aceleași priviri cu Posteucă*) Ce să mai vorbim de pomană...
- GALVAN : Barim s'apucăm să ne răspândim până nu asmute...
- POSTEUCĂ : (*ieșit din fire*) Ce s'asmută, mă Gâlvane ? Ce, pentru mine m'am băgat eu ? Că banii mei, de i-am dat lui Țimțiraș de mult le-am pus cruce... (*potolit*) Dar el cum rămâne ? Grâu nu, pământ nu, bine că i-a dat muiere să-i facă plozi (*ridicând din nou glasul*) Ce te faci acù, vere ? Te mai așteaptă Țimțiraș ?
- MIHAI : (*încolțit totuși*) M'așteaptă... C'o să muncesc... O să-mi dea pământ și-o să-i plătesc...
- POSTEUCĂ : Ce-o să-ți dea, mă ? Ia mai spune odată să-ți văz mutra... Pământ îți dă ? Doi metri, pe coastă, lângă bātu, asta-ți dă... (*a intrat plânsă, Păuna*) Milog ai rămas !

ȚURCANU : Argat la colectivă.

MIHAI : Ba-mi dă, că-i pun mațele aici pă tejghea...

TURCANU : Lasă, nu te mai fuduli, că nu ești tu așa rău... Te-am văzut noi astăseară...

POSTEUCĂ : Nu-ți dă pământ, vițelu' lu' Dumnezeu; degeaba te zburlești.

PAUNA : Noapte blestemată că nu se mai termină... Lăsați omu'n pace... Dacă-i place lui așa...

POSTEUCĂ : Te-a lăsat lipit... Rob la poarta lor...

MIHAI : Nu robesc eu la poarta lor, neică, să știu de bine că le dau foc... *(Păuna a încremenit pe treptele ce duc spre odaia lui Posteucă. Se întoarce încet, cu privirea ținută spre Țurcanu. Posteucă a înlemnit cu ochii la Făuna)* Le dau foc!

GALVAN : *(și-a luat repede căciula și se repede spre ușa care dă în curte)* Auăleu neică, asta nici în glumă să n'o spui... Eu n'am auzit nimic... *(iese)*

POPA : Maică precistă, n'am ascultat, n'a trecut pe la urechea mea, nici prin cugetu' meu n'a trecut. *(ca pentru el)* Nu le dă, că-i fricos ca un iepure. *(iese pe ușa ce dă în stradă)*

PAUNA : *(lui Mihai)* Hai, ia-ți zăbunu'... *(Mihai rămâne împietrit)*

POSTEUCĂ : *(șoptit lui Țurcanu)* Treci la mine, da' prin curte... *(ies amândoi. Păuna a coborât, ridică lampa de pe tejghea. Ca și când ar voi să se îndrepte spre odaia lui Posteucă. Peste umăr, lui Mihai)* Pleacă și tu că mi-ajunge...

MIHAI : Dai și tu în mine, Păună...

PAUNA : Dau că mi-e silă... Păcat de vremea care-am pierdut-o cu tine... N'au dreptate rumânii? *(intră Posteucă)* S'au dus?

POSTEUCĂ : S'au dus.

PAUNA : Țurcanu pe unde a luat-o?

POSTEUCĂ : Prin zăvoi... *(trece în odaia lui)*

MIHAI : *(arătând spre ușa pe unde a ieșit Țurcanu)* Ii porți de grije...

PAUNA : Ii port...

MIHAI : *(bea din rachiul rămas pe masă dela chiaburi)* Iți place Țurcanu...

PAUNA : Mi-a plăcut *(trebăluind prin odaie, așează scaunele unul peste altul, ca la'nchidere, în cârciumă)* Mi-a plăcut tare... Mi-a plăcut că-i viteaz. Om dintr'o bucată. Fără frică... Odată, era în cârciumă la noi, s'au legat niște negustori de mine. Trei erau. Ori patru. Voinici toți și înalți ca plopii. Unul, Cristache, stătuse la ocnă, omorâse la beție un om. S'au legat de mine și mi-au cerut să le cânt... Odată s'a ridicat ca stâlpul, și când s'a uitat la ei, le-a pierit sângele din obraz...

MIHAI : Și-acu'l iubești...

PAUNA : Nu-l mai iubesc... Mă iubește el. Ce-mi pasă?

MIHAI : Pe mine...

PAUNA : Ai muiere, casă, socru... Te văz pe furiș, noaptea. Se uită nevestele după mine și le auzi cum șoșotesc : "umblă să-i strice casa, să-i ia bărbatu'... muiere parșivă"... M'am ținut eu de tine, omule?

MIHAI : Nu.

PAUNA : Atunci de ce mă ocărăsc ? Dece mă ocărăsc și nu-mi ia nimeni parte ? (*Pauză. Mihai bea iar*)

MIHAI : Când plecăm ?

PAUNA : Râzi de mine ?

MIHAI : Nu râd...

PAUNA : Mă întărați într-o doară să vezi ce spun...

MIHAI : Nu mă cunoști, muiere : eu când spun un cuvânt nu-l mai iau îndărăt să mă spinteci...

PAUNA : Nu pleci c'ai muiere aici, ș'aștepti să-ți dea socru-tu pământ...

MIHAI : Ducă-se pe apa Sâmbetei...

PAUNA : Ai partea ta de bucate...

MIHAI : Nu-mi trebuie nimic... Dă-mi să beau că mă arde...

PAUNA : Vezi că-i o sticlă sub tijghea... (*Mihai aduce vre-o două sticle. Păuna îi smulge una din mână*). Asta nu-i de băut... Arde și asta... Dar nu-i de băut... (*îi toarnă ea*). Bea d'aici, să te aline...

MIHAI : Bea și tu... Nu atât... Cât am băut eu să bei...

PAUNA : Bea, omule, că și mie-mi frige inima... Nu pleci tu cu mine, că te țin cu lanțuri aici...

MIHAI : Ba plec, muiere... În noaptea asta plec... Merg la oraș să car cu spinarea... Să mă îmbogățesc... Să-ți cumpăr măregele și oglinzi, și țoale, și lacră de zestre... Să te fac frumoasă, cocoană să te fac... Să nu te mai cunoască nimeni, când o să ne întoarcem... Fiindcă o să mă'nțorc aici... Auzi, Păună ? Aici o să ne întoarcem... Ori vrei într-altă parte ?

PAUNA : Ba nu. Aici.

MIHAI : Mă'nțorc să dau ochii cu socru meu... Să-i zic : „Mă cunoști ? Uită-te bine la mine. Eu sunt. Și brișca d'afară-i a mea. Și acareturile alea tot ale mele sunt. Tot satul e al meu. Și gospodăria am cumpărat-o... Cu colectiv cu tot...

PAUNA : Așa o să-i zici ?

MIHAI : Așa...

PAUNA : Bine o să-i zici.

MIHAI : Ori nu crezi c'o să-i zic așa ?

PAUNA : Ba crez... că la vorbă cine te'nțrece...

MIHAI : La toți o să le zic... Și lu' Turcanu o să-i spun : „crezi că te-a iubit, mă nărodule ? Nu te-a iubit... Pe mine mă iubește”... Și la negustori o să le spun... La ăia trei... Și lu' Cristache. La toți patru o să le zic : „vreți să vă cânte, mă ? Na, cotu'... Numa' mie îmi cântă...” Dă-mi să beau că mă arde... Și cântă-mi...

PAUNA : Nu te juca cu sticla că-i lângă lampă și dai foc casei...

MIHAI : Cântă-mi...

PAUNA : Nu cânt c'aude tata...

MIHAI : S'auză... C'am și cu el o socoteală...

PAUNA : Cu tata ?

MIHAI : Dece-a umblat să mă'nșele ? Dece m'a dat pe mâna lui Țimțiraș ? (*bea iar*) (*Pauză*). Hai, strânge-ți țoalele să mergem...

PAUNA : Nu merg.

MIHAI : Nu mergi ?

PAUNA : Nu merg.

MIHAI : Unde am spus de taică-tu așa ? Las'că știu eu bine ce-am

spus.. Hai muiere la oraș, că-ți iau pat de mireasă și rochie de atlas...

PAUNA: Nu merg...

MIHAI: Nu mergi că sunt calic.. Zici că n'am bani... Am, femeie, am...

PAUNA: Banii m-au făcut pe mine? Am întors bani cu lopata. băiete.

MIHAI: Atunci dece nu mergi?

PAUNA: Cu tine să plec? Nu te-am văzut eu astă seară cine ești? Mie îmi place să fie omul viteaz la viața lui...

MIHAI: Cum să fie?

PAUNA: Să-i fiarbă sângele în vine. Să tremure pământul când o călca el..

MIHAI: Cum e Țurcanu...

PAUNA: Cum a fost el... D'aia l-am iubit...

MIHAI: Vino cu mine la oraș și-ai să vezi ce-s în stare...

PAUNA: Nu vin... (Pauză) ... Eu mai stau aici o vreme... Am socoteli de încheiat.

MIHAI: Ia te uită crâșmărița cu socoteli neîncheiate.. Ce socoteli ai?

PAUNA: Nu pricepi tu... Vin la cârciumă unii, beau, plătesc și pleacă... Vin alții, beau, pândesc să nu-i vază și fug... Eu nu fug, omule... Nu fug ca tine... Ca neaoamenii... Ție ți-e tot una că râde lumea de tine...

MIHAI: Cine râde?

PAUNA: N'ai auzit? Tot satul. Că te-a oblojit muierea și te-a prostit socru-tu cum i-a venit lui mai bine... De Țurcanu nu râde nimeni. Că tremură toți... Și nu-l arată nimeni cu deștiul... Nici de milă nu-i plânge...

MIHAI: De mine cine plânge?

PAUNA: Toți. Că te-a învățat acolo la gospodărie și tu joci cum îți cântă ei... Barim dacă vrei să pleci, pleacă, dar să te pomenească... Să nu te uite câte zile or trăi ei... Să nu-și mai bată joc de tine...

MIHAI: Nu-și bat ei joc de mine, Păună.

PAUNA: Ce-o să le faci?

MIHAI: Ce-o să le fac?... Ce-o să le fac? O să mă duc la Voicu și-c să-i spun...

PAUNA: (*izbucnește într'un hohot isteric de râs*). Că n'ai oglindă să te vezi... Asta ți-ai găsit? Asta să le faci? Aveau oamenii dreptate, vezi bine: argat ai ajuns... Fără simbrie și fără învoială... (*plină de dispreț*) Du-te, nu mai încurca locu'... (*dărză*). Eu rămâi aici... (*Pe alt ton*). Pe taica umblă să-l lase la bătrânețe pe drumuri... „Uite chiaburu', îi zic, trece alde Posteuca, bogătanu', ferți-vă fraților de câine turbat"... Cârciuma i-a luat-o... Pământurile o să i le jecmănească... Ce le pasă lor? Le duduie hambarele pline... Bea, Mihăiță, băiatu' mamei, bea pentru pătelele lor... Bea, c'ai rămas să le cerșești dumicatu'.

MIHAI: Du-te 'ncolo, fă muiere, cu gura ta otrăvită... (*vrea să bea*).

PAUNA: Nu bea d'acolo că-i altă băutură... Benzină e, și arde și ea... dar altfel... Pune sticla jos că dacă mori mâine, n'are nici cin' să te plângă... Bea rachi, Mihăiță, că ăsta cel puțin te proteste și uiți de necaz... Te culci, dormi, și mâine o ieși cu jugu'n spinare din nou... că d'altceva nu ești bun...

MIHAI: Trăznite-ar Dumnezeu de vrăjitoare, ce vrei să fac?

PAUNA : Să te târăști ca râma la picioarele lor... C’ășa-mi place mie să fie omu’ : milog... să te calce’n picioare desculții, și tu să te mai rogi să dea... Să te palmuiască nespălații și tu să le lingi ca un câine laba... C’ășa-mi place mie să fie omu’ : fricos !

MIHAI : Nu mi-e frică nici de Dumnezeu din cer, muiere. .

PAUNA : De Dumnezeu nu ți-o fi frică, dar de ăștia tremuri...

MIHAI : Tremur eu ?

PAUNA : Tremuri, c’altminteri n’ai sta așa.

MIHAI : Dar ce-ai vrea, sufletul iadului ?

PAUNA : Ceva să văd și eu că ești om. Să duduie satu’ și să pâraie din încheieturi. Și p’ormă dacă-i vrea, merg cu tine și la capătul lumii...

MIHAI : Mergi cu mine ?

PAUNA : Și ’n fundul pământului. C’atunci ai să-mi fii drag, ca viața mea... (*pauză; pe alt ton*). Stăm în casă fără un fir de făină...

MIHAI : Îți dau din partea mea... Îți dau cât vrei... Acum mă duc să-ți aduc.

PAUNA : Nu-mi trebuie, și să nu te prinzi p’aici cu pâinea lor blestemată, c’o zvârl, și nici ochii mei nu-i mai vezi... (*pauză*) Las’ să n’am. Să simt că mă sfârșesc de foame și să rabd... Dar să rabde și ei...

MIHAI : (*o privește îndobitocit*) Să rabde ?

PAUNA : Să rabde (*schimbă tonul*). De ce să te mintă și să te fure ? Trebuia să vă dea la toți deopotrivă. Dece te-au prădat ? Că mă doare inima pentru tine ca pentru tata. Dece să-ți fure munca ta ?... și să te scuipe în fața satului ?

MIHAI : Pe mine nu mă scuipă nimeni, muiere, că-i bag cuțitu’n beregată. Tu îți bați joc de mine și mă învârtesti cu Turcanu...

PAUNA : Na, spintecă-mă, omoară-mă, dacă-ți trece asta prin cap... Numai muierea ta ți-a vârat asta ’n suflet, să te scârbească de mine... Ii pasă ei de cum te zbați tu ? Ține cu neamurile ei. Și tu stai ca ologu’... Dă-le foc, arză-i-ar focu’...

MIHAI : Cum ?

PAUNA : Dă-le foc... că-i lucru ăl mai ușor... și-o face și un copil.

MIHAI : Ce tot îndrugi ?

PAUNA : ...Da’ să aibă simț în el...

MIHAI : Ce să aibă ?

PAUNA : Simț în el... și sânge în vine... Ce mare scofală ? Iei sticla și stropești... Ori o zvârli să se spargă... Arunci chibritul și ’pleci...

MIHAI : Arunci chibritul ? Cine aruncă chibritul ?

PAUNA : Tu, omule... și pleci... Nu te vede nimeni... cin’să te știe ? Ai plecat și s’a aprins vâlvătaie. Și arde...

MIHAI : (*parcă acum aude cuvântul prima oară*) Arde ?

PAUNA : Arde, bărbate, până’n fundul cerului... cum te arde pe tine pe suflet... Cum îmi pârjolește mie inima...

MIHAI : (*incepe, încet, încet, să se trezească*) : Îți arde ție sufletul ?

PAUNA : Imi arde... Da’ p’ormă îți trece o apă răcoritoare pe suflet : n’ai tu, n’au nici ei...

MIHAI : (*repetând*) „N’ai tu, n’au nici ei”... Să n’aibă nici ei ?

PAUNA : (*ca o fiară*) Să n’aibă !... Să n’aibă ! Ca tine să rămână : lipiți. Săraci să rămână, cum îi știam eu înainte : „Dă-mi, nene Posteaucă,

un ciur de mălai, că-mi mor copiii de foame". — Marș d'aici, spurcăciune"...

MIHAI: (*îngrozit, fiindcă treptat, treptat se desmeticește*) Dumnezeu mare!

PAUNA: Taci, nu te mai căina ca muierea. Te-ai gălbejit ca bolnavii de fiere... Vino-ți în fire, că-mi piere și ultimul dram de dragoste ce-l ani pentru tine!... Ți-e frică? Mie nu mi-e. Merg și eu cu tine... Hai să-i văz cu ochii mei... Ca șoarecii să arză.

MIHAI: (*îi trage o palmă*). Trăznite-ar Dumnezeu...

PAUNA: (*încrămenită, nu clipește*).

MIHAI: Ca șoarecii să arză?

PAUNA: Să arză!

MIHAI: Lipiți să rămână, ai?

PAUNA: Cum m'au lăsat pe mine...

MIHAI: Ai rămas, că te-ai îmbuibat toată viața... Ș'acum să le dau foc? Ai?...

PAUNA: Ți-e frică, milogule? (*râzând, ca să-l ațâțe*) Știam că ești viteaz... Tremuri ca varga... (*se îndreaptă spre ușă*). Vino cu mine să ți treacă.

MIHAI: Nu merg... luați-ar Dumnezeu vederea, că ai pe diavolul în ochi. Nu merg.

PAUNA: Dar la oraș să mă porți după tine ți-ar plăcea? Găsesc eu pe altu' să mă ducă... Numai să-i fac semn lui Țurcanu, și gata e... Că mă iubește Țurcanu. Din inimă, nu din vorbe. Hai, pleacă d'aici. Tremuri ca piftia... Ieși, să nu te mai văz... Pleacă, suflet de găină, că mi-e și scârbă, ieși!... (*A tras zăvorul, a deschis ușa și Mihai a ieșit. În pragul ușii ce dă spre casa cârciumarului, au apărut Posteucă și Țurcanu*).

POSTEUCĂ: Ce făcuși, Păună?

PAUNA: Lasă, tată, că știu eu mai bine ce trebuie să fac...

ȚURCANU: Ai văzut-o, nea Vasile?

PAUNA: (*răstită*) Ce vrei?

ȚURCANU: Nu te mai ascunde, fă, că eu te citesc ca 'n palmă (*lui Posteucă*). L-a gonit ca să-l apere... că i-a căzut plăvanu' cu tronc...

POSTEUCĂ: Ce-ai făcut, Păună, ce-ai făcut?

ȚURCANU: Nu-l aperi tu, Păună, orice ai face. Nu-l aperi. Bagă la cap... În noaptea asta dacă arde, oricine o da foc, tot pă nărodu'ăsta îl mănâncă ocna...

POSTEUCĂ: Cum?

ȚURCANU: Tot lui îi putrezesc oasele la sare... (*lui Posteucă*). N'a zis el de față cu oamenii, de s'a speriat taica părintele, că le, dă foc? N'a zis? (*Pauză*).

POSTEUCĂ: Unde-i sticla?

PAUNA: Stai, tată...

POSTEUCĂ: Ce să stau?

PAUNA: Nu te grăbi... că-mi cunosc eu mai bine omul...

ȚURCANU: Nu ridică el mâna, nene Vasile... A fugit de și-a lăsat și zăbunu'... Nu ridică așa mâna...

PAUNA: (*liniștită, sigură, ironică*) Zici tu...

POSTEUCA: *(după o clipă de gândire)* Stinge! Crapă oblonu'... *(Turcanu suflă în lampă)*. Dacă până'ntr'un ceas nu văz ceru' roșu mă duc eu...

PAUNA: N'ai să te duci, tată... Tot cine trebuia s'o facă, o s'o facă!

Cortina.

A C T U L III

Ograda lui Iacob Istrate. În dreapta, un colț al casei împrejmuită cu un ceardac. În ogradă, sub salcie, o masă pe patru țărushi înșipți în pământ. În jurul mesei, câteva scaune țărănești, o bancă. Pe masă, un felinar împrăștiind o lumină gălbuie în această noapte, întunecoasă, bătută de vânt. Spre fundul scenei, gardul, poarta, drumul... Ceardacul casei este și el luminat de un felinar atârnat de un stâlp... Il bate vântul, gata să-l stingă din clipă în clipă... O singură fereastră luminată, la camera Sofiei. Simți dincolo de ea, veghea Dincolo de drumul albicios, abea ghicit, luminile pâlpâietoare ale satului. Cer încărcat de nori, luminat rareori de un fulger scurt...

VOICU: Acù, 'mneatale n'ai de ce să te temi, nea Iacobe...

IACOB: Asta ziceam și eu...

VOICU: Măcar să-l împingă dracu pe Posteucă să meargă la judecată... Da' ce, mai judecă boierii? Să te pomenești, chemat, condamnat, și să nu știi de ce? Azi judecă asesorii, neică Iacobe...

IACOB: Păi...

VOICU: *(după o scurtă pauză de gândire)* Da' pe mine altceva mă frământă... *(Toți îl privesc foarte atenți)*. Din ce mă uit mai adânc, mai bine, văz c'aici e și vina noastră...

BECHERU: Vina noastră? *(După ce îi privește pe Iacob și pe Ștefan)*. Ce vină avem noi?

VOICU: Avem, frate Becherule, avem... Dece să nu recunoaștem? Că pe noi Partidul așa ne învață: să ne recunoaștem lipsurile...

BECHERU: Acù, hai să ne încondeiem singuri, numai ca să zicem că ne facem autocritică...

VOICU: Așa înțelegi 'mneatale autocritica, frate Becherule?

BECHERU: Dece să ne punem cenușă în cap de pomană? Că s'a găsit între noi un derbedeu? Slavă domnului, s'a muncit în anu' ăsta aici...

VOICU: Asta-i adevărat...

BECHERU: Și cum am pornit noi la drum, frate Voicule? C'am plecat săraci. Ce aveam? O sută cinzeci de hectare și douăzeci și cinci de capete de vită.... Și într'un an câte n'am făcut? Atelier de fierărie am făcut? Am făcut. Atelier de rotărie am făcut? Iaz de pește...

VOICU: Ce faci acù, tovarășe Becherule? Inchei bilanțu' pe anu' 'ntreg?

BECHERU: Inchei, tovarășe organizator, închei, că mă doare... În vâltoarea treburilor, de Mihai ne arde nouă? Era să lăsăm munca să-l dădăcim pe el?

VOICU: Tocmai. În anul ăsta care s'a scurs de toate ne-am îngrijit.

De coşare, de şoproane, de clocitoare, de tot... (*pauză scurtă*). Dar omul ?

BECHERU : (*scurt*) Nu l-am uitat.

VOICU : (*tot domol*) Nu l-am uitat, fireşte, cum să-l uităm?... (*privindu-l drept în ochi*). Dar când a avut un necaz, ori o durere, ori l-a frământat ceva, şi n'a găsit singur deslegare, ne-am lipit noi urechea de inima lui ?

BECHERU : Oamenii's mulţumiţi cum n'au fost în viaţa lor... Le lacrimează ochii de fericire când se gândesc la ziua de mâine. Numără ceasurile.

VOICU : Toţi ?

BECHERU : Toţi. Afară de Mihai... Unu' din o sută şaptezeci de gospodari... Şi, de, pădure fără uscătură nu se poate... Trebuie să fie şi un nemulţumit... De sămânţă...

VOICU : Da' numai el e?... Ce-i cu Tituică ? Că-l văz de câteva zile par'că nu-i sunt boii acasă...

BECHERU : Lasă-l pe nea Tituică... Cine nu-l cunoaşte? Azi spune într'un fel, mâine într'altfel, şi dacă apucă să bea şi-un păhărel, trăncăne ce-i vine pe limbă... Dacă bea ţuică, spune într'un fel... dacă bea tescovină o 'ntoarce pe dos... Şi a doua zi a uitat... Palavre...

ŞTEFAN : Astea nu's palavre, tovarăşe Becherule... Nu's palavre... Azi fiece cuvânt trage greu...

BECHERU : Bine c'am avut noroc să vii 'mneatale să ne deschizi ochii...

ŞTEFAN : (*cu durere în glas*) Nu m'aşteptam să-mi vorbeşti aşa... Mă ştii de mic şi poate că d'asta n'au vorbele mele greutate în faţa 'mneatale... Nu mai sunt copilu' care-ţi venea în ogradă să-ţi scuture merii... Au trecut anii, neică Stăne... Am plecat şi eu d'aici, m'am dus să-mi fac milităria...

BECHERU : Am făcut-o toţi.

ŞTEFAN : Aţi făcut-o. Da' al 'dată. Nu acū... N'am stat nici eu lunile astea de pomană...

DADA GHERGHINA : (*pe drum, dincolo de gard, către Tituică pe care-l trage după ea*). Ba să vii cu mine, că de răs m'ai făcut...

TITUICĂ : Fac ce vreau că nu eşti stăpână pe gura mea... Şi, iacă, dacă vreau, nu merg...

DADA GHERGHINA : (*în dreptul porţii lui Iacob*) Ba să mergi, că nu-ţi mai deschiz uşa: te las !

IACOB : Iacă-l şi pe Tituică...

BECHERU : Să ne mai ierte... Acum în puterea nopţii şi-au găsit ?

VOICU : Ba la ţanc a picat... Ce-i nene Tituică ? Ia' apropie-te, ia sezi (*către Dada Gherghina*). Şezi, Dadă... Şezi colea... Ei, ia spuneţi... De un's'a luat ?

TITUICĂ : Păi, de un' să se ia ? De la gura ei. N'aţi auzit ? Zice că mă lasă...

VOICU : (*pe zâmbet*) Il laşi, Dadă ?

TITUICĂ : De treizeci de ani mă lasă într'una...

GHERGHINA : Da' acū îl las de tot !

VOICU : (*vede că e mai serios*) : Dece, Dadă ?

GHERGHINA : (*cu ochii în jos, spăsită*) Ştie el...

TITUICĂ : Şi-o fi găsit altu' mai tânăr...

VOICU: Ori ai făcut 'mneata ceva...

TITUICA: (*nevinovat*) Eu?

GHERGHINA: Numa' necazuri mi-aduce... Umblă să mă facă de răs la bătrânețe... (*Pauză. Amărâtă*) Astă seară era el de caraulă ia hambare... (*către Tituică*). Erai, ori nu erai?

TITUICA: Eram.

GHERGHINA: (*către ceilalți, plină de importanța comunicării*) Umblă prin sat și zice că nu stă...

VOICU: (*sincer surprins*) Nu se poate! Ai spus 'mneata asta?

TITUICA: Deh, am cam zis...

GHERGHINA: Cum vine asta: „am cam zis?” Ai spus ori n'ai spus?

TITUICA: Am spus. Că n'ai să-mi poruncești tu ce să vorbesc... Și dacă vreau să spun, spun. Că acu e libertate... Iacă, zic și aici: nu stau de caraulă!

VOICU: Păi, dece tovarășe Tituică? O cauză trebuie să fie...

TITUICA: (*sec, amărât, răsucit*) Este.

VOICU: (*mereu blând*) Atunci dece s'o ții secret și să n'o aflăm și noi?

GHERGHINA: Da' o ține secret? C'ăcea tace, da' în sat îi turuie gura...

TITUICA: (*scurt, răstit*) Ia nu te mai vâri și tu în vorbă... că numa' muierile alea de la ufedere te-au înebunit.

GHERGHINA: Ei, vă place, tovarăși? Iacășa „tratează” el femeia (*pauză*). Că d'aici începe povestea...

VOICU: (*nedumerit*) De unde?

GHERGHINA: Să vă spună... (*lui Tituică*). Or n'ai obraz? (*explicând*). Noi avem zilele la fel. O sută douăzeci și una el, o sută douăzeci și una eu (*lui Tituică*). Așa e, omule?

TITUICA: Așa...

GHERGHINA: Ori minț? Zii aici dacă minț.. (*lui Voicu*). La fel cu el am ieșit. Nici un ceas mai mult, nici unu' mai puțin. Ce-a lucrat el am muncit și eu... A mers el le seceră, am mers și eu... (*pauză*). Acum, vine împărțeala... Zice el.. (*lui Tituică*). Ori n'ai zis?

TITUICA: Ba am zis: să vedem cât iau eu și cât ia muieră... Să văz socoteala...

GHERGHINA: Și de când a văzut-o, fraților, s'a țâcnit de tot... Zii drept: te-ai țâcnit, ori nu te-ai țâcnit?

TITUICA: M'am...

VOICU: Dece, frate Tituică?

TITUICA: Cum, dece?

VOICU: Fă-mă să 'nțeleg...

TITUICA: Păi, cum vine socoteala asta? Ia muieră ca și mine?

VOICU: Dece să nu ia? Cât ai muncit 'mneatale, nene Tituică, câte zile ai?

TITUICA: O sută douăș'una...

VOICU: (*Gherghinei*) Și 'mneatale?

GHERGHINA: Păi, n'am zis? Acum, spui și 'mneatale că n'am zis? O sută douăș'una în cap...

VOICU: Vasăzică la fel cu el.

GHERGHINA: Izact.

VOICU : (lui Tituică) Tot atâta iei.

TITUICA: Păi asta o știam și singur. Dar vorba e: drept e?

VOICU: Dece nu e drept?

TITUICA: Să ia muiera la fel cu mine?

GHERGHINA: Ei, îl auziți? Păi de ce nu e drept, mă nepricopsitul... c'altfel nu pot să-i zic... De ce nu e drept, mă, reacționarule?... Adică-te cum ai vrea lu?

IACOB: Ia stai, femeie...

GHERGHINA: Cel puțin aici să-mi scoț nădufu', să-l luminez... c'acasă dă cu scurtătura după mine...

IACOB: Ce te supără, Titiucă? Că iei tu prea puțin, ori că ia muiera prea mult?

TITUICA: Zii, mă ispitești?

VOICU: Vrem să știm, ce nemulțumire te roade? Crezi că, 'mneatale singur, ți se cuvenea mai mult?

TITUICA: Cât mi se cuvine, atât mi se dă...

VOICU: Atunci, crezi că ia muiera prea mult? Să i se mai scază?

TITUICA: Dac'a muncit...

VOICU: Atunci să nu i se scază...

TITUICA: Dacă e dreptul ei...

IACOB: Inseamnă că-i bună socoteala...

TITUICA: Bună (pauză). Da' dece să ia muiera la fel ca mine?...

VOICU: Zii, numai asta te roade. De ce să ia muiera la fel.

TITUICA: Muiera e muieră și să-și cunoască lungul nasului. Altfel nu mai e nici un fel de rânduială, și te pomenești că 'ntr'o zi cântă găina și ouă cocoșu'... (pauză). Și nu mai avem viață în casă... (lui Voicu). 'Mneatale nu ești înșurat, neică Voicule...

VOICU: Nu sunt.

TITUICA: D'aia îți dă mâna...

VOICU: Bun. Vasăzică, numai d'asta ar trebui să ia femeia mai puțin: ca să nu uite că nu-i egală cu bărbatu'...

TITUICA: Nu e.

VOICU: Atunci s'o punem la muncă și să nu-i dăm nimic...

TITUICA: Asta, nu...

VOICU: S'o facem roabă...

TITUICA: Ei, și 'mneatale...

VOICU: 'Mneatale vrei să se întoarcă iar vremile care au fost...

TITUICA: Eu să vreau? Cum să vreau?

VOICU: Păi, în loc să fii mândru că ai alături o tovarășe vrednică...

TITUICA: De vrednică, e vrednică...

GHERGHINA: Ori zici că nu sunt?

TITUICA: Ba ești.

VOICU: Și'n loc s'o cinstești c'a muncit la cot cu 'mneatale, te-ai crezit supărat?... Pe gospodărie, frate Tituică?...

TITUICA: Nu... Cum să fiu supărat pe gospodărie?... Da' sunt amărît de tot... (pauză). De ce să ia muiera la fel cu mine? Auz?

IACOB: Te prostesti la bătrânețe, Tituică... Mai mare rușinea... Trăiești cu muiera par'că-ați fi doi streini... Umilești omu' care trăiește lângă tine...

GHERGHINA: Imi crapă obrazu'... Umblă prin sat și zice că...

VOICU: Și nte faci ăl mai mare rău..

TITUICA: (*mirat și pătruns*) Cum îl fac?

VOICU: Crezi că nu se bucură bogătanii când te văd amărât? Se bucură, că ei atâta așteaptă. Dacă ești supărat pe gospodărie se chiamă că ești omu' lor...

TITUICA: Ce să fiu?

VOICU: Omu' lor.

TITUICA: Păi, apucă ei ziua aia? (*către Gherghina*). Hai, muiere c'am treabă... Ce-s, ca tine? Să stau? (*A intrat în ogradă Mihai. Se îndreaptă supărat, întunecat, amărît, spre casă. Semne între oameni care l-au observat. Un gest scurt al lui Voicu, ca și când ar spune: „lasă-l!”*)

VOICU: Acû, unde te grăbești?

GHERGHINA: Cum unde? Să se ducă la datoria lui... la postu' lui...

VOICU: Nu, Dadă... Că nici cu paza asta nu-i așa, de glumă.. Ba să se ducă omu', ba să se răsgândească... Asta-i treabă serioasă, Dadă.. Ave-rea și munca noastră... Nu merge așa... (*Mihai a ieșit căutându-și de treabă prin ceardac*).

TITUICA: Păi, cum asta...

VOICU: Nu, frate Tituică, nu.. Noaptea asta mergi te hodinești, te gândești, și le mai vorbim noi al'dată toate, pe'ndelete... (*Mihai a intrat din nou în casă*).

TITUICA: (*către Gherghina*) Atunci ce să mai stăm? Hai, muiere, că de făcut de răs, m'ai făcut... (*o împinge spre poartă*). Și iei și la fel cu mine... (*Dada Gherghina și Tituică au ieșit*).

VOICU: (*după o scurtă pauză*) Ce spui, frate Becherule? Am muncit noi destul cu oamenii? N'am muncit, tovarăși, și asta să ne fie învățătură (*șoptit, după ce s'a incredințat că Mihai nu aude*). Dece n'a ieșit la muncă Mihai, nea Iacobe? Că ești președinte și ți-e ginere. Să zicem că nu știa de Postecă, și ce 'nvârtește el cu cârciumarul...

IACOB: N'am știut...

VOICU: Da' că nu iese la muncă, știi?

IACOB: Ziceam să nu m'amestec în căsnicia lor... Să nu amărăsc sufletu' fetii...

VOICU: Și-am ajuns să ne amărîm toți... Da' nu-i asta pricina, nea Iacobe...

IACOB: Ba, asta e!

VOICU: Nu ți-a fost nici 'mneatale plăcut să ieși în fața colectivului și să spui: „nătărău' de gineri-miu nu muncește. Ce facem?” Și ai lăsat să coacă buba... Și eu? Unde mi-a fost ochii? N'a muncit, ș'acû nu vrea pe zi muncă. Vrea deopotrivă cu ăi de-au muncit. Păi, cheia asta cine-a vârat-o?

ȘTEFAN: Tâlharii...

VOICU: L'ați auzit pe Tituică? E'n noaptea asta de caraulă și zicea că nu iese... Asta, a cui mână e? (*pauză grea*). Nu dorm viperele, nu dorm... Eu de multe ori trec noaptea, și par'că-i văd cum stau dincolo de obloane... (*pauză*). Am întărit paza la mașina de treer... Am mai pus doi gospodari la pătulele noi... Eu cu Becheru o să dăm de rond la coșare, la vite... La hambare-i Enache, Țuguî, Ilie Paiu... Cine mai stă?

ȘTEFAN: Eu.

IACOB : Nu. Tu rămâi aici... Noaptea asta, la hambare, stau de pază eu.

VOICU : 'Mneatale ?

IACOB : Eu.

VOICU : Atunci e bine... Da' să n'o mai lungim c'acū se crapă dă ziuă... Noapte bună... Hai, Becherule... *(în drum spre poartă)*. Și să ne gândim fiecare... Lucrurile astea o să le vorbim mâine la serbare... *(Iacob îi petrece spre poartă. Ștefan stinge felinarul atârnat de stâlp și intră în casă. Iacob s'a întors dela poartă, s'a apropiat de cerdac, a ridicat felinarul atârnat de stâlp, și când e gata să-l stingă a dat cu ochii de Mihai care a ieșit cu o lădiță și o boccea)*.

IACOB : Unde pleci ?

MIHAI : Mă duc cu dumnezeu.

IACOB : *(se așează pe prispă, pune felinarul alături)*. Vino încoace. Șezi... Șezi să-ți spun un cuvânt... Nu te țin... Dacă vrei să pleci, pleacă... Da' să-ți spun un cuvânt...*(Pauză. Fără să-l privească)*. Ai văzut unde-ai ajuns?

MIHAI : Cum mi-a fost scris...

IACOB : Ți-a scris sfântu' de sus să ajungi între lighioane...

MIHAI : Lasă-i în pace...

IACOB : Cum să-i las, mă, cum să-i las ? Cin' te-a vârit în foc, nu Posteucă ?

MIHAI : C'a vrut el să iasă rău...

IACOB : Ș'acu-i acoperi... Du-te la fântână și toarnă-ți o găleată'n cap, să te limpezești... *(privindu-l drept în ochi după o scurtă pauză)*. Dece-a negustorit hoțu' cu tine ?

MIHAI : 'Mneatale numai la rău te gândești...

IACOB : Păi cine-i cunoaște mai bine, mă ? Tu, ori eu ? Zice c'ați intrat într'un bucluc, așa zice...

MIHAI : Am intrat...

IACOB : Și-a descurcat-o Isaiia...

MIHAI : A descurcat-o omu', c'altfel cine știe ce mai ieșea...

IACOB : Păi tu știi cine-i Isaiia ?

MIHAI : Perceptoru'...

IACOB : De se ținea cu sora lu' Posteucă... Cu Lunga... Altă pramatie... altă târătură... Te-a făcut fericit Isaiia, ai ? Ți-a dat Țimțiraș bani...

MIHAI : A dat, tată, a dat...

IACOB : Ai văzut tu...

MIHAI : N'am văzut, dar de dat, a dat.

IACOB : Ca să-ți ia ție poliță... să vâri pământu'... *(pauză)*. De când e, mă, târâșenia asta ?

MIHAI : De vreo șase luni...

IACOB : Și dece-a tăcut Țimțiraș până acum ?

MIHAI : Păi, de, știu și eu...

IACOB : Ziceam c'a tăcut, c'a fost om cumsecade, c'are inimă bună, trăzni-i-ar dumnezeu inima... Dece numai tace și acū ? Dece te strânge în chingi taman astăzi ? Dece-ți pune cuțitu'n coastă ?

MIHAI : S'o fi săturat s'aștepte...

IACOB : Și tocma' ziua asta a ales-o... Măine... Sărbarea...

MIHAI : Cum ?

IACOB : Zic : taman ziua asta a ales-o să-ți ceară datoria... (*fîndcă vede tulburarea lui Mihai*). Hai mă, desleagă-ți limba... Spune, mă, cinstil, spune-mi mie, că eu tot tată sunt, și tot copilu' meu ești, nu ți-a spus să ieși mâine, mă, și să ceri ?

MIHAI : (*tace*).

IACOB : Spune, mă, n'a zis Păuna, așa ?

MIHAI : (*întunecându-se*). N-a zis...

IACOB : (*ironic*). N'a zis că te iubește... Că umblă cu tine prin tâguri... Dar la Țimțiraș ce caută ?

MIHAI : De unde-ai scos-o și p'asta ?

IACOB : Uite, că mi-a spus-o oamenii astă seară... Că eu nu stau să-i țin socoteala... A târnut-o nevasta lu' Țimțiraș joia trecută în mijlocul târgului, d'a făcut-o de basm...

MIHAI : Gura lu' Becheru... că-i umblă ca moara...

IACOB : (*tot ironic*). E femeie de inimă Păuna... Ține la tine... Și Țimțiraș ține... A dat bani ca să te scoată din încurcătură... Păi, te-a ntrebat Țimțiraș de unde-o să iei să-i plătești ? A avut Țimțiraș încredere în tine c'ai întărit polița cu pământu'... Păi, nu știa Țimțiraș c'ai dus pământu' la gospodărie ?

MIHAI : Nu știa...

IACOB : Nu știa Țimțiraș. Hoțu' ăsta, de ne-a jupuit toată viața de vii, nu știa... Bine... Da' nici Posteuca nu știa ?

MIHAI : O fi știut...

IACOB : Și nu știa Posteuca, nu știa el că dacă vrei să ieși, abia după doi ani îți dă pământu' ? Nici asta nu știa ? Nu vezi că toată urzeala d'aia au făcut-o, ca să te vâre pe tine în foc ? Stai, mă nă-odule, nu munci, fă-te negustor, speculant prin iarmaroace, bagă-te orbește, prosteste dator, și p'ormă cere pământu'... c'altfel pierzi tot... (*pauză*). Vezi unde ai ajuns ?

MIHAI : Arză-o-ar focu' de viață...

IACOB : La ce să blestemi viața dacă-și face omu' rău cu mâna lui?... (*pe alt ton*) Acù zici că pleci... Ți-ai strâns Țoalele să pleci... Calci sufletu' tetii în picioare... Nu-i nimic... Calcă-l... O să-i fie greu o zi, două, o lună, un an... O să ne fie casa pustie... O să-i treacă fetii... E copilu' meu și-o știu... O să-i treacă... (*pauză. Pe alt ton*). Da' dacă vrei să pleci, nu mâine : luni, ori marți să pleci. Am păru' alb, să nu-mi aduci ocară asta... Să nu strici bucuria oamenilor... Și nici ăloră din Poenița ori din Seaca să nu le dai o pildă rea... Să nu bucuri fiarele... Că ne pândesc din toate colțurile...

MIHAI : Cum ?

IACOB : Ar vrea să ne vază iar lipsiți, flămânzi...

VANGHELINA : (*a ieșit pe prispă*) Se sbuciumă de do'u' facerii...

MIHAI : (*tresare*).

IACOB : Se sbuciumă ?

VANGHELINA : (*lui Mihai*) Intreabă Sofia de tine... zicea : „spune-i, Dadă, lu' Mițai să stea p'aproape... El să-l vază primu' : să-i semene”...

MIHAI : Să-mi semene... (*Vanghelina intră în casă*). (*Pauză*).

IACOB : Mă gândeam nopțile trecute : când m'oi duce să mă hodinesc, o să-mi ia gineri-miu locu'... Și p'ormă o veni nepotu'... Hei, el o să fie agronom... Om cu carte... Invățat... O să zică : „bătrănu' lu' bătrănu' a fost primu' președinte de colhoz prin partea asta...” O să fie o colectivă mare atunci... Câmpii întinse cât văzi cu ochii... O să mă bucur sus pă

coastă unde m'oi hodini... *(Pauză)*. Ş'acû... tu... Zici că pleci... Că ne laşi.. Nu numai pe noi... Pe toţi... c'am pornit împreună la drum... Şi n'a fost uşure... Pleci supărat pe noi...

MIHAI: Iartă-mă tată...

IACOB: *(parcă n'a auzit)* Ce-ai zis?

MIHAI: Iartă-mă tată, iartă-mă... C'ăşa e omu' la furie: orbit... Parcă-i ia diavolul minţile... Da' n'am crezut... *(pauză)*. Ai spus oame-riilor ceva?

IACOB: *(tace)*.

MIHAI: Să nu le spui că mi-e ruşine... Şi nu mai pot să mă uit la ochii lor... *(pauză)*. Iar 'mneatale uiţi că mi-eşti ca un tată...

IACOB: *(s'a ridicat şi se plimbă îngândurat, masiv, prin ogradă. Priveşte tăcut cerui)*. Iese luna.. *(Urcă treptele ceardacului, trece prispa)*. Se limpezeşte... *(Intră pentru o clipă în casă şi iese imediat cu puşca de vânătoare)*.

MIHAI: Unde pleci?

IACOB: De pază mă duc...

MIHAI: Unde?

IACOB: La hambare... *(pauză)*.

MIHAI: Tată...

IACOB: Spune...

MIHAI: Ai fi ostenit... Ți-am făcut necazuri... Las'că stau eu de caraulă în locu' 'mneatale...

VANGHELINA *(apare în uşă)*: Treci Iacobe... Te cheamă fata să-ți spună ceva...

MIHAI: Las'că mă duc eu, tată...

IACOB: *(ii trece puşca)*: Du-te! Şi 'ntr'un ceas vin să te schimb... *(Mihai ia din mâna bătrânului puşca şi face câțiva pași spre poartă)*. Vezi că-i şi Enache şi Țugui şi Ilie Paiu... Da' tu spre moară să stai... Auzi?

MIHAI: Aud...

IACOB: *(mai face un pas spre casă şi se opreşte)*: Na, ține ceasul ăsta dela mine *(ascunzându-şi emoția)*. Să vezi cum trece timpul...

MIHAI: Văz după cer...

IACOB: Ține-l tu.. să știi când viu să te schimb *(pauză)*. Da' ține-l bine... c'atâta lucru am... şi-i de la ăl bătrân... *(Mihai iese pe poartă. Lătrat îndepărtat de câini. Iacob şi Dada Vanghelina intră în casă. O clipă scena rămâne luminată doar de ciotul de lună ce se vede printre nori. Apar la gard două umbre. Intră în ogradă)*.

PAUNA: Să nu te simţă.

ȚURCANU: Nu-i nimeni...

PAUNA: Uită-te pe fereastră. *(Țurcanu se apropie tiptil de fereastră. Se retrage)*.

ȚURCANU: Bătrânule, Ștefan şi Vanghelina. Stau în jurul patului.

PAUNA: O fi fătat căţeaua... El nu-i?

ȚURCANU: Nu-i.

PAUNA: Ți-am spus că se duce... Hai... Acû să vezi... Acû e acû... *(ies tiptil cum au intrat. Din casă iese Iacob şi Dada)*.

IACOB: Parc'a mişcat ceva..

DADA: Ți se pare...

IACOB: Mi-e inima grea ca pământu'... *(Aproape naiv, copilăros)*

în îngrijorarea lui)... Să nu moară...

DADA: De ce să moară?... Ie-te la el... Halal bărbat...

IACOB :Taci, Vanghelină...

DADA: De ce să tac?... Hai, nu te mai prăpădi cu firea... O să-ți vie copil în casă și-o să te veselească... O să fie voinic și frumos cum e tat-su...

IACOB: Om să fie... Drept să fie.. Să se uite în ochii omului și să nu roșească... Curat la suflet să fie.. Că-l strâng de gât cu mâinile mele... Auzi?... Il strâng... *(În tăcerea grea a nopții se aude un strigăt îndepărtat. Înăbușit și apoi un foc de armă).*

IACOB : *(sare în picioare)* Vanghelină ! *(o geană de lumină roșie lucește la zare).* Ștefane!

VANGHELINA: Taci că sperii fata!...

IACOB: *(mai tare):* Ștefane!

UN ȚĂRAN : *(În poarta ogrăzii)* Săi, nea Iacobe, că arde!

IACOB : *(În fugă spre poartă)* Unde arde ?

ȚĂRANUL: Spre hambare!

DADA : Doamne, dumnezeule mare... *(spre drum unde alcargă, abea desmeticiți, țărani).* Unde arde?

UN ȚĂRAN: Nu știu.

ALT ȚĂRAN : Spre hambare !

DADA : *(lui Ștefan care fuge spre poartă)* Săi, Ștefane, că-i prăpăd...

UN ȚĂRAN : *(pe drum)* Dumitră ! Dumitră ! ia gălețile...

ALT ȚĂRAN : *(în fugă, către Dada, peste gard).* Unde-i nea Iacob ?

DADA : Acolo e...

O BABĂ : Ne pedepsește Dumnezeu pentru păcatele noastre...

ZAHARIE : *(intră în curte)* Maică, măicuțiță, ce noapte...

DADA : De cât te-ai căina mai bine ai lua și tu o găleată...

ZAHARIE : Nu pot muiere, mă'neacă fumu'... Sufăr de năduf...

UN ȚĂRAN : *(în goană)* Săriți fraților... Să nu rămânem săraci...

ALT ȚĂRAN : *(tot în goană)* Să n'ajungă să se bucure câinii... Ia casmaua Tiță...

DOBRA : *(către Dada, la gard)* Ne-a ajuns blestemul, Vanghelină.

UN ȚĂRAN : *(în fugă, către altul)* Dacă se întinde la pătule-i jale..

ZAHARIE : *(privind flacăra)* ..C-ește...

SOFIA: *(din casă):* Dadă... Dadă...

DADA : *(în spre casă)* Iacă vin... *(către Toma care a intrat în c-gradă)* : Ce-i mă, Toma ?

TOMA : O găleată...

ZAHARIE : De un' s'a pornit?...

TOMA : De la paie s'a încins *(ia găleata și fuge)*

ZAHARIE : Stai că vin și eu... *(iese după Toma)*

UN ȚĂRAN : *(în fugă. Spre un grup de țărani)* Unde-i tovarășul Voicu ?

ALT ȚĂRAN : *(din goană)* N'ai tu grijă că-i acolo...

ALT ȚĂRAN : Trage clopotu' Ichime, să sară tot satu' ! Trage clopotu' Ichime...

DOBRA : Cine știe ce ne mai așteaptă...

DADA : Ce mai vine...

DOBRA : Vorba părintelui : apocalipsa... *(se aud dangătele clopotelor).*

SOFIA : *(din casă)* Dadă... Dadă...

DOBRA : Tot așa se sbuciumă ?

DADA : Tot...

DOBRA : O fi și ăsta un semn că nu se poate ușura...

DADA : O fi... *(în spre casă)* Vin, fată, vin...

(Dobra pleacă de la gard. Dada intră în casă. Drumul rămâne pustiu. Dăngătele se aud din ce în ce mai încet, mai îndepărtat. Flacăra dinspre zure scade. Incepe să se lumineze. Intră Iacob și Voicu sprijinindu-l pe Tituică).

TITUICĂ : Nu vă speriați fraților... O sgârietură acolo...

IACOB : Șezi aici, frate Tituică...

TITUICĂ : Zice doftoru' că trece... Mi-a zdrelit umăru'... da' nu-i nimic... *(arătând spre foc)* Nu-i primejdie, frate Voicule ?

IACOB : Nu-i.

TITUICĂ : Să nu sară vr'o scânteie...

IACOB : Nu sare. Bate vântu' spre Seaca.

TITUICĂ : Noroc de gându' 'mneatale, Voicule, să muți șura... *(după o pauză)* Da' păcat și de paie...

IACOB : Păcat...

VOICU : Cum s'a întâmplat, frate Tituică ? Cum a fost ?

TITUICĂ : Păi, cum să fie ? După ce am plecat d'acilea nu m'a răbdat inima... Zice și muierea : „du-te Tituică unde-i locu' tău...” Și m'am dus. Lipit de hambare am stat... văz o mogâldeată... Se târa... Cam la o sută de pași se târa... Și beznă ca'n beci... A ieșit odată luna, și-am văzut umbra iar... „Stăi!”, am strigat. A stat... S'a răsucit... Și-a tras... Am mai zărit vâlvătaia și-am căzut...

VOICU : De unde a tras ?

TITUICĂ : Din spre moară a tras... Of, cum mă ține... Ca un junghiu mă ține... Baba mea unde e ?

IACOB : Stai liniștit...

TITUICĂ : Ba, dacă vorbesc par'că mă mai ușurez de la inimă, și mi-e mai bine... Auzi, Iacobe ?

IACOB : Aud...

TITUICĂ : Vino'n partea dreaptă să te văz mai bine...

IACOB : Iaca, vin...

TITUICĂ : Mai aproape... Și 'mneatale, frate Voicule... Vreau să vă spun o taină... Da' m'auziți ?

IACOB : Auzim... Auzim...

TITUICĂ : Eram amărât... Amărât rău... Și când e omu' amărât, vorbește... Vorbește vrute și nevrute... Aude alde Posteuca... Zice : „vino deseară la mine”...

VOICU : Când ?

TITUICĂ : Aseară m'am dus... Zice Posteuca : „ei, Tituică... ai văzut de binele de care ai dat ?”

VOICU : Cine mai era ?

TITUICĂ : Posteuca era... alde Gâlvan... Popa... Și Țurcanu... Zice Posteuca : „Mă, Tituică... tu ești om sărac... vrei să te procopsești ? Iaca, ai o pereche de boi... îți dau din pământu' meu... dar arată-le cine ești... Dece să le robești ? Să le stai de caraulă ? Nu sta... Și trage-te din gosgodărie... Măine să te tragi”... *(pauză)*. Auzi, Iacobe?... Auzi, frate Voi-

cule?... Zice : „Și plug îți dau... da' să te văz c'ai coraj... trage-te din gospodărie... Și ce vorbim noi aici... e taină... Tituică... taină... mare... auzi?... Tituică... e... .. tai... nă... ma... re...”

(*aplecă ușor capul pe brațul lui Iacob și tace*)

BECHERU : (*intră urmat de Filimon*) S'a potolit de tot... (*il observă pe Tituică*) Da' ce-i... Doamne?...

VOICU : Nimic... Ostenit... Ostenit tare... sfârșit... Să-l ducem.

IACOB : Să se hodiească la mine... Pune mâna, Becherule... Saltă-l, Filimoane... Ușuree...

(*Il cară toți patru până la prispă. De acolo îl iau Filimon și Becheru și-l duc în casă*).

VOICU : (*se plimbă îngândurat*) Vasăzică, de tras...

IACOB : (*continuându-și gândul*) ... Din spre moară s'a tras...

VOICU : Și din capu' șurii ce dădea spre moară a 'nceput și focu'.

IACOB : D'acolo s'a pornit...

VOICU : Cine păzea acolo?

IACOB : Gineri-miu, Mihai...

VOICU : Mihai?

IACOB : Mihai.

VOICU : Păi, de unde până unde?

IACOB : (*urmărindu-și gândul lui*) Și-avea și pușcă...

VOICU : Avea pușcă?

IACOB : Pușca mea...

VOICU : (*către Becheru și Filimon care au ieșit din casă*) Ia dați voi fuga fraților, și trimiteți-l pe Mihai încoace... (*Becheru și Filimon se îndreaptă spre ieșire*) S'aveți grijă să nu rămână fir de jăratec... (*Pauză*)

IACOB (*frământat, chinuit, explicându-i lui Voicu, de fapt explicându-și lui*) : ...A venit amărât... pocăit... Am stat cu el de vorbă... Aici pe prispă am stat... I-am mai gonit ceața din minte... Zicea : „lasă-mă, tată”...

VOICU : (*cu gândurile lui*) ...S'a făcut ziua mare...

IACOB : Așa mi-a zis : „lasă-mă tată...”

VANGHELINA : (*ieșind pe prispă*) Intră Iacobe, că ți-a născut fata un nepot...

IACOB : Un băiat?

VANGHELINA : Hai, ce mai stai?... Du-te să-l vezi c'a venit pe lume într'o noapte grea... ■

VOICU : Vezi de Tituică, Dadă... (*Dada iese*)

IACOB : Să nu se prăpădească...

VOICU : Om bun, nea Tituică...

IACOB : (*către Mihai care a intrat și-a rămas oarecum mirat în mijlocul ogrăzii*) Dece-ai împușcat omu', mă?

MIHAI : Am împușcat? Pe cine-am împușcat?

IACOB : Cum pe cine? Du-te de-l vezi... Pe Tituică...

MIHAI : Pe Tituică? L-am împușcat eu?

IACOB : Da' cine? Cine-a tras?

MIHAI : N'am tras eu, tată...

IACOB : Cum n'ai tras? Că din spre moară s'a tras...

MIHAI : Din spre moară?

IACOB : Din spre moară...

MIHAI : Păi, eu n'am fost spre moară...

IACOB : N'ai fost ?

MIHAI : N'am fost.

IACOB : Cum n'ai fost ? N'ai venit tu și mi-ai zis să te las să te duci în locu' meu ? Nu ți-am dat pușca mea ? Nu ți-am spus să stai spre moară că d'acolo se văd și hambarele și șura...

MIHAI : Mi-ai spus, tată, dar eu n'am fost spre moară...

IACOB : (*cutremurat*) M'ai mințit...

VOICU : Stai, nea Iacobe... (*lui Mihai*) Da' unde-ai fost ?

MIHAI : Am dat ocolu'...

VOICU : Pe unde ?...

MIHAI : Am luat-o spre biserică...

IACOB : Pe Țugui l-ai văzut ?

MIHAI : L-am văzut. Mi-a și dat din pacu' lui să răsucesc o țigară... că n'aveam tutunu' la mine... Am răsucit și-am luat-o spre gărlă... Am stat de vorbă cu nea Ilie Paiu... Zice : „tu ești de rond ?” Zic : „eu”... Am trecut podețu'...

IACOB : L-ai trecut.

MIHAI : L-am trecut. Mi s'a părut că văz ceva și-am strigat : „care ești acolo, mă ?” Și n'a fost nimeni...

IACOB : Păi, de la podeț până la moară unde era locu' tău, cât mai aveai ? Nici o sută de pași...

MIHAI : Da' nu m'am dus...

VOICU : Mă, Mihai, gândește-te bine... Aici e chestie de viață și de moarte... Să n'o întorci...

-MIHAI : N'o întorc...

VOICU : Poate că erai băut și-ai uitat...

MIHAI : N'am uitat...

VOICU : Zii, dincolo de podeț nu te-ai dus...

MIHAI : Nu m'am dus... M'am întors la hambare... Am dat iar cotu' pe unde am venit... Când am ajuns la douăzeci de pași... de Țugui... am văzut și eu vâlvătaia...

VOICU : Atunci, la șură n'ei fost...

MIHAI : (*aproape disperat*) N'am fost, tovarășe...

IACOB : Păi, acolo era locu' tău, mă, iudă, acolo era locu' tău... La șura de paie... Că dincoace erau oameni destui...

MIHAI : Dacă n'am știut...

IACOB : Ai să plătești, lighioană, ai să plătești... La ce-ai venit la mine, să te las să păzești, dacă n'ai păzit ?

MIHAI : Am păzit...

IACOB : Ce-ai păzit, mă, focu' l-ai păzit ?...

MIHAI : Mi-era de hambare... Am stat lipit de pătule, tată... Să nu rămânem... Să nu rămână oamenii flămânzi... că mă gândeam...

IACOB : Ce te gândea ?

MIHAI : Să nu încerce... tâlharii...

VOICU : Ți-au spus ei ?

MIHAI : (*slab, neconvins*) Nu mi-au spus...

IACOB : Or' te-au îndemnat pe tine ?

MIHAI : (*incet*) Nu m'au îndemnat...

IACOB : Ori te-a trimis Păuna ?

MIHAI : (*slab, pierit*) Păuna ?

IACOB : Te-a trimis Păuna, ai ?

MIHAI : Nu m'a trimis...

IACOB : D'asta ai venit tâlharule, d'asta ai venit și mi-ai spus să te las...

MIHAI : Tată...

VOICU : Stai, nea Iacobe...

IACOB : D'asta ai făcut pe pocăitu' ?... D'asta m'ai mințit...

MIHAI : Nu te-am mințit...

IACOB : Ca să ucizi omu'... Ca să ne dai foc... Să ne dai foc...

MIHAI : N'am dat eu foc, tată... Jur pe viața mamei că se sbate cu moartea... Nu știu nimic...

IACOB : Cum nu știi, mă, dacă s'a tras din spre moară ?...

MIHAI : N'am călcat p'acolo...

IACOB : Dacă tu aveai pușcă... Dacă spre moară era locu' tău.. și dacă d'acolo s'a pornit focu' ?... Ori a fost altcineva ? Spune : cu cine-ai mai fost ?...

MIHAI : N'am fost...

IACOB : Ocna să-ți prăpădească oasele cum ai ridicat tu mâna asupra noastră să ne prăpădești... Te-ai înhăitat cu tâlharii, cu ei să-ți sfârșești zilele... *(către țărani cari, treptat, pe ultimele replici, au intrat în ogradă)* Luați-i, oameni buni și legați-l... Duceți-l...

BECHERU : *(care a intrat cu un grup de gospodari)* Unde, frate, Voicule ?

VOICU : *(simplu, cumpănit)* În casă.

IACOB : Să nu-mi calce pragu'... Să nu-mi spurce casa...

MIHAI : *(în timp ce, înconjurat de oameni e dus în casă)* A căzut năpasta pe capu' meu, oameni buni..

UN ȚARAN : Las' că dacă nu ești vinovat o să se vază...

ALT ȚARAN : Și ăi de sunt vinovați o să plătească...

ALT ȚARAN : Neam de neamu' lor să nu rămână...

MIHAI : *(de pe prispă)* N'am fost p'acolo... n'am pus eu...

ALT ȚARAN : Ți de-a pus focu' la gospodărie ca flacăra să arză...

MIHAI : *(din pragul casei înainte de a ieși)* A căzut năpasta pe capu' meu, mamă...

IACOB : Năpastă, ai ? Că n'am topor să-ți spintec capu'...

VOICU : Stai, nea Iacobe... că nici furia nu-i bună... Așteaptă. *(către un țaran din ogradă)* S'a scormonit tot ?

ȚARANUL : Tot.

VOICU : Au rămas oameni de pază, Filimoane ?

FILIMON : *(care a intrat cu un grup masiv de țărani de-i ogradă aproape plină)* Au rămas.

VOICU : Țugui e acolo ?

FILIMON : Acolo.

VOICU : Atunci e bine...

FILIMON : Bine... Dar uite, frate, că s'a întâmplat altă dandana.. Uite ce-au găsit oamenii la capu' șurii, acolo de un' s'a pornit focu'... Un zăbun...

IACOB : Un zăbun ?...

FILIMON : Uite-l, nea Iacobe...

IACOB : Să-l văz... Zăbunu' lui ! ...Al lui e... Al lui...

FILIMON: Și uite ce-avea în buzunar (*scoate o sticlă și o arată*)

IACOB: (*cutremurat*) Benzină... Benzină, frate Voicule... Benzină.. (*se îndreaptă spre prispă*)

VOICU: Nea Iacobe...

IACOB: Vină aici... Scoate-l, Becherule... Vino aici de față cu oamenii, ucigașule... Năpastă, ai? A căzut năpasta... E zăbunu' tău?

MIHAI: (*uluit*) Al meu e...

IACOB: Și zici că n'ai călcat p'acolo...

MIHAI: N'am fost... oameni buni, n'am fost...

IACOB: A ajuns zăbunu' singur... Nu l-ai uitat tu...

MIHAI: (*luminat*) Ba, da, tată, ba da... Acú știu... Acú știu... Na, legați-mă și duceți-mă c'acú știu cine mi-a țesut năpasta...

VOICU: Cine?

MIHAI: Zăbunu' l-am uitat d'aseară în cârciumă la Posteucă... (*lui Iacob, cu disperare aproape, dar fericit fiindcă s'a luminat și că se poate desvinovăți*). Nu ții minte, tată, c'am venit fără el?... Nu-l aveam pe mine... Nu-l aveam... Mi-ai dat ceasu' și n'am avut unde-l pune... Nici tutun n'aveam... că mi-a dat Tugui... Știu cine mi-a țesut năpasta... Știu... (*Pauză*) S'a ținut de capu' meu...

IACOB: (*întunecat, fără să-l privească*) Cine?

MIHAI: (*plângând aproape*) Toată noaptea s'a ținut de capu' meu... Ii sclipea ochii... Ca la fiare îl sclipea... Ș'acú îmi țiue în urechi ce zicea: „dă-le foc, arză-i-ar focu'... ca șoarecii să arză...” (*a intrat Ștefan și-i șoptește un cuvânt lui Voicu*) „...Flămânzi să rămână... lipiți...”

IACOB: Cine zicea? Spune-le la oameni, c'au dreptu' să afle...

MIHAI: Ea mi-a țesut năpasta... Ea... (*la capătul puterilor*)

VOICU: (*lui Ștefan*) Spune oamenilor...

ȘTEFAN: Fraților... Vin de la miliție... Toată noaptea s'a cercetat... Au fost prinși ucigașii... Și-au recunoscut... De tras, a tras Turcanu, notaru'... Focu' l-a pus Păuna a cârciumarului... Ei, ar fi vrut ei s'ajungă la hambare, n'au putut... S'au mulțumit cu șura... Ca să cadă năpasta pe altu'... Aștia's ucigașii... Da' nici cârciumaru' nu-i străin de faptă... Cercetează miliția...

UN ȚARAN: Să ni-i dea nouă...

ALT ȚARAN: Noi să-i judecăm...

ALT ȚARAN: Nouă să ni-i dea pe mână...

ALT ȚARAN: Să-i jugănim...

ALT ȚARAN: Că nici ej nu ne-ar ierta...

O BABĂ: Nu m'ar ierta, măicuțiță, măcar că's văduvă...

ALT ȚARAN: Să arăt spinarea că mai am urmă de bici...

ALT ȚARAN: Noi să-i cercetăm....

ȘTEFAN: D'asta are grijă miliția...

VOICU: Da' nici noi să nu uităm. Ce s'a întâmplat în noaptea asta, numai în noaptea asta se întâmplă? Or numai în noiăștia d'aici vo' să lovească? Numai pe noi ne urmăresc? Fierbe ura în inimile noastre? Să fiarbă mai tare! Și să băgăm bine la cap... Să deschidem ochii... Fiecare dintre noi să scormonească și țărâna drumului și să-i scoată de urechi...

UN ȚARAN: Să nu scape...

ALT ȚARAN: Să nu scape...

VOICU: N'aveți grije... O să plătească... O să plătească... (*pauză*)

Da' uite fraților că-i soarele sus... Și am uitat? Azi e sărbătoarea noastră... Se împart bucatele... Roadele noastre... Primele noastre roade... din prima noastră recoltă... Lumină să ne fie în inimă... Și bine să ne fie...

BECHERU : Să ne răspândim pe la case, și să se îmbrace rumânii cu ce are fiecare mai bun...

VOICU : Ba nu. Așa cum suntem... Așa cum am pățimit în noaptea asta, așa să mergem...*(de departe se aude o fanfară țărănească)*

UN ȚĂRAN : *(privind spre drum)* Vin delegații din Seaca.. *(fanfara crește)*.

ALT ȚĂRAN : Și ai din Poienița vin...

VOICU : *(plin de zâmbet)* Frații noștri mai tineri... Să mergem toți, *(privindu-l pe Mihai)* toți să mergem, nici unu' să nu lipsească... să le spunem prin ce-am trecut.. O să le dăm o parte din recolta noastră de aur: din ce-am învățat.

IACOB : Să le ieșim înaintea cu daruri...

Muzica fanfarelor crește, în timp ce peste ograda lui Iacob Istrate, și mai plină acum de gospodari, cade încet, încet

CORTINA

Iulie 1950 — Februarie 1951.

80 ANI DELA COMUNA DIN PARIS

A. TOMA

TRĂIASCĂ COMUNA !

liber după *Ernst Claar*

La a 25-a aniversare a Comunei din Paris

Ieșiți din gropi adânci și reci, convoi de umbre sfinte
Și ridicați un răcnet surd și'ndurerat de ură,
Infricoșat, ca'n alte vremi, voi dați-i drum să crească,
Un muget larg și sfidător : „Comuna să trăiască !“

Slăvire vouă, Comunarzi, și slavă zilei cele
Când praf voi ați făcut verigi și lanțurile grele,
Când voi, cu pumnii ridicați, stătut-ați morții față,
Desfășurând stindardul roș al dreptului la viață !

Dar cei al căror jug l-ați frânt, v'au blestemat avântul,
Când au simțit șovăitor sub pasul lor pământul
Și învrăjbiții în de ei — pornit-au mână'n mână
Fierbând de setea sângelui și patima păgână.

Cum umflă nara bestia când prada și-o atinge
Și rage când o sfâșie și lacom rana-i linge,
Cu-atâta saț a gătuît sălbatica jivină,
Că n'a iertat nici părul alb, nici pruncii fără vină !

Dar din ucișii cei de ieri un nou norod răsare,
Ce-și umflă pieptul furtunos și sună din fanfare :
El vrea domnia lui prin el — și lumii dă de știre
Că-i timp ca tromuri și tirani să piară în nefire.

Și n'or fi robi și nici stăpâni în noua 'mpărăție :
In locul crudei asupriri o veșnică frăție ;
Oricât de crunt în contra ei vă veți porni furtuna,
De-acuma n'o veți mai sdrobi cum ați sdorbit „Comuna” !

De-aceea azi din multe gropi, ieșiți ! voi umbre sfinte,
Și ridicați un răcnet surd și'ndurerat de ură,
Infricoșat ca 'n alte vremi, voi dați-i drum să crească,
Un muget larg și siidător :

„COMUNA SA TRAIASCA !”

1896, Martie 10 (în „Lumea Nouă Literară”)

EUGÈNE POTTIER *)

EXILAȚILOR DIN 1871

Prietenului meu Eugène Chatelain

Ce vremuri minunate au încolțit în anul
Gând zorile Comunei s'au deschis !
Dar Thiers, nelegiuitul și tiranul
A surghiunit pe comunarzii din Paris.

Intoarceți-vă din exil, tovarăși!
Mijesc în omenire clare zori.
Parisul e spălat de sânge iarăși.
În el, cel mult de foame poți să mori.

Așa cum ciocârlile în zbor,
Cântând în zori se 'nalță către soare,
Slăviți trezirea lumii muncitoare,
Slăviți avântu 'ntregului popor!

Cu secera în mână poporu-acum pornește...
S'apropie sfârșitul bogaților mișei !

*) *Eugène Pottier (1816 - 1887)*). Fiu de muncitor, muncitor el însuși, Eugène Pottier, publică primul volum de poezii : „*Tânăra muză*”, în 1831. În poeme, este preamărită revoluția din Iunie 1830.

La parte activă la revoluția din Februarie 1848 și la insurecția armată a muncitorilor, din Iunie 1848.

După înfrângerea revoluției, neputând nici scrie, nici să ocupe un loc în învățământ (devenise între timp profesor), învață desenul pe țesături. Organizează sindicatul desenatorilor și aderă la Internaționala I-a. După izgonirea lui Napoleon III, este ales membru al Comunei. Luptă pe baricade până la urmă. Emigrează apoi în America, de unde revine în Franța, în 1880.

Deși bolnav, Eugène Pottier, desfășoară o intensă activitate. În 1887, îi apare cel mai de seamă volum, intitulat „*Cântece revoluționare*”.

Veniți, tovarăși! Lumea se'noește.
Slăviți Egalitatea și secerișul ei!

Prin care țări vă rătăcește pasul?
Dar nu-i oriunde viața la fel pentr'un învins?
Și nu-i tot una unde sună glasul
Poetului de-amarul exilului cuprins?

Nimic nu place celor surghiuniți,
Nici codri, nici câmpii, nici zări albastre.
Intoarceți-vă, voi cei prigoniți,
Și spuneți chinul pribegirii voastre!

Nu luați în seamă legile nedemne!
Curând vor fi în lume legi vrednice și noi.
Comuna din Iowa *) drept pildă să ne 'ndrume
Ce s'a făcut acolo să 'nfăptuim și noi!

Purtând cu voi cuvântul care arde,
Pe care omenirea îl așteaptă,
Veniți cu îndârjirea furtunei comunarde
Să răsturnați stăpânii și legea lor nedreaptă!

Veniți! Cântarea voastră să ne dee
Curajul să 'nfruntăm orice primejdii!
Purtați ascunsă 'n voi acea scântee
Care aprinde flacăra nădejdi.

La luptă, deci, porniți cu 'nverșunare!
Bogații mult ar vrea să vă răpună.
Dar veți învinge! Iată: tot mai tare
Fanfara Revoluției răsună!

In românește de Al. Philippide

*) „Statul Iowa“ (citește Aiova), — stat socialist utopic, întemeiat de tinere-
tul american în localitatea cu acelaș nume; a durat până la 1883.

LOUISE MICHEL *)

IN JOCUL BOMBELOR

Amenințând troznesc mitralii,
Luptăm. Ne mână-un țel fierbinte.
Cântați, prieteni, Marseillesa
Țâșniți ca focul: Înainte!

Sparg leii noștri fierul porții,
Ecou dă larga depărtare.
Versailles, îți bate ceasul morții,
Oceanul nostru crește 'n zare.

Porniți sub roșii, largi stindarde,
Batalioane comunarde!
In rânduri dese 'naintați,
Că astăzi orizontul arde!

Luptăm. Iar voi ce veți rămâne,
Luptați c'un cuget nesupus
Ca mâine-ai noștri s'aibă pâine.
Noi moartea o privim de sus.

*) *Louise Michel* (1830 - 1905). Fiică a unei femei de serviciu, ajunge învățătoare, însă — refuzând să depună jurământul la proclamarea celui de al II-lea imperiu (Napoleon III) — este scoasă din învățământ.

A luat parte activă la organizarea și proclamarea Comunei din Paris. Ia parte activă la lupte, este rănită de două ori. După căderea Comunei, condamnată la muncă silnică în Noua Caledonie, unde stă până în 1880. Opera: „Străbătând viața” (poezii); deasemenea, romane, piese de teatru, nuvele, memorii, etc.

Majoritatea poeziilor Louisei Michel se păstrează la arhiva centrală a Institutului Marx-Engels-Lenin, din Moscova.

In focul luptei ce se 'ncinge
Cât îți iubesc, Montmartre, fiii !
Avântul lor, credința, ura,
Ce-i fac mai nalți decât toți viii!

Porniți sub roșele stindarde,
De raze orizontul arde —
Mărețe 'naintați într'una,
Batalioane comunarde !

Aprilie 1871

In românește de Aurel Rău

PAUL VERLAINE *)

INVINȘII

Lui Louis-Xavier de Richard

1

Așa-i! Se frânse visul! Iar urlă nebunia,
învingătoru-aleargă, sălbatec și flămând,
și ne sfâșie frații, bătând galop câmpia.
Trec caii peste-acea care-au căzut luptând.

Noi, mai trăim. Vai nouă! În miezul de dezastre
ni-i fruntea grea și ochiul privește'n jos și-i gol.
Noroaie, sânge, casă nici zare albastră;
ne 'năbușim suspinul, târîndu-ne 'n nămol.

Spre unde mergem? Drumul ne poartă, orb, piciorul.
Tâlhari de-am fi, și drumul n'ar fi mai neștiut.
Nimic nu-i înainte. Nimic. Nici viitorul.
Doar codru-arzând în noapte ne cheamă, cunoscut.

O! De ni-i scrisă soarta în vorbe neschimbate,
și chiar nădejdea-i moartă de când suntem învinși,
și dreapta-ne mânia cu limbă stearpă bate,
și bulgării de ură din suflete-au fost stinși,

*) *Paul Verlaine (1844-1896)*. Poet francez. În timpul Comunei (Martie 1871 — Mai 1871), responsabil al biroului de presă al puterii populare.

O parte a poemului „Invinși!” a fost creată înaintea proclamării Comunei; a treia și a patra parte au fost scrise după, în emigrație, la Londra.

ne-ar mai rămâne 'n lumea prădată de lumină
să lepădăm și restul acestui vis sărac,
să părăsim eroii, și să-adormim în tină,
sdrobiți între copite, ca după un atac.

2

O flacără-obosită își pierde 'n horn dogoarea,
iar vântul lung își trece tăișul înghețat
și smulge de pe arbori și frunzele și floarea.
Dar zori vin. Și totul, încet, s'a 'mprospătat.

Din roșu, răsăritul treptat se luminează.
Stelarele arginturi mai pălpâie, ușor.
Cocoșul sună goarna de sentinelă trează,
și ciocârlii se 'nalță s'adune 'n triluri zori.

Da, asta-i dimineața, prieteni! Strălucește
și varsă 'n lumea 'ntreagă miresme tari și noi.
Ea alunga-va somnul ce ne-a cuprins, hoțește,
și fiarele ce-așteaptă să 'nfigă colții 'n noi.

Da, asta-i dimineața! Prin sânge ne aleargă
un svon ce sparge 'n țandări pereții 'nvinețiți,
trezind spre răzbunare dorința noastră largă,
și apriga mândrie de oameni răsvărițiți.

Sculați, prieteni! Haide! Sculați — și înainte!
Ne-ajunge plânsul, ruga, discursuri stoarse'n vânt.
La luptă! Fierbe'n brațe un sânge dârz, fierbinte,
și săbiile noastre cer sângele dușman.

3

Își spun acum 'nvinșii, în noaptea închisorii:
— „Da, lanțul ne'ncovaie, și-i greu, — dar suntem vii!
Ne strânge-amarnic jugul, dar bat în poartă zorii
și val ne'nvins de flăcări ni-i sângele 'n mâinii”.

Stau ochii tot mai ageri — zi, noapte, — în orbite
pândesc și ard sub frunte puternici și fierbinți.
Nu ne uităm dușmanii! Din unghii ies cuțite,
oțel din orice deget, din brațe și din dinți.

O ! Haită 'nvingătoare, fricoasă și semeață,
răsplata nu-i departe, și ceasu-i așteptat!
Ne-ați sfârtecat cu biciul. Dar cât suntem în viață
vă vom plăti și biciul, și tot ce-am îndurat.

Ne-ați ferecat în lanțuri. Dar zalele vom rupe,
le-om preschimba 'n ciocane, și vom isbi setos.
Și 'n clipa 'n care vinul îl veți ciocni în cupe,
noi vom țâșni din noapte masiv, vijelios.

La luptă! Spre izbândă! Și praznicul l-om pune
când vom sdrobi dușmanul, în flăcări și în fum.
Și pentrucă Dreptatea de-acum o să răsune,
acest „acum“, la naiba, să fie chiar acum!

4

Cei morți sunt morți dea-bine (și nu cum îi (povestea)
când sabia cuvântul și-i spune, răspicat.
Și nu mai sunt fantome în zilele acestea,
sub cer de plumb galopul să-și poarte, sacadat.

E-un basm Roland *) ce umblă călare prin văzduhuri.
Nici nu ne mai întoarcem să-l descifrăm, măcar.
Cunoaștem viclenia cu spirite și duhuri.
Nu ne-amăgiți! Povestea vi-i toată în zadar.

Voi toți, de mâna noastră o să muriți, toți, fiare!
Scâncind de mâna noastră o să muriți curând!
Ne cere-așa dreptatea și sfânta răzbunare
voi veți muri, — ca pacea să crească pe pământ.

Pământul, ce atâta l'ați supt de orice vlagă,
va suge, mult, și lacom, de zeci și zeci de ori,
din sângele cel proaspăt. Aroma lui dulceagă
se va 'nălța și, roșie, va spânzura de nori.

Și câinii, corbii, — or roade din hoiturile hâde,
vor roade tot. și câmpul va fi din nou curat.
Atunci și noi vom râde, voios și larg vom râde,
Că tot ce-a fost să moară, e mort cu-adevărat.

Traducere liberă de Mihai Dragomir.

*) Eroul epopeei populare medievale franceze.

VICTOR HUGO *)

PAMFLETARII BISERICII *)

(fragment)

...Disprețuind piticii, vei fi superb în veci
Popor al meu. O, Franță, pe Rhin, pe munții reci
Plimbând cu ochii-un fulger aprins de Prometeu,
Vei învia, înaltă, de sub pământul greu!

Te vei ivi; c'o rază a frunții tale mari
Svârli-vei crunta groază în negri tăi gropari.
Striga-vei: Libertate! și Pace! Din mormânt
Se vor trezi Eschyle și Dante lăcrămând,
Și sprijiniți pe lespezi, — cu drag și cu mândrie
Te vor privi, și'n tine simți-vor că învie
Și țara lor, pământul în care odihnesc.
Vei spune: — „Sunt aicea! alin și desrobesc!
Toți oamenii sunt Omul! Să nu mai fie rob!
Veni-vor să te-ajute de pe întregul glob
Atâtea mâini spre tine, o țară; nu-i năpârcă,
Nu-i demon să oprească destinu-ți care urcă;
N'am încetat nici unul să fim francezi; așteaptă
Din partea noastră lumea, o nouă mare faptă;
Da, încă auzi-vom cătușele căzând,
Și-om mai vedea stejarii măreți vuint în vânt!

*) Victor Hugo (1802—1885). Fruntaș al școalei romantice franceze. Adversar neîmpăcat al lui Napoleon III, stă în exil dela 1850 până la 1870, când se înapoiază în Parisul asediat de prusaci.

A luptat cu dârzenie pentru comunarzii exilați.

*) Din „*L'Année terrible*” („Anul cumplit”).

EPILOG *)

Grăiește VECHEA LUME :

„Prea bine. E nevoie. Te 'nalță, dar, Talaz !
 „Nici când, nu, niciodată, nu ai crescut ca azi.
 „Dar pentru ce — răspunde — privești cu-atâta ură ?
 „Dece un strigăt scoate vârtelu-ți ca o gură ?
 „Dece această ploaie, și vuet, și șoapte,
 „Și negrul vânt ce suflă în trâmbițe de noapte ?
 „Urlând, tot suie coama-ți și valurile cresc.
 „Aici îți e hotarul. Oprește: - ți poruncesc !
 „Străvechea legiure, bătrânele porunci,
 „Mizeria și bezna, vechi închisori adânci,
 „In care poți nădejdea nebună s'o răpui;
 „Dreptul ce-l are soțul asupra soaței lui,
 „Ospățul dela care-s goniți desmoșteniții, —
 „Eresurile lumii, credințe, superstiții, —
 „De astea, nu te-atinge; acestea-s lucruri sfinte.
 „Taci, așa dar, coboară! Pe toate, — ține minte —
 „Să țarmurească lumea le-am pus de strajă eu.
 „Dar ce văd: urli 'ntr'una! dar ce văd: crești mereu !
 „Se prăbușește totul sub valul tău de fier:
 „Bătrânul cod și, iată, vechiul liturghier.
 „Securea într'o cută din valu-ți a lucit.
 „De rege nu te-atinge! O, doamne! a pierit.
 „Și-acești bărbați prea sacri!... îi văd, și nu mai sânt.
 „Stai! e judecătorul. Stai! popa e, și-i sfânt.
 „Din cer îți strigă Domnul: — Stai, val îngrozitor !
 „Dar ce! m'acoperi! doamne! o, doamne, ajutor !
 „Nu mai m'ascultă marea! m'acoperă cu totul!“

TALAZUL

„Tă mă credeai furtună și eu, eu sunt potopul“.

Tălmăcirii de Eugen Jebeleanu

*) Din „L'Année terrible“ („Anul cumplit“)

NU POATE INIMA PRICEPE

Nu poate inima pricepe:
Pentru veci ne despărțim ?
Ducând în largul altor stepe
Tot ce iubim, tot ce simțim?
Fie și-așa! O altă mamă
Mi-i dat pesemne să iubesc
Vrea cel de sus de bună seamă
Rugându-mă să mă smeresc.
Plecând pe drumuri nesfârșite,
Cum poți să uiți prin anii lungi
Pământul Patriei iubite ?
Aminte cum să nu-ți aduci
De el în ruga ta fierbinte ?

1860, Inchisoarea Orenburg

PE NIMENI CERUL SĂ NU-L BATĂ

Pe nimeni cerul să nu-l bată
Cu-această soartă blestemată:
Să treci strein de libertate
Prin anii grei aduși din spate.
M'ași pierde prin câmpii și lanuri,
Ași poposi spre zori în hanuri,
Dar glezna mi-e de lanț tocită.
Poteca suie zăvorită.

VENIRĂ VREMURI DE CENUȘĂ

Veniră vremuri de cenușă.
Ni-s primăverile amare.
Noi vrem să sfărâmăm cătușe,
Să-i scoatem pe ocnași din fiare.
Dar curge sânge țărănesc
Și-atâtea frunți or să mai cadă...
Coroanele se hârjonesc:
Vor osul patriei să-l roadă.

CÂND VEI VENI

Se trece viața... 'ncărunțește părul...
Când vei veni din noaptea zgurii
Să ne sădești în suflet adevărul,
Apostol al învățăturii?

1860 — Petersburg.

ȘI CE-AR FI SCRISOARE SĂ-MI Scriu

Și ce-ar fi scrisoare să-mi scriu
doar mie, doar inimii mele,
în ceasul acesta târziu
să strig adevărul sub stele.
Căci vreme 'ndelungă aștept
scrisoare și nimeni nu-mi scrie.
Cuvântul cel bun și 'nțelept
zadarnic l-aștept să mai vie.
Și ani sunt vreo zece decând
am strâns în „Cobzarul“ poeme.
Dar nimeni nu scoate-un cuvânt,
măcar nu-mi aruncă blesteme.
De parcă pe lume n'aș fi,

de parcă plecat sunt din viață.
De laude eu m'oi lipsi
dar nu m'oi lipsi de povață.
Curând poate 'n groapă-am să trec
și scumpul răvaș, n'o să vină!
Mă mistul, o! Doamne, întreg
râvnind un cuvânt de lumină.
Atât doar: un singur cuvânt!
O singură vorbă! Doar una!
Să știu dacă foeul e sfânt
și poate să 'nfrunte furtuna.
Curând mă vor bate zăpezi —
bătrân fi-voi tare dar știu
că zilele-mi triste cirezi
eu nu le-am păscut în pustiu.
Imi pare adesea că văd —
gândind la Ucraina mea,
cazacul cu tâmple de-omăt
săltând libertatea în șea.
Mai multe nu văd, n'am văzut,
mă sting pe streinul meleag,
departe de scumpul ținut,
în alte ținuturi pribeag.
Sau poate că cerul a vrut
să-mi ardă în suflet cărbuni —
sau mama 'ndeajuns rugăciuni,
mătănil, 'ndeajuns n'a bătut.
Să mor ca un șarpe-otrăvit
în tristul de soare-asfințit.
Ca șarpele 'n stepă acum
mi-aștept asfințitul pe drum.
Și totuși, și totuși iubesc
largă, Ucraina mea, —
sunt singur. La ea mă gândesc.
Mi-e gândul numai la ea.

Prietene, nu fii mâhnit!
încinge-ți armura de fier, —
și gândul ți-l 'nalță smerit
în ceasul acesta spre cer.
Nu-ți pese de oamenii răi

de verzile lor căpățâni
gândește și fă cum veji ști,
ia-ți singur deci soarta în mâini
și singur înfruntă urgii.

CÂND VOIU MURI...

Când voiu muri, prieteni dragi,
Să-mi sape 'n stepă un mormânt
Peste întinderile largi,
In caldul patriei pământ.
Vreau din mormântu-mi să cuprind
Câmpia. Niprul să-l aud,
Cum între maluri clocotind
Aleargă mugetul lui crud.

Și când, răzbunător, va fi
Sânge dușman spre mări să poarte,
Din groapă eu mă voiu trezi,
Din bezna somnului de moarte,
Voiu părăsi câmpii și lunci
Și să mă rog spre cer m'oi duce
La dumnezeu. Dar pân'atunci
Nu-l recunosc și nu-mi fac cruce.

Cu sânge de tirani mișei
Stropiți a voastră libertate.
Loviți cu ură-adâncă 'n ei
Și rupeți lanțurile toate.
Și când veți fi mai fericiți
In libera și noua lume,
Cu glasul bun să v'amintiți
De 'ndureratu-mi, aspru nume.

In românește de Victor Tulbure

WILLIAM SHAKESPEARE

SONETE

55

Nici aurul, nici piatra princiară
nu vor trăi cât rima mea cea plină,
lumina ta de-aci nu va să piară
ca marmora mâncată de rugină.
Statui, dealungul vremii, vor fi sparte,
și mari clădiri cădea-vor în țărână,
dar flacăra și sabia lui Marte
de tine la o parte-or să rămână.
De moarte și uitare tu vei trece,
și vei afla întotdeauna loc
în timpurile, ce se vor întrece
să poarte lumea către-al ei soroc.
 Și astfel pân'la marea judecată
 Vei fi, prin vers, deapururi neuitată.

81

Că voi trăi un epitaf a-ți face,
sau putrezi, cât tu ești încă vie, —
din versu-mi moartea nu te va desface,
deși de mine nimeni n'o să știe.
Nemuritor aici e al tău nume,
măcar că eu plecat pe veci... în groapă,
când oamenii mă vor uita în lume,
pe tine te-or păstra sub a lor pleoapă.
Statuie o să-ți fie-ăst vers, pe care
il vor citi priviri ce încă nu-s :

Și-o să-l repete glasuri viitoare,
când cei de azi de mult se vor fi dus;
Vei fi — atât e pana mea de tare, —
mereu pe buze ca o răsuflare.

In românește de Mihail Sebastian

66

Mă uit scârbit la tot, și-aș vrea să mor,
decât să-l văd slăvit pe ticălos,
iar pe sărman de răsul tuturor,
să-l văd tăgăduit pe credincios,
pe vrednicul de cinste oropsit,
și pe femeii batjocorite crunt,
pe cel fără de prihană pedepsit,
și pe viteaz răpus de cel mărunț,
și artele sub pintenul despot.
să văd prostia doctor la deștepți,
și adevărul, „vorbă de netot”,
și strâmbul poruncindu-le la drepți.

Mă uit scârbit la tot, și bun-rămas!
Dar dacă mor, iubirea-mi cui o las?

In românește de Mihnea Gheorghiu

107

Nici teama-mi, nici profetica suflare
la lumii largi visând de ce va fi,
nu-mi pot pricepe dragostea, ce pare
sortită desnădejdlor pustii.
Trecui eclipsa muritoarei luni —
și răi auguri își rād de spusa lor,
iar pacea, surâzând cu ochii buni,
își crește un măslin nemuritor.
Cu leacul acestei vremi, iubirea mea
întinerește. Moartea îmi dă pace —
prin stihu-mi voiu trăi, în timp ce ea
va birui doar lumea care tace.
Tu vei dura 'n această poezie,
când de tirani nici urmă n'o să fie.

In românește de Petre Solomon

DRUM FĂRĂ PULBERE...

Roman, V *)

CARTEA IV-a

I

Zile luminoase, zile întunecate.

1

Zusman mergea cu pașii mici și rezezi spre clina pe care se ridicau din bârne albe schelete de barăci noi. Arunca priviri atente și cercetătoare în dreapta și în stânga, spre șantierul orașului nou, spre calea ferată la care lucrau echipe s'o consolideze și să-i pietruească terasamentul. Era o zi dela sfârșitul verii. Soarele era mai palid. Vântul purta paie, fire de nisip, frunze mărunte uscate. O zi frumoasă, liniștită. Răsuna în lumină ciocănitul nenumăraților dulgheri, scârțâitul a sute de căruțe, glasurile căruțașilor; uneori Zusman credea chiar că poate desluși vuetul motoarelor și scrâșnetul lanțurilor celor câteva dragline ce lucrau dealungul văii la distanțe mari una de alta. Se uita împrejur și mintea îi era la fel de limpede ca și dimineața aceea de Septembrie, la fel de organizată ca și frământarea și forfota de oameni, mașini și atelaje de pe întreaga vale și de pe dâmburile scunde ce o mărgineau: „Da; încolo spre Vest, se gândea el, o să punem excavatoare. Terenul se ridică mult și va fi nevoie de lucru la adâncime. Cincisprezece metri, probabil. Deci mașini; căruțele o să le împingem spre locurile șese. Draglinele trebuiesc păstrate pentru mlaștină. Mircea-Vodă are nevoie de dragline, e adevărat; mai mare nevoie decât noi. Ar trebui să terminăm mai repede și să le pot pune în primăvară la dispoziția Direcției... Pentru asta, întreceri cât mai numeroase între dragliniști. Să vorbesc cu Mitică Rusu...” Deodată, gândurile îi luă altă întorsătură. Ajunsese la șantierul de construcție al barăcilor noi. Stive de cherestea, piese prefabricate, piloți de brad proaspăt, alb. Echipe de dulgheri se îndeletniceau împrejurul stâlpilor groși

*) Vezi „Viața Românească”, Nr. 11, Noembrie 1950; 12, Decembrie 1950; 1, Ianuarie 1951; 2, Februarie 1951.

înfipti în pământ. Scârțâiau fereștrăile. Zusman trecea printre ei cu aceeași privire pătrunzătoare, atentă. „Ce fac băeții ăștia? Asta e risipă...” se gândea Zusman. Se opri lângă una din barăci și-l întrebă pe șeful de echipă, Negoită Mizea:

— Ce faceți cu toate bucățile astea?

Și-i arătă capetele de scânduri împrăștiate pretutindeni și înfundate în pământ, căci toți călcau pe ele. Negoită Mizea, cu metrul în buzunarul dela pieptul salopetei și un creion gros după ureche se uita la capătul de jos al unui stâlp. Se ridică și-și șterse fruntea cu dosul palmei, se uită apoi împrejur cu un zâmbet de îndoială:

— Am avea noi ce să facem cu ele...

— Și de ce nu faceți?

— Păi... îi dăm repede, repede... Săntem în întrecere toate trei echipele... Și trebuie terminate barăcile până nu dă ploaia...

Zusman dădu iarăși ochii roată pe terenul acoperit cu deșeuri și vorbi:

— Nu e destul să lucrați repede. Trebuie dat lucru bun.

Se opriseră și doi-trei oameni și se apropiaseră. Unul zise cu mândrie:

— Păi, bun e, tovarășe inginer!

— Da, e bun. Dar risipiți lemnărie. Ia uită-te aici pe jos. Până deseară o să aveți un metru cub de deșeuri.

Oamenii amuțiră. Zusman îl întrebă pe Negoită:

— Unde-ai lucrat înainte?

— La **Construcția B...**

— Și acolo nu lucrați cu metoda sovietică?

Negoită avu același zâmbet de ușoară îndoială:

— În bandă rulantă? Ba da...

— Și nu crezi că trebuie lucrat și aici așa? De ce nu introduceți metoda? — întrebă cu agerime șeful șantierului. Îndoiala crescă pe chipul lui Negoită. Inginerul îi citi gândul din ochi:

— N'ai oameni de aceeași calificare ca la București?

Negoită răsă ușor și dădu și din cap și din umeri. Zusman vorbi cu asprime:

— Tovarășe Mizea, aici pe Canal nu avem nimic de-a gata. Trebuie să facem noi începutul! Trebuie să-i înveți și pe ei.

Se adunaseră mai mulți oameni împrejurul său. Șefii de echipe dela celelalte loturi de muncă se apropiară și ei. Zusman ridică glasul. Vorbea hotărât:

— Uite, frate. Trebuie să începem numaidecât. Nu mai face o echipă toată baraca. O echipă piesele, una montează. Sfătuiți-vă între voi și împărțiți-vă munca. Iar la piese, fiecare om, aceeași piesă! Să întrebuințăm deșeurile la panouri interioare. O să facem o economie de un sfert din toată lemnăria — poate și mai mult!

Un dulgher tânăr, înalt, își arătă capul zbârlit peste ceilalți și strigă:

— O să cheltuim mai multe cuie, tovarășe inginer!

Zusman îl privi atent. Ochii flăcăului erau vii, limpezi. Dulgherul vorbise curajos, vesel. Zusman se luminează la față.

— Ai și făcut socoteala? Am făcut-o și eu! La o sută de lei

lemnărie aruncată, se poate economisi nouzeci la sută. Nouăzeci de lei ! Iar cuiele în plus costă... Ia stai : să vă spuie Mizea. Cât vă costă cuiele în plus la un panou ca ăsta ?

— Nouă lei... Zece... zise Mizea.

— Vasăzică în total, optzeci de lei economie la un panou. Ce părere ai ?

Flăcăul se gândi o clipă, apoi zise scurt :

— Bună !

Dulgherii începură să râdă. Zusman îi chemă pe șefii de echipă :

— Uite cum trebuie lucrat... Mizea, dumneata ai să le arăți băieților din echipa dumată. Iar vouă, tovarăși, vă arăt eu.

Și porni cu ceilalți doi șefi de echipă spre locurile lor de muncă. Pe drum, spunea :

— Nu e mare lucru. Nu-l înveți pe om altă muncă. Il înveți cum să și-o organizeze. Eu vă explic acuma, voi vă împărțiți între voi, și după amiază vin să vă văd cum merge.

Dădu cu piciorul în câteva bucăți de scândură de pe jos :

— Nu-i păcat? Se duce un sfert din scândură!

Mergea cu pași mărunți, repezi, cu oamenii lângă el. Flăcăul cei înalt, care lucra în echipa lui Negoită Mizea, se uita după el. Vorbi, râzând :

— Are motor, șeful!

Negoită își trase creionul de după ureche. Incepuse să le explice oamenilor. Supărat că fusese întrerupt, răspunse :

— Ce motor o să-ți mai puie el ție... Ia uită-te'ncoa, să-ți arăt eu cum merge motorul !

2

Pe la sfârșitul dimineții, Zusman apăru pe șantierul uzinei electrice. Clădirea crescuse înaltă, tinichigii ciocăneau sus pe acoperiș, pe creasta zidurilor se montau șinele de oțel ale podului rulant. Hărmălaia și forfota din umbra încăperii ce semăna cu un hangar de avioane, încetau deodată în preajma motorului numărului 2, în curs de montare. Zusman îl găsi aici pe Pangrati, îmbrăcat într-o salopetă albăstrie. Pangrati era parcă mai matur, fața îi era uscată și aspră. „Omul ăsta are ceva pe suflet“, se gândi Zusman. Il luă de braț pe Pangrati :

— Cum stai cu podul rulant ?

— Cred că mâine seară e gata, zise Pangrati.

Zusman tăcu o clipă trăgând cu urechea spre peretele de scânduri care-i despărțea de motorul numărul 1. Apoi întrebă :

— Ce se lucrează la numărul 1 ?

Pangrati zâmbi palid :

— Bună ureche ai, tovarășe Zusman... Fac o revizie electricienii...

— Așa... Cuiele astea de jos sânt o risipă nemaipomenită. Pune pe... știu eu ? pe paznici, să adune cuie. Să facă o întrecere. Ce naiba, — urmă Zusman uitându-se la cimentul și bărnele pe care se aflau, — dacă nu sunt aici șase-șapte kilograme de cuie, nu-i niciunul !

Pangrati tăcea. Zusman înălță ochii — era mai scund decât Pangrati — și deodată zise :

— Știu ce te gândești: că mă ocup de nimicuri. Ar trebui să te fi ocupat dumneata! Ești îndrăgostit de lucrurile mari care se fac aici, dar n'ar trebui să le pierzi din vedere și pe cele mărunte!

Vorbise aprig, dar cu prietenie. Pangrati se gândi o clipă, apoi dădu din cap și zâmbi, de data asta deschis și luminos:

— Ai dreptate... Cum disprețuesc mărunțișurile, și asta e o prostie...

Ieșiră amândoi în lumina de afară. Vântul îi întâmpină din prima clipă, răcoros.

— Unde-o fi plouat? se întreabă Zusman. Poate pe mare...

— Da, murmură Pangrati cu gândul aiurea; poate pe mare..

Zusman îi puse mâna pe umăr:

— Ce-i cu tine, Pangrati?

Il tutuia rar de tot. Pangrati întreabă:

— Ce să fie?

— Nu știu. Spune-mi tu. Te roade ceva. Ce necazuri ai? Pot să te ajut?

Pangrati dădu încet din cap:

— Nu e mare lucru... și în orice caz, nu mă poți ajuta...

— Dacă-mi spui, am discuta, ai vedea mai limpede, ai găsi o soluție..

Pangrati nu răspunse. Zusman se gândea: „Vreo chestiune personală...” I se păru că insistase prea mult, și nu-i plăcea să se vâre în sufletul nimănui. Zise:

— Hai să vedem puțul de răcire...

Se opri lângă două betoniere care lucrau în ritmul repede pe care-l introduseseră pe șantier echipele lui Achim și Micluț. Zusman le privi câteva clipe. Zări un sac de ciment spart, din care cursese praful verde-cenușiu și care zăcea aruncat pe jos. Se întoarse către Pangrati și-i vorbi cu asprime:

— Tovarășe Pangrati, prea multe lucruri mărunte neglijate... Colectivul dumitale până acuma nu risipea materialele. Dece a început delăsarea?

Pangrati tăcea. Zusman urmă:

— Ce e cu dumneata? Parc'ai avea o ghiulea de picioare? Ești obosit, ai necazuri? Te întreb acum ca șef al șantierului, nu ca prieten!

Pangrati înghiți în sec și strânse din fălci. Zusman murmură:

— Ce te-ai fleșcăit așa, omule?

— Nu m'am fleșcăit, vorbi răgușit Pangrati.

— Ba da. Și dacă nu te scuturi de mahnireala și amorteala asta, o să pun problema în fața colectivului de conducere al șantierului. Ce e cu tine? Îți dai seama că dacă te lași pe tânjeală, furi șantierul, furi construcția Canalului, furi Statul?

— Cum adică?

— Foarte bine. Furi un inginer. Furi capacitatea dumitale, forța dumitale. Voiam să-i propun tovarășului Hossu să te puie șef al șantierului nou de excavații pe care-l deschidem toamna asta.

— Voiai? întreabă Pangrati. Acum nu mai vrei?

— Ba da. Dar mă faci să mă gândesc de două ori înainte de-a te propune. Ce e? Nu mai crezi în construcție? Nu mai crezi în forțele noastre?

Se înflăcărase. Pangrati răspunde deodată, la fel de aprins :

— Ea da! Cred!

— Atunci ?

Dar nici de data asta Pangrati nu răspunde. Zusman se depărtă, nemulțumit. „Trebuie să-l mai scutur eu pe ăsta! Ce, să mi se prăpădească? Nu, băiatule. Nu te las eu să te înămolești...”

3

Tudose, administratorul, scund și îndesat, se ținea anevoie după pa-sul repede al lui Zusman și-i vorbea pe nerăsuflăte :

— Adineori mi-am dat seama. Două vagoane de ciment! Sânt ga-rate acolo lângă uzina electrică...

Zusman se opri deodată, astfel că Tudose se isbi de umărul lui. Șe-ful șantierului se întoarse și se uită la silueta înaltă, în parte încă îmbră-cată în schelărie, a uzinei electrice. Pe linia zării se aflau acolo o loco-motivă și câteva vagoane de marfă. Tudose arătă cu mâna într'acolo :

— Printre alea. Toată lumea trecea pe lângă ele și credea că's piese pentru motoarele uzinei. Nici eu nu știu cum mi-a venit să controlez, și când colo, ce văd ? Ciment !

— În ce stare e? întrebă Zusman.

— Tare mi-e teamă că-i stricat...

— Și cum s'a putut întâmpla asta ?

— Cum s'a putut... mormăi Tudose. Știi și dumneata cum s'a putut. Banditul ăla de Frenkel mi-a lăsat o harababură în hârtii, de m'am spe-riat. Și pe alea două vagoane nici nu mi le-a dat în primire.

— Le-a uitat, zise cu un zâmbet rece șeful șantierului. Tudose nu înțelese și vorbi indignat :

— Le-a uitat? Păi, cu banul poporului nu merge așa! Trebuie să răs-pundă! Ce-i aia „uitat”? E un bandit, un hoț, și un sabotor!

— Sânt de părerea dumitale, spuse Zusman. Și acum ce vrei să faci?

— Fac un raport și cer o anchetă. O să fie dat în judecată și o să infunde pușcăria! Asta vreau să fac...

Mergeau repede dealungul excavațiilor. Tudose îl opri pe Zusman și-i arătă un mal de pământ gălbui, la oarecare depărtare de lucrări. Din loc în loc, în malul de pământ se aflau găuri, cu un fel de acoperiș de crengi și rogojini la gura fiecăreia :

— Uite cum își fac bordeiele. Mi-am bătut gura cu ei de-am înnebunit...

— Ei, o să ne batem gura împreună, spuse Zusman liniștit.

Pe cărări de lut și noroi, coborîră în excavații și începură să stea de vorbă cu căruțașii. Oamenii se opreau o clipă din lucru ca să răspundă :

— Trebuie să adăpostești caii în grajduri, frate, îi spunea inginerul! câte unii căruțaș. Acela se scărpină după ureche :

— Păi cât o mai ține vremea frumoasă, nu-i nevoie, tovarășe...

Pe când treceau dela unul la altul, Tudose îi șoptea lui Zusman:

— Nici prin gând nu-i trece... Răspunde numai așa, ca să scape de noi...

Zusman, răbdător, începea cu altul : despre producție, despre nutreț.

— E bun fânul, tovarășe inginer...

— Dar de ținut unde ții caii ?

— Ei... pe câmp îi țin...

— Păi a dat bruma azi noapte! O să se îmbolnăvească! Dece nu-i bagi în grajd? Acolo stau la cald, e aer destul, e cine să-i îngrijească...

Căruțașul tăcea. Un săpător voinic, cu sprâncene negre, groase, și chipul aspru, brăzdat și încruntat, zise :

— Ii e frică, tovarășe inginer! Ii e frică de grăjdar să nu-i lase mărtoagele nemâncate !

Cei câțiva săpători adunați primprejur râdeau. Râdea sfios și căruțașul :

— Apăi... știu eu ?

Tudose îi șopti lui Zusman :

— Săpătorul ăsta e unul Iordan... săpător fruntaș, om de nădejde... e vechi pe șantier..

— Ia zi, e-adevărat ce spune tovarășul Iordan? Întrebă Zusman. Iordan vorbi iar :

— Ce spune Iordan e sfânt, tovarășe!

Și-și făcu semnul crucii peste gură. Toți cei de față râseră iar. Zusman vorbi cu bună-voe :

— Dacă-i așa, pune-te cu gura pe tovarășul ăsta, că văd că ești bun și de muncă și de vorbă. Lămurește-l, tovarășe Iordan, că e păcat să-și ție caii în frig...

— ...și oasele'n bordei! zise Iordan. Așa-i place lui, în bordei! Nu vrea să-l duci la bine. Ce cantină, ce mâncare, ce marmeladă? Nimic. El, mălaiul și ceapa! Ce pat curat, ce electrică? El, bordeiul! Ca ursul, când îl trage de coadă să-l legi la miere; el se supără că ci-că vrei să i-o rupi!

Se veseleau oamenii în jurul căruțașului rușinat. Zusman rosti zâmbitor :

— Așa ! Dă-i ! Să priceapă !

Plecă mai departe, împreună cu Tudose. Acesta spunea :

— Parcă-i o boală ! Nu vor să bage caii'n grajduri, nici în ruptul capului. Ia uite-l pe tovarășul Jurașcu, cum îl dăscălește. Pe-ăsta îl cheamă Gelal ; e membru de partid, și evidențiat pe luna trecută. Foarte bun căruțaș. Nici el nu vrea să'nțeleagă...

Se apropiară. Jurașcu pusese mâna pe spinarea unuia din caii scunzi și ageri ai lui Gelal.

— Se poate, Gelale? Tocmai dumneata, care ar trebui să fi înaintea celorlalți când se pornește o mișcare ca asta? Hotărăște-te, omule, că-i spre binele și-al tău și-al oamenilor, și-al șantierului.

Tătarul, spătos și cu picioarele ascuțite, făcea semne pe pământ cu capătul codriștei biciului. Mormăi :

— Să mă mai gândesc, tovarășe inginer...

— Ai să te gândești pân'o da ploaia peste tine! Și-atunci n'o să se cheme că te-ai gândit, ci că te-a împins ploaia. Nu face de-un muncitor conștient !

Gelal tăcea, încurcat dar cu încăpățănare. Zusman îi făcu semn lui Jurașcu și tânărul veni către el. Căruțașul dădu biciu cailor și porni mai departe.

— Ai succes cu oratoria, Jurașcule? Întrebă Zusman. În ciuda glumei, i se vedea nemulțumirea pe chip. Urmă :

— Trebuie să discutăm problema asta în biroul organizației. Trebuie făcut o agitație intensă; și nu de un om, doi; trebuie făcută în proporții mari. Nu se poate să stea oamenii și caii în frig. Acuma se schimbă vremea...

— Bine, zise Jurașcu. Să discutăm deseară. E și tovarășul Maței aici...

— E-aici? Unde l-ai văzut?

— A trecut pe-aici și s'a dus la mlaștină, să vadă cum lucrează draglinele.

Zusman îi întinse mâna lui Tudose :

— M'ai convins, în ce privește cărușaii. Ai dreptate.

— Dar cu vagoanele de ciment, nu te-am convins ? Întrebă Tudose.

— Ba da. Trebuie cerută o anchetă, și darea în judecată a vinovatului. Fără întârzieri! O să îi vorbesc de amândouă lucrurile astea tovarășului Maței.

Și Zusman plecă repede, cu mersul lui mărunț și grăbit.

Îl găsi pe Maței cu mâinile la spate și șapca înfundată pe ceafă, privind cum lucrează draglina lui Mitică Rusu. În depărtare ardeau păpușuri, cu flăcări scurte și topite în lumina palidă a zilei, și înălțând trâmbe ușoare de fum furate de vânt. Zusman, înglodat până peste bocanci, căci venise pe jos, îi povesti lui Maței despre vagoanele de ciment, și despre îndărătnicia cărușaiilor. Maței asculta serios punându-i din când în când câte-o întrebare. Ochii săi câprii cu luciri gălbui alunecau dela zarea unde ardeau păpușurile, la pământul umed pe care se afla draglina. Pământul era înnegrit și acoperit cu dăre de cenușe. Zusman vorbea, încercând să acopere cu glasul duduului draglinei, scârțâitul de lanțuri, bufnetul benei care cutremura lutul sub picioarele lor. Maței spuse :

— Comuniștii o să mobilizeze masa cărușaiilor. Numai începutul e greu până se conving zece-douăzeci că-i mai bine cu caii'n grajd și ei la cald în baracă.. Bine, o să discutăm asta deseară. Acuma să-l lăsăm pe Mitică să lucreze.

Îl făcu draglinistului un semn prietenesc cu mâna, iar acesta răspunse la fel dindărătul geamului prăfuit care sticlea stins, ogîndind soarele și porni îndărăt, împreună cu Zusman.

— Cât despre tâlharul ăla de Frenkel... sigur, trebuie cerută darea în judecată...

— Asta, neapărat, spuse Zusman. Și mai voiam să-ți vorbesc de ceva. Nu știi ce e cu Pangrați...

— Nu-ți uita vorba, zise Maței.

Se opri o clipă, se întoarse și-i arătă incendiul care pâlpâia în păpușuri, departe, unde începea cerul palid, cu nori subțiri, ușori, reci:

— Tovarășe Zusman, n'ar fi mai bine să se taie papura pentru căptușeala tavanelor? Iar la Cernavodă, mi se pare că e nevoie de saltele de răchită pentru primul strat de piatră pe fundul Dunării... Nu le-ar putea fi de folos acolo?

Zusman clipi din ochi, scoase o pereche de ochelari din buzunarul dela piept și se uită la focurile ce mistuiau stufulișurile și papura. Apoi dădu din cap :

— Ai dreptate...

Maței zâmbi :

— Aici am cules eu un spic de papură, în prima zi a şantierului. Voiam să-l dau nevestei în loc de floare, dar l-am pierdut... Ei, ia zi; vorbeai de Pangrati...

4

După ce renunţase la Dona, Pangrati fusese cuprins de o ciudată osteneală. Îşi vedea de treburi ca de obicei. Dar fără să se observe limpede, nimic, nici un semn, totuşi se simţea că focul din el parcă se stinsese; nu mai avea acel glas pătimaş şi aspru, nici privirea aprinsă atunci când îşi apăra părerea cu privire la vreo problemă tehnică. Era potolit, vorbea rar şi puţin. Iar acum în seara asta, ca şi în toate serile, se întinsese pe patul strâmt din baracă şi încerca să adoarmă, cu mâinile sub cap şi ochii închişi. Dar de câţva timp adormea greu; era un chin până să-l cuprindă somnul. Numărase până la o mie, şi apoi pierdu şirul numerelor. Cineva bătu în uşă.

— Intră!

O umbră în cadrul uşii. În jurul ei se vedea cerul albastru al unei nopţi senine. Odată cu deschiderea uşii, izbucni şuerul vântului de noapte.

— Tovarăşe Pangrati...

— Eu sânt... intră, tovarăşe Maftei.. Stai să aprind lumina...

— Nu, mai bine lasă aşa, că mă dor ochii.. Am avut o şedinţă şi mi-a stat mereu o lampă în ochi...

Se auzi o cutie de chibrituri scuturată, scrâşnetul chibritului; izbucni o flăcăruie galbenă. Maftei îşi aprindea o ţigare. La ultima licărire a băţului de chibrit, Maftei se uită împrejur, căutând scaunul. Iarăşi se făcu întuneric. Scaunul scârţâi Maftei se aşezase. Oftă; apoi murmură:

— Straşnic bate vântul afară...

— Da, şopti Pangrati, şi amândoi tăcură ascultând. Lemnăria barăcii trosnea uşor. Sus pe acoperiş se auzea cum trec clocotind pale de vânt.

— Îţi bate nisip în obraz, zise Maftei. Pangrati nu răspunse. Maftei rosti în felul său domol, care-i făcea pe oameni să i se deschidă şi să i se împărăşească:

— Credeam că dormi...

Nu era o întrebare — decât în adâncimile ei, ale glasului, ale gândului. Pangrati zise:

— Adorm greu...

Erau două glasuri liniştite ce-şi răspundeau la răstimpuri în întuneric. Unul, al lui Maftei, mai gros, dar blând şi sfătos; al lui Pangrati, răguşit cum e cuvântul rostit de o gură uscată de friguri. Liniştea pe care cele două glasuri o răspândeau în întunecime nu era liniştea odihnei. Era o încordare în ea, o luptă a gândurilor, o frământare abia simţită.

— Eşti amărît, vorbi Maftei într-o vreme.

— Da, zise Pangrati. Sânt tare amărît...

Maftei tăcu. O clipă; încă una; încă una... Pangrati cu braţele sub cap, îşi auzea cum bate mărunţ ceasul de mână. Deodată murmură:

— Sânt tare amărît.. O iubeam pe-o... femeie... Credeam că e... credeam că n'o să mai întâlnesc aşa fiinţă în viaţa mea... Cum să-ţi spun?

— Ruptă din rai, mormăi Maftei.

— Aşa. Ruptă din rai... Şi când colo, am înţeles repede că nu era de-

loc ruptă din rai... Nu-ți vorbesc de ea cu patimă. N'am nimic împotriva ei. Acuma o judec limpede, să-ți spun : în cel mai bun caz, e nebună. Dar mi-e frică să nu fie mai rău. Mult mai rău..

— Târfa? întrebă Maftei. Pangrati se frământă pe pat și nu răspunse. Trecu iarăși o tăcere. Pangrati vorbi înfrigurat:

— Cum să-ți spun? Mi-a trecut. Imi cam dădeam eu seama de mult că nu merge. Dar închideam ochii și nu mă puteam hotărî. Până m'a silit ea să mă hotărâsc. Mi-am retezat-o din inimă, și n'o să mai aibe acolo loc niciodată. Dar nu știu ce am: adorm greu... și totuși sânt obosit toată ziua...

Vorbeau încet, aproape în șoaptă Scârțâiau bărnele și scândurile barăcii sub vântul de noapte.

— Asta te doare, și alta nu? întrebă odată Maftei. — Adică numai din pricina ei?

Pangrati se gândi câteva clipe. Răsufli greu.

— Mai e și altceva ,tovarășe Maftei...

— Spune-mi, glăsui cu mare liniște Maftei.

— Nu, șopti Pangrati. Mi-e prea greu... Altădată..

— Bine, zise Maftei. Ia spune, cum merge lucrul? Când e gata podul rulant?

— Măine seară. Dar știi că motorul numărul 4 încă-i în întârziere? Am vorbit cu Bucureștii eri, și am aflat că îl îmbarcă în Gara de Nord abia zi sau mâine...

Glasul lui Pangrati căpătase o oarecare însuflețire. Maftei urmă să-i puie întrebări despre producție, ascultând atent nu atât ce răspundea tânărul inginer, cât felul cum răspundea. În sfârșit, Maftei spuse :

— E târziu.. Plec. Ascultă, tovarășe Pangrati: mâine e Duminică. Măine mănânc și eu acasă cu nevastă-mea. Vrei să vii la prânz la noi ?

— Bine, vin; mulțumesc, zise Pangrati. Părea ostenit și cuprins de somn. Maftei dădu din cap prin întuneric ca și cum și-ar fi spus ceva sie însuși. Apoi ieși din baracă și închise cu grijă în urma lui.

A doua zi la prânz, Maftei ședea la masa pusă și citea ziarul Canalului, întins peste farfurie și pahar. Nevastă-sa stătea la fereastră și se uita prin perdeaua de împletitură rară cu ciucuri mari. Afară era vânt și lumina cenușie sub cerul înnourat. Maria Maftei se'ntoarse și vorbi cu oarecare mâhnire :

— Greu o să-i fie până să-i treacă durerea din suflet..

Maftei ridică ochii, împături ziarul și spuse:

— Bine, greu, negreu, dar trebuie s'o'nvingă... Și-o să poată, că-i om întreg... Dar cum?

Se lăsă pe spate, cu scaun cu tot, și o privi pe nevastă-sa, printre gene :

— Tu ce zici ? Cum ?

— Tu-l cunoști mai bine, zise Maria Maftei așezându-se pe patul acoperit cu un covor negru cu flori cărămizii și verzi, pălite. — Tu-l cunoști mai bine. Și-apoi fiecare om are felul lui...

Stătu o clipă pe gânduri și spuse cu blândețe :

— Mie când mi-a fost inima grea, am muncit... Munca te limpezește pe dinăuntru, și te alină...

Se auzi o sonerie și glasuri într'o odaie alăturată. Soția lui Mafte

deschise uşa, şi se dădu la o parte ca să-i facă loc lui Pangrati. Acesta intra, le strânse mâna ei şi lui Maftei şi zise :

— Mi se pare c'am întârziat...

— N'ai întârziat, tovarăşe, zise Maria Maftei privindu-l cercetător şi cu prietenie. Ars de soarele verii trecute, Pangrati era uscăţiv dar zdravăn; chipul bărbătesc nu i se potrivea cu privirea ştearsă şi glasul fără răsunet. În ochii soţiei lui Maftei trecu o umbră de părere de rău. Maftei spunea :

— Ba ai întârziat. N'o asculta pe nevastă-mea. Am eu un ceas care nu mă înşală...

— Nu te pripi, că nu v'am făcut cine ştie ce... zise ea râzând. — Pof-
tiţi la masă.

Se aşezară. Pe când ea îi servea, Maftei zise :

— Nu prea-i obiceiul să vorbească omul de lucruri de seamă la masă, dar uite, pe mine mă tot frământă ceva... ce te frământă şi pe dumneata.

Pangrati îi aruncă o privire întrebătoare, fără strălucire. Nu înţelegea. Maftei se gândea : „O să fie greu până te trecem hopul, flăcăule...“. Dar pe chip nu i se citea nimic din gândurile acestea. Zise :

— Ştii că nu sânt toţi consilierii Direcţiei de acord să urmărim exca-
vaţiile şi iarna ?

Ochii lui Pangrati se aprinseră. Inginerul lăsă lingura jos :

— Cum? Dar ce are împotrivă ?

— Eu nu sunt tehnician, şi nu te pot lămuri... Dar cât mă prie-
cep eu, uite ce au împotrivă: că le lipseşte o leacă de curaj. Asta e! Să ştii
că acum, în pragul iernii va trebui să dăm o bălăie mare pentru asta !

— Bine, zise Pangrati, — dar Ruşii lucrează aşa de douăzeci de ani!
Noi de ce să nu ne luăm după experienţa lor ? Şi slavă domnului, au ierni
mai grozave decât ale noastre !

Maftei răspunse :

— Da, dar tovarăşii ingineri mai vechi spun că la noi n'a reuşit ni-
ciodată asemenea încercare...

— Acum o să reuşească!

— Asta spui dumneata, dar trebuiesc convinşi şi ei...

— O să-i convingem prin practică, zise Pangrati cu însufleţire. Ştii
ce, tovarăşe Maftei: eu m'am gândit la asta. Aici trebuie să ne spunem cu-
vântul noi, inginerii de pe şantier, şi sectorul Execuţiei. Noi sântem mereu
în contact cu oamenii, cu maşinile, cu terenul. Şi cred că noi trebuie să propu-
nem, nu să cerem! Să cerem excavaţii de probă în Decembrie..

Răse deodată :

— De probă, dar într'un ritm care să ne facă să realizăm planul
de Stat pe anul ăsta! Să-l ajungem din urmă în luna Decembrie!

Se aplecă spre Maftei, peste masă :

— Ştii ce bine ar fi, tovarăşe Maftei, dacă partidul ar lua iniţiativa
unei consfătuiri în care să se discute asta, cu oamenii de pe toate şantierele !

— Cred că asemenea iniţiativă va lua-o el partidul, zise încet
Maftei, privindu-l cu prietenie. Ia vezi că ai uitat de mâncare şi ţi-a făcut-o
anume nevastă-mea, să vezi şi dumneata ce-i aceea ciorbă moldovenească...

Şi pe când Pangrati reîncepea să mănânce, Maftei schimbă o privire
fugară cu soţia sa, şi-i întâlni ochii cenuşii, luminaţi de un zâmbet de

mulțumire. Maftei dădu din cap ușor de tot, și apoi rupse pâinea, și începu și el să mănânce.

5

Intr'o zi de toamnă, Dona coborî din tren într'o gară din valea Cara-Su și porni pe jos prin sat, spre șantierul Mircea-Vodă. Se lucra la asfaltatul șoselei; miros de catran cald plutea în aerul umed; norișori de fum erau gonți repede printre copaci, de pale de vânt. Peste case, se zăreau înălțimile turtite, râpele de argilă udă, pleșuve și aproape topite în pânze de aburi reci și cețuri gonite de vânt. O ploaie subțire săgeta pieziș prin văzduhul trist. Dona mergea anevoie, cu mâinile în buzunarele pardesiului ei cenușiu; se cufunda în noroiul șoselei, ciorapii scurți îi erau pătați de noroi, picioarele goale și plătându-i erau stropite și ele cu măr. Un camion mare trecu pe lângă ea, roata din stânga intra vijelios într'o băltoacă și o împoșcă pe Dona de sus până jos. Donei îi tresări strâmb gura palidă; își mușcă buzele și se uită împrejur cu un fel de desnađejde: cerul plumburiu, văzduhul umed, noroaie, camioane care treceau proșcând-o cu noroi... treceau și oameni, muncitori grăbiți, cu gulerul ridicat și cu mâinile în buzunare și nu se uitau nici în dreapta nici în stânga. Pe marginile șoselei, duzii își pierdeau frunzele înnegrite de primele friguri. Când ajunse pe șantier, noroiul era și mai mare. Forfoteau muncitori cu cizme de cauciuc până'n șolduri, sau cu bocanci grei, solizi. Dona intra până la glesne în cleiul galben și rece. Il găsi în sfârșit pe Gruescu:

— Tovarășul Gruescu? întrebă ea cu o siguranță rece în glas. Gruescu mirat de tonul acesta tăios, o privi bănuitor. O fată, tânără, foarte frumoasă, dar prea slabă și palidă. Umbre vinete sub ochii verzui pe obraji care-ar fi trebuit să fie înroșiți de vântul rece. O privi de sus până jos. Era foarte elegantă; părea venită dela București; dar cu hainele mototolite și pătate, și pantofii ajunși niște bulgări de noroi. Ce era cu ea? Cine era? Gruescu tuși și răspunse cu un glas plin de precauție:

— Hm... eu sânt.

Atunci Dona coborî deodată tonul și murmură, privindu-l în ochi:

— Domnul colonel Mateica vrea să stați de vorbă cu el, mâine seară la Constanța, la Panaitaki.

Fără să răspundă, încă bănuitor, Gruescu își adâncea privirea în ochii ei verzi. Dona zâmbi ușor și-i întinse un bilet pe care Gruescu îl citi. Ea întinse mâna, i-l luă îndărăt și-l rupse în multe bucăți mărunte de tot, pe care le puse în buzunar.

— Bine, mormăi Gruescu. Era momentul...

Dona observă că omul pare neliniștit, nervos, poate chiar speriat. Dar era prea obosită, prea desnađăjdută și-i era prea frig. Cu un zâmbet în care se amestecau siguranța și răceala de adineaori, și timiditatea, întrebă:

— Nu pleacă nici o mașină la Constanța, domnule colonel?

— Zi-mi tovarășe, zise Gruescu tresărind. Urmă, cu dorința vădită de-a se descotorosi de această fetișcană care-l neliniștea și-l speria:

— Ba da, pleacă... Vino, că-ți găsesc eu un loc... îți găsesc eu un loc, și poți pleca imediat...

Plecă cu pași mari prin noroaie — avea cizme — urmat de Dona, cu mâinile'n buzunare și capul plecat, subțire și sgribulit.

Îi găsi loc într-o mașină care pleca la Constanța, și la despărțire îi dădu mâna, mirat că a ei e atât de rece. Apoi, a doua zi seara, sosi și el la Constanța, și-l așteptă pe Mateica în cârciuma lui Panaitaki.

Cârciuma lui Panaitaki se afla pe una din străzile ce coboară și urcă, încrucișându-se în unghiuri neașteptate, în partea de deasupra mării, la capătul de sud al plăjii Trei-Papuci. Jos este vuetul mării digurile din blocuri de beton, plaja pustie presărată cu rare gunoaie. Deasupra, râpa de lut roșu, în care vremea a întipărit ziduri, bolți dărâmate, scări rupte care nu duc nicăeri. Iar sus de tot, casele vechi îngrămadite în neorânduială la umbra turnurilor de biserici, a sinagogii și a minaretelor de geamii. Aici, pe o străduță așternută cu pietre de râu rotunde și bobovănoase, între două case cu balcoane de fier odinioară vopsit alb, se afla fațada de bărne și scânduri a Restaurantului „La Vaporul Dacia”, al lui Panaitaki.

Restaurantul se alcătua din șase mese lipite de unul din pereți, înșirate spre umbra nedeslușită din fundul localului, unde nu era niciodată lumină: noaptea, fiindcă becul de acolo, ars, nu mai fusese înlocuit, iar ziua fiindcă localul primea lumină numai prin ferestre și ușa cu geam. Dealungul celuiilalt zid erau teigheaua din tînichia de zinc, rafturi cu nenumărate sticle goale, și placa de marmură gălbuie îndărătul căreia ședea să primească banii, nevasta lui Panaitaki, cu mustați, sbârcită înainte de vreme, și cu părul ca pana corbului de un negru stins, mort, pe care și-l pieptăna lins, cu un coc cât o nucă pe ceafa-i murdară. Lângă ea era o sobă înaltă de tuci, al cărei burlan se întortochia în formă Z până'n tavanul de scânduri. După sobă începea umbra. De obicei nu era nimeni în restaurantul lui Panaitaki. Patronul și nevastă-sa tăceau. Uneori Panaitaki stropea cu o pâlnie podeaua prăfuită, și o mătura. La anumite ore, aveau câte doi-trei clienți care aduseseră dimineața pește sau carne. Panaitaki le frigea și le gătea ce aduseseră. Uneori la întrebarea mușterilor întâmplători, răspundea:

— Lucrez cu materialul clientului, tovarășe

Fără să clipească și cu un glas lipsit de răsunet. Cei ce întrebaseră eșeau, desamăgiți, trântind ușa cu geamuri, care zângăneau. Dar pentru anumiți clienți, Panaitaki lucra cu „materialul” procurat de el, nu se știa de unde. Tot pentru aceștia Panaitaki deschidea un chepeng de fier din partea de întuneric dindărătul sobei, și cobora în pivnița cu miros de butoiu. Se vedea o vreme gura beciului, luminată galben cu lumina lui Panaitaki. Mirosea tare a butoiu, a doagă îmbibată cu vin. Panaitaki ieșea de acolo cu sticle pline de pământ care trezeau mirarea și admirația celor doi-trei mușterii vrednici de asemenea cinste. Le destupa și-i lăsa să mănânce și să bea. El se sprijinea de rafturile cu sticle goale și se uita peste acoperișurile de olăne cafenii-negricioase, dincolo de turnuri, de minarete, de acoperișul sinagogii. Se uita la mare. Clipea din ochi, ca și cum ochii i-ar fi fost obosiți, și se uita la nesfârșit de multele creste albe ale valurilor mării plumburii, bătută de vânt și de pânze de ploaie. Mai înspre umbră, nemișcată și neagră, nevastă-sa ducea o viață neîn-suflețită, de mobilă. Iar în fund, în umbră, clienții mâncau și vorbeau cu glasuri înăbușite. Acolo, în fund, îl aștepta Gruescu pe Mateica. Se așezase

cu spatele la intrare. Plictisit de întârzierea lui Mateica, ceru de mâncare și de băut. Auzea din când în când ușa, și glasuri :

— Ce-ai de mâncare, tovarășe ?

— N'avem nimic.

— Da'de băut n'ai ?

— N'am nimic, tovarășe. Măine primim...

Ușa se închidea zdrăngănind. După un sfert de ceas, se deschidea iar, și cineva începea încet :

— **Kyrie Panaitaki...** și urma pe grecește și pe turcește o convorbire în șoaptă ; apoi noul venit pleca și el, și iar se făcea tăcere.

În sfârșit pașii grei ai lui Mateica bocăniră pe podea ; Mateica se așeză în fața lui Gruescu și ceru de mâncare și de băut.

— Dece-ai întârziat așa ? întrebă Gruescu. Mateica părea plictisit și întunecat :

— Eh... am și eu necazuri... Mi s'a'mbolnăvit curierul... Ascultă, Gruescule. Te-am chemat aici, pentru că la bar nu mai merge. De-acum înainte, trebuie să fim mai prudenți. Eu am rămas pe șantier aproape singur...

— Și eu, zise Gruescu. Am făcut o prostie. I-am băgat în administrație pe taică-meu, pe unchiu-meu, pe un văr... Și comuniștii îi prind mereu cu matrapazlăcuri și mă obligă să-i dau afară...

— Proștia asta am făcut-o și eu, mormăi Mateica. Acuma, la dracul cu regretele ! Să vorbim de ce e mai urgent...

— Ce e mai urgent ? întrebă Gruescu, râzând galben. Nu-i vezi că vor să facă excavații și iarna ? Nu vezi că au început să ploaie cu excavatoare ? Și oamenii vin mereu, de peste tot... Se fac școli de calificare. Fac școli de normatori, de planificatori, de contabili. Măine, poimăine o să ne dea afară și-așa și-așa... Ce e mai urgent ?

— Tocmai asta, zise Mateica. Trebuie să facem față. Trebuie, într'un fel sau într'altul. Ce, o să stăm așa, să treacă valul peste noi și să ne înnece ? Ai ?

Se înnegri la față, otrăvit :

— Trebuie, măi, să li se topească șantierele între degete ! Înțelegi ? Să-i văd eu atunci, ce canal o să mai facă ! Asta e o lovitură mare !

— Ești nebun, murmură Gruescu. Cum vrei să le faci figura asta ?

— Uite cum, zise Mateica. Ascultă aici.

Și, aplecându-se înainte peste masa cu șiri de spinări de pești în farfuriile murdare, începu să-i explice planul. Gruescu se lumina la față, treptat, dar nu numai de mulțumire ; se amesteca în ea și un zămbet de teamă :

— Măi, dar dacă ne prind ? Că nu mai ai pe cine să-l bagi om de paie, să încaseze loviturile...

— Nu ne prind, n'ai grije, zise Mateica și-l bătu pe umăr. — Panaitaki ! Fă socoteala !

Se'ntoarse iar spre Gruescu și răsé :

— Și facem și ceva franci, să știi...

Plăți — un preț mai mare decât în orice restaurant de Stat sau particular din țară — și ieșiră amândoi. Afară era noapte și frig. Dindărătul geamurilor aburite, Panaitaki le urmări umbrele cu aceeași privire

obosită și pierdută cu care ziua privea depărtările înspumate ale mării cenușii de toamnă.

Gruescu și Mateica se despărțiră în curând. Gruescu se'ntorcea pe șantiere. Mateica plecă pe întuneric și ploaie spre Tabășirî. Casa cu pereții coșcoviți și livizi șiroia de apă din burlanele sparte. Sub piciorul lui Mateica fleșcăiau plantele putrede din curte. Mateica intra în casă, încuind cu grije ușa. În odaia din mijloc, pustie, doi șobolani uzi pieriră într'o gaură din zid. Mateica intra în odaia cealaltă, cea luminată. Dona era în pat, acoperită cu pături și cu o șubă mițoasă, din acelea care începeau să fie distribuite pe șantiere șoferilor și dragliniștilor. Roșie la obraz, se uita în tavan cu ochii sticloși, măriți. Mateica strânse din buze nemulțumit. Se așeză și o luă de mână. Mâna era fierbinte.

— Te simți mai bine? întrebă el răgușit. Ochii Donei alunecară încet și-l priviră, apoi trecură peste el și se ațintiră în gol.

— Incepem marea figură, zise Mateica, încercând să aibe un ton sigur, optimist, plin de curaj și încredere. Iarăși trecură peste el privirile Donei și se opriră, nepăsătoare și pustii asupra unei pete din tavan, care creștea mereu. Mateica zări o sticlă mică, de o formă neobișnuită, răsturnată pe jos. O ridică și strigă:

— Iar? Ce, ești nebună? Nu-ți dai seama că ești bolnavă? Vrei să mori?

Privirea Donei alunecă spre el, zăbovi o clipă asupra lui, apoi reveni la pata de igrasie din tavan. Începeau să cadă coji de tencuială. Mateica trânti la pământ din răspuțeri sticla care se sparse în zeci și sute de cioburi. Dona tresări dureros din tot trupul. Se auzea ploaia răpăind pe tabla acoperișului.

6

La câteva zile după convorbirea dintre Mateica și Gruescu, Udriștoiu se afla în biroul lui Mateica și-i povestea ceva care-l distra de minune:

— Două vagoane de ciment? Ce vorbești, măi? întrebă Mateica râzând. Fața cărnoasă a lui Udriștoiu, cu fălcile late și încoronată de părul încă prea scurt, sbârlit pe cap, era despăcată de un răs larg, ca al sperietorilor pe care le fac copii la țară cu o lumânare într'un bostan gol. Udriștoiu își întări spusele:

— Două vagoane de ciment, da! Aiuritul ăla de Frenkel așa își pierduse capul, că uftase de ele și nu le-a mai dat în primire lui Tudose. Acum cimentul s'a stricat. Nu știu câte milioane pagubă. Foiesc inspectorii și controlorii și anchetatorii ca dracii, da'-i prea târziu, s'a festelit iacaua...

— O să puie mâna pe Frenkel, zise Mateica arătând oarecare îngrijorare.

— Ași! răspunse cu putere Udriștoiu. Nu-l prind. A'ntins-o de mult. e pe undeva prin Moldova, la o cooperativă.

Acel „Ași” venise până la Mateica în chipul unei răbufniri cu duh de usturoi. Mateica se dădu îndărăt cu scaun cu tot, ținându-se în echilibru pe picioarele dindărăt ale scaunului. Dar era totuși mulțumit:

— Așa, vasăzică... Foiesc ca dracii!

— Ca dracii, repetă Udriștoiu râzând. Apoi scoase un plic și îl

întinse lui Mateica. Plicul avea înăuntru un teanc gros de hârtii. Erau bani. Pe plic, Udriștoi scrisese o cifră pe care Mateica o citi cu o mulțumire și mai mare, după care dădu din cap și puse plicul în buzunar :

— Tu ce-i al tău ți-ai luat, Udriștoiule ?

În loc de răspuns, Udriștoi râse, iar ca un bostan-felinar. În clipa aceea cineva bătu în ușe. Era dactilografa :

— Tovarășul Muruzi vrea să vă vorbească.

— Să între. Nu pleca, Udriștoiule. Să vedem ce vrea.

Tânărul Muruzi era cam slăbit și barba nerasă îi acoperea cu o umbră neagră obrazii. Întră, și poftit de Mateica, se așeză liniștit pe un scaun.

— Am de vorbit ceva cu dumneavoastră, zise el cu răceala-i obișnuită.

— E un secret ? Nu poate auzi și tovarășul ?

— Cred că e mai bine să auziți întâi dumneavoastră, insistă cellalt și mai rece. Udriștoi dădu din umeri, se ridică și plecă, cu un zâmbet batjocoritor.

— Ei, ce e ? Întrebă cam plictisit Mateica.

— Uite ce e, vorbi cellalt. Sunt pus într'o situație foa-foarte delicată...

„Se bâlbăie ?” se întrebă cam plictisit Mateica.

— Nu-mi convine să iau parte la operațiile domnului Udriștoi, zise tânărul Muruzi

— Ce operații ?

— O — operații de furt, zise cellalt. Mateica rămase o clipă tăcut. Muruzi urmă :

— Fură ca'n codru. Dumneata poate nu știi. Procedul e, în linii mari, cam așa : pune pe ștate muncitori care nu există, mai ales săpători și căruțași ; și încasează el banii... Incasează sume de zeci și poate sute de mii de lei pe lună ! Și e o bandă întreagă. E întâi el, pe urmă...

Mateica ridică mâna :

— Ei, și ?

— Cum, ei și ?

— Da : ei și ? Ce vrei dumneata ? Să-i denunți administratorului și miliției ?

Muruzi făcu ochii mari, și rămase câteva clipe cu gura deschisă, apoi zise :

— Mi-a-au oferit și mie !

— Și-ai refuzat, bine înțeles ?

Tânărul zâmbi :

— Nu mi se pare potrivit să mă murdăresc... pentru asemenea sume. Prefer să fiu un funcționar cinstit.

Mateica râse, deși era destul de enervat :

— Ei, rămâi un funcționar cinstit. Vrei să faci jocul domnului Tudose, și-al domnului Zusman, și-al domnului Mitică Rusu ? Și să-l denunți pe Udriștoi ? Poate ai fi chiar evidențiat...

— N-nici nu mă gândesc, zise cellalt, rece. Ce vorbești dumneata acolo ? Astea sunt glume ?

Se roșise ușor.

— Atunci ce vrei ? Întrebă Mateica. Tânărul Muruzi tăcu o clipă,

mereu cu gura deschisă, încercând să scoată o vorbă. Stătea picior peste picior. Acest ultim amănunt îl scoase din fire pe Mateica și-l făcu să vorbească mai tăios decât ar fi vrut :

— Am lucruri mai importante de făcut, tinere, decât să stau de vorbă... oricât mi-ar plăcea conversația dumitale. La revedere...

— Cât de a-amabil, zise tânărul Muruzi, și ieși. Mateica strigă pățimaș la ușa închisă :

— Idiotule !

II

In negură.

1

În zilele acelea începuseră ploile. Din negurile mării plumburii, deasupra valurilor vinete, se desprindeau caravane de nori mohorâți care se întindeau, tavanuri umede, deasupra ținuturilor de câmpie. Zăceau zile întregi acele întinse lespezi de aburi deasupra câmpurilor pustii, pe care iepurele sau vulpea și jivinele mărunte ale toamnei, guzganii, nevăstuici de stepă, se târau, sgribulite de frigul timpuriu, care amorțea șerpilor încolăciți în pământ. Ierburile mărunte erau moarte, veștede, putrede, pământul galben, lipicios și ud până'n adâncime. Culmile pleșuve dinspre mare erau bătute de vânturi umede, uneori tăioase și reci. De-acolo de sus, căruțași sau șoferi de camioane răzlețe priveau o clipă zărilor oțelii spre lacul Tașaul, spre Sint-Ghiol, linia neagră a Mamaiei, și digurile îndepărtate dela Midia. Apoi valuri de ceață purcedeau dinspre mare, se rostogoleau deasupra uscatului și înneceau în vată macaralele negre dela Ovidiu; trenuri cu piatră trecând dealungul țărmlui plat, își asvârleau țipătul ascuțit și prelung înainte de-a pieri în negură.

Costișele ușor înclinate ale stepei dinăuntrul pământurilor, spre Poarta-Albă, prinseseră culori murdare și întunecate. Straturile de nori care apăsau deasupra locurilor, le împungeau cu sulițele piezișe ale ploii. Ploaia cădea ceasuri întregi, dimineți întregi, zile întregi, pe pământ și pe mlaștini. Pământul era ca un burete gras; muncitorii se cufundau până la glezne în lut; le atârnavă de picioare mormane de noroi care le îngreuiău mersul și-l făceau ostenitor. Frunzele păpușurilor tresăreau neîncetat sub greutatea picăturilor de apă, iar oglinda mlaștinei ciupită fără nctare de stropii de ploaie, era asprită și negricioasă. Mașinile stropite cu noroi, cu cauciucurile îmbrăcate într'un strat gros de lut galben, mergeau anevoie pe șosele desfundate, în vreme ca la cele noi lucrau fără încetare echipe de oameni cu straele ude. Zidurile începute și încă neterminate ale orașelor noi, bătute de vânt, șiroiau de ploaie, ca și acoperișurile de carton gudronat ale magaziiilor și barăcilor; se ridica fum deasupra bordeelor căruțașilor, săpate în maluri de lut și căruțe rare se târau pe câmpuri, se destrămau în câte un val de ceață, și apăreau iarăși, depărtându-se încet. La Medgidia, șoseaua spre orașul nou era alunecoasă, și caii cădeau, încurcându-se în hamuri. Dealungul văii Cara-Su, de-a dreapta și de-a stânga, râpile de argilă roasă și prăbușită se înălțau întunecate în văzduhul turbure; jos, la poalele lor, înșirate dealungul șanțului care avea să fie Canalul, draglinele săpau zi și noapte, cu lanțuri și cupe de metal pline de noroi. Camioanele se mișcau

prin noroaie și ploi, dealungul excavațiilor, până la Cernavodă, unde Dunărea aluneca printre țărmuri umede și când se lăsa seara, totul se pierdea într'un abur cenușiu și rece.

Intr'una din zilele acestea, după ce bătuse vântul toată noaptea și dimineața plouase subțire și statornic, Gelal stătea în pragul bordeiului pe care și-l săpase în mal, mai jos de orașul nou. Inhămsese caii care așteptau, răbdători, suflând aburi pe nări. Jos în vale treceau căruțe rare, și se târau straturi albe de ceață. Incet-încet, ceața se întinse și cuprinse împrejurimile cele mai apropiate. Gelal cu mâinile la spate și împlântat zdravăn pe picioare, se uita întunecat în gol. Oftă, apucă biciul și luă caii de căpăstru. Când porni, Șughiran ieși în pragul bordeiului și-l cercetă cu ochii ei negri și strălucitori.

— Mergi la lucru, tată? întrebă ea, și deodată o scutură o tuse chinuitoare, care-i umplu ochii de lacrimi, Gelal se rîtunecă și mai tare, nu răspunse nimic și arse cu biciul spinările cailor. În curând ceața îl cuprinse, și merse prin văzduhul cenușiu, nestrăzeviu, nepătruns. Treceau pe lângă ei oameni, ca niște umbre; se iveau și piereau iarăși. Scârțâitul încet al unor căruțe nevăzute răsbătea prin ceață.

Gelal ajunse la excavații. Noroiul de dimineață începuse să se usuce de câteva ceasuri. Totuși drumurile căruțelor erau șanțuri de noroi frământat de roți, de copite, de pașii oamenilor. Deasupra ceții se înălța la oarecare depărtare brațul unei dragline în neconținută mișcare, și venea de acolo duduitul motorului. Un cârd de ciori trecu prin aer croncănind.

Gelal începu să sape. În curând veniră cei doi săpători, flăcăi dintr'un sat apropiat. Munceau în tăcere, și de jur împrejur începuse să se înfirișe mișcarea oamenilor și a căruțelor.

Dinspre câmpul gol ce se întindea fără hotar spre Mlază-Noapte, se înfripă din ceață o căruță mînată de un om, și însoțită de alți doi care umblau pe jos. Oamenii, trei umbre; caii, umbre; numai scârțâitul osiilor era nefiresc de limpede și deslușit în acea lume de forme topite în ceață. Căruța intră în excavație, și trecu pe lângă locul unde și-o încărcă Gelal pe a lui; și deodată Gelal ridicând capul, îi recunoscă pe cei trei oameni: erau Ceadâr, chiaburul, cu fiu-său, Suliman cel gălbejit și gras, și cu Niculăiță al Mocanului. Gelal, morocănos și încruntat, se întunecă și mai rău la față și vorbi tare:

— Ce căutați voi aicea iară?

Ceadâr se făcuse că nu-l vede. Acum, părând mirat, se'ntoarse la Gelal și-i dădu ziua bună, adăugând:

— Am venit să muncim... Am terminat cu câmpul deocamdată, și-am venit să mai câștigăm o pară. Dar ce-i cu tine de ești așa supărat?

— Odată a trebuit să vă adunați papucii și să plecați deaici, zise Gelal. Acuma iar ați venit. Știe inginerul?

— Știe toată lumea, zise Ceadâr. Am venit să muncim cinstit, și nu ne poate goni nimeni. Iară tu, Gelal, ce ești aici? Inginer ești? Șef ești? Nu ești nimic?

— E un rahat, zise Suliman rânjind, și slujindu-se de alt cuvânt mai murdar:

— Asta e! Baș-săpător! și-și saltă surtucul de piele pe umeri.

Dar Ceadâr se prefăcu a nu fi auzit mojicia lui fiu-său, și urmă în liniște:

— Ce te legi de mine? Îți faci păcat. **Beu kartman:** sânt bătrân gerghê geaatib blegem, curând mă culc jos și mor, Gelale... Ce ai cu mine? Lasă-mă să muncesc cinstit, să câștig și eu un firfiric...

Și, cu un zâmbet ușor, dădu bice cailor, și se depărtă. Gelal nu răspunse. Când căruța și cei trei pieriseră în ceață, unul dn săpători vorbi:

— Au început să se 'ntoarcă chiaburii. Nu numai ăștia. S'au întors și alții...

Celălalt mormăi:

— Și-au strâns cocenii de pe câmp, și-acuma au venit să mai zgărie ceva și de aici...

Gelal tăcu. Când se umplu cu pământ căruța, luă caii de căpăstru și porni spre depozitul de pământ. Se întâlni în negură cu pontatorul cel tânăr și bondoc, acelaș ca în vară; era rumen la față de răcoarea umedă. Gelal îl întrebă dacă știe de întoarcerea chiabunilor pe șantier. Normatorul dădu din umeri:

— Nu poți să-i gonești pe toți... Dacă vin să muncească cinstit...

Gelal trecu mai departe, mut.

Seara, se întoarse târziu. Șughiran încerca să aprindă focul în fața bordeiului. Deodată ridică fața și zise:

— Plouă iar...

Incepea o răpăială de picături mărunte și reci. Gelal aruncă scoarțe vechi pe caii a căror piele tremura din când în când și aburea cald. Șughiran tușea în bordei și încerca să aprindă focul. Gelal se așeză în prag, și-și strânse mai tare brăul lat de lână înfășurat de trei ori peste mijloc. Vorbi gros către lăuntru bordeiului:

— Mie să nu mi dai nimic. Nu mi-i foame.

Peste o clipă fața tânără și proaspătă a fetei, între cele două coade de păr negru, apăru în ușe. Ocnii strălucitori, înguști și codați, îl priviră atent. Gelal tăcea și părea că se uită în neștire la luminile nenumărate ale șantierului care începeau să se aprindă pretutindeni în ceață, fiecare înconjurată de un fel de curcubeu argintiu.

Din întuneric se iviră două forme negre: Achim și Mârzali, uzi și stropiți cu noroi până peste genunchi. Se așezară în tăcere pe butuci de lemn și cărămizi sparte, lângă Gelal. Achim își aprinse o țigare și întrebă:

— Ei, Gelale frate-meu... te-ai hotărît? Intri în baracă? Bagi caii la grajd?

Gelal dădu din cap, mut. Mârzali murmură:

— Ne facem de rușine, tată. Află și oamenii din sat. Și aici se iau căruțașii după dumneata. Zic că „nici Gelal nu și-i ține'n grajd”. Nu i păcat?

— Ești comunist Gelale, zise Achim, și trebuie să fii pildă ălorlalți. Stau caii tuturor pe câmp și se'mbolnăvesc.

— Nu se'mbolnăvesc, zise Gelal — că pleacă acasă.

— Mai rău! strigă Mârzali. Pleacă de pe șantier și dumneata tată, pe câți i-ai putea opri? Dar nu vrei...

Gelal răspunse, mormăind:

— Eu nu plec! Muncesc. Rămân la Canal... și adăugă fără legătură: Au venit chiaburii îndărăt...

— Lasă, că pe asta cu chiaburii ne-o spui pe urmă, zise Achim. Acum să rămânem la vorba noastră...

Șughiran tuși înfundat, încercând să se stăpânească. Mârzali se 'n-toarse cu vioiciune la ea și o privi cercetător. Achim zise:

— Ții caii pe câmp. Pe copila asta o ții aici în pământ și-i bolnavă. De ce nu te muți în baracă, nu bagi caii în grajd și pe ea o pui să doarmă în baraca tineretului, cu fetele? Ai, dece?

— Ea să stea sub ochii mei, mormăi Gelal. Și caii să-i văd eu... Nu mă'ncred în grăjdar...

— Să stea sub ochii tăi, îngână Mârzali, supărat. — Ești ca pe vremea lui Pazvantoglu, tată, ai rămas în urmă, rău de tot... Trebuie să mergem înainte, să învățăm obiceiuri noi...

Gelal tăcea, încăpățânat. Deodată răsună glasul limpede al Șughiranei:

— Nea Achime când se'ncepe școala de excavatoriști?

— Nu mai e mult: o săptămână, poate două. Uite, Gelale: ar trebui să ai sufletul mai tânăr, mai îndrăzneț, ca al copiilor... și barem dacă ai fi mai bătrân ca mine...

Gelal tăcea mereu. Achim îl privea cu părere de rău. Gelal se'ntoarse spre Șughiran și vorbi răstit:

— Ia mai eși și vezi de cai!

Și o urmări cu privirea cum iese, cu o pătură în cap și pe umeri. Apoi vorbi:

— Am să vă spun. Sânteți comuniști și tu și fiu-meu. Nimănu-i nu i-am spus. Vouă vă spun: Nu mă'ncred. Nici în grajd, nici în barăci, nici în nimic.

— Dece, Gelale? Întrebă Achim, tulburat.

— Dece? N'ați văzut ce-i cu salariile? Știți cât am luat eu? Patru mii de lei mi-au rămas, câștig curat. Lângă mine sapă Sați Dinadin, tot dela noi din sat. A luat douăsprezece mii, măcar că a dat mai puțină producție ca mine. În partea ailaltă, spre draglină, e unul Nicolae. A săpat mai mult ca mine și ca Dinadin. A luat șase mii, curat în palmă. Șase...

Intinse o palmă aspră și bătucită; Achim și Mârzali se uitau în palma goală. Gelal întrebă, întunecat:

— Ce-i asta? Voi înțelegeți? L-am întrebat pe pontator. Nici el nu înțelege. Nimeni nu înțelege nimic. Uite, e negură cum e-aici pe afară. E negură. Oamenii sânt supărați și mormăie'n barbă. Nu e bine, Achime. Nu, nu: nu e bine...

Oftă, cu fruntea încrețită:

— E negură...

Cealalți doi tăcură o vreme. Gelal adăugă:

— Eu nu vorbesc. Dar aud ce zic oamenii. N'am ce le răspunde. Și mi-i inima plină de ceață.

Achim murmură:

— Măi Gelale... tu în partid ai încredere?

— Am, zise Gelal. Din 45 am, și nu m'am înșelat. Acuma, mai rabd o vreme. Până să-mi pierd încrederea, rabd eu mult.

— N'o să fie nevoie, zise Achim, și se ridică.

Afară, Mârzali o găsisse pe Șughiran, îmbrobodită cu pătura, privind sclipirea luminilor prin ploaie. Ii puse mâna pe umăr și o'ntrebă:

— Intri la școala de excavatoriști?

Șughiran dădu din cap și tuși.

— Dece nu mergi să dormi în baraca fetelor? Ești slobodă; nu trebuie să-l ascuți pe tată-tău. Șughiran zâmbi în întuneric:

— Las' că se înduplecă el... Nu vreau să-l mănii... E necăjit tare.

Achim ieși și el din bordei:

-- Hai, Mărzali. Noapte bună, fată...

Se depărtară amândoi și pieriră în întunecime.

În picioare, lângă cai care abureau, cu velințele pe ei, Șughiran stătea cu pătura'n cap, ca o momâie neagră; ploaia îi frângea obrazul tânăr, măsliniu; iar ochii înguști și codați străluceau privind licărirea luminilor de pe șantier.

2

A doua zi, ploaia încetă, dar începu un vânt rece care bătea dinspre mare, încorda în aer firele telefonice și improșca fețele oamenilor cu fire de nisip. Era un vânt încărcat cu mii de ace ascuțite. Unsoarea neagră de pe cablurile proaspăt unse ale excavatoarelor sau draginelor se respira în picături mărunte de tot și, la zeci de metri de mașini, săpători sau cărutași aveau obrazul și hainele semănate cu puncte negre aproape nevăzute. Iar desigurile de papuri înalte, uscate, foșneau și se frământau fără încetare deasupra mlaștinei.

Măcei aducea un sac de ciment pe umăr, spre betoniera lui Micluț. Mergea încet, șovăind sub greutatea celor șazeci de kilograme de ciment. După el venea un altul, tot din echipa lui Micluț. Acesta își purta mai ușor povara; era un flăcău din Bihor, înalt și spătos. Măcei și cu el ajunseră lângă betonieră, puseră sacii jos și se îndreptară din șale. Vântul suera împrejurul lor, furând glasurile și cuvintele, furând sgomotul betonierei împrejurul căreia oamenii se mișcau într-o neorânduială înșelătoare. Măcei se întoarse spre flăcăul din Bihor, care se roșise la față și-și ștergea fruntea cu palma, și-l întrebă:

— Tu cât ai luat pe luna asta?

Vântul îi sbură vorbele de pe buze și le înneacă într-o răbufnire puternică venită de peste zare, ca și cum acolo, undeva departe, ar fi bubuit neconținut sute de tunuri. Flăcăul din Bihor își propti mâinile'n șolduri și clătină din cap:

— Apoi, o mie și două sute...

Îl privea pe Măcei drept în față; se vedea bine că e nemulțumit, dar că deocamdată supărarea mocește numai. Chiar și faptul că vorbise, era lucru deosebit, și dovadă de mare încredere față de Măcei: încredere datorită de bună seamă vorbirii trăgănite și greoaie a lui Măcei, în care omul din Miază-Noapte simțise graiul dela munte, graiul bacilor cu mișcări și gânduri încete și puternice. Măcei mai spuse numai atâta:

— Bagiocură...

Și cuvântul acesta îl suflă vântul departe și-l risipi peste câmpuri. Dar flăcăul din Bihor îl auzise și rămase o vreme ținut locului, gândindu-se adânc.

Apoi, după câteva ceasuri, când echipa ieșea din schimb, vorbea în mijlocul câtorva oameni adunați împrejur, rostea trăgănat, dar cu putere:

— Spune tu, mă; și tu... Spuneți voi: dreptu-i? Oamenii din echipa lui Achim cât or lua?

— Dracu' să-i ia, vorbi un om desculț și cu căciulă neagră, veche, pe cap.

— Și ăia au luat, unul prea mult, altul prea puțin.

— Apoi asta-i bagiocură! zise apăsător cel din Bihor. Micluț ședea pe doi saci de ciment, cu picioarele goale într-o vadră pe care împietriseră straturi ușoare de ciment, de-atâta vreme, încât vadră ajunsese uimitor de grea; Micluț turnase în ea apa caldă din radiatorul betonierei și se spăla pe picioare pe'ndelete. Trăsese cu urechea la ultima parte a convorbirii oamenilor. Nu-l zărise pe Măcei, care venise și el, ca din întâmplare, să asculte, și întindea gâtul peste umărul celor dimprejurul bihoreanului. Măcei mormăia în urechea celor mai apropiați:

— Vătămăm hainele degeaba...

Dar bihoreanul se înfierbântase cu încetul. Intinse mâna spre barăcile din mijloc, cele unde se aflau birourile, și strigă:

— Iacă unde-i lupăria! Acolo s'au băgat!

Micluț înălță capul și încetă să-și spele noroiul de pe picioare. Strigă:

— Cine s'a băgat, mă?

Se făcu tăcere și toți întoarseră capul spre Micluț. Bihoreanul vorbi cu hotărâre, după o clipă:

— Domnii s'or băgat... În birău șad numai domni...

— Burgheji, mormăi unul din oameni.

— Și dacă cu salariul cum ne bagiocuresc! zise mâniat flăcăul din Bihor. Micluț stătu pe gânduri o clipă și zise:

— Aha...

Și-apoi se aplecă iar în urmă să-și spele picioarele în apa aburindă. Oamenii rămaseră o clipă nedumeriți, apoi începură să se risipească. Fierberea se topise, dar rămaseră toți cu o încordare, cu o turburare care-i făcea să se uite uneori la acele birouri de care se vorbise, sau să schimbe între ei o vorbă, două:

— Eu am rămas cu nouă sute în mână...

— Cum dracu' a ieșit așa, măi?

Micluț tăcea ca de obicei, dar era morocănos și supărat, fără să arate prin nimica din ce pricină anume. Iar Măcei arunca în treacăt câte un cuvânt.

Spre seară, vântul se mai domolise, și era mai puțin rece. În schimb norii se întunecaseră, erau negri și grei. Înainte de căderea nopții, începu iar să ploaie. Se aprindeau becurile electrice, sticlindu-și lumina în băltoace, în noroaie, în urmele adânci lăsate de pașii oamenilor și de roțile mașinilor, urme acum pline de apă. Rebegit, cu gulerul ridicat, cu pălăria șiroind de apă și cu mâinile în buzunări, desculț, Măcei îl întâlni pe Mateica la intrarea barăcii, fumând sub streășină, și-l salută discret. Mateica porni prin ploaie. Măcei se ținu după el. Muncitori treceau pe lângă ei, grăbindu-se, cu capul înfundat între umeri, cu șapca până peste urechi, și nu-i luau în seamă. Ajunși într'un loc mai ferit, Mateica întrebă:

— Ei... Cun stau lucrurile pe șantier?

— Prost, răspunse Măcei cu un rânjet șiret. Oamenii-s năcăjiți de salar...

— Și ce zic?

— Injură și blastămă, zise Măcei, oarecum în silă, și părând că nu vrea să mai adauge nimic.

— Pe comuniști îi înjură? întrebă Mateica iarăși. Era atent și zâmbea ușor Măcei nu răspunse. Mateica aștepta. În sfârșit, fosta ordonanță mormăi :

— Apăi că nu... Ii blastămă pre domnii din birăuri.

Zâmbetul lui Mateica pieri. Stăteau în picioare, nemișcați în ploaie, față în față, Măcei cam încovoiat, Mateica înalt și spătos. După un timp de gândire, Mateica uitându-se împrejur — era întuneric, se făcuse noapte, — spuse :

— Peste tot e la fel. Pe toate șantierele... Așa-i la Canal, ce să-i faci? Se plătește prost, în bătaie de joc...

Măcei zise încet, cu glasul înăbușit de răpăitul ploii :

— Așa m'am gândit și eu...

— Ei, atunci, spune-le ce-ai gândit...

3

Chirsan cu echipa lui zidea jumătate din blocul cu locuințe pentru fruntașii în muncă. Cealaltă jumătate o clădea echipa lui Oancea. De la locul lui de muncă, Chirsan îl putea zări cu coada ochiului pe Oancea, mărunț, negricios și subțire, în niște haine vărgate ce fuseseră pe vremuri un costum de oraș albastru închis, dar acum nu mai semănau a nimic, fiind acoperite de stropuri de var, mortar și noroiu. Cu o șapcă mică, veche, înfundată pe ochi, Oancea trebuia într'o grabă înfrigurată, așternând straturi peste straturi de mortar și cărămizi. La colțurile zidului, calfele lui primeau și ele brațe de cărămizi și le întindeau peste mortar cu o singură mișcare îndemânată și iute. Totul se petrecea în tăcere și cu cea mai mare repeziciune. La colțul unde se întâlneau cele două echipe, lucrau de-o parte Uliana, fata lui Chirsan, și Andrei, un flăcău țigan, înalt și mlădios. Zidul la care lucra Uliana era mai înalt cu trei cărămizi, și încă nici nu se apropiase vremea prânzului. De-aici de sus se zărea întinderea acoperită de clădiri începute; cele mai depărtate se pierdeau în ceață. Pe capătul din stânga al blocului la care lucra Chirsan, un steag roșu atârna nemișcat în văzduhul rece și umed Andrei mormăi cu un zâmbet ușor, și fără să se întoarcă la Uliana :

— Căpă de necaz meșterul...

Uliana se uită la diferența de înălțime dintre cele două jumătăți ale clădirii și nu răspunse. Nu era nimica de spus : se vedea limpede. Flăcăul zise iar :

— Pierde întrecerea și pe săptămâna asta...

Un băietandru îi dădu un braț de cărămizi și Andrei le așternu repede una lângă alta, încheindu-le cu cele puse de Uliana înainte cu o jumătate de ceas. Apoi începu să întindă mortar cu mistria și vorbi ca pentru sine :

— E tare necăjit. Zice că vrea să plece...

De data asta Uliana ridică ochii ei albaștri și-l privi întrebător. Dar omulețul negricios și sprinten se uita tocmai atunci spre ei, astfel că Andrei tăcu. Mai târziu, când vroi să vorbească, meșterul Oancea îi strigă :

— Dă-i zor, Negusule, că te așteaptă toată echipa !

Flăcăul se întristă și începu să lucreze și mai iute, în tăcere.

Ia prânz, începură să roiască spre cantine zeci de oameni ce coborau de pe binale. Chirsan plecă în urma alor lui ; numai fiică-sa mai rămăsese

pe lângă el; din partea cealaltă veni Oancea, ridicându-și gulerul hainei. Era umezeală și frig. Oancea, morocănos, nu se uită la Chirsan, dar acesta-i vorbește:

— Tovarășe Oancea, nu-i bine cum-ți zici băiatului ăstuia dela colțul dincoace...

Oancea înălță capul și-l întrebă înfruntându-l:

— Ce vrei, măi tovarășe? Ce-i fac?

— Ii spui așa, în batjocură, fel de fel de nume... Nu-i bine. Ce, el nu-i muncitor ca dumneata și ca mine?

— Ia mai dă-l dracului de țigan, zise Oancea. Acuma cu asta, ți-ai găsit să mă bați la cap... Prea te crezi, decând te-au făcut sindicat...

— Nu-mi vorbești cu mânia, zise Chirsan, că n'ai dreptate. Ești necăjit că a luat-o înainte echipa noastră...

Oancea se pregătea să coboare de pe bina. Se opri. Se schimonosi la față de mânia:

— Ba nu de-aia! Ție-ți convine să vorbești de întrecere! Te-ai umplut de bani! Ești în gașca ălora cu salariile, și-ți dă, să te căpușești cu bani!

Le întoarse spatele lui Chirsan și Ulianei, și plecă repede. Chirsan se făcuse palid. Stătu o clipă, apoi o luă de braț pe fiică-sa și porni și el. Zise:

— I-au făcut nedreptate la salariu... lui și la toată echipa... de aia-i supărat...

— Nu-i așa, tată, rosti Uliana. Ii e ciudă că tot noi câștigăm întrecerea și săptămâna asta...

Chirsan clătină din cap:

— Nu... tu nu-i cunoști pe oamenii ca el... Lui nu-i pasă atâta de întrecere și de cinste, cât de bani... Are casă la oraș, în Buzău, și umblă prin țară ca meșter... Mi-au zis și din echipa lui că are pământ... E pus pe bani...

Oftă și urmă:

— Păcat, că-i meseriaș bun, și l-au înebunit cu simbria proastă... Nu știu ce-i încurcătura asta... Nu-i bine. Nu-i bine.

Nu mai vorbește până seara. Când se aprinseră primele becuri electrice, diferența dintre bucata zidită de Chirsan și cealaltă, crescuse cu încă vreo cinci cărămizi, deși Oancea și echipa lui munciseră din răspuțeri. Când păraseau binău, Chirsan se apropie de Oancea și-i spuse:

— Tovarășe Oancea, nu merge destul de iute echipa, că n'ai încă un om pentru cărat cărămizi... Sânt prea puțini câți ai...

Oancea se întunecă la față, nu răspunse, și se depărtă. Andrei, flăcăul țigan, care era alături de ei, zise:

— Nu-i convine nea Chirsane, că a luat lucrarea în acord, și ies mai puțini bani, dacă mai e unul...

Chirsan încuviință clătinând din barba-i căruntă. În ochii săi lîmpezi plutea o întristare.

Când se făcu întuneric, Chirsan, întors dela masă, își răsuci o țigară în foaie de ziar, și se duse s'o fumeze la Achim. Achim ședea în baraca de curând clădită pentru oamenii cu familie. Câteva uși erau deschise pe coridor, se vedea lumina din odăi și răsunau glasuri. Chirsan, urmat de Uliana, bătu în ușa lui Achim și intră, înalt, aplecându-se ca să nu se izbească de pragul de sus. Evdochia ședea pe pat împletind fire de lână. Achim citea ultimul număr al ziarului Canalului, iar copilul călărea pe o vadră goală, răsturnată, îmbărbătând-o ca pe un cal. Iși dădură bună seara

cu tofii, și Uliana începu numaidecât s'o întrebe pe Evdochia despre copil; în curând erau adâncite într'o convorbire în rusa lor lipovenească. Chirsan se uita împrejur la pereții de lemn.

— Urmează să tencuiască, zise Achim.

Chirsan răspunse:

— Achime... începe să fie tare frig noaptea, și voi aveți copilul ăsta.. Duminică vin și-ți fac o sobă...

— Lasă, frate, că ni le face șantierul în toate odăile...

— Ei, ți-oi face eu mai înainte: mai multă cheltuială n'o să fie...

Și, după o clipă, urmă, cu glasul lui adânc, gros, dar aproape în șoaptă:

— Achime, mi-i inima grea... Uite, am venit aci că aveam nădejde să scap de niște gânduri negre ale mele, amare... Și, într'adevăr, de ele am scăpat. Că acuma am ajuns să zic așa: ce-i dacă am făcut greșeli în viața mea... păcate...

— Față de cine? murmură Achim.

— Apăi, mai ales față de nevastă-mea. Că o băteam, măcar că-mi era dragă. Și apoi am vrut să mai nască, măcar că nu mai era tânără; și a murit. Și viața ei și moartea ei îmi apăsau pe inimă... Că greșisem față de ea, săraca...

— Da, murmură Achim; greșiseși...

— Apăi aici am ajuns să mă gândesc așa: iacă, fac case să stea în ele oamenii săraci, muncitori, și să aibă altfel de viață decât am avut-o noi; mai frumoasă... Așa mă gândesc: ei, Chirsan, nu mai ești un păcătos bătrân, bun de nimica decât de asvârlit ca o sapă știrbă sau de ars ca o lotcă putredă... Acuma, Chirsan, ești de folos la oameni, muncești și tu ca tinerii, întâi ai săpat, acuma ești meșter zidar, ai grije de munca și de traiul oamenilor la sindicat... m'ascuți, Achime?

Achim dădu din cap și slobozi fum de tutun pe nări. Evdochia o întreba pe Uliana:

— Iară tu tot zidărită te faci, Uliano?

Voinică, cu obrazii rotunzi și roșii, Uliana râdea:

— Ce, crezi că-s prea slabă?

Chirsan, care prinsese ceva din vorba lor, zise pe rusește:

— Așa-i ea, domoală! Aveam în echipă pe-o tătarcă tânără: aceea, ageră, n'a mai avut răbdare, și acum învață meseria pe excavator! Să fie fiică-mea ailaltă aici, Axenia, n'ar mai sta la salahorie! Și se'ntoarse spre Achim:

— Așa-mi zic eu dela o vreme încoace, Achime, și parcă dorm mai liniștit și nu mă mai doare sufletul. Dar iacă... nu-mi place ce aud și, ce văd... sânt supărați oamenii, umblă vorbe care nu-mi plac... și au și dreptate: prost s'au socotit salariile, luna asta; batjocură de munca unora, și alții au luat prea mult. Măntreabă oamenii, și nu știu ce să le răspund, și mi-i rușine...

— Da, zise Achim; au dreptate oamenii...

— Unii vorbesc că vor să plece, mormăi gros Chirsan; și nu-i bine; ții minte ce tot plecau, lunile trecute...

— Da, zise Achim; dar dece plecau, veneau alții, și mai mulți... Se iscă deodată afară un freamăt scurt de vânt; apoi un răpăit aprig,

limpede, pe acoperiș și în geam. Toți se opriră din vorbă. Evdoch'ia zise:

— Iar plouă...

Chirsan oftă:

— Vezi? Veneau ei mulți vara; dar acum...

— O să vie, zise Achim hotărît. Nu-ți fie frică. Vin din toată țara.

Chirsan clipi din ochii albaștri sub sprâncenele groase, cărunte; nu răspunse. Asculta sgomotul ploii.

4

Plouă toate noaptea. Dimineața, copitele cailor se cufundau în apa noroioasă, animalele alunecau, roțile căruțelor împrășcrau apă și ajungeau uneori în mocirlă până la osii. Numai draglinele neclintite și puternice, lucrău mai departe, nestingherite, sub cerul cu nori cenușii-gălbui ca și noroiul.

Iordan muncea ca săpător într'o echipă de lipoveni. Erau bărbați înalți și spătoși, cu mijlocul subțire, cei mai în vârstă aveau bărbi inelate ca niște apostoli sau ca regi de pe cărțile de joc; tinerii lepădaseră această podoabă. Săpau veseli și neobosiți. Hainele le puseseră la o parte; săpatul îi încălzea. Cu mânecile cămășii suflecate, descheiați la piept, încinși strâns, și în niște cisme de cauciuc ce le ajungeau până la coapse, munceau bărbătește în cea mai mare tăcere. Iordan era singurul nelipovean din echipă. Matvei, șeful de echipă, îi spusese într'o zi:

— Tu, frate Iordane, săpi parc'ai tras la vâsle toată viața pe limanurile mării, ori pe Razelm.. Căci să știi: acolo am învățat noi să săpăm...

— Lasă Matvei, că eu am învățat să săp într'o grădină de zarzavat, răspunsese Iordan în rasetele celorlalți, adăugând: să vedem care-i mai tare: dovleacul sau nisetrul?

De atunci trecuseră multe zile; se obișnuiseră cu el, și el cu ei. Săpau ca un singur om, pivnița unei viitoare clădiri a orașului nou. Imprejurul lor înălțau pereți de lut umed, noroios, deasupra se boltea cerul tulbure. Dar veselia lui Iordan pierise. Săpa întunecat și aprig, parcă din mânie. La prânz, oamenii se opriră să răsuflă înainte de-a se duce la masă. Incepuseră să glumească între ei, pe rusește. Iordan glăsui atâțător:

— Râdeți voi, râdeți... ca dracul de porumbe negre!

— Ce năcaz ai, frate Iordane? îl întrebă Matvei, care era un bărbat chipeș, cu o barbă roșcovană și ochi albaștri și limpezi, ca de copil. — Ce năcaz ai?

— Ție ce-ți pasă... Voi ați luat bani, da' când v'oți întoarce acasă cum-părați toată Jurilofca...

— N'avem noi ce face cu Jurilofca.. Da'ce, tu n'ai luat ca și noi?

— Nu, n'am luat!

Matvei făcu ochi mari:

— Păi de ce nu mi-ai spus? Să mergem la sindicat, să vorbim cu Chirsan Seliminov... să vorbim la partid! Asta nu-i dreptate!

Ceilalți se apropiară și se amestecară și ei, însuflețiți: cum se putea? Iordan muncise alături de ei, la una! Nu, **eta nie pravda!** asta nu e ade-vărat! Dar Iordan era mâniat și nu voia să audă nimic:

-- Atâta mi-au dat, cu atâta vreau să rămân...

De sus, depe marginea gropii strigă o femeie tânără, cu bocanci, haină de ploaie și o bonetă albă pe cap :

— Matvei, când veniți la injecție? Veniți deseară?

— Venim, venim, răspunse Matvei cu voce bună.

— Ce injecție? întrebă Iordan. Ești bolnav?

— Pentru tifos, frate Iordane...

— Ce, are cineva tifos? întrebă iarăși Iordan, supărat,

— Nu, n'are nimeni; dar ca să n'aibă nici de-acum înainte.

— La dracu' cu injecțiile și cu doftoriile... să mă mai și otrăvesc când sânt sănătos, zise Iordan, apoi trânti lopata și plecă, încheind :

— Mai bine nu și-ar bate joc de munca mea!

Toată ziua fu un fel de supărat. Se aduna cu câte doi-trei oameni care bolboroseau prin vreun colț de șantier, cu mâinile'n buzunare și aruncând împrejur priviri bănuitoare și nemulțumite; spunea și el o vorbă, cu ciudă, și se ducea să-și vadă de treabă, dar bodogănind; iar seara veni la bordeiul lui Ceadâr să-și împărtășească năduful. Era numai Șughiran, care citea dintr'un caet și tușea din când în când.

— Ce citești? o'ntrebă Iordan.

— Teorie... ne-a învățat despre motorul Diesel...

— Teorie, repetă Iordan ca un ecou; dar un ecou plin de neîncredere și chiar cu oarecare dușmănie. Șughiran tuși. Iordan se uită la pereții de pământ ai bordeiului; înjură printre dinți. Afară se auzi scârțâit de căruță și glasul lui Gelal. Iordan dădu să iasă. Șughiran îl întrebă deodată :

— Nea Iordane... mâine-i duminică. Nu vine Bănică?

— Ba vine, răspunse Iordan supărat, — ba vine, și are ce vedea! Halal șantier!

Și ieși afară. Incepea o burniță subțire. Acolo în burniță, cu coatele sprijinite pe lotri, stătu la sfat cu Gelal, și-i spuse toată mâhnirea sa :

— Zi și tu, Gelale: ce ne facem? Ce ne facem, zi?

— Știu și eu... murmură Gelal. Nu-i bine... Deloc nu-i bine...

— Parcă ne-ar fi dușmani, ăia din birouri, Gelale, zise Iordan cu un fel de uimire și spaimă. Comuniștii ce păzesc? Ai? Partidul ce păzește?

— Ce, zise Gelal: tu crezi că-i simt? ăia lucrează în ascuns, fură banii dela tine, dela mine...

— Păi nu se poate așa, Gelal! Nu se poate așa! Apăi să vezi ce-o să fac eu!

Rosti aceste cuvinte într'un fel amenințător. Apoi se depărtă prin burniță și ceață, amărît și plin de mânie.

5

Bănică pe care-l aștepta el, veni a doua zi stropit de noroi de sus până jos, de toate camioanele care trecuseră pe lângă el pe șosea. Se duse s'o caute pe Șughiran și o găsi lângă draglina numărului 3; Crăciunescu, draglinistul, urca pe rând câte doi tineri lângă el și le arăta cum lucrează co-menzile. Șughiran aștepta să-i vină rândul. Bănică se apropie și-i cuprinse mâna :

— Șughiran...

Ea tresări :

— Ai venit?

— Da... Hai, să vorbim...

Ochii ei șovăiră o clipă, clipind din genele lungi și mătăsoase; apoi zise:

— Așteapă numai puțin, că-mi vine rândul și mie pe draglină... așteaptă numai puțin...

În sfârșit îi veni și ei rândul să-și încerce priceperea; sub mâinile ei arse de soarele verii și asprite de muncă, puternice deși înguste și părând plâpânde, mașina uriașă se mișcă, ascultătoare. Șughiran coborî cu ochii strălucitori, și plecă împreună cu Bănică. Flăcăul spuse:

— Merge bine... Văd că n'o zmucești prea tare...

— Ai văzut? zise Șughiran, fericită. Tovarășul Crăciunescu ne-a zis eri că mai facem o oră și azi, măcar că-i duminică...

Deodată Șughiran se întristă:

— Bănică, taică-tău e tare amărît... și tata la fel... iar oamenii vorbesc fel de fel de lucruri...

— Dece? Că se întâmplă?

— Nici eu nu știu; că n'am înțeles bine; dar mai ales de salarii nu-s mulțumiți...

Bănică își încruntă ușor fruntea netedă și sprâncenele negre și groase. Apoi schimbă vorba, îi spuse fetei:

— Azi îl rog pe taica să se înțeleagă cu nea Gelal pentru...

Șovăi, apoi se hotărî:

— Pentru noi doi.

Și se plecă spre ea ca și cum ar fi așteptat un răspuns, sau să-i înțelească privirea; dar Șughiran nu înălță capul; doar o roșeață ușoară îi încălzi umerii obrazilor.

După prânz, în cantina pe cale să se golească, Bănică îl întrebă pe Iordan cum se ajunsese la încurcătura cu salariile:

— Dece n'ați pus problema la sindicat? Și dacă nici sindicatul nu poate face față, la partid!

Iordan dădu din umeri:

— Am vorbit cu Achim; și el a pățit-o cu salariul pe luna asta; da' el nu zice nimic; rabdă și tace. Mi-a spus că partidul știe...

Dar după o clipă se mohorî, dădu din umeri și mormăi:

— Fetița aia a lui Gelal tușește de-și rupe pieptul... caii dorm sub niște colibe de crengi... căruțele stau în ploaie... eu săp în ploaie...

— Tot săpător rămâi, tată?

— Păi nu vezi? Tot un drac e!

— Rău au mai zăpăcit salarizarea pe șantierul ăsta, murmură Bănică. Iordan dădu din umeri iarăși. Fierbea de supărare, dar se stăpânea. Văzându-l atât de necăjit, Bănică șovăi o clipă, dar se hotărî totuși:

— Tată...

— Ei?

— Uite ce te-ași ruga eu pe dumneata: să vorbești cu nea Gelal... pentru mine și Șughiran. Am vrea să ne cununăm.

— Ce, mă? Cum să vă cununați? La geamie?

— Ce geamie... la Sfatul Popular; nu ne trebuie geamie...

Iordan îl măsură din ochi pe Bănică, apoi isbucni:

— Ba eu asta n'o fac! Asta-mi mai trebuie acuma; amestec de sânge creștinesc cu sânge păgân! E cu păcat, mă! Ai înebunit de tot, băiete!

Bănică îndurase cu statornicie să fie măsurat de privirea indignată a lui Iordan. Se făcuse cam palid. Vorbi liniștit, dârz:

— Tăicuță, eu te-am rugat că vreau să fie cu voia dumitale, și să ai o bucurie de treaba asta. Dar dacă nu vrei, legea îmi dă tot dreptul; și eu tot mă însor!

Se ridică și plecă s'o caute pe Șughiran, de bună seamă. Iordan rămase singur cu coatele pe masă. Una din fetele care, făceau curățenie, veni să spele masa cu peria și apă caldă, și-i împinse cotul cu peria:

— Fă-ne loc, tovarășe, că avem treabă!

Iordan se ridică și plecă încet, cuprins de o mare întristare, pe care nici el n'o înțelegea.

În vremea aceasta, Șughiran îi ceruse același lucru lui Gelal, care dregea un ham. Cu briceagul în mână, Gelal mai lucrase câteva clipe absorbit de ceea ce făcea; apoi înălțând privirea, spuse scurt:

— Nu se poate: nu-i musulman...

Șughiran mai încercă să-l convingă, dar el nici n'o mai ascultă. Fata, întristată și necăjită, plecase să-l caute pe Bănică; iar Gelal, rămas singur, îl văzu în curând pe Iordan că apare. Iordan se uită la ham, apoi se așeză pe două cărămizi, în pragul bordeiului și-și aprinse o țigară. Trase un fum și zise:

— Mi-a adus fii-miu tutun dela Constanța...

Gelal termină, aruncă hamul în căruță și se așeză lângă Iordan. Acesta-i întinse în tăcere tutunul, și Gelal își răsuci o țigară. Iordan începu iar:

— Gelale... știi ce-a venit fecioru-meu, să-mi ceară? Vrea s'o ia pe fiică-ta de nevastă...

— Nu se poate, răspunse scurt Gelal. Iordan păru jignit:

— Dece nu se poate, mă?

— Fiindcă nu-i musulman, zise celălalt liniștit. Iordan începu să se necăjească:

— Și ce-i dacă nu-i musulman? Parcă trebuie să-l întrebe pe hoga? Sânt liberi să facă ce vor! Ei, comedie...

Deodată se întrerupse și rămase cu ochii ațintiți în depărtare. În fața bordeiului se întindea câmp gol, iar în vale mlaștinile; draglinele negre lucrau acolo. Valuri de ceață treceau înneecând totul în fumegarea lor alburie; apoi se deslușeau iarăși lucrurile, în lumina plumburie a zilei; apoi iarăși venea o pânză de ceață. Într'un răstimp de limpezire, treceau peste câmp oamenii răzleți, încovoiați sub legături sau lăzi. Mergeau anevoie, cufundându-se în noroi până la glesne și trudindu-se să-și smulgă bocancul din mocirlă. Trecu unul, apoi doi împreună, apoi încă unul, și mărunț în depărtare, încă unul.

— Pleacă de pe șantier, mormăi Gelal. Iordan se schimbă la față. Rămase cu ochii țintă la fugari, până-i înghiți iarăși negura.

Ziua următoare cădea cu încăpățănare o ploaie mărunță și rece. Nu risipea valurile de ceață ce se rostogoleau încet peste stepă și se statorniceau în valea mlaștinoasă. Căruțele scârțâiau mișcându-se anevoie prin noroaie. Gelal încărcă pământ ud și greu și-l căra; caii gâfâiau, osteniți. Mai departe,

Ceadâr stătea rezemat cu spinarea de căruță, în mijlocul unui cerc de căruțași și săpători și vorbea :

— Păi dacă știam cum vă plătește, nici nu mai veneam... Numai ca să omor caii ?

Suliman se apleca spre urechea lui tată-său și i șopti ca să-l audă și cei dimprejur :

— Hai să ne'ntoarcem acasă, în sat, că aici ne îmbolnăvim și noi și caii ..

— Și umblă și cu injecții, dracu'știe ce mai bagă în noi.. urmă Ceadâr, și apoi, lui fiu-său, scurt :

— Taci din gură, plecăm...

Și le'ntorcea oamenilor spatele, prefăcându-se a meșteșugări ceva la căruță, ca unul care se pregătește de drum. Cei din jur stăteau o clipă nehotărâți, își împingeau căciula pe frunte, se scărpinau după ureche și apoi se risipeau încet. La cincizeci de metri de acolo, alt chiabur, de data asta rumân, arăta calul cu biciul :

— Uitați-vă la el : numa' de trei zile muncesc cu el, pe ploile astea; și uite'n ce hal a ajuns.

Pântecul umflat al calului se sbătea la fiecare răsufare, și părul îi era scorțos, plin de noroi.

— Mai mare paguba decât câștigul, spunea chiaburul. Și-apăi câștig ca al nostru...

— Ce știi dumneata ? îl întreba un săpător din cei adunați pe lângă căruțaș. Ce știi, dac'ai venit de trei zile ?

— Păi voi mi-ați spus cum v'a plătit luna asta... și am mai fost și la Poarta Albă, și'n alte părți, și tot așa-i... Așa e la Canal...

— Păi nene, tu minți, mă !

— Să mă bată Dumnezeu, spunea celălalt ; pune palma pe piept și întorcea ochii la cerul scund și alburii, cerul de ceață. Oamenii rămăneau pe gânduri.

Și apoi, într-o dimineață, un căruțaș plecă. Peste câteva ceasuri plecară zece, cincisprezece. Pe la sfârșitul amiezii părăsiseră șantierul aproape o sută de căruțe.

Jos, la excavații, în ceața alburie, câte unul din căruțași se apropia de Ceadâr :

— Ceadăre, am auzit că pleci...

— Da, plec .. nu mai merge așa... Prea grea munca, prea mică simbria...

— Apăi plec și eu...

— Ia-o înainte, că eu îmi aștept argatul, pe Niculăiță; nu știu unde-o fi pierit...

Căruțașul pleca înainte, și Ceadâr rămânea pe loc, și peste un ceas se plângea altora, și le spunea că el fuge de pe șantier. Iar căruțele se depărtau, scârțâind încet, în pasul cailor obosiți. Se auzeau osiile plângând prin ceață, tot mai stins, tot mai departe, până se pierdeau în singurătăți.

Gelal se afla pe locul de muncă și tocmai descărcase căruța, când se hotărî să vorbească. Se frământa de două-trei zile. Dar acum, nu mai putea răbda. Trebuia să se ducă la organizația de partid, să spună acolo: „Tovarăși, — se tepesc căruțașii de pe șantier ! Trebuie goniți chiaburii, că ne otrăvesc ! Trebuie să pornim la atac, noi comuniștii, că altfel amortește șantie

rul..." Aşa vorbea în gând. Ştia fiecare cuvânt pe care avea să-l rostească. Acum, numai decât, că fiecare clipă pierdută făcea boala mai grea...

Lăsa căruţa în seama unuia din flăcăii care săpau, ieşi din excavaţie şi porni spre şantier. Pe drum, întâlni zeci de oameni care soseau dinspre gară şi se uitau împrejur cu curiozitatea noului venit, şi alţii care mergeau spre gară, şi-şi fereau privirile unii de alţii: aceştia plecau. Intr'un cot de şosea, aruncat pe câmp, zăcea un cal mort, cu picioarele întinse, ţepene. Hălci mari din coapsă lipseau, tăiate cu grije. Deasupra se roteau ciorî cu ţipăt răguşit. Şi de departe, peste câmpuri, scrâşnet de osii. Cu inima strânsă, Gelal grăbi pasul. Ii venea să alerge. Pe lângă el se scurgeau mereu, în direcţii potrivnice, firul subţire de fugari, şi râul noilor veniţi.

7

În aceeaşi dimineaţă, Oancea, zidarul, nu veni la lucru. Rămăsese în baracă. Chirsan întrebă de el, şi Andrei, cel care lucra colţul zidului, îi răspunse:

— Vrea să plece...

Echipa aştepta, nedumerită. Oamenii lui Chirsan începuseră să muncească. Chirsan vorbi repede:

— Uliano, ţine-mi tu locul. Şi tu, tovarăşe, ţine-i locul meşterului. Iar la colţuri să intre copiii ăştia.

Şi arătă pe doi băeţandri care până atunci aduceau cărămizi. Rămase câteva clipe să vadă cum merge lucrul, apoi plecă să-l caute pe Oancea. Il găsi în baracă, împachetându-şi lucrurile în lădiţă. Il întrebă tulburat:

— Ce faci, omule?

— Nimic, zise Oancea cu duşmănie în glas. Nimic nu fac. M'am săturat şi plec...

— Bine tovarăşe, se poate să-i laşi tu pe atâţia oameni să se trudească poate mai greu ca tine, şi să pleci, numai pentru că nu ţi-a plăcut salariul? O lună, luna asta, l-au socotit greşit; dar n'o să rămâie aşa. Am vorbit cu tovarăşii dela partid, şi mi-au spus c'o să cerceteze, c'o să se îndrepte. Şi tu-ţi baţi joc de munca asta, parc'ai fi la stăpân, la stăpân rău.. E păcat ce faci, măi, e mare păcat, că nu eşti la stăpân, eşti cu tovarăşi de-o seamă cu tine, şi-i părăseşti la greu!

Oancea nu răspunse nimic. Işi încărcă lada pe umeri şi porni. Chirsan rămase în picioare în mijlocul barăcii goale, cu ochii plini de lacrimi, de întristare şi mânie. Oancea era în uşă. Chirsan îl strigă:

— Oanceo!

Din doi paşi mari îl ajunse. Oancea se opri şi se întoarse, mirat. Deodată se înspăimântă. Era mărunţ şi uscăţiv; Chirsan îi stătea în faţă, atât de înalt şi puternic, şi cu mânia atât de limpede întipărită pe faţă, încât zidarul avu o clipă de înfricoşare. Chirsan vorbi gătuit:

— Pune lada jos, şi du-te la lucru!

Oancea răspunse cu buzele tremurând:

— Ce, poţi să mă sileşti?

Chirsan se stăpâni cu o încordare grozavă. Se așeză pe un pat şi răsuflă adânc. Picături de sudoare îi îmbroboniseră fruntea. Oancea simţi că scăpase dintr'o primejdie şi ieşi repede. Pe drumurile noroioase ale şantierului, pe care echipa de salahori turnau pietriş, se adună cu altul care pleca,

și cu încă unul. Trecând pe lângă clădirea pe care lucrase până atunci, la orașul nou, se opri o clipă. Chirsan încă nu se întorsese. De sus, Andrei țiganul îi strigă :

— Ce, meștere, pleci ?

— Plec, că aicea nu-i de stat, zise Oancea uitându-se cu grijă împrejur ca nu cumva să-l audă vreun subinginer sau șef de lot: — Da, plec. Hai și voi, măi. Eu merg la Poarta Albă... Haideți îmbrăcați-vă, că la nouă e trenul...

Andrei țiganul se uită cu înțeles la ceilalți oameni din echipă: bărbați, flăcăiandri, femei; toți în straie de țară, sau în haine de oraș tocite de muncă; unul era un băetan evreu din Galați, Zalman; toți îi răspunseră din ochi, atât de limpede, încât Andrei strigă, de sus de pe zid:

— Noi stăm aici... dumneata pleacă !

— Opt și cu a brânzei nouă, adăogă Zalman râzând batjocoritor cu toată fața-i stropită de var :

—Să ne vedem când mi-oiu vedea eu ceafa — fără oglindă !

— Ce să vezi, că-i plină de var și dansa, zise Andrei și, râzând, își văzură cu toții de lucru. Oancea zăbovi o clipă, nehotărît, apoi plecă. Peste câmp, pe șosea, grupuri mici, de doi-trei oameni, sau inși izolați, se grăbeau prin negură.

8

În echipa de betoniști a lui Micluț, care încă turnau beton pentru uzina electrică, se iscase ceartă. Bihoreanul cel mătăhălos cu care vorbise nu de mult Măcei despre salarii, spusese în gura mare:

— Iacă oamenii cum pleacă! Noi dece să nu plecăm?

Micluț răspunsese numaidecât :

— Am făcut plângere? Nu. Poate că, dacă spunem ce ne doare, s'o drege salariul. Apăi atunci dece să plecăm, ha ? Apăi asta-i lucru de oameni...

Micluț șovăise o clipă, înainte de a rosti un cuvânt nou, pentru întâia oară în viață:

— ...de oameni serioși? Ești întreg la minte, măi, ori ba?

Se înfierbântase și el în împotrivire. Vorbise și bihoreanul destul de întărâtat. Oamenii se învârteliră împrejurul-le cum adună vântul frunzele, toamna. Ochii tuturor luceau de ațătare. Unii vorbeau tare, ca să potolească cearta:

— No, no, că nu-i baju... Nu vă sfădiți !

Alții strigau ascutit:

— Ba da! Are dreptate! Bine zice!

Nu se știa care din cei doi are dreptate, dar ei urmară să țipe nedeslușit. Deodată Măcei isbucni printre ceilalți și se ivi ca prin minune în mijlocul gloatei. Măcei se schimbase cu totul la față. Mișcărilor îi erau neobișnuite. Micluț, care-l știa de mult, din satul lor din munți, rămase o clipă înmărmurit în fața acestui om care parcă era altul, necunoscut : sbârilit, cu ochii sclipind nesănătos, roșu la față, cu gura strâmbată de un zâmbet ciudat. Dădea din mâini ca un scos din mînți. Sbiera încurcat, bolborosind ceva din care se putea înțelege cam atâta :

— Ne ține aici cu sila ! Ne duce la paradă ! Murim de foame ! Murim ! Ni-i frig ! Muncă grea ! Nu putem ! Nu ! Haideți !

Glasul mai mult decât ceea ce spunea, îi tulbură pe oameni într-o clipită. Sbiretul acela răgușit avea în el un duh de nebunie care-i cuprinsese pe unii. Aceștia începură să răcnească învâlmășit.

Îi dădeau dreptate. Vreo trei-patru, însă, care erau comuniști, se strânseseră în jurul lui.

— Ce vorbești, măi? Ce strigi așa, ca un nebun? Hai, frate, dă-l încolo: e beat...

Glasurile acestea hotărâte, începuseră a potoli tulburarea. Dar Micluț făcu o greșală, de care nu-și dădea seama. O clipă înlemnit în fața arătării lui Măcei, i se păru că vede o sclipire prefăcută, șireată, în ochii lui, și atunci îl birui un val de mânie și ură. Năvălj deodată, îl apucă de gât pe Măcei și 'ncepu să-l scuture:

— Taci, drace! Taci!

Și-l sgâlțâia de-i clănțăneau lui Măcei dinții în gură. Dar acesta nu se lăsa. Urla cu ochii holbați:

— Ne bate! Ne ține cu sila! Ne bate!

Împrejurul celor doi se iscă din senin o înghesuială, o înghionteală. Un om din ceată îl răsturnă pe altul pe jos în noroi. Măcei se smulse fără veste și se năpusti aiară din cercul de trupuri. Hăuia cât îl țineau plămânii, ca un răcnet de moarte. Tipa și gonea drept înainte în neștire, ca un câine cu o tinichea de coadă. Cei dela betoniere se țineau șirag după el, câțiva înnebuniți și la fel de în neștire ca el, alții ca să-i oprească pe el și pe ceilalți. De primprejur răsăreau de pretutindeni oameni speriați, care în-
trebau:

— Ce e? Ce e?

Încercau să-i oprească pe câte unii din cei care alergau, dar neisbuit, se țineau de ei, și repede se adună de pretutindeni o mulțime deasă, tălăzuită încoace și încolo, în care nu știa nimeni ce se întâmplă. Dar numaidecât începură să se alunge svonurile, ca dăre de iarbă de pușcă aprinsă, arzând în toate direcțiile:

— Salariile... L-au bătut pe-unul... Salariile... Hoții! Aia dela salarii... E bolnav...

De jos, dela excavații, soseau alergând săpători și căruțași; Ceadâr și Suliman veneau gâfâind de grabă. Din groapa unde lucra, Iordan sosea, palid, schimbat la față:

— Ce e, fraților? Ce i-au făcut?

Nu isbutea să se lămurească. Dar toată amărăciunea strânsă în el în vremea din urmă, gândurile otrăvite pe care nu îndrăznise să le mărturisească lui Achim, sau lui Bănică, de parc'ar fi fost o boală rușinoasă, și le clocise în el, erau pe cale să izbucnească. Se înghesuia înainte printre oameni. Mulțimea astupase cu totul locul dintre primele patru barăci, din care trei cuprindeau birourile. Răcnetul lui Măcei urma să tremure deasupra mulțimii ca o flacără verde deasupra unui iaz. Mulți muncitori, întărâtați și necăjiți, începuseră să strige:

— Astupă-i gura, mă!

Alții, printre care erau oameni ca Suliman sau Ceadâr, se recunoșteau din priviri, din răsete tulburi, și sbierau în mai multe puncte ale înghesuelii:

— Are dreptate! Ei sânt de vină! Ai cu salariile! Să-i batem! Pe ei!

Vreo doi-trei țipau:

— Plecăm! Să plecăm!

În clipa aceea simți Iordan că se petrece în el ceva necunoscut și începu să strige, cu un glas care parcă nu era al lui, vorbe fără noimă, care-l mirau, și pe care și le auzea ca pe ale unui străin:

— Să vie să-i vedem! Să iasă hoții din birou, să-i vedem! Hoții! Hoții! Să-i vedem!

Glasul lui bărbătesc se înălță, mai puternic decât al lui Măcei. Alte glasuri îi ținură îndată isonul: al lui Ceadâr, al lui Suliman, care strigau din răspuțuri, dar ca din joacă, privindu-se cu coada ochiului încrețită de râs, — și glasul lui Măcei, vărsându-și răsunetul descreierat în frământarea de trupuri.

Împrejururile se înălțau barăcile înnegrite de ploaie, stâlpii negri de telegraf și telefon în volburile de ceață. La ferestrele uneia din barăci apărură fețe mirate, unele speriate. Din baraca numărul 2 ieși Pangrati care întrebă cu glas tare:

— Ce e, tovarăși?

Și-adăugă în șoaptă, către Jurașcu apărut lângă el:

— Unde-i Zusman?

— La Medgidia, șopti Jurașcu.

Mulțimea striga:

— Să iasă hoții! Să-i vedem!

— Care hoți? Întrebă Pangrati uimit. Iordan răcni:

— Care și-au bătut joc de munca noastră!

Și, din mulțime, Măcei sbieră prelung:

— Plecăm! Plecăm!

Iar glasurile lui Ceadâr, Suliman și ale altora întăreau:

— Plecăm! Plecăm!

Pangrati păli. Ochii îi scânteiară. Deschise gura să răspundă. Dar îl întrerupse o voce energetică, aspră:

— Lasă-l, tovarășe inginer!

Era Achim. Striga:

— Ce-i gălăgia asta? Ce, frate, — cine-a înnebunit? Cine urlă așa?

Și-l fulgeră cu ochii pe Suliman:

— Ce-i, mă, chiaburașule? Te ascunzi și ții, ai?

Iulică Zaharia apăruse de după colțul unei barăci și asculta de câteva clipe hărmălaia. Deodată slobozi glas puternic:

— Măi, tovarășe! Care sânteți comuniști! Ia să-i oprim! Să ne lămurim! Care zbiară, și ce vrea?

Deodată se făcură în gloată vârtejuri. Porniseră să vorbească hotărât, ici, colo, pretutindeni, Gelal, Mârzali, Negoită Mizea, zeci de alți muncitori care întrebau:

— Din ce s'a pornit măi? Cine-a început?

Se împrăștia împrejurul lor statornicie, era un fel de năvală de aer curat în ceață. Se vedea bine că ei nu rabdă svârcolirea aceea neroadă. Dar, pe alocuri, tâșneau încă țipete, încercând să trezească iarăși ațătare. Iordan, și alți vreo doi-trei oameni de obicei cumpătați, se luau după ei și ziceau înainte:

— Să ni-i dea aici! Să-i vedem! Să dea hoții!

Iar Iordan urcat pe o movilă de pământ noroios, răcnea:

— Altfel plecăm!

Un tractor rutier care intrase pe șantier, învârtindu-și încet cauciucurile uriașe încărcate cu un strat gros de noroi, se opri la intrarea barăci numărului 1. De lângă tractorist se înalță în picioare Mitică Rusu și strigă:

— Iordanel! Ce faci! Tu, măi? Tu ațâți oamenii?

Privirea lui Iordan șovăi o clipă, ca a unui om beat pe care încerci să-l trezești, dar Iordan răcni iarăși:

— Plecăm!

În clipa aceea Maței apărură de undeva de pe șantier, cu bocancii plini de noroi, cu șapca înfundată pe ceafă. Își făcu drum repede printre oameni. Era liniștit, dar cu o agerime care de obicei la el era stăpânită și ascunsă. Întreba:

— Ce-i, frate? Ce spune?

Unii, făcându-i loc, răspunseră:

— Au înnebunit... Ci-că să plecăm!

Din trei pași, Maței ajunse la tractor și se urcă sprinten cu picioarele pe jețul de metal al tractorului. Întrebă:

— Cine spune să plecăm?

Glasul îi era limpede, tăios. Deodată se făcu tăcere. Toate privirile se îndreptară spre el. Câțiva, veniți pe șantier abia în ultimele zile, întrebau în șoaptă cine e omul acesta. Iordan vorbi cutezător și încăpățânat:

— Eu!

Dar Maței nu se uilă la el și nu-i răspunse. Strigă:

— Cum să plecăm, tovarăși? Când strigă unul la război, „Să plecăm de pe poziție”, ce e acela?

— Un trădător! zise tare Mitică Rusu.

— Un trădător, urmă Maței, și merită să fie împușcat!

— Aici nu sântem la război! vorbi Iordan.

— Ba da! strigă Maței. Sântem la război! Aici dăm un război pe viață și pe moarte cu burghezii! Aici la Canal! Și dacă vrea tovarășul Iordan război cu tunuri și tancuri, să știe că bancherii și miliardarii atâta așteaptă, ca să năvălească peste țară! Atâta așteaptă: să vază că sântem slabi. Vorbești de plecat de pe șantier? Vrei să slăbești șanticrul? Vrei să slăbești construcția Canalului? Aștia care faceți gălăgie, mulți dintre voi sânteți oameni buni, la care le-au sucit capul bandiții strecurați pe șantier. V'au făcut unelte, v'au făcut păpuși pe care le trag pe sfori! Dați-vă seama. Nu vă lăsați duși de nas de-un chiabur-doi sau de câte un meșter venit după căpătuială! Cum să plecăm de-aici? Măi, tovarăși! Voi care sânteți vechi aici, voi, care sânteți veniți aici dela primul țărș! Aduceți-vă aminte cum ne uitam noi la ei, și cum ne-am hotărât să rămânem, atunci, când ne scutura și ne înneca furtuna! De-atunci s'au făcut locuințe. Întâi n'au fost destule; acum sânt destule. Pe urmă n'au fost locuințe pentru oamenii căsătorii sau cu copii. Acuma sânt și ele. Întâi a fost mâncare puțină și proastă. Acum este cum știți și voi, omenească. N'aveam lumină! Acum avem. Ei, s'au calculat prost salariile? Se vor îndrepta! Cine n'are încredere în conducerea lucrărilor? Pe ingineri îi cunoașteți. N'aveți încredere în partid?

— Avem, strigă Gelal. Un murmur înăbușit frământa mulțimea.

— Avem! răspundeau glasurile pretutindeni.

Se aprindeau privirile, se luminau fețele. Mitică Rusu vorbea răsunător :
— Cum s'a putut să spuie vreunul vorba asta. „Să plecăm?” Cum nu i-a crăpat obrazul de rușine? Cum nu i-a venit să intre în pământ?

Achim înălță vocea:

— Pentru un salariu prost socotit, vrea el să plecăm noi, care-am nunciat zi și noapte la uzina electrică? Să lăsăm șantierul, să nu mai rămâie decât vântul!

Mârzali strigă:

— Nu noi! Sânt aici iară chiaburii ăia pe care i-am gonit odată! Și mai sânt și alții!

Micluc întrebă în gura mare:

— Măcei! Unde-i tâlharul ăla?

Dar Măcei se strecurase și se topise de parcă n'ar fi fost niciodată acolo, ca și Ceadâr, Suliman, și încă vreo câțiva. De sus de pe tractor, Maței vorbea:

— Noi n'o să plecăm de-aici! Or să plece dușmanii. Ai care urăsc Canalul, și care urăsc socialismul, ăi care au aprins astăzi focul, să chinue sufletele oamenilor de geaba. Aia să plece! Și dacă nu pleacă, bine n'o să le fie! Să ne lase pe noi să ne luptăm aici, din greu, cum ne-om pricepe, mai greșind, mai îndreptând, dar fără să dăm îndărăt, nici un pas: mereu înainte, și înainte, și înainte, până o să treacă pe unde stăm noi acum, la douăzeci de metri sub locul ăsta, apele Dunării, și pe ele va- poarele și bogățiile, iar câmpul de jur împrejur o să fie o grădină și un lan de grâu, iar noaptea o să fie numai lumini orașul nou!

Și urmă să vorbească zugrăvind visul viitorului, mulțimii care-l asculta, îngrămadită între barăcile negricioase și stâlpii ale căror șiruri se pierdeau în valuri de negură umedă.

9.

Pe străzile Constanței șuera un vânt de noapte, un vânt aprig venind dinspre mare. Se auzea vuetul înăbușit al talazurilor ce se isbeau de digul din larg. Copacii își frământau crengile negre, și firme de tinichea ruginită scrășneau legănându-se în întuneric.

În sala de ședințe a Comitetului de partid al Canalului era fum gros de tutun. Ședințe ca acestea, avuseseră loc în fiecare din zilele trecute. Aceasta era ultima și cea mai lungă. Trecuse de miezul nopții. Vorbiseră mulți din activiștii de pe șantier. Vorbiseră oamenii din conducerea lucrărilor: Hossu, Petrescu. Acuma avea cuvântul Neculai, instructorul Comitetului Central. Era un bărbat care părea mai tânăr decât anii săi, avea părul negru, pieptănat cu îngrijire iar fața îi era netedă, tăiată de trăsături limpezi și aspre. Fumase și el, neconținut. Acuma ținea o țigare neaprinșă între degete și vorbea insistent, convingător, apăsând pe fiecare cuvânt și repetându-l uneori, ca și cum ar fi vrut să nu se piardă, să se întipărească auzului celor de față. Se spunea despre dânsul: „Când vorbește Neculai, parcă bate cu ciocanul”.

— Acum e limpede, tovarăși. S'au precizat în discuțiile noastre, două poziții. Unii tovarăși se arată atrași să pornească după masă. Adică să părăsească rolul de conducător, pe care trebuie să-l aibe partidul.

Vorbise deslușit, și cu o oarecare asprime. Dar privirea pe care o aruncă împrejur, era prietenească.

— Eu îi înțeleg. Când îi vezi pe oameni necăjiți și mâhniți, primul gând îți este: cum să îndreptăm starea asta de lucruri? Și e foarte bun gândul ăsta. Numai că nu ajunge. N'ajunge să luăm măsuri ca pe șantier să se controleze salarizarea, și să se dreagă greșelile făcute. N'ajunge să sfătuim organele administrative să ia măsuri tot administrative. Trebuie să facem din asta o chestiune politică! Și este o chestiune politică! Noi știm foarte bine că pe unele șantiere sunt strecurați niște bandiți care lucrează organizat.

Se uită la Maftei:

— Pe șantierul dela N., de pildă, știm chiar și cine conduce sabotajul! La Poarta Albă, știm că în fruntea sabotajilor e însuși șeful șantierului! Și-i vom lovi, așa, ca să nu mai rămâie nici un fir, nici o epavă din bandele lor! Dar pe alte șantiere e de vină nepriceperea unor normatori, hoția mărunță a vreunui contabil, agitația făcută de căruțașii chiaburi și de oamenii lor. Într-o formă sau alta, nemulțumirea e ori provocată direct de către dușmanul, de clasă, ori folosită de el ca să gonească oamenii de pe șantier, sau să-i facă să muncească încet și prost. Asta reiese limpede din ce au spus de pildă, tovarășul Maftei și alții.

Se opri o clipă și își aprinse țigara.

— Trebuie să arătăm masei adevărul! Să le deschidem ochii oamenilor, să vadă că sunt împinși din întineric cu mijloacele astea murdare, împotriva intereselor clasei muncitoare din toată țara. Eu vă spun acum în linii mari, ce va trebui să arătăm concret, cu exemple luate de pe fiecare șantier. Trebuie dusă o agitație intensă. Să organizăm echipe de agitatori, care vor fi gata în orice clipă. Chiar lăsând lucrul pentru o oră, vor intra direct, unde se simte cea mai mare frământare. Vor arăta mai ales instigatorii: chiaburi, meseriași semi-chiaburi, meșteri care încearcă să-și exploateze echipele, și așa mai departe. Trebuie ruși de masă, și izolați. Muncitorii au încredere în partid și în conducerea lucrării; și încrederea lor e aliatul nostru cel mai puternic în lupta asta.

Se întoarse spre Borza:

— Atâta Metodele concrete, sunt de părere să le discutăm după aceea, numai cu tovarășii care sunt mâine dimineață pe șantier...

Borza încuviință din cap. Urmă o clipă de tăcere, în care se auzi vâjâind afară vântul. Scutură geamurile. Borza vorbi:

— Tovarășul Neculai a spus cum judecăm noi lucrurile. Cred că pe drumul ăsta trebuie mers. Imi aduc aminte că într-una din vizitele tovarășului Gheorghiu-Dej la Canal, mi se pare că la N., da, eram cu tovarășul Maftei, care-i aici de față, — ne-a spus: **Să lovim în dușman, sprijinindu-ne pe masă!** Trebuesc create, așa cum a propus tovarășul Hossu, comitete muncitorești, care să controleze salarizările. Ele vor fi expresia masei, vor crește din masă; și pe ele se va sprijini acțiunea noastră. Dar le atrag atenția tovarășilor care lucrează pe șantierele pomenite adineauri, la N... și la Poarta Albă. Să nu vă pripiți cu anumite acțiuni. Nu mai e mult până să putem lovi, măi frate, așa, la distrugere, în bandiții de acolo. Partidul e destul de puternic, pe șantier, ca să putem aștepta momentul potrivit. Așa că nu săriți peste cal...

Fața-i mare, lucioasă de sudoare și asprită de barba crescută peste zi, se luminează de un zâmbet care pornea din ochii castanii, vii, strălucitori. Zâmbetul era adresat lui Maftei și celui dela Poarta Albă.

— E clar, da?

— E clar, răspunse Maftei. Dar el nu zâmbi. Luă parte și la discuția ce urmă, condusă de Neculai, pentru organizarea agitației pe șantiere. Apoi, târziu noaptea, se 'ntoarse pe străzile pustii bânuite de vânt. Sosi acasă, intră încercând să nu facă sgomot, și se desbracă pe întuneric. Dar auzi glasul încă adormit al nevastă-sii, care șoptea:

— Tu ești?

— Eu... Dormi.

Ea gemu ușor și în curând răsuflă iarăși liniștit și rar. Maftei se culcă și el, dar nu isbuti să adoarmă. Ij era prea cald. Se svârcolea, neliniștit. În sfârșit, se ridică în coate simțind că se înăbușe. Tâmpilele îi erau înfierbântate. Nevastă-sa se trezi și-l întrebă, cu glasul deodată limpede:

— Ce ai?

— Nimic, mormăi Maftei. Ea îi cuprinse brațul cu mâinile și șopti:

— Ce e cu tine?

Maftei vorbi anevoie:

— Mi-i greu...

Apoi isbucni cu patimă:

— Mi-au spus la partid să mai aștept... Mi-i greu. Azi, la șantier, parcă dăduse o boală în oameni, o otravă! Banditul!

— Cine? întrebă ea.

— Nu-l știi... Nu-l știi. Dar eu îl știu! Eu îl știu! Știu și ce gândește... Și ce așteaptă...

Se lăsă să cadă iar pe pernă. Nevastă-sa murmură:

— Hai, dormi... Ție-ți trebuie somn...

10

În seara aceleiași zile Gelal îl căută pe Tudose:

— Tovarășe administrator, începu Gelal tărăgănat, dar cu hotărîre. Tudose îl privi cu oarecare îngrijorare. După tulburarea și volbura zilei, de bună seamă că tătarul venea cu o plângere sau o cerere. Dar Gelal urma, liniștit:

— Tovarășe administrator, așj vrea să-mi dați loc de dormit în baracă, și fetji un pat în baraca tineretului; iar caii i-ași băga în grajd...

Tudose rămase o clipă uimit, apoi se luminează deodată:

— Bine, Gelale! Te-aj gândit... Bine! Hai să-ți găsim 'adăpost... Bine, frate; așa! Așa, da!

Și porni. Gelal, urmându-l, mormăi:

— Păi da, m'am gândit... la ce-a spus tovarășul Maftei azi dimineață. Și drept a vorbit; așa că eu m'am sfătuit cu fiu-meu și cu fata, și am socotit că așa-i mai bine...

Grajdul era luminat slab de un singur bec, în mijloc; mirosea plăcut a fân uscat, și era cald. Câțiva cai băteau cu copita în lutul de pe jos, sau răscoleau cu botul în iese. Când intră Gelal aducându-și-i de că-

pestre pe ai lui, vreo doi cai sforăiră și sloboziră un nechezat înăbușit. Tudose stătu o clipă să-l vadă pe Gelal cum își dă în primire caii. Cu hamurile și căpestrele pe umăr, Gelal îl luă de-o parte pe grăjdar și-i vorbi cu tărie:

— Măi, tovarășe, ai văzut ce fel de cai sânt?

— Am văzut... N'ai grije, c'o să-i țin bine. Ca pe ceilalți.

Gelal privi cu un ochi critic caii ceilalți și spuse atâta:

— Hm

Apoi mai stătu pe gânduri și repetă:

— Să-i îngrijești, că dacă nu...

Se 'ntoarse spre Tudose:

— Tovarășe administrator...

— Ce e, Gelale?

— Nu s'ar putea să...?

— Să ce, Gelale?

— ...Să dorm aici, în grajd...

Tudose râse:

— Nu se poate, că dac'ar dormi aici toți căruțașii, vezi bine ce-ar fi...

Gelal dădu din cap:

— Da... da...

Apoi îl întreabă fără veste pe grăjdar:

— Da' nu furi nutrețul să-l vinzi?

— Măi tovarășe! zise jignit grăjdarul. Tudose râdea. Il luă de umăr pe Gelal.

— Lasă, Gelale, fii liniștit. N'ai nevoie să dormi călare pe ei... Hai să-ți gălesc loc în baracă, și-apoi fetei...

Când însfârșit Gelal își află rosturile în baracă, se așeză pe un pat care avea să fie al lui, și-și agăță în cuie straietele, și-și înclină lucrurile în dulap, stătu o clipă gândindu-se dacă îi e bine pusă la adăpost căruța, iar apoi se uită împrejur.

Oamenii vorbeau cu aprindere, adunați în grupuri. Erau acolo și unii pe care Gelal îi știa că locuiesc în alte barăci, veniți de bună seamă să-și vadă prietenii: Achim, de pildă, era acolo; spunea cu însuflețire:

— Rușine, frate, să faci din șantierul nostru halamuc! Și erau și oameni în toată firea, uite, ca Iordan. Ce-ți veni, frate Iordane să înnebunești lumea așa? Parcă nu mai erai tu!

Iordan, singur, la o parte de ceilalți, nu răspunse. Micluț vorbi:

— **Banditul** ăla de Măcei, el îi fecior de bogătani la noi în sat, și-are un frate închis; de mult îl bănuiam eu ce fel îi e în foalele lui. Neam de lup; iacă, s'a dat pe față...

— A fugit... nu mai e pe șantier, zise Mârzali.

— Las'că nu scapă el până la urmă, vorbi Achim întunecându-se. Da' mie-mi pare rău de oameni de-ai noștri, muncitori în toată firea... parcă n'ar fi fost pe șantier Gheorghiu-Dej! Parcă n'ar fi vorbit cu noi! Partidul pune temei pe noi, țara pune temei pe noi...

— Clasa muncitoare, mormăi Iulică Zaharia.

— Da! Iar noi lăsăm producția ca să facem zaveră!

— Halal! zise Mârzali cu tărie. Mitică Rusu, care se descălța așezat pe pat, vorbi, cu un bocanc în mână:

— Ați văzut cine făcea a mai mare gălăgie? Chiaburii ăia de-au venit cu căruțele de câteva zile... Aștia-s dușmani, și trebuie să le punem mâna 'n gât! Iar ăi de-au calculat salariile și le-au încurcat cum le-au încurcat, ori cu voie ori fără voie, lucrează mână'n mână cu ei! Măi frate, pân' acum noi am fost cu ochii numai la unelte și la producție, parcă n'ar mai fi burgheji pe lume, și argăței de-ai lor care pun foc pe unde pot!

Gelal se uita împrejur și asculta. Era caldură, lumină, și oamenii stăteau la sfat ca într'o odajă în care s'au adunat prieteni; numai că era o încăpere foarte mare, și vreo șazeci de oameni adunați acolo. „Ca într'o casă a unui om oarecare”, se gândi cu o anumită uimire Gelal, — „numai că-i mult mai mare, și oameni tare mulți...”

Incet, încet, discuțiile se potoliră. Oamenii începură să adoarmă. Gelal băgă de seamă că Iordan stătea la o parte; nu vorbise nici un cuvânt, el care vorbea totdeauna... Gelal oftă mhnit și-și trase pătura peste el. Lumina se stinsese dela uzină. Gelal se mai gândi o clipă la Iordan: „Ca un copil fără minte; parcă n'ar fi muncitor, și om în toată puterea...” Dar era ostenit, și adormi încurând. Era noapte. Sus, pe acoperiș, ciocăneau mărunț stropi răzleți de ploaie.

Înăuntru însă nu se mai auzeau decât răsuflări liniștite, și câte un sforăit gros, sau vreun cuvânt mormăit prin somn de unul din cei șazeci de oameni care dormeau în baracă. Numai Iordan nu putea dormi. În închipuirea lui înfierbântată se vedea în mijlocul mulțimii, așa cum fusese dimineața, cuprins de nebunia care-l făcuse să spună vorbe ce-l mirau și-l înspăimântau acum. Auzea răcnetul descreerat al lui Măcej, vedea chipurile vesele și-afățate ale lui Ceadâr și Suliman, fețele oamenilor, tulburate, nedumerite, întunecate, mânia prietenilor lui: Gelal, Mitică Rusu, Achim și atâția alții, și-l vedea pe Maței, îl auzea vorbind, simțea cum îi pătrunde în inimă glasul lui Maței, ca de demult, în prima zi când sosiseră acolo. Acum de abia înțelegea ce se întâmplase și ce făcuse..

Și iată, se gândea Iordan cu amărăciune, iată privi-ile neîncrezătoare ale tovarășilor de muncă, pline de mustrare — după cum mahnire și mustrare fusese, simțită numai de el, în glasul lui Maței. Nu vorbiseră cu el, toată seara; și de altfel nici el n'ar fi vrut să i se vorbească. Se simțea vinovat și ar fi dorit ca tot ce fusese în dimineața aceea fără de noroc, să fi fost uitat, nimicit, șters. Dar nu se putea. Rușinea asta avea să apese asupra-i de acum înainte. Cum să scape de ea? O clipă, frământându-se chinuit pe pat, se gândi să plece dela Canal, dar se sperie singur de acest gând, și revăzu chipurile obraznice și șirete ale chiaburilor care ațâtau mulțimea. Cum să plece? Adică de abia să ajungă, cum spusese Maței, un trădător? Și feciorii lui, ce vor spune?

Dar nici aici nu putea rămâne, se gândea Iordan. Nu putea cuteza să dea ochi cu prietenii și tovarășii săi. Cu ce obraz să se înfățișeze înaintea lui Achim sau a lui Micluț? Sau a lipovenilor din echipă? Matvei era un om ciudat dar drept, și în clipa tulburării de pe șantier, fusese dintre cei care strigau să se facă liniște și să se'ntoarcă toată lumea la locul de muncă. Iar el, Iordan, era tocmai printre bezmetici care urlau mânați de chiaburi! Cum va mai da ochi cu Maței? Și-și aminti privirea adâncă și blândă a lui Gheorghiu-Dej, într'o zi de vară, când chiar el, Iordan, îi vorbise.. Il înneacă un nod în gâtleej.

Se svârcoli pe pat, cu obrazul arzând de rușine. De aici, trebuia să plece! Aici nu mai putea rămâne! Dar unde să se ducă? Unde mai avea iegătură pe lume, cu oameni, prieteni, rude?

Mai întâi de toate, la cariera de piatră. Se va duce la Bănjică. Se va duce la fiu-său, să-i ceară sfat. Răsufală mai ușurat dar tot nu isbuti să adoarmă. Și când se lumina rău cenușiu ferestrele pătrate ale barăcii, se îmbracă și plecă, înainte de-a se trezi cei dintâi. Plecă singur, pătruns de ceața umedă în care ardeau încă becurile încununate de un cerc de lumină lăptoasă. În mijlocul șantierului duduiau toate tractoarele, și oamenii forfoteau împrejurul lor. Iordan se întrebă o clipă ce se petrece, dar, ostentit și întristat, nu cutează să ceară deslușiri; și în mijlocul tuturor umbrelor care se mișcau încoace și'ncolo, și-al glasurilor care se chemau prin negură, trecu neobservat, și se depărtă prin noroaiele șoselei. Ajunsese departe când veni din urmă aceleași tractoare, cu farurile aprinse, uruind și cutremurându-se sub exploziile motoarelor. El se feri și le privi cum o iau înainte pe șosea, spre zarea risipită în aburi. Apoi porni și el, singuratic, călcând în nestire în bălțile drumului. Trecură ceasuri de când mergea, și deodată vuetul și duduțul motoarelor și al șenilelor crescuseră iarăși din depărtări, și se înfinipară din ceață aceleași mașini, care acum tâiau după sine altele, alcătuiți mecanice nemaivăzute, pe care Iordan nu le cunoștea; iar după ele, turnuri negre înarmate cu unelte uriașe, se rostogoleau pe șenile un șir întreg de excavatoare. Iarăși se feri Iordan și le privi, cu urechile vâjâind de vibrația motoarelor. O recunoscuse pe Rada betonierista din echipa lui Micluț. Acum conducea un tractor; era legată la cap cu o cârpă de mătase în toate culorile curcubeului, și obrații îi erau îmbujorați de frigul dimineții. Iordan se ascunse după un stâlp de telegraf, până toată cireada de mașinării se depărtă, cuprinsă de ceață, și i se topi sgomotul asurzitor. Iordan șovăi o clipă, cotropit de o dorință nestăpânită de-a se întoarce pe șantier. Tractoarele fuseseră la gară, și aduceau de acolo mașini noi pentru șantier, și le urmau excavatoarele cele noi. Pe șantier de-abia avea să înceapă viața..

Iordan stătu în cumpănă câteva clipe, apoi îl învinșe întristarea și simțământul vinovăției. Porni mai departe, pe șoseaua noroioasă, mușcată adânc de șenile. O mașină mică, verde-cenușie, trecu spre șantier în viteză, și-l stropi de sus până jos. Iordan nu băgă de seamă. Mergea înainte. Și în curând îl înghiți negura.

Iar pe când el bătea drumurile spre Ovidiu, pe șantier se mai simțea ceva din încordarea zilei trecute. Un dulgher vroi să plece. Era șef de echipă, meșter în meserie, și venise cu câțiva oameni, cu echipa decă oarecum gata făcută. Aceștia acum șovăiau; unii vroiau să-l urmeze, alții dădeau îndărăt:

— Dece să plecăm? N'auzi ce zicea tovarășul ăla ieri?

— Păi nu plecăm dela Canal, spunea meșterul; mergem la Poarta Albă...

Se iscase aproape o ceartă, când deodată apărură primprejur, Negoia Mizea, Mârzali, și încă vreo câțiva comuniști, care se amestecară printre oameni, întrebând cu vioiciune:

— Ce e, frate? Vrea să plece? Cine, meșterul? Lasă-l să plece.. Ce, parcă nu poate fi șef de echipă unul din voi? Du-te, meștere; dar ia zi

meștere: dumneatale de unde ești? De lângă Brăila? Ce, ai pământ acolo? Așa, cinci-șase pogoane — da' de vie?

— Nu, frate, care vie... îngână cellalt, încolțit. Unul din dulgheri interveni:

— Ba da, tovarășe, are vie, are avere...

— Aha, meștere, ți se vede părul de lup pe sub blana de oaie! striga Negoită Mizea, cu bărbia înfălțită în șalul lui portocaliu. Aha, meștere, te-am prins! Apăi să faci bine s'o întinzi de-aici și să lași oamenii în pace, să se hotărască singuri, după capul lor...

Iar Mârzali spunea tare:

— Un om mai puțin, nu-i pagubă — mai cu seamă că-i neam de chiaburean... Lasă, du-te, că nu moare șantierul fără dumneata...

Meșterul plecă, plouat. Alții se răsândeau și spuneau sus și tare că rămân pe șantier. Pretutindeni, unde se isca tulburare, apăreau grupuri mici de comuniști care-i luau din scurt pe cei cu gura mare:

— Dece vrei să pleci? Pleacă tu, lasă-i pe alții să se hotărască după capul lor...

La excavații, Gelal și cu încă vreo doi căruțași comuniști lăsară lucrul auzind zarvă în preajma lui Ceadâr. Se repeziră într'acolo. Mitică Rusu se dădu jos de pe draglină și veni în goană.

— Ce? Nu sânt slobod să plec? se vâicărea Ceadâr. Sânt sărac, sânt bătrân; **ben kartman**...

— Ba da, pleacă! îi zise Mitică Rusu cu asprime. Pleacă și tu și fii-tău. Dar flăcăul ăsta, — ce-i cu el?

Se uita la Niculăiță al Mocanului, care părea șovăitor și stătea nehotărât, cu căciula mișoasă înfundată pe sprâncene. Svârlea pe sub căciulă priviri sfioase când la Ceadâr, când la muncitorii care-i înconjurau. Gelal zise:

— Asta săracul e cam rudă, da' mai mult rob chiaburului decât rudă... Dă-l în plata răului, Niculăiță, că tot nu-l moștenești și tot n'o să-ți dea nimic...

— De asta ți-i grije, tovarășe? întrebă Mitică Rusu. — Ia lasă-te de gânduri de-astea, că ești tânăr, și'ncepe o vreme când nu se socotește omul după avere... Să vii la mine, să te'nvăț meserie, să te vedem muncitor, așa, sănătos, coala, nu să-ți curgă mucii după bacșișul chiaburului.. Nu-l vezi pe Mârzali al lui nea Gelal? Sau pe soia-sa? Fata în iarna asta iese excavatoristă. Iar tu ce faci? Pleci de pe șantier?

Niculăiță al Mocanului își repezi căciula pe ceafă și răspunse cu un fel de supărare:

— Ba nu plec! Ce, am zis eu că plec? Să plece dumnealui, că are la ce să se ducă. Eu...

Își scuiă în palme, le frecă zdravăn și le arătă:

— Asta mi-i averea...

Iar pe când Ceadâr și Suliman, întunecați, otrăviți de ciudă, se depărtau prin ceturile stepei, pe șantier se răspândi ca fulgerul vestea că se ține adunare pentru îndreptarea greșelilor la salarii. Incepură să roiască de pretutindeni pâlcuri de oameni în straie stropite cu var sau noroi, mulți încălțați în cisme de cauciuc până la șolduri, apoi dulgheri care rămăseseră cu ciocanul în mână sau cu metrul în buzunarul dela piept al salopetei,

mecanici, șoferi, căruțași. Curgeau din toate părțile și se înghesuiau în mijlocul barăcilor, întrebându-se cu însuflețire.

— Ce e? Ce-au zis? Ce facem?

Nu mai era încordarea nesănătoasă din dimineața trecută. Maștei simțise asta dela început. Stătea mai la o parte și se uita la ce se întâmplă, trăgând din când în când cu coada ochiului la șoseaua ce se întindea spre depărtări, și pe unde trebuiau să sosească mașinile cele noi, mașinile cele mari. Aici însă, mulțimea aștepta. Pe o tribună improvizată din câteva scânduri se urcară Zusman, Pangrati, Jurașcu, Mitică Rusu. Se născuse undeva dincolo de zarc, un vânt subțire și rece care destrăma negurile. Zusman vorbea:

— Tovarăși, greșit s'au socotit uneori salariile. Se va cerceta; se vor calcula din nou pe cât se poate. Și, ca să fie supravegheată treaba asta, partidul a luat inițiativa să se organizeze un comitet din colectivul de muncitori de pe șantier! Chiar acum, vom alege comitetul.

Și în clipa aceasta apărură în depărtare coloane de tractoare și mașinării de săpat pământul. Mitică Rusu le zări și se schimbă la față. Strigă:

— Tovarăși! Au sosit primele excavatoare din Uniunea Sovietică! Au sosit primele bulldozere!

Și întinse mâna într'acolo. Mulțimea se întoarse ca un singur om. De pe primul tractor, mecanicul făcu semne, fluturându-și mâna. Ii răspunseră sute de alte mâini. La tribună, glasul lui Mitică Rusu răsună iar:

— Propunem ca să facă parte din comitetul muncitoresc următorii tovarăși...

Și pe când rostea nume după nume, întrerupt de aclamații, mașinăriile uriașe intrară vuind din motoare, uruind din șenile, salutând parcă șantierul cu puternicele lor articulații de metal.

III

Furtuna

1

Restaurantul lui Panaitaki era, ca de obicei, gol. Panaitaki nu plătise lumina electrică și-acuma cățarat pe o masă se căznea să aprindă un „Petromax” atârnat în mijlocul tavanului. Mateica ședea la o masă din fund, în întuneric, cu Udriștoi. Se întoarse cu cotul pe speteaza scaunului și zise:

— Măi, Panaitaki! Ce-ți trebuie atâta lumină? Pune și tu colo, două lămpi de gaz, și basta!

Panaitaki renunță și se dădu jos de pe masă. Deși în fundul restaurantului era umbră adâncă, afară de-abia se iăcea seară — o seară timpurie de toamnă. Salcâmii se frământau apăsați de vânt, și dincolo de stradă, printre două căsuțe de piatră și lemn vărui, se zărea marea învolburată de un vânt rece, bătând în cenușiu, o culoare urâtă și dușmănoasă. Era înspumată până departe, și de jos, de sub falezele de lut, se auzea vuetul talazurilor ce se spărgeau. Panaitaki se duse până la geamlâcul ușii și se uită afară, absent. Nevastă-sa croșeta, cu capul ei de corb bolnav aplecat asupra undrelelor.

La masa din întuneric, Mateica aprindea o țigare, iar Udriștoji își turna un pahar de vin. Sticla se ciocni de câteva ori, repede, de marginea paharului. Mateica ținu la o parte chibritul aprins la care tocmai era pe cale să-și aprindă țigarea, și-l privi atent pe Udriștoji. „Ce, tremură?” se întrebă Mateica. Udriștoji era într’adevăr galben, cu trăsăturile descompuse. Șoptea:

— Spuneți-mi dumneavoastră. Eu nu știu ce să fac. Imi vine s’o întind. Ce, poți să fii sigur? Nu poți..

— Nu, zise gânditor Mateica. Nu poți să fii sigur..

— Vedeți? Și-atunci, eu ce să mă fac? S’o întind? Să stau aici? Dacă stau, mă puteți dumneavoastră scăpa?

Mateica tăcea. Stătea cu spatele la ușe; de aceea Udriștoji nu-i deslușea trăsăturile. Nu știa ce gândește Mateica, și asta-l îngrijora. Se aplecă peste masă:

— I-ați văzut zilele trecute, când s’a făcut zarva aia? Când au intrat comuniștii între ei s’au potolit. P’ormă au început să nu mai plece oameni! de pe șantier. Ei, și-acuma comitetul ăsta de muncitori, vă spun la sigur. mă bagă’n pușcărie! Li simt eu cum umblă să mă’nhațe! Mereu cu întrebări, cu ședințe, cu ancheta asta care-a’nceput... Vor să mă’nnebunească, să-mi pierd capul, și atunci să mă’nhațe! Uite, azi, abia am putut scăpa să vin aici, să-mi aduc niște lucruri... într’un loc, de unde să le pot lua la nevoie...

Șoptea înfrigurat, și avea mișcări nervoase. Deodată vroi să ia paharul și-l răsturnă. Șterse masa cu mâna. Mateica privea gânditor mâna tremurând care ștergea masa. În sfârșit, vorbi cu glas scăzut:

— Mai ai ceva pe șantier?

Udriștoji râse nervos, dând din umeri:

— Mai am... dar ce contează? Pielea s’o scap...

— Pielea, pielea... Nu pielea ți-ai pierde-o. Ai face câțiva ani de închiisoare...

Udriștoji râse iar, un râs galben, otrăvit:

— Cineva tot și-ar pierde pielea..

Și se uită la Mateica, dar acesta era o mătăhală neagră. Deodată Mateica se’ntoarse cu vioiciune către Panaitaki care, la teighea, aprindea lămpile cu petrol:

— Mai lasă așa, două minute!

Supus, birtașul slab și cu mișcări adormite suflă în lămpi și se duse iarăși la fereastră să privească marea, care acumă putea fi numai ghicită, zid negru înălțat până la orizontul pierdut în întunecimi.

Mateica tăcea. În sfârșit murmură:

— Da, trebuie să pleci... Bani destui ai?

Udriștoji se speria de tăcerea lui. Ij era frică de Mateica, și îndrăzneala sa de adineauri față de Mateica îl speria tot pe el. Tăcerea lui Mateica putea ascunde mânie — dealtfel așa și fusese — astfel că Udriștoji răsuflă ușurat la primele cuvinte ale șefului său, și răspunse cu o grabă slugarnică:

— Am, am destui... chiar că am uitat să vă dau partea dumneavoastră din zilele astea...

Și îi întinse pe sub masă un pachet gros de bancnote. Mateica le

vări în buzunar, aruncă una pe teigheaua udă încărcată cu pahare goale, și ieși, urmat de Udriștoiu. În prag, întrebă:

- Pe unde o iei?
- Pe aici, spre centru...
- Când pleci din Constanța?
- Păi... astă seară. Cu autorapidul...
- Bine. Noroc.

Și fără să-i întindă mâna, Mateica se depărtă în direcția opusă. Udriștoiu rămase o clipă cu ochii după el, apoi dădu din umeri și, galben, îngrijorat, plecă pe străduța biciuită de vânt.

Mateica se duse pe lângă mare. De acolo, de sus, vedea la picioarele falezei plaja pe care valurile împingeau semilune largi de spumă, ciudate mișcări albe în învălmășeala sură a pământului și a mării. Vântul suera asurzitor. Mateica umbla mormâind. Il înfuriase grozav amenințarea proastească a lui Udriștoiu, și-l făcuse să simtă încă odată cât de nesigură îi era situația.

Când ajunsese în sfârșit la căsuța dărăpănată din Tabășirî, fața îi era crispată și posomorită. Bătu, și Dona îi deschise. În cele nici două săptămâni de când stătea acolo, se făcuse și mai palidă, și căpătase o înfățișare bolnăvicioasă, iar ochii îi luceau ca unui bolnav de friguri, deși se însănoțise după câteva zile de febră, fără ca nici ea nici Mateica să fi știut de ce boală anume suferise. Acuma rămăsese numai cu aerul acela suferind și cu o dorință nestăpânită după băuturi tari, pe care Mateica i le aducea, cumpărate pe sub mână dela barul de noapte. Ii deschise ușa și se dădu la o parte fără un cuvânt, apoi încuie din nou, și se așeză cu valiza pe genunchi. Mateica aruncă o privire asupra pereților, pieptenilor, sticlelor, cutiilor cu capace de aur și mânere de bagă strălucitoare. Dona își făcea unghiile, se pleptăna și se pudra în fața oglinzii dinlăuntrul capacului. Mateica se plimba prin odaia mizeră și igrasioasă. Afară vâjăia vântul.

— Mi-a plecat și ultimul om, zise Mateica. Dona tăcea. Mateica urmă:

— Dacă-l puneam să rămâie pe șantier, până la sfârșit era arestat și dat în judecată, foarte curând. Iar la anchetă putea să-i scape o vorbă, și să mă dea de gol. Așa că i-am spus să se care. Măine o să se afle pe șantier că a fugit, și-o să fiu tras la răspundere. Eu l-am angajat, așa că eu trebuie să răspund de el... Auzi?

Dona nu răspunse numaidecât. Inchise trusa de toaletă, și-l privi cu ochii ei verzi din care Mateica nu putea citi nimic:

— Dece-mi spui mie toate astea?

Mateica se opri din alergătura agitată prin odaie și se îngălbeni. Voi să răspundă ceva grosolan, dar se stăpâni. În schimb, zise cu un zâmbet silit:

— Nu mai prea am ce căuta aici...

— Cum, nu ai? Un om ca dumneata, ar trebui să poată reface un grup..

— Un om ca mine... un om ca mine... Nu uita că mă lupt împotriva comuniștilor!

Dona tăcu. Mateica ar fi vrut să-i citească în ochii verzi. Nu se mai simțea sigur în fața ei. Nu știa dacă mai are pentru el aceeași admirație pe care o mărturisise aproape pe față în scrisorile ei către Pangrati și la prima

lor întâlnire. Acum era parcă depărtată, stăpânită de gânduri pe care el nu le putea înțelege și nici măcar ști. Se plimba prin odaie cu pași mari, cu cizmele pline de noroi. Nu îndrăznea să-i spună ce voia. Să-i dea un bilet închis către Caraman? Nici asta nu se putea... Dar dacă-i spunea ei, își pierde cu totul orice preț în ochii aceia verzi în care nu putea citi... Simțea nedeslușit că dacă-i spunea, Dona nici măcar nu l-ar mai privi. Ar pleca numai decât, și pentru totdeauna...

Stătură multă vreme în tăcere, amândoi. Dona fuma țigări americane strecurate prin contrabandă de pe un cargobot suedez care încărcă mărfuri în port. Mateica se așezase pe pat, cu mâinile spânzurând între genunchi. Dona murmură:

— Am să mă'ntorc deseară la București.

Mateica tresări:

— Dece?

Dona zise fără să se uște la el:

— Ai ceva de transmis?

Mateica o întrebă, cu glasul schimbat:

— Dece pleci?

— Sunt curier, nu ? zise Dona zâmbind rece. Cred că domnul Caraman vrea să audă ce-i pe aici...

— Așa.. Ei, spune-i ce-i pe aici, zise Mateica. Știi foarte bine ce-i pe aici...

Și, cu un zâmbet strâmb, nerușinat, adăugă :

— Cred că n'ai să-i spui chiar tot.

Și întinse mâinile spre umerii ei.

Noaptea, în drum spre gară, umblând pe strada măturată de vântul dinspre mare, care înăbușea glasurile și fura cuvintele, Mateica se hotărî să-i spună ce nu îndrăznise să-i spună până atunci. Despărțirea, în căsuța dărăpănată din Tabășirî, îl făcuse să-și recapete siguranța și simțământul de superioritate față de Dona.

— Să-i spui domnului Caraman că am pierdut toate pozițiile... Oamenii nu mai pleacă de pe șantier... Plecau, dar acum s'a terminat și cu asta. Acuma, sânt eu în pericol direct. Spune-i așa : Mateica e de părere că trebuie să plece de pe șantierul ăsta... și poate chiar dela Canal..

Dona umbla alături de el, în tăcere. Mateica adăugă :

— Și vino cu răspunsul cât mai repede... Nu-mi convine să stau în gura lupului...

Cu un fel de dulcegărie grosolană, încheie :

— Și-ași vrea să-ți văd ochisorii cât mai curând...

— ...păpușo, zise Dona.

— Cum ?

— Ți-am terminat fraza, murmură Dona. Mateica nu răspunse și o privi bănuitor : tonul ei fusese glumeț sau disprețuitor ? Nu-și dădea seama. Dar deodată îl cuprinse iar nesiguranța și oarecum teama față de ea. Se gândi cu spaimă : „Toate îmi merg strâmb...”

Când sosi Iordan la Canarâ, domnea acolo o ceață deasă care ieșea din Siut-Ghiol și din mare și învelea totul în perdele groase, albe, ce ve-

neau neîncetat dinspre apă și urcau pe înălțimile teșite, cuprinzându-le. Iordan umblă prin ceața aceea nepătrunsă, coborî în vale spre mare și deodată auzi bubuit de explozii înăbușite în negură. Trecu peste șine de cale ferată lucitoare de umezeală și intră pe șantier. Il căută pe Bănică, întrebă de el și află că dacă nu e la școala de macaragii trebuie să fie în baracă, sau la sediul organizației U.T.M. Dar nu-l găsi nici într'un loc nici în cellalt, ci-l întâlni din întâmplare. Bănică se îndreptă spre râpa înaltă ce-și ridica fruntea cenușie prin aburli reci și de unde se auzeau detunăturile. Iordan îl strigă pe nume. Bănică se opri, îl recunoscu, și-l întrebă, uimit.

— Ce-i, tăicuță? Ce-i cu dumneata pe-aici?

Iordan șovăi, apoi zise cu o veselie silită, prin care se străvedea întristarea:

— Ei, am venit să caut de lucru...

Bănică îl cercetă cu aceeași uimire, apoi vorbi:

— Cum să cauți de lucru? Acolo n'aveai?

Iordan se întunecă și întrebă:

— Măi, tu ai vreo treabă?

— Mă duceam să-i spun ceva lui Tudoriță...

-- Lasă-l pe Tudoriță în pace... că am o vorbă cu tine. Da, da: pe el lasă-l, că-i mai crud la minte; tu ești mai copț... Da' spune-mi unde să-mi așez oasele, că mi-am tocit picioarele umblând...

Bănică îl duse cu sine către barăciile de locuit. Iordan însă, înainte de a intra, îl opri și zise:

— Hai să ședem aici... Las'o dracului de baracă. Parcă mi-e greu să văd oameni în ochi...

— Dece să-ți fie greu? Ți-a făcut cineva ceva?

— Nu... nu de-aia. Hai să ședem aici.

Și-l așează aproape cu sila pe Bănică lângă el, pe un cub de beton din care ieșeau niște scoabe de fier, și al cărui rost nu se putea intelege. Iordan gemu când se așeză:

— Mă dor șalele de umblet...

Apoi își răsuci o țigare și și-o aprinse. Bănică îl întrebă:

— Tăicuță, ai vorbit chiar serios, că vrei să te angajezi aici la Canară?

— Da... chiar așa și vreau...

— Păi dece? Dece vrei să pleci de acolo?

— Nu vreau eu, zise Iordan amărît. Nu vreau eu. Dar trebuie. Altfel nu se poate...

— Dece?

— Iaca dece...

Și Iordan începu să-i povestească fiului său, încet, arare, tot ce se întâmplase pe șantierul dela N. Imprejurul lor se îndesi și se întunecă negura. La ceasul mesei de seară trecură grupuri de umbre și roșuri de glasure; și se apropie noaptea. Din când în când venea de departe freamăt de valuri, foșnet de stufărișuri pieptănate de vânt. Uneori izbucneau cutremurătoare salve de bubuituri, și duduie de mari prăbușiri dinspre zidul carierei de piatră. Alteori, intrau pe linii trenuri goale, sau plecau trenuri încărcate cu piatră. Dar cei doi, tatăl și fiul, ședeau pe cubul de ciment umezit de ceață și vorbeau cu glas scăzut, uitând de tot ce se petrecea împrejur.

Iordan, altă dată atât de vesel, cu glasul lui gros și puternic, Iordan care totdeauna vorbise prea mult și prea tare, descrescînd frunțile și trezind răsete la cei din preajmă, acum vorbea cu un glas stins și întristat, și pentru prima oară de multă vreme nu mai trase vreuna din mînciunile lui glumețe, care-i bucura pe ascultători.

— Măi copile, murmură el, îți vorbesc cum ași vorbi singur, cu sufletul meu. Am greșit, și-ași vrea să-mi îndrept greșala; dar cum? Nu mă mai pociu întoarce acolo. Dă-ți și tu cu socoteala. Nu-i mai pot privi în față pe Achim, săracul, sau pe Micluț. Oameni care mi-erău prieteni. Cum o să se uite ei acuma la mine? Spune și tu...

Dar Bănică tăcea. Iordan era prea plin de suferința lui și nu se putea opri:

— Vezi tu, măi fii-miu; și-ar da oamenii ăia și sângele pentru ce facem noi aicea la Canal; și eu mi-am bătut joc de ei, măi, mi-am pierdut cîntea față de ei, of, of, of, măi Bănică...

Flăcăul întrebă:

— Dar cum te-ai pornit, tăicuță? Din ce-ai început?

— Nici eu nu știu cum s'a pornit. Au început a răcni, odată s'a grămădit o mulțime de parcă era la bălci, și toți dădeau cu gura; și-apoi greu a fost pîn'am început, că pe urmă nu m'am mai oprit...

— Ce-aveai pe suflet, tăicuță, de te-ai pornit așa?

— Ce-aveam... Aveam eu ce aveam... Tu nu știi cum s'au socotit salariile pe luna asta la noi.. În bătaie de joc. Poate or fi făcut vreunii și dinadins. Mormăiau oamenii și înjurau prin toate colțurile. Numai că, vezi, niciunul n'a fost nebun ca mine; una e să te necăjești și să blestemi, și alta e să sbîri ca mine: „hai, să plecăm, să lăsăm șantierul în plata Domnului...”

— Adevărat, murmură Bănică. Rău ai făcut...

— Sigur că rău am făcut, păcatele mele, căpătănă bătrână și seacă, zise Iordan bătîndu-se cu pumnul în frunte. Sigur că rău am făcut. Și din ce am eu mai mare necaz? Că m'am luat după gura altora. Nici măcar nu m'am luat după capul meu. M'am luat după gura altora...

Bănică întrebă cu vioiciune:

— Da? Vasăzică nu dumneata ai început?

— Nu, fire-ași... nu, nu ți-am spus? Că și tu parc'ai fi surd, zise Iordan supărat și amărît. — M'am luat după niște haimanale de chiaburi căruțași, că avem și podoabe de-astea pe șantier... Eu îi dădeam cu gura și mi se turburase mințile; și-i vedeam pe ei cum se dă după alții și se ascund, și sbiară: — „Plecăm! Plecăm!” Iară eu, măcar că vedeam, nu pricepeam și-i trăgeam înainte, nebunul de mine...

— Așa, murmură Bănică. Așa... Și-i știi pe care strigau?

— Ia mai lasă-mă în pace... De ei îmi arde mie acum? Imi arde de mine, nu de ei...

— Nu, tată, spune-mi: îi știi? Ii cunoști?

— Ii cunosc, lua-i-ar ciuma, îi cunosc... Ii cunoaște și Achim, și Mârzali, și Gelal și oricine... S'au și cărat, când au văzut că nu le merge să-i tragă și pe alții cu ei. Li s'a făcut frică și au șters-o tot în ziua aia... adică eri: de eri pînă azi am tras o noapte de parc'ar fi trecut peste mine o sută de ani... of, of, măi Bănică, măi, ce mă fac? Incotro s'o apuc?

— Da' ia zi, insistă Bănică urmărind un gând al său: — ia zi, tăicuță: și dumneata crezi că și la administrație, la salarii, sânt niște hotomanj de ăștia?

— Ce-mi pasă mie de ei? oftă Iordan. Ce mă ușurează pe mine că sânt alții niște păcătoși? Or fi ei, de bună seamă, or fi... da' ce folos am eu din asta! Nicj un folos. Ujite-mă în ce hal am ajuns: cum mai dau eu ochi cu Achim, cu Micuț, cu Gelal?... cu Maștei? Și-apăi cu...

Mai vroi să spuie un nume dar renunță și amuți, înmărmurit în măhnire.

Tăcură o vreme. Bănică se gândea încordat, încruntându-și sprâncenele negre și groase ca ale lui tată-său. Apoi, într'un târziu, întreabă:

— Și-acuma, ce vrei să faci?

— Ce să fac? Am venit și eu aicea... poate oi găsi de lucru... Și nici singur n'oiu fi, că mi-e urât. Și-mi cade greu să leg prietenie cu alți oameni, că ei n'ar ști ce am făcut eu... Iar să plec dela Canal nu pot; că m'am învățat aicea, și tot visez să-l văd când o fi gata...

— Știi, zise Bănică, știi, tăicuță, că pe aici o să treacă? Ujite, pe-acolo...

— Cum, pe-acolo? întreabă Iordan, privind râpa luminată nedeslușit de faruri electrice înșirate pe stâlpi.

— Păi la anul, în 50, o să aruncăm în aer tot dealul ăsta, și o să intre canalul în ghiol, spre Tașaul...

— Așa o să arunce în aer un deal și la noi, la N..., zise Iordan.

— Da, dar aici o să facem și o uzină electrică, cea mai mare din Dobrogea; mult mai mare decât a voastră, zise Bănică zâmbind. Iordan răspunse cam întăritat:

— Da, dar a noastră nici nu știi tu ce greu a fost până am făcut-o, băiete! A fost o muncă de-o s'o țin minte toată viața!

— Tot acolo ți-a rămas inima, tăicuță, zise Bănică râzând ușor. Ii puse lui tăică-său mâna pe umăr. Dar Iordan se îngălbenj și murmură:

— Tu nu crede că mi-am rupt eu inima de prietenii mei și de șantier... Tu ești tânăr, și nu, știi...

Bănică îl privi o clipă cu blândețe și zise:

— Tăicuță, uite ce zic eu că trebuie să faci... M'am gândit, și-am cam înțeles c'asa ar fi bine: să te'ntorci pe șantier și să vorbești cu nea Achim și cu ălalți tovarăși cum ai vorbit și cu mine. Că lor li-i drag de dumneata, și-o să vrea să te ajute, nu să te calce'n picioare, nici să-ți facă cine știe ce rău. Așa. Și când ai fi acolo, stai, lasă-mă să-ți spun și pe urmă-mi spui și dumneata ce vrei... când ai fi acolo, să te pui cu tot dinadinsul împotriva tâlharilor și șerpilor care s'au strecurat acolo. Că e un cuișbar, după câte înțeleg eu, de mai mare dragul. Ascultă-mă pe mine, că măcar că ți-s copil, de când sânt pe aici am înțeles și-am învățat și eu multe. Acdo la voi pe șantier e-o luptă grozavă; că tot ce mi-ai povestit dumneata înseamnă că a fost pus la cale și scormonit, nu așa, din întâmplare. Ei, și'n lupta aia să te întorci dumneata, și să nu te lași; nu-mai așa ștergi ce-ai greșit, și'nă n'o să rămâie nici urmă; ba o să te strângă în brațe prietenii dumitale, și-o să fie mulțumiți și mândri de-un tovarăș ca dumneata. Așa să faci, tăicuță și n'o să-ți mai fie sufletul amar...

Iordan oftă, dar nu răspunse decât târziu :

— Nu pot...

— Dece nu poți tăicuță ?

— Nu pot, măi copile... Mi-e nu știu cum... să mă duc îndărăt...
Mi-e rușine de oameni...

— E bună rușinea, dar dacă ți-e rușine să-ți faci datoria, mai bine o dai dracului de rușine, zise Bănică. Iordan însă clătină din cap cu îndărătnicie :

— Nu... nu pot...

Apoi, cu aceeași șiretenie copilărească pe care o avusese 'n glas și în privire cândva, de mult, vorbind cu Maței, întrebă :

— Măi Bănică... aici la voi... nu poți tu să-mi găsești un loc ?

Prin ceața pe care-o tăiau pătratele și dreptunghiurile de lumină ale ușilor și ferestrelor, trecu un grup gălăgios. Bănică desluși unul din glasuri și strigă :

— Tudoriță !

— Hău ! răspunse Tudoriță. Se desprinse dintre ceilalți și se apropiе, vorbind :

— Ce vrei, măi ? Zi-i iute, că mă duc la masă ; crăp de foame !
Și ci-că ne-a făcut azi chiftele cu sos de...

Deodată-l recunoscu pe Iordan și se întrerupse, uimit :

— Tăicuță ! Ce-i cu dumneata pe aici ?

— Șezi jos, mănăule, zise Bănică, și-ascultă...

Și iarăși începură povestea dela capăt ; Iordan vorbea dar nu mai arăta mâhnirea și descurajarea dinainte, ci o ciudată neliniște, și de câte ori Bănică adăuga ceva la povestirea lui, vreo lămurire pentru Tudoriță sau o părere a sa, Iordan se întrerupea și-l privea cercetător și îngrijorat. În sfârșit, Bănică rosti :

— Asta e... și acuma ci-că nu se poate duce. I-am spus ce-ai auzit și tu acuma. Cum să nu se poată duce ?

— Păi dē, zise Tudoriță. Dē. Cam greu o să-i fie acolo...

— Așa-i ? sănț înfrigorat Iordan. Așa-i ? Nu, nu pot. Nu se poate...

— Și ce-i dacă-i cam greu ? îi răspunse Bănică lui Tudoriță. Și ce-i dacă-i greu ? Doar chiar el zice c'a greșit și că vrea să îndrepte ce-a făcut ; ce, o să-i fie, ușor ? O să-i fie greu ; dar îi stă'n puteri, nu e să zici că nu poate...

— Asta așa e, zise Tudoriță întorcându-se către Iordan. Are dreptate Bănică, tăicuță...

— Tu taci, măi prostule, răspunse Iordan necăjit. — Ție ți-e foame măi și ești cu gândul la mâncare, nici nu ascuți ce vorbim noi alcea... Ia zi, urmă el vorbindu-i lui Bănică : — aici la voi, nu-mi poți găsi un loc ? Ai ? Așa-i că poți ?

Bănică stătu o clipă mut. Se făcuse palid. Se uita la pietrișul de pe jos, și la lucirea umedă a unor șine de cale ferată lovite de lumina unei ferestre. Apoi rosti cu glas scăzut :

— Chiar să pot, nu ți-ași găsi, tăicuță...

— Cum asta, măi ? întrebă Iordan tulburat. Dar gălesc eu și fără tine !

— Chiar să găsești dumneata fără ajutorul meu, urmă Bănică,

m'ăși duce la sindicat și-ăși spune să se puje contra la angajarea dumitale, tăicuță...

— Dece măi? întrebă iarăși Iordan. Răgușise, și-i tremurau buzele

— Dece? Fiindcă locul dumitale-i la N... cu tovarășii dumitale, cu prietenii, — și cu dușmanii; acolo unde-i greu, tăicuță. Dar la greu e și cinstea mai mare, și dumneatale doar după asta umbli..

Iordan protestă, se împotrivi, întoarse lucrurile pe toate fețele; dar Bănică repeta statornic:

— Acolo e locul dumitale. Acolo trebuie să te duci...

În sfârșit Iordan amuți, și căzu pe gânduri. Gânduri apăsătoare, căci răsufla greu și ofta. Bănică tăcea și el. Tudoriță așteptă o vreme, apoi zise:

— Eu nu mai pot sta, că pierd masa...

Ceilalți doi nu-i răspunseră, și Tudoriță plecă. Rămas singur cu Iordan, Bănică murmură:

— Ascultă-mă tăicuță, pe mine, că am dreptate, și o să fie bine... Și o să ai inima ușoară...

Iordan ofta și se ridică greoiu, apoi porni fără un cuvânt. Bănică se ținu după ei:

— Tăicuță... te duci la N...?

Iordan răspunse cu glas înăbușit:

— Mă duc... mă duc...

Și se depărtă în noapte. Bănică îl urmări mult timp cu ochii, până-l zări pierind printre locomotivele îngrămădite la intrarea pe șantier. Dacă l-ar fi putut însă zări și mai departe, l-ar fi văzut cum merge încet pe drum, și, după câțiva pași se oprește, îl întreabă ceva pe un drumeț care trecea prin zona rotundă de lumină a unui felinar electric, și cum se depărtează în noapte, nu spre depărtatul șantier dela N..., ci în direcția opusă.

3

A doua zi Maftei era la Canară și discuta cu Huszar, Rafail și ceilalți din biroul organizației de partid. Era nedormit, tras la față și cutele din jurul gurii adâncite îi aspreau chipul.

— La voi n'au fost întâmplări de astea, zicea el uitându-se dela unul la altul. Huszar dădu din cap și vorbi cu mândrie:

— Apoi, tovarășe Maftei, la noi sunt muncitori conștienți..

Maftei citi și pe fețele celorlalți aceeași mândrie și încredere; fruntea i se descreți ușor și ochii i se luminară. Cu o umbră de veselie în glas, zise:

— Ia nu vă mai făliți așa... Ai de-aici sânt muncitori vechi, și-aveți mulți membri de partid din 45... Dincolo, eri-alaltăeri erau la plug... Iar comuniștii sânt încă prea puțini. Organizația nu poate cuprinde încă tot șantierul... Și eu de fapt de asta am venit la voi: să vă fur niște oameni..

Deodată celorlalți le pieri zâmbetul de pe buze. Huszar zise:

— No, apoi tovarășe Maftei, că ai noștri's toți în producție. Nici unul n'avem liber...

— Știu, zise Maftei. Știu. Dar m'am pus de acord și cu tovarășii dela sector: o să dați oameni în orice caz.

— Apoi o să sufere producția, tovarășe! vorbi Huszar necăjit și întăritat. Ceilalți încuviințau. Maței vorbi cu oarecare asprime:

— Stai, nu așa. Canalul numără peste zece șantiere ca al vostru. Ce, Canaraua e buricul pământului? Uzina electrică dela N... care dă energie până- aici, cine-a făcut-o? Voi?

Huszar se împotrivi cu încăpățănare:

— Las'că facem și noi una, aud că-i programată chiar în iarna asta...

Maței răs:

— Nu schimbă vorba... Ce-are-aface uzina voastră? Eu vorbeam de ajutorul între șantiere!

Afară răbufniră două explozii, cutremurând geamurile. Apoi încă patru, grăbite. Ferestrele zuruiau la fiecare detunătură ce izbea urechea ca o lovitură de ciocan. După ce se potoliră ultimele uruituri de pietrărie, Rafail mormăi:

— Au vrut și minerii să ne uităm vorba...

Toți cei dimprejur isbucniră în răs. Râdea și Maței:

— Tot n'o schimbăm! Ei, asta e situația: șantierul dela N... are nevoie de ajutorul vostru. Acolo este în curs o bătălie. Nu cu atâta gălăgie ca a voastră, de spargeți ferestrele; de fapt, nici nu se observă decât din când în când. Dar e o bătălie, pe viață și pe moarte. O s'o câștigăm; dar mai avem nevoie de întăriri. Sânteți de acord să trimitem acolo, în producție, băgați de seamă ce vă spun: în producție, niște tovarăși încercați?

Bărbații din jurul mesei se uitară unul la altul. Rafail dădu din cap către Huszar ca și cum i-ar fi spus: „Nu vezi că trebuie?” Huszar răsuflă adânc și zise:

— Apoi să vă dăm... Și dacă vă dăm, măcar să vă dăm buni!

— Buni? întrebă Rafail. Ce-o să mai țipe inginerii, mamă-mamă!

— Să țipe, zise Huszar cu hotărîre. O să creștem cadre noi, că de-aia ni-s la Canal!

— Așa, tovarășe Huszar, vorbi Maței. Huszar se scărpină după ureche:

— No, tineri să fie, îi bine?

— Bine, zise Maței.

— Excavatoriști îi bine?

— Bine.

Rafail sări:

— Ce, vrei să-l dai pe Bănică?

— Nu că vreau, numai că îl și dăm! zise Huszar. Rafail oftă:

— Abia m'am muncit cu el să-l învăț meseria...

— Las'că mai ai și pe alții, zise Huszar, și urmă: Ar fi bun și frate-său; îi cam moale la fire, nu-i ager ca Bănică; dar îi brigadier, fruntaș în producție...

— Ce meserie are frate-său? întrebă Maței.

— Mîner...

— Bun. Iarna asta se deschide carieră de piatră la kilometrul 12, sub deal.. Ei, altul?

— Aștia îs doi...

— Mai trebuie, zise Maței zâmbind. Mai trebuie...

La vreun ceas dela convorbirea aceasta, Maței îl întâlnește pe Bănică pe șantier. Flăcăul unsese cablurile unui excavator electric; era cu mânecele suflecate în ciuda gerului, și uns aproape până la coate cu vaivolină grasă, neagră. Maței îi spuse că partidul îl trimitea la N...

— Ce zici, vrei să te duci?

— Vreau, tovarăse Maței; mai cu seamă că sânt acolo niște bandiți pe care trebuie să-i dăm în gât...

— De unde știi? întrebă Maței.

— Apăi a fost taică-meu pe aici aseară, zise Bănică. Și-i povestii întrevederea sa cu Iordan

— Eu am înțeles așa, tovarăse Maței, urmă el după aceea, ștergându-și brațele cu o cârpă; — am înțeles că acolo-i un cuib de dușmani, care i-au sucit mințile lui taică-meu, și poate și altora...

— Bine ai înțeles, spuse Maței, grav. Și să știi că trebuie să-i urăști, nu numai pentru că-s dușmani ai socialismului, și ai Canalului. Ci și pentru că au răstăcit muncitori cinstiți, și cu inima curată, oameni de care-i păcat. Dar tată-tău o să se îndrepte. Trebuie să-l ajuți și tu, tovarăse. El nu-i muncitor în industrie, așa-i? E dela țară?

— Da... avea pământ... două pogoane și o litră.

— Așa murmură Maței, și urmă: — Iar despre ce trebuie să faci când vei munci pe șantier la N... o să vorbim astă seară. Ne adunăm cu toți cei care o să meargă acolo, și să vedem ce-i de făcut. Fjindcă să știi, că acum, în pragul iernii, trebuie să lovim acolo, chiar în inima dușmanului. Chiar în inimă.

4

Bănică nu-l găsi pe Iordan la N... și o bucată de vreme nu isbuti să știe unde este. Abia mai târziu, mirat și neliniștit, îngrijorat, veni din întâmplare la Canară într-o duminică, și află totul dela Huszar. Avu timp să-l mai vadă pe tată-său numai odată.

În noaptea de după întâlnirea lui Iordan cu fiul său, zăbovea ceață groasă pe mare. Unul din digurile dela Midia se întindea spre larg și se pierdea în ceață. Stâlpii înalți pe care erau atârinate reflectoarele acuma stinse, păreau fire de fum. De departe se întrezărea schelăria de metal a draglinei, un fel de momâie firavă, înaltă, cu marginile tulburate ca într-o oglindă aburită. Totul era înăbușit în vată, sunetele nu ajungeau departe, marea era neclintită și lucea ca untdelemnul, și digul părea a pluti în văzduhul aburos și rece.

În locul unde se despărțea digul de râpa țărmlui, se afla o baracă din câteva scânduri, adăpost de ploale. Aici, în jurul unui cazan de tinichea, ședeau câțiva oameni. Era întuneric. Doar câte o licărire a focului lumina o clipă un chip sbârcit, cu mustăți cărunte, sau o față bărbătească, bărboasă, de lipovean tânăr, sau privirea vie, inteligentă, a unuia care spunea:

— După o vreme ca asta, vine iară furtună...

— Ce vorbești, mormăia cel cu mustăți. Ce vorbești tu, măi Vanghele!

— Eu sânt pescar, moș Crăciune, și știu... uite, să-ți spuie și Ivan, că și el e pescar... la voi pe Razelm, când e ceață, Ivane, nu urmează...

— la lăsați-mă, se împotrivea cel numit moș Crăciun; ce, eu sânt dela munte? Il învață aterina pe calcanul bătrân..

Și încheie, cu glasul umbrat de un fel de mahnire și de necaz:

— Parcă nu ne-a ajuns furtuna de alaltăieri...

Ceialți tăcură. Vanghele mai vorbi prin întuneric:

— Ei... socotește că ești la război...

— Așa socotesc, mormăi Moș Crăciun. După aceste cuvinte nu mai adăugă nimeni nimic. Focul trosnea ușor, fără să poată nici înroși vasul de tablă, nici măcar risipi umezeala din aer. Reveneala și fâșiile albicioase de ceață pătrundeau peste tot, și mirosul de fum ce împânzea văzduhul umed de sub acoperișul de scânduri, era parcă și mai rece decât ceața. Fum rece, negură rece, și din când în când adierea ușoară a unui vânticel cu duh de ghiață.

Deodată un om apăru în deschizătura ce-i ținea loc de ușe barăcii. Era o umbră nedeslușită și un glas gros:

— Sara bună...

Oamenii așezați pe lăzi, pe cărămizi sau chirciți pe vine, murmurară:

— Bună... Bunăseara...

Cel de afară intră, se așează și el pe vine lângă foc și aruncă înăuntru un pumn de paie. O vâlvoare scurtă îi luminează o clipă fața în roșu. O față aspră, brăzdată, negricioasă, cu sprâncene groase, negre. Apoi totul recăzu în semi-întunecimea dinainte. Glasul cel gros întrebă cu fereală:

— Da'nu se lucrează...

— S'a dus inginerul nostru, răspunse Vanghele; s'a dus la Canară să întrebe de ce 'ntârzie trenul cu piatră...

— Aha...

După o tăcere, noul venit întrebă iarăși:

— Nu vă lipsește un om? Că eu caut de lucru...

— Ba ne lipsește, murmurară învălmășit oamenii, într'un chip neobișnuit, cu un fel de râs fără veselie.

— Apăi, zise noul venit, ași intra eu...

Lipoveanul Ivan întrebă:

— Ești muncitor vechi?

— De ani de zile numa' de sapă știu, și de târnăcop...

— Spune-i dumneata, moș Crăciune, zise lipoveanul, după o clipă de șovăială. Bătrânul zise:

— Mie-mi zic flăcăii ăștia Moș Crăciun, da' să știi dumneata că mă cheamă Crăciun, și de-aia glumesc ei așa. Ei, tineri, ce să le faci. Se joacă... Eu să știi că sânt macaragiu de meserie; cu un ajutor și cu flăcăii ăștia, lucrăm aici. Facem digul.

— E mare, zise noul venit.

— Mare? Nu e mare. Are un kilometru. Mare o să fie când o să fie de patru kilometri..

Străinul fluieră încet.

— Așa, vorbe Moș Crăciun. Noi sântem schimbul de noapte. Zi și noapte înaintează digul; mii și mii de tone de piatră; și o să iasă un port...

— De patru ori cât Constanța ! zise Vanghele.

— Tu taci, măi Vanghele, și lasă-mă să-i spui... Ei, poate că în 50, pe la vremea asta sau în 51 pe la început, e gata digul...

— Am auzit, murmură străinul. Am auzit. De aia am venit...

— Da, mormăi Moș Crăciun. Da, e lucru mare ; nu muncește oricine la așa ceva.

— Spune-i, zise cu tărie Ivan, lipoveanul. Spune-i.

Moș Crăciun tuși și întrebă :

— Tutun ai ?

Străinul îi întinse pe pipăite prin întuneric pacul de tutun. Macaragiul își răsucea țigarea :

— Aici e câteodată tare greu, toamna și iarna...

— Sânt furtuni, șopti Vanghele.

— Taci, măi grecule. Sânt furtuni. Și când e furtună, sar valurile pe dig, sar înalte și infuriate, să spele de pe el și macaraua, și vagoanele, și oamenii...

Și se opri. Apoi rosti cu greu :

— Alaltăieri s'a înecat unul din flăcăii ăștia...

Se făcu tăcere. Apoi noul venit vorbi :

— Las'că nu m'or lua ele chiar pe mine... Să știți că mă chiamă Iordan. Ia să-mi lipesc și eu o țigare...

— Bine, Iordane, taică, zise macaragiul.

În clipa aceea se auzi o sirenă țipând prelung prin ceață. Toți se ridicară împreună și ieșiră. Crăciun, bătrânul, îi puse mâna pe umăr lui Iordan :

— Vine inginerul... și vine și piatra. Eu mă duc să-mi văd de treabă...

Și mai stătu o clipă cu mâna pe umărul lui Iordan, apoi se'ntoarse și plecă spre capul digului, strigându-și ajutorul :

— Măă ! Scoală, mă, că a venit trenul !

Intr'adevăr, vagoanele intrară încet pe dig. Șinele provizorii se cutremurau sub greutate. De pe ultimul vagon sări jos un bărbat tânăr, în scurtă vătuită cenușie, dar cu capul gol. Căneva aprinse farurile și deodată totul fu scaldat într'o lumină blândă, topită, albă ca laptele. Draglina părea de un cenușiu deschis ca argintul. Blocurile uriașe de stâncă ale digului erau albe parc'ar fi fost de cretă.

Vanghele îl luă de braț pe Iordan și-l duse către omul în scurtă vătuită, care spunea :

— Ivane, vezi că v'am adus echipamentul de iarnă ! Și cizmele de caucjuc.

— Tovarășe inginer, zise Vanghele, mai trebuie un rând de haine și de cizme...

— Dece ? întrebă inginerul, privind-l mirat pe Iordan.

— Ne-a venit om în locul lui Marin...

Inginerul îl măsură din ochi pe Iordan. El însuși era un om voinic și subțire, cu fața încă pârlită de soarele veri trecute ; părea sănătos și umbla cu gulerul descheiat și gâtul gol.

— Bine, tovarășe. Cum te cheamă ?

— Iordan.

— Să știi că aci sânt muncitori puțini, dar de nădejde! Și nu e o muncă ușoară...

— Nu umblu după muncă ușoară, tovarășe, răspunse Iordan, întunecându-se.

— Bine Poți să intri la lucru chiar de astă seară.. Formele i le facem mâine, Moș Crăciune! Dă-i drumul! Vanghele, arată-i lui Iordan ce-are de făcut

Motorul macaralei începu să duduie. Brațul înalt de fier se rotea prin ceață să apuce primul bloc de piatră. Oamenii se repeziră să potrivească ghiarele mașinii. Și în curând, improșcând spumă, bucata de stâncă se prăvăli în mare

Așa începu viața lui Iordan la Mîdia. Era tăcut, dar nu morocănos; și din pricina puținelor vorbe pe care le scotea, arare, ceilalți oameni din echipă îl primiră între ei cu prietenie. Uneori, când nu era el de față, Moș Crăciun, macaragiul, spunea:

— Săracul... o fi având și el ceva pe inimă...

Mai mult nu știau despre Iordan, dar atâta ghiciseră cu toții. Mai mult nu știau, fiindcă nu spunea nimic despre sine însuși; oamenii observară curând că nu vrea să povestească nimic despre sine, și îl lăsară în pace; nimeni nu-i mai puse vreo întrebare. Ivan, lipoveanul îi găsi locuință în aceeași casă din satul Ovidiu, unde dormea și el, și veneau seara împreună pe jos, pe țarm, cale de câțiva kilometri, cu vântul mării vâjâindu-le în auz. Zilele se scurgeau, asemănătoare, și digul înainta tot mai departe în mare. Intr'o seară când ploua și pietrele erau alunecoase de apă, veni pe lînie o drezină din care se dădu jos anevoie un bărbat înalt și încovoiat din umeri, în haină lungă, cauciucată, și cu o șapcă pe cap. Inginerul, care se afla în seara aceea pe dig — aproape în fiecare noapte își petrecea acolo câteva ceasuri — îl recunoscu și se grăbi să-i strângă mîna. Noul venit îl privi pe deasupra ochelarilor cu ramă de bagă, cei alunecaseră pe nas, și-i întinse mîna:

— Ei, cum merge?

— Bine, domnule profesor... Merge. Ar putea fi și mai repede, dacă am primi mai multă piatră...

Oamenii se uitară cu curiozitate la musafirul cu mantaua șiroind de apă. Crăciun bătrânul îi șopti lui Iordan:

— Asta e Lăzărescu... E om învățat. El a făcut planul digului...

Profesorul Lăzărescu își plimbă asupra grupului de muncitori privirea ochilor negri, rotunzi, pe deasupra ochelarilor; apoi vorbi tare, astfel că nu se putea spune dacă i se adresează tânărului inginer, sau muncitorilor:

— Vă vine prea puțină piatră?

Oamenii tăcură o clipă. Pe ei îi întreba? Deodată, spre mirarea lor, răsună glasul gros al lui Iordan:

— Vine ea destul de multă... dar tot n'ajunge. Digul ar merge mai iute, că noi prăpăstuim în mare și mai multă, dacă ne vine...

Mirarea tuturora crescă, căci profesorul Lăzărescu îi răspunse anume lui Iordan:

— Ei, să știi că c să începem să turnăm blocuri de beton, uite, pe câmpurile acelea...

Și arată cu o mișcare nedeslușită în noapte :

— Acolo o să fie un șantier care să vă pregătească vouă ce să aruncați în mare !

Și râse, mulțumit, ca și cum ar fi făcut o glumă ; iar oamenii râseră la fel, ca-de un lucru vesel. Apoi profesorul Lăzărescu îl luă pe inginer de braț :

— Hai să vedem ce-ai făcut zilele astea...

Și porniră spre capătul digului. Vântul bătea dinspre Nord-Est și băciuia valuri scurte care improșcau digul. Uneori picături sărate de spumă îi izbeau pe oameni în obraz.

La capătul digului, profesorul arăta ceva cu gesturi largi. Inginerul dădea din cap. Apoi se întoarseră. Ploaia cădea mereu. O răbufnire de vânt îi smulse profesorului șapca din cap, pe când se întorcea spre drezină, luminat la față și vorbind :

— Bun... bun... dă-i'nainte... Na ! Mi-a sburat-o !

Șapca căzuse în apă, departe. Chelia gălbuie și tufele de păr negru de pe tâmpilele lui Lăzărescu șiroiau de apă.

— Să vă dau șapca mea, domnule profesor...

— Nu, nu, nu-mi trebuie ! Lasă ! Să bagi de seamă să nu-mi modifici profilul digului, că te tai ! Spune-le și oamenilor ! Asta e copilul meu la bătrânețe, și vreau să crească frumos !

Și cu un răs ciudat, chicotit, al unui om neobișnuit să râdă, se ghemui în drezina care porni numaidecât. Inginerul se'ntoarse îndărăt ; îi rămăsese un zâmbet pe față. Zise :

— Hai, moș Crăciune ! Pe macara ! Hai, fraților, că am pierdut un sfert de oră. Hai, hai, iute ! Și, moș Crăciune, dă-le drumul mai mult în părți, că se'ngustează ! Nu te uita numai la lungime ! Hai, să-i dăm bătaie, că iar se anunță vreme proastă.

Și într'adevăr, tot mai dese veneau negurile dela orizont, unde-și făcuseră, treptat, adunare. Erau acolo colburi grele, mai dese decât întunericul. Se pregăteau să pornească asupra uscatului, într'o rostogolire neagră și moale care să innăbușe totul. Soseau pe nesimțite văluri subțiri de ceață care se strecurau fără șoapte și năpădeau țărnul. Negura sură îmbiba văzduhul ca pe un burete ; plutea amestecată cu aerul. Oamenii o trăgeau în plămâni și se mișcau în ea, nici aer, nici apă. Din când în când cernea o ploaie mărunță și nețărnută, o ploaie de funingini. Dincolo de raza reflectoarelor, era întuneric orb. Iordan lucra în zilele acelea, obișnuindu-se cu umbra umedă și pătrunzătoare care năclăia părul, pielea, nările, plămânii, strajele Avea un răs tăcut și începea să glumească cu un fel de sfială :

— Ivane, de ne-ar storce ca pe niște șervete, ar ieși o vadră de apă...

Ivan râdea și el — un răs pierdut în ceață, după cum pierdute în ceață erau celelalte glasuri și sgomote pe digul ce înainta pe nesimțite în mare.

Intr'unul din acele amurguri oarbe, tăcerea mării s'a umplut de un cântec. Venea din larguri. Era un ison neconținut crescând, o răsuflare uriașă în care auzul deslușea în neștire melodii nelămurite, începuturi fără de sfârșit, crâmpie amestecate într'o zarvă uriașă. Ziua, soarele strălucise

deasupra lacurilor, uscat și prăfuit. Acum era noapte. Trenuri cu piatră veneau și plecau. Acari alergau printre șine, călăuzind convoaiele. Pe dig, în scrâșnet metalic de frâne, de osii, și'n dangăt de tampoane ciocnite, vagoanele se opreau, aducând în spınare blocurile uriașe. Macaraua înaltă ridica blocurile ca pe niște zaruri, și le depunea pe marginea digului, sau le prăvălea în mare. Iordan, Vanghele, Ivan și cu ceilalți vreo zece oameni, munceau pe nerăsuflăte, în văzduhul tulbure, nestrăveziu, ale cărui mijloane de fire plutitoare de apă scânteiau și făceau curcubeie albe în lumina reflectoarelor.

Cântecul larg al mării era încă înăbușit și depărtat. Talazuri se sdrobeau spumegând de blocurile cele mai înaintate. Soseau dinspre orizontul sbuciumat, își înălțau creasta de argint și se prăbușeau. Zarea era străpunsă de ploi. Din întuneric izbucneau în conurile de lumină ale reflectoarelor, stoluri de păsări de mare. Dădeau ocol pieziș deasupra oamenilor, șovăiau încotro s'apuce și cu țipete scurte se înflegeau în întuneric, spre Siut-Ghiol sau Tașaul.

Apoi vântul începu să biciuie valurile; le apropia și le contopea în masse vinete, sclipind sub reflectoarele ce se legănau amarnic în negura răscolită de furtună.

Vanghele, adăpostit îndărătul macaralei cu ceilalți, în așteptarea unui transport de piatră, spuse:

— S'a încruntat marea...

Nimeni nu răspunse. Ascultau cu toții sgomotul furtunii. Văzduhul era străbătut de șoaptele vântului năpustite de pretutindeni, de aripile lui negre cu tăiș de ghiață. Un geamăt cumplit se alegea din ele și creștea într'un vâjâit de mânie, țipăt, hohot, glasuri adânci de luptă. Valurile veneau în șiruri nesfârșite, ca o armată de balauri verzui, se înălțau și cu creasta învolburată, se rostogoleau la asalt. Digul bubuia de prăbușirile munților de apă. Talazurile, împinse de altele, mereu noi, se avântau și se sfărâmau cu înverșunare.

Trenul intra pe dig și se opri — fără sgomot, s'ar fi părut, în hăr-mălaia furtunii. Iordan ieși dindărătul macaralei în bătaia vântului; ceilalți îl urmau, și macaraua începu să se miște.

Deodată vaerul păru că se oprește, plutind într'un murmur depărtat. Dar fusese o amăgire de-o clipă. Indărjită, marea se aruncă iar asupra țărmlui și digurilor neclintite, cu oștile ei spumegânde. Apele din beznă își spulberară spumele peste macara, peste vagoane, peste oamenii orbiți de trâmbele sărate. Cu haina de ploaie șiroind, inginerul întreba cu un fel de îngrijorare:

— Merge?

— Merge, răspundea glasul gros al lui Iordan, abia auzit în urletul vântului. Iar luminile globurilor electrice se clătinau, se stingeau în clipe de întuneric, se reaprindeau într'o legănare sgâlțâită. Și macaraua se rotea, semnaliza în gol, purta și depunea blocuri, în freamătul fioros, în bolboreala neagră a mării. Orele treceau peste muncitorii asurziți de vuetul vântului, orbiți de apa sărată, udați de crestele valurilor reci ca ghiața. Dimineața, plecau să se odihnească, rupți de oboseală. Seara, veneau iarăși, odihniți, și începeau lupta din nou. Zile întregi ținu vremea rea. Se mai îmblânzea; apoi iarăși, biciuită de cine știe ce mari deplasări de aer din mijlocul mării, se urca iar până pe culmile mâniei.

În zilele acelea începuse Iordan să-și găsească iarăși liniștea. Adevărat, când oamenii erau osteniți și valurile împrășeau vagoanele și blocurile de piatră, Iordan era cel ce-l trăgea după sine și nu răbda oprire din muncă. Prinsese a vorbi mai mult, și glumea câteodată, ca înainte. Ei se obișnuiau încet-încet să se ia după el; și deși Ivan era șeful echipei, Iordan era alături de el, și tot atâta înrăurire avea asupra oamenilor. Cu Ivan se împrietenise de-a-binelea, și stăteau seara de vorbă ceasuri întregi.

Cu Ivan și cu încă unul din echipă, mergea el într-o seară întunecoasă, de-alungul plajelor, spre digul cel mare. Vântul fe șfichiuia obrazul cu nisip și cu pânze de apă sburate departe. Umblau iute, cu gulerile ridicate și cu mâinile în buzunare. Abia puteau vorbi de vâjăitul furtunei.

— Rea vreme... furtună... se auzi întretăiat glasul lui Ivan. Iordan răspunse:

— Dacă nu-i în sufletul omului furtună, poate să se supere marea, că nu-l clinteste...

— Da, zise Ivan, înneecat de vânt: — dacă-i sufletul liniștit...

La sosire, în baraca amenințată să fie smulsă și suflată peste apă, oamenii îi primiră cu un fel de veselie frământată:

— Ei, acu-i acu... zicea Crăciun, bătrânul. Dacă o facem și în noaptea asta, nu ne mai pasă... Au făcut așa zece metri.

„Aia” erau din echipa de zi. Iordan rosti, frecându-și palmele:

— A noastră-i întrecerea, moș Crăciune!

Și pe când ieșeau pe dig, inginerul veni și le spuse cu oarecare îngrijorare:

— Să băgați de seamă; decât să pierdem iarăși vreun om, sau să pățească macaraua ceva, mai bine vă trageți mai îndărăt. Auzi, Ivane?

— Aud...

— Lasă, tovarășe inginer, răsă Iordan: că ne grăbim; ai de zi vor să ne-o ia înainte.

Dar inginerul privi cu grije, spre capătul digului, peste care răsăreau șerpi albi de spumă. În curând oamenii abia se mai vedeau, puncte negre cuprinse de trâmbele de spumă. Echipa intrase în întrecere — cu piatra și cu timpul. Ceas după ceas, blocurile se depuneau în vâltoarea neagra. Ceas după ceas, vântul era tot mai descreerat, urletul mării tot mai sălbatec, tot mai înalți munții de apă. Acuma, în clipa când își înălța creasta, se retrăgeau desgolind piciorul digului, nisipul, mușchiul, algele, și de-abia apoi, cu o bubuitură de tunet, se rostogoleau și se isbeau de piatră.

Iordan își simțea inima mai ușoară și mai slobodă ca înainte; glumea și râdea, deși uneori o plesnitură de apă sărată îi închidea gura. În sufletul lui se hotărîse: „O să mă duc să-i văd pe copii; acuma nu mai mi-i rușine; și poate mă reped pe la N... să-i văd pe Achim, pe Evdochia, pe copil; și pe Gelal; și...”

Inginerul venise la capătul digului. Din cabina macaralei, Crăciun îi făcea semne. Inginerul striga ceva din răspuseri, dar nu se auzea nimic. Cu brațele arăta că macaraua trebuie trasă îndărăt. Iordan, cocoțat pe un vagon, pricepu. Într'un târziu, strigătele inginerului biciuiră hăuțitul furtunii:

— Îndărăt de pe dig!

Îi împingea pe oameni. Iordan strigă:

— Lasă, tovarășe inginer, că-i dăm înainte!

Fața inginerului ridicată spre el era albă. Iordan văzu încotro i se îndreaptă ochii, și se întoarse. Un zid de apă verde vânată, sticlos, ca de oleștar se ridica, și se năpustea spre dig. Iordan n'avu timp să se ferească. Ca un ciocan uriaș, zeci de tone de apă spumegândă îl izbiră și-l spălară de pe vagon ca pe un pai. Iordan alunecă în gol; oamenii agățați de vagon, încercară să-l apuce, să-l oprească. Unul îl prinse de mână; dar Iordan simțind că-l va trage și pe acela în mare, se lăsă smuls și târît de șuvoaiele de apă care încălecau digul. Totul se petrecuse într-o clipă. Digul, macaraua, vagoanele, oamenii, reapărură, șiroind de apă. Iordan văzu fețele albe, mișcările celor care intrau printre blocurile dela piciorul digului, ca să-l prindă. O frânghie șerpui prin aer. Innăbușit, învărtit în clocotul valurilor, Iordan întinse mâinile spre ei; ar fi vrut ca oamenii aceia să fie fiii lui; dar și așa era bine; erau oameni, erau frații lui, intrau în fierberea furioasă a spumelor ca să-l scape, ca să-l păstreze printre ei, oamenii, frații lui, fiii lui.

5

Încă nu se potolise furtuna când sosiră Bănică și Tudoriță la Midia. Aflaseră de moartea lui Iordan dela Huszar, care le trimisese vorbă prin niște muncitori ce plecau la N... Veniră amândoi, între două schimburi de muncă și-l căutară pe Huszar la Ovidiu. Acesta tocmai pornea spre Midia cu un tren cu piatră. Când îi văzu, se înnegură și-i primî cu vorbe de prietenie și măhnire; apoi le spuse:

— Veniți cu mine. Vă urcați pe un vagon...

Și astfel călătoriră de-a-lungul țărmlui. Dincolo de marginea uscatului se frământa dușmănoasă, marea. Se ridica spre orizontul întunecat ca un acoperiș negricios cu mîl de olane — valurile, tivite cu o spumă plumburie, în lumina posomorâtă. Pe marginea drumului zăceau stâlpii de telegraf, răsturnați în noaptea trecută de furtuna ce acum începea să-și piardă puterea. Trenul cu piatră aluneca încet pe linie. Între șine se făcuseră bălți de apă: în cursul nopții, valurile ajunseseră până departe, iar spuma sburată de vînt stropise țărmlul la distanțe mari. Vîntul și vînzoleala de vînt cu bubuitul lor neconținut, asurzeau urechile. Cei doi flăcăi ședeau nemîșcați, privind cum li se perindă prin față, locuri pustii, barăci noi, izolate, grămezi de materiale, și dincolo, veșnic aceeași, marea mîjnoasă peste care călătoreau escadre de nori negri sfîșiați de răbufnelile uraganului. Zăriră apoi unul din diguri, împroșcat de spume înalte. O macara lucra acolo, cu mișcări încete, purtând blocuri de piatră pe care se repezeau în sus să le înhațe talazurile. Cei doi tineri se priviră scurt, palizi. Le băteau inimile. Aici era? Dar trenul țacănea mai departe pe șine, fără să se oprească. Apăru întinderea încă necuprînsă a viitorului port, acuma răscolită de valuri crestate și spumegânde. Dincolo de ea, o linie subțire, încoronată cu revărsări albe de spumă: celălalt dig. Cei doi flăcăi îl priviră cu o încordare înfrigurată. Acolo se întâmplase Macaraua lucra și acum la capul digului, învesmîntat din când în când de horbota albă a spumei. La răstimpuri, avalanșe de apă treceau dlocotînd peste dig. Dar se vedeau în depărtarea aceea, ca niște furnici negre, oamenii lucrînd neînfricați între macara și vagoanele cu piatră.

Trenul se opri la intrarea pe dig. Bănică și Tudoriță săriră jos și recunoscură, trasă după un șopru de scânduri, mașina verzuie a lui Maței. Se duseră într'acolo. Maței tocmai leșea de sub șopron, cu inginerul și un grup de oameni. Inginerul spunea :

— Da, de-acum înainte oamenii se vor lega cu frânghii... Nu puteam prevedea asemenea furtună...

Era tras la față, nedormit, cu ochii roșii. Maței tăcea, cu fălcile încheștate. Ii văzu pe cei doi flăcăi și îi așteptă. Se opriră în fața lui. El le strânse mâinile și se'ntoarse către ingineri :

— Tovarășii ăștia sânt feciorii lui Iordan...

Inginerul le strânse și el mâna și murmură :

— E înăuntru...

Intrară sub șopru. Trupul lui Iordan era întins pe niște scânduri, și acoperit cu o pătură neagră. Înalt și spătos, Ivan lipoveanul stătea în picioare la căpătâiul mortului. Erau acolo și Vanghele, și Crăciun, macara-giul și ceilalți oameni din schimbul de noapte. Strajele încă le erau ude. Nu se odihniseră, de când ieșiseră din schimb. Acum se vedea pe ei osteneala grozavă a nopții. Dar se țineau dârzi și neîncovoiați. Când aflară cine sunt cei doi noi veniți, se adunară împrejurul lor. Rămas la o parte, Vanghele răspunse, la o întrebare șoptită de Maței :

— Azi dimineată... l-au aruncat valurile pe plaje, lângă digul ăllalt. și ne-am dus să-l luăm...

Crăciun bătrânul, vorbea răgușit :

— Măi copii.. ne-a fost drag... om vrednic, cu inimă vitează...

Bănică se aplecă și dădu la o parte un colț al păturii aspre, ude. Chipul lui Iordan era liniștit, senin, palid de tot și parcă întinerit. Liniștit cum nu fusese niciodată. Fruntea îi era netedă. Răni îi brăzdau tâmplele. Erau răni curate, spălate de mare. Ivan oftă greu.

Tudoriță își acoperi cu palma ochii ce i se umpluseră deodată de lacrimi. Bănică trase iarăși pătura peste fața lui Iordan și se ridică încet. Privirile îi ardeau ca de friguri. Maței era între cei doi tineri. Puse câte-o mână pe umărul fiecăruia și vorbi încet, aproape în șoaptă :

— A fost cinstit și viteaz...

Strângând cu putere umărul lui Bănică, murmură :

— Dușmanii lui, și-ai tovarășilor lui, ai noștri.. încă mai sânt colo...

Bănică tăcea, cu privirea ținută pe trupul întins jos sub pătura neagră. Maței șopti :

— Auzi ?

Cu ochii mereu la forma nedeșlușită de sub pătură, Bănică își întredeschise buzele uscate și rosti anevoie :

— Da... O să-i sdrobim...

Apoi se lăsă o tăcere tulburată numai de vuetul de afară, înăbușit, al valurilor care se isbeau de dig cu mânje.

IV

Incepe iarna

1

Spre Nord-Est se întindea un șanț larg de lut. Umblau jos, pe pământul netezit de mașini, oameni ce păreau mărunți ca niște furnici. Erau echipele care puneau calea ferată. Traversele negre, șinele lungi de oțel, se legau unele de altele, bulon cu bulon, sub mâinile neobosite. De-o parte și de alta, pereți înalți, drepti, retezați în lutul împietrit de sute de mii de ani. Sus, trecea câte-un omuleț grăbit; se legănau nesfârșit de mici și subțiri, fire de iarbă. Și mai sus, era cerul gol, pălit, aproape cenușiu, în care fășăia și șuera nevăzut prin nici un semn, nici trambă de pulbere, nici nor, vântul pustului. Dar aici nu era pustiu. Aici trecea, lungă de mulți kilometri, brazda parcă făcută de uriași. Iar la capătul ei, departe, erau cei doi uriași: două excavatoare: oțel cenușiu, oțel negru, bronz, aluminiu. Până la ele, era șanțul, șinele, și se apropia încet, gâfâind, un tren lung cu vagoane basculante. Iar dincolo de ele, începea iarăși, dela marginea de sus a șanțului, stăpa neatinsă în fecioria ei sălbatecă, stearpă, aspră: lut prăfuit, iarbă săracă. Excavatoarele mușcau din ea de-a dreptul. Acolo atacau pustiu. Acolo era vârful de înaintare al Canalului.

Trenul intră pe linie, locomotiva împingând din urmă vagoanele. Venea dela marea depărtare, de unde șanțul făcea o cotitură largă și se ascundea vederii. Se apropie de capătul liniei, unde muncitorii montau șinele pe traverse. Aici lucrau alte două excavatoare, în largime. Pe unul din ele era un fanion roșu. Cupa smulgea o îmbucătură de lut. Malul rămânea ciuntit. Mașinăria neagră se rotește pe pivotul dintre șenile, și scuipa pământul în primul vagon. Pe când se rotește îndărăt, cellalt excavator turna tona lui de țărână în vagon. Lucrau într-o mișcare continuă, alunecând încoace și încolo, fără opriri. Cel care purta stegulețul roșu se afla la câțiva metri mai departe spre capătul excavației decât cellalt.

Doi drumeți veneau dinspre șantierul ce rămăsese departe în urmă, și unde se ridicau clădirile orașului nou, nedeslușite în pânza de praf ușor ce plutea deasupra câmpiei. Cei doi erau deosebiți ca vârstă și ca înfățișare. Unul înalt, spătos, cu obraji roșiți de vântul rece al acelei zile de sfârșit de toamnă, era un bărbat de vreo treizeci și cinci de ani. Avea o șapcă în cap și purta o scurtă vătuită, groasă. Al doilea, la fel, în scurtă vătuită, albastră-cenușie, dar cu o căciulă miștoasă, avea un chip încă pământiu de țaran sărac, care a copilărit sub puterea moșierului și a chiaburului. Era tânăr și ciolănos și umbla iute, la pas cu cellalt.

Apucaseră din depărtările stepei, de unde se întrezăreau oameni, căruțe, câte un camion oprit pe câmp sau trecând repede. Se opriră pe marginea șanțului, privind o clipă în adâncime, cum se încălca acolo jos, un vagon după altul. La câțiva pași de ei, un om fluera din când în când, fluturând un fanion. Mecanicul se retrăgea înăuntrul cabinei, locomotiva puflăia și se urnea încet, târînd vagoanele la șase metri mai încolo, ca să aducă în dreptul excavatoarelor încă un vagon gol. Drumețul cel roșcovan vorbi:

— Vezi tu, măi? Acuma ceferiștii au de-astea, basculante. Le duce colo hăt, departe în vale, dă contact aburului cu vagoanele, și le răstoarnă pe toate dintr'odată. În două-trei minute, e descărcat trenul...

Cellalt nu răspunse nimic. Stăteau amândoi și se uitau în jos. Deodată tânărul zise cu oarecare nerăbdare :

— Hai, nea Mitică, să-i vedem cum lucrează...

Cellalt înțelese, ca și cum „ei”, n’ar fi putut fi decât excavatoriști, iar „lucrul”, munca excavatoarelor. Se apropiară până’n dreptul celor două mașini care duduiau și se cutremurau lovind malul cu dinții cupelor, și priviră amândoi cu mare interes, ca doi cunoscători, ce se petrecea acolo.

— Grăciunescu e tot înainte... rosti cel mai în vârstă. Tânărul răscurt :

— E meșter vechi, nea Mitică, și ăllalt e tânăr...

— Ce, măi absolutentule, răspunse întâiul cu vioiciune ; — ce, vrei să te scuzi? Ți-e frică să nu-nu rămâi în urmă? Să nu te gândești așa. Să-ți pui ambiția să mi-o jei înainte ori te lași de întrecere! Hai, că ne așteaptă...

Și porniră repede mai departe, spre capătul excavației, unde lucrau primele două excavatoare. Șanțul se îngusta în privire, mașinile puternice păreau mici, iar camioanele basculante care forfoteau împrejurul lor, urcând din șanț pe tăieturi în mal, sau coborînd goale dinspre stepă, păreau și mai mărunte, lăcuste cenușii, pe lângă răgacele negre cu coarne de metal.

Cei doi drumeți mergeau vornicește, în tăcere. Într’un timp, cel mai tânăr murmură :

— Până nu ți-o iau înainte, nea Mitică, nu mă las...

Cellalt răscurt și arătă cu degetul gros peste umăr, spre locul pe care-l părăsiseră :

— Bine, măi... Dar vezi să nu câștigi întrecerea ăstia...

Cel tânăr murmură :

— N’ai bi grije...

Și pășiră înainte, în vârful dinspre mare, care le biciui rece obrazul.

Ajunseră în sfârșit. Un flăcău bondoc, cu niște ciorapi groși de lână care-i ajungeau până peste genunchi și care stătea cocoțat pe un morman de pământ de vreo trei metri, se întoarse, îi recunoscu și le veni în întâmpinare. Chipul lui rotund, îmbujorat de vânt, era luminat, ca și privirea cinstită, încrezătoare. Se grăbea, cu un carnet în mână :

— Tovarășe Rusu ! Ia uită-te aici...

Și-i arătă o fiță din carnetul mototolit.

— Atâta au făcut azi Bănică și Șughiran !

— Bine, vorbi Mitică Rusu. Dacă merge așa, e bine...

Și stătu o clipă să privească munca excavatoarelor. Cel din dreapta era înainte, și pe el flutura un steguleț roșu. Drumețul cel tânăr zise zâmbind :

— Fata e înainte...

— Da, răspunse Mitică Rusu. Merge mai repede. Vezi cum nu oprește rotația mașinii? Trece dintr’o mișcare într’alta, ușor, fără să zdruncine excavatorul... Acuma înțelegi ce ți-am spus eri?

Cellalt nu răspunse. Se uita atent la excavatorul din dreapta, la mișcarea lui lină, neconținută. Mitică Rusu se depărta cu pași mari, până ajuns pe câmpul neatins, neînceput, din fața excavatoarelor. De acolo putea desluși, prin geamurile acoperite de un strat subțire de praf, fețele încordate ale celor doi excavatoriști. Veni în fața Șughiranei și dădu din brațe ca o moară de vânt. Fata opri o clipă excavatorul. Mitică Rusu îi făcea semne complicate. Fata îl privi o clipă, fără să înțeleagă. Mitică Rusu striga :

— Stai strâmb ! Mai în partea ăilaltă !

Și-i făcea semne grăitoare, căci glasul i se pierduse în șuerul neconținut al vântului și în duduiala motoarelor. Dar Șughiran pricepuse semnele. Dădu din cap. Excavatorul alunecă un metru îndărăt pe șenile, și începu să muște din lutul de jos.

— Așa, spunea Mitică Rusu, neauzit de nimeni. Așa.

Peste zece minute, când se terminase schimbul, cei doi tineri se dădură jos anevoie, apoi se cățără pe trepte grosolane săpate în perețele de loess, până la suprafață. Erau osteniți, plini de praf cenușu pe față și pe haine. Șughiran, în scurtă și pantalonii vătuiți, și cu părul strâns într'o cârpă cenușie, părea un băețandru subțire. Mitică Rusu îi strigă de departe:

— Te grăbeal să i-o jei înainte lui Bănică, și nu vedeai că stă excavatorul într'o rână!

Șughiran se roși și răsă cu dinți strălucitori, dar nu spuse nimic. Mitică Rusu se întoarse spre Bănică și-i spuse:

— Zdruncini prea tare mașina! Mai cu milă, frate; mai cu milă... Uită-te la fata asta... ori la mine..

Bănică își stăpâni un zâmbet și răspunse cu hotărâre:

— Apăi, dacă nu te superi, nea Mitică, eu o să mă uit la ea, nu la dumneata, că de ea îmi place mai mult...

— Il auzi? se 'ntoarse Mitică, răsând către Șughiran. Il auzi ce zice?

— Numa' prostii vorbește, murmură Șughiran, încercând să se mânie, dar neisbutind. Apoi, când Mitică Rusu și cu cellalt nou sosit coborîră și ei în albia Canalului, să ia în primire mașinile, Șughiran întrebă:

— Hai, Bănică, nu mergem la masă?

— Stai puțin; că vreau să aflu ceva... Și Bănică se așeză alături de pontatorul cel bondoc, în vârful unei movile înalte de pământ excavat. Își aprinse o țigare și-i dădu și pontatorului una. Șughiran se așeză lângă ei. Cu ochii la mișcările excavatorului lui Mitică Rusu, Bănică întrebă:

— Și ia zi...

— Ce să zic?

— Ce-mi povesteai ieri.

— Aha. Da. Unde-am rămas?

— Când le-ai spus ăloră, și-au răs de dumneata...

— Da, fire-ar mama lor... Să vezi. Mă duc să le spun ce făceau bandiții ăia de chiaburi cu pământul. — Il găsesc pe Udriștoî, hoțul, ăl de-a fugit, și-i spun. Și să vezi, al dracului, el...

— Ia stai. Numa' el era? Nu era și altul cumva? Ala de-a fost arestat, prințul?

— 'Care? Muruzi, referentul? Nu, nu... Să știi un lucru: Muruzi nu era cine știe ce în banda lor. Era Uriștoî, da' el a fugit. Și încă vreo doi-trei: ăi de-s arestați. Hoțiile ale' mari ei le făceau Muruzi era cam prost; l-am văzut când aveam ședință sindicală sau de producție. Nu știa nici să deschidă gura.

— Lasă-l dracului, zise Bănică. Și cine zici că mai era?

— Era Mateica...

— Mateica? Șeful personalului?

— El. Stătea cu mâinile la spate, crăcănat, și se făcea că n'ascultă. Ce-i pasă lui de mine? El e om mare....

— Și le-ai spus.

— Da. Da' ce crezi? Au răs de mine!

Micul pontator istorisi convorbirea lui cu Udriștoi și Mateica.

— Așa a fost. Au trecut de atunci vreo două luni, dar parcă-l aud și-acum pe Mateica. Îl știu cum râde? Parcă nechează, al dracului. Măi, și m'am descurajat, frate, parcă mă udase cu apă rece... M'am amărit, mi s'a făcut o silă... Cum să-ți spun? M'am gândit: dacă așa facem noi Canalul, halal... Știi, mă luase amândoi de sus, parc'ași fi fost slugă... Ce-am zis: „Măi, oiu fi eu prost... Or fi având ei dreptate...”

Tăcu. Imprejurul lor șuera vântul aprig și viu. Jos duduiau excavatoarele. Pământul se cutremura și răsună surd sub isbiturile lor. Bănică înghiți cu greu. Îi bătea inima. Întrebă răgușit:

— Dece nu te-ai dus la partid? Dece nu te-ai sfătuit cu vreun om mai bătrân, comunist?

— Ei, oftă pontatorul. Nu știu: n'am avut curaj. Nea Gelal s'a dus să spuie de chiaburi, și au sburat; dar de cum mă luase Udriștoi, nu știa... Pe urmă, când l-a încolțit comitetul muncitoresc, și a 'ntins-o hoțul, zic: „Tii, uite dece nu voia să mă creadă! Uite cine mi-a spus că-s prost!”. Dar acuma ce să-i mai fac? S'a dus, și — dus a rămas...

— Mai ai ce să-i faci, murmură Bănică. Mai ai. Și zi: de Mateica n'ai spus nimănui nimic?

— Ce să spun? Întrebă mirat pontatorul. — El, râdea. Râdea de mine. Ce, o să-i facă cineva ceva?

Bănică rămăsese o clipă pe gânduri. Întrebă iar:

— Era prieten bun cu Udriștoi?

— N'ai fi gândit, altfel. Dar cum i-am văzut eu, atuncea, râzând așa, ca niște șmecheri la care le-a mers, înțelegi... acum, când îmi aduc aminte...

Deodată se întrerupse, făcu ochii mari și-l privi cercetător pe Bănică:

— Adică ce...

Bănică îl întrerupse:

— Stai. Mai vorbim noi de asta. Nu mai spune la nimeni socoteala cu Mateica; poate că nici nu-i nimic, și ne mai râde lumea... Înțelegi?

Cellalt dădu din cap. Amuțise, tulburat.

— Și deseară, știi ce? Mergem și-i povestim lui nea Mitică toată istoria...

Îi strânse mâna, și se 'ntoarse spre Șughiran:

— Hai, măi, că ție ți-i foame, și noi am stat la povești...

Era ceva în glasul lui care-o făcu pe Șughiran să-i arunce o privire ascuțită, fugară. Dar tăcu. Se pregăteau să plece. Un camion încărcat cu pământ urca din excavație, pe o pantă iute tăiată în peretele de lut. Motorul, în viteză întâia, sughea aerul, vâjâind. Când ajunsese sus, pe fereastră se arătă o clipă chipul lui Victoraș Folosea. Strigă:

— Măi, Bănică! Plecați?

Bănică dădu din cap. Camionul încetini o clipă și Victoraș strigă iar.

— Deseară e ședință de U.T.M.?

— Da, răspunseră Bănică și Șughiran împreună.

Victoraș își trase capul înăuntru și camionul porni în viteză. Bănică o luă pe Șughiran de braț și plecară peste câmp spre negurile de praf ale șantierului. Merșeră multă vreme în tăcere, când Șughiran întrebă, cu glas scăzut:

— Ce e, Bănică?

Fața lui Bănică era asprită și plină de ură împotriva unui om la care se gândea el în clipa aceea. Murmură:

— E bine. E bine...

2

Era noapte. Farurile excavatoarelor luminau câmpul pustiu din fața lor, se roteau, loveau cu pânze de lumină pereții înalți de lut, camioanele, apoi iarăși spintecau noaptea. Camioanele goneau pe stepă aruncând înaintea lor săbii de raze albastrii. În fața excavatoarelor, Pangrati se uita la munca mașinilor, încercând să nu se lase orbit. Aștepta să iasă din schimb Mitică Rusu. Când în sfârșit sosiră înlocuitorii celor doi excavatoriști și Mitică Rusu se urcă din albia canalului, ștergându-și mâinile cu o basma roșie, Pangrati îl întrebă :

— Cum merge cu excavatoriștii cei noi?

— Bine.. Încă n'au prins toți ușurința, tovarășe inginer. Dar învață unii dela alții; ai mai slabi dela ai mai buni... Uite, absolventul ăsta...

Și-l isbi în spate pe flăcăul cu care sosise, cu multe ceasuri înainte. Tânărul nu se clinti.

— ...a venit ălcea ca săpător; da' înainte ce erai?

— Umblam cu oile, zise trăgănat flăcăul.

— Cioban era, tovarășe inginer; și-acuma e în întrecere socialistă cu muncitorii bătrâni...

— Cu profesori... mormăi cellalt zâmbind.

— Il auzi, tovarășe Pangrati? Păi nu ți-am fost profesor, măi ciobane? Hai, du-te la masă!

Și cu un nou pumn după umăr, îl împinse din zona luminată de faruri în întunericul dimprejur.

— Unii mai cresc, murmură Mitică rămas singur cu Pangrati. Mai cresc, găliganii, și trebuie să mănânce solid...

Pangrati porni cu Mitică Rusu spre șantierul ale căruj sute de lumini sclipeau în depărtare ca un roi de stele nefiresc de jos pe orizont. Vântul șuera mai tare ca în timpul zilei, și mai rece. Pangrati era cu capul gol. Iși dădu la o parte din obraz părul sbârlit de vânt. Zise:

— Ești vesel, tovarășe Mitică. Cât ai săpat azi?

— Azi mai mult ca niciodată, tovarășe inginer. Și-mi sosește și ne-vasta; ne mutăm aici, pe șantier, cu totul...

— O să locuiți în orașul nou, la primăvară, zise Pangrati.

— Da, răspunse Mitică Rusu. Era în glasul lui atâta bucurie, încât Pangrati simți că-l străpunge o mahnire ascuțită: el, Pangrati, nu putea avea această bucurie... Mai târziu; cu altă femeie; altădată; mai târziu... Se stăpâni și-și sili gândul să se întoarcă:

— Ascultă, știi c'o să trebuiască să ne luptăm ca să-i convingem pe tovarășii de pe toate șantierele, că putem face excavații iarna...

— Și la Mircea-Vodă aud că vor să sape și iarna, zise Mitică Rusu.

— Da; dar trebuie să-i convingem pe toți. La noi în țară nu s'a mai pomenit așa ceva. Voi excavatoriști ai discutat cum o să lucrați?

— Apăi da, începu Mitică Rusu. Am vorbit între noi, care sântem mai vechi. Și cu câțiva din tineri. O să spargem pământul cu dinamită, dacă în-

gheață; și pe urmă trebuie lucrat repede, ca să n'aibă timp să se 'mpietrească... Viteza : asta e, mai ales. Ideea cu dinamita a dat-o Crăciunescu ; ci-că a auzit ei că sovieticii așa fac, pe gerurile ale mari dela ei. Da, și p'ormă o să fie întreținerea mașinilor. Aici mai trebuie lucrat cu tinerii, să 'nvețe să întrețină excavatorul. Nu-i ușor, că trebuie să nici nu risipești ulei; acuma începem întrecerea și în economii de materiale...

Vorbea gânditor, iar Pangrati îl asculta și-și repeta gândul care-l stă pânea de săptămâni de zile: „Da, trebuie să lucrăm iarna; să câștigăm iernile. Va să zică, excavatoriștii sunt hotărâți; și au socotit și măsurile practice; o să trebuiască să ne îngrijim de aprovizionarea cu carburant și uleiuri pentru iarnă... Da; o să câștigăm iarna; o să câștigăm iernile...”

Dar, dedesubtul hotărârii, dedesubtul încrederii, îi răsuna în suflet un glas stîns, batjocoritor: „Și dușmanul câștigă o iarnă, pentru că șovăi tu... E lângă tine; e pe șantier; iar tu șovăi... Și el câștigă o iarnă...”

Mitică Rusu îl întrebă ceva. Pangrati se scutură ca de friguri și vorbi: — Ce-ai spus? Mai zi odată, te rog. Nu eram atent...

3

Abia sosit pe șantier, Mitică Rusu se despărți de Pangrati și alergă să vadă dacă nu pornea vreun camion spre gară. Era unul, lângă linia dîndărătul uzinei electrice, oprit în dreptul unor vagoane cisterne care aduseseră motorină. Șoferul treblăuia la motor. Se adunaseră oameni care schimbau întrebări și răspunsuri:

— Merge — la gară? — Ce, pleci acasă, măi? — Da, la gară. — Nu, frate, mă duc să angajez niște zidari dela noi dela Buzău... — Asta merge la gară, tovarășe?

În sfârșit șoferul își dresă motorul și mașina grea alunecă pe șoseaua nouă, proaspăt pietruită și netezită de tăvăluguri, și se cufundă în noapte. Trecură prin stepa adormită, încemenită în beznă. În depărtări sclipeau farurile excavatoarelor și camioanelor care lucrau în schimbul de noapte. Apoi și acelea pieriră și nu mai rămase decât câmpia întunecată și vântul statornic, aprig, și stelele cufundate în adâncurile cerului.

Trecură apoi printr'un sat amorțit, cu colibe de piatră și stuf aciuite prin văgăuni unde întunericul era parcă și mai închegat; și fără veste se iviră cele două-trei felinare ale gării. Camionul se opri, oamenii săriră jos. Sporovăiau, glumeau, se strigau unii pe alții; unii tăceau, sgribiliți de frigul tăios al nopții de toamnă târzie. Mitică Rusu așteptă, nerăbdător, să se ivească în zare lanțul de lumini al trenului care într'adevăr se ȋscă din beznă și se apropie cu chiuit prelung de sirenă, apoi năvăli în gară uruind și pufăind. Mitică Rusu se înghesuî printre oameni strigând-o pe Aneta Deodată, topit în gălăgie, ajunsese până la el un glas:

— Mitică, unde ești, măi? Mitică..

În două clipe o găsi, o îmbrățișe, o luă pe sus, ridicând-o dela pământ și o sărută pe amândoi obraji. Ea se împotrivea, supărată:

— Stai, nebunule, că am bagaj...

Și începu să-l încarce cu cufere de răchită împletită, saci, săculețe, pachete, o ladă cu mâner și un geamantan de carton presat. Mitică râdea, coaleșit:

— Stai, măi Aneto... Unde pui eu atâta marfă? Ce sânt eu, măi, tanc? Mai ia și tu săculețele...

Cu greu se urcară în același camion cu care venise Mitică. Se umpluse îndată de nouii veniți. Întrebau în gura mare:

— Asta merge la N..., tovarășe? — Ia-mă și pe mine, tovarășe! — Măi frate, mergi la N...?

Și urmă iarăși drumul prin stepa pustie sub umbra nopții, până apărură puzderia de lumini a șantierului.

— Ce-i acolo? Întrebă Aneta. — Constanța?

— Da, zise Mitică Rusu. — Constanța.

Dar un muncitor ghemuit pe o ladă mormăi jignit:

— Ce Constanța, tovarășe? E șantierul nostru, frate...

Câțiva, care nu-l mai văzuseră, fluerară a mirare. Aneta uită să se mai necăjească pe Mitică. Privea în tăcere sclipirea nenumărată. Mitică îi cuprinse umerii cu brațul și-i arată, departe de tot, întretăierile de raze ale farurilor celor mai îndepărtate excavatoare și camioane:

— Uite acolo... acolo e capul Canalului. Il împingem spre mare, zi și noapte. Acolo lucrez eu...

Aneta îi luă mâna, i-o strânse, dar nu spuse nimic.

Ajunși la șantier, cărară bagajul până la baraca numărul 10, a căsătoritorilor. Mitică intră, vorbi cu responsabilul barăcii și o chemă pe Aneta:

— Uite, aici o să stăm... Asta e nevastă-mea, Aneta... tovarășul Ene...

— Să vă arăt odaia, zise cellalt după ce dăduse mâna cu Aneta, și luă unul din cuferele de nuiele.

— La primăvară o să locuiți în casă de zid, în orașul nou, îi zise el Anetei. Deocamdată, uite odaia...

Aprinse lumina. Mitică Rusu se așeză pe pat, cu mâinile pe genunchi, uitându-se împrejur cu o mare mulțumire, pe când Aneta desfăcea cuferele. Apoi deodată își aduse aminte de ceva, sări de pe pat, o luă de mijloc și zise:

— Hai, că mi-e foame! N'am mâncat astă seară, ca să viu la gară... Hai să cumpărăm ceva...

— Ce să cumperi? zise Aneta mirată. Unde să cumperi?

— De mâncare, fata lui nenea! Hai!

Și o luă într'un vârtej. Aneta se lăsă dusă, uimită de ce vedea; totul erau nou și neașteptat; nimic nu semăna cu ce-și închipuise ea. Văzu barăci luminate, pline de lume, și ghici că sunt cantinele. Ajunseră în ușa altei barăci, unde intrau și ieșeau neîncetat muncitori în scurtele lor vătuite, paznici în șube, căruțași, flăcăi și fete. Mitică o împinse înăuntru.

— Intră și cumpără tu... Na-ți și bani...

Și stătu la fereastră s'o vadă. Aneta intră, împinsă încoace și încolo în înghesuială, și uitându-se împrejur, uluită. Vânzătorii apucau repede câte un obiect de pe rafturi, dintre bidoanele de untdelemn, sticlele de ape minerale, băuturi alcoolice verzi, aurii, roșii, munții de conserve, șuncile și mezelurile spânzurate de tavan, stivele de cașcavaluri și de pachete de unt; căruțași arătau ce le trebuie cu codriștea biciului, mecanicii sau zidarii stropiți de var întindeau banii peste umărul celor înghesuți la cassă, și totul se petrecea cu mare însuflețire și sgomot; era ora de închidere. Când Aneta ieși în sfârșit, încărcată cu de-ale gurii, Mitică o însoți fără un cuvânt. Așteptă să vorbească ea. Și într'adevăr, Aneta zise, cu ochii strălucind:

— Măi, nici la București nu găsești ce găsești aici!

— Eh, mormăi Mitică Rusu şilindu-se să pară nepăsător. Nu-i mare lucru. Ca la un început, de.... O să facem noi şi altele... Hai acuma acasă.

Pe drum spre „casă”, Aneta începu să-i povestească miile de lucruri pe care abia aştepta de-atâta vreme să i le spună.

— Am scrisoare dela Rozalia pentru Negoită şi dela Georgeta pentru nea Iulică, zice ea pe nerăsuflăte. O întrerupse însă un grup de tineri care vorbeau tare în faţa barăcij numărul 10.

— Nu numai voi, şoferii, spunea unul, şi noi, la zidărie; noi o să lucrăm iarna interioarele, frate! A spus Chirsan că...

— Ce-i cu voi, măi? întrebă Mitică Rusu. Din grup se desprinsese Bănică:

— Au avut şedinţă de U.T.M. şi au discutat munca de iarnă...

Şi-l urmă pe Mitică în baracă. Cu tonul deodată schimbat, Bănică zise:

— Tovarăşe Rusu... Apoi, dându-şi seama că alături de Mitică e Aneta încărcată cu pachete, se opri. Mitică îi spuse Anetei:

— Uite-l pe tovarăşul Bănică; lucrează cu mine, acolo unde ţi-am arătat eu... Ce-i, măi Bănică?

Flăcăul şovăi o clipă. Mitică îi spuse Anetei:

— Intră tu, că vin şi eu...

Se 'ntoarse spre Bănică:

— Ia zi. Ce e?

— Am mai dat de un fir, zise Bănică. Mitică Rusu deveni atent. Se gândi puţin, apoi îi strigă pe uşe Anetei:

— Tu mănâncă şi pregăteşte-mi şi mie, că mi-e foame. Am oleacă de treabă...

Se 'ntoarse către Bănică:

— Hai să discutăm la sediu; poate-l găsim tot acolo şi pe tovarăşul Maftel...

A doua zi dimineaţa, — o dimineaţă senină, cu un cer albastru adânc, şi cu soare aproape primăvărat, — Zusman, care urma să plece chiar atunci ca să deschidă şantierul-pui, sub dealul dela kilometrul 12, avu o discuţie furtunoasă cu Pangrati. Lucrurile se petreceau în biroul lui Zusman. Zusman se plimba prin birou, în felul său ager şi plin de vioiciune, şi flutura un ziar deschis. Pangrati, liniştit, nu se arăta mişcat de protestările şefului şantierului. Zusman spunea:

— Nu e just, tovarăşe Pangrati! Dece să facem publice frământările noastre şi problemele noastre — şi ce probleme: cele mai multe încă ne-rezolvate...

— Tocmai ca să le rezolvăm, întrerupse Pangrati.

— Lasă-mă să vorbesc! Eu nu te întrerup! exclamă Zusman. — Dece să le facem publice? Astea-s chestiuni tehnice, de bucătărie a şantierului. Ce să le mai discutăm şi în ziar? O să le discutăm în şedinţa cea mare, la tovarăşul Hossu, zilele astea; ştii foarte bine.

— Da, dar...

— Nu mă întrerupe, frate, că şi aşa sânt destul de necăjit... Poftim, urmă Zusman bătând cu dosul palmei în ziar. Poftim „Am împărţit şantierul în mai multe puncte de lucru, care să asigure munca pe orice vreme...” Asta e o chestie de organizare a noastră, o metodă pe care o aplicăm noi, dum-

neata, Juraşcu şi cu mine. Noi am discutat-o, noi am pus-o la punct, — stai, stai! Ştiu ce ai să-mi spui. Că s'o răspândim, s'o aplice şi ceilalţi şefi de şantier şi ingineri. Dar am pus-o noi la punct? Am verificat-o? Dacă o să facă greşeli cei care o adoptă şi ei? Îţi dai seama ce răspundere ţi-ai luat? Trebuia să discuţi întâi cu mine...

Suflă greu şi se aşează, necăjit, întinzând ziarul pe masa de lucru. Işi aruncă ochii pe articolul lui Pangraţi şi mormăi:

— Ai dreptate în ce scrii... Dar de ce să spui că stăm în urmă cu echipamentul de iarnă pentru oameni? Ştii bine că am făcut raport la direcţia administrativă; ştii şi ce le-am spus. Dacă ar fi un lucru pe care conducerea şantierului l-ar ascunde, ai avea perfectă dreptate să-l dai pe faţă. Da. Chiar ar trebui s'o faci. Dar aşa?

Şi se uită cu oarecare dezolare la articol, cum s'ar fi uitat la treaba făcută alandala pe şantier. Pangraţi vorbeşte:

— Ştii de ce totuşi e bine să spui în ziar? Pentru că e o critică mai tare, îi doare mai mult. Aşa cred eu, şi nu m'ai convins de contrariul...

Şi râse uşor:

— Nu cumva ţi-e frică să nu avem noi o metodă proaspătă, neîncepută, de prezentat în şedinţă la tovarăşul Hossu? O să vie şi ceilalţi cu ea, acum, după articol...

Zusman scutură din cap, indignat:

— Ce-ţi trece prin cap... Parcă nu m'ai cunoaşte...

— Am glumit, tovarăşe Zusman... Zău aşa, hai s'o lăsăm. N'ai dreptate. Şi nu face să te frământaţi atâta...

Cineva bătu în uşe şi intra, chiar în clipa când Zusman exclamă:

— Ba da! Ce, vrei, să înneacă peştele? Dacă discutăm, să ajungem la o concluzie.

Cel ce intrase era Maştei, îmbrăcat cu o scurtă de stofă groasă, cam tocită. Işi scoase şapca şi o puse pe birou zicând:

— Nu, nu, nu trebuie înneecat peştele...

Şi le strânse mâna celor doi ingineri.

— Despre ce discutaţi?

— Uite, răspunse Zusman. Poftim ziarul. Vezi şi dumneata.

— Care ziar? Ziarul Canalului... e numărul de Joja asta?

— Da. Uite colo, jos. Colţul Tehnicianului...

Maştei murmură:

— „Cum pregătim continuarea munci. în timpul iernii...” A, da. Al tovarăşului Pangraţi. Il ştiu. L-am citit.

Inchise ziarul şi se aşează:

— Ei, şi ce spuneai?

— Că nu trebuia să-l public, zise Pangraţi zâmbind. Maştei se 'n-toarse către Zusman.

— Nu trebuia?

— Nu, răspunse Zusman. Nu trebuia; sau cel puţin să mă fi întrebat, să-l citesc şi eu...

— De ce?

— De ce? Fiindcă... dar ai citit articolul şi dumneata; o ia înaintea discuţiei pe care o s'o avem cu consilierii şi cu inginerii de pe celelalte şantiere...

— ...și cu activiștii de partid, și sindicali, adăugă Maftei cu glasul său domol.

— ..Da, și cu ei, la Direcția Generală. Mai sunt câteva zile până atunci. De-abia după discuție se va hotărî cum o să muncim, dacă facem excavatii și la iarnă, dacă facem clădiri, dacă o să se lucreze la construcția fabricilor, și așa mai departe. O să vie fiecare cu părerea lui, cu experiența lui. Iar noi — pentru că articolul lui Pangrati mă angajează și pe mine, angajează șantierul, — ei, noi începem discuția de pe acum! Ce rost are asta? Eu socotesc că e un act de indisciplină din partea lui Pangrati, și i-am spus-o!

— Un ceas, murmură Pangrati râzând fără sgomot.

— Cum?

— Un ceas mi-ai spus-o, tovarășe Zusman.

— Da, și ți-o spun și acum!

Maftei își aprinse o țigare, trase din ea fără succes, o privi și mormăi:

— E spartă.

Luă alta, dar nu și-o mai aprinse. Întrebă:

— Eu credeam că articolul îl angajează numai pe tovarășul Pangrati, dar văd că ești de acord cu el!

— Cum adică? exclamă Zusman. Nu sânt deloc de acord!

— Stai, să vorbesc mai limpede, zise Maftei. Ești de acord cu conținutul articolului?

— Da, dar nu cu publicarea!

— Ei, dacă ești de acord cu conținutul, e bine, zise Maftei. Mă bucur. Fiindcă publicarea lui e un lucru bun, tovarășe Zusman. Uite, cum stă treaba...

Se uită pe fereastră. Afară, clădirile de cărămidă roșie, barăcile, steпа depărtată, cafenie, se întindeau de jur împrejur sub lumina soarelui strălucitor al dimineții. Maftei se întrerupse și șopti:

— Ce iarnă frumoasă... Parc'ar fi primăvară...

Apoi se întoarse către Zusman. Ținea țigara neaprinsă între degetele zdrobite ale mâinii stângi:

— În iarna asta cu șantierul organizat cum e acum, o să putem ajunge prevederile planului. Și-o să intrăm în plină producție în anul 1950. Vezi, tovarășe Zusman, partidul și guvernul se așteaptă ca să lucrăm și iarna — primul mare șantier din istoria țării, care o să lucreze iarna, ca șantierele sovietice, e al nostru... Oamenii vor să lucreze. Și dumneavoastră, inginerii, vreți să lucrăm și iarna. Numai că, la consfătuire, va trebui să-i convingem pe mulți că se poate munci așa. Unii și-au început viața de tehnicieni sub regimurile burghize. Alții, muncitori, s'au învățat cu felul de muncă, al patronilor: cu construcțiile oprite iarna, ca muncitorul să șomeze, să mănânce ce-a câștigat vara, și să vie fără un ban în primăvară, la mila stăpânului. Cu asta o să ne luptăm noi în ședința de care vorbeai: cu obișnuințele vechi, cu fel de fel de lucruri putrede și moarte din sufletele oamenilor... De fapt consfătuirea dela Direcția Generală n'o să fie o ședință de producție ca oricare alta. O să fie o bătălie pentruca tehnicienii cei mai înaintați, cei mai îndrăzneți, să convingă toate conducerile de șantiere, toate mărimile științifice pe care le avem aici la Canal, că se poate lucra și iarna, și să le arătați și cum se poate lucra. În chestia asta mai ales, experiența dumatăle și a to

varășilor Pangrați și Jurașcu, experiența cu excavațiile, să fie poate unul.. una.. dintre... cum să spun? Dintre... Zi-i pe nume, fir'ar mă-sa să fie...

— Argumente, rosti Zusman, cu ochii pironiți atenți asupra lui.

— Așa. Dintre argumentele hotărâtoare. Stai: o să-mi spui că știi toate astea, dar că ce-au a face cu articolul? Ei, articolul pregătește bătălia. Ar trebui să dăm spre publicare tovarășilor dela ziar, și articolele scrise de muncitorii care se pregătesc de munca de iarnă... Uite, excavatoriști sau zidari. Îți dai seama ce-o să se petreacă în capul tehnicianului rămas la moda veche, când o să citească? Dumitale ți s'a părut dela sine înțeles, tot ce scrie tovarășul Pangrați. Dar dacă ne gândim la toți, la sutele de tehnicieni și la miile de muncitori care citesc ziarul și-l discută... Ai? Ce zeci?

Zusman șezuse nemișcat. Se ridică și se uită pe fereastră, întorcându-le spatele celor doi. Pangrați zise:

— Când am scris articolul, nu mă gândeam la toate astea, tovarășe Maței. Mă gândeam să dau de știre și la celelalte șantiere cum ne pregătim noi...

Dar Maței, fără să-i răspundă, îi vorbea lui Zusman:

— Și pe urmă, de ce să punem piedici discuțiilor din ziar? Ce, ne e frică de ele?

Zusman, cu spatele la el, mut, dădu din umeri. Maței urmă:

— Numai discuții de-astea ne duc înainte... Uite, mi se pare că discuția asta, de pildă, e mai bine c'a avut loc decât să nu fi avut..

Și, cu coatele pe genunchi, se îndeletnici cu aprinsul țigării. Zusman suflă odată, ca niște foale, și se întoarse spre Pangrați, îl privi în ochi și vorbi scurt:

— N'am avut dreptate!

Tăcu o clipă. Apoi se așeză lângă Pangrați, scoase un creion din buzunarul dela pieptul jachetei de piele, luă ziarul și sublinie două rânduri din prima coloană a articolului:

— Din asta...

Făcu un semn în mijlocul celei de-a treia coloane:

— ...și din asta trebuie să facem tezele principale ale expunerii noastre la consfătuire.

— Da, zise Pangrați.

Maței se ridică și se uită peste umerii lor:

— Mecanizarea muncii, murmură el, carburanții de iarnă... metodele sovietice... da, frate, dar...

Zusman ridică ochii și râse. Ii trecuse mânia:

— Știu, zise el; bine, el aici a tratat numai aspectul tehnic... Mai este cea mai importantă problemă: condițiile de viață ale muncitorilor. Fii pe pace, n'o uităm...

Împăturî ziarul și-l puse în buzunar:

— Deseară discutăm punctajul expunerii. Tovarășe Maței, te rog să fiei parte și dumneata la discuția noastră...

— Bine, zise Maței punându-și șapca. Mă duc să văd ce mai e la kilometrul 12.

— Acolo merg și eu. Pangrați, vino și dumneata.

— Vin, dar o să mă opresc mai întâi la excavații, răspunse Pangrați. Ieșiră toți trei. Afară, deși soarele strălucea și mlaștinile aproape secate scli-

peau în lumina dimineții, aerul era rece și bătea un vânt tăios. Cei trei bărbați se opriră o clipă în pragul barăcii. Jurașcu se afla acolo, stând de vorbă cu Micluț. Ii spunea:

— Bine... să-l întrebăm și pe tovarășul Zusman..

— Ce e? întrebă Zusman.

— Micluț ar vrea să se ducă și el acasă pentru o săptămână

— N'am fost acas' de când am vint aici, tovarășe, zise Micluț; — și zic s'o aduc și pre muierea mea, și pre copii, să s'ăm aici; că acum eu câștiga anj tot aici o să lucru...

— Bine, tovarășe Micluț, zise Zusman. Jurașcu vorbi:

— Și și-a luat angajamentul să mai aducă flăcăi din sat.

— Apăi, da, zise Micluț; că când le-oiu zice eu cum îi aici, o să aibe și ei dorință să vină...

— Bine, tovarășe Micluț; noroc bun. Și 'ntoarce-te curând, că...

— Știu eu că aici fălesc oameni, răspunse Micluț. Zusman porni repede după Maftei și Pangrati. Jurașcu îl întrebă pe Micluț:

— Să-l lași în loc pe ăla, înaltul, bîhoreanul.

— Da, că-i muncitor bun; numa cât o făcut larmă când a fost vorba cu salariul; da' acum i-a venit minea ăa cap iară...

Jurașcu râse:

— Las' că mai vorbesc și eu cu el...

5

Șantierul „pui” dela kilometrul 12 era încă în ziua aceea ceva care semăna cu o magazie de materiale răvășite de o furtună și risipită peste un câmp gol. Era iarba ofilită și uscată a stepei, stive de cherestea, piese de barăci prefabricate, — apoi mașini și unelte resfirate peste tot; stâlpii groși de brad ai viitoarelor barăci se înălțau în aerul curat și rece, și echipa de dulgheri a lui Negoită Mizea se îndeletnicea cu bătutul grinzilor dintre stâlpi. Ciocănituri, glasurile oamenilor care umblau încoace și încolo, unii cărând grinzi și scânduri, alții căutându-și uneltele: duduia un tractor care se apropia peste câmp trăgând după el o betonieră; plecau și soseau camioane; unul din ele se oprise la câteva sute de metri, într'o rână, iar șoferul demonta una din roțile din spate. Baracamentele aveau să se înalțe în coasta unei ridicături a terenului. Incoace, pământul se cobora ușor; iar spre Nord-Est, locul era lăsat de o sprânceană de piatră, o râpă scundă de calcar ce-și vădea straturile roase de vreme, și acoperite sus de pământ vegetal, negru.

— Masivul ăsta se întinde aici pe câteva sute de metri; e o ramură a masivului dela Ovidiu, și va trebui spart ca și acela, spunea Zusman arătându-l lui Maftei. Vrei să vezi cum lucrează minierii noștri? Cei pe care ni i-au trimis tovarășii dela Canară...

— Da, zise Maftei. Ași vrea să-i văd.

Se gândea la Tudoriță, palid și încercând să nu plângă, când îl văzuse pe tată-său mort. „Asta e încă un copil; frate-său e mai copt, mai dâr”.

De-atunci, Maftei nu-l văzuse pe Tudoriță. Incepu să se urce după Zusman, pe una din costișele de pământ ce îmbrăcau masivul. Deodată, pe culmea unde părea a nu fi nimic, decât vreo câteva vagonete și un compresor care trepida și duduia părăsit, apărură din pământ câțiva oameni: doi

dintre ei aveau în mână perforatoare mari, din care Maftei nu mai văzuse. Zusman îl întrebă pe unul din cei fără perforatoare, un om cu mustăți cărunte:

— Arde?

— Arde, răspunse cellalt. Tăceau toți. Maftei îl recunoscuse pe Tudoriță. Era plin de praf cenușiu, care i se lipise de față, muiat de sudoare. Ca și ceilalți, Tudoriță părea că trage cu urechea la un sgomot depărtat. Maftei se uită la puțul săpat în piatră, drept în jos, căptușit cu dulapi de lemn. Apoi așteptă și el, în tăcere. Numai câteva clipe; dar erau clipe lungi, care se scurgeau foarte încet. Simțea aici, pe înălțimea asta, cum îi șueră vântul pe la urechi, venit de departe de tot, dinspre locurile unde se pierdea vederea, acolo către mare...

Deodată o bubuiătură înăbușită vibră — nu s'ar fi putut spune unde; la mare distanță; sub pământ oare? Da, sub pământ. N'o primiseră prin auz, ci prin tălpi, prin trup. Se cutremurase ușor masivul de piatră. Muncitorul cu mustăți albe — Maftei îl recunoscuse acum și pe el, era un artificier dela Canară — zise:

— Cred c'a mers bine.

Ceilalți începură să se miște; unii coborau în puț. Maftei îl opri o clipă pe Tudoriță:

— Cum merge, tovarășe?

Flăcăul se luminea la față recunoscându-l și-i strânse mâna întinsă:

— Bine, tovarășe Maftei. Cu astea, merge bine de tot!

— Astea? Ce fel de perforatoare sânt?

— Perforatoare grele, tovarășe Maftei. Sovietice; ne-au venit acum în urmă. Am început să săpăm galerii, uite-așa.

Și-i arătă dreapta cu degetele rășchirate.

— În toate părțile. Și-apoi când om pune câteva mji de chile de dinamită... n'are decât să vie frate-meu cu excavatorul, că n'o să mai fie decât pietriș, nu stâncă...

Tudoriță râdea cu mândrie. Niciodată înainte nu fusese atât de vorbăreț și de vesel.

— Dar îi dați zor? îi întrebă Maftei.

Tudoriță dădu din cap cu hotărîre:

— Cu zorul e'n regulă...

Se uită la cerul senin, albastru adânc:

— Și cum e vremea asta, cred că nici n'o să vie zăpada, și aruncăm dealul în aer! Ce facem noi aici, nu-i mare lucru. Să vedeți ce deal e la Ovidiu, și-o să sară și ăla!

— Ce metodă e asta? întrebă Maftei, și răsă în sine însuși: „Parc'aș fi dascăl, așa întreb”. Dar Tudoriță bătu cu palma în oțelul cenușiu al perforatorului:

— Tot de unde-a venit ăsta, e și metoda...

— Bă, Tudoriță, băă! striga cineva din puț.

— Hău! răcni răspuns Tudoriță și fugi, fără să-și ia rămas bun dela Maftei. Dispăru și el în puț. Se vedea mațul de cauciuc dela compresor la perforator, cum se mișcă pe pământ la fiecare pas pe care-l făcea flăcăul în adâncime. Maftei dădu ochii roată: stepă vălurită la nesfârșit. Dar privirea i se opri asupra șantierului care se întindea în depărtare. Un adevărat oraș,

învăluit într'o negură ușoară. Și, venind dintr'acolo spre dealul de piatră, șanțul uriaș, ghiarele negre ale excavatoarelor, trenurile care circulau pe taluzuri înalte de pământ, calea ferată cea nouă, șirurile de stâlpi de telegraf, și departe de tot, unde lucra furnicarul de oameni, căruțe și dragline, sclipirea bălților ce scădeau și se uscau, lăsând doar peria stufărișurilor rețezate la două palme dela pământ. Maftei înălță și el ochii la văzduhul albastru și se 'ntoarse către Zusman:

— Frumoasă jarnă începe...

— Da, spuse Zusman. Frumoasă. Dacă ține mereu așa, depășim planul...

Maftei tăcu o clipă. Iarăși se uita la forfota din depărtare, la uimitoră schimbare a zării altădată pustie, la șanțul uriaș care se apropia în fiecare zi cu câteva zeci de metri, și gândul îi mergea la oamenii de acolo, la Achim cu felul lui domol și statornic, la Mitică Rusu care era atât de fericit că-i sosise nevasta, la Micluț care pleca acasă să-și aducă pe-ai lui, la Pangrați cu sufletul împărțit între mahnire și patima lui pentru măreția tehnică a construcției, la flăcăii dintre care Tudoriță sfredelea aici sub pământ; iar cellalt era pe unul din excavatoarele ce înaintau direct în stepa neatinsă de sapă sau plug, de sute și mij de ani; și la dușmanul ascuns în mijlocul vieții acesteia, undeva în negura cenușie-trandafirje ce învăluisese șantierul; dușmanul care trebuia lovit. Maftei simți cum i se umple inima de toată frumusețea acelei priveliști nemărginite și de dragostea și mânia din gândurile lui; ar fi vrut să spună ceva la fel de larg și de arzător; dar pentru asta nu erau cuvinte. Murmură:

— Da, da... Frumoasă începe iarna...

6

Acolo în depărtare, încotro se uita Maftei, în mijlocul forfotei de căruțe și oameni, Gelal își ducea caii de căpăstru, ca să-i odihnească. În cluda vântului rece, erau nădușiți și abureau. Gelal observase prea târziu că animalele tremură de oboseală, și acum se grăbea să-i ducă la odihnă. Se străduia să iasă din albia canalului. Deodată un bulldozer, un tractor uriaș, cu un fel de fier lung de plug deacurmezișul botului, trecu pe lângă ei încet, urujind, și împingând la o parte un val gros de pământ. Caii săriră în două picioare, speriați, sbătându-se în hamuri. Gelal se anină de căpeste ca să-i stăpânească. Un glas limpede strigă:

— Ce nu ferești la o parte, nea Gelale!

Se 'ntoarse și-o zări pe bulldozer, pe Rada, într'o scurtă împlănită cu oaie și cu o căciulă pe cap, ca un băiat. Măinile goale, încheștate pe volan, și vârful nasului îi erau roșii de frig. Râdea la el.

— Ție ce-ți pasă? răspunse necăjit Gelal, — că blestemăția ta de tractor nu obosește...

Bulldozerul se depărtă, ridicând un nor de praf înecăcios. Gelal își potoli caii și porni mai departe. Încet, încet, ajunse în câmp slobod. Caii umblau la pas, suflând aburi pe nări. Dinspre șosea se apropia altă căruță, cu patru oameni într'însa. Alături, pe jos, umbla Mărzali. Flăcăul îl strigă pe tată-său, care nu-i văzuse și care mergea drept înainte, morecănos, fără să se uite nici în dreapta nici în stânga.

La chemarea lui Mărzali, Gelal înălță capul și-i recunoscă pe cei din

căruță, cu mare mirare. Se opri să-i aștepte. „Ce-or fi căutând aici? Au venit să muncească și ei pe șantier?” Dar când îi văzu mai de aproape, înțelese. Erau tătari din satul lui, rude cu el, iar unul, Ibraim, era bătrân tare. Opriră căruța lângă a lui și-l salutară cuviincios, iar el le răspunse la fel, cu multă cumpătare, cum se cădea la întâlnirea unor gospodari binecredincioși ca ei. Mârzați spuse:

— Uite, au venit dumnealor, și mai ales unchiul Ibraim, ca să șează de vorbă cu tine, tată...

— Bine, răspunse Gelal. Numai că aveți poate ceva scoarțe în căruță? Căci eu mă duceam să bag caii în grajd; sânt tare osteniți.

Cel mai tânăr din nouii veniți luă scoarțe și o pătură din căruță, și-l ajută pe Gelal să-și acopere caii. Apoi se așezară cu toții pe pământ, turcește. Mârzați se depărtă, și se preumblă pe câmp, cu un surăs numai pentru sine, care-i rămase multă vreme întipărit pe față.

Ei însă ședeau în tăcere. Iși aprinseră țigări învărtite în hârtie de ziar, și fuma o vreme. Apoi schimbă cuvinte chibzuite și rare, despre lucrarea aceasta nemaipomenită de mare, ce se făcea aici cu atâta puhoi de oameni, și Gelal întrebă vești din sat. Ibraim, care era un bătrân înalt și osos, gârbov, cu chipul galben ca pergamentul vechiu, și ochii strâmbi, se trăgea de cele zece fire albe ce-i atârnavă, răsfirate, din vârful bărbiei. Se uita împrejur și zicea:

— Grozave lucruri se fac pe lume, și iată că am avut anj să le văd cu ochii mei, măcar că nu-mi mai e bună vederea ca în tinerețe... Grozave lucruri; și-o să iasă de aici de bună seamă folos pentru țară și pentru oameni... da, mare schimbare; da, da, mare schimbare a vrut Dumnezeu să se facă pe fața pământului...

Ceilalți tăceau, din cuviință, căci vorbea un om bătrân. Dar amuți și el, mormăind din când în când, pierdut în gânduri:

— Da... da...

Apoi își scoase din brâu mătănile și începu să și le petreacă printre degete. Ceilalți trei se priviră cu oarecare nehotărîre. Ce era de făcut? Unul îi șopti lui Gelal:

— Ia cam slăbit capul, și uită...

Dar cel mai tânăr zise:

— Bunicule, întrebă unchiul Gelal ce-am venit să vorbim cu el...

Gelal, care știa ce se cuvine, se ferise de-a pune asemenea întrebare, și aștepta. Însă bătrânul clipi din ochi, trezit din visare, și rosti cu gravitate:

— Gelale, uite ce e. noi am auzit în sat, dela oameni care s'au întors, cum ar fi Tasim, sau Giafer, cum că fu-tău Mârzați e bărbat vrednic și cu vază aici printre muncitori, și la mai marii lui. Am auzit chiar că l-au lăudat unii și alții; e adevărat?

— Nu știu, zise Gelal; nu-i mare lucru de capul lui. Este în comitetul de muncitori care-i ajută pe ingineri și pe administratori; asta-i adevărat. Se află în cînte și printre cei care sânt comuniști; și asta-i adevărat, și așa zice că nu-i puțin lucru. Dar e tânăr, și ce vrei să știe el? E tânăr...

Vorbise cum se 'nvațase din bătrâni, cuviincios și fără a-și lăuda pe ai săi, Ibraim înțelesese întocmai ce însemnau vorbele lui, căci dădu mulțumit din cap:

— Da... da... Așa am auzit și noi; și ne-am gândit că trebuie să se 'n-

soare. Trebuie să aibe și el casă, copii, să intre în rândul oamenilor. Iar un om vrednic, ca el, și pe care-l țin tovarășii lui în mare cinste și prietenie, trebuie să se însoțească, Gelale, cu cea mai frumoasă și vrednică fată din sat. Ujite: cu Nagië, fata lui.

Și-l arătă pe omul din dreapta lui, un tânăr cam de vârsta lui Gelal, spătos și cu o șapcă de piele înfundată până peste ochii înguști. Acesta ședea cu palmele pe genunchi, și nici nu clipi, parc'ar fi fost de piatră. Gelal zise:

— Mare cinste e pentru Mârzali; și mare cinste pentru mine, să ne 'ncuscrim.

Cellalt clipi din ochi. Era mulțumit. Ibraim zise:

— Nu, că sânteți de-opotrivă, oameni gospodari, fruntași în sat.. Nu, e bine așa; da, da, e bine...

Tăcură iar. Gelal strigă:

— Mârzali! Vino 'ncoace. Unde-mi umbl'? Șezi jos...

Mârzali veni și se așeză stăpânindu-și cu greu zâmbetul vesel și mulțumit. Ibraim bătrânul îi anunță hotărîrea ca și cum Mârzali n'ar fi știut nici un cuvânt din toată povestea, și pe Nagië nici după nume n'ar fi cunoscut-o. Iar ceilalți luară din căruță daruri și le puseră în fața lui Mârzali: brăuri înflorate, ciorapi de lână, un tacâm de aramă veche, argintată, și un flanel gros, împletit de Nagië. Mârzali le primi cu aceeași cumpătare pe care o arătau și ceilalți. Numai surâsul nu izbutea să și-l șteargă de pe față. Iar își aprinseră cu toții țigări, și fumară așezați în cerc între cele două căruțe. Cu capul spânzurând, caii încercau să pască iarba ofilită, și băteau din copită, arare. Între oameni se schimbau vorbe puține, la răstimpuri. Bătrânul Ibraim îi spuse lui Gelal:

— Dar și fetii trebuie să-i găsești un soț, că a crescut, și nu se cade să rămâie în casa părinților ei...

— Da, răspunse Gelal cam încurcat, — m'am gândit; și Mârzali știe și el de asta... E un flăcău aici, muncitor fruntaș și tare de fire, om bun.

— Ei, zise bătrânul: gata, dă-o după acela. Gelal mormăi:

— Numai că e creștin...

Zâmbetul lui Mârzali pieri. Ii aruncă o privire piezișe lui Gelal. Ceilalți se minunau, oarecum speriați. Ibraim părea a înțelege greu:

— Cum asta?

— Nu e musulman, murmură Gelal. Întâlnind ochii lui siu-său, își recăpătă cumpătul. Ibraim spunea grav:

— Asta nu s'a mai pomenit. În sat, trăim cu ei laolaltă; dar nu facem căsătorii între ei și noi. Nu se poate.. Nu sântem de-o lege. Aici văd că vin oamenii să-și strice obiceiurile vechi...

Mârzali îl atinse ușor cu cotul pe Gelal. Acesta zise:

— Da. E drept. Și eu m'am gândit așa. Numai că tatăl flăcăului aceuia mi-era mie un prieten, și sufletul meu ținea la el. S'a dus pe alt șantier, la mare, și s'a prăpădit acolo. Iar când am vorbit cu el cea din urmă oară, mi-a cerut lucrul ăsta. Nu mi-a vorbit mult. Două-trei cuvinte...

— Și tu ce-ai răspuns? întrebă Ibraim, perindându-și mătăniile printre degete.

— Nu mai țin minte, răspunse hotărît Gelal. Țin minte numai că m'a rugat; iar rugămîntea unui prieten, când îl vezi înaintea de moarte, trebuie împlinită; altfel n'a fost prietenie...

Suflă greu, ca și cum ar fi făcut un lucru de mare trudă, și s'ar fi

biruit pe sine. Ceilalți erau nehotărâți și în cumpănă. Se uitau în gura știrbă a bătrânului, să vadă ce va zice acesta. Dar Ibraim căzuse iar pe gânduri și mormăi :

— Da, da... Da, da...

Zămbetul reapăru pe fața lui Mărzali; s'ar fi zis chiar că Mărzali se ține să nu rădă.

7

Satul lui Micluț era închis între două șiruri de dealuri înalte, învăluite în ceață. Tot ce nu era înecat în nourul umed, se arăta nins, îngropat în zăpadă. Straturi groase, albe, apăsau acoperișurile și ulița nu vădea decât dăre puține de sănii și urme de cai și oameni ce merseseră în zăpadă până aproape de genunchi. Era seara; se luminau ferestrele mici, pătrate, prinse în ziduri de piatră de doi coți. Se albăstrea zăpada, iar cețurile coborau din ce în ce asupra satului. Nu mai era nimeni pe uliță. Un om singur trecu, luptându-se anevoie cu nămeții. Se opri la o poartă și bătu. Un glas dindărătul porții întrebă gros :

— Cine-i ?

— Deschide, Micluț; mi's eu, Jura.

Poarta se deschise și oaspele intră, scuturându-și cu sgomot bocancii pe lespezile de piatră din tindă. În curte clăile de fân purtau căciuli albe, și din grajd venea miros cald de bălegar și oftat de vită care rumegă. La ferestrele ce dădeau în tindă era lumină. Oaspele intră, își lepădă cojocul; era Ion Jura, cu fața lui frumoasă și liniștită, și cu ochii lui cenuși. Micluț îl împinse înăuntru și zise :

— Noi stăm în cuină, că-i mai cald...

În bucătărie, într'adevăr, ardea un foc mare pe vatră. Pereții erau negri de fumul din alte ierni, din trecut; de sus, din tavan, atârna un cârlig, iar de cârlig o cracă veche, împietrită în fum, în chipul literei V. De ea spânzura ceaunul fumegând.

— Sara bună, zise Jura. Ce faceți? Balmoș?

Se uită împrejur. Era acolo Ana, nevasta lui Micluț, roșie la față de dogoarea focului, și cu ochii limpezi și luminoși cum nu-i avusese de mult. Erau frați de-ai ei, și prieteni de-ai lui Micluț, și chiar oameni care călcau mai rar prin casa ei. Copiii se jucau alături, în odaie; aici, oamenii maturi ședeau pe scăunele cu trei picioare, în jurul focului, care-și juca vălvățiile și făcea să se miște umbre și mai negre pe pereții afumați.

— Balmoș facem, zise Ana râzând. Își învelî mâna cu o cârpă, își suflecă mâneca pe brațul alb și mușchiulos, și luă ceaunul din cârlig. Aruncă brânză în mămăligă; o fărâma și o amesteca înăuntru. Puse și o bucată de unt, și învărti până se făcu balmoșul. Apoi răsturnă ceaunul pe o tepsie de lemn, tăie balmoșul cu o lingură, aduse o farfurie de pământ cu sare și un morman de cepe în șorț :

— Fiți buni, și poștiți, zise ea.

Oamenii se îmbiară cu oarecare sială. Micluț aduse dintr'un cotlon de umbră o damigeană și zise :

— Iaca și răciia.

Și începu să toarne țuica în ulcele. Turnându-i lui Jura îl privi în față și zise :

— Tare mă bucur că te văd Ioanie...

Jura zâmbi. O femeie legată cu broboadă neagră, își vârî mâinile în pieptarul de miel și zise:

— Parcă ți-ar fi fecior ție Ion, măi Micluț!

Iar unul din frații Anei rosti gros:

— Nu știi, ori îi Ion fecior lui Micluț, ori Micluț îi copil lui Ion...

Râseră toți, spărgând cepe cu pumnul. Micluț ridică ulcica și zise:

— Apăi să știi că el m'o făcut pre mine om! Ia zi-i tu Ioanie, ce faceți voi acum? Cu colectiva, da?

Ion oftă glumeț:

— Apăi cu colectiva...

Unul din prietenii adunați acolo vorbi peste foc, râzând:

— Is și unii, parcă a tunat dracul în foalele lor: nu vor să facem colectivă și nu vor...

— Așa-i? se minună Micluț. Dar Ion Jura răspunse:

— Las'că ți spun eu altă dată... Zi-i mai bine tu: cum îi la Canal? Că umblă vorba prin sat că ai venit; și merg oamenii la tine ca la Nedeja bisericii...

Iarăși se iscă o umbră de râs în jurul focului. Micluț îi imbia:

— Pofțiți, fiți buni, câta răcie.. Ia mă Caracoanceo, că tu bei mai iute: tu ești mai vrednic...

— Hai, omule, vorbi Ana, hai, că n'au venit oameni: că li-i drag de mustața ta..

Micluț răsă liniștit și spuse:

— Apăi ce să zic mai întâi? Mare minune îi; îi mare țara și mulți oameni s'or dus la Canal.

— Zi zău? întrebă femeia cu pieptarul de miel.

— Apăi da, întări Micluț. Iacă; astăzi când umbli noaptea, îs lumini pe câmp, zici c'or căzut stelele pre pământ și ard. Orașe se fac; iară când am venit eu, șuera vântul și nu umbla acolo nici om, nici vită, pustiu... Ei, și am venit noi în camioane, mulți, mulți, și ne-am apucat de lucru; și nu era nici apă, nici pită destulă, că prea venise mulți; și dormea oamenii pe câmp. În ziua dintâi, a fost vreme rea, cu ploaie și piatră și furtună mare; fugea unii, numa comuniștii s'or ținut tari, și-or rămas oamenii ai buni, cura apa pre noi, dară ne vorbea un comunist, noi ascultam și ne zăuștam și de furtună și de foame; bun om; cu noi a rămas și acum; baș că nu de mult l-am văzut; ei, și ne-am pus noi pre lucrat..

Și povesti, încet, cum crescuse orașul de barăci, și orașul de zid, cum se trasaseră șosele și calea ferată, cum se săpa albia cea nouă pentru Dunăre. Vorbea anevoie, căci toată viața fusese un om tăcut; dar acum i se părea că e un lucru de seamă, pe care trebuie el să-l vestească aici între munți, și de-aceiași biruja stângăcia cuvântului, și povestea încet, statornic, cu glas potolit, cu ochii pierduți în pălălaia jucăușă a flăcărilor. Îl ascultau, gânditori, bărbați și femei, cu obraji rumeniți de căldură, cu bărbia în pumn, și-l priveau, văzând în închipuire oamenii de acolo, departe. D'n când în când, Ion Jura îl mai întreba ceva, și Micluț începea alt fir al povestirii, despre miile de oameni, cu miile lor de întâmplări și povești. Până scăzură flăcărilor și se făcu târziu.

De când sosise, în fiecare seară se adunau oamenii la ei să-l asculte. Ziua, vorbeau între ei de asta. Îl întrebau cum are de gând să se mute cu ai

lui, și el îi deslușea: casa o lăsa pe mâna fratelui Anei cel mai mare, care voia să intre la primăvară în „colectivă”. Vita o vindea; dar lucrurile — aveau să-și găsească adăpost; acolo, la Canal, ani de zile va dura munca, până să crească orașele, și să se schimbe în părțile acelea fața țării...

Astfel că într-o zi dela începutul iernii, Micuț porni cu ai lui, dar și cu vreo douăzeci de bărbați și flăcăi; înnotau prin zăpezi, cu traiste și cuțere de-a umeri, oamenii în straie de postav cenușiu, obișnuiți cu viața și munca grea de la ei de sus dintre râpe. Mergeau spre gară. Alții rămăseseră; în serile lungi, stăteau în casă la sfat și povesteau veștile aduse de Micuț.

— Da' el unde-i? întrebau neștiutorii.

— Apăi el îi plecat acolo, și cu el alții, mulți.

— Da' voi, ce gândiți?

— Noi merem tot acolo, la primăvară...

8

În zilele acelea mai pornise cineva la drum, departe de acolo: Mârzali, care-și ceruse îngăduire să se ducă la nuntă, după care avea să se înloarcă iar pe șantier. Plecă într-o zi cuouri cenușii. Trecu pe la capătul excavațiilor și-i făcu semn de rămas bun Șughiranei, fluturându-și mâna; ea îi răspunse la fel, ca și Bănică, pe-al cărui excavator era acuma steagul roșu al întrecerii. Apoi Mârzali porni mai departe. Se opri o clipă la șantierul cel nou, unde se terminau primele două barăci și simți și el detunăturile subpământene cum îl sguđue ușor. Întrebă ce se întâmplă și mecanicul compresorului îi spuse:

— Se grăbesc minierii; că iarna asta trebuie să spargem dealul și să trecem cu canalul prin el...

— Așa, zise Mârzali, cu o mare mulțumire, a cărei pricină n-o știa bine nici el. Era o mulțumire care îl făcea să se simtă ușor și să meargă sprinten și iute, privind cu bunăvoință oamenii, lucrurile, și chiar și câmpia întinsă și părăsită ce i se deschidea în fața ochilor. Plecă și încet-încet se așeză la drum lung. În curând rămaseră în urmă șantierul, mașinăriile, calea ferată; apoi căzură îndărătul orizontului și stâlpii de telegraf. Nu mai rămase decât stepa deșartă. Mârzali mergea înainte, ceasurile îreceau încet, și depărtările se scurgeau în urmă, alte depărtări se lărgeau în fața lui, apăreau, în văi puțin adânci, sate cu case turtite, cocoșate pe costișe domoale, apoi nu se mai vedeau nici satele, și Mârzali mergea înainte, cu inima plină de o bucurie liniștită. Și-o amintea pe Nagiș așa cum o părăsise, într-o noapte de vară, și se bucura de așteptarea de a o vedea, și de împlinirea apropiată a așteptării. Sus, norii călătoreau pe vânturi înalte. Odată, începu să ningă rar, fulgi goțiți de o adiere tăioasă. Mârzali se întunecă ușor. „Numai de n'ar ninge încă; trebuie să lucrăm iarna asta...” Dar vântul risipi amenințarea, și se arătară ochjuri de cer vânat, se lărgiră, se însenina. Mârzali merse înainte; vântul îi șuiera aprig în auz; ultimii fulgi i se topeau pe fața caldă.

V

La zid

I

Mateica şedea la birou cu capul în mâini. Ținea între degete o țigare aprinsă, pe jumătate fumată. O uitase acolo. Nu-și aduse aminte de ea decât când țigarea îi fripse degetele. Atunci o strivi în scrumieră, fără să se grăbească, cu o mișcare obosită; și iarăși își rezemă coatele pe masă și capul în palme. Nu mai avea nimic de făcut. Și în fața lui, pe masă, era scrisoarea noului director al cadrelor, care-l invita să se prezinte la Direcția Generală peste două zile, spre a-și completa dosarul. Mateica știa ce înseamnă asta. Dăduseră de vreun fir, controlaseră vreo referință falsă. Era inevitabil; trebuia să se întâmple așa, mai devreme sau mai târziu. După socotelile lui, acuma ar fi trebuit să fugă, să se ascundă. Iar Dona, care urma să aducă răspunsul dela Caraman, întârzia... O căuta aproape zilnic, dar căsuța ascunsă în Tabășiri era goală și închisă. Fie ce-o fi; are să mai stea aici: are să dea ochi și cu noul director al cadrelor; să se lupte cât va putea; și pe urmă... pe urmă? Nu-și putea închipui nici un „pe urmă”. Partida fusese mai grea decât crezuse el la început, odată, singur pe o bancă în fața mării, lângă ruina Cazinoului. Acuma, ședea singur la birou, cu capul în mâini, și nu mai avea cu cine vorbi. Lupașcu, arestat. Popescu, plecase. Frenkel, dat în judecată. Anghelescu într'un birou, la o muncă supravegheată într'una: legat de mâini și de picioare. Tânăsioiu, fugit, nu știa unde, și nu știa dacă nu fusese prins. Udriștoi fugit și el, dar până unde? Nu cumva era prins? Muruzi și încă vreo trei mai mărunți, la închisoare, dați în judecată pentru sabotaj. Și pe celelalte șantiere, mai erau vreo doi-trei ca el, Mateica. Vreo doi-trei, izolați, pe poziții aproape pierdute. Cât va mai dura? Și războiul întârzia, din lună în lună... Avea oare să se deslănțue vreodată? Mateica ar fi vrut să poată vorbi cu cineva, să se sfătuiască, să-și descătușeze gândurile care-l apăsau. Se sufoca de atâta tăcere printre oameni care-i vorbeau de șantier, de producție, de pregătirile de iarnă, de îmbunătățirea traiului muncitorilor, de construcția palatului cultural și a sanatoriului de noapte pentru muncitorii frunțași... Ah, de-ar fi avut un om cu care să vorbească! Dar dincolo de ușe erau referenții angajați de curând, din care doi erau comuniști; iar în biroul cellalt ședea urmașul lui Udriștoi, un muncitor din Constanța. Mateica sufla greu, i se părea că în încăpere e prea puțin aer, și că e gătit, înăbușit.

Cineva bătu în ușă și intra. Mateica nu ridică ochii. Cellalt se așeză pe un scaun în fața lui și zise:

— Am venit să stau de vorbă cu dumneata...

Mateica tresări și înălță capul: noul venit era Pangrati. O clipă, Mateica simți că-i bate inima mai tare. Il fulgeră o speranță nebunească, disperată: nu cumva Pangrati se răzgândise, și îi oferea acum să se împace? Nu cumva îi pica din senin, un ultim aliat — un aliat împreună cu care ar putea răsturna situația? Il privi pe Pangrati cu lăcomie, ca un înfometat căruia-i promiți o pâine. Pangrati însă era încordat, rece, și în ochii lui căprij nu se putea citi nici prietenie, nici blândețe. Mateica tăcea, și speranța i se topea încet. Pangrati zise.

— M'am gândit la dumneata tot timpul, de când am stat de vorbă ultima oară. M'am gândit mult; și cred că te-am înțeles. E adevărat că mi-a deschis ochii și altcineva; m'a învățat să văd... Dar asta e altă poveste... Voiam să-ți spun că după ce te-am înțeles, aveam două căi în față. Am șovăit să aleg. Nu-mi face cinste. Mi-e rușine, și-mi va fi rușine toată viața, că am lăsat să treacă săptămână după săptămână, fără să fac nimic. Și în vremea asta, oameni mai buni ca mine, și de o mie de ori mai buni ca dumneata, munceau și se luptau din greu pentru construcția asta pe care o iubesc... o iubesc și eu...

Tuși:

— ...dar o iubesc prost, — nu știu încă să iubesc bine... Construcția asta pe care dumneata o urăști...

Mateica îngână răgușit:

— Ce tot vorbești acolo? Nu înțeleg ce vrei să spui.

Pangrati surâse fără veselie, ca în fața unei glume proaste:

— Uite ce e... Ași vrea să nu pierdem vremea de pomană. Asta e ultima noastră convorbire. În orice caz. Orice ai face dumneata va fi ultima, pentru că aici pe șantier n'ai să mai rămâi!

— Dece să nu rămân? Întrebă Mateica, râzând silit.

— N'ai să rămâi fiindcă te-am înțeles. Dumneata ești un dușman al construcției Canalului. Încă nu știu dacă ești pus anume, plătit sau neplătit. Nu știu dacă nu cumva ai făcut și faci tot ceea ce faci, din nepricepere. Dar nu cred. Ești un om inteligent...

— Mersi, zise Mateica. Pangrati urmă fără să-l ia în seamă:

— ...Și felul cum m'ai luat pe mine pe departe, trădându-te mereu numai pe jumătate, și vorbind în doi peri, arată că știi ce faci.

Tăcu o clipă. Mateica încerca să rădă batjocoritor, dar nu isbutea. Ii tremurau buzele. Pangrati urmă, privindu-l drept în ochi:

— Să pleci. Mă fac vinovat de slăbiciune, de o slăbiciune rușinoasă, că-ți mai vorbesc. Mi-e rușine de mine însumi, când mă gândesc la ce ar face în locul meu oricare din muncitorii de pe șantier. Ar trebui să mă duc să vorbesc cu Maței, sau cu Zusman. Imi dau seama de asta.

Mateica deschise gura ca să spună ceva, dar Pangrati îl întrerupse, ridicând mâna:

— Să nu crezi că poți profita de slăbiciunea mea, ca să rămâi aici. Ai să pleci chiar astăzi. Și n'ai să te mai întorci niciodată pe șantier. Îți ofer șansa să te cari, cum s'au cărat oamenii d-tale, Udriștoi sau care or mai fi fost. Atât; și e prea mult.

Mateica zise, cu glas spart:

— Ce poți să-mi faci, dacă nu plec?

Ochii lui Pangrati scânteiară:

— Ai să pleci! Dacă nu, o să știu eu să-l conving pe Zusman și pe Maței, și dacă e nevoie o să mă duc la Direcția Generală, o să mă duc până la Hossu, și tot ai să pleci! Numai că atunci o să se cerceteze lucrurile mai adânc, și o să pleci sub pază!

Mateica, schimonosit, zise:

— Ești un denunțator ordinar

Pangrati se făcu palid:

— În iarna asta o să ajungem din urmă prevederile planului, și-o să le depășim. O să întindem excavațiile spre Poarta Albă, până la Nazarcea.

Și o să facem încă un sfert din orașul nou. Dar fără bandiți pe șantier. Înțelegi? În iarna asta, o să lucrăm aici cum nu s'a lucrat vreodată în țara asta. De-ajă trebuie să pleci. Înțelegi?

Se lăsă o tăcere grea. Ochiul lui Pangrati ardeau. Mateica se gândi repede, apoi zise:

— Bine, plec.

Pangrati îl privi ascuțit. Spuse:

— Mi se pare că-ți ghicesc șmecheriile. M'am gândit atât de mult la dumneata, încât te citesc ca pe o carte. Vrei să te duci pe alt șantier, și să-ți faci mendrele acolo, mai departe.

Mateica râse galben:

— Nu..

— Ba da. Dar poate chiar astă seară, după consfătuirea dela Direcția Generală, o să vorbesc cu Maței și cu directorul cadrelor.

— După ce-ai tăcut atâta timp? Întrebă Mateica. Mi-ești complice...

— Da. Totuși am să vorbesc, și n'ai să mai fii angajat nicăieri. Ai să fii probabil dat în judecată și căutat. Dar asta nu mă interesează. Ai o jumătate de zi, să-ți iei catrafusele și s'o ștergi. Ai tren deseară.

Se ridică și dădu scaunul la o parte. Adăugă:

— Ai pe conștiință zeci de mii de ore de muncă omenească care din pricina dumatăle, a fost inutilă, s'a pierdut. Și cu un răs scurt, neprietenesc, încheie:

— Numai că de bună seamă n'ai conștiință... și nici nu-ți pasă de oameni. Sper cel puțin să-ți pese de pielea dumatăle.

Ii întoarse 'spatele și ieși.

2

În după amiaza acelei zile, Mateica era la Constanța în gară. Se hotărîse s'o aștepte pe Dona, ultima oară. Dacă ea nu sosea nicî acum, era silit să fugă. Stătea pe peron și se plimba încoace și încolo, cu mâinile la spate, frământându-și degetele și fumând țigare după țigare. Când ajungea la jumătate, aprindea una nouă, și o arunca pe cealaltă. Trenul sosi cu o întârziere de douăzeci de minute. Mateica se înălța să o zărească pe Dona peste capetele mulțimii care se scurgea spre ieșire. Dar se lăsase o ceață ușoară, și nu putea vedea la mai mult de douăzeci de pași. Deodată recunoscu un grup de ingineri, cu genți în mâini și discutând însuflejit; printre ei, Zusman, Pangrati și Jurașcu. Ceilalți — Mateica îi știa — erau dela Poarta Albă. Mateica se făcu mic și se dădu îndărăt prin mulțime. Trecură prin fața lui Jurașcu vorbea, cu vocea lui tinerească și limpede:

— Se poate, tovarășe inginer! Cum a mers la noi și la Mircea-Vodă...

Deodată Mateica întâlni privirea lui Pangrati. Pangrati îl recunoscu. Ochii lui apăsară greu asupra lui Mateica, apoi grupul se despărți și se pierdu în mulțime. Mateica aruncă țigara și scoase batista să ștergă fruntea; în ciuda ceței reci și umede, îl trecură sudorile.

— Bunăseara...

Dona era în fața lui. Apăruse deodată dintre oamenii grăbiți care veneau dinspre coada trenului. Era palidă și înălța spre el fața îngustă, triunghiulară, și privirile verzi. Mateica o luă de braț și vorbi înfrigurat, în șoaptă, uitându-se împrejur:

— Pangrati a venit tot cu trenul ăsta. E mai încolo. Ține-te după el și vorbește-l.

Simți cum Dona vrea să se dea îndărăt. O strânse de braț, brutal, și șopti pe nerăsuflăte, insistent:

— Vorbește-i! Cere-i întâlnire la ora șapte și jumătate! Spune-i că ai venit să vorbești cu el! E o chestie de viață și de moarte! Spune-i orice, numai să-l convingi. Are o consfătuire la ora nouă. Cere-i întâlnire la, șapte și jumătate; să vie cu orice preț. La Panaitaki. Dacă nu vine, suntem curățați.

— Dar ce să-i spun?

— Nimic. Cere-i să te întâlnească. Îți spun eu pe urmă ce ai să vorbești cu el!

— Dar dacă nu știe unde e Panaitaki?

Mateica se uită împrejur, rătăcit; apoi șopti:

— Vă 'ntâlniți în centru. De acolo la Panaitaki. Du-te după el! Fuga! Ne vedem peste o jumătate de ceas, **acasă!** Fuga!

Și o împinse din spate. Dona se poticni și apoi porni repede. Mateica își șterse încă odată fața. Se uită după Pangrati și Dona. Nu văzu decât forfota mulțimii negre, și becurile electrice luminând slab strada învăluită în negură.

Plecă și el. Se ducea la Tasula. Mergea ferindu-se, cotind iute după colțuri, făcând ochiuri inutile. Se opri în fața casei. Sus, la Tasula, era lumină. Se auzea departe prin ceață vuetul mării. Mateica intră și urcă scara întunecoasă. Ii era frică să nu întâlnească pe scară pe cineva care-l pândea, și ar fi vrut să aibă pistolul în buzunar. Apoi își luă seama: „Ce-i cu mine? Imi pierd mințile...”

Intră la Tasula. O întrebă răgușit:

— M'a căutat cineva?

Ea-l privi și păru speriată:

— Ce ai? S'a întâmplat ceva? Ești bolnav?

— Ține-ți gura. N'am nimic. Răspunde la ce te-am întrebat!

Tasula era tot speriată, dar zise:

— A fost domnul Gruescu... A zis că vine pe aici la cinci. A zis că să-l aștepti, că trebuie să vorbiți despre ceva foarte... foarte...

Mateica se uită la ceas.

— Cinci e acum.

— S'a scurtat ziua, murmură Tasula. Mateica se trânti pe canapeaua proastă ale cărei arcuri trosniră. Zăcea tăcut, cu ochii în tavan. Tasula îl întrebă:

— Spune-mi ce e... Imi ascunzi ceva... Te ferești de mine...

Mateica se uită la fața ei lată, cu nasul cam turtit și ochii înguști, oblici. Se strâmbă desgustat și 'ntoarse capul spre perete. Tasula nu părea a fi observat nimic. Urmă:

— Ai ceva pe suflet... Uite, de vreo trei săptămâni ești tras la față, ai slăbit, parcă ești alt om... Altfel erai când ai venit... Dece nu-mi spui?

Mateica izbucni grosolan:

— Mai dă-te'n... Taci odată!

Femela amuți și se 'nveli cu o broboadă de lână împletită. Era frig în odaie.

— Vii rar pe la mine, murmură Tasula.

Mateica nu răspunse. Ea șopti:

— De vreo lună și ceva, vij rar..

— Și-abia acum observi? Întrebă el disprețuitor.

— Nu; dar acuma îți spun...

Mateica dădu din umeri. Tasula îl privea fix, cu ochii ei negri, nepătrunși. Se lăsase tăcere. Peste câteva minute cineva bătu în ușe: era Gruescu, agitat, nervos. Incepu să vorbească repede:

— Ce-ți pasă? Tu stai și trândăvești, chiulangiule! Parcă n'ar arde pământul sub noi. Ascultă, draguță: cumpără-ne niște țigări. Așa. Ia să închid ușa după ea. Măi, băiatule, tu ești nebun, sau inconștient! Știi cine e asta pe care l-au pus la cadre? A fost secretar al sectorului de partid la noi, sectorul Medgidia! Trebuie să luăm măsuri, măi, să ne apărăm, că altfel ne sboară în doi timpi și trei mișcări! Și dacă ne sboară numai, e încă bine! Ne putem curăța, măi Nicule! Ne putem curăța! Tu te-ai gândit la asta? Stai și dormi, parcă ai fi asigurat! Spune: te-ai gândit? Ce facem? Ai? Ce facem?

Îi tremurau mâinile.

— Știi că mi l-au arestat pe Popescu? L-au dovedit că a trișat ștatele de plăți ale cărușilor; l-au arestat, și cu el pe încă patru. Nu mai am pe nimeni acolo, măi! Sânt patruzeci de oameni în administrație și birouri, și nu mă pot baza pe nici unul! Îți dai seama ce situație e asta?

Tasula, care plecase după țigări, începea fără succes clanța. Mateica mormăi:

— Du-te, măi, și deschide...

Gruescu deschise și Tasula intră, puse fără un cuvânt două pachete de țigări pe masă, și se așază pe scaunul ei. Mateica se ridică de pe canapea, gemând și făcând să troznească iarăși arcurile. Iși îmbracă scurta imblănită, și, încheindu-și nasturii, zise:

— Vino mâine aici, să mai vorbim. O să încerc ceva astăzi ...Dacă nu merge, o luăm din loc...

Ieșiră amândoi. Tasula se ridică, stinse lumina și ieși după ei. Îi auzi scoborând scara care scârțâia sgomotos. Coborî și ea repede. În stradă, stătu locului, o clipă, cu ochii după Mateica.

Gruescu pornise în direcția opusă. În clipa când statura înaltă a lui Mateica era gata să dispară în ceață, Tasula se înfășură mai strâns în broadă și porni după el.

3

Mateica se plimba agitat prin odăița cu pereții coșcoviți. Când vorbea, îi ieșea din gură un abur ușor. Dona se ghemuise pe pat, cu mâinile în buzunarele mantoului, și cu gulerul ridicat, strâns în jurul obrazilor.

— Sânt nebuni! spunea Mateica. Vorbea cu aprindere, și glasul i se spărgea unecri, ascuțit — N'au simțul realității! Cât crede domnul Caraman c'o să mai putem continua jocul ăsta? I-ai spus care e situația? Nu i-ai spus, probabil! Nu i-ai spus destul. Poftim pe cine-mi trimite! Trebuie să-l lămurești, să priceapă că aici e o citadelă a comuniștilor!

— Tocmai de-aceia îți cer să rămâi, vorbi Dona. Îl privea cu curiozitate, ca din depărtare, și surâdea palid.

— Imi cere să fii erou, așa, prostește, fără să pot face nimic, vorbi Mateica.

— Da, îți cere să fii erou. E greu, murmură Dona.

Mateica avu o licărire de nebunie în ochi; țipă la ea:

— Nu mai face spirite, găsko! Îți dai seama cum stăm?

Dona se uită la ceas — un ceas mic de aur cu geamul făcut din tr'un cristal albastru. Zise:

— Dacă mai ai lucruri amabile să-mi spui, grăbește-te. E șapte și douăzeci...

Mateica deschise gura, dar se răsghândi și tăcu. Se făcuse galben la față. Stătu o clipă nemișcat în mijlocul odăii. Dona îl cerceta ca pe o ființă cu totul străină, ca pe un obiect. Mateica slăbise, îi atârna pielea sub bărbie, și mustăcioara îi crescuse prea mare. Părea fugărit, hărțuit, obosit. Și mereu sclipirea descreeată din ochi... Dona strânse din buze și privi într'altă parte. Mateica se uita la geamantanul lui vechi, sgâriat. Se urni greu, parc'ar fi avut ghiulele la picioare, și se apropie de geamantan. Se aplecă, deschise capacul și scoase pistolul dintre rufe murdare. Când se ridică era congestionat, cu tot sângele în cap. Deschise pistolul, se uită pe teavă, scoase încărcătorul, se uită la cartușe, îl închise la loc și puse piedica. La clănțanitul armei, Dona înălță capul și luminile ochilor verzi, atât de mari, apărură deodată înconjurate de albul dintre iris și pleoape. Dar Dona tăcu și se ridică, pe când Mateica vâră pistolul în buzunar.

— Așa ai să-i vorbești. Dacă nu primește, îmi faci semn din cap că nu. Ai înțeles?

— Da, suflă Dona.

— Repetă.

Dona repetă monoton, mașinal. Mateica o împingea în vremea asta afară, stingea luminile, încuia ușile. Ieșiră pe trotuarul ud de ceață. Abia se vedea până peste drum. Nu luară în seamă o umbră, pe trotuarul celălalt. Era Tasula, care se luă după ei prin întuneric. Ajunși la birtul lui Panaitaki, Mateica șopti:

— Imi faci semn, odată. După aia te întorci acasă.

— Acasă... murmură Dona cu surâsul ei palid. Mateica dădu din umeri, și se depărtă. Dona intră în cârciumă.

4

La început fuseseră câțiva muncitori gălăgioși la o masă, dar plecaseră. Acuma birtul lui Panaitaki era iarăși gol; Panaitaki stătea la ușă și se uita în ceață. Iar nevasta lui Panaitaki împletea ciorapi. Din când în când o cerceta pe Dona pe furiș, cu un aer de corb hămesit.

Pangrati ședea cu spatele la intrare, cu spatele la ușa de geam, fiindcă Dona i-o luase înainte, așezându-se pe scaunul ce-i făcea față ușii. El arăta o uimire măhnită și rece; se uita la Dona ca la un om cunoscut abia atunci, și anume un om îndoielnic:

— Ce te privește pe tine chestia excavațiilor de iarnă? Întrebă el bănuitor. De când ești la curent cu lucrurile acestea? Pentru asta ai venit dela București, să vorbești cu mine?

Se rezemă o clipă de speteaza scaunului:

— Ești slabă... pari bolnavă. Ce-i cu tine? Ce faci?

Dona murmură:

— Nu-mi cere explicații pentru... pentru...

Pangrati tăcea, împietrit, lăsând-o să se frământie.

— Pentru... trecut.

— Nu, zise Pangrati. Nu. Ai primit scrisoarea mea, și știi ce gân desc...

— Mihai... nu te duce la consfătuirea de astă seară.

El ridică sprâncenele, mirat și rece:

— De unde știi că are loc o consfătuire astă seară?

Deodată se aplecă înainte, bănuitor:

— Ascultă, de ce te amesteci în treburile astea? Cine te-a pus să-mi vorbești?

Genele Donei se sbătură:

— Mihai, nu poți cere să fii mutat de aici?

— De fapt, ce vrei? Întrebă tăios Pangrati

— Mi-e teamă pentru tine...

— Va să zică, murmură el gânditor, va să zisă... în asta ai intrat...

— Mihai, zise Dona implorător, nu te duce... O să fie rău...

— Dece o să fie rău? Pentru cine?

— Pentru... pentru tine, Mihai.

— Din partea cui îmi spui asta? Din partea ta?

— Nu... Retrage-te din povestea asta, Mihai. Îți riști viața.

El nu răspunse nimic. Ciocănea cu degetele pe masă, încetișor. Se schimbaseră la față. Și glasul i se aprinse. Întrebă:

— Mai ai ceva să-mi spui?

Dona se uită la ușa cu geamlâc. Panaitaki nu mai era acolo: spăla pahare îndărătul tejghelei de tinichea. Cu o mișcare stângace, Dona își răsturnă de pe masă poșeta. Pangrati se aplecă s'o ridice. Dona, cu ochii la geamlâcul ușii, făcu un semn încet din cap: „Nu“...

Chipul lui Mateica apăruse la geamlâc. Mateica privea înăuntru. Văzu semnul Donei. Rămase o clipă nemișcat, apoi dispăru.

Pangrati se aplecă și puse poșeta pe masă. Se deschisese, și se rostogoliră din ea fiole, o cutie de seringă, o pudrieră de aur. Dona se grăbi să le pună la loc și închise cu sgomot poșeta. Pangrati ținea una din fiole între degete. Întrebă, bănuitor:

— Dece umbli cu seringă și fiolele la tine? Ce sânt astea?

Deodată înțelese:

— Morfină?

Dona îi smulse fiola din mână și o puse cu celelalte. Pangrati se ridică și murmură:

— Imi pare rău...

Voia să plece. Dona îl apucă de mână:

— Mihai! Nu te duce acolo. Și... și... în orice caz, du-te spre bulevardul ăsta de-aici... pe la lumină; nu te duce direct... te rog... te rog...

Pangrati nu-i răspunse. Ii plăti femeii dela cassă o sticlă cu vin din care nu băuse decât Dona un pahar, apoi ieși. Dona așteptă câteva clipe, își turnă încă un pahar, și încă unul. Când se goli sticla, Dona își puse mânușile și plecă.

Pangrati umbla în vremea asta pe străzile cufundate în ceață groasă, cenușie, gâlbuie în jurul felinarelor. Era frământat de o furtună de gânduri. „Va să zică atât de repede... Atât de repede... Asta era adevărul”. El cu prinsese o amărăciune pe care n'o putea birui. La sfârșit nici n'o mai ascultase pe Dona. Ii auzise rugămintea ca prin vis. Dece să nu meargă direct? Dece să ocolească? Umbla repede, pe străduțele aproape pustii, umede de ceață. Pe la răspântii, venea pe câte o stradă laterală sgomotul depărtat al mării. Pangrati întâlnește doi muncitori care vorbeau gros:

— Păi o să mă duc la sindicat. Ce, așa merge? spunea unul. Glasurile și pașii li se pierdura cu încetul. Pangrati răsuflă adânc: „Dece să mă tulbur atâta? N'am terminat? N'am rupt pentru totdeauna? Ce mai e între noi? Nu, nu mai merită să mă frământ...” Incepu să umble mai încet. Odată cu gândurile, i se liniștise și pasul. Trase adânc în piept aerul rece. Incepea să i se limpezească mintea. Și, pe nesimțite, se trezi că se gândește încordat la discuția care avea să înceapă acum, peste un sfert de ceas, în sala de consfătuiri a Direcției generale.

Deodată știu că îl urmărește cineva. Cineva care nu se ferea. Pași rari, răsunători, grei, prin ceață. Fără să se oprească, Pangrati se întoarce și încercă să străbată cu vederea negura; dar nu desluși decât o umbră. „Mi s'a părut. E un om care se duce și el la treburile lui!” Merse mai departe pe acea stradă pietruită, ai cărei bolovanj de râu luceau umed la lumina felinarelor. Pașii urmăritorului ciocăneau tăcerea. Pangrati voia să se uite îndărăt, dar își zise: „E o copilărie...” și se răsândi. Totuși, după ce trecuse de un felinar, nu se putu stăpâni și întoarce capul. Urmăritorul era în lumină, înalt, gros, cu mâinile în buzunare. Pangrati îl recunoscuse. Ii trecu o clipă prin minte bănuiala că se află în primejdie, și că primejdia vine dela cellalt; dar nu, nu se putea; prea ar fi fost nesăbuit acela; prea ar fi fost inutil... Răzbunare? Da, dar atât de primejdioasă... „Și răzbunarea e un lucru atât de inutil... nu e demonstrația cea mai elegantă a unei teoreme...”

Tac-tac-tac, treceau repede pașii lui Pangrati prin negură. Și la un răstimp urmau pașii celuiilalt, mai rari: tac-tac-tac...

Pangrati se simți pătruns de o neliniște nelămurită. „Ce vrea? Dar poate că toluși nu e el? Poate că mi s'a năzărit?” Și, cu inima bătând mai repede, zări un milițian singuratic, la o răspântie. Avu o clipă ispita de-a se duce să-i spună milițianului — dar ce să-i spună? Era ridicol. N'avea nici un rost. Să-l întrebe pe unde e drumul cel mai scurt? Gândindu-se astfel însă, nu se opri, și milițianul rămăsese departe, îndărăt. Deodată Pangrati avu simțământul neplăcut că s'a rătăcit. Nici nu era greu: se gândea la altceva, era cu auzul atent la ciocănitul de pași care venea după el: tac-tac-tac. Da. Se rătăcise. Sigur, nu era mare lucru să-ți găsești drumul, Constanța nu e chiar atât de întinsă... Se opri la o încrucișare de străzi. Se uită în dreapta, în stânga. Pustiu. Felinare electrice pierdute în ceață. Undeva, la mari depărtări, stîns, freamătul mării. Și, deodată, de după colț, repede, repede, ca o furtună, pașii urmăritorului, grăbiți, înnebuniți: tac-tac-tac... Pangrati îl așteptă, lipit de zid. Cellalt veni

aproape alergând și tresări văzându-l pe Pangrati oprit, și așteptându-l. La doi metri Pangrati văzu sticlirea ochilor lui Mateica, și-i auzi răsuflarea gâfâitoare. Apoi Mateica trecu pe trotuarul cellalt și începu să se plimbe încet, cu mâinile în buzunare. Pangrati se întoarse scurt, în călcăie, și porni îndărăt. Pașii grei și repezi ai lui Mateica se țineau după el. Coti pe neașteptate într-o stradă lăturalnică la dreapta, apoi după primul colț la stânga. În clipa când auzi pașii răsunând iar, mai tare, semn că Mateica apăruse după colț, se gândi fulgerător: „Bine că are și Jurașcu o copie după raportul nostru...” Și văzu în închipuire stepa, mașinile, oamenii... În fața lui se întindea străduța cu case scunde, care se destrăma treptat, îndepărtându-se în negură; iar îndărăt era sgomotul monoton și repede, pașii, pașii, care se apropiau — și se opiră deodată. Urmă o secundă în care Pangrati își auzi proprii săi pași mai tare decât își putea închipui că-i va auzi vreodată. „Bine că are și Jurașcu...” Undeva plesni o detunătură. Pangrati simți că i se face cald și că-l cuprinde întunericul.

Căzuse în genunchi. Se prăbuși cu fața în jos pe trotuar. Mateica vârî pistolul în buzunar, se întoarse la răspântie și începu să alerge prin ceață.

5

Zusman fuma și se uita la ceas nerăbdător, deși consfătuirea ținea de câteva ceasuri și era limpede că Pangrati nu va mai veni. Era noaptea târziu, sala se umpluse de fum de tutun, și glasurile vorbitorilor se înălțau pe rând întrerupte arareori de o întrebare sau o remarcă a lui Hossu. Directorul General asculta și-și nota din când în când ceva. Inginerul șef îi privea pe vorbitori cu ochii săi cenușii, străpungători, ascunși îndărătul sticlirii ochelarilor. Profesorul Seratimov părea proaspăt bărbierit, curat, odihnit, parcă n'ar fi avut în urmă o zi de muncă: ceasurile obositoare alunecau peste el fără să lase urmă. Imprejurul biroului masiv al lui Hossu erau adunați în semicerc, pe două rânduri de fotolii și scaune, câteva zeci de bărbați: ingineri, șefi de șantier, activiști de partid și sindicali, specialiști de-ai Direcției Generale sau veniți dela București; erau și doi din specialiștii sovietici, Bunin și Majowski; era, într'un colț, îndărătul scaunelor lui Borza și Neculai, fumând tăcut, Matei.

Zusman se uitase la ceas. Jurașcu scrisese pe o foaie de carnet: „N'o să vină. A avut un accident. Altfel nu întârziea”. Zusman dădu din cap și rupse hârtia în bucăți marunte. Dindărătul biroului, cu coatele pe placa de cristal, Hossu vorbi:

— Are cuvântul tovarășul profesor Lăzărescu...

Lăzărescu se înălță încet, adus din spate, masiv, cu bărbia împinsă înainte.

— Puteți vorbi și seară-d, tovarășe profesor, zise Hossu.

— Nu, morinai scurt Lăzărescu. Nu pot.

Jurașcu îi privi și scrisese pe carnet: „E solid bătrânul!” Zusman scrisese dedesubt: „Ți-a fost profesor?” Jurașcu dădu din cap, zâmbind. Zusman scrisese: „Și mie”.

— Constat cu mulțumire, spunea Lăzărescu; da, constat cu mulțumire că majoritatea... hm... hm... tovarășilor...

Hossu zâmbi și schimbă o privire cu inginerul șef și cu Petrescu. Ingerul șef dădu din cap, mulțumit. Lăzărescu urmă:

— ...care au vorbit până acum, sânt de aceeași părere. Mie problema mi se pare limpede, și, teoretic, rezolvată. E un vechi adevăr că felul de-a pune problema conține și soluția. Ei bine; mai sânt printre noi doi sau trei...

Urmă o clipă de tăcere. Toți cei care cunoșteau apucăturile de catedră ale lui Lăzărescu, așteptau, cu inima oprită, o vorbă mușcătoare. Lăzărescu se strâmbă ca un mops și zise:

— ...confrăți

Toată lumea răsuflă cu ușurare.

— Da, care uită felul cum s'a pus problema. S'a pornit dela început, pe principiu că trebuiesc învinse dificultățile. Învinse, nu evitate prin ocouri și fereli. Imi aduc aminte de o vorbă pe care o repeta un eminent savant; se află aici de față.

Și și întoarse spre Serafimov surâsul deobicei acru, care acum căpătase o căldură neobișnuită. Iși scase ochelarii, îi șterse și cită:

— „Să nu ne supunem naturii, ci s'o dominăm”. Cam așa e, nu?

Interpretul sușotea la urechea lui Serafimov. Acesta încuviință din cap, și murmură ceva pe rusește. Interpretul traduse cu glas tare:

— Ideea numi aparține mie. E un principiu de bază al științei sovietice...

Lăzărescu clipi din ochi, își puse ochelarii pe mijlocul nasului și urmă:

— Ei, și atunci, repet, problema e, teoretic, rezolvată. Cu atât mai mult cu cât avem în sprijinul nostru experiența șantierului dela Mircea-Vodă. Ne putem da seama în bună măsură încă de pe acum, cum vor decurge excavațiile iarna, dacă nu vom avea geruri mari. Comunicarea cerută de noi institutelor meteorologice dela Moscova și Kiev ne dă dreptul să ne așteptăm la o temperatură medie superioară jernilor din ultimii zece ani. Și atunci? Nu înțeleg rostul obiecțiilor ridicate de... hm... de... confrății noștri. Sau renunță la ele?

Ii privi peste ochelari, înălțând sprâncenele stufoase.

„Confrății”, — doi dintre consilierii tehnici ai Direcției Generale și un șef de șantier, zâmbeau galben, Lăzărescu zise cu o hotărîre și o tărie neașteptată în glas:

— Ei bine, domnilor, trebuie lucrat în țarna asta! Și odată ce ne-am hotărît, chiar și domnii ingineri care au puncte de vedere opuse acestei hotărîri, trebuie să renunțe la ele, să le uite, și să lucreze cu același devotament ca și când ideea excavațiilor de iarnă le-ar fi aparținut dela început! Tovarășul Hossu, în cele câteva cuvinte cu care a deschis discuția, a vorbit de planul pe 1950 și de primul plan cincinal. Dacă am înțeles bine, ne stau în față alte construcții, la fel de grandioase ca și asta de-alci. Nu e permis să imobilizăm aici tehnicieni și masse de muncitori, nici o săptămână mai mult decât e strict necesar! Și cu atât mai puțin o iarnă întreagă! Ar fi o crimă! Trebuiesc împinse înainte lucrările cu efortul maxim!

Deodată se întrerupse. Mormăi:

— Cer scuze pentru aprinderea cu care am vorbit. Dar eu sânt un bătrân tehnician, și aș dori să lucrez la cât mai multe asemenea mari cons-

tructii; dar nu știu la câte îmi va mai permite condiția noastră biologică .

Surăse acru :

— ...prea limitată în timp...

Cei de față se priviră. Unii erau emoționați. Serafimov, cu urechea aplecată spre interpret, zâmbi blând și murmură :

— Nicevo... nicevo...

Lăzărescu se așezase și se uita în pământ; nu i se mai vedea decât căpățâna mare și chelia galbenă. Hossu vorbi :

— N'am auzit punctul de vedere al șantierului dela N .

Zusman își răsfoi hârtiile așternute peste geanta pe care-o ținea pe genunchi, și începu :

— Noi putem aduce în sprijinul ideii excavațiilor de iarnă, proiectul nostru de plan de lucru și experiența noastră cu excavațiile pe luna Noembrie... Iată, întâi, cum am plănu'it să organizăm producția în lunile de iarnă...

Secretarul lui Hossu intră, se strecură printre oameni vână în colțul în care ședea Maței și-i dădu acestuia un bilet. Maței îl citi, ridică ochii cu vioiciune, apo îi întinse biletul lui Borza, șoptindu-i ceva. Borza citi, biletul, și-i șopti lui Maței :

— Dute imediat...

Maței ieși discret. Hossu îl privi cu oarecare mirare, și se'ntoarse spre Borza. Acesta îi trecu biletul. Hossu îl citi, cu fața neclintită, apoi îl întoarse și-l puse pe cristalul biroului, și continuă să-l asculte atent pe Zusman.

6

Spitalul era o clădire mare, cu două etaje, cu multe ferestre întunecate. Doar vreo trei, la etajul întâi, luminau prin ceață. Jeepul intră în curtea întinsă și pustie, semănată cu copaci tineri, desfrunziți, și se opri în fața unei uși laterale, scunde. Maței coborî, urmat de un ofițer tânăr cu panglică albastră la șapcă. Intrară înăuntru. Portarul în uniformă dindărătul unui ghișeu cu geamuri îi întrebă pe cine caută :

— Pe tovarășul colonel Iliescu, zise ofițerul.

— Vă așteaptă.

Portarul încuie ușa și le arătă drumul, pe scări de ciment, pe coridoare pusti; luminate slab de câte-un bec la capete. Bătură într'o ușă și intrară. Ofițerul salută. Dindărătul unui birou se ridică un bărbat cărunț, voinic, în halat alb peste uniformă. Le întinse mâna și-i pofli să șează. Ofițerul cu care venise Maței, zise :

— Tovarășul e activist de partid pe șantierul dela N

— Inginerul Pangrati lucrează la noi.. acolo, zise Maței. Ași vrea să mi spuneli.. care e situația.

Colonelul medic îl privi cercetător. Maței nu se mișcă. Tăcea. Colonelul zise :

— L-am operat adineaori.. S'a tras din spate. Glonțul i-a rupt coasta a șasea din stânga, și s'a oprit în plămân. Cine a tras, țintea probabil inima...

Maței întrebă răgușit

— Scapă ?

Chirurgul se juca în neștire cu un toc :

— Dacă nu se întâmplă nimic neprevăzut...

— Când putem vorbi cu el ? întrebă ofițerul cu care venise Maței.

— Deocamdată, nu... I-am dat un soporific ; trebue să doarmă...

7

Dona aștepta să se întoarcă Mateica. Ii fusese frig. Iși făcuse însă o injecție și acum era liniștită, pătrunsă de plăcerea bolnavă dată de morfină. Se întinsese pe pat și privea ușa ținută, cu pupilele micșorate în ochii verzi, prea lucioși. Aștepta. Mateica avea să sosească. Prefera să nu știe ce se întâmplă, să afle cât mai târziu; dacă se putea, chiar să nu afle niciodată, că s'a întâmplat ceva sau nu, în noaptea asta. Zăcea pe pat și auzea umezeala ceții picurând de pe streșinile rupte. Din când în când, un umblet mărunț după ușă, furișat și repede. La început se speriasă. Însă de mult se obișnuise cu ei ; erau șobolanii. Acum nici nu-i mai auzea.

Cineva bătu în ușe. Dona se ridică sprintenă și se duse la ușe. Deschise întrebând cu o veselie fără motiv :

— Ai venit ?

Dar chiar în clipa asta, creierul ei amețit de otravă știa că bătaia în ușă nu fusese ca a lui Mateica : de trei ori repede, și odată încet. Iar acum stătea în fața ei o femeie scundă cu o broboadă strânsă în jurul obrazului. O tătăroaică. Se dădu puțin la o parte, și Dona întoarse capul spre ea. Astfel lumina dinăuntru mângâia obrazul stâng al Nonei, și-i aurea părul scurt. Femeia o privea ca și cum ar fi vrut să-și aducă aminte toată viața de chipul Nonei. Întrebă :

— Aici șade domnul colonel Mateica ?

Deodată Dona se desmetici. O scutură un fior de ghiață. Zise scurt :

— Nu !

— Dar vine din când în când... îngână dușmănos femeia.

Dona trânti cu sgomot ușa și o încuie cu cheia de două ori. Rămase lipită de ea, trăgând cu urechea. Inima îi bătea înnebunită. Dincolo, nici un sgomot. Apoi, târziu de tot scârțâitul ușii de fier de sub marchiză, și al porțiței de afară. Dona se duse șovăind, cu picioarele tăiate, se așeză pe pat și-și mai făcu o injecție.

Nu știa cât timp trecuse — era într'o stare de vis, de mulțumire nătângă pe cale să se risipească chiar în clipele acelea — când își dădu seama că prin somn, că o strigă cineva. Iși adună mințile și înțelese că Mateica o chiamă prin ușe. Se duse să deschidă, plutind. Il văzu că intră, galben, schimonosit, tremurând. Abia înțelese ce-i spunea. Dar încet-încet, isbuti să-i vorbească și ea :

— Te-a căutat cineva...

Avea un surâs șovăitor, copilăresc. Mateica o luă de umeri și o scutură brutal :

— Ce spui ? Cine-a fost ? Trezește-te !

— O... o fe-femeie, zise Dona. Scuturăturile o făceau să sughițe. O tătăroaică.

— O tătăroaică ? Aha...

Și Mateica se așeză gânditor pe pat. Dona începuse să-și vie în fire. Se așeză lângă el și-l privi cercetător. Iși dădu seama că e schimbat

la față, că mâinile îi tremură, și-l întrebă cu un glas ciudat, nesigur, aproape silabisind :

— Ce-ai... făcut ?

Mateica se uită la ea, rătăcit. Dona murmură :

— E... mort ?

Mateica nu răspunse. Pe fața Donei începură să curgă lacrimi ; apoi izbucni într'un plâns amar, cu hohote. Mateica o îmbrântește, se ridică de pe pat înjurând-o murdar, și începu să se plimbe prin odaie, mormăind înnebunit :

— Nu pot fugi de pe șantier... Nu pot... Dacă fug, de-abia mă dau de gol... Ție-ți găsesc altă casă — mâine...

Și repetă mașinal :

— Mâine... mâine...

8

A doua zi seara, Mateica ședea în cantina numărul 1, și se uita pe furș la oamenii dimprejurul său. Mesele fuseseră date la o parte, băncile și scaunele așezate în rânduri, în semicerc împrejurul unei mese la care ședeau Zusman, Jurașcu, Tudose, Mitică Rusu și Chirsan. Maftei era mai la o parte, pe un scaun. Erau adunați acolo subingineri, șefi de echipă, muncitorii frunțași, cum era Craciunescu excavatoristul sau căruțașul Gelal ; erau acolo Achim, negricios și cu ochii strălucitori sub sprâncenele groase, era Micluț, întors de câteva zile dela el din sat, cu o echipă întreagă de oameni proaspeți, erau dulgherii dela șantierul cel nou, ca Negoită Mizea, și Tudoriță, minerul, și membri ai comitetului de muncitori, ca Iulică Zaharia, sau Mârzali, feciorul lui Gelal ; erau tineri delegați de organizația U.T.M. anume pentru această ședință, însuși secretarul, și Rada, tractorista, și mulți alții pe care Mateica nu-i cunoștea, săpători, zidari, șoferi. Pe lângă el ședeau oameni noi, a căror angajare o făcuse el, dar pe care nu-i cunoștea, și de care se ferise în ultima vreme, oameni trimși de școlile de normatori ale Direcției, de școli de administrație din țară ; din cei dinainte, nu era decât Bercovici. Privirile neliniștite ale lui Mateica alunecau dela unul la altul. Fețe mature sau tinerești, asprite de muncă, de vântul neconținut, de frigul uscat care se lăsase asupra șantierelor de pe tot mijlocul Dobrogei. Mateica se simțea prost. Incerca să uite de gândurile și spaimele care-l răscoleau, dar oamenii aceștia îi erau străini, și îl înspăimânta simțământul că rămăsese singur, printre sute și mii de oameni pe care nu-i mai putea mișca pe tabla de șah, sute și mii ai căror reprezentanți erau acești câțiva zeci adunați aici de Zusman ca să discute producția în iarna ce începea. Ii ura ; îi ura mai ales în clipa asta, când îi era cel mai frică. Ura totul la ei : mâinile puternice de mecanici, mâinile în a căror piele pătrunsese vaselina neagră și motorina de nu le mai puteau scoate nici un spălat ; mâini îndemânate, obișnuite să lucreze cu fierul ; mâini de ceferiști, cu fire de cărbune sub unghii ; mâini noduroase de țărani, ale săpătorilor și căruțașilor. Și apoi fețele ; da, ura și fețele, arse de soarele de pe câmpuri deschise și slobode, fețele biciuite de nisipul adus de vântul stepei, privirile pe care se ferea să le întâlnească. El îi ura, și ei nu știau... sau încă nu știau...

Unul însă îl ura. Iși dădu seama de asta când îi întâlnește ochii. Niște ochi negri, care-l ardeau. Cine era omul acela ? Era în haina de lucru,

vătuită; tânăr; părea mecanic sau șofer. Mateica se feri de ochii aceia care-l ardeau. „Ce dracu' o fi având cu mine?”

Se aplecă și-i șopti la ureche lui Bercovici:

— Cine e ăla de colo?

Bercovici se uită și răspunse scurt:

— Un excavatorist.

Mateica se frământă pe scaun. „Poate mi se pare mie...” Și, simțind mereu, din când în când, arsura privirii aceleia încărcate de ură, încerca să asculte, să fie atent la ce spunea Zusman. Dar gândul îi fugea: „Ce-o fi cu Pangrati?” Încercase să întrebe pe unii și pe alții, dar nimeni nu știa nimic — sau toți se fereau să-i spună? Ce gând nebunesc! Cum adică? Toți se înțeleseseră împotriva lui? Imposibil. Nu erau ei chiar așa de strânși, de organizați... „Mai bine să-l ascult pe ăsta ce vorbește...”

— Ne-am adunat aici, tovarăși, spunea Zusman, ca să ne sfătuim cum vom pregăti campania de excavații și de construcții din iarna asta. Șantierul nostru, rămas în urmă la începutul toamnei, este acum printre cele fruntașe. Și experiența noastră a ajutat să-l convingă pe tovarășii de pe alte șantiere, că merge cu metodele noi, îndrăznețe, pe care le-am învățat dela constructorii sovietici. Cu toate slăbiciunile și greșelile noastre, putem fi mândri de ce-am făcut până acum...

Și spuse cifre și mii de metri cubi de zidărie, zeci, sute de mii de metri cubi de pământ săpat. Kilometri din traseul Canalului.

— Ne-am adunat acum, ca să vedem care sânt sarcinile noastre, și cum o să le facem față...

Vorbea limpede, apăsând pe fiecare cuvânt, și cei dimprejur îl ascultau cu gravitate, oameni care zidiseră, care săpaseră pământul, care împingeau Canalul spre Nord-Vest, spre Ovidiu, și spre Sud-Est, spre Poarta Albă. Numai pentru Mateica, glasul lui Zusman era un fel de murmur nedeslușit. Mateica se gândea înfrigurat și fără șir: „Mi-a scăpat totul din mână... N'am făcut nimic.. A trecut valul peste mine... Și Dona... Ce-o fi căutat Tasula acolo? M'a urmărit... Dece? Geloasă, da, geloasă și nimic mai mult; să vedem cum o s'o împac...”

— ...și acestea fiind sarcinile noastre, tovarăși, noi, conducerea șantierului, o să vă înfățișăm planul de lucru; o să-l discutăm împreună cu voi; o să spuneți fiecare cum poate fi lărgit și cum credeți fiecare că puteți ajuta la împlinirea lui: fiecare cu experiența și priceperea lui, cu răspunderea lui, a echipei lui, a unității lui de muncă, a mașinii lui. Dar, înainte de a vă citi planul și înainte de a-l discuta, trebuie altceva. Trebuie să ne oprim și să privim activitatea noastră din ultimile luni. Au fost goluri, au fost greșeli, au fost metode proaste. Să vedem ce trebuie îndreptat în cursul iernii ăsteia. Luați cuvântul și criticați curajos și activitatea voastră, și a tovarășilor voștri, și a conducerii... Cine cere cuvântul?

Mateica abia-și putea stăpâni o nevoie nervoasă, isterică, de-a râde. „Ce e comedia asta? Ce mai trebuie critică și autocritică, când e mai simplu să dai ordine, și să se execute sub amenințarea pedepsei?”

În sală oamenii înălțau mâna — mâini din cele pe care le ura el, mâinile care lucrau cu metalul, cu unelte, cu mașinile. Se ridicau rând pe rând, și vorbeau, unii stângaci, greoi, alții mai ușor și mai curgător, se întorceau către cei pe care-i criticau, iar la masă, Zusman, Jurașcu, Mitică

Rusu, își luau note, ascultând atent, în timp ce Mateica lăsa să-i alunece gândurile, să se piardă, să se amestece, ajunse fără formă, nelămurite ca visele unui om bolnav care aiurează. Din starea aceea de semi-trezie, de oboseală grozavă și frică tulbure, în care treceau minutele și orele, și glasurile deveneau un fel de zumzet fără noimă, îl smulse deodată un glas. Se ridicase excavatorul cel tânăr, cel care-l privise cu acea ură arzătoare, de neînțeles. Zusman zisese:

— Tovarășul Bănică are cuvântul...

Flăcăul, în picioare, vorbea cu o patimă stăpânită:

— Tovarăși, noi sântem muncitori veniți mai de curând; eu vorbesc în numele meu; dar știu că ce spun eu, gândesc mulți tovarăși, cu care am vorbit despre asta. Dumneavoastră sânteti o parte care ați venit când nu era aici decât iarbă și cunoașteți... cum să zic? povestea șantierului. Dară noi, o seamă de excavatoriști, șoferi, mineri, și apoi săpători, căruțași, zidari, am venit acum în săptămânile și în lunile din urmă. Am vorbit cu tovarășii mai vechi, despre viața șantierului. Și este un lucru care nu ne-a plăcut. Este un lucru care nu e cum trebuie să fie pe un șantier socialist. Au fost aici un șir întreg de fapte care s'au întâmplat; sabotaje, hoții, lucruri murdare. Au fost oameni care s'au arătat că sânt bandiți, hoți, dușmani ai noștri. Mulți sânt arestați și dați în judecată, alții sânt fugiți. Dar dacă-i vorba că ne punem pe muncă, iarna asta, noi am vrea să știm care a fost rădăcina, care-a fost cum să zic? portița pe unde s'au strecurat dușmanii. Noi nu vrem să pornim la lucru cu dușmani, cu unelte de-ale burgheziei, printre noi. Să vedem, unde-i începutura? Unde-i rădăcina? Și s'o smulgem afară! Și asta cred că nu vrem numai noi, care am venit mai în urmă. Asta vor toți muncitorii de pe șantier!

Un murmur se răspândi ca fulgerul prin sală. Oamenii se priveau, își șopteau, încuviințau din cap, se auzeau glasuri răgușite sau limpezi, care rosteau: „Da. da, e adevărat, așa e!” Zusman se uită împrejur și după o clipă vorbi:

— Eu socotesc că propunerea tovarășului Bănică e bună și că trebuie să discutăm chestiunea asta. Dar concret, cu fapte precise, nu așa, în vânt. Cine are de spus ceva?

Se ridicară deodată mai multe mâini. Mateica svărlise o privire iute către Maței. Acesta fuma liniștit în colțul lui. Mateica simți în aer încordarea. „Au început!”, se gândi el, și-l trecu un fior. „Trebuie să mă lupt!” Il cuprinse o undă de desnădejde: „Dece m'am întors? Ce-am căutat aici? Trebuia să fug...”

— Tovarășa Rada, spuse Zusman. Mateica se întoarse s'o privească pe tractoristă. N'o văzuse la început, pentru că era îmbrăcată ca un băiat, în aceeași haină vătuită, cenușie. Spunea cu însuflețire:

— La noi primul sabotaj pe șantier s'a făcut la cantină. Eu știu, pentru că lucram acolo. Administratorul cantinei și bucătarul șef furau alimente și infometau muncitorii. Pe urmă au fost arestați, și s'a dovedit că fusese, unul major în armata burgheză, și ăllaltul era unchiu-său! Venise aici amândoi, și-și făcuse o gașcă. Chefuiau cu administratorul noaptea, vindeau hrana la chiaburi prin sate, și la Constanța. Cine i-a angajat?

Toți se întoarseră spre Mateica. El răspunse cu glas îngropat — nici el nu și-l recunoaștea:

— Eu i-am angajat... dar nu știam că-s hoți...

— Trebuia să știi, tovarășe! zise fata. Zusman o opri:

— Să discutăm disciplinat, tovarășă Rada. Mai ai ceva de spus?

Nu. Cine mai cere cuvântul?

Iarăși alese pe unul din cei care ridicau mâna.

— Tovarășul Achim.

Achim vorbi întors spre Mateica:

— Tovarășul șef al personalului n'a știut ce face aici fostul administrator, Frenkel. Sau n'a vrut să știe.

— Asta spui dumneata! zise Mateica

— ... Frenkel trăia aici pe șantier, urmă Achim, trăia într'un fel... care era o rușine pentru șantier, și batjocură față de oameni. Dece nu i-a atras atenția tovarășul Mateica?

— I-am atras atenția, dar degeaba!

— Dacă a fost degeaba, dece n'a vorbit cu șeful șantierului?

— Am vorbit

— Tovarășe Mateica! zise aspru Zusman,

— Tovarășe inginer, strigă Mateica, nu pot sta să-l ascult când arată atâta rea credință!

— Ai să vorbești și dumneata. Nu-l întrerupe! Spune, tovarășe Achim.

— O fi vorbit, și tot degeaba a fost. Dar dacă n'a cerut sprijinul organizației de partid? Tovarășul Mateica n'a lucrat niciodată cu organizația de partid! Dece?

Se făcu tăcere.

— Mai ai ceva? Nu. Tovarășul Gelal.

Gelal se ridică și-și trase brăul în sus. Apoi zise:

— Eu ași vrea să-l întreb pe tovarășul Mateica, dece l-o fi angajat pe hoțul de Udristoi? Unde l-a găsit?

Tăcu o clipă. Mateica răspunse răstit:

— O să vorbesc, și-o să arăt cum l-am angajat.

— Udriștoi, urmă Gelal, a sabotat salariile și a furat cât a putut. Avea și niște oameni ai lui, care lucrau în biroul de lângă tovarășul Mateica...

Mateica dădu din umeri disprețuitor, și mormăi:

— Prostii.

Dar înghețase. Se 'ntreba: „Cine l-a învățat să spuie asta? De unde știe?” Gelal spunea:

— Și să vă spun: când i-am prins pe niște chiaburi că sabotează munca la căratul pământului, s'a dus un tovarăș să arate treaba asta, și Udriștoi n'a vrut să-l asculte. Era și tovarășul Mateica acolo, și au răs amândoi de tovarășul ăla...

— Nu-i adevărat! strigă Mateica. E o minciună!

Se ridică pontatorul cel mărunț și bucălat, ceru cuvântul, și povesti întâlnirea lui cu Udriștoi și Mateica. Incheie:

— Dumnealor erau prieteni... Au răs de mine și n'au vrut să mă asculte...

— Nu-i adevărat! Nu eram prieten cu Udriștoi!

Tudose, administratorul ridică mâna. Zusman vorbi:

— Tovarășe Mateică, fii disciplinat! Tovarășul Tudose are cuvântul...

— Eu, zise Tudose, n'am decât un lucru de spus. Din cât i-am văzut eu vreo două luni, pe tovarășul Mateica și pe Udriștoi, pot spune că erau prieteni. Udriștoi stătea ceasuri întregi de vorbă cu tovarășul Mateica, în biroul tovarășului Mateica.

Se așează. Mateica își șterse fruntea de sudoare. Din fundul sălii, Rada strigă:

— Impărțeau câștigul!

— Tovarășe Rada! exclamă Zusman supărat. Bătu în masă cu creionul până se potoli frământarea și sgomotul trezit de Rada. Apoi îi dădu cuvântul lui Micluț. Acesta vorbi greoiu...

— Apăi, tovarăși. noi, betoniștii, am lucrat tare greu, când s'or turnat fundațiile la uzina electrică. Ziua și noaptea lucram, cu multă osteneală. Tare greu a fost... Iară când a fost gata fundația pentru un motor, iacă, era turnat cu țiment prost. Magazioneriul dela țiment a fugit. El anume ne dedeasă țimentul prost. Apăi, mă rog frumos, pre el, cine l-o angajat?

Toți se întoarseră spre Mateica. Acesta se uita drept înaintea, ca să nu vadă privirile bănuitoare, dușmănoase, unele grele de ură, care-l săgetau. Dar îi curgea nădușeala pe tâmpile. Micluț se așează.

— Tovarășul Folosea, spuse Zusman.

— Eu, tovarășe, începu Victoraș, treceam cu camionul pe lângă magazia de ciment, înainte să fugă magazionerul. Am trecut repede, că aveam drumul liber. dar tot l-am văzut pe tovarășul Mateica; stătea de vorbă cu Tânăsou, și pe urmă a plecat repede. Atunci a fugit Tânăsou.

— N'a fost atunci! strigă cu glas spart, Mateica. Aveam cu el cine știe ce treabă! Altădată a fost!

— Atunci a fost! zise cu tărie Victoraș.

Zusman bătu cu creionul în masă. Freământul și murmurul oamenilor se potoli cu greu. Se auzeau glasuri abia înăbușite:

— E bandit... Lucra cu ei...

Negoitza Mizea se ridică și vorbi răsunător, acoperind gălăgia:

— Când am venit pe șantier nea Iulică și cu mine, n'a vrut să ne angajeze. Cîcă nu era nevoie de muncitorilor!

Zusman ciocăni iar cu putere în masă. Glasurile se domoliră. Se făcu tăcere. Afară, o răbufnire de vânt cutremură tabla acoperișului. Mateica era galben, și ochii lui aveau o lucire sticloasă. Își lîngea buzele uscate. Dela masă, fără să se ridice, Mitică Rusu vorbi:

— Din ce au spus tovarășii se vede limpede că dumnealui...

Spusese „dumnealui” cu un fel de scîrbă.

— ...a angajat fel de fel de tâlhari, și ori a închis ochii asupra tâlhărilor, ori i-a ajutat. Adică se vede că-a venit pe șantier anume ca să-l saboteze. S'a arătat ca dușman, ca om al burgheziei...

Mateica se gândi fulgerător: „Mai am o singură șansă. Să fac pe prostul. Dacă nu merge, tot scap... Tot n'au aflat tot...”

Se ridică agitat, vorbind cu înfrigurare:

— Tovarășe Zusman! Dați-mi voie să vorbesc și eu! Să spun ce-am pe suflet... Dați-mi voie, tovarăși, că n'am loc...

Dădu scaunul la o parte, îl împinse pe Bercovici care se mută pe alt scaun; își făcu în jur un cerc gol. Trăgea cu ochiul la calea strîmtă, printre oameni, până la ușe. În același timp bolborosea răgușit:

— Dați-mi voie.. Am greșit. E adevărat. Imi fac autocritică. Imi fac o severă autocritică. Dar nu admit să spuneți că sânt dușman al șantierului. Am făcut și eu tot ce-am putut! Eu iubesc șantierul! Față de munca noastră, față de partid, tovarăși, eu sânt cel mai devotat om! Imi dau și viața! Vă rog să nu credeți că sânt contra! Aici e o înscenare! S'au înțeles dușmanii mei, să mă...

— Stai, rosti un glas rece ca ghiața. Toți se întoarseră spre cel care vorbise. Era Maței. Ii reteză vorba lui Mateica:

— Ajunge!

Apoi, către ceilalți, urmă:

— Tovarăși, s'a cercetat cine e și de unde vine omul ăsta. E de mult bănuț. Acum se știe. A fost ofițer superior în armata lui Antonescu. Decorat cu crucea de fier. În Basarabia, a dat ordin să fie omorâți sute de civili evrei. A venit aici cu acte și cu referințe false; noi credem că a fost trimis ca sabotor, de oameni care lucrează cu spionii imperialiști. Aici, afară de ce-au spus tovarășii dinainte, a încercat să-l cumpere și pe tovarășul Pangrati. Când a văzut că nu-i merge, și că tov. Pangrati are să-l dea de gol, l-a pândit pe stradă astă noapte în Constanța și a încercat să-l omoare.

Mateica sărise în picioare și răcnea descreerat, cu fața strâmbă, schimonosită de ură, și improșcând picături de scuipat:

— De mult mă pândeai! De mult mi-o pregăteai! Tu mi-ai făcut-o. Ai să mi-o plătești cu capul tău, cu sângele tău! O să...

Maței îl întrebă repede, cu același glas plin de ură, rece ca ghiața.

— Va să zică, mărturisești?

Oamenii se ridicau, se îmbulzeau înainte. Mateica țâșni deodată ca o pisică printre ei, spre ușe. Zeci de mâini îl prinseră. Se smuci cu puterea desnădejdei, lăsându-și haina în mâinile lor și năvăli pe ușe afară. Ei porniră buluc după el, răsturnând scaune, înghesuindu-se în ușe, să iasă în întinericul și vântul aprig de afară.

Mateica alerga nebunește, gâfâind, cu ochii ieșiți din cap. Se isbea de oameni, îi răsturna, îi ocolea, cotea după colțuri de barăci. Ajunse la cea unde locuia, se năpusti înăuntru, urmărit de strigăte și tropăituri. Intră în odaia lui și o încuie cu cheia. Gâfâia. Aprinse lumina. Scoase pistolul din buzunar. Totul era pierdut. Știa tot. N'avea să scape. Nu putea să scape. Și atunci mai bine...

De afară, isbeau în ușe. Baraca se umpluse de hărmălaie, de tropăit de pași grei. Ușa se sguduia. „De m'ar lăsa o clipă liniștit”, se gândi cu desnădejde Mateica. „Numai o clipă”. Cântărea pistolul în mână. Atârna greu. Foarte greu. Cu o sfortare supraomenească îl înălță spre față. Văzu gura țevii, gură neagră cu zimții de oțel ai ghinturilor pe margini. Și de odată îl cuprinse o slăbiciune, un val de risipire, de destrămare.

Se înmuie. Se simțea fără putere, plâpând. Lucrase prea mult în ascuns, pe căi ocolite, furișate. Țeava pistolului era o cale dreaptă, dar silnică, grea. Iar el era atât de slab... Deodată i se păru că va trăi, că va scăpa... Închisoarea poate, războiul... Ii tremurau genunchii. Simțea că leșină. Pistolul îi scăpă din mână și căzu bocănind pe podea. Ușa se cutremura din țâțâni. Mateica se dădu îndărăt până la perete. Se lipi de perete. La o ultimă isbitură, balamalele săriră din cuie, se lărgiră. La următoarea isbitură, ușa avea să cadă. Lipit de perete, cenușiu la față, Mateica aștepta.

După ce-l văzuse pe Mateica ieșind cu Dona din căsuța din Tabășirî, și după ce-o văzu de aproape și pe Dona, Tasula nu dormi toată noaptea. A doua zi stătu închisă în casă. Il aștepta pe Mateica. Plângea, se alina de oboseală, se uita pe fereastră în strada plină de ceață, trăgea cu urechea la pașii care urcau scara, dar se îndreptau toți spre alte părți ale casei. O clipă, se gândi să se ducă la miliție, să-l denunțe pe Mateica — dar ce să spună? Ce făcea el? Se ascundea — dar pentru ce? Și iarăși îl aștepta. Dar Mateica nu sosi nici ziua, nici noaptea. În dimineața zilei următoare, Tasula, nedormită, nemâncată, ajunsese la un fel de nepăsare ostenită, amară.

Pe la zece dimineață, mai mulți oameni urcară cu cizme grele scara. Bătură în ușe. Tasula deschise. Intrară în odaie. Purtau uniforme. Ea îi privea amețită. O întrebă despre Mateica; răspunse mașinal, tot ce știa. Despre el. Despre Tănăsioiu. Despre Gruescu.

— La Constanța, stătea aici?

Tasula vorbise până atunci ca în somn; îngâna vorbele și privirile îi erau stinse. Acuma, se aprinseră deodată. Tasula păru să prinde viață și răspunse cu însuflețire:

— Mai are o casă. Stă acolo cu altă femeie. Vă arăt...

Dona zăcea pe patul tare, acoperit cu păături furate de pe șantier. Se simțea bolnavă, îi era rău, și-și terminase fiolele. N'o mai susținea nimic. Cu ochii închiși și pleoapele vinete, răsufla greu. Gândurile i se întretăiau și se învălmășeau. Ce avea să se întâmple? Unde era vreo ieșire, vreo altă cale, alți oameni, altă lume? Unde era viitorul? Iși aducea aminte ce se petrecuse înainte cu două nopți și o cutremură un fior de groază. Pangrati mai trăia oare? Nu, desigur că nu... O ținuse cu brațul de umeri, când stăteau în fața casei pustiite din București. Casa nu mai era. Pangrati nu mai era. Dar Mateica nu sosise... Il prinseseră oare? Mai trăia oare și el? Femeia aceea... ce legătură avea ea cu Mateica? El nu voise să-i spuie. Era prea tulburat. Dar, în orice caz, ascunzătoarea nu mai era necunoscută. Mai era cineva care știa de ea... Și de jur împrejur era primejdie. O lume care se scufunda, de jur împrejur...

Deodată tresări. Auzise pași în curte. Sări de pe pat și se repezi la ușe, gata să descuie. Dar erau mulți, cu cizme grele. Era și o femeie care vorbea pe nerăsuflăte. Cineva bătu cu pumnul în ușe:

— Deschide!

Dona se dădu îndărăt. Bătăile scuturau ușa.

— Deschide! Deschide!

Se dădu îndărăt, pas cu pas, cu ochii măriți de spaimă. Isbeau cu cismele în ușa care se crăpă pe mijloc, de sus până jos. La fiecare sgu-ditură a ușii, Dona se dădea îndărăt. Până nu mai avu unde să se dea îndărăt. Ajunsese cu spatele la zid.

EPILOG

Ca niciodată să nu mai fie pustiul.

I

Pangrati începuse să se însănătoșească. Zilele acelei ierni erau adesea deosebit de luminoase; și aproape că nu fuseseră geruri. După ce ieșise din spital, Pangrati își făcu convalescența la București. Incet-încet, rana i se închidea, iar frământarea din sufletul lui se alina. Trecu la început printr'o stare de nepăsare ostenită, bolnavă; apoi treptat aceasta pieri și Pangrati începu să simtă o bucurie proaspătă, blândă, de fiecare clipă; se bucura de soarele care strălucea în diminețile acelea de iarnă, se bucura de țipetele vreunor copii care treceau pe stradă și de frumusețea gândirii dintr'o carte; stătea ceasuri întregi și asculta, prin ușa care-l despărțea de tatăl său, cum bătrânul cânta la vioară, după obicei, muzică din măștrii vechi.

Apoi trecu și vremea aceasta în care puterea de viață abia mijeja și se înfiripa în el. Intr'o dimineață, se trezi nerăbdător, stăpânit de-o dorință bruscă de-a pleca îndărăt în Dobrogea. Camera i se păru prea strâmtă. Se îmbracă gros și ieși pe stradă. Străzile orașului erau și ele prea strâmte față de zarea nemărginită de unde plecase. „Trebuie să mă întorc”, se gândea el. Dar prima plimbare îl obose. De atunci, începu să se plimbe în fiecare zi. Zăpada îi scârțâia sub pași, și Pangrati trăgea adânc în plămâni aerul rece și tare. Se obișnuia treptat cu aerul liber, și se învăța să meargă din ce în ce mai sprinten și mai repede, ca să-și readucă trupul la agerimea sa dinainte. În sfârșit, ajunse să nu mai simtă nimic din oboseala convalescenței. Se plimba astfel într'o zi pe unul din bulevardele din centrul orașului, când îl opri cineva chemându-l:

— Domnule Pangrati!

Se opri și se uită împrejur. O vitrină de florărie, plină de crizanteme. Mașini care treceau în sus și 'n jos, sub sclipirea roșie și verde a stopurilor. Oamenii grăbiți. Cine-l chemase?

Cine-l chemase era în fața lui. O femeie bătrână, cu fața galbenă și brăzdată adânc, cu ochii încercănați, cu pleoapele ofilite. Ochii îi străluceau nefiresc, negri, arzători. Purta o haină de astrahan de o croială demodată, atât de tocită și roasă, încât atârnavu bucățile de piele rupte din tivul de jos; și avea pe cap căciuliță la fel, peste care se legase cu un șal cafeniu. Avea și ciorapi cafenii, de lână, și pantofi negri, scâlțiați, vechi. Se apropie de Pangrati:

— Nu mă recunoști?

Pangrati rămase mut. Când îl oprise, se gândea la excavațiile dinspre Poarta Albă: „Acolo vom putea întrebuinta și scrapere, nu numai excava-toare...” Acum o privea aiurit pe bătrână. O văzuse undeva. Unde o văzuse? Când? Cine era?

— Nu mă recunoști? Sunt mătușa Donei. Sunt mătușa Elvira...

Și-i întinse mâna. Pangrati șovăi și-i luă mâna; era uscată, rece ca ghiata. Pangrati se uită o clipă la mâna aceea vânăta și sbârcită: purta un inel subțire de platină, cu o rozetă de diamante și cu un brilliant mare în mijloc. Brilliantul arunca sclipiri reci, albastrii:

— Ce e cu Dona ? Nu știm nimic...

Răsufarea îi duhnea cumplit a țuică. Pangrati se dădu îndărăt.

— L-au arestat și pe Radu Caraman — l-ai cunoscut.. dar Dona ?
Dona ?

— Nu știu, zise Pangrati. Nu știu nimic despre ea. Bună ziua, doamnă.

Se'ntoarse și se depărtă repede.

Pe drumul spre casă, îi răscolea mintea o furtună de gânduri. „Trebuie să plec. Locul meu e acolo, printre oameni, pe șantier. Ce caut aici, singur cu tata, sau de vorbă pe stradă cu mătușa Elvira ? Trebuie să plec”

Intră în casă, bătui la ușa camerei tatălui său, și intră. Bătrânul scria. Când îl auzi intrând, întoarse capul. Dincolo de el, era fereastra cu perdelele lăsate. Lumina puțină, strecurată de afară îi trecea prin păr și-i făcea o coroană argintie. Fața îi era și mai mică, și mai trasă, subțiată, albă. Bătrânul se stingea încet, devenea o umbră. Pangrati îl privi o clipă cu emoție. Apoi își aduse aminte pentru ce venise :

— Plec, tată. Mă întorc pe șantier.

Bătrânul își scoase ochelarii osteniți. Dar nu spuse nimic. Pangrati se așeză lângă el și-i arătă teancul de hârtii scrise. Capitolele terminate erau legate cu panglici înguste, verzi

— Mai ai mult, tată ?

Bătrânul zâmbi :

— Nu știu, Mihai... Când cineva își scrie memoriile, niciodată nu știe cât mai are...

— Le aduci până în ziua de astăzi ?

— Le aduc până în ultima zi în care voi mai ține tocul în mână..

— Ai să-mi dai să le citesc și eu ?

Bătrânul clătină încet din cap:

— Nu... încă nu.. mai târziu...

Apoi luând iarăși tocul, zise:

— Bine Du-te. Acolo e locul tău. Văd că se întâmplă acolo lucruri pe care noi aici nici nu le bănuim...

— Da, zise Mihai. Da. E mult de făcut...

Bătrânul muie tocul în cerneală și reîncepu să scrie. Il și uitase. Pangrati se ridică încet și ieși fără sgomot.

2

A doua zi dimineață, Pangrati era în autorapidul care gonea de-a curmezișul câmpiei. Prin ferestre se zărea Bărăganul acoperit de zăpezi. Vagonul era plin de lume: ingineri, funcționari ai Canalului, soții care se duceau să-și vadă bărbații la Constanța, la Cernavodă sau Medgidia, muncitori întorcându-se din delegație dela București sau dela uzinele din țară care lucrau mașini sau materiale pentru Canal.

Pangrati întâlnise pe cei doi ingineri dela Cernavodă, cu care făcuse într-o noapte de vară, drumul Cernavoda-București : cel înalt și liniștit, cel scund, uscățiv și vorbăreț. Li întreba pe nerăsuflăte cum înaintau lucrările :

— Voi lucrați și iarna ? Cum merge consolidarea malului stâng al

Dunării ? S'a făcut instalația de pompare ? Dar orașul nou — s'au continuat lucrările ? Au înaintat săpăturile pentru ecluză ?

— Da, spunea inginerul cel înalt și voinic ; am început excavațiile pentru avanport ; în avanport știi c'or să se poată aduna convoaie întregi de șlepuri ; o să aibă o suprafață de... ia stai...

Și începu să calculeze cu creionul pe un carnet. Cellalt lovea cu palma genuchiul lui Pangrati, și se apleca înainte, cu ochi strălucitori :

— Cum se termină iarna, o să punem drage fluviale, să sape pornind direct din Dunăre. Înțelegi ? Intră cu Dunărea direct în uscat !

Râdea, mulțumit. Râdea și Pangrati, cuprins de aceeași bucurie. Iar trenul gonia în lumina dimineții peste întinderile înzăpezite.

La Cernavodă, cei doi ingineri coborîră, și Pangrati rămase singur. Se ridică și stătu la fereastră, încercând să-și dea seama de înaintarea lucrărilor. Ii bătea inima mai tare. Aha, aici au mai adus excavatoare... Iată o șosea nouă... Aici parcă nu erau baracamente în locul ăsta... se vede că cei dela Mircea-Vodă mai deschid un punct de excavații..."

Deodată Pangrati își dădu seama că vecinii lui, doi bărbați ce păreau funcționari sau tehnicieni, și care vorbiseră tot timpul în șoapte și fără să numească pe niciunul din cei la care făceau aluzie, ridicaseră glasul :

— Au fost imprudenți, degeaba tot spui... Imprudenți și de aia s'au curățat...

Pangrati tresări și se 'ntoarse iute. Cellalt vecin al său râdea :

— Măi, eu nu cunosc decât oameni inteligenți sau proști... Au fost proști... trebuia lucrat mai fin...

La privirea ascuțită a lui Pangrati, primul amuțise și se prefăcea nepăsător ; dar se simțea că-i e frică. Cellalt râdea ; îl măsură o clipă pe Pangrati cu o uitătură obraznică. Unde mai văzuse Pangrati un astfel de om ? Când mai auzise un astfel de râs, al omului sigur de sine ? Ah, da ; Mateica — era râsul lui, erau aproape cuvintele lui. Dar cei doi începură să vorbească despre lucruri neînsemnate, în timp ce gările mărunte din valea Cara-Su treceau ca fulgerul. La Medgidia, cei doi își luară gențile și coborîră. Aici se dădea jos și Pangrati. Ar fi vrut să afle cine sunt, dar îi pierdu prin mulțime.

Când ieși din gară, se opri. Trecea un șir de camioane. Apoi o mașină mică, un **Gaz** de companie. Deodată aceasta se opri, ușa din pânză de cort se deschise și-apăru capul lui Maftei, cu șapca înfundată pe ceafă :

— Tovarășe Pangrati !

Pangrati se luminează la față. Se apropie, și-și strânseră mâinile cu căldură :

— Ai cam slăbit... dar te întremezi aici... e aerul tare ! Suie lângă mine. Mergem pe șantier. Ai sosit tocmai la timp, să vezi ceva frumos...

Maftei îi spuse șoferului să treacă pe lângă rampa de descărcare a gării. Opriră acolo o clipă. Lăzi uriașe erau târite de tractoare pe șenile. Altele se mai aflau încă pe vagoane-platformă. Fiecare vagon purta o singură ladă. Maftei i le arătă cu mândrie lui Pangrati :

— Știi ce-i înăuntru ?

— Excavatoare ? întreabă Pangrati.

— Excavatoare, răspunse Maței cu mândrie. Mereu sosesc vapoarele din Uniune...

Deodată se aplecă în afară. Un **Stalineț** uruia pe șenile pe lângă ei, trăgând una din lăzi. În cabină, sus, era la volan o fată.

— N'o cunoști ? întrebă Maței, întorcându-se către Pangrati. E Rădița, dela noi de pe șantier !

Fata îl zărise pe Maței și-l salută ; apoi arătându-i remorca, strigă :

— Excavator pentru șantierul nostru !

Maței zâmbi mulțumit și se trase îndărăt, spunându-i șoferului :

— Dă-i bătaie, tovarășe...

Scoase la iveală un ceasornic de buzunar, gros, bătrânesc :

— Tocmai bine ajungem, să vădă și tovarășul inginer...

— Până să văd, răspunse Pangrati, ascultă ce-am auzit...

Și-i povesti lui Maței crâmpeliul de convorbire surprins în tren, și simțământul pe care i-l trezise. Maței întrebă cu vioiciune :

— Ai aflat cine sânt ?

— Nu...

Maței se întunecă :

— Da... mai avem de-ăștia la Canal. . Mai avem...

3

Era o zi luminoasă, cu cerul de un albastru adânc, nepătat ; aerul curat și rece rămânea, ca niciodată, nedintit. La mari depărtări, zăpezile prindeau umbre albastrii, sau de un trandafiriu palid. Dar aici, zăpada era călcată în picioare de oameni și cai, strivită de roțile căruțelor și camioanelor și de șinele tractoarelor, și amestecată cu pământ, cu paie și cu bălegar. Deasupra se ridica sprânceana de stâncă, mai încolo, încotro duceau drumeaguri cafenii de noroi înghețat, se întindeau baracamentele șantierului nou, iar în preajma lor, un grup de excavatoare, vreo douăsprezece camioane basculante și câteva **Stalinețe** așteptau cu motoarele duindu. Maței stătea de vorbă cu Mitică Rusu, lângă șenila excavatorului :

— Ți-aduci aminte, tovarășe Maței ? întrebă Mitică Rusu. Ți-aduci aminte, prima noapte, când am vorbit noi ?

— Mi-aduc aminte, zise Maței. Da, mi-aduc aminte...

— Eram tare tulburat, și nu știam cum o s'o descurcăm ; dar iacă, într'o vară și o toamnă și-o iarnă...

— Da, zise Maței. S' au schimbat locurile...

— Dar și noi ne-am schimbat ; eu, când mă gândesc câteodată, parcă nu mai sânt tot ăla ; altfel văd lumea, și viața...

— Așa simți tu, tovarășe ? întrebă Maței.

— Da, așa simt...

Se uitau amândoi la mulțimea care forfotea în preajma râpei scunde de stâncă. Erau acolo muncitorii noului șantier. Mulți dintre ei erau oameni încercați, din cei veniți la N... , în vara lui 49 ; dar și mai mulți erau din cei ce soseau proaspăt, în fiecare zi, în gările de pe mijlocul Dobrogei. Maței făcu mâna streășină la ochi. Zusman și Jurașcu plecaseră de pe deal și se apropiau. Pangrati era cu ei. Mulțimea se risipea și ea, lăsând goale îm-

prejurimile marginei de stâncă. Un grup de trei-patru oameni apărură pe deal, ieșind din adâncime, și veniră și ei spre baracamente. Purtau între ei un mosor de cablu. Mitică se întoarse și strigă :

— Bănică ! Frate-tu unde e ?

De pe un excavator apropiat, Bănică răspunse :

— Uite-l ! Intinde sârmă...

Maței întoarse capul să-l vadă pe Bănică, și zâmbi cu prietenie. Flăcăul se luminează la față. Șughiran, de pe excavatorul de lângă al lui, zise .

— Gata ; îi dă foc !

Cei cu mosorul de cablu se opriseră jos, pe câmp. Zusman și Jurașcu erau acolo ; împreună cu un electrician, Pangrati, în genunchi în zăpadă, potrivea sârmele la o lădiță de tablă : detonatorul electric. Mulțimea muncitorilor se aduna încet în jurul mașinilor. Maței, uitându-se împrejur, recunoștea fețe de oameni care-i deveniseră prietene, oameni cu care ajunseseră să se înțeleagă dintr-o vorbă, dintr-o privire, dintr-o tăcere ; oameni care visau același lucru ca și el, voiau același lucru ca și el, și aveau aceeași patimă. Erău Achim cu Evdochia, și Micluț cu Ana, și Chirsan cu fică-sa, și aici pe aproape erău Bănică, și Șughiran, iar în depărtare, în orașul nou, erău alții ca ei, frați și tovarăși, în negura trândăfirie ce plutea deasupra depărtării. Căruțe mișunau ca un furnicar pe albia nesfârșită a canalului ; acolo eră Gelal, și tot acolo, șef de echipă de betonisti, eră Mârzali. Pe fundul șanțului uriaș treceau încet, fluerând cu țâșnituri de aburi în aerul rece și curat, trenuri cu pământ. Și viața asta se întindea spre Poarta Albă, și mai departe, spre Vest, iar de aici spre Mare, spre portul dela Năvodari, și de-a latul, cuprinzând stepe, satele, Dobrogea... iar mai departe eră toată țara, și dincolo alte țări, unde viața creștea și cuprindea totul, ca aici...

Maței răsuflă adânc, trăgând în piept aerul tare și viu. Imprejur, oamenii vorbeau, râdeau. Il auzi pe Achim care le spunea celor dimprejurul lui :

— Acuma nu știu de ce mi-oiu fi aducând aminte de viața mea și-a altora, înainte vreme. E altfel azi, parcă sântem altfel de oameni ; și lumea-i altfel, și viața...

— D'apăi, mormăi greu Micluț. Când am vint noi aici, eră numa câmp și urla slobod vântul. El eră stăpân...

— Măi frate Micluț, vorbi Achim, mult ne-am luptat noi și mult o să ne mai luptăm pe locurile astea... Și când o să umble vapoarele pe unde stăm noi acum, și-o să fie pe-alături ogor, sau erezărie, sau case cu grădini... Să nu uităm nici noi, și să gândească și ai de-or trăi aici după noi... copiii noștri... să se gândească la noi. Să nu uite...

Maței vorbi liniștit, dar atât de deslușit, încât îl auziră toți :

— N'o să uite...

Șueră ascuțit cineva din preajma detonatorului, și Zusman ridică mâna. Se făcu o tăcere adâncă. Maței se uită împrejur. N'avea să uite nicicdată clipa aceea. Chipurile oamenilor, bărbați, femei, tineri, copii, prietenii lui, care veniseră aici să sape Canalul : chipuri aspre, trupuri înveștmântate în cojoace, în haine vătuite ; și lângă ei mașinile, și departe orașul nou — orașele noi, — și aerul limpede, cerul adânc, lumina, razele soarelui de iarnă, zăpezile cu umbre trandafirii, — fericirea...

Deodată pământul se cutremură, o isbitură de ciocan uriaș dinăuntru adâncurilor, stârni un nor de praf deasupra dealului. Apoi norul recăzu, se risipi. Dealul nu mai era. Era un morman de piatrărie sfărâmată, amestecată cu lut. Mulțimea izbucni în strigăte și în urale. Mitică Rusu se sui pe excavator și împinse pârgăile; primul excavator, apoi al doilea, apoi toate, apoi camioanele, porniră, duduind din motoare.

SFARȘIT

MIHAI BENIUC

Secretar al Uniunii Scriitorilor din R.P.R.

POEZIA NOASTRĂ, ARMĂ A POPORULUI IN LUPTA PENTRU APĂRAREA PĂCII ȘI CONSTRUIREA SOCIALISMULUI

Trăim vremuri mărețe. Din pragul jumătății a doua a veacului XX se strevăd, luminoase, piscurile comunismului, pe care urcă de pe acum popoarele sovietice. Simțim sub picior drumul care duce alte popoare, între care și al nostru, spre socialism. Dar zările sub care trăim și luptăm ca să construim o lume nouă, sunt întunecate ades de nori ce amenință cu furtuni: imperialiștii americani și englezi urzesc războaie, visând și vizând dominația mondială, precum și distrugerea țărilor care, în frunte cu Uniunea Sovietică, luptă pentru pace, pentru o lume fără exploatare. Această lume are adversari crânceni, pe care-i va zdrobi în mod sigur, dar nu fără trudă și nu fără luptă.

„Nu încape indoială“, — cum a spus tov. P. N. Pospelov cu prilejul comemorării a 27 de ani dela moartea lui Lenin, — „că toate planurile nebunești ale imperialiștilor americani de cucerire a dominației mondiale se vor solda printr'un eșec total“. Fapt este, însă, că în momentul de față, imperialiștii americani care în Coreea depășesc prin cruzimile lor hoardele hitleriste, — „împing poporul american cu viteză turbată“, — cum spune tot tov. Pospelov, — „în prăpastia unui nou, al treilea război mondial“. Cea mai mare piedică în drumul de cotropire al imperialiștilor americani pentru dominația lumii este Uniunea Sovietică, Republica Chineză și țările de democrație populară. Deci și țara noastră.

Țările democrației populare, urmând mărețul exemplu al popoarelor sovietice, desfășoară o uriașă muncă constructivă pe toate tărâmurile de activitate productivă și creatoare, pentru folosul tuturor acelor care muncesc și pentru familiile lor. Cu fiecare an, oamenii din aceste țări văd schimbându-se țările lor, îmbunătățindu-li-se viața și deschizându-se tot mai luminoase perspective către viitor. Aceasta le crește conștiința patriotică, iar simultan sporește forța lor de a se apăra de primejdia ce eventual ar putea să cadă peste ei. Acesta este sensul luptei pentru pace care cuprinde mase tot mai largi în omenire.

În țara noastră, această conștiință a luptei pentru pace, cu dublu

aspect de sporire a forței noastre naționale și de dârzenie în fața imperialismului de al cărui jug abea am scăpat, după decenii de crâncenă și sălbatică exploatare, este cheagul suletesc al poporului nostru, pe care el își clădește viitorul, — republica ce va deveni socialistă din temelii. Pe drumul ce duce către viitor, călăuzul înțelept al poporului este Partidul clasei muncitoare.

Rostul poetului în această situație din ce în ce mai ascutită este de a contribui la creșterea conștiinței patriotice a oamenilor dela noi.

Opera poezilor este chemată să sporească tot mai mult dragostea poporului pentru înfăptuirile oamenilor muncii, pentru construirea socialismului și să stârnească o ură tot mai înverșunată împotriva dușmanilor interni și externi ai Patriei noastre, împotriva dușmanilor păcii între popoare, imperialiștii americani și englezi.

Poezia trebuie să oglindească faptele mărețe, lupta poporului și chipurile celor mai buni fii ai săi care în trecut, sau în zilele noastre, au contribuit la ridicarea Patriei.

Poporul nostru muncitor, a pornit la drum în anul 1951 cu socoteli precise, către ținte lămurite și luminoase. Planul Cincinal, planul de electrificare, care vor fi duse la îndeplinire în anii ce urmează, vor trezi din somnolență uriașe forțe ale naturii în țara noastră, vor scoate la iveală bogății imense, vor da înfățișare nouă multor regiuni și vor schimba oamenii în felul lor de viață și în conștiința lor. Dunărea ce va trece printre maluri noi, prin ținuturi necunoscute apelor sale, fertilizând pământuri sterpe și oglinzind orașe ce abia acum se zidesc; apele sălbătice din munți, cu belșugul lor de calorii risipite până acum în gol, prinse în centrale hidroelectrice la Bistrița-Stejar, la Sadu, la Drăgon-Reșeți, la Gureni, la Moroeni, mănând uzine și fabrici, răspândind lumină în sate și orașe: cărbunele, fierul, țițeiul, gazul metan, scoase din măruntaiele pământului și supuse vrierii omenești ca bunuri de producție și de consum; fabricile și uzinele; ogoarele înfrățite în gospodării colective, cu recolte înzecite, cu noi culturi de plante, cu animale de calitate superioară pentru necesitățile vieții omenești; dispariția analfabetismului — lumina la propriu și la figurat în țară, belșugul și bunăstarea: iată câteva din realizările care se vor întruchipa treptat, zi de zi, în anii ce urmează, datorită muncii planificate a clasei muncitoare, a țărănimii muncitoare, a oamenilor de știință și de artă, datorită conducerii înțelepte a Partidului Muncitoresc Român și datorită ajutorului multiplu și multilateral al Uniunii Sovietice.

Avem de luptat cu dușmanul răsturnat, dar încă nelichidat, cu un dușman care încearcă să uneltească tot mai turbat de furie împotriva poporului, pe măsură ce poporul îi dă noi lovituri.

Avem de luptat cu manevrele ticăloase ale imperialismului american și englez atâțător turbat la un nou război, dușman din totdeauna al poporului nostru.

Avem de luptat, însfârșit, cu rămășițele ideologiei burgheze.

Pentru ca poporul nostru să izbândească în această luptă, să înfăptuiască sarcina măreață care îi stă în față, se cere o deplină punere în mișcare a tuturor energiilor sale.

În această desfășurare de energie creatoare începută de-acum pe o scară necunoscută înainte în țara noastră, noi scriitorii și poezii trebuie să desfășurăm noi înșine, energiile noastre creatoare și să mobilizăm prin

măiestria scrisului nostru masele largi, arătându-le frumusețea realizărilor, schimbările din om și măreția drumului de parcurs, și educându-le în spirit internaționalist, în spirit de luptă împotriva forțelor imperialiste.

Numai astfel scriitorii vor participa cu adevărat la înfăptuirea primului nostru plan cincinal, la planul de electrificare a țării, la punerea bazelor socialismului în țara noastră, la lupta pentru pace.

Sunt în stare poeții noștri să facă față sarcinilor scriitoricești, care le stau înaintea? Experiența de până acum ne spune că sunt. Pentru că ceea ce este mai înaintat și mai scump poporului, esența acestor schimbări din temelie a vieții noastre, începe să se închege tot mai puternic, tot mai înalt și mai chemător în opera poetului. Sensul nou al vieții se răsfrânge în conținutul nou al dragostei pentru Patrie, pentru pământul țării și oamenii ei

II

Cel mai mare succes al poeziei noastre, după 23 August 1944, după eliberarea poporului nostru, și vădit mai ales în ultimii doi ani, 1949 și 1950, este că în ansamblul ei — în măsură inegală desigur, dar totuși în ansamblul ei, — poezia și-a îndreptat fața spre realitate. Poeții au început să vadă și să participe la realizările și lupta oamenilor muncii sub conducerea Partidului clasei muncitoare. Avem astăzi un front destul de puternic al poeziei luptătoare, care a adunat într-o albie largă poeții — care deși porniseră pe drumuri diferite — cu multe dibucii și poticniri unii, în luptele grele împotriva ideologiei burgheze, alții, — s'au strâns astăzi sub steagul Partidului, pe același drum al poeziei pus în slujba idealurilor mărețe ale poporului nostru constructor al socialismului.

Încă înainte de 23 August, la îndemnul Partidului Comunist Român, o seamă de poeți au pus arta lor în slujba luptei pentru eliberarea poporului. Marea tradiție realistă, a literaturii noastre clasice, legată de popor, tradiția lui Alecsandri, Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, a fost continuată de Alexandru Toma, care situându-se pe poziția de luptă a clasei muncitoare, a ridicat această tradiție pe o treaptă nouă:

Emil Isac, Maria Banuș, M. Breslașu, D. Corbea, Miron Paraschivescu, M. Beniuc și alții au scris și în trecut versuri pline de ură la adresa regimului de exploatare burghezo-moșieresc dela noi. Aceștia și-au continuat munca literară cu avânt sporit, după eliberare. Alți poeți și mai tineri, au crescut sub steagul de luptă al clasei muncitoare după 23 August 1944, cum este cazul lui Dan Deșliu, sau al Veronicăi Porumbacu. Pe o linie asemănătoare de evoluție se găsesc Victor Tuluș, Mihaela Dragomir și alții.

În sfârșit, alți poeți au parcurs spre albia poeziei noi un drum mai greu. În rândul acestora se află poeți care au apărut cu volume în perioada dintre cele două războaie, plătind tribut greu formalismului poeziei decadente. Luptând să învingă propriul lor trecut, unii din ei au înregistrat și continuă să înregistreze succese pe drumul nou al poeziei. Între aceștia sunt nume cunoscute ca: Eugen Jebeleanu, Nina Cassian, Radu Bourceanu, Cicerone Theodorescu. Unii, ca Demostene Botez bunăoară, pornesc acum pe acest drum.

Vin apoi tinerii poeți în plină dezvoltare, unii dintre ei deadreptul

dela țară, din uzină sau de pe băncile școlii. Numărul celor ce au dat versuri probante despre destoinicia lor este destul de mare și dacă numim pe A. Baconsky, Eugen Frunză, Mihail Gavril, Solo Iuster, Ștefan Iureș, Ion Sebreanu, Dragoș Vicol, e doar o parte dintr'un grup mult mai mare și în continuă creștere.

Dar cu aceasta nu s'a terminat tabloul acelora ce astăzi îmbogățesc poezia din R.P.R. Avem succese frumoase în poezia de limbă maghiară. Nume ca Horvath Imre, Szabedi Laszlo, Szemler Ferenc, ș. a., fac cinste literaturii noastre. Deasemenea apar versuri bune în limba germană, sârbă și idiș.

Ținând seamă de diferențele individuale, de nivelul ideologic mai ridicat sau mai scăzut, de aderența mai mare sau mai mică la actualitate, de măiestria artistică atinsă într'o măsură mai mare sau mai mică, toate variabilele nu numai dela poet la poet, dar și în opera aceluiaș poet dela o poezie la alta, — putem constata trăsături esențiale comune care definesc poezia acestor poeți, făcând-o să oglindească în imagini artistice realitatea din țara noastră, în lupta pentru construirea socialismului și pentru apărarea păcii. Aceste trăsături sunt orientarea spre realitatea multilaterală a vieții și modul de exprimare realist. Cu alte cuvinte, poezia isvorăște din viața oamenilor muncii și se adresează lor. Această orientare a poeziei se datorește succeselor clasei muncitoare, în frunte cu Partidul ei, care a antrenat în luptă revoluționară tot ce este mai bun în țara aceasta, deci și pe poeții buni, — precum și contactului tot mai viu cu literatura sovietică, dela care poeții deprind, într'o măsură tot mai mare, metoda realismului socialist.

Poezia de azi a reușit să îndeplinească dragostea de țară, de transformările revoluționare pe care le realizează poporul nostru pe drumul spre socialism, cu conștiința de luptă împotriva acelora ce intenționaseră să distrugă ceea ce noi construim, fie că aceștia sunt dușmani interni, fie că sunt dușmanii din afară: imperialiștii americani și englezi.

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, spune că „dragostea de țară a oamenilor muncii a căpătat astăzi în Republica Populară Română un înțeles mai bogat și adânc. Lupta pentru apărarea Patriei se confundă cu lupta pentru apărarea libertăților cucerite de popor, cu lupta pentru construirea socialismului. Interesele naționale, cu alte cuvinte interesele marii majorități a populației țării, se îmbină cu interesele mișcării mondiale revoluționare, cu interesele luptei pentru apărarea păcii. Patriotismul se îndeplinește în mod armonios cu ideologia internaționalismului proletar. Numai în Frontul Unic Socialist, numai ca prieten și aliat al Uniunii Sovietice, poporul român și-a împlinit cea mai arzătoare năzuință a sa: libertatea și independența națională”.

Avem dreptul să vorbim de succesele poeziei, pentru că în opera poetilor se răsfrânge și vibrează puternic acest simțământ adânc al patriotismului. Il întâlnim cristalizat în versuri atât de limpezi, atât de simple, cum sunt ale lui A. Toma, a cărui liră n'a încetat să vibreze la tot ceea ce este actualitate vie:

„Azi țara ta e casa ta,
Popor destoinic muncitor!
Azi nu mai slugărești în ea,
Nu-ți bate nimeni din picior.

Chiar când trudeai în ea sub bici,
 Știu, ți-era dragă și atunci,
 Dar ai știut să te ridici,
 De-acuma îți dai tu porunci.

Ai fost voinic s'o desrobești,
 Iubește-ți-o și mai cu foc,
 Feciori și fete 'n ea să crești
 La treabă aprigi și la joc'.

Iată o întruchipare clară și deosebit de convingătoare prin frumusețea și prospețimea imaginilor a ceea ce poetul simte și dorește să comunice și altora.

Dar exemple sunt ușor de găsit și dacă am să amintesc „Vișinul lui Vania” al lui Victor Tulbure sau am să mă refer la unele admirabile descrieri de peisagii ale lui Mihai Dragomir, e pentru a arăta formele variate pe care le poate îmbrăca acest sentiment.

Dela cei mai vârstnici poeți până la cei mai tineri de tot, cum este Ilie Purcaru, Șt. Iureș, Andrițoiu, toți studenții ai școlii noastre de literatură, străbate fiorul dragostei pentru țara ce se desvoltă sub ochii lor, pentru oamenii ce o construiesc.

Iată, de pildă aceste versuri ale lui Ilie Purcaru:

„Și am dragi prieteni
 Brazi cu negre cetini,
 De pe creasta munților,
 Munților cărunților.

Mi-s prieteni ape
 Ce sclipesc sub pleoape.
 Când se încheagă zorile
 Și se deschid florile.

Mi-e prieten șoimul,
 Dar mai drag mi-e omul,
 Omul viitorului,
 Zorului și sporului”.

Maria Banuș, care s'a impus îndeosebi cu versurile ei pline de căldură, inspirate din marea luptă a poporului pentru pace, împletește înflăcărata ei chemare la lupta pentru apărarea vieții cu un adânc sentiment patriotic, în versuri care au ajuns să circule ca și cântecele poporului, să se confunde cu ale lui :

„Eu nu cânt că știu cânta
 Dar mi-e dragă țara mea;
 Eu nu cânt că știu să cânt,
 Dar mi-e drag acest pământ”.

Astfel de cântece devin bun popular și le poartă oamenii din gură în gură, dela un capăt al țării la altul.

Omul nou, omul viitorului, al zorului și al sporului, al luptei neînfricate împotriva dușmanilor vieții apare în unele poezii — constituind treptele cele mai înalte în care poezia a reușit să oglindească ceea ce este esențial în realitatea noastră revoluționară.

Ca o figură puternic luminată de zărilor viitorului apare Lazăr dela Rusca în cunoscutul poem al lui Dan Deșliu. În stil de cântec bătrânesc, amintind pe un „Corbea” sau pe un „Iovan Iorgovan”, poetul zugrăvește imaginea unui fiu al poporului, educat de Partidul clasei muncitoare în luptă cu dușmanul de clasă. Figura lui Lazăr Cernescu ia proporții legendare, trezind în cititor admirația pentru dârzenia eroului și ură împotriva uci-gașilor. Deși dezarmat în mâna călăilor, Lazăr este infinit mai puternic decât asasinii lui. Credința nestrămutată în dreptatea și victoria cauzei celor ce muncesc îi dau această tărie :

— „Alei, răilor, alei,
strigă Lazăr spre mișei,
slabă vi-i tăria, slabă,
nici cât jumătate boabă,
nici cât fir, nici cât grăunte,
dar a noastră-i cât un munte:
noi cu țara, cu norodul,
voi cu pulberea și glodul!
Noi cu oamenii cei buni,
voi cu lupii 'n văgăuni!
Dușmanii când auzea
și mai crâncen îl izbea,
și mai aprig îl trăgea
și Lazăr încă striga:

— „Ale!, neam de chiaburoi
noi suntem ai tari, nu voi!
Ura toată strânsă stivă
de ne-ați pune-o dimpotrivă,
tot om face unul mare
d'in măruntele ogoare.
Că poporul dacă vrea
nu-l oprește nimenea!

Splendidă este imaginea pe care o dă poetul despre ultimul gând ce-l frământă pe Lazăr: cartea care stă deschisă acasă, cartea care înseamnă lumină pe drumul oamenilor muncii spre socialism :

„Cartea ceea, cea mai dragă
fraților din lumea 'ntreagă,
cartea unde-ai învățat
cum să lupți înverșunat
împotriva răilor,
pentru-ai tăi, pentru popor.
Cartea unde orice rând
luminează sângerând
și 'n orice slovă din toate

inimă de om viu bate:
armă, flamură și zid
Cartea Marelui Partid.

...,A rămas deschis' acasă
cartea ceea luminoasă,
tocma 'n locul unde scrie
cu slove de hărnicie
cum cresc ogorul mare
din măruntele ogoare..."

Cât de just a reușit să surprindă aici Dan Deșliu isvorul care dă forță și face invincibil eroul de tip nou al zilelor noastre!

Imagini vii ale noilor relații sociale dela sat, figurile reprezentative atât ale oamenilor care cresc în lupta condusă de Partid, cât și ale dușmanilor, le găsim la un alt poet tânăr, la A. Baconsky. Poemul său „*Frașinii dela răscruce*” deși are neajunsuri în ceea ce privește închegarea artistică, este bine realizat în ansamblu. Tot din viața satului, a dat în ultimul timp un poem valoros Eugen Jebeleanu. În poemul „*În satul lui Sahia*”, trecutul este cu putere și cu măiestrie zugrăvit, dar peste lupta actuală se trece cu oarecare ușurință. Bine reușește să prindă însă Jebeleanu imaginea unui luptător din trecut, a lui Alexandru Sahia. Atât de puternic trăește în mintea poetului imaginea tovarășului iubit, încât ea însuflețește până și piatra de pe mormânt:

„Da, nu-i mai mult de-o piatră, o piatră de mormânt,
Cu muchiile aspre, cât un bărbat de 'naltă,
Și nu-i decât o groapă, pe veci acoperită,
Dar groapa nu e mută, și piatra este caldă.

Luci o stea... Spre chipul din bronz privesc tăcut
Gândindu-mă la anii care-au trecut — și număr
Să-mi amintesc mai bine de viața celui dus
Pun brațu 'ncet pe piatră, — și parcă-l țin de umăr”.

Cât de puternic este evocată aici figura iubitului nostru Sahia!

O pildă măestrită de evocare a figurilor din trecutul nostru ne-a dat-o tovarășul Alexandru Toma cu prilejul centenarului lui Eminescu. El a fost dintre primii care a făcut să vibreze în versurile sale dragostea pentru marele poet:

„Te-au svârlit, titanic frate,
Pe barca dezastrelor,
De catarg cu mâini legate
Să te jelui astrelor.
Frate scump! ne ard în minte
Chipul tău, revoltele —
Tot ce-ai plâns în viers fierbinte
Mai sgrade boltele.

Dar azi fulgeră toți norii
 Crunt de-asupra sbirilor:
 Au sunat răsbunătorii
 Surla răfuirilor“.

Însăși cadența eminesciană a versului ne face să retrăim în gând suferințele poetului și să simțim totodată, satisfacția că poetul a fost răsbunat.

Datoria de a înfățișa muncitorul înaintat, trebuie să fie o preocupare centrală a poezilor — aceasta este doar realitatea, viața! În această privință, o realizare de seamă este poemul Veronicăi Porumbacu: „**Tovarășul Matei primește Ordinul Muncii**”. Într'un vers sglobiu, Veronica Porumbacu întrușipează imaginea unui tânăr inovator. Ca în tot ce scrie, Veronica Porumbacu face să crească și aici din fapte concrete, imaginea luptei Partidului clasei muncitoare, care transformă și țară și oameni.

Dar în această țară cresc copii mai fericiți, care și ei cer poezii. Trebuie să recunoaștem, că această cerere n'a fost satisfăcută, poezii noștri neînțelegând în suficientă măsură că este o datorie patriotică de a contribui la educația copiilor. Tocmai de aceea se cuvine să fie subliniată activitatea rodnică a lui Marcel Breslașu în acest domeniu. În curând el va publica un volum de versuri pentru copii. Iată un fragment dintr'un recent poem el său:

„Vouă, dragi copii, vi-i dată
 Vremea asta minunată
 Care știe împleti
 Basmul lui a fost odată
 Cu al lui așa va fi!...”

Stau alături de voinici
 Pionerii ucenici.
 Cum se 'ntrece fiecare
 Ca s'ajungă Meșter mare
 Ca să 'nvețe mai de zor
 Meșteșugul lui viitor.

Pas cu pas s'adună pașii
 Și din pași s'adună drum!
 Măine ei vor fi uriașii
 Ei pilicij de acum”.

Dintre poemele care zugrăvesc oameni ai muncii, un chip frumos e zugrăvit de Cicerone Theodorescu în „**Cum a semnat sondorul Popa**”. Aici valoarea poemului crește prin împletirea ideii sacrificiului eroic al muncitorului, atunci când se cere să salveze viața tovarășilor săi, cu ideia luptei pentru pace

Lupta pentru apărarea păcii împotriva incendiatorilor la război anglo-americiani, este aceea care a inspirat cele mai multe poezii în ultimul timp.

Din poeziile poezilor — puse una lângă alta, — măreția acestei lupte, care a strâns laolaltă pe toate meleagurile globului sute de milioane de oameni, se încheagă puternic. Poezii au reușit să redea sentimentele cele mai scumpe poporului, izvoarele adânci ale dârzeniei și hotărîrii sale. În centrul lor — întocmai ca și în viață — și în creația poezilor — stă dragostea și neclintita încredere a poporului nostru în pavăza de granit a păcii și securității popoarelor, marea Țară a Socialismului Victorios — Uniunea Sovietică; dragostea fierbinte și recunoștința adâncă pentru marile cărmaci al Țării Sovietelor, conducătorul și învățătorul oamenilor muncii de pretutindenii, cel mai iubit prieten și eliberator al poporului nostru — Iosif Vissarionovici Stalin.

Iată cum cresc aceste sentimente ale poporului și eforturile oamenilor adunate într-o puternică sinteză, în versurile lui Dan Deșliu :

„Pentru zâmbetul răsădit în privirile oamenilor
 pentru râsul sonor și mănos dăruit cuptoarelor noastre,
 pentru spada ne'nfrântă ațintită asupra dușmanilor,
 pentru diminețile neconținut mai albastre
 pentru marea învățătură a luptelor drepte
 pentru veghea-ți nestinsă asupra marelui, pruncilor, holdelor,
 pentru toate cuvintele-torțe luminând înțelepte
 pentru fericirea osârdiei și a recoltelor,
 veșnică glorie, culmea a omului ninsă de soare!
 Îngăduie Reșiței, care te cântă cu toate roadele sale,
 să-ți trimită sărutul acesta încins din inimi-furnale,
 și salvele tuturor șarjelor, ție, uriaș oțelar de popoare!”

Cu prilejul celei de a 70-a aniversări a tovarășului Stalin, poezii din Republica Populară Română au adunat — cum s'a exprimat maestrul Mihail Sadoveanu — „un mănunchi de flori ale inimii lor” pentru a le trimite la Kremlin „acelui dintâi dintre inginerii sufletelor, Eroul Marelui Revoluții, biruitorul fascismului, constructorul socialismului, către care stau cu ochii ațintiți toate neamurile pământului”.

Un adevărat val de cântece a pornit atunci din partea poezilor noștri. Din toate colțurile țării au sosit la reviste nenumărate poeme; poezii în limba română, maghiară, germană sau idiș s'au luat la o adevărată întrecere cu acest prilej.

Lupta pentru pace stă azi în centrul vieții poporului. Ea se răsfrânge ca o măreață realitate, ca o chemare mobilizatoare și în opera poezilor. Cunoaște întreaga țară poemul „La masa verde” al Mariei Banuș, impresionant prin simplitatea lui artistică și prin dârzenia ce-l străbate. Versurile Mariei Banuș răsună ca un adevărat avertisment și o chemare la luptă:

„Dar știm noi mai ales un leac,
 Cu care să vă dăm de hac,
 Un val, o horă, un vârtej
 Să vă stea poftele'n gâtleej.

Horă de brațe muncitoare
Legată strâns peste hotare.

Un joc noi știm și-o strigătură,
Ce trece foc din gură 'n gură.

Nu suntem carne de ospete!
Să știe corbii și să 'nvețe!"

Atât de clare în exprimarea lor, atât de lapidare și de pline de sinceritate, nu e de mirare că aceste versuri au ajuns din cele mai populare azi și că sunt traduse în diferite limbi.

În lupta pentru pace, nu există un poet al nostru, din cei ce azi publică, să nu-și fi adus contribuția sa, dovedind nu numai dragoste de țară, de tot ceea ce se construiește de către oamenii muncii, dar și ură împotriva lumii imperialiste, unde se urzesc planuri de război împotriva Uniunii Sovietice și a democrațiilor populare și de unde pornesc neconținut atacuri împotriva popoarelor. Poemele răscolesc ura, evocând crimele fasciste din războiul trecut și demascând planurile criminale ale fasciștilor de azi. Jebeleanu în poemul „Lidice” reușește să aprindă ura împotriva teroarei fasciste, care azi bântue din nou cu furie:

„Sub sticlă, 'ntr'o cutie adunate,
Un pumn de lucruri mici, carbonizate.
Un toc, un ban, o zgardă ruginită,
Un fluier sfărâmat de dinamită,

o clanță, niște ochelari betegi
de sârmă, pentru ochii de moșnegi,
o verighetă neagră, de aramă,
un târnăcop, un degetar, o ramă...

Și într'un colț, sub sticlă, lângă ușă,
două-patine mici și o păpușă...

Vârăsem unghiile 'n carne-adânc...
Lacrimi veneau, — dar nu voiam să plâng.

Ningea. Voiam să ies. Priveam spre tine.
Dar mă ținteau mičuțele patine.
Ningea. Patinele... ce-ar mai sclipi
de-ar fi, ca altădată 'n sat copii...

Privirăm călăuzul. Nu plângea.
Mâna-i arzând pe-a noastră o strângea:
„Tovarăși..."

N'am mai spus nici un cuvânt.
Un zid eram toți trei și, peste vânt,

peste zăpezi, peste pustietate,
suiau din ura noastră ziduri late,

ne 'nvinse ziduri, mari pereți de ură,
crescând din noi ca o semănătură“.

Puternic este îndemnul la luptă care se degajă din versurile poetului de limbă maghiară Imre Horvath :

„Să ți spun ce-i pacea, — acum ai vrea să știi ?
De-ți amintii de-acele grozăvii,
A fost spre-a măsura cu bezna lor
Lumina, chipul păcii sclipitor.
Să vezi mai bine-a păcii noaste față
La prânz, azi supa nu mai e de ghiață.
Nu mai cobori în pivniți să te-ascunzi,
Soția nu mai hohotește 'n plâns.
Scăpați din mări de sânge 'ngrozitoare,
Că azi trăiești și că te scalzi în soare,
Tu mulțumește-i Roșiei Armate.
Iubește pacea — și izbește 'n moarte
Și în bancherii însetați de sânge.
Fii pregătit, în orice clipă treaz
Să sfarمی al ucigașilor obraz“.

Iată cu câtă forță de sugestie demască Eugen Frunză legătura Vaticanului cu Wall-Street-ul :

„De mult în hrisovul prea sfântului papă
Semnează bancheri muritori :
Cucernica-i rugă din aur s'adapă
Din mult pământene comori“.

Iar Nina Cassian dă în „Poetul negru“ un aspect plin de semnificație al luptei antiimperialiste:

— „Din cântec, din sate, din iureș,
Ard vorbele'n lumea întreagă.
In marș potrivite, tovarăși,
Culorile noastre să treacă:
— Albi în pace și soare,
In ură negri să fim,
Că doar împreună trudim
Pentru-a lumii roșie culoare!“

Expresii puternice ale urii poporului nostru împotriva imperialismului sunt și versurile în care se demască ticăloșia călăilor sângeroși dela Belgrad, slugile servile ale americanilor, banda Tito-Rancovici. In acest sens versurile lui Radu Boureanu, precum și cele ale tânărului poet de limbă sârbă, Bojidar Kerpiņișan, sunt doar câteva exemple.

O poezie frumoasă în care ideia luptei antiimperialiste se complextează cu afirmări puternice ale superiorității regimului de democrație populară,

întruchipate în mândria cetățeanului alegător este „Certificatul de Alegător” de Cicerone Theodorescu. Inspirându-se din realitatea alegerilor de deputați pentru Sfiaturile Populare, poetul reușește să zugrăvească câteva trăsături caracteristice ale vieții noi:

„Certificatul de alegător? Ei da,
El îți certifică, în adevăr, ceva:
El îți certifică prezența nouă, 'n toate,
a oamenilor, printre care ești și tu
Și peste care totdeauna se trecu,
iar azi să se mai treacă nu se poate —

A tuturor care-acuma știu
(alt' dată nu)
și mărunțișul curgător și viu
de fapte, munci și lipsuri, și păcate,
Dar în același timp și pentru ce se bate
Vâșniski, la O.N.U.!”

Cum am spus, toți poeții își spun cuvântul în lupta pentru pace, fiecare aducând versuri caracteristice personalității sale și dând aspecte diferite ale aceleiași probleme.

Victor Tulbure evocă pe mama eroinei sovietice, Zoia. Dan Deșliu, în cunoscutul final al poemului „In numele vieții, semnează” traduce în imagine vie răspunderea ce o avem pentru generațiile viitoare. Obiectivul lor este unul și același: lupta împotriva unui dușman care nu numai unel-tește și urzește planuri de război, dar care deslănțue unde poate, războaie. Și pe măsură ce acest dușman, imperialismul american, trece la fapte sân-geroase, poeții noștri chiamă cât mai dârz oamenii la luptă pentru pace, arătând fața bestială a dușmanului care vrea să calce pe grumazul omenirii.

Iată, ca ur exemplu, aceste emoționante versuri ale Veronicăi Po-rumbacu despre Coreea. O mamă își duce copilul în spate, fugind de sub bombardamente, din Phenyan. Copilul e ucis pe drum, fără ca mama să-și dea seama. Dar din această tragedie — una din nenumăratele tragedii ale Coreei, crește ca o flacără, mânia întregii țări:

„E-un pisc, ori un arbor, o piatră, o apă
mânia Coreei întregi s'o încapă?
Dar printre ruine și peste-ucigași,
Poporul înalță un braț uriaș.
Svâcnește și frunză, și piatră, și vânt
izbind în dușmani cu întregul pământ.
Și'n codrul, sălaș de furtuni, fără frică,
un vuet de viață înalt se ridică.
Un brad a căzut. Nu pădurea de brazi.
Mai vie-i prin luptă Coreea de azi”.

Astfel de versuri te fac să te pătrunzi adânc de solidaritatea celor ce muncesc și să te simți părtaș al marii lupte a partizanilor păcii din

lumea întreagă. Este meritul Veronicăi Porumbacu de a ști să facă să crească idei mari din fapte, în aparență simple și izolate.

Din toate versurile citate până acum se vede limpede că poeții atacă temele actualității, ale vieții, că reușesc să dea în ansamblu un tablou bogat și mobilizator. Dar mai mult de cât atâta.

Nu numai că temele sunt noi, dar ele și îmbracă o expresie deosebită, care le face să aibă un efect asupra cititorului, prin dinamismul, prin plasticitatea lor, cointeresându-l la ceea ce spune poetul, prin faptul că ceea ce spune este vital nu numai pentru poet, ci pentru viață în general. Poetul cu măestria lui, scoate din viață trăsăturile cele mai tipice, tocmai pentru a acționa asupra cititorului prin ceea ce este esențial în viață.

Aceasta înseamnă că poetul participă, se apropie de viață. În exemplele citate, poetul nu contemplă viața, ci o trăiește, participă la ea și devine exponentul ei. Devenind exponentul ei, el nu poate să nu întruchi-peze, în arta sa, prin prisma sa individuală, ceea ce este nou în viață, ceea ce o duce înainte, prin lupta cu ceea ce este vechi, opus și dușmănos vieții. „Dacă scriitorii sovietici” — spune A. Fadeev în studiul său „Literatura și critica literară” — „sunt inovatori în literatură, aceasta se datorește în primul rând faptului că ei fac să se vadă transformarea istorică a societății comuniste și a moralei ei. Și tocmai pentru acest motiv scriitorii sovietici, mai mult decât oricare din scriitorii de altă dată, militează pentru o formă perfectă a frumosului în lume, a frumosului în artă”. Parafrazând acest adevăr, și păstrând proporțiile, putem spune că acei dintre poeții noștri care reușesc să redea în imagini artistice tot mai vii realitatea dela noi, adică să atingă un nivel tot mai înalt de măiestrie artistică, reușesc datorită faptului că fac să se vadă transformările revoluționare prin care trecem, iar pentru a face cât mai vizibil aceasta, ei caută cele mai vii, cele mai adecvate moduri de exprimare poetică. Această căutare, la rândul ei se datorește faptului că poetul este interesat să dea cea mai desăvârșită expresie artistică realității, această realitate fiind a lui, el însuși fiind o parte din ea, și ca atare fiind solidar cu ea, cu cauza ei, cu telurile ei. Această realitate însă este multilaterală, cu aspecte multiple. În consecință, ca atare se va oglindi în opera poetului, după felul personal al fiecăruia, după sensibilitatea sa artistică specifică. Totuși, realitatea constituie un tot unitar cu însușiri ce unifică toate părțile lui și atunci orice aspect al vieții, al realității ar înfățișa poetul în opera sa, în ea se vor răsfărânge caracterele întregului. Și aceste caractere se vor întâlni în toate operele cu adevărat realiste.

Spunând că mulți poeți participă la realitate, și într-adevăr ei participă, am spus de fapt că s'a stabilit și se stabilește tot mai mult legătura între poet și poporul muncitor, între el și oamenii care construiesc viața nouă. El însuși devine una cu poporul, simte cu poporul, vorbește ca el, și cu el în limba lui. Și în măsura în care vorba sa se transformă în vers, acesta trebuie să fie un vers pentru popor, al poporului. Poetul vede Patria sa și întreaga lume în plină transformare revoluționară.

Acest succes al poeziei de azi se oglindește și în faptul că angrenându-se pe același front, cu aceleași obiective, poeții vin tot mai mult, fiecare cu personalitatea sa, cu temperamentul său artistic. Au stilul lor poeții, — ceea ce denotă că sunt mereu mai stăpâni pe temă, pe subiect, și grija lor

maximă este de-al exprima cât mai limpede, cât mai artistic, pentru a-l face cât mai înțeles și cât mai cu efect asupra celor ce citesc sau ascultă. Pentru că sunt scrise de pe poziția de luptă a Partidului clasei muncitoare, pentru că fac parte integrantă din cauza generală a proletariatului și intră în patrimoniul cultural al poporului muncitor, care merge înainte spre socialism, condus de Partidul clasei muncitoare, sub steagul marxism-leninismului, poeziile acestea ale noastre, poeziile noastre cele mai bune au atins un nivel înalt de realizare artistică. Cât de jalnice apar în lumina acestor succese perfidele proorocii de decădere a poeziei lansate la timpul lor de „criziști“ și alți exponenți ai ideologiei burgheze! Succesele poeziei noastre, frumusețea, prospețimea și forța ei sunt strălucite dovezi ale superiorității concepției socialiste asupra artei, constituie o victorie a forțelor progresului, a poporului muncitor asupra reacțiunii și obscurantismului. Reluând tradiția înaintată a literaturii noastre clasice, cei mai buni poeți ai Republicii Populare Române au spus deja un cuvânt apăsător în dezvoltarea artistică a poporului nostru, în timp ce reprezentanții decadentismului burghez, care negau și tradiția progresistă și noile posibilități ale literaturii noastre, sunt azi pe deplin demascați ca dușmani inveterați ai culturii noastre naționale.

Putem spune că cei mai buni dintre poeții noștri și-au dat seama că numai extrăgând din actualitate ceea ce este mai reprezentativ, mai tipic și dând expresia artistică cea mai desăvârșită acestei actualități, se rezolvă fără rest acea problemă a fondului și formei, care nu odată a stârnit discuții sterile.

Ei au înțeles că realitatea vie, în care ceea ce-i nou își face drum luptând cu ceea ce este învechit, îmbătrânit și stânjenește mersul înainte al vieții, cere ea însăși „vestmintele vorbirii“, „cuvântul ce exprimă adevărul“ — adevărul avântului revoluționar al poporului nostru. Poetul nu se vede numai pe sine sau în primul rând pe sine, ci simte palpitând viața în jurul său, îi caută trăsăturile tipice, îi prinde sensul mișcării. Poetul a înțeles adevărul lui Gorki, anume că „Artistul este organul de simțire al țării sale, al clasei sale, el este urechea, ochiul și inima clasei sale; el este vocea epocii sale“. Astăzi, desbărat de concepțiile idealiste despre rolul artei în societate, nu numai că nu-l sperie, dar îl face să simtă că-i aparține ca adevăr despre rolul artei, ceea ce acum un veac spunea marele critic rus Belinski: „A răpi artei dreptul de a servi interesele sociale, nu înseamnă a o înălța, ci a o coborî, deoarece aceasta înseamnă să o lipsești de forța cea mai vie, adică de gândire, să o faci obiectul unei desfătări siberite, un joc al trândavilor“. Mai mult decât atât, poetul se pătrunde, tot mai mult de ceea ce marele Lenin spunea încă în anul 1905, anume că „literatura, când este pusă în slujba poporului nu poate fi un instrument al profitului în folosul unor persoane sau al unor grupări, că ea nu poate fi în general o chestiune individuală, independentă de cauza generală a proletariatului“, că, prin urmare, n-au ce căuta în literatura noastră literații străini de interesele și idealurile Partidului clasei muncitoare, literații ce nu înțeleg că „chestiunea literaturii trebuie să devină o parte integrantă a cauzei generale proletare“...

Iar mai departe, prin contactul cu literatura sovietică, cu poeții sovietici, mai ales cu poezia lui Maiacovski, poetul a început să deprindă și

metoda de bază a acesteia: realismul socialist. El înțelege tot mai temeinic ceea ce Statutul Uniunii Scriitorilor sovietici spune în anul 1934, la primul Congres al scriitorilor sovietici, despre realismul socialist, anume că, „fiind metoda de bază a literaturii și a criticii literare (realismul socialist) cere dela artist întruchiparea veridică, istoricește concretă a realității în dezvoltarea ei revoluționară” și că „veridicul și concretul istoric al întruchipării artistice trebuie să țină seama de sarcina transformării ideologice și educării oamenilor muncii în spiritul socialismului”.

Poeții iau atitudine împotriva a ceea ce este învechit și moare. Ei luptă împotriva dușmanului de clasă, fie că-i vorba de burghezia care-și seamănă printre oameni buruienile reacționare sau de chiaburimea ce exploatează pe țărani și sabotează cum poate și când poate Statul, fie că-i vorba de imperialismul americani, care nu numai că țin pe loc orice efort de eliberare a muncitorimii în țara lor, dar vor să cucerească toată lumea și să distrugă țările și popoarele libere, pentru a instaura un regim ros de boli în toate încheieturile, regimul capitalist de exploatare și distrugere a omului. În acelaș timp poeții sesizează ceea ce este nou și duce omenirea înainte, forțele revoluționare ale lumii progresului în frunte cu Uniunea Sovietică. Iar tot ce este realizat de aceste forțe, e văzut în perspectiva viitorului, către care tinde dinamismul revoluționar al oamenilor muncii. Explicația succeselor poeziei noastre trebuie căutată, deci, în spiritul de partid, de care se pătrund tot mai mult poeții, și în folosirea metodei realismului socialist, însușită din experiența literaturii sovietice.

III

Cu toate succesele înregistrate de poezia noastră, cu toate că azi frontul nostru poetic s'a lărgit, cu toate că poeții au reușit să cuprindă, în ultimii ani, o zonă mai largă din temele pe care viața noastră în continuă dezvoltare le oferă, cu toate că noi putem cita azi un număr însemnat de poezii realizate din punct de vedere artistic la un nivel înalt, totuși poezia e încă departe de a oglindi viața în toată bogăția și complexitatea ei, — faptele minunate ale oamenilor, ideile mărețe care îi însuflețesc, lupta eroică a poporului nostru pentru construirea viitorului fericit al Patriei. Se poate spune fără teamă de a greși că viața e mai poetică decât poezia, că temele abordate de poeți nu sunt încă la înălțimea transformărilor revoluționare din țara noastră, că față de nivelul ideologic și spiritual al celor mai înaintați dintre oamenii țării noastre, conținutul ideologic al poeziei noastre e încă scăzut.

Deaceia noi nu ne putem mulțumi cu succesele obținute până în prezent de poezia noastră. Noi considerăm că cele mai bune poezii, cele care oglindesc transformările revoluționare dela noi, care cheamă la lupta pentru pace și socialism, care sunt pătrunse de un spirit patriotic și internaționalist constituie doar o treaptă pentru realizări și mai mari.

Să nu uităm că ceea ce trebuie să stea în centrul literaturii și deci al poeziei noastre, trebuie să fie omul, omul nou care se plămădește în această măreață luptă, că ideia centrală a literaturii realismului socialist este **umanismul socialist**. Literatura sovietică este un exemplu grăitor în această privință. Cele mai bune opere ale autorilor sovietici zugrăvesc cu

măestrie chipul omului sovietic, constructor al socialismului și comunismului, ca de exemplu în poemele lui Surcov, Scipaciov, Tvardovski. E drept că și în poezia noastră a început să apară chipul omului nou. Am vorbit despre „Lazăr dela Rusca” al lui Dan Deșliu, care are marele merit de a fi înfățișat un țaran muncitor comunist, cu multe din trăsăturile omului nou, om educat de Partidul clasei muncitoare. Valoroase sunt de asemenea din acest punct de vedere poemele „Tovarășul Matei a primit Ordinul Muncii” de Veronica Porumbacu sau poemul despre Bartha Iosif de A. E. Baconsky. Dar aceasta nu este de ajuns. Nu numai că asemenea poeme sunt încă puține, dar ele sunt mai sărace decât realitatea. Viața ne oferă exemple minunate de oameni noi, care se ridică necontenit din sânul poporului la cele mai înalte posturi de conducere în statul nostru de democrație populară. Nu este oare interesant de zugrăvit cum a devenit tov. Gherendi Iuliu, președintele Comisiei de Stat pentru inovații? Sau tov. Loncear, din simplu muncitor oțelar, ministru adjunct la Ministerul Metalurgiei? Ce poate fi mai pasionant, mai mobilizator, mai înălțător pentru un poet decât a urmări și a zugrăvi transformarea unor asemenea oameni luptând pentru a se ridica necontenit la nivelul tot mai înalt pe care îl cer sarcinile construirii socialismului?

Se ridică din popor o nouă intelectualitate. Sute de oameni care până mai ieri erau simpli muncitori, au devenit propagandiști ai mărețelor idei ale marxism-leninismului. Nu e oare interesant pentru un poet să zugrăvească chipul unui om care contribuie la schimbarea mentalității a mii și mii de oameni? Nu e oare pasionant de urmărit munca lui și de redat procesul acesta de transformare?

Câți dintre acești oameni noi nu sunt azi lectori, asistenți sau conferențieri la catedrele de științe sociale? Iată numai câteva tipuri de oameni noi ai Patriei noastre, de care, să recunoaștem tovarăși, că versurile noastre se țin încă departe! Noi ne mai mulțumim încă să vorbim în poemele noastre doar despre ortaci și chirovnici, și aceasta încă destul de superficial. Datoria noastră, a poetilor, este să zugrăvim chipul omului nou, înaintat, și să-l zugrăvim în lupta lui de învingere a greutăților, plin de romantism revoluționar, astfel încât cei ce citesc lucrările noastre să spună: „Și eu vreau să ajung un asemenea om!” Atunci și numai atunci ne vom fi îndeplinit misiunea înaltă de a arăta oamenilor nu numai cum sunt, ci cum trebuie să fie, numai atunci vom putea spune că ne-am îndeplinit datoria de ingineri ai sufletului omenesc.

Datoria noastră este să ne avântăm cu mai mult curaj spre poeme de mai largă respirație în care să atacăm temele mărețe ale vieții noastre. Pentru a zugrăvi asemenea teme este necesar să creiem poeme de felul celor ale lui Gribov și Nedogonov, în care să zugrăvim pe larg trăsăturile omului nou, constructor al socialismului în acțiune, patriotismul său înflăcărat, spiritul său internaționalist, lupta sa dâră pentru construirea socialismului și pentru apărarea păcii.

Desvoltarea conștiinței socialiste, patriotismul socialist al celor mai buni dintre oamenii Patriei noastre, iată un câmp uriaș de inspirație pentru noi. Să oglindim în lucrările noastre acest sentiment cu totul nou al omului stăpân în țara lui, constructor conștient al Patriei, gata oricând să-și dea viața pentru apărarea ei. Zugrăvind asemenea eroi, vom educa masele în spiritul patriotismului socialist, vom cultiva mândria pentru

realizările noastre, pentru fiii cei mai buni ai Patriei, vom contribui efectiv la construirea unui viitor fericit.

Datoria noastră este să zugrăvim în lucrările noastre, trecutul de luptă al poporului, marile figuri ale istoriei, să sădim în massele largi dragostea patriotică față de tot ce e mare și înaintat în acest trecut. Până acum noi nu avem în poezie poeme valoroase închinat lui Tudor Vladimirescu, lui Dozsa de pildă, nici nu ani știut să oglindim marea luptă a clasei muncitoare în frunte cu Partidul ei.

Noi nu avem până azi un mare poem despre luptele dela Grivița, bunăoară. E fără îndoială laudabil faptul că Veronica Porumbacu a scris o poezie despre Ilie Pintilie, că Victor Tulbure a închinat versuri lui Bălcescu și că Eugen Jebeleanu a pus în centrul unui valoros poem al său figura lui Alexandru Sahia. Dar aceasta nu e deajuns.

În acest an, în luna Mai, se vor împlini 30 de ani dela constituirea Partidului. Se poate un mai minunat prilej de-a face cunoscută, prin versuri, prin cântece, acea forță, care de 30 ani luptă necurmat pentru popor, continuându-și și ridicând la o treaptă mai înaltă lupta de veacuri a poporului, care în anii celei mai cumplite tiranii capitaliste și celei mai crâncene terori fasciste nu s'a cruțat o clipă, ci a fost mereu în greul luptei pentru eliberarea noastră, care astăzi duce înainte un popor, liber și stăpân pe destinele sale, către viitorul fericit, către socialism?

Eroismul luptătorilor din trecut, jertfa pentru popor, închipite în opere artistice au darul nu numai să îndemne la muncă, dar să și înflăcăreze la luptă pentru apărarea patriei, în cazul că dușmanii păcii ar ridica mâna împotriva noastră.

Pe acest drum trebuie să mergem înainte, să-l desvoltăm, să arătăm oamenilor, tineretului în special, marea tradiție de luptă a poporului, să arătăm lupta comuniștilor din ilegalitate ca o continuare pe o treaptă superioară a acestor lupte, să prezentăm chipurile eroilor Partidului, ca pe eroi ai întregului popor muncitor, să înfățișăm cuceririle de azi ca roadele acestei grele dar minunate lupte de veacuri a poporului, să zugrăvim lupta de azi, legată de marea luptă din trecut, să ținem vie în inima poporului această mare tradiție patriotică.

Dar în același timp și cu aceeași forță cu care avem datoria să glorificăm pe eroii de ieri și de azi ai poporului, noi poeții — ca și toți scriitorii de altfel — trebuie să cultivăm în sufletul oamenilor ura pentru dușmanii poporului, ura sfântă împotriva celui mai crâncen dușman al nostru, imperialismul și în special imperialismul american. În poezia antiimperialistă noi am obținut mari succese. Dar azi, când călăii americani amenință turbați cu deslănțuirea unui nou război mondial, când prin posturile de radio și prin presă, propagandiștii unui nou măcel varsă venin și ură și împotriva noastră, când prin agenții lor din țara noastră uneltesc împotriva cuceririlor noastre, a vieții noastre libere, când înarmează bandiți de teapa lui Tito în coasta Patriei noastre, noi trebuie să ridicăm poezia de luptă pentru pace la o treaptă mai înaltă. Glasul să ne fie necruțător, versul să izbească fără milă în dușmanii poporului! Noi trebuie să învățăm să demascăm chipul hidos al imperialismului american, să arătăm poporului această forță bestială, să aprindem ura fierbinte a poporului împotriva acestor dușmani, nu de azi sau de ieri, ci din totdeauna ai poporului nostru.

Lenin a spus: „Fiecare dolar e pătat de sânge”. Mulți asemenea dolari au fost pompați în trecut din țara noastră, pe conductele de petrol spre casele de bani ale miliardarilor din Wall-Street. Să căutăm în istorie. Să găsim fapte. Să arătăm oamenilor muncii cine au fost jefuitorii, asasinii, asupritorii poporului. Oamenii muncii vor înțelege mai bine azi că cei ce pradă Coreea sunt cei ce eri au prădat țara noastră și care n’au renunțat la gândul criminal de a-și înfige din nou ghiarele în pământul bogat al Patriei.

Să creștem în sufletele milioaneilor de oameni cinstiți din țara noastră o asemenea ură împotriva cotropitorilor, ca în caz când aceștia ar îndrăzni să ridice mâna împotriva noastră, întreg poporul muncitor, ca un singur om, să se ridice în apărarea Patriei. Acesta trebuie să fie înțelesul adânc al luptei noastre pentru pace!

Dar pentru a crea din acest bogat conținut de viață, idei și sentimente, o poezie din ce în ce mai înaltă, noi trebuie să luptăm din răsuputeri pentru a ne desvolta neconținut, pentru a ridica la trepte superioare măiestria noastră artistică.

În privința măiestriei artistice domnește încă la mulți poeți, confuzie. Unii cred că măiestria artistică este o chestiune numai de mijloace de expresie, de metru, de rimă, tropi, etc. Dar a privi astfel problema, înseamnă a o privi de pe o poziție falsă, a rupe forma de conținut, a o privi deci de pe poziția formalismului.

De fapt — așa cum arată Simonov: „adevărata măiestrie începe cu studierea adâncă a realității, cu înțelegerea ei justă, cu o justă reprezentare a tendințelor ei înaintate și retrograde. Pentru artistul sovietic nu există și nu poate exista măiestrie care să nu fie legată de un adânc studiu al realității. De îndată ce se rupe de viață, de îndată ce încetează s’o mai studieze cu conștiinciozitate și s’o analizeze, el pierde măiestria, scade ca artist în ochii cititorilor săi. Încălcând principiul spiritului de partid, metoda realismului socialist, scriitorul pierde totodată culorile cele mai bune ale paletelor sale artistice, acele culori care apar în viață și care nu pot fi reproduse în afara înțelegerii și redării juste a acestei vieți”.

Adevărata măiestrie nu poate fi deci despărțită de încadrarea activă a scriitorului în lupta clasei muncitoare condusă de Partid.

Bogăția materialului tematico-ideologic cere scriitorului să găsească imagini artistice de înaltă calitate, care să exprime acest conținut.

Gorchî spune: „Literatul trebuie să înțeleagă că el nu numai că scrie cu penița, ci desenează în cuvinte, și desenează nu ca un maestru al picturii care-l redă pe om în mișcare, ci ca unul care încearcă să zugrăvească în mișcare continuă, în acțiune, în ciocniri neîntrerupte cu el însuși, în lupta dintre clase, grupuri, indivizi”.

Nici că se poate o mai plastică definiție a măiestriei artistice. Deci nu numai a scrie cu penița, ci a zugrăvi viața în transformarea ei neconținută. Dar pentru a zugrăvi viața în mișcarea ei neconținută, pentru a desena în cuvinte, pentru a crea deci imaginea vieții, trebuie să cunoști în primul rând adânc viața în ceea ce ea are esențial. În acea permanentă ciocnire când ceva se naște și ceva moare cum spune tovarășul Stalin, să înțelegi bine ideile mărețe care împing înainte societatea, să iubești cu tărie ceea ce se naște, să contribui la creșterea lui, să urăști adânc ceea ce este dușmănos vieții și să contribui la pieirea lui mai grabnică.

Cu cât vom pătrunde mai adânc în viață; cu cât ne vom însuși mai profund mărețele idei ale marxism-leninismului, fără de care suntem orbi în fața realității; cu cât participarea noastră la lupta tot mai îndârjită în care se naște noul va fi mai activă, cu cât vom iubi mai adânc acest nou și vom urî mai adânc ceea ce este dușmănos noului; cu cât mijloacele de expresie, în primul rând limba ne vor fi mai bogate, cu atât măiestria noastră artistică va crește, cu atât penița despre care vorbește Gorchi, va desena mai bine în cuvinte.

Dacă lipsește unul, oricare din aceste elemente, măiestria artistică suferă, iar dacă o poezie șchioapătă în loc să sboare înaripată, dacă nu ajunge la inima oamenilor și nu-i emoționează, înseamnă că unul din aceste elemente n'a conlucrat armonic cu celelalte. Dar problema de bază rămâne tot problema cunoașterii realității, problema participării poetilor la viață.

Cernâșevski spune că raportul între scriitor și viață este chestiunea de bază, piatra de încercare care desparte pe scriitorii realiști de cei anti-realiști, adică pe scriitorii legați de popor și de năzuințele lui de ceilalți scriitori care, prin refuzul lor de a înțelege viața și de a participa la ea se situează — fie că vor sau nu — în tabăra reacțiunii ostile poporului. Scriitorul legat de popor tinde spre viață, spre adevăr, tinde prin zugrăvirea adevărului să lărgescă perspectiva de luptă a poporului și dimpotrivă, scriitorul ajuns în captivitatea ideologiei dușmane, a exploataților poporului, reflectă frica de adevăr a clasei burgheze, dorința ei de a se opune adevărului, de a opri mersul inexorabil înainte al vieții. Pentru aceasta el înlocuiește imaginea de viață cu imagini așa zise pure, formale, adică se așează pe poziția formalismului.

Succesele poeziei noastre s'au câștigat într-o bătălie grea împotriva formalismului, bătălie condusă cu hotărâre de Partidul nostru. Dar ar fi greșit să credem că azi formalismul e nimicit. „Influențele străine” — spune tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — „se refugiază cu deosebită ușurință în domeniul ideologic, în literatură, în artă, în știință. Deaceia, continuarea activă a luptei pe frontul ideologic împotriva influențelor imperialiste, împotriva atitudinii admirative în fața culturii în putrefacție din țările burgheze capitaliste, etc., reprezintă o sarcină extrem de însemnată a Partidului nostru”.

Formalismul în poezia noastră actuală se manifestă mai ales la acei poeți și în acele poezii care nu pornesc dela o adâncă cunoaștere a realității, dela o înflăcărată participare la lupta pentru construirea vieții noi.

Nu e un secret pentru nimeni cum se face la noi așa zisa „documentare”. Sunt încă mulți dintre noi care nu înțeleg că documentarea nu e o chestiune de zile sau săptămâni, ci o chestiune de viață. Cei mai buni dintre scriitorii sovietici nu fac în realitate vizite, așa cum obișnuiesc încă unii dintre noi. Ei nu se duc până la gura minei ca apoi să cânte eroismul minerilor din cel mai adânc abataj. Nu. Scriitorii sovietici și petrec viața printre oamenii țării socialismului, iar rodul acestei conviețuiri cu eroii lor sunt operele minunate pe care le citim. Pentru a spune că cunoști viața și oamenii, trebuie să fii pătruns tu însuși de problemele și viața eroilor tăi, problemele lor să devină și ale tale, să trăiești zi cu zi succesele, greutățile, lupta lor, să înțelegi bine ceea ce îi frământă și să surprinzi schimbările pătrunse în mentalitatea lor.

Noi trebuie să recunoaştem că de multe, de foarte multe ori cunoaşterea vieţii unui şantier, a unei uzine, sau a unei gospodării colective, se reduce la o vizită de câteva săptămâni, când nu sunt doar câteva zile, iar cunoaşterea eroilor, la un fel de interview-uri luate cutărui sau cutărui om. E clar deci că în felul acesta noi vom afla puţine despre eroii noştri. Şi atunci, unii poeţi, care deşi au obţinut succese pe linia poeziei realiste, dar au încă de luptat mai greu cu trecutul lor formalist, recurg adesea la mijloace vechi formaliste, căutând să umple golurile provenite din necunoaşterea realităţii prin imagini formale, după bine cunoscuta metodă formalistă. Astfel de pildă, într'un poem închinat Republicii, Nina Cassian scrie :

„Trăiască Republica a izbucnit deodată :
Din fereastra iniinii deschisă, la stânga.”

Sau în alt loc :

„Daţi flăcărilor drumul
Din mări cu duiumul
Să şerpue arbore
Spre zările martore”.

Cicerone Theodorescu, într'un poem în care există eforturi vizibile pentru a depăşi deprinderile sale formaliste, ne dă totuşi asemenea mostre de poezie hermetică, neinteligibilă :

„Țesătura să se țină
În tiparul ei — lumină,
Floare, pasăre, albină...
Când, întreagă,
Să te-aleagă ;
Când, nălucă,
Să te-aducă,
În urzeală
De beteală...
Sclipitorul
Jar — nu scrumul
Ne-a fost sborul.
Ne-a fost drumul.”

Să luăm bunăoară această strofă a lui Eugen Jebeleanu :

„Și-atuncea când „Vicarul lui Christ” ar vrea să facă
Tocmit la hidra nopții 'nalt consilier aulic
Din globul nostru-o nouă cădelniță în flăcări
Noi umplem Universul c'un cântec hidraulic”.

Strofa e din „Scutul Păcii”. Papă dela Roma, înalt consilier aulic, tocmit, „la hidra nopții”, cădelnițând cu însuși globul pământesc incendiat, iar la această oficiere a sa, răspunsul nostru, ca la liturghie, în hăurile universului, cu „un cântec hidraulic”. Multor începători în ale poeziei le-o fi

lăsând gura apă după așa imagine poetică. Unde nu apucă ei să facă una la fel? Ar fi fericiți la culme. Dar, cum e zisa, unde dai și unde crapă? Care era intenția poetului? „Expresia materială”, cum ar spune Caragiale, „a îmbrăcat exact” această intenție? Ori „intenția”, cum ar spune același Ion Luca Caragiale, „a fost prea puțin puternică în raport cu covârșitorul aparat exterior?” Intenția este de a înfiera politica mârșavă a „Vicarului lui Christ”, năimit de „hidra nopții”, expresie metaforică pentru forțele imperialiste anglo-americane, și de-a arăta cum răspundem noi la ațâțările războinice ale Papii: „cu un cântec hidraulic”, adică prin mari construcții, prin hidrocentrale, etc. Totuși poetul trece în așa fel intenția în fapt poetic, încât isbutește să dea o imagine formalistă, făcută din rime și cuvinte rare și sonore, dar castrată de combativitate, neînțeleasă.

De unde vine această imagine formalistă? Care este izvorul ei? Dacă analizăm mai adânc însuși felul cum zugrăvește Jebeleanu lupta pentru pace, ne dăm seama că alunecarea formalistă este consecința firească a sărăciei de conținut, a sărăcirii ideii luptei pentru pace. Căci în imaginea lui Jebeleanu — ea apare ca o simplă antiteză mecanică: ei ațâță la războiu — noi construim hidrocentrale. Ca și cum politica agresivă criminală a imperialiștilor ar putea fi distrusă doar prin construcții pașnice. Este limpede că poetul nu înțelege că ciocnirea între cele două lumi este astăzi o uriașă încălețare, în care formele de luptă sunt înfin't de variate, ele manifestându-se în toate colțurile globului, într'o infinitate de ciocniri violente, din ce în ce mai violente. Neînțelegând acest lucru, poetul prezintă construcțiile economice ale socialismului oarecum unilateral. El nu educă masele într'un spirit combativ, nu arată că hidrocentralele și fabricile noi nu sunt numai izvoare de fericire și belșug, dar și o armă de luptă, o armă de întărire a Patriei. Că o țară din ce în ce mai puternică, întărește frontul păcii și-i face pe dușmani să ezite în a-și pune în aplicare planurile lor nebunești. Iar în cazul în care bandiții imperialiști, pierzându-și capul, ne-ar ataca, Patria va fi mult mai tare, mult mai capabilă să respingă, împreună cu toate forțele păcii, atacurile dușmanului, să apere eficient belșugul și fericirea omului. Lipsa acestei perspective largi, bogate, l-a împiedecat pe poet să vadă esența vieții, frumusețea ei cea mare, adevărată, și l-a împins să substituie această frumusețe cu strălucirea rece și goală de conținut a unor artificii sterile. Dealtfel, acest fel oarecum simplist de a prezenta lupta pentru pace, îl putem găsi nu numai la Eugen Jebeleanu, dar și la mulți alți poeți; putem spune chiar că această tendință este frecventă, prea frecventă în poezia noastră.

A combate această tendință prin zugrăvirea cât mai vie și mai adâncă a luptei pentru pace, este una din cele mai de seamă sarcini ce stau azi în fața poeziei.

Dar chiar la poeții noștri, care au rupt mai hotărît cu formalismul, se mai manifestă rămășițe formaliste. De pildă Maria Banuș, într'una din frumoasele ei poezii, „La noi într'o uzină”, are versuri din acestea:

„Jur împrejur mă'ntâmpinau pe mese
Intinse mâini cu degetele'n aer
Mâini de chirurghi înmănușate, albe
Și auzeam aici plutind un vaer”.

Aici imaginea nu e clară, datorită felului ermetic de a o comunica cititorului. În imaginea poetei, mănușile de cauciuc evocă suferințele din timpul războiului. Legătura este foarte firească în imaginația poetei, dar aceasta nu e suficient. Pentru ca imaginea să se transforme într-o formă de înrăurire asupra conștiințelor, ea trebuie să fie prezentată într-o formă generală umană, și nu pur formală. Dealtfel aceeași tendință spre individualism este caracteristică și altor poezii ale Mariei Bănuș. Și fiindcă e vorba de Maria Bănuș, care a dat atâtea versuri frumoase poeziei noastre noi, trebuie să spunem că în ultima vreme, a produs foarte puțin. N'ar trebui să vedem și în aceasta, urmarea unui insuficient contact cu realitatea, o insuficiență participare la viață?

Poezii care să fie dela un capăt la altul formaliste se găsesc tot mai rar în literatura noastră, dar urme formaliste, răbufniri, sunt încă destule. Desvăluirea și combaterea lor trebuie făcută fără milă, căci pentru poeți în genere, dar mai ales pentru cei tineri, ele prezintă o foarte serioasă primejdie. Poetul trebuie să întruchieze imagini artistice ale realității în devenire și să se ferească de orice imagine care fură ochii și-i abate dinspre realitate, sau care se îndreaptă împotriva realității.

Dealtfel, același insuficient contact cu realitatea se observă și la alți poeți. În acest sens pot cita și pe Mihail Beniuc, a cărui poezie din ultimul timp în treacănt fie spus, suferă de diferite rele; dar critica muncii tale o fac totdeauna mai bine alții decât tu însuși

Deaceea mă las în seama Dvs.

La alți poeți mai tineri, care nu au în spate ceea ce se numește o experiență formalistă, necunoașterea realității, neadâncirea ei, duce pur și simplu la lozinci ritmate, la șabloane, la înlocuirea combativității de conținut, printr-o falsă combativitate verbală neconvingătoare, neartistică, ca la Baconsky, Eugen Frunză și cum i se mai întâmplă, chiar lui Dan Deșliu.

Aceasta este o problemă din cele mai îngrijorătoare pe care o ridică poezia noastră tânără în special. E tendința de alunecare spre un nou fel de proletcult.

Se știe că la începuturile literaturii sovietice, proletcultul pretindea că cultura proletară nu are de moștenit nimic din cultura trecutului, că ea se poate desvolta, fără a ține seama de marea tradiție progresistă.

Combătând aceste tendințe primejdioase, Lenin spunea, vorbind despre cultura socialistă și moștenirea culturală: „Marxismul și-a cucerit însemnătatea istorică universală ca ideologie a proletariatului revoluționar prin aceea că el, marxismul, nu a înlăturat câtuși de puțin cele mai pretioase cuceriri ale epocii burgheze, ci, dimpotrivă, și le-a însușit și a prelucrat tot ce era mai de preț în dezvoltarea de mai bine de două mii de ani a gândirii și a culturii umane. Numai munca ce va urma pe această bază și în aceeași direcție, însuflețită de experiența (practică) a dictaturii proletariatului, ca ultimă luptă a lui împotriva oricărei exploatare, poate fi recunoscută ca dezvoltare a unei culturi cu adevărat proletară”.

Cu alte cuvinte, Lenin condamna „ca fiind teoretic nejuste și practic dăunătoare orice încercări de a inventa o cultură proprie”, de a considera cultura socialistă — care este de fapt dezvoltarea pe o treaptă superioară, în condiții noi, a tot ce este înaintat dealungul istoriei omenirii, — drept o cultură de fapt ruptă cu totul de tradițiile progresiste. Aceasta se manifestă în literatură printr-o îngustare a tematicii, prin înfățișarea cu totul

exterioară a vieții noi sovietice, prin abuzul de atribute exterioare, tehnice, prin schematizări.

La noi această poziție nu se teoretizează, dar în mod practic, fenomenul există. Foarte mulți poeți tineri mai ales, considerând că e suficient să rimezi uzină cu mașină sau strung cu plug, folosesc până la refuz termeni tehnici sau scriu despre „zări socialiste” și „norme frânte”, crezând că astfel pot ajunge poeți.

De exemplu :

„Pieptul meu pentru voi respiră și cântă
Pentru zorile purpurii care vin
Chiuiu cu sufletul plin.
Milioane în jurul tău se frământă,
Steag uriaș desfășurat șuvoi
Roșu ca steagul revoltei din vol.
Și pe curând vor veni
Zile cu soare, sen'ne,
Și o nouă viață va răsări
Peste ale lumii vechi dezastre, ruine.”

Ce altceva sunt aceste versuri și încă multe ca ele, decât banalitatea și platitudinea însăși, decât degradarea unor idei scumpe poporului ? Pe cine emoționează asemenea versuri ?

Sau acestea :

„Au uitat se vede ticăloșii
Au uitat cum luptă comuniștii,
Stalingradul cu zările roșii
Ce-au pășit cumetrii lor fasciștii.”

Din păcate, asemenea versuri nu numai că se scriu, dar se și publică în reviste și ziare. Ba de curând, EPLA a scos și o antologie a zece poeți tineri, în care se găsesc fără îndoială și lucrări valoroase, dar în care asemenea buruieni sunt cu duiumul. Așa educă EPLA pe tinerii poeți ? Cu asemenea versuri vrem să creem poezia de mâine ? Cu o poezie care se învârteste mereu în jurul acelorăși „zări roșii” sau „chiuituri cu sufletul plin” ? Cu poezii în care chipul omului nou care crește în țara noastră să fie înlocuit prin ortaci, strunguri, pickhaminere sau ghiftari ?

Acest fel de a scrie duce la desumanizarea poeziei, la îngustarea tematicii, la înlocuirea vieții prin atribute exterioare, duce la substituirea creației artistice printr-o schemă moartă. Aceasta e linia care a dus la afirmarea de enormități, precum că peisajul în pictură ar fi contrar liniei Partidului, ca și tratarea dragostei în poezie și literatură în genere.

A încuraja asemenea linie înseamnă a te abate dela linia Partidului, înseamnă a nesocoti învățătura leninistă, a ajunge pe pozițiile proletcultului.

Căci, după cum arăta Lenin, „fără înțelegerea limpede a faptului că numai pr'n cunoașterea precisă a culturii create prin evoluția omenirii, că numai prin prelucrarea acestei culturi se poate construi cultura proletară, fără această înțelegere nu vom putea rezolva sarcina aceasta, Cultura pro-

letară nu este ceva ieșit de nu știu unde, nu este o născocire a oamenilor care își zic specialiști în cultura proletară”.

De aci decurge necesitatea de a ne însuși critic valorile artistice ale celor mai buni reprezentanți ai tezaurului cultural al tuturor popoarelor.

„Cultura proletară trebuie să fie dezvoltarea, după anumite legi, a acelui bagaj de cunoștințe pe care omenirea le-a elaborat sub jugul societății capitaliste, al societății moșierești, al societății birocratice” — spunea Lenin.

Deasemeni decurge de aci sarcina de a cunoaște într'un mod deosebit, de a iubi pe acei care au fost exponenții năzuințelor poporului nostru. Ignorându-i, sărăcind literatura noastră, proletcultismul își dovedește încăodată caracterul său antipatriotic, ostil învățaturii Partidului. Astfel, Lenin, care a studiat cu dragoste operele lui Tolstoi, Gorki, Herzen, Belinski, Cernăsevschi, Saltăcov-Scedrin, etc., scria :

„Oare sentimentul mândriei naționale ne este străin nouă, proletarilor conștienți velico-ruși? Desigur că nu! Noi iubim limba și patria noastră, noi muncim cel mai mult pentru ca să ridicăm masele ei muncitoare (adică 9/10 din populația ei) la o viață conștientă de democrați și socialiști”.

În sfârșit, pentru a construi o artă nouă, socialistă în conținut și națională în formă, este necesar să învățăm din experiența celei mai înaintate literaturi, literatura sovietică. Prin atitudinea lor de desconsiderare a oricărei experiențe, prin refuzul lor de a învăța, scriitorii care alunecă la noi spre proletcultism ignoră de fapt acest izvor nesecat. Combătând proletcultismul sub toate manifestările sale, Partidul Muncitoresc Român îndrumă să învățăm dela acei care au știut să se apropie de viață, făurind astfel opere bazate pe o cunoaștere cât mai adâncă a realității.

Scriitorul sovietic Panferov își amintește astfel de cuvintele tovarășului Stalin, adresate celor ce propăvăduiau proletcultul : „Scriitorul trebuie să-și ia materialul și culorile pentru operele sale din realitatea concretă, iar volii impuneți o schemă. Să învețe viața!”

Aplicând învățătura tovarășului Stalin, Partidul nostru cere poezilor și scriitorilor în genere să învețe viața și să învețe s'o zugrăvească cu cele mai înalte mijloace artistice.

A nu urma această învățătură, a te mulțumi să crezi lucrări literare lipsite de viață, schematice, înseamnă fie a nu fi cu tot sufletul alături de cauza poporului, fie a avea un nivel politic și ideologic scăzut.

Adeseori încurajarea poezilor pe această linie vine nu numai din cauzele amintite mai sus, ci deadreptul din partea dușmanului, care are tot interesul să pună piedici în calea dezvoltării poeziei noastre pe drumul marelui art.

Deaceea, sarcina scriitorilor, a Uniunii Scriitorilor, a editurilor, a revistelor noastre, este de a combate fără cruțare această denaturare a liniei Partidului, de a lupta pentru o cât mai adâncă legătură a artei cu realitatea, pentru o cât mai înaltă măiestrie artistică a literaturii noastre.

Tot această poziție proletcultistă duce la disprețuirea mijloacelor artistice, fie că este vorba de limbă, ca mijloc de comunicare, fie că este vorba de acea tehnică specifică poeziei, care constă în a cunoaște ce înseamnă vers, metru, rimă, trop, ș. a., cu care nimeni nu se naște, ci trebuie să le învețe cu destulă trudă, în primul rând din munca milenară a înaintașilor. „Într'adevăr, efectiv munca artistică” — scrie A. Fadeev — „cere o încordare deosebită, eforturi aproape fizice și, în același timp, o răbdare și asi-

duitate nemăsurată. Oricare ar fi felul de a lucra al scriitorului contemporan — cu pana ca altădată, sau cu mașina de scris — el nu va obține niciodată preciziunea voită, relieful și expresivitatea imaginilor, și în consecință bogăția și limpezimea ideii, dacă nu încearcă să-și scrie de mai multe ori opera sa, căutând neincetat o variantă mai desăvârșită”. Dealtfel, cu toții știm că dela Eminescu ne-a rămas o moștenire de 12.000 de pagini, dintre care o foarte însemnată parte sunt variantele poeziilor cunoscute, câteodată 40 de variante ale aceleiași poezii! Maiacovschi în conversația sa faimoasă cu inspectorul financiar spunea:

„Extragere de radium
e poezia,
Un an muncești
la gramul de metal.
Pentr'un cuvânt
scoți tonele
cu mia
De minereu verbal.”

Limba constituie pentru scriitori principalul mijloc de expresie artistică în privința acesteia, nu au destul de viu în minte testamentul Văcărescului:

„Urmașilor mei Văcărești
Las vouă moștenire
Creșterea limbii românești
Și-a patriei cinstire.”

Cine, dacă nu poeții, sunt chemați să îmbogățească limba, s'o facă mai clară, mai lapidară, s'o umple de zicători? Dar nu prin ticluirea de cuvinte și prin scormonirea în hrisoave sau în funduri de munți sau văi, ci prin opere, care să exprime mai bine decât omul de pe stradă sau dela munca câmpului ori din fabrică, năzuințele, gândurile, lupta, idealurile lui de astăzi. Tovarășul Stalin spunea că „fără o limbă înțeleasă de societate și comună pentru membrii ei, societatea își încetează producția, se destramă și încetează a exista ca societate. În acest sens, limba, fiind un mijloc de comunicare, este în același timp, și un instrument de luptă și de desvoltare a societății”. Este neîndoiește că poeților, în promovarea și perfecționarea acestui „instrument de luptă” le revine un rol important. Goethe, Pușchin, au contribuit colosal, prin opera lor, primul la îmbogățirea limbii germane, al doilea la îmbogățirea limbii ruse. Versurile lor circulă ca proverbele. La noi, în același sens au îmbogățit limba, scriitori ca Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu.

Dar, pentru aceasta, limba trebuie cultivată, trebuie studiată și bine cunoscută. Numai astfel gândirile umane vor putea îmbrăca în mod corespunzător „învelișul” — cum spune tovarășul Stalin — „material al limbii”. Cuvintele trebuie să fie adecvate, adică să exprime ceea ce vrea poetul, indiferent că sunt luate în sens propriu sau figurat. Apoi în limbă, cum a arătat tovarășul Stalin, neproducându-se salturi, ci transformări continui printr-o

neîntreruptă împropătare, datorită schimbărilor, din bază și din suprastructură, putem să ne întâlnim destul de des cu acel fenomen de stingere a ceea ce este vechi și apariția a ceva nou, mai potrivit, pentru a exprima raporturile noi create între oameni. Poetul nu trebuie să se lege de expresii care mor, să le desgroape pe cele moarte, pentru că, prin aceasta blochează în loc să ajute posibilitățile de a comunica între oameni, prin limbă. Dimi, potrivă, el trebuie să sesizeze și să ducă mai departe ceea ce dovedește nou și viabil. În niciun caz poetul nu trebuie să se lase rob de cuvinte, să ajungă a confecționa împerecheri de cuvinte goale „ce din coadă au să sune”, — cum spunea Eminescu.

Câteodată vezi pe câte un poet agățându-se de un cuvânt, cu care apoi te supără cel puțin în fiecare a doua poezie, ca o muscă ce vine și revine să ți se lase pe obraz. Lui Dan Deșliu îi place de exemplu cuvântul „leat” și te cînstește cu el ori de câte ori are ocazia. A. Baconsky are slăbiciunea pentru adjectivul „secular”. La el întâlnești nu numai arbori seculari, ci și „șarpe secular”, „haos secular” etc. Nu mai vorbesc de faptul că repetă cu o insistență obsesională că are să cante, că are să scrie un cântec, etc. La începutul Iliadei, Homer invocă o singură dată muza, apoi cu această invocare inițială o ține 24 de cânturi. Baconsky, în 20 de poezii, revine de peste 20 de ori la motivul invocației, ca un căruțaș, care e mereu cu liciul pe cai.

Tot la Baconsky se găsesc numeroase greșeli de limbă. Baconsky spune de exemplu despre o fată care începe să se îndrăgostească :

„Însă gândul ei stă nemișcat,
La instructor inima îi bate.”

Adică inima fetei bate la instructor

Cazul lui Baconsky nu e unic. Tocmai de aceea problema improprietăților de exprimare ar trebui studiată cu toată temeinicia. Ce să mai spunem de rime, provenite din conjugarea verbelor, care la persoana a treia singular se termină în — este — la persoana întâia singular și a treia plural în — esc — sau la întâia plural în — im ? Ele sunt aproape o regulă. Iată o mostră :

„Fiere varsă — ochii-i strălucesc
Și'n culoarea lor se'ntrezărește
Toată lumea celor ce-asupresc,
În adâncuri cum se prăbușește.”

Sunt însă aspecte și mai dezolante în poezie, rezultând din neîndemânata folosire a cuvintelor. Mă gândesc la urâtenia versurilor, la platitudinea lor, eșită din împletirea sărăciei de idei cu o limbă lipsită de înmădiere artistică, de precizie, în schimb îmbibată de impurități :

„Mi-e drag orașul aista ca o pecingine până ieri,
Fiindcă cresc din piatră curată nebănuite puteri”.

zice poetul Petru Vintilă despre București, continuând astfel :

„Și-apoi, drept să-ți spun, parc'aș fi acasă
În orașul aista mare cât o plasă”.

lăsând pe cititor să se descurce singur, dacă poetului capitala îi este dragă ca o pecingine, sau dacă orașul a fost ca o pecingine, până mai ieri; deasemenea, să oscileze cu imaginația între o plasă de prins pește și una administrativă, cu privire la mărimea capitalei (ca suprafață? ca număr?). Și toate acestea, (dacă ar fi numai acestea) poetul le spune mamei sale, sosită dela țară, care „săraca” îl „crezuse înengunchiat în eres” pe poet Paul Verlaine, unul dintre părinții poeziei decadente, propovăduiește:

„Tu trebuie deasemenea să nu mergi de loc
să-ți alegi cuvintele fără oarecare dispreț:
nimic nu e mai scump decât cântecul amețit
în care Indecisul cu Precisel se leagă”.

Petru Vintilă, care se silește totuși să vadă nouile realități din țara noastră, lasă muza să-i joace astfel de feste, când bate la noi vântul proaspăt al realismului socialist. De altfel tot el știe să ne povestească despre „lacrimi de in” — e vorba de cunoscuta plantă textilă — iar într'o strofă, descriind, la Sinaia, anotimpul deșteptării naturii, afirmă că:

„In primăvara-aceasta copacii-au îmbrăcat
Pentru întâia dată cămăși de clorofilă
Și nu mai stau nici gârbovi cu gâtul aplecat
Și nu mai au privirea pierdută și umilă!”

Sărmanii copaci! Au trebuit ei să stea fără cămăși de clorofilă, goi, până a venit primăvara pe care a văzut-o poetul și a ținut să ne vorbească și nouă despre ea. Pe semne frunza copacilor din vremea lui Decebal și până acum, nu era verde!

La astfel de burueni trebuie să fim cu mare grijă, mai cu seamă la poezii noastre buni, pentru că ei exercită o deosebită influență asupra tinerilor și odată cu lucrurile bune, tinerii își vor însuși și pe cele rele, fie din nepricepere, fie zicându-și: „Dacă aceasta și-o permite Maria Banuș sau Dan Deșliu, de ce nu mi-ași permite-o și eu?”

Intr'adevăr, chiar la Dan Deșliu poți întâlni expresii ca acestea: „ferecă popoarele sub obroc”; „am știut să alungăm pe goană”, în loc de „să punem pe goană”; „vin puhoie cărțile”, în care nu se articulează deloc „puhoie”, ceva negativ și advers omului, cu „cărțile” (în cazul acesta, scrisori) care cer pedepsirea unor bandiți sângeroși; „cine spre popor cu-tează, va pieri”, în care ai impresia că vai de acela ce se va îndepărta înspre popor, adică tocmai invers decât vrea poetul: vai de acela ce va îndrăzni să se ridice împotriva poporului; „ei tac un timp de vreme”, în care „un timp de vreme”, aduce grozav aminte de „un suvenir de amintire”, „un spirit de glumă”, ș. a

De fapt, neajunsurile poeziei rezultate din proastele raporturi ale poetului cu limba, cu tehnica versului și cu mijloacele artistice luate în în-

tregime, au o cauză comună : lipsa de cultură a unor poeți, care-și închipue că pot ajunge mari fără a-și însuși valorile culturii umane.

E vorba în mod special, de marile creații literare din trecut ale omenirii, de întreaga noastră moștenire literară progresistă realizată în ultimii 150 ani : de uriașele bogății ale poeziei populare și în general ale folklorului nostru și al altor popoare ; de studiile științifice și critice despre poezie, de actuala poezie sovietică, care începând cu Maiacovschi, a devenit prin operele poeților, ca Isacovschi, Surcov, Tvardovschi, Djambul, Leonidze, Kuleșov, Kupala, Inber, Simonov, Dolmatovschi și alții, cea mai variată în bogății artistice, cea mai aproape de inima poporului, cea mai avansată ca idei și ca armă de luptă, astăzi, împotriva imperialismului american, nesățios de sânge și de cuceriri, dornic să incendieze lumea și să deslănțuie cataclisme peste omenire, împotriva popoarelor ce apără pacea și a căror pavază este Uniunea Sovietică.

Pe vremuri, înainte de război, existau unii poeți, care se fereau să citească, mai ales poezie, ca nu cumva să-și strice talentul prin influențe străine. Voiau să rămână „puri” cu „harul poeziei neatins” cu fruntea unsă de mirul unei genialități iluzorii, cu dispreț față de colosala muncă necesară pentru a deveni poet. Cred că astfel de nerozi nu mai există printre poeții noștri, iar dacă mai sunt din aceia care nu muncesc de-ajuns în domeniul propriei lor arte, cu atât mai rău pentru ei. Eminescu a muncit, cum rar s'a pomenit. Nu numai că a citit imens, dar el singur aduna folklor, apoi propriile lui versuri le refăcea de mii de ori, — nici noaptea nu-l lăsau să doarmă. Toți marii poeți au fost și oameni foarte harnici, care nu și-au cruțat virtutea, adică energia, pentru a-și desăvârși, zi de zi, ceas de ceas, opera. N'am să caut fapte, pentru a arăta insuficiențele unor poeți de azi în privința aceasta. De altfel nici nu e nevoie, — versurile multora, cele slabe, grăesc despre aceasta, singure.

În ceea ce privește însușirea experienței sovietice, sunt probe și mai masive : prea puținele traduceri făcute din poezia sovietică, insuficiența studiilor critice asupra acestei poezii.

Pentru a-și însuși această indispensabilă experiență, poeții, mai cu seamă fruntașii poeziei, trebuie să pună mâna și să lucreze din greu. A. Toma, M. Paraschivescu, M. Dragomir, V. Tulbure, V. Porumbacu, D. Deșliu, etc., au dat traduceri reușite.

Și în adevăr cine să traducă bine din poezia sovietică, dacă nu poeții buni ? Aci ar trebui să fie o chestiune de onoare pentru fiecare poet demn de acest nume, să fi tradus din opera unui poet sovietic, cu care, artisticeste, se simte cel mai înrudit. Nu numai publicului nostru îi face un mare serviciu literar, dar poetul însuși dobândește o mare experiență în materie de poezie.

Pentru că, niciodată nu înveți mai bine ca atunci, când ești pus în situația de a studia toate particularitățile unei poezii, pentru a-i găsi echivalent, cu prilejul transunerii dintr'o limbă într'alta.

Când vom avea volume întregi din opera poeților sovietici traduse de cei mai buni poeți ai noștri, atunci vom avea și o poezie proprie mai bogată, pentru că vom fi învățat din poezia sovietică.

Un mare obstacol în drumul dezvoltării poeziei noastre este lipsa unei critici literare principiale și combative.

Critica literară este în mare măsură răspunzătoare pentru neajunsurile poeziei.

Critica noastră literară nu a reușit încă să se pună pe picioare. Studiile puține, precum și recenziile limide și tardive, cu o foarte șubred consolidată principialitate, nu ajută nici pe departe pe măsura nevoilor, nici pe poet în munca sa, nici pe cititor.

Redacțiile editurilor și revistelor noastre („Viața Românească” și „Flacăra”) care publică adesea producții literare insuficient muncite, nu dau întotdeauna ajutor temeinic poezilor, mai ales celor tineri, nu dau totdeauna dovadă de principialitate, în combaterea părților slabe, într'un cuvânt nu luptă cu suficientă tenacitate împotriva a tot ce frânează mersul înainte al poeziei.

Răspundere serioasă poartă și Uniunea Scriitorilor, în primul rând secția ei de poezie, care n'a organizat debateri, n'a stimulat metoda criticii și autocriticii în munca poezilor, a spiritului de răspundere colectiv și de ajutor tovarășesc în muncă. Este incontestabil că în cazul când Uniunea Scriitorilor ar manifesta mai multă inițiativă în acest sens, poezii înșiși ar putea să contribuie la activitatea critică. Nu s'ar putea spune că nu se pricep, deoarece în doi, sau în trei, deslășoară acerbe critici la adresa unor confrați sau a poeziei de azi.

Ar fi bine, dacă aceste discuții particulare s'ar transforma în gesturi pozitive, în recenzii, în discuții organizate la Uniunea Scriitorilor sau în redacțiile revistelor și editurilor.

Toate neajunsurile amintite fac mult rău poeziei noastre în dezvoltare, împiedică pe tinerii poeți în creșterea lor pe tărâm literar și, în general, fac să sufere creația poezilor în ceea ce se numește măiestrie artistică. Fără o bogată experiență a vieții, din care să isvorească intențiile creatoare ale poetului și în care el să-și găsească imaginea vie a ceea ce vrea să întruchieze și fără o profundă cunoaștere a mijloacelor artistice, care să dea gândirilor și simțirilor sale „învelișul material al limbii”, al cadenței, al melodiei și armoniei, nu există măiestrie artistică.

Aici nu este vorba de a sta într'o mână cu conținutul și în alta cu forma poeziei și de a turna pe cel dintâi în cea de-a doua ca la fabricarea cărămizilor sau ca un cârciumar ce sloboade băutură din butoi în vase de măsură deosebită, după cererea și punga clientului.

Ușor lucru ar fi poezia dacă s'ar putea face așa. Tiparul poeziei însă, cu tot ceea ce el aduce cu sine, imaginea pe care ne-o dă despre realitate, se întruchiează în frământarea problemelor vieții, fiecare dată altfel, cu pasiune, cu stăruință, cu dragoste pentru aceia care o inspiră sau pentru care este concepută, cu sete de a o face cât mai luminoasă, mai clară pentru cei ce o vor privi. Dacă imaginea este tulbură, înseamnă că ochiul n'a văzut bine, că judecata nu este limpede, că inima n'a simțit destul de adânc, că limba nu s'a străduit să spună cum trebuie. Poezia mare este simplă și deschisă, merge drept la țintă ca raza de lumină și nu se oprește la nasturii dela vesta omului, ci pătrunde în inima lui. Când ai ce spune, vei căuta și cuvântul potrivit. Să ne gândim numai cum înfățișează Eminescu pe Mircea cel Bătrân, când se întâlnește cu temutul cotropitor Ilderim Baiazid. Nu-i trebuie decât două versuri:

„La un semn deschisă-i calea și s'apropie de cort
Un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port“.

Da, dar acest bătrân este pătruns de dragoste pentru ai săi, și mai ales este pătruns poetul de patriotism, zugrăvind măreț imaginea luptătorilor din trecut împotriva dușmanilor țării, în contrast cu:

„...urâciunea fără suflet, fără cûget
cu privirea 'mpăroșnată și la fălci umflată și buget”.

În contrast cu omul care se ridică în epoca lui Eminescu, burghezul, care vânează câștigul fără muncă, cel mai mare dușman al poporului, cel mai crunt exploatator al lui, de conivență la împărțirea veniturilor cu stăpânii din țările capitaliste ce-și înfingeau tot mai adânc ghiarele în trupul poporului nostru și în bogățiile țării.

Acum, mai mult ca oricând în trecut, avem ce apăra: socialismul, pe care-l realizăm cu ajutorul măreței Uniuni Sovietice, împotriva imperia-liștilor americani tulburători ai păcii între popoare și neastâmpărați în selea lor nebunească de a cuceri și domina lumea.

IV.

Pentru a desvolta succesele obținute și a înlătura piedicile ce mai stau în calea poeziei noastre, este necesar să ne punem cu toată seriozitatea câteva sarcini precise.

În fața noastră trebuie să stea problema muncii literare, ca o condiție pentru a ridica poezia și în genere literatura la o treaptă superioară. Adresându-se tinerilor scriitori, Alexandr Fadeev cerea acestora și tuturor scriitorilor, să pună în centrul activității lor **patosul muncii**, pasiunea pentru muncă.

Evident, munca aceasta trebuie înțeleasă într'un sens nou, cuprinzător. Nu poate fi vorba numai de munca asupra manuscrisului, asupra formei — deși și aceasta are o mare importanță, atunci când ea urmărește să pună în lumină un conținut de idei înaintat. Munca literară se desfășoară dealungul întregului proces de creație, incluzând munca de însușire a învățăturii marxist-leniniste, munca de asimilare a culturii progresiste și bazându-se în primul rând pe munca de cunoaștere temeinică a realității.

Să participăm mai activ la viață. Să facem efortul necesar pentru a o cunoaște în întreaga ei bogăție și adâncime, pentru a putea sesiza esențialul și a combate cu intransigență toate manifestările dușmănoase. În acest scop, va trebui să lichidăm sistemul documentării superficiale, înlocuind-o cu acțiuni temeinice, de pătrundere în însuși miezul transformărilor revoluționare, singure în măsură să ne ajute să ne identificăm cu mentalitatea nouă ce se plămădește și astfel să putem zugrăvi chipul omului nou, constructor al socialismului.

Pentru ca această viață să fie înțeleasă de scriitor, el trebuie să se cultive neîncetat. Trebuie să ne punem ca o sarcină, ca tezaurul marxism-leninismului, această busolă sigură de orientare în viață, să devină un bun însușit de orice scriitor. Numai astfel viața ni se va putea desvălui în toată bogăția infinită a variațiilor ei manifestări, numai astfel scriitorul va putea deosebi esențialul de neesențial. Numai prin împletirea cunoașterii temeinice a vieții cu ridicarea neconținută a nivelului politic, ideologic, poezii vor putea da acele poeme epice de largă respirație de care are azi atâta nevoie poporul nostru muncitor.

Cunoașterea și însușirea marilor valori ale tezaurului culturii universale este încă o condiție necesară unei activități poetice rodnice. Fără aceasta nu poate să existe o artă adevărată și nici o poezie adevărată. Deci, în fața poeților, și mai ales în fața celor tineri, stă sarcina de cinstire a studiilor pe marii poeți ale căror opere au devenit bunuri ale culturii umane.

Cu deosebită dragoste și mândrie să ne apropiem de moștenirea noastră literară, pătrunzându-ne de marea răspundere pe care o avem în fața poporului de a o ridica spre noi culmi.

Sarcina cultivării cuprinde ca parte integrantă însușirea neîncetată a bogatei experiențe a literaturii ruse și sovietice. Secția de poezie a Uniunii Scriitorilor și redacțiile revistelor ar trebui să înțieze cele mai variate acțiuni pentru a ușura scriitorilor să-și însușească învățămintele poeziei sovietice, a poeziei realismului socialist.

Totodată, în afară de a citi și a traduce după texte românești, cei mai înțelepți lucru ar fi pentru orice poet să se ocupe sistematic de limba rusă. Uniunea Scriitorilor trebuie să organizeze un curs de limba rusă. E o limbă grea, dar de o bogăție ce te răsplătește cu vârf și îndesat, pentru efortul ce-l depui s-o înveți.

Datoria de a lucra neîncetat pentru perfecționarea propriei măestrii, este însă o sarcină de prim ordin. E timpul să tragem concluziile necesare din adevărul recunoscut că arta poetică se învață greu și neîncetat, dacă vrei să o stăpânești bine. Mulți vor trebui să înceapă, alții să reînceapă studiul poeziei populare, iar cei mai pasionați să reia buna tradiție ce o avem de la Anton Pan, Vasile Alecsandri și Mihail Eminescu de a culege cântece populare.

Prin această apropiere de poezia populară și de moștenirea poetică a trecutului, se rezolvă în parte și problema limbii poetice.

Dar pentru a o duce mai departe, poeții să stea între oamenii care muncesc, să vorbească cu ei, să le cuprindă gândurile, numai astfel vor surprinde și ceea ce mijeste nou în limbă.

În sfârșit, pentru ca toate aceste măsuri să dea roade, este nevoie a se înviora atmosfera și gândurile poeților și criticilor prin debateri principiale pe baza metodei critice și autocritice.

Tovarășul Stalin ne învață că fără un larg schimb de păreri în spirit critic, nu poate fi progres. Să aplicăm această învățătură a tovarășului Stalin, să facem cât mai vii și cât mai rodnice discuțiile în jurul problemelor concrete ale poeziei, în presă, în secția de poezie, în filiale, în cenacluri, în redacții. Să dezvoltăm spiritul răspunderii colective în rândurile poeților.

Numai astfel vom crea opere care să miște oamenii, să-i educe și să le dea aripi în munca lor constructivă pe drumul socialismului, opere care să taie în carne vie, când e vorba de imperialismul american, opere care să contribuie la consolidarea păcii și să sporească combativitatea oamenilor pentru apărarea ei.

„Trebuie să visăm”, a spus Lenin. „Cu condiție numai ca visul să nu o ia razna, cu totul într’acolo unde mersul firesc al evenimentelor nu poate să ajungă niciodată”, cum scrie Pisarev.” În visurile care nu o iau „razna de tot” nu e nimic ce ar putea paraliza forța de muncă” — spune tot Pisarev, continuând astfel: „Dimpotrivă. Dacă omul ar fi cu totul lipsit de capacitatea de a visa, în felul acesta, dacă n’ar putea din când în

când să o la înainte și să contemple cu imaginația sa, într'un tablou unitar și terminat, tocmai acea creație care abea începe să se orânduiască sub mâinile sale — atunci hotărît nu-mi pot închipui ce l-ar îndemna pe om să întreprindă și să ducă la bun sfârșit muncile grele și istovitoare în domeniul artei, al științei și al vieții practice“... Astfel a visat Lenin cândva electrificarea Rusiei și visul lui s'a împlinit. Iar astăzi, începe să prindă chip de realitate, acelaș vis la noi în țară. Poporul nostru are în frunte pe cel mai minunat înfăptuitor de visuri: Partidul. Să stârnim în oameni setea de a merge pe acest drum al înfăptuirii visurilor. Putem s'o facem și trebuie s'o facem și mai mult și mai mulți decât până acum. Cândva, privind cum coboară spre mocirla decadentei poezia românească, după moartea lui Eminescu, în timp ce minciuna sta cu regele la masă și țărani erau fie omorâți cu miile, fie jupuiți de boieri și arendași, poetul Vlahuță, cu desnădejde și revoltă, întreba: „Unde ni sunt visătorii?“ Era un strigăt ca în deșert. Izvoarele vii de poezie, care mai rămâneau, le năclăia nisipul formalismului și al simbolismului. De atunci a trecut yreo jumătate de veac. Partidul ne-a învățat să visăm și să înfăptuim visurile.

Dacă astăzi, cineva, ar întreba din nou: „Unde ne surt visătorii?“ i s'ar putea răspunde: „Acolo, în mijlocul oamenilor muncii, în fabrici, în uzine, în gospodării colective“. Și dacă ar mai spune: „Cum? nu sunt în turnurile lor de fildeș?“ i s'ar răspunde: „De mult le-au dărâmat. Acum, printre oameni, învață să devină ingineri ai sufletelor omenești, ca să poată crește tot mai buni constructori ai socialismului, tot mai buni luptători pentru pace“.

CU PRIVIRE LA PROBLEMA CARACTERULUI POPULAR AL ARTEI SOVIETICE

Între problemele de seamă ale esteticii sovietice una din cele mai importante este problema caracterului popular al artei. Faptul acesta este în deobște recunoscut și nu mai trebuie dovedit. Totuși, există o mare disproporție între tratarea teoretică a acestei probleme și greutatea ei specifică, importanța ei. Alte probleme, de altfel nu mai puțin importante, au fost tratate mult mai amplu. De exemplu, critica sovietică de artă nu s'a preocupat încă îndeajuns să explice natura metodei realismului socialist; totuși, găsim unele realizări în această direcție. Alta este însă situația în ceea ce privește caracterul popular al artei, deși, după cât se pare, însăși noțiunea realismului socialist cuprinde caracterul popular ca o parte componentă necesară și inalienabilă a sa.

Caracterul popular este calitatea cea mai importantă a culturii artistice sovietice, și de aceea elaborarea problemelor teoretice referitoare la caracterul popular al artei constituie o sarcină foarte importantă. Dar în literatura științifică sovietică privitoare la estetică și la istoria artelor, întâlnim deseori numai enunțări generale fundate.

Desigur, autorul articolului de față este departe de a voi să trateze întregul complex al importantelor probleme teoretice privind caracterul popular al artei. El și-a propus o sarcină mult mai modestă, anume de a încerca să lămurească unele aspecte ale problemei și, poate, de a atrage atenția criticilor de artă asupra importanței problemelor legate de caracterul popular al artei. Aceasta este cauza pentru care multe probleme, ce stau în legătură cu tema generală a articolului, nu sunt atinse deloc aci sau sunt atinse numai în treacăt.

Caracterul popular este trăsătura cea mai importantă, putem spune trăsătura fundamentală a artei în societatea socialistă. Se înțelege, aceasta nu înseamnă că arta din trecut, arta care s'a dezvoltat în orânduirile bazate pe antagonismul de clasă, nu a fost — fie și în parte numai — populară. Caracterul popular este un element esențial în creațiile tuturor marilor artiști din trecut. Dar, după cum vom vedea mai departe, caracterul popular al artei realismului socialist este principial diferit de cel al artei veacurilor trecute. Este aci o deosebire foarte însemnată, o deosebire calitativă.

Partidul Bolșevic a urmărit întotdeauna înlăturarea tuturor barierelor dintre artă și masele cele mai largi ale oamenilor muncii.

Tocmai în lumina acestor idei, care urmăresc apropierea continuă a artei de popor, devine limpede înțelesul așa-numitului plan al „propagandei prin monumente”, care a jucat un rol atât de însemnat în dezvoltarea artei plastice sovietice; la baza acestui plan stă ideea lui V. I. Lenin despre necesitatea „de a face să progreseze arta ca un mijloc de agitație”. Prin acest plan de mare amploare, Vladimir Ilici propunea să îndrume pe artiști înspre rezolvarea unei sarcini concrete, reale, de importanță vitală. Ridicarea de monumente pe străzile și piețele orașelor, trebuia să-i apropie pe artiști în mod nemijlocit de nevoile și interesele poporului.

Ideia lui V. I. Lenin despre „propaganda prin monumente” este numai o verigă în dezvoltarea învățaturii leniniste despre caracterul popular al artei. Lenin considera că legătura cât se poate de strânsă a artei cu poporul, constituie garanția forței vitale a artei și a importanței sale sociale. „Arta aparține poporului”, spunea Vladimir Ilici în discuția cu Clara Zetkin. „Prin rădăcinile ei cele mai adânci trebuie să pătrundem în însuși grosul maselor largi muncitoare. Ea trebuie să fie pe înțelesul acestei mase și iubită de ele. Ea trebuie să unească simțirea, gândirea și voința acestor mase, să le ridice. Ea trebuie să ridice artiști din sânul ei și să-i dezvolte”¹⁾.

Acest adevăr, confirmat acum, zi de zi, de practica artei sovietice, artă care aparține într-adevăr poporului sovietic, a fost subliniat de Lenin cu atât mai multă energie, cu cât atunci, în primii ani ai revoluției, mai existau încă în cultura artistică destule rămășițe ale societății burgheze. Dar Marea Revoluție Socialistă din Octombrie cucerise în acel moment premisele principale pentru ca arta să devină într-adevăr și în mod consecvent populară. Orânduirea socială sovietică a eliberat artiștii de aservirea gândirii lor față de ideologia claselor exploatatoare. De atunci, creațiile artistice au avut un singur consumator: poporul; ele servesc numai lui. Chiar dela primii săi pași, Puterea Sovietică s'a îngrijit de a transforma realmente arta într'un bun al maselor largi. Au fost naționalizate muzeele și colecțiile particulare. Statul a început să comande opere de artă; expozițiile și-au deschis larg ușile în fața muncitorilor și țăranilor. Toate realizările artei, toate operele într-adevăr artistice, care fuseseră create în trecut și care se creau atunci, au devenit bunuri ale poporului, pentru a-l ajuta în luptă și muncă. Sarcina clasei muncitoare, a arătat Lenin, este „de a transforma întreaga rezervă de cultură, cunoștințe și tehnică, acumulată de capitalism, — de a transforma această rezervă bogală, istoricește inevitabil necesară nouă, dintr'un instrument al capitalismului într'un instrument al socialismului”²⁾. Întorcând arta cu fața spre popor, Partidul a transformat-o într'un „instrument al socialismului”.

Chiar și o privire superficială, asupra fenomenelor și faptelor din domeniul artei sovietice ne dovedește caracterul ei popular. Chiar și numai prin faptul că ea este răspândită în proporții grandioase în rândurile maselor de milioane de oameni, răspândire nemaivăzută în istorie, arta sovietică se deosebește în mod hotărât de cea din dezvoltarea anterioară a omenirii. Încă nu de mult criticii de artă erau înclinați să compare caracterul popular al

1) „*Lenin despre literatură*”, Ed. P.M.R., pag. 249.

2) V. I. Lenin: „*Opere*”, vol. 27, pag. 376.

artei sovietice cu caracterul popular al antichității clasice sau al Renașterii. Acropole a lui Pericle sau Florența familiei de Medicis păreau că intruchipează o atât de profundă pătrundere a artei în masele poporului, încât ar putea avea analogii cu arta sovietică. Însă aci se scapă din vedere că orice democratizare a artei în trecut, chiar și cea mai largă, nu poate fi comparată nici pe departe cu larga răspândire a artei în masele poporului sovietic, în epoca actuală.

În trecut arta nu a putut avea niciodată o răspândire atât de largă. Democratizarea relativă a artei în Atena secolului al V-lea înainte de era noastră se răsfrângea numai asupra clasei dominante a stăpânilor de sclavi și presupunea chiar lipsirea masei principale a celor exploatați — a sclavilor — de orice posibilități și condiții necesare dezvoltării omenești, inclusiv și de artă.

În U.R.S.S. toate artele, printre care și arta plastică, dispun de un public fără precedent ca număr. Necesitățile estetice ale poporului, precum și nivelul său artistic, cresc într'un ritm uriaș din an în an. Cifrele referitoare la numărul celor care vizitează muzeele și expozițiile sovietice uimesc pe străinii care vizitează Uniunea Sovietică. Dar nu este vorba numai de interesul neobișnuit de mare pentru artă pe care-l manifestă poporul sovietic, este vorba și de faptul că niciodată statul însuși nu a fost interesat în răspândirea atât de largă a operelor de artă în rândurile poporului, că niciodată vreun stat n'a încercat măcar să facă ceva pentru o astfel de răspândire. Chiar dela primii pași ai existenței sale, Statul Sovietic a făcut tot posibilul pentru a apropia cât mai mult poporul de artă. El a organizat o legătură permanentă și trainică între public și artist, între popor și artă. Crearea acestei legături a stat la baza întregii politici a Partidului Bolșevic, la baza tuturor măsurilor Puterii Sovietice, dealungul anilor care s'au scurs dela Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Fără a ține seamă de lamentabilele experiențe de demagogie artistico-socială, arta în societatea burgheză își caută consumatorul în mod haotic. Sub capitalism, arta ca și toate celelalte bunuri devine o marfă. Dependența artistului de sacul cu bani iese la iveală, chiar și în mod pur material. Chiar și cele mai nobile năzuinți de a apropia arta de popor se lovesc de bariere; masele asuprite se dovedesc în aceste condiții a fi rupte de acea artă, pe care o putem numi „cultă”. Organizarea Asociației Expozițiilor Ambulante, a fost una din cele mai nobile acțiuni ale artiștilor ruși. Dar ordinea socială existentă în acea vreme împiedica operele artiștilor democrați să pătrundă în masele largi muncitoare.

În realitatea socialistă lucrurile stau principial altfel. Este bine cunoscut rolul uriaș, pe care-l joacă arta în viața cotidiană a oamenilor sovietici. Poporul, trezit la activitatea istorică conștientă încă din primii ani ai Puterii Sovietice, a început lupta pentru însușirea culturii. „Nicăeri”, scria Lenin, „masele populare nu sunt atât de interesate în adevărata cultură ca la noi; nicăeri problemele acestei culturi nu se pun atât de profund și atât de consecvent ca la noi; nicăeri, în nicio țară, puterea de stat nu se află în mâinile clasei muncitoare, care, în majoritatea sa înțelege foarte bine lipsurile — n'as spune ale stării sale culturale, ci as spune ale științei sale de carte; nicăeri ea nu este gata să aducă și nu aduce atâtea jertfe pentru îmbunătățirea

situației sale sub acest raport, ca la noi¹⁾. Azi, cultura poporului a crescut nemăsurat. Partidul, Statul Sovietic sunt direct interesate în a ridica mai departe, nivelul cultural al masselor. „Bolșevicii”, — spunea A. A. Jdanov, — „prețuiesc mult literatura, ei văd clar marea ei misiune și marele ei rol istoric în consolidarea unității morale și politice a poporului, în cimentarea unității și în educarea poporului. Comitetul Central al Partidului vrea ca la noi să existe o cultură spirituală bogată, căci el vede în această bogăție a culturii una din principalele sarcini ale socialismului²⁾. Spre această bogăție Partidul a condus și conduce neîncetat poporul sovietic.

Chiar dela primii pași ai Puterii Sovietice a început îndrumarea artei sovietice pe făgașul socialismului

În acest sens, observăm trăsături noi foarte importante ale artei realismului socialist. Având un public într'adevăr de masă, arta sovietică se integrează trainic în însăși viața poporului, este legată de el mai strâns decât a fost posibil vreodată în trecut, în ceeace privește conținutul, în ceeace privește ideile și eroii săi. Astfel arta sovietică se dovedește a avea un dublu caracter popular. Ea nu numai că exprimă năzuințele înaintate ale poporului, dar exprimă sentimentele și gândurile sale în mod nemijlocit.

V. I. Lenin a arătat că o condiție necesară a răspândirii celei mai largi a marilor valori artistice în rândurile masselor o constituie revoluția socialistă. „Artistul Tolstoi”, scrie el, „este cunoscut chiar și în Rusia numai de o minoritate infimă. Pentru a face ca marile sale creații să devină într'adevăr un bun al tuturor, trebuie să luptăm și anume trebuie să luptăm împotriva orânduirii sociale, care a condamnat milioane și zeci de milioane la întuneric, abrutizare, ocnă și mizerie, trebuie înfăptuită revoluția³⁾.

Istorică transformare înfăptuită de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, a trezit masele de milioane de oameni ai muncii la activitate creatoare istorică. Lenin considera aceasta drept una din principalele cuceriri ale revoluției. Poporul, pe care exploatarea se străduiau să-l țină sub un dublu jug — material și spiritual — a putut să se trezească la viață. „Capitalismul înăbușea, reprima, strivea un număr imens de talente în rândurile muncitorilor și ale țăranilor muncitori. Aceste talente au pierit sub jugul lipsurilor, al mizeriei, al desconsiderării personalității umane. Este de datoră noastră de a ști acum să găsim aceste talente și de a le pune în valoare⁴⁾”, scria Lenin, definind una din cele mai importante sarcini ale partidului.

Procesul apropierei artei de popor a fost un proces bilateral. Pe de o parte trebuiau redată poporului toate valorile spirituale create pe baza exploatarea oamenilor muncii, poporul trebuia atras spre cultură, spre artă. Pe de altă parte, artiștii trebuiau transformați din oameni izolați, ruși de mase, în oameni legați în mod organic, indisolubil, de popor.

Una din principalele cuceriri ale artei sovietice realiste înaintate constă tocmai în aceea că ea a încetat de a mai aparține unui număr restrâns de oameni, unui cerc îngust de reprezentanți ai „societății culte”, și a devenit expresia directă și nemijlocită a gândurilor, sentimentelor și năzuințelor

1) V. I. Lenin : „Opere”, vol. 27, pag. 388.

2) A. A. Jdanov : „Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”, Ed. P. M. R., pag. 45—46.

3) V. I. Lenin : „Opere”, vol. 16, pag. 293.

4) V. I. Lenin : „Opere”, vol. 30, pag. 54.

a milioane de oameni. „Cauza literară trebuie să devină o parte integrantă a cauzei generale proletare”¹⁾, scria Lenin încă în 1905, subliniind necesitatea unei unități indisolubile a artei cu însăși masele. Atunci, în epoca dezvoltării a tot felul de tendințe formaliste antipopulare în artă, el a văzut în mod genial că libertatea viitoare a artei în epoca socialismului va însemna, înainte de toate, lipsa oricăror contradicții între creația artistică și popor: „Aceasta va fi o literatură liberă, pentru că ea nu va servi unei eroine suprasătule, „celor zece mii” din pătura de sus care se plictisesc și suferă de obezitate, ci milioanele și zecile de milioane de muncitori, care alcătuiesc floarea țării, forța ei, viitorul ei. Aceasta va fi o literatură liberă, care va fertiliza gândirea revoluționară a omenirii prin experiența și munca vie a proletariatului socialist...”²⁾).

Ideile și sentimentele artei sovietice reprezintă nemijlocit ideile și sentimentele poporului. Și aceasta este poate lucrul cel mai important, esențial, în arta socialistă în ceea ce privește conținutul ei și natura ei istorică. Aci trebuie amintită acea bifurcare a dezvoltării artistice, care a avut loc în perioada presocialistă a istoriei artelor. Într-o societate împărțită în clase antagonice, arta se dezvoltă în două forme principale, care totuși sunt legate între ele. Pe de o parte avem o artă „cultă”, după cum a numit-o A. A. Jdanov, iar pe de altă parte, creația populară. În trecut, vedem pe de o parte o artă, care a fost smulșă poporului, care se află în posesia claselor dominante, iar pe de altă parte, o artă care servește nemijlocit poporul; pe de o parte o artă care, concentrând în sine întreaga muncă și experiență artistică a poporului, nu ajungea însă la popor, iar pe de altă parte, creațiile populare, care erau legate de popor în mod nemijlocit dar care, în condițiile societății împărțită în clase, nu avea toate posibilitățile necesare dezvoltării lor progresive. Aceste creații populare conțineau adevărate comori artistice, remarcabile prin profunziunea gândurilor și complexitatea sentimentelor, dar în linii mari ele și-au păstrat formele lor naiv-patriarhale, epice. Țăranul rus al secolului trecut cânta cântece minunate, dar el nu cunoștea aproape deloc muzica lui Glinka, care s'a format pe pământul cântecelor sale; el crea desene admirabile, care l-au fermecat și l-au inspirat pe Suricov, dar el nu a văzut niciodată tabloul „Boarea Morozova”.

Această situație este inevitabilă într-o societate în care există clase antagonice, cu interese contradictorii. În aceste condiții, arta ca și toate formele de suprastructură, servește „o clasă în dauna celorlalte clase”³⁾. În-vățătura lui Lenin despre cele două culturi în cadrul culturii unui singur popor, aruncă o lumină vie asupra acestei probleme de cea mai mare importanță. Desigur ar fi o vulgarizare de a vedea elemente de ideologie democratică și socialistă, de exemplu, în arta rusă din secolul al XIX-lea, numai în arta țărănească, în creațiile populare. Ele constituie baza întregii dezvoltări progresive a artei ruse — dela arta avansată aristocratică din prima jumătate a secolului al XIX-lea și până la a doua jumătate, democrat-revoluționară, a secolului. Totdeauna însă dezvoltarea artei în societățile împărțite în clase antagonice constă, în lupta dintre direcții, unde noul luptă împotriva vechiului, viitorul împotriva trecutului, și unde această luptă se termină prin

1) „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R., pag. 7.

2) „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R., pag. 11.

3) I. V. Stalin: „Cu privire la marxism în lingvistică”, pag. 7, Ed. P.M.R.

distrugerea vechiului, prin „explozia” vechii direcții în genul celebrei „fronde a celor 13” din anul 1863

Cu totul alte forme iau raporturile dintre artă și societate în epoca socialismului.

Astăzi noi suntem martorii apropierei treptate a artei „culte” de creațiile populare. Cu alte cuvinte, observăm dispariția prăpastiei de netrecut dintre arta profesionistă și arta de amatori. Desigur aceasta nu înseamnă că dispare orice deosebire între ele.

În celebra sa introducere la „Critica economiei politice”, Marx arată incompatibilitatea creațiilor epice cu marea producție mecanică, remarcând că baza epopeii — mitologia — dispare odată „cu dominația reală asupra acestor forțe ale naturii¹⁾”. Această remarcă atât de profundă capătă un conținut nou în condițiile socialismului. Practica socialismului a arătat că atunci când minunile tehnicii, întreg potențialul industrial al muncii, încetează de a mai fi o forță care subjugă omul și, dimpotrivă, devin o condiție care asigură descătușarea tuturor posibilităților spirituale ale omului, ele nu împiedică dezvoltarea creației populare. Desigur, creația populară își pierde aci caracterul naiv-mitologic dar aceasta nu înseamnă că formele epice ale artei sunt artificiale și convenționale în condițiile sovietice. Atunci când Gorchii l-a denumit pe Stalski „Homerul secolului al XX-lea”, aceasta nu a fost o simplă caracterizare pitorească.

Pierzând în condițiile culturii sovietice limitele inerente naivității patriarhale, epopeea își păstrează și-și dezvoltă conținutul principal — îmbrăcarea în forme nemijlocit poetice a nădejdelor și năzuințelor generale ale poporului.

Dar în condițiile sovietice se petrece și un proces invers. Artă profesională absoarbe în mare măsură izvoarele creației populare, îmbogățindu-se la rândul ei cu ele.

Izvorul apropierei treptate a artei profesionale de cea de amatori, apropiere în care ele se îmbogățesc reciproc și se dezvoltă pe o bază nouă, constă în aceea că arta sovietică nu are și nici nu poate avea alte interese decât cele ale poporului. Cauza ultimă a rupturii dintre arta „cultă” și cea populară a fost diviziunea muncii, care a atras după sine și împărțirea societății în clase. În epoca socialismului, deși se mai menține diviziunea muncii, tendințele de a o lichida sunt evidente; după cum a arătat tovarășul Stalin, mișcarea stahanovistă indică drumul de urmat pentru lichidarea contrastului dintre munca intelectuală și cea fizică; au apărut trăsături esențiale ce indică ștergerea deosebirilor dintre oraș și sat, ceea ce și-a și găsit de altfel expresia artistică în căutarea unor forme arhitecturale pentru orașele agricole. Cu toate acestea, diviziunea muncii sub socialism, îndeosebi existența unor artiști profesioniști, nu face ca aceștia să fie ruși de popor. Dimpotrivă, ea le asigură în perioada istorică actuală posibilitatea de a aprofunda și a elabora cu grijă în cadrul artei, gândurile și sentimentele poporului. Nu există nicio deosebire principală — în ceea ce privește felul de a gândi și de a simți — între tabloul neterminat al unui pictor amator, tablou care înfățișează victoriile Armatei Sovietice, și operele măștrilor picturii — Socolov-Scali, Grecov, Avilov, Crivonogov, etc. Dar pictorii profesioniști, tocmai pentru că sunt măștri în arta lor, întruchipează mai deplin și mai clar în operele lor

1) K. Marx și F. Engels: „Opere”, vol. 12, partea I-a, pag. 203, Ed. rusă.

aspirațiile poporului. Totuși, tocmai pentru că artistul profesionist își extrage materialul direct din viața și interesele poporului, pentru că în însăși structura societății socialiste nu există cauze care să justifice existența a două curente artistice deosebite, contradicția dintre creațiile populare și arta profesionistă își pierde caracterul principal. Ele au unul și același material, unul și același scop, aceleași idei. Din popor, — din poporul care construiește comunismul sub conducerea Partidului Bolșevic — artistul își trage și inspirația, și ideile de care se conduce el, și scopurile pe care și le propune; tocmai în popor găsește el și aprobarea și critica activității sale. Vlăstarele vii ale artei sovietice își au toate rădăcinile în popor și sunt ele înșile legate de popor. În condițiile sovietice, mai mult decât oricând „arta nu poate fi despărțită de soarta poporului“¹⁾.

Dacă înainte vreme deosebirea fundamentală dintre artă și un fenomen social, ca limba, consta în aceea că aceasta din urmă era a întregului popor, în timp ce arta — în virtutea împărțirii societății în clase antagonice — nu avea acest caracter, acum arta sovietică constituie un bun al întregului popor. Artistul care consacră forțele sale reprezentării țărănimii colhoznice, nu are o poziție contrarie artiștilor care abordează alte sectoare ale vieții. A. Plastov este un pictor cu precădere al țărănimii colhoznice, dar aceasta nu face ca arta sa să aibă caracterul vreunei exclusivități sociale.

Deaceia și putem spune că arta sovietică reprezintă un tip superior, un stadiu principal nou al dezvoltării caracterului popular al culturii artistice, că, caracterul popular capătă aci o amploare și o profunzime, pe care nu le-a avut în nicio etapă precedentă a dezvoltării artei.

Ce este caracterul popular al artei sovietice dacă vom considera problema din punct de vedere al conținutului?

Baza caracterului popular al artei sovietice în ceea ce privește conținutul o constituie legătura ei indisolubilă cu viața poporului, cu interesele Statului Socialist, cu ideile conducătoare ale Partidului Bolșevic. Raporturile, care au luat naștere între artă și societatea socialistă, crează pentru cea dintâi posibilitatea de a participa nemijlocit la construirea efectivă a societății comuniste. Eroi înaintați ai operelor din domeniul literaturii, cinematografului, teatrului, picturii sovietice, sunt reprezentanți tipici ai poporului sovietic. Ei sunt „stăpâni ai vieții“ în viață; gândurile, sentimentele și voința lor sunt acelea pe care artiștii sovietici le întruchiează în personagiile lor.

Tocmai efectul în viață al unei opere este acela care determină caracterul ei popular. Înainte vreme, a fi în slujba societății însemna pentru artist a fi în slujba unei anumite părți a ei, a unei anumite clase. Azi, când există unitatea politico-morală a poporului sovietic, însăși înțelegerea clară a misiunii sale sociale, a necesității de a fi în slujba nevoilor vitale ale poporului, constituie premiza sigură a caracterului popular al culturii artistice sovietice.

Arta sovietică și-a ales ca erou masele de milioane de oameni ai muncii — constructorii comunismului, creatorii vieții noi. Pe de altă parte, ea însăși a devenit un instrument al îmbogățirii lor spirituale. Aceasta a impus ca arta să generalizeze și să îmbrace în forme artistice gândurile

1) A. A. Jdanov : „Raport asupra revistelor „Zvezda și Leningrad“, Ed. P.M.R., pag. 27

și sentimentele, năzuințele și pasiunile — ale însăși masselor de milioane de oameni.

Succesele socialismului în Uniunea Sovietică determină la o creștere permanentă și fermă a necesităților materiale și spirituale ale poporului. Artei îi este rezervat un loc important în satisfacerea necesităților spirituale ale poporului, și ei i se cer lucruri importante. „Căci socialismul, socialismul marxist, nu înseamnă restrângerea necesităților personale, ci creșterea și sporirea lor în toate privințele, nu înseamnă îngrădirea acestor necesități sau renunțarea la satisfacerea lor, ci satisfacerea complectă și în toate privințele a tuturor necesităților masselor, ridicate din punct de vedere cultural, ale celor ce muncesc”¹⁾.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a schimbat radical situația omului muncitor în societate, i-a redat toate valorile materiale și spirituale create de el prin muncă și răpite lui de clasele dominante. Lichidarea oricărei exploatare a asigurat masselor posibilități din cele mai largi pentru dezvoltarea lor spirituală, făcând posibil și chiar necesar pentru fiecare om al muncii de a deveni om. Vechea artă era silită să vadă cum clasa dominantă își însușea întreaga bogăție a posibilităților spirituale ale omului. Repin în „Kanin”, Suricov în „Streliții”, au văzut marile posibilități ale spiritului uman, posibilități cărora nu le era dat să se afirme în viață, în toată forța lor și în libertate.

Pe de altă parte, nicio societate bazată pe exploatare, și mai ales societatea capitalistă, nu este capabilă să prețuiască omul ca om. Ea leagă în mod inevitabil concepțiile sale despre om de elemente de castă, de rasă, de avere sau de alte criterii înguste. Numai societatea socialistă sparge toate aceste condițiuni limitative și crează posibilități nețărmurate pentru adevărata apreciere a omului. „Ceeace determină situația fiecărui cetățean în sânul societății nu este situația lui în ce privește averea, nici origina națională, nici sexul, nici funcția ce-o ocupă, ci aptitudinile lui personale și munca lui personală”²⁾, — astfel subliniază tovarășul Stalin noile criterii de apreciere a omului în societatea socialistă.

Numai ceea ce reprezintă omul în esența lui, munca sa spre binele Patriei, prin care se manifestă capacitățile sale, constituie adevărata valoare a personalității. De aci se deschid artei largi posibilități pentru scoaterea la iveală a bogățiilor spirituale ale fiecărui om — constructor activ, conștient al comunismului. În societatea sovietică răsună pentru prima dată, cu toată vigoarea lor și pe deplină dreptate, minunatele cuvinte ale lui Gorchî: „Un om — ce mândru sună aceasta”.

„Noi trebuie să învățăm înainte de toate a prețui oamenii”, ne învață tovarășul Stalin, și indicația sa genială servește ca un îndreptar pentru artiștii care merg pe calea realismului socialist. A aprecia oamenii după calitățile lor personale, după creațiile lor, după munca lor, înseamnă a prețui în oameni pe om.

Vorbind despre sarcinile școlii sovietice ca instrument de educație, Lenin scria: „burghezia... pune mai presus de toate în chestiunile învățămîntului politica sa burgheză... fără a se îngriji vreodată de a face din

1) I. V. Stalin: „Problemele leninismului”, pag. 754, Ed. II-a P.M.R.

2) I. V. Stalin: „Problemele leninismului”, pag. 820, Ed. II-a P.M.R.

școală un instrument pentru educarea personalității umane. Acum a devenit clar pentru toată lumea că lucrul acesta îl poate face numai școala socialistă care este legată indisolubil de toți oamenii muncii...¹⁾. Această măreață idee leninistă este pe deplin aplicabilă artei. Numai acea creație artistică, care este legată în mod indisolubil de toți oamenii muncii și exprimă interesele lor, poate deveni un „instrument pentru educarea personalității umane”, și nu un instrument camuflat al politicii burgheze.

Se înțelege dela sine că această formulare leninistă nu trebuie interpretată în folosul subiectivismului formalist. Dimpotrivă, ea este îndreptată tocmai împotriva pretențiilor false ale formalistilor că ei ar exprima „libertatea personală a omului” și a operei sale. Suprărealiștii americani, care pâlăvrăgesc mult despre aceasta, nu numai că nu contribuie la îmbogățirea spirituală a oamenilor, ci dimpotrivă descompun, pervertesc sufletele omeniești în folosul imperialismului reacționar. Artă sovietică dimpotrivă, răspândind în masse idei și sentimente nobile, devine într-adevăr „un instrument al personalității umane”. Tabloul artiștilor Kukurin și „Sfârșitul” este o întru-chipare a mâniei, disprețului, urii neîmpăcate a milioane de oameni față de odiosul atâțător la război Hitler, și, în acest sens, tabloul este întru-chiparea vie a celor mai vaste năzuințe, gânduri și sentimente ale poporului. „Melancolia atomică” a lui Salvador Dali are drept scop să inspire teamă animalică, sentimente tulburi și putrede, gânduri otrăvite, în descompunere. Este oare acesta un „instrument al personalității umane”?

Artă sovietică devine un „instrument al personalității” pentru că numai ea este capabilă de a pretui și zugrăvi omul în procesul muncii, de a-l glorifica pentru ceea ce el reprezintă de fapt. Și ea găsește omul pretutindeni unde trăiesc, luptă, crează și gândesc oamenii sovietici. Noi îi vedem în tablourile „Interogatoriul comuniștilor” de Iohanson și în „Lenin” de Tiplacov, în „Scrisoare de pe front” a lui Laktionov și în „Pe plute” a lui Romas, în „Stăpânii pământului” de Maximenco și în „Sărbătoare colhoznică” de Plastov, în portretul lui Nesterov de Muhina și în portretele stahanoviștilor dela uzina „Seceră și Ciocanul” executate de Gorelov. Într-o serie nesfârșită de opere de artă se desfășoară în fața noastră imaginea minunată a poporului — creator, învingător, unit și unitar în avântul său de a înfăptui, sub conducerea Partidului lui Lenin și Stalin, măreața operă a construirii comunismului.

Poporul, muncitorul simplu, au constituit pentru artă cel mai frumos conținut al ei. Artă sovietică își vede idealul în lupta pentru comunism, într-un permanent și victorios mers înainte în zugrăvirea a ceea ce este **nou** în viață, nou care numai el îl îmbogățește nelimitat pe om, distrugând într'însul ultimele rămășițe ale capitalismului.

Pe acest teren este învinsă izolarea ce-și are origina în spiritul de castă, profesionist, moștenit din trecut de unii maeștri sovietici. A trăi pentru interesele și năzuințele masselor largi, nu opunându-le propriile griji și emoții artistice, acesta este scopul educării artistului, nu numai în spiritul datoriei cetățenești, care să-l determine a deveni numai ecoul problemelor ce interesează poporul, ci și în spiritul datoriei de creator, chemat să **exprime** aspirațiile masselor în manifestările lor cele mai înalte, cele mai înaintate.

Condiția cea mai importantă pentru aceasta a fost crearea unei noi

1) V. I. Lenin : „Opere”, vol. 28, pag. 386.

intelectualități artistice. Partidul a educat o intelectualitate nouă, socialistă, din care o parte este și cea artistică.

„Eu cred“, a spus tovarășul Stalin la Congresul al XVIII-lea al Partidului, „că nașterea acestei intelectualități noi, din popor, socialiste, este unul din cele mai importante rezultate ale revoluției culturale în țara noastră“¹⁾.

În componența intelectualității artistice noi, din popor, au intrat atât reprezentanți ai generațiilor mai vârstnice de pictori, care s'au alăturat Puterii Sovietice în urma muncii educative dusă cu răbdare și perseverență de Partidul Bolșevic, — oameni ca Grecov, Brodschi, Grabari, Iuon și alții — cât și cadrele de tineri artiști, ieșiți din rândurile poporului, educați în instituțiile sovietice de învățământ superior, formați spiritualicește în condițiile construirii socialismului. Această nouă intelectualitate artistică a fost capabilă de a face ca arta sovietică să se desvolte mai departe, de a cuceri culmile realismului socialist. În ea Partidul a putut avea deplină nădejde în ce privește opera de educare comunistă a oamenilor muncii, deoarece ea însăși era pătrunsă de spiritul ideologiei bolșevice, de năzuința de a-și pune forțele în slujba poporului.

„S'a schimbat“, sublinia I. V. Stalin, „însfârșit, caracterul însuși al activității intelectualilor. Înainte vreme ei trebuiau să servească claselor bogate, deoarece altă ieșire nu aveau. Acum ei trebuie să servească poporului, deoarece nu mai există clase exploatoare“²⁾.

În condițiile orânduirii burghezo-moșierești a vechii Rusii, artistul era constrâns să simtă întotdeauna jugul claselor dominante, deoarece în mâinile acestora se găseau mijloacele materiale. Dependența de sacul cu bani, chiar dacă ea nu-l forța pe artist să treacă pe o poziție apologetică față de relațiile sociale dominante, totuși limita într-o măsură uriașă gândirea sa artistică și concretizarea lor. Oameni proveniți din burghezie, ca P. M. Trețiacov, sau chiar S. Mamontov, erau excepții.

Eliberarea de sub jugul claselor dominante exploatoare oțerea artiștilor posibilități pe care nu le avuseseră în vechea Rusie. Nimeni și nimic nu îi împiedică pe maeștrii artei să-și slujească nemijlocit poporul. În U.R.S.S. toate condițiile materiale, organizatorice și spirituale ale muncii artistului îi asigură posibilități nelimitate de a se apropia de poporul său, de a gândi așa cum gândește el, de a trăi emoțiile lui, de a exprima cele mai adânci năzuinți ale sale.

Deaceea condiția cea mai importantă a succesului muncii artistului în Uniunea Sovietică o constituie apropierea lui de popor, de viața și năzuințele acestuia. Cea mai însemnată piedică pentru un artist este înstrăinarea sa de popor, incapacitatea lui de a deveni, — în sensul adevărat al cuvântului — ochiul, sau după cum se exprima A. M. Gorchî, „antena sufletului poporului“. Din păcate mai sunt încă pictori care se țin oarecum la o parte de viața clocotitoare a oamenilor sovietici, pictori care, plecând vara din Moscova, caută orașele cât mai pierdute, iar acasă, în ciuda poruncii lui Fedotov, își duc întreaga — sau aproape întreaga — muncă, în atelier.

Desvăluind lipsurile în dezvoltarea unora dintre ramurile artei sovietice, C.C. al P.C. (b) a subliniat că „mulți dramaturgi stau la o parte de

1) I. V. Stalin: „Problemele leninismului“, pag. 928, Ed. P.M.R.

2) Ibidem, pag. 812.

problemele fundamentale ale epocii actuale, nu cunosc viața și cerințele poporului, nu știu să înfățișeze cele mai bune trăsături și calități ale omului sovietic”¹⁾. A fi popular în ceea ce privește conținutul artei sale înseamnă pentru un artist, în ultimă instanță, tocmai a ști să reflecte „munca oamenilor sovietici, eforturile și eroismul lor, înaltele lor calități sociale și morale”²⁾, de a reflecta toate acestea într-o formă accesibilă, scumpă poporului.

Nicăieri nu iese la iveală atât de clar esența putredă a formalismului în artă ca în dușmănia sa față de popor. „Ignorarea cerințelor poporului, a spiritului său, a creației sale înseamnă că direcția formalistă în muzică are un caracter antipopular bine definit”³⁾, spunea A. A. Jdanov. Aceasta este perfect valabil și pentru pictură. „Operele” formaliste ale lui Tatlin, D. Șterenberg, Tâșler, au dispărut pentru totdeauna în negura trecutului, de oarece au fost extrem de departe de popor, mai mult chiar. au avut o atitudine dușmănoasă față de el, atât în ceea ce privește conținutul lor de idei, cât și în ceea ce privește forma lor stranie, lipsită de sens.

Concepând caracterul popular ca o largă bază de idei și organizatoric-socială a artei sovietice, ajungem firesc la ideea că arta sovietică trebuie să se inspire cât mai mult din tezaurul creațiilor populare. Și vedem într-adevăr că muzica sovietică se folosește pe scară mare de cântecul popular, de melodiile populare. Vedem de exemplu, în domeniul cinematografiei că apar scenarii bazate pe diferite tradiții populare, etc. Găsim în literatură folosirea pe scară mare a unor motive din creațiile populare (de exemplu versurile lui Isacovschi).

Aici ne lovim de o problemă foarte importantă, care este extrem de actuală în construcția culturii artistice socialiste. Este vorba de problema că arta socialistă în conținut, în timp ce este strâns legată de poporul sovietic în ansamblul lui, posedă o varietate din cele mai bogate de forme naționale. Unite prin conținutul lor socialist, artele — rusă, ucraineană, uzbekă, georgiană, armeană, etc. — reprezintă o diversitate neobișnuită, o bogăție de manifestări ale formei lor naționale.

Nu intenționăm să ne ocupăm aici în mod special de problema de cea mai mare importanță a conținutului socialist și formei naționale a artei sovietice. Vom atinge aci această problemă numai în legătură cu problema caracterului popular.

La baza teoriei despre arta sovietică în manifestările sale naționale variate, stă învățătura tovarășului Stalin despre conținutul socialist și forma națională a culturii sovietice

Tovarășul Stalin a dat o definiție, admirabilă prin profunzimea și claritatea ei, a naturii culturii sovietice „care conține ca o parte organică a sa arta „proletară în conținut, națională în formă — iată cultura universală spre care merge socialismul”⁴⁾. Explicând această teză, tovarășul Stalin a

1) Despre repertoriul teatrelor dramatice și măsurile pentru îmbunătățirea lui. Hotărîre a C.C. al P.C. (b) din 26 August 1946.

2) A. A. Jdanov: „Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”. Ed. P. M. R., pag. 5.

3) Consfățuirea muzicienilor și criticilor muzicali sovietici la C.C. al P.C. (b).

4) I. V. Stalin: „Opere”, vol 7, pag. 144, Ed. P.M.R.

spus : „Noi făurim o cultură proletară. Este perfect adevărat. Dar este tot atât de adevărat că cultura proletară, socialistă prin conținutul ei, capătă la diferite popoare antrenate în construirea socialismului, diferite forme și diferite moduri de exprimare, în funcție de deosebirile de limbă, de felul de trai, etc.”¹⁾

În etapa istorică actuală și pe o perioadă de timp de aci înainte, nu există și nici nu poate exista o artă lipsită de naționalitate. Activitatea criticilor cu tendințe cosmopolite, deveniți în mod obiectivist ecoul „ideilor” imperialismului american militant, care urmărește lichidarea suveranității politice și culturale a națiunilor, a fost foarte dăunătoare, îndreptându-se împotriva însăși bazelor politicii bolșevice în domeniul dezvoltării formelor naționale ale artei.

Unitatea politico-morală a poporului sovietic, frăția națiunilor din U.R.S.S. în mersul lor spre comunism, — națiuni care au un singur țel și aceleași interese, — determină caracterul unitar al conținutului socialist al artei sovietice. Dar acest conținut unitar îmbracă forme diferite, în funcție de tradițiile istorice, de modul de viață și de caracterul fiecărui popor, al fiecărei națiuni. A desvolta la maximum artele naționale, a asigura fiecărei naționalități posibilități de dezvoltare a culturii sale artistice originale, este o condiție importantă a înfloririi întregii arte a realismului socialist.

După cum arată tovarășul Stalin, baza formei naționale a culturii o constituie limba „Limba națională este o formă a culturii naționale”²⁾. Aceasta este o formă în care pot fi cuprinse o varietate de conținuturi și care are, din această cauză, caracter popular. „Cultura poate fi și burgheză și socialistă, în timp ce limba, ca mijloc de comunicare, este totdeauna limba întregului popor și ea poate servi atât cultura burgheză cât și cea socialistă”³⁾.

Aceste indicații importante ale lui I. V. Stalin ne servesc drept fir conducător pentru rezolvarea problemei formei naționale a artei socialiste prin conținut.

Ar fi cu totul nejust a reduce noțiunea formei naționale numai la folosirea procedeeelor și motivelor creației populare, ale folclorului, sau cu atât mai mult ale artei feudale a națiunii respective.

Stilizarea în genul miniaturii medievale în Uzbekistan sau în genul frescelor antice în Georgia, de exemplu la Gudiașvili, nu constituie un exemplu de dezvoltare pozitivă a formelor artistice naționale.

Desigur folosirea tradițiilor artei populare, în cazul nostru ale artei medievale, și a diferitelor sale elemente și procedee, poate fi extrem de fecundă. Să ne aducem aminte fie și de construcțiile lui Tamanian în orașul Erevan. Fără îndoială un element important al ornamentației arhitecturale o constituie folosirea arabescurilor populare, pentru care găsim exemple în Ucraina, Uzbekistan, Georgia, etc. Dar în primul rând nu putem reduce întreaga problemă, a formei naționale, a tradiției populare în artă, numai la reproducerea motivelor artistice tradiționale, în cazul nostru a celor medievale; în al doilea rând, trebuie să facem o selecționare atentă, deoarece arta medievală și mai ales ea, are o serie întreagă de laturi negative. Dacă nu ținem seama de ele, putem ajunge la restaurare, la reproducerea necritică a formelor medievale care, se înțelege, sunt extrem de îndepărtate de realitatea

1) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 7, pag. 144. Ed. P.M.R.

2) I. V. Stalin: „Cu privire la marxism în lingvistică”, pag. 22, Ed. P.M.R.

3) Ibidem, pag. 20.

socialistă sovietică. Se știe că naționaliștii burghezi din Georgia, din Ucraina și din alte părți, au conservat ideologia lor dușmană poporului sovietic, sub masca unei aşazise reînvieri a formelor naționale feudale, „tradiționale”. Grupul dușmanului poporului ucrainean, Boiciuc, își masca din răspuneri formalismul printr-o stilizare în genul vechii arte ucrainene. Aci este important de a arăta că în toate cazurile ca acesta nu se realiza nicio reînviere a tradițiilor naționale adevărate. Boiciuc pălăvrăgea despre portretul ucrainean, dar crea tablouri în spiritul formalismului cosmopolit. La baza dezvoltării formei naționale în artă, trebuie să stea reînvierea și dezvoltarea tuturor tradițiilor vii și fecunde din cultura artistică a poporului respectiv, tradiții îmbogățite prin practica realității contemporane.

Forma națională a artei plastice sovietice, socialiste în conținut, nu constă numai în anumite motive formale, să zicem din particularitățile coloristice, în tipurile de ornamente, etc. Desigur și aceste elemente își au importanța lor. Dar nu ele ni se par determinante în domeniul artei plastice. Artă Armeniei Sovietice se deosebește de artă republicii Kazahstanului nu numai, și poate nu atât prin stilul picturii, cât prin caracterul și modul de trai al poporului reflectat în operele de artă. Unui pictor kazah nu-i cerem să înfățișeze viața colhozurilor viticole, cu toată splendoarea naturii meridionale înconjurătoare, tot așa cum nu ne vom aștepta ca un artist armean să redea poezia stepelor întinse, unde dau frâu liber cailor. djighiții pricepuți în creșterea lor.

Subliniind acest element care mi se pare foarte important, nu negăm nicidecum necesitatea de a include în dezvoltarea culturii artistice socialiste a fiecărei națiuni, bogatul ei trecut artistic. În această chestiune trebuie să ne conducem de indicațiile importante date de Lenin și Stalin.

Lenin scria: „Există două națiuni în sânul fiecărei națiuni contemporane — spunem noi tuturor social-naționaliștilor. Există două culturi naționale în sânul fiecărei culturi naționale. Există cultura velico-rusă a Pușkineviciilor, Gucicovilor și Struvilor, dar există și cultura velico-rusă, caracterizată prin numele lui Cernișevski și al lui Plehanov. Tot așa există și două culturi la ucraineni, ca de altfel și în Germania, Franța, Anglia, la evrei, etc.”¹⁾ Învățătura lui Lenin despre cele două culturi determină atitudinea față de problemele dezvoltării tradițiilor naționale în condițiile sovietice. Vladimir Ilici cerea ca din fiecare cultură națională să fie luate „elementele ei consecvent democratice și socialiste”²⁾. Desigur, aceasta nu trebuie înțeleasă în sensul că, de exemplu, în arta rusă trebuiesc dezvoltate tradițiile/pictorilor peredvișnici și nu trebuiesc dezvoltate cele ale artiștilor dela începutul secolului al XIX-lea — Kipreschi, Martos și alții. Important este numai ca tendințele progresiste, legate de popor, să constituie acel material de bază, care trebuie dezvoltat în condițiile noi. Portretele create de Rodciov și Levitchi fac parte din tezaurul tradiției naționale a artei ruse. Dar aceste moșteniri ne interesează nu prin limitarea lor aristocratică, de castă, ci prin conținutul uman, progresist, care constituie unul din pivoții dezvoltării culturii artistice ruse, naționale prin formă.

Marile tradiții progresiste ale artei fiecărei națiuni capătă posibilități

1) V. I. Lenin, „Opere” Vol. 20, pag. 17, Ed. P.M.R.

2) V. I. Lenin „Opere” Vol. 19, pag. 217, Ed. Rusă

nelimitate pentru înflorirea lor în condițiile socialismului. Acum ele devin singurele viabile, deoarece clasele exploatare, care alimentau în trecut „cultura Purișchevicilor, a Gucicovilor și Struvilor”, au fost lichidate. Numai o artă cu adevărat populară, o artă care exprimă interesele milioanelor de cameni, se dezvoltă larg și în toată puterea, în condițiile sovietice, și aceasta o face deosebit de sensibilă față de tradițiile populare din arta trecutului, aceasta face ca arta sovietică aparținând fiecărei națiuni, să se înrudească puternic cu cele mai bune manifestări ale culturii artistice populare din trecut.

Desvoltarea actuală a tradițiilor artistice populare este condiționată de dezvoltarea în U.R.S.S. a națiunilor noi, socialiste. „Pe ruinele vechilor națiuni burgheze — scrie tovarășul Stalin — apar și se dezvoltă noile națiuni socialiste, care sunt mult mai unite decât orice națiune burgheză, deoarece în ele nu există contradicțiile de clasă ireconciliabile ce macină națiunile burgheze și care sunt în mai mare măsură expresia întregului popor decât orice națiune burgheză”¹⁾.

Nașterea națiunilor noi, socialiste, crează premisele pentru o înflorire nemaivăzută a unei arte cu adevărat populare și, pe această bază, premisele pentru dezvoltarea, renașterea și îmbogățirea tradițiilor vii ale democratismului și socialismului din cultura artistică a trecutului. În condițiile capitalismului, minunatul meșteșug artistic popular al popoarelor din Asia Mijlocie era sortit dispariției. Orânduirea socialistă l-a salvat dela pieire și astăzi admirăm minunatele covoare turkmene, sculptura în lemn uzbecă, broderiile tadjice.

Astăzi formele artistice renasc la viață nouă, se dezvoltă, se îmbogățesc, căpătând un conținut nou. Are loc un proces de creștere, de îmbogățire a formei artistice naționale a artei socialiste prin conținut. Temelia, punctul de plecare al acestei creșteri, îl constituie tradiția artistică populară.

Uriășele transformări în caracterul, în felul de viață, în nivelul de cultură al popoarelor din U.R.S.S. fac necesară dezvoltarea tuturor elementelor progresiste ale artei trecutului și totodată îmbogățirea cu noile elemente de formă națională, corespunzătoare conținutului nou, socialist, al vieții poporului.

Chiar și în ceea ce privește poporul rus, a cărui cultură era încă înainte de Revoluție la un nivel foarte ridicat, A. A. Jdanov a spus că „noi nu mai suntem Rușii care am fost până în anul 1917, nici Rusia nu mai e aceeași, nici caracterul nostru nu mai e același ca atunci”²⁾. Aceasta se referă într-o măsură mult mai mare la popoare care, în Rusia țaristă, fuseseră popoare asuprite.

Este bine cunoscut, de exemplu, faptul că la o serie întreagă de popoare din Nord, înainte de Revoluție, cultura era pe o treaptă de dezvoltare extrem de redusă. Popoarele însăși se găseau în stadiul descompunerii orânduirii gentilice, și arta lor avea forme corespunzătoare: sculptura în os, împletitul, etc. Firește, ar fi ciudat dacă am considera că de dragul conservării formei naționale a culturii lor artistice, noi nu trebuie să introdu-

1) I. V. Stalin: „Problema națională și leninismul”, pag. 11, Ed. P.M.R.

2) A. A. Jdanov: „Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”, pag. 43, Ed. P.M.R.

cem treptat, pe măsura însăși a dezvoltării culturale a poporului, noi genuri și procedee artistice. Buriat-mongolii nu aveau înainte de Revoluție o pictură în sensul modern al cuvântului. Pictura lui T. Sampilov ne oferă un model viu de artă profund națională ca formă, în care și-au găsit o expresie vie modul de a gândi și de a trăi al poporului buriat-mongol, deși Sampilov a împrumutat o serie întreagă de elemente ale picturii sale din experiența înaintată a artei ruse.

Rolul artei ruse în dezvoltarea și îmbogățirea artei, naționale ca formă, a popoarelor din U.R.S.S. este imens. Încă înainte de Revoluție, multe popoare din U.R.S.S. au simțit influența ei binefăcătoare asupra dezvoltării elementelor înaintate din cultura lor artistică locală. Astfel, sub influența artei pictorilor peredvijnici s'a format școala realistă de pictură din Georgia, în frunte cu Gabașvili și M. Toidze. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, această influență a crescut și mai mult, deoarece acum ea se înfăptuia fără nicio piedică, în numele dezvoltării culturilor naționale. Multe națiuni, care nici măcar nu avuseseră până atunci o pictură realistă, încep să și-o desvolte cu ajutorul artiștilor sovietici ruși, educându-și totodată și cadre naționale proprii.

Conținutul nou, socialist, al artei, cere o formă nouă. Această formă nouă trebuie să fie înainte de toate națională, nu să reprezinte negarea întregii experiențe — artistice și în general culturale — a poporului, din trecut, ci dimpotrivă, ea trebuie s'o desvolte și s'o îmbogățească în condițiile noi. Construind teatrul din Tașkent, Șciusev a știut să folosească colaborarea creatoare a minunaților sculptori uzbeki. Tradiția străveche a măestriei acestor sculptori a renăscut aci în forme noi.

Problema formei naționale a artei este indisolubil legată de altă problemă: aceea a însușirii moștenirii artistice din trecut. Problema moștenirii este una din cele mai importante probleme ale dezvoltării culturii socialiste sovietice, ale formării artei realismului socialist. Fără cunoașterea aprofundată a culturii trecutului, fără folosirea moștenirii trecutului, arta realismului socialist nu se poate desvolta.

Dar ce înseamnă „problema moștenirii”? Ce înseamnă a moșteni arta din trecut?

Partidul ne învață să avem o atitudine atentă și plină de grijă față de această moștenire. Orice atitudine nihilistă față de ea, legată de obicei de tendințe formaliste antipopulare, poate și trebuie considerată ca o încercare de a submina bazele construirii artei sovietice, artei realismului socialist.

Se știe cu câtă insistență sublinia V. I. Lenin necesitatea de a folosi moștenirea culturală, în vremea când formalistii făcuseră o zarvă deosebit de mare, intenționând „să-i arunce pe clasici la fiare vechi”. El sublinia că „trebuie să luăm întreaga cultură pe care a lăsat-o capitalismul, și să construim din ea socialismul. Trebuie să luăm întreaga știință, tehnica, toate cunoștințele, arta. Fără aceasta noi nu putem construi viața societății comuniste”¹⁾. Explicând raportul dintre cultura nouă, proletară și cultura veche, el și-a formulat celebra teză: „Cultura proletară nu este ceva ieșit de nu știu unde, nu este o născocire a oamenilor care își zic

1) V. I. Lenin: „Opere”, vol. 24, pag. 65, Ed. Rusă.

specialiști în cultura proletară. Ar fi ceva cu totul absurd. Cultura proletară trebuie să fie dezvoltarea după anumite legi a acelui bagaj de cunoștințe pe care omenirea le-a elaborat sub jugul societății capitaliste, al societății moșierești, al societății birocratice¹⁾. „De ce oare” — așa protesta V. I. Lenin împotriva nihilismului formalist față de clasici, — „să întorcem spațele frumosului autentic, să renunțăm la el ca la punctul de plecare pentru dezvoltarea ulterioară, numai pentru că e „vechi”? Dece să ne închinăm în fața a ceea ce este nou ca în fața unui zeu, căruia trebuie să i te supui numai pentru că „este nou”? Este un nonsens, un adevărat nonsens²⁾).

Aceste indicații nemuritoare ale lui Lenin constituie un îndreptar în toată activitatea practică a artei sovietice avansate, care se dezvoltă bazându-se pe moștenirea clasică, și mai ales pe întreaga moștenirea a realismului rus.

Firește, nu tot ce s'a creat în trecut trebuie preluat. Trebuie preluat tot ceea ce este mai bun, tot ceea ce este mai înaintat, tot ceea ce este mai remarcabil în arta trecutului, după cum decurge din învățătura leninistă despre cele două culturi. Totuși, ce înseamnă în mod concret „a folosi în mod critic moștenirea culturală a trecutului”? O mare importanță pentru dezvoltarea efectivă a culturii artistice sovietice o are perfecționarea mijloacelor de expresie artistică. Marii maeștri ai trecutului au atins culmi neîntrecute încă ale măiestriei artistice. Artă lor constituie o școală minunată pentru fiecare artist. Pe baza operelor clasice, poate fi și trebuie învățat meșteșugul artistic în sensul restrâns al acestui cuvânt.

Știm foarte bine cât de mult au învățat artiștii sovietici prin studierea stilului marilor pictori clasici ruși. Putem da ca exemplu influența lui Repin, a stilului său, asupra creațiilor multor artiști sovietici, de pildă asupra lui Iohanson. Dar cunoașterea meșteșugului nu este singura formă de însușire a moștenirii. Insușirea meșteșugului este un lucru foarte important. În general nu poate exista artă fără meșteșug, și dacă artistul nu este meșter, adică, dacă nu stăpânește tehnica artei sale, atunci el nu-și va putea realiza planurile artistice, chiar dacă ar fi cel mai talentat pictor. A învăța meșteșugul artei dela artiștii din trecut, înseamnă a păși spre culmile unei strălucite măiestrii. Dar dacă ne referim numai la tehnica artei, la meșteșugul ei, la măiestria în sens restrâns, atunci desigur folosirea moștenirii nu se limitează nicidecum la aceasta. În arta trecutului nu ne interesează deloc numai tehnica.

Dela clasici putem și trebuie să învățăm aprofundarea vieții, priceperea de a observa și de a generaliza cele văzute, priceperea de a crea imaginea artistică și de a găsi pentru ea o cizelată formă de exprimare.

Toate acestea fac parte din cercul problemelor meșteșugului artei, pe care artiștii sovietici și-l însușesc cu succes. Dar important mai este și altceva. Important este să încercăm a determina raportul dintre arta realismului socialist și arta trecutului, din punctul de vedere al conținutului, pentru a putea defini principiul după care folosim moștenirea artistică.

În decursul întregii dezvoltări a omenirii, premergătoare Revoluției

1) V. I. Lenin: „Opere”, vol. 30, pag. 406, Ed. Rusă. „Lenin despre literatură” Ed. P.M.R., pag. 192.

2) „Lenin despre literatură”, pag. 7. Ed. P.M.R.

Socialiste, a fost acumulată în arta o experiență vastă, au fost obținute realizări uriașe, au fost puse și, în parte, rezolvate — probleme din cele mai importante. Dealungul mileniilor de existență a sa, arta a creat valori uriașe în sensul desvăluirii celor mai variate aspecte ale realității. Omenirea s'a îmbogățit prin cunoașterea a nenumărate aspecte ale lumii. Întrecă această imensă experiență a cunoașterii artistice a vieții, constituie baza, pe care poate fi înfăptuit noul progres artistic.

Înfățișând bogăția spirituală a omului sovietic, pictorii sovietici pornesc dela experiența dobândită în trecut, în zugrăvirea omului înzestrat cu o bogăție de trăsături de caracter. A. Gherasimov se folosește în portretele sale de experiența lui Repin: Bubnov în „*Dimineața pe câmpul de bătălie dela Culicovo*”, se sprijinea pe Suricov; Romadin, în peisagiile sale — pe Vasnețov, Savrasov și Levitan. Ei continuă marea tradiție a cunoașterii realiste a vieții. În arta sovietică, cele mai mari victorii au fost obținute în urma studiului atent și aprofundat al picturii clasice, tocmai din punctul de vedere al conținutului. Dar a se sprijini pe pictura clasică nu înseamnă a repeta soluțiile marilor maeștri ai trecutului: „*Noi nu afirmăm*”, — a spus A. A. Jdanov la consfătuirea muzicienilor și criticilor muzicali sovietici, — „că moștenirea clasică este culmea absolută a culturii muzicale. Dacă am vorbi așa, aceasta ar echivala cu mărturisirea că după clasici nu mai poate fi vorba de progres. Dar până în prezent, modelele clasice au rămas neintrecute. Aceasta înseamnă că trebuie să învățăm și iar să învățăm, că trebuie să luăm din moștenirea muzicală clasică tot ceea ce are ea mai bun și ceea ce este necesar pentru dezvoltarea muzicii sovietice”¹⁾. Aceste cuvinte sunt perfect valabile și pentru pictură. Marile opere ale lui Repin și Suricov, Kiprenski și A. Ivanov, Tițian și Velasquez nu au fost întrecute de pictorii sovietici. Aceasta nu înseamnă că ele nu pot fi întrecute. Dar pentru aceasta, după cum spune A. A. Jdanov, ele trebuiesc întâi „ajunse”.

Studiind în mod aprofundat arta trecutului, artistul sovietic se lovește de o serie de probleme pe care clasicii, — cu toată adevărata lor măreție — nu le-au putut rezolva. Putem urmări în istoria artei mondiale existența unei serii întregi de probleme așazise „blestamate”, pe care arta trecutului nu a fost în stare să le rezolve, deoarece nu au existat condițiile istorice necesare. Ea s'a străduit din toate puterile să le găsească soluții, ajungea deseori în conflicte tragice, totuși se oprea neputincioasă. Astfel de probleme sunt, de pildă, cele ale raportului dintre persoană și societate, dintre datorie și sentiment, dintre libertate și sclavie, dintre viață și moarte, etc., etc. Toate aceste probleme au fost puse și tratate în mod foarte variat și bogat, totuși geniul omenesc nu le-a putut rezolva până la capăt. Și iată că arta realismului socialist se dovedește a fi capabilă să rezolve aceste antinomii tragice ale culturilor artistice din trecut; ea este capabilă să răspundă la chestiunile pe care și le-a pus omenirea în cursul dezvoltării culturii sale artistice, din epocile anterioare. Aceasta nu înseamnă că artiștii sovietici au și rezolvat toate aceste probleme. Deocamdată este vorba mai curând de o tendință. Dar și din acest punct de vedere, este extrem de important a sublinia că numai sprijinindu-se pe experiența tre-

1) „*Consfătuirea muzicienilor și criticilor muzicali sovietici la C. C. al P.C. (b)*”. Pag. 142, ed. rusă.

cultului, artistul sovietic este în stare să-și spună cuvântul său, nou, în artă

Din acest punct de vedere, problema moștenirii artistice se dovedește a fi mult mai complexă, ea nu poate fi redusă numai la problema însușirii tehnicii, a meșteșugului artistic în sensul restrâns al acestui cuvânt. În realitate, artistul poate fi un mare maestru, poate să rezolve cele mai importante probleme ale timpului său, numai dacă el și-a însușit întreaga experiență a dezvoltării artistice din trecut. Deaceia este foarte important pentru fiecare artist sovietic să-și însușească această experiență artistică din trecut, s'o studieze, să pătrundă înțelesul năzuințelor care au format obiectul artei în trecut, pentru a rezolva în propria-i artă problemele rezolvate în trecut, și a pune noi probleme, sprijinindu-se pe realizările vechilor generații. Tocmai aceasta este cauza pentru care problema moștenirii nu se rezumă la folosirea procedeelor măștrilor artei clasice; ea presupune înainte de toate elucidarea principalelor probleme puse de arta trecutului.

Să ne întoarcem acum la analiza generală a problemei moștenirii artistice. Faptul că arta realismului socialist reprezintă o dezvoltare a culturii, naționale ca formă, a culturii națiunilor socialiste, determină rolul deosebit pe care îl capătă moștenirea culturală a fiecărei națiuni. Este vorba de dezvoltarea tradiției naționale în tendințele ei istorice cele mai progresiste.

Aceasta face ca problema însușirii moștenirii naționale să fie o problemă de o mare importanță principală, care nu poate fi rezolvată just, decât numai bazându-ne pe învățătura tovarășului Stalin despre națiunile socialiste și despre cultura socialistă în conținut și națională ca formă.

Deseori se întâmplă ca, cercetându-se problema conținutului socialist și a formei naționale, să fie exceptată, fără nicio justificare, arta rusă.

Exprimând în operele sale un conținut socialist, arta sovietică rusă ca și oricare altă artă îmbracă o formă națională.

Importanța pe care o acordăm în practică moștenirii artistice ruse confirmă această teză. Evident că arta sovietică rusă nu este — în ceea ce privește aspectul ei național — o oarecare ramificație amorfă a artei „europene”. Fiind una din artele naționale cele mai expresive, ea este desigur și o parte inalienabilă a culturii întregii omeniri. Dar aceasta nu înseamnă nicicum că ea nu posedă o „individualitate națională” bine conturată, pentru a ne folosi de expresia lui Belinski.

Artă sovietică nu refuză a studia și folosi toate cuceririle artei clasice mondiale, însă oamenii sovietici construiesc o cultură artistică a lor proprie, națională ca formă, și faptul acesta determină și sarcinile concrete și importanța pe care o capătă moștenirea națională.

Problema formei naționale a artei ruse este o problemă foarte complexă. Prin ce se manifestă mai evident caracterul național al artei ruse? Care tablouri sunt mai naționale, din punct de vedere al dezvoltării artei ruse: ale lui Kiprenski, Fedotov, Repin sau Serov? Desigur fiecare din acești pictori reprezintă aspecte diferite ale dezvoltării culturii artistice ruse. Deseori se face o greșală considerându-se caracterul național ca ceva premergător dezvoltării însăși a artei, ca o noțiune abstractă, foarte generală, ca o idee care își găsește expresii diferite, în forme diferite. Această concepție, în fond idealistă, vine în contradicție cu indicația stalinistă cu

privire la caracterul istoric al procesului de formare a națiunilor. Vom proceda just numai dacă vom pune problema în mod istoric. Noi nu vom diminua caracterul profund național al artei medievale a lui Rubliov, dar trebuie să înțelegem că în perioada presocialistă, elementele democratice ale artei ruse au ieșit la iveală cu cea mai mare vigoare în opera lui Repin, înțelegându-se că această vigoare nu putea exista, din motive istorice, în epoca lui Rubliov. Forma națională a artei ruse trebuie considerată în desvoltarea ei.

Deaceea desvoltarea artei ruse în condițiile socialiste nu este o simplă reproducere a formelor vechii culturi artistice ruse, deși aceasta din urmă constituie fondul de aur al artei ruse. Viața nouă, cultura nouă necesită desvoltarea tradiției naționale. Dar ele cer deasemenea crearea unor forme noi, găsirea unor drumuri noi, nu numai în ce privește conținutul, dar și în ce privește forma, nu numai în ce privește ideile pe care le oferă arta, ci și în ce privește imaginile noi, etc. Deaceea în caracterul popu-lar al artei socialiste este implicat caracterul popular — nu numai al conținutului, ci și al formei. Ar fi greșit să vedem caracterul popular al formei numai în imitarea vechilor motive și procedee tradiționale. Uneori o astfel de imitare îl poate duce pe artist, nu la un adevărat caracter popular al formei, ci la un caracter pseudopopular al ei, după cum s'a întâmplat de pildă la unii artiști din republicile naționale, care au încercat să dea drept caracter popular al artei lor reproducerea unor aspecte din viață învechite, și încă intruchipate în forme arhaice, medievale.

Caracterul popular al formei presupune înainte de toate ca ea să fie larg accesibilă. Exercițiile coloristice complicate ale adepților impresionismului fac ca înțelesul să fie obscur, deoarece subiectivitatea percepției ia locul autenticității veridice a formei, indispensabilă pentruca imaginea să devină pe deplin inteligibilă. Problema formei realiste în pictura sovietică trebuie tratată în mod deosebit. Această problemă a fost foarte puțin atinsă de critica sovietică. Deaceea este indicat să subliniem aci numai faptul că realismul formei constă înainte de toate în a reda — cât mai convingător — lumea obiectivă, văzută prin prisma unui ochi normal, cu o putere de convingere care nu a fost denaturată printr-o fantezie bolnăvicioasă și prin căutarea fără rost a originalității. A fi accesibil poporului în ceea ce privește forma, înseamnă pentru artist a vedea așa cum văd milioane de oameni. Aceasta nu înseamnă a vedea la fel cum vede orice alt om. A pretinde artistului să vadă așa cum vede orice alt om, înseamnă a nega artistului posibilitatea unei mai profunde înțelegeri a vieții, a nega capacitatea lui de a vedea lumea mai adânc și cu mai multă pătrundere, decât neartiștii. Dar, desigur, nu există pentru artist o fericire mai mare decât aceea de a putea vedea orice obiect în acelaș timp și sub aceleași aspecte bogate, multilaterale, ca și milioanele de priviri ale masei. Din acest punct de vedere putem spune că dacă caracterul popular al artei în general constă în exprimarea gândurilor, sentimentelor și năzuințelor poporului, atunci caracterul popular al formei artistice presupune priceperea de a vedea așa cum vede ochiul poporului.

Iată de ce problema caracterului popular al formei și totodată aceea a caracterului popular al artei în general, nu trebuie redusă numai la problema imitării creației populare sau în general a artei naționale vechi

Am putea numi folosirea imaginilor și mijloacelor de expresii ale artei populare o condiție necesară a dezvoltării formei naționale, dar nu există caracter popular al artei sovietice în afara conținutului ei socialist. Trebuie să separăm aceste două probleme. Forma națională a artei se bazează pe **preluarea și dezvoltarea** experienței artistice, caracteristică națiunii respective, dar, în condițiile socialismului însuși, această dezvoltare este determinată prin conținutul socialist al artei, cu alte cuvinte prin oglindirea în artă a vieții și năzuințelor înaintate ale poporului, oglindire care determină și noile elemente ale formei naționale.

Să luăm un film ca „Ceapaev”, una din operele clasice ale artei cinematografice sovietice. În ce constă caracterul popular al figurii lui Ceapaev? Acest caracter ne apare mai ales acolo unde ni se înfățișează imaginea unui pătimaș luptător pentru popor, imaginea unui om **nou**, a unui revoluționar care luptă pentru fericirea maselor muncitoare, adică acolo unde se reliefează mai clar conținutul nou, socialist, al caracterului popular al eroului. Acest conținut nou se relevă în mod deosebit în scenele care stabilesc legătura între figura eroului și tradițiile vechi (de exemplu cântecul „Ermac”).

Caracterul popular al artei sovietice constă înainte de toate în lupta artei pentru fericirea și înflorirea poporului, în participarea ei la opera de construire a Patriei sovietice, în sprijinirea și glorificarea cuceririlor socialismului, obținute sub conducerea Partidului Bolșevic în frunte cu Lenin și Stalin.

Aci trebuie lămurită o problemă de importanță principală, anume aceea a corelației dintre problema caracterului popular al artei realismului socialist și problema pe care a formulat-o Lenin în 1905, ca problema partinității artei. Înțelegând prin partinitatea artei faptul că artistul este pătruns de ideile bolșevismului, trebuie să subliniem că arta sovietică, care participă în mod activ la lupta pentru comunism, nu poate să nu fie legată organic, indisolubil de popor, de partidul lui Lenin și Stalin. Legătura cu viața, participarea directă la lupta de fiecare zi a maselor muncitoare, înfrunghierea celor mai bune năzuințe ale omului sovietic: acestea sunt elementele fundamentale, care determină conținutul de idei, bolșevic, al culturii artistice socialiste.

Dar ar fi greșit să deducem de aci că arta, această formă de activitate socială, este identică cu munca politică de partid propriu zisă. Lenin cerea: „**Chestiunea literară trebuie să devină o parte integrantă a cauzei generale proletare**”¹⁾, gândindu-se la necesitatea unei unități indisolubile între interesele artistului și cele ale poporului, dar el ne prevenea imediat asupra unei atitudini simpliste: „**Nu încipe îndoială că problema literară se pretează cel mai puțin unei egalizări mecanice, unei nivelări, dominației majorității asupra minorității. Nu încipe îndoială că în această chestiune este necesară asigurarea unui spațiu cât mai larg inițiativei personale, înclinațiilor individuale, mai mult spațiu pentru gândire și imaginație, formă și conținut**”²⁾.

Tovarășul Stalin sublinia cu hotărâre caracterul dăunător al practicii

1) „*Lenin despre literatură*”, pag. 7, Ed. P.M.R.

2) „*Lenin despre literatură*”, pag. 7, Ed. P.M.R.

celor dela Rapp, de a aplica în domeniul artei noțiuni propriu zise de partid. „Consider greșit însuși faptul de a pune problema celor „de dreapta” și „de stânga” în literatură (și deci și în teatru). Noțiunea „de dreapta” sau „de stânga” este în prezent în țara noastră o noțiune de partid, ba chiar o noțiune internă de partid. „Cei de dreapta” sau „cei de stânga” sunt oameni care se abat într-o parte sau într’alta dela linia propriu zisă a Partidului. De aceea ar fi ciudat a aplica aceste noțiuni într’un domeniu atât de nepartinic și incomparabil mai vast, ca literatura, teatrul, etc.”¹⁾

Nu trebuie să identificăm în chip mecanic partinitatea, în sensul politico-organizatoric al acestui cuvânt, cu preocupările artistico-literare. Denaturările „teoreticienilor” dela Rapp, în această chestiune, denaturări care renasc din când în când și astăzi sub forma unui fel de neorapovism, au dat loc la confuzii în chestiunile cele mai elementare. Reieșea că toți artiștii sovietici, care nu sunt membri de partid, ar fi „inferiori” într’o măsură mai mică sau mai mare și că față de ei s’ar impune o atitudine plină de precauție. Cu alte cuvinte, în loc de a consolida forțele artei sovietice, rappiștii le scindau, introduceau un spirit îngust de grupă, care de fapt frâna dezvoltarea artei sovietice tocmai în ceea ce privește legătura ei cu poporul, cu ideile înaintate ale Partidului Bolșevic.

Din această cauză se impun aci unele precizări.

În societatea împărțită în clase nu există și nu poate exista nicio ideologie care să fie situată în afara claselor, care să nu fie expresia ideilor unor anumite grupuri sociale, care să nu reflecte anumite interese sociale. Din acest punct de vedere, orice artă într’o societate împărțită în clase rămâne o artă „partinică”. Ea consideră întotdeauna realitatea, de pe o anumită poziție socială; ea luptă pentru anumite idealuri, ea apără anumite interese sociale și propagă anumite principii. Toate legendele despre arta nepartinică, despre independența ei față de interesele vieții practice sunt, sau iluzii, sau minciuni conștiente, răspândite cu generozitate de către apologeții claselor exploatare. Nicăieri și niciodată nu a existat și nici nu poate exista o artă ruptă de societate și de interesele ei, o artă care să nu exprime făliș sau camuflat anumite idei și tendințe sociale. Din acest punct de vedere, arta sovietică este tot atât de partinică ca și oricare alta; ea apără anumite interese sociale, anumite principii, care sunt principiile comunismului.

Dar partinitatea artei sovietice se deosebește în mod fundamental, principal, de partinitatea artei burgheze. Încă înainte de Revoluția Socialistă, când arta proletariatului revoluționar abia se forma, Lenin a definit limpede această deosebire fundamentală în articolul despre „Organizația de partid și literatura de partid”.

Principiul partinității artei sovietice preconizează legătura ei „fălișă” cu poporul, recunoscându-se pe ea însăși ca „o parte a cauzei generale proletare”. Artă burgheză, dimpotrivă, caută pe toate căile să ascundă, să camufleze adevărata sa poziție, deoarece ea este interesată să mascheze caracterul hrăpăreț al ideilor clasei sale. Tocmai din această cauză partinitatea este o idee proletară, iar nepartinitatea o idee burgheză — a arătat Lenin. Lozinca nepartinității, lozinca contradicției dintre artă „liberă” și

1) I. V. Stalin: „Opere”, vol. 11, pag. 326. Ed. rusă.

viața „ferecată în lanțuri” este o mască, ce ascunde adevărata înfățișare burgheză, de clasă, a oricărei arte formaliste. În condițiile prerevoluționare, în situația unei delimitări hotărâte a claselor, principiul leninist al partinității însemna că artistul trebuie să **înțeleagă** poziția sa de clasă, pentru a participa în mod conștient la lupta socială. Arătând artiștilor burghezi, care credeau cu sfîntenie în „libertatea artei” și în propria lor nepartinătate, că ei sunt de fapt robi ai „sacului cu bani”, Lenin urmărea desvăluirea contradicțiilor sociale, spulberarea iluziilor lor. În acele condiții istorice artistul trebuia să-și dea seama cu claritate de care parte a baricadei stă el, pentru ce luptă el prin arta sa. Înțelegerea propriei sale poziții de clasă, îi impunea artistului să se alăture fățiș unui anumit partid. Lozinca lui Lenin era îndreptată împotriva „nepartinității” artei burgheze, deoarece arta clasei într’adevăr revoluționare, chemată să distrugă toate formele de înrobire, nu este și nu poate fi interesată în camuflarea poziției sale de clasă. Această clasă are de partea sa adevărul, are în fața sa viitorul. Un astfel de caracter avea arta lui Gorchî în perioada revoluției din 1905, și astfel a rămas pentru totdeauna arta sovietică în cele mai înaintate manifestări ale sale.

Dar în condițiile socialismului, situația istorică se schimbă. Artă intră în raporturi noi cu societatea, fiind expresia ideilor și năzuințelor acestei societăți în ansamblul ei. Orînduirea socialistă lichidează clasele antagonice. În societatea sovietică a fost realizată o unitate armonioasă între interesele tuturor grupelor sociale: ale clasei muncitoare, ale țărănimii colhoznice și ale intelectualității sovietice. Tovarășul Stalin a arătat că în societatea sovietică „**hotarul dintre clasa muncitoare și țărănime, precum și hotarul dintre aceste clase și intelectuali se șterge, iar vechea exclusivitate de clasă dispăre**”¹⁾. Deaceia în societatea sovietică nu există curente artistice care să exprime interesele unor clase sau grupuri sociale deosebite, dușmane, dispăre arta bazată pe exclusivitatea de clasă.

Unitatea politico-morală a poporului sovietic, strîns unit în jurul Partidului lui Lenin și Stalin, constituie izvorul de forțe în care rezidă întreaga ideologie a societății sovietice. Din acest punct de vedere, partinitatea artei sovietice se transformă în caracterul său popular, deoarece arta exprimă ideile înaintate ale întregului popor. Pozițiile ideologice ale artei sovietice reies înainte de toate din faptul că ea exprimă ideile întregului popor, servește întregul popor, apără interesele întregului popor. În acest sens există o deosebire principială între situația artei în societatea socialistă sovietică și situația artei în orînduirile sociale din trecut, împărțite în clase antagonice. Unitatea de nesdruncinat a poporului sovietic, strîns unit în jurul Partidului, în jurul marelui său conducător, tovarășul Stalin, duce la inexistența oricărei deosebiri între interesele și idealurile comuniștilor și ale celor fără de partid. Unitatea politico-morală a oamenilor sovietici își găsește expresia cea mai vie în democrația sovietică socialistă, în ceea ce poporul a denumit blocul stalinist al comuniștilor și celor fără de partid. Aceasta nu poate să nu se oglindească în artă. Dacă A. Plastov cântă mai ales satul sovietic, aceasta nu înseamnă nicidecum că idealurile și năzuințele sale se deosebesc în vreun fel de idealurile și năzuințele artiș-

1) I. V. Stalin: „Problemele leninismului”, pag. 813, Ed. P.M.R.

tilor care oglindesc alte sectoare ale vieții, dar care stau pe aceeași platformă politico-ideologică. Cultura artistică sovietică este, în sensul deplin și înalt al cuvântului, o cultură a întregului popor.

În societatea împărțită în clase, orice artă exprimă totdeauna numai interesele unei anumite părți a societății. Chiar dacă nu avem de-a face cu arta unei clase dominante, ci cu arta unor clase asuprite, — deși aceasta exprimă deseori tendințele cele mai progresiste, cele mai înaintate, care interesează întreg poporul — ea întruchipează nemijlocit năzuințele și ideile numai ale unei părți a societății. Atunci când Crâmscoi și tovarășii săi au formulat un program al unei arte democratice, dezvoltarea și afirmarea acestui program cereau ca ei să opună ideile lor, ideilor aristocratice ale Academiei. Artă sovietică înarmată cu ideile bolșevismului, exprimă dimpotrivă cele mai înalte și cele mai înaintate interese ale întregului popor în ansamblul lui. Caracterul tendențios al ideilor cuprinse în cele mai bune opere ale măștrilor sovietici este expresia aspirațiilor întregului popor. Ei își afirmă principiile unind forțele creatoare în jurul ideilor comunismului. Și dacă arta se opune aci unui lagăr dușman, acest lagăr nu se află în lăuntru societății sovietice, ci în afara lui. Ea își afirmă principiile și ideile în luptă hotărâtă împotriva ideologiei corupte a artei burgheze reacționare, împotriva întregii lumi a imperialismului, a agresiunii, a robiei capitaliste.

Din moment ce arta sovietică „nu poate fi despărțită de soarta poporului”¹⁾, din moment ce ea unește gândurile, voința și sentimentele tuturor oamenilor sovietici, din moment ce ea este în sensul adevărat al cuvântului o artă a **întregului popor**, afirmarea în cadrul ei a idealurilor și năzuințelor poporului capătă un caracter nou. Artă trecutului, exprimând interese de clasă antagonice, conținea în permanentă aspectul contradicției dintre clasa artistului și celelalte clase. În condițiile sovietice, arta exprimă ideile **întregii** societăți, ea apără interesele ei și exprimă năzuințele **întregului** popor. Ea reprezintă una din formele ideologice ale afirmării relațiilor sociale dominante, ale apărării lor de atacuri din afară, de lumea imperialismului și a războiului — dușmana lumii socialismului și democrației.

Tocmai această împrejurare, caracterul principal nou al artei sovietice — faptul că ea aparține întregului popor, — condiționează legile deosebite ale dezvoltării sale istorice. În trecut, lupta noului cu vechiul, ducea în mod necesar la o „explozie”, la negarea formelor artistice învechite, deoarece aceste explozii erau expresia unor interese de clasă care se excludeau reciproc. Am citat mai sus exemplul „frondei celor 13”, a tinerilor artiști democrați ruși care au negat cu consecvență artă aristocratică a Academiei. Un caracter similar de explozie, de negare a vechiului și de afirmare pe ruinele sale a noului, l-a avut reforma artistică din timpul lui Petru I, care a negat cu hotărâre formele medievale, religioase, ale artei și a pus cu curaj bazele unei metode realiste de zugrăvire a realității. Istoria artei mondiale cunoaște multe exemple de asemenea salturi revoluționare. Să ne amintim de revoluția înfăptuită de artiștii Renașterii, sau de răsturnarea

1) A. A. Jdanov, „Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad””, pag. 27, Ed. P.M.R.

radicală a vechilor principii de artă, răsturnare cauzată de revoluția burgheză franceză din 1789.

Se înțelege că atunci când există clase antagonice, înlocuirea vechii direcții artistice cu o direcție nouă trebuie să aibă loc întotdeauna — în unele privințe — prin violență, cu ajutorul unei „explozii”. Aci arta se supune aceluiași legi ca și orice alt fenomen social legat de lupta dintre clase. Dar după cum arată tovarășul Stalin în geniala sa lucrare „**Marxismul și problemele lingvisticii**”, „**legea trecerii dela o veche calitate la una nouă prin explozii este inaplicabilă nu numai istoriei dezvoltării limbii; ea nu este întotdeauna aplicabilă nici altor fenomene sociale ale bazei sau suprastructurii. Ea este obligatorie pentru societatea împărțită în clase dușmane. Dar nu este deloc obligatorie pentru societatea în care nu există clase dușmane**” ¹⁾.

Această admirabilă teză nouă a tovarășului Stalin ne oferă cheia pentru înțelegerea legilor de dezvoltare a artei realismului socialist.

În societatea socialistă a cărei artă aparține întregului popor, nu există și nu pot exista în cultura sovietică „explozii”, care, înlăturând trecutul, să pună în locul lui un principiu cu totul nou. Chiar dela primii pași ai artei realiste sovietice, creșterea și dezvoltarea sa se face prin consolidarea și aprofundarea consecventă a metodei sale de creație. Dela tablourile ahroviștilor la operele dela mijlocul deceniului al patrulea și mai departe, prin tablourile epocii Marelui Război pentru Apărarea Patriei, până în etapa actuală de dezvoltare a picturii sovietice, putem urmări o linie unitară de creștere și maturizare a ei. Noul din arta sovietică se inspiră din sarcinile noi ale luptei întregului popor, din năzuințele și victoriile noi ale oamenilor sovietici.

Aci trebuie să relevăm o împrejurare importantă. Dece în trecut, în condițiile societăților cu clase antagonice, limba evolua „**pe calea dezvoltării și perfecționării elementelor fundamentale ale limbii existente**” ²⁾? Aceasta era posibil pentru că limba, în dezvoltarea ei, nu depindea de interesele claselor dușmane, deoarece ea aparținea întregului popor — aflându-se pe o poziție pe care nu puteau sta suprastructurile, printre care și arta. În prezent, în condițiile socialismului, când arta servește întreaga societate, când ea, ca și limba, devine a întregului popor, dezvoltarea ei nu se face „pe calea exploziei, pe calea nimicirii dintr’odată a vechiului și a construirii noului, ci pe calea acumulării treptate și îndelungate a elementelor noii calități” ³⁾. Putem observa această lege în dezvoltarea artei realismului socialist tocmai ca arta întregului popor. Astfel creșterea meșteșugului artistic realist, a cunoașterii profunde și multilaterale a vieții, dela „**Brigadiera colhoznică**” a lui Riabschi până la „**Pâinea**” lui Iablonschi, sau dela tabloul „**Drumul din Gorki**” de Socolov-Scali la reliefurile monumentale ale lui Vucetici „**Jurăm în fața ta, tovarășe Lenin...**” — reprezintă un drum lung de acumulare a noului „pe calea dezvoltării și perfecționării elementelor fundamentale existente”.

Dezvoltarea și perfecționarea elementelor realismului au stat la baza

1) I. V. Stalin: „*Cu privire la marxism în lingvistică*”, pag. 29, Ed. P.M.R.

2) I. V. Stalin: „*Cu privire la marxism în lingvistică*”, pag. 28, Ed. P.M.R.

3) Ibidem.

„înlăturării” vechiului, înainte de toate a formalismului antipopular, moștenire a trecutului capitalist.

Această caracteristică a dezvoltării artei sovietice se bazează pe caracterul ei popular, pe unitatea intereselor a milioane de oameni ai muncii din Uniunea Sovietică.

În prezent, în condițiile scindării lumii în două lagăre, artiștilor li se cere înainte de toate să înțeleagă clar faptul că ei sunt chemați să apere, prin creațiile lor, cuceririle socialismului, Patria lor Sovietică, să glorifice victoriile ei, luptând împotriva forțelor negre ale reacțiunii internaționale.

Aci se găsesc rădăcinile adânci ale patriotismului artei sovietice — trăsătura ei cea mai nobilă. Nu există și nu poate exista artist, operă de artă într'adevăr mare, care să nu fie pătrunsă de mândrie pentru țara sa, de bucurie pentru succesele ei, în care să nu se simtă un sentiment de dragoste fierbinte și sinceră față de Patria Socialistă.

Critica cosmopolită a luptat împotriva acestui sentiment îndreptățit și înalt, întruchipat de cele mai bune opere ale artiștilor sovietici. În urma „activității” dăunătoare a acestei critici, mai este încă subapreciată importanța ideii patriotismului sovietic pentru dezvoltarea fecundă a artei sovietice.

Cosmopolitismul burghez încearcă să submineze dragostea artistului sovietic față de patria sa. În dosul vorbelor despre unitatea culturii mondiale — în condițiile împărțirii lumii în două lagăre, — distingem limpede tendința dușmănoasă de a submina credința în succesele socialismului, de a lipsi pe artistul sovietic de nobilul optimism istoric, întemeiat pe succesele reale ale Țării Sovietelor, pe viziunea clară a dezvoltării ei viitoare. Dreptul la optimism a fost cucerit de arta sovietică în luptă grea pentru Patria ei socialistă. Artistul sovietic are tot dreptul la optimismul robust pe care-l visau mulți din cei mai buni artiști ai trecutului. Acest optimism trainic constituie sufletul viu al artei sovietice, tocmai pentru că artistul sovietic crede în viitorul țării sale și cunoaște forța societății socialiste, forța ideilor comunismului, tocmai pentru că el știe că drumul societății sovietice, drumul pe care-l arată Partidul Bolșevic și marii lui conducători, Lenin și Stalin, este just. Astfel optimismul artei sovietice apare nu ca o oarecare însușire formală a artei sovietice, ci ca o tendință firească a dezvoltării sale istorice.

Munca mobilizatoare și transformatoare a artiștilor sovietici, care stăpânesc metoda realismului socialist, constă tocmai în aceea că ei educă oamenii sovietici în spiritul comunismului, al devotamentului față de Partid, al dragostei pentru Patrie. Tocmai în aceasta constă înainte de toate acțiunea inobilatoare pe care o exercită asupra omului arta sovietică pătrunsă de ideile înalte ale patriotismului.

Această însușire a artei realismului socialist s'a manifestat cât se poate de viu în pictura din epoca Marelui Război pentru Apărarea Patriei. După cum se știe, imediat după invadarea Uniunii Sovietice de către hordurile hitleriste, a apărut primul afiș care chema la apărarea Patriei Socialiste. Excepțional de mare a fost rolul pe care l-au jucat „vitrinele Tass”, afișele, caricaturile din ziare, în opera de mobilizare a forțelor spirituale ale oamenilor sovietici în lupta împotriva dușmanului. Dar nu numai astfel de genuri de artă, ca afișul, grafica satirică, — arte agitatorice prin însăși esența lor, — au devenit în acele zile arme ideologice ale omului sovietic în război.

Pictura sovietică a creat o serie de tablouri admirabile, a căror importanță patriotică mobilizatoare este nespus de mare. Amintim opere ca: „**A trecut un avion nemțesc**” a lui Plastov, „**După plecarea nemților**” a lui T. Gaponenco, „**Tania**” de Kukrinixi, „**Pe pământul eliberat**” al lui D. Șmarlnov și multe altele. Acestea au fost lucrări pătrunse de sentimente înflăcărâte și sincere, pline de o vitejie sobră și ură amenințătoare, lucrări care chemau la luptă. Acestea au fost opere care înfățișau gândurile, sentimentele și năzuințele poporului, — îmbrăcându-le în forme artistice. Acestea au fost lucrări pline de un înalt conținut patriotic.

În anii războiului, arta sovietică și-a consacrat toate forțele sale apărării Patriei. Faptul acesta demonstrează în mod concludent puternica legătură dintre artist și popor, legătură care a făcut ca arta, în manifestările ei înaintate, să fie expresia intereselor vitale ale masselor de milioane de oameni ai muncii din Uniunea Sovietică. Aceasta este o situație pe care artistul din societatea burgheză nici nu o poate visa. Cercurile conducătoare ale acestei societăți nu sunt interesate ca el să devină, după cum se exprima A. M. Gorchii, „**antene ale sufletului poporului**”, mai mult chiar, ele încearcă pe toate căile să rupă artistul de popor. Cu amărăciune scria în 1942 președintele Ligii pictorilor americani, Rockwell Kent: „**În Uniunea Sovietică cei mai buni artiști sunt chemați să dea lucrurile cele mai bune cu putință, în timp ce în America cei mai buni artiști sunt lăsați să umble fără ocupație**”¹⁾. În timpul celui de al doilea război mondial, preocuparea de căpetenie a politicianilor din fruntea Americii era ca aspirațiile democratice ale masselor largi ale poporului american în lupta împotriva fascismului, să nu-și găsească expresia în pictură și în grafică.

„**Artiștii de război, care lucrau din însărcinarea Ministerului de Război și a Ministerului Marinei, creau opere în care se făcea propagandă pentru tehnica de război americană sau pentru „farmecul” vieții militare americane: plimbări ale soldaților în orașe „coloniale” africane; „odihnă în societatea fetelor”, etc. Altele erau pline de o bolnăvicioasă „poezie” a morții și distrugerii, trezind cele mai josnice instincte care degradează sufletul uman. Se înțelege că o astfel de „artă” era pe placul imperialiștilor din Statele-Unite, dar sensul de eliberator pe care-l avea războiul împotriva fascismului, rămânea pentru artiștii americani o idee interzisă. Din punctul de vedere al apologetilor imperialismului, acest sens făcea parte din categoria „gândurilor primejdioase”. Iată de ce oamenii artei din America au început a înțelege în anii războiului că „sistemul sovietic favorizează în cel mai înalt grad dezvoltarea artei”²⁾.**

Patriotismul artei sovietice este expresia directă și nemijlocită a ideilor și sentimentelor întregului popor. În epoca luptei încordate împotriva fascismului german, el și-a găsit o expresie deosebit de vie și de limpede, dar ar fi o mare greșală să credem că această însușire a culturii artistice sovietice a luat naștere în urma unor împrejurări vremelnice, trecătoare. Patriotismul sovietic stă la însăși baza artei sovietice; el poate lua diferite forme, în funcție de condițiile istorice concrete, dar trebuie subliniat că el constituie o însușire intrinsecă realismului socialist în artă.

1) R. Kent: „*Scrisoare adresată VOKS-ului la 19 Aprilie 1942*”.

2) Ibidem.

Dacă luăm, de exemplu, pictura sovietică din jumătatea a doua a deceniului al patrulea, observăm cu ușurință caracterul entuziast al oglinzirii vieții. Bucuria nestăvilită din „Evenimentul de neuitat” de V. Efanov, caracterul măreț și solemn al tabloului „I. V. Stalin și K. E. Vorosilov în Kremlin” de A. Gherasimov, mândria victoriei în tabloul „Conducătorul, învățătorul, prietenul” de G. Șegali, sentimentul vieții clocotitoare în „Sărbătoarea colhoznică” de A. Plastov, „Bucuria fericită a tineretii”, în „Oc-teabrinelye” de A. Bugnov — acestea sunt tonurile emoționale dominante ale artei din această perioadă. Ea este un fel de întruchipare a cuvintelor pline de bucurie ale marelui nostru conducător, rostite de el la prima consfătuire a stahanoviștilor din Uniunea Sovietică, în anul 1935: „Viața a devenit mai bună tovarăși, viața a devenit mai veselă. Iar când viața este mai veselă, munca se face mai cu spor”¹⁾.

Societatea socialistă a deschis artiștilor perspective neobișnuit de largi pentru înfățișarea bogăției și frumuseții noilor forme de viață. Realitatea oferă artistului în fiecare zi și în fiecare oră, noi și noi aspecte semnificative pentru a fi zugrăvite. Diferitele consfătuiri de bilanț ale victoriilor și de trasare a sarcinilor pentru viitor, transformate în adevărate sărbători ale poporului, au oferit un material bogat lui Șegali și Efanov; transformarea istorică a satului, prin care s'a pus capăt pentru totdeauna „imbecilității vieții rurale” a dat viață operelor lui Plastov, F. Gherasimov, P. Gaponenco; noile forme de viață din epoca socialismului — orânduie care a schimbat aspectul spiritual al oamenilor — au inspirat pe Bugnov, Lucomschi, Odintov, Pimenov.

Caracterul entuziast al picturii sovietice din deceniul al patrulea a fost o expresie a bucuriei și victoriei obținute de poporul sovietic sub conducerea Partidului, sub conducerea lui I. V. Stalin. De aci decurge ceea ce am putea numi optimismul istoric al artei realismului socialist. Exprimând sentimentele și gândurile poporului victorios, artiștii au văzut în viață triumful cuceririlor istorice ale socialismului. Arta lor a devenit în mod logic și firesc o glorificare a acestor cuceriri, exprimarea artistică a afirmării noilor forme de viață. În această afirmare au crescut și s'au întărit sentimentele puternice ale oamenilor față de Patria lor Socialistă. Aceasta a fost o expresie a patriotismului sovietic.

Tot mai multe sunt operele care-și caută poezia în însăși munca creatoare pentru binele Patriei, în eroismul de fiecare zi al construirii comunismului. În acest sens sunt caracteristice portretele Eroilor Muncii Socialiste dela Expoziția Unională din anul 1949, lucrările lui Dudnic, Kugaci, Gorelov, Serebriani, Efanov, Kutov și alții. Ele exprimă mai ales noblețea eroismului creator, ele caută să contureze tipurile oamenilor sovietici ca tipuri ale creatorilor unei grandioase opere sociale.

Dar și această etapă nouă în dezvoltarea artei realismului socialist se inspiră din dragostea nețărmurită pentru propria țară, pentru oamenii ei, din mândria pentru succesele și realizările ei, din năzuința de a le glorifica în modul cel mai înalt în creațiile lor.

Astfel apare, în diferite forme și diferite etape de dezvoltare ale artei sovietice, patriotismul ei ca o năzuință a afirmării orânduirii sociale

1) I. V. Stalin: „Problemele leninismului”, pag. 791, Ed. II-a P.M.R.

socialiste — cea mai minunată și cea mai frumoasă cucerire a omenirii.

În trecut niciun artist care rămânea pe poziția realismului, nu putea să apere integral și necondiționat orânduirea socială în care trăia și crea. Văzând asupra omului de către om, el trebuia în mod inevitabil sau să devină un critic al acestei orânduirii, sau să se retragă într-o lume a adevărului și frumosului utopic. Aceasta nu anulează însă în niciun caz faptul că și în trecut orice artist într'adevăr progresist era un patriot înflăcărat al țării sale.

În societatea burgheză artistul este un paria, dar și acolo dragostea de țară constituie cea mai nobilă însușire a celor mai progresisti artiști, care luptă pentru libertatea și înflorirea patriei lor. Să ne amintim de înaltele sentimente patriotice ale artiștilor ruși din secolul al XIX-lea — dela Kiprenski și Alexandr Ivanov până la Repin și Serov.

La artiștii sovietici sentimentul mândriei naționale este infinit mai îndreptățit, deoarece Rusia a devenit patria unei orânduirii sociale noi, superioare, — a socialismului care a lichidat toate formele de asupra socială.

În arta realismului socialist devine posibilă, pentru prima dată în istorie, afirmarea deplină, consecventă, fără rezerve, a bazelor orânduirii sociale; aci artistul capătă posibilitatea de a găsi frumusețea supremă în însăși viața, în însăși dezvoltarea ei progresivă.

În societatea sovietică a fost realizată unitatea perfectă a intereselor întregului popor, a intereselor tuturor naționalităților. Colaborarea prietenească a muncitorilor, colhoznicilor și intelectualilor în cadrul operei comune de construire a comunismului, condiționează profunda comunitate de interese și năzuințe a tuturor oamenilor sovietici.

„Această comunitate — ne învață I. V. Stalin — a fost baza dezvoltării acelor forțe motrice care sunt: unitatea morală și politică a societății sovietice, prietenia între popoarele U.R.S.S., patriotismul sovietic“¹⁾.

Patriotismul sovietic este deci expresia directă a comunității intereselor tuturor oamenilor muncii, ale întregului popor în societatea sovietică, și faptul acesta deschide artiștilor perspective minunate pentru afirmarea și glorificarea în opera lor a cuceririlor socialismului.

Tabloul pictorului Hmelco „Pentru marele popor rus“, reprezintă zăugăvirea unui important eveniment istoric: a sărbătoririi solemne în Kremlin a victoriei asupra Germaniei hitleriste. Figura tovarășului Stalin în centru, tovarășii săi de luptă, reprezentanții poporului — toate aceste chipuri unificate prin avântul comun al victoriei, fac ca din acest tablou, cu ritmul lui puternic, cu coloritul lui intens, să emane o mare încredere. El este pătruns de sentimentul mândriei pentru marea înfăptuire istorică, de dragostea nețărmurită pentru creatorul victoriei, marele Stalin. Aceste puternice sentimente umane par a concentra în acest tablou, întregul patriotism al poporului.

În tabloul lui Hmelco, care zăugăvește un mare eveniment istoric, dragostea de patrie își găsește o expresie generală. Artiștii știu să exprime puternice sentimente patriotice și în tablouri consacrate vieții cotidiene, în aspectele ei cele mai obișnuite, de fiecare zi, din viața poporului. Tabloul lui

1) I. V. Stalin : „Problemele leninismului“, pag. 929, Ed. II-a P.M.R.

Grigoriev „Primirea în Comsomol. Generația stalinistă“, impresionează pe oricine, fie chiar numai prin afecțiunea sinceră cu care pictorul înfățișează tineretul sovietic. Adevărata dragoste față de tinerii sovietici a făcut ca lucrarea să fie pătrunsă de un patriotism autentic; în acest tablou artistul apare ca un propagandist entuziast, combativ, care afirmă prin arta sa, sensul și conținutul minunat al vieții sovietice.

Critica cosmopolită dușmană, a reproșat artei sovietice de repetate ori, optimismul ei principial, acel „da“ permanent și perseverent pe care arta sovietică îl spune vieții sovietice. Luptând, chipurile, pentru profunzimea artei sovietice, această critică „nu recunoaște“ deloc tonul predominant plin de bucurie, victorios, al picturii sovietice.

Desigur nu putem spune că arta sovietică nu trebuie să înfățișeze durerea și suferințele umane. Dar chiar atunci când ea le înfățișă, ea nu-și pierde optimismul, isvorit dintr'un patriotism de nesdruncinat. Tocmai aceasta ru este pe placul criticilor cosmopoliți. Problema nu constă în aceea dacă sunt înfățișate sau nu suferințele unor oameni sovietici, ci în aceea a concluziilor trase de aci. În seria de gravuri „Hristos la Maidanek“ Tolcaciiov a încercat să zugrăvească chinurile inumane ale oamenilor care au căzut în ghiarele monștrilor fasciști. Aceste chinuri au umplut sufletul lui de disperare și gravurile sunt țipete de groază, de nebunie. Supunerea oarbă față de soarta necruțătoare — iată care este tema seriei, o temă străină de arta sovietică. Pahomov a creat o serie admirabilă, închinată Leningradului asediat. Și aci vedem multe chinuri: oameni istoviți, înformați, eforturi supraomenești, dar și un eroism supraomenesc. Aci nu găsim desnădejde, ci o înaltă admirație pentru vitejia uimitoare, pentru tăria de suflet a omului sovietic capabil să înfrângă orice piedici. Sentimentul patriotismului sovietic nu l-a părăsit pe Pahomov, dar l-a trădat pe Tolcaciiov în seria amintită mai sus.

De aci putem trage o singură concluzie: arta realismului socialist nu se caracterizează prin negarea dreptului de a înfățișa suferințe și dureri, ci prin poziția principială de afirmare, optimistă, ca expresie a sentimentului patriotic de încredere în invincibilitatea socialismului.

Critica cosmopolită nu face ca arta sovietică să devină mai profundă; ea vrea s'o abată dela calea realismului socialist, dela calea servirii poporului, ea vrea s'o împingă spre negarea bazelor vieții sovietice, spre pesimism, scepticism, spre critică față de realitatea socialistă.

Critica și autocritica sunt posibile și în arta plastică, deși se înțelege că sunt posibile în mai mare măsură în grafica satirică decât în pictură și sculptură. Tendința de a merge înainte face necesară lupta împotriva vechiului, împotriva a ceea ce și-a trăit traiul.

„Autocritica este o armă inalienabilă și în permanență activă din arsenalul bolșevismului, o armă legată în mod indisolubil de însăși natura bolșevismului, de spiritul său revoluționar“¹⁾.

Spiritul revoluționar al bolșevismului cere autocritică, încercarea de a înlocui autocritica prin defăimarea fenomenelor celor mai înaintate din realitatea sovietică, constituie o denaturare a însăși esenței autocriticii.

Criticei cosmopolite îi place grozav în arta sovietică tot ce este trist.

1) I. V. Stalin : „Opere“, vol. 11, pag. 128, ed. rusă.

tragic, dar ea neagă în această artă tot ceea ce este vesel, optimist. Pentru acest motiv ea se referă deseori la moștenirea trecutului. Dacă Rembrandt zugrăvea chipuri tragice și destine tragice, redându-le cu o mare profunzime, aceasta se datorește tocmai faptului că acest tragism stătea la baza întregii orânduiri sociale în care trăia el. Artă sa era o formă de condamnare a vieții. Ar fi o prostie, o absurditate, să facem o analogie în această privință între situația artei din societatea împărțită în clase antagonice și situația ei în societatea socialistă. După cum am arătat mai sus, atitudinea artei realiste față de societate în aceste două cazuri, este principal deosebită. Deosebit este prin urmare și conținutul criticii realității în arta din societatea burgheză, critică îndreptată **împotriva temeliei** acestei societăți — de conținutul criticii formelor învechite ale realității în arta sovietică, critică ce urmărește **consolidarea bazelor** orânduiri socialiste.

Critica artistică trebuie să țină seama de importanta indicație a tovarășului Stalin:

„Am mai spus că lupta dintre opinii există și va exista, că fără aceasta este imposibilă mișcarea înainte. Dar în condițiile actuale, lupta dintre opinii în rândurile muncitorilor nu are loc în jurul problemei principale a lichidării ordinii sovietice, ci în jurul problemelor practice legate de îmbunătățirea Sovietelor, de îndreptarea greșelilor organelor sovietice, deci de consolidarea Puterii sovietice“¹⁾.

Lupta pentru întărirea bazelor orânduiri socialiste constituie principala sarcină a artei realismului socialist, și ea dă naștere în mod necesar optimismului, ca unui mijloc artistic de afirmare a formelor de viață înaintate, superioare. Increderea în viitor, curajul în fața zilei de mâine determină caracterul pozitiv al artei sovietice. Cu privire la basmul lui Gorchî „Fata și Moartea“, I. V. Stalin a spus: „Aceasta este mai tare decât „Faust“ al lui Goethe (dragostea învinge moartea)“. În cuvintele conducătorului se cuprinde nu numai o apreciere profundă a minunatului basm al lui Gorchî, ci și o indicație referitoare la una din calitățile esențiale ale artei socialiste înaintate.

Uneori se crede că patriotismul este **numai** o calitate morală a artistului creator, ce trebuie să-și găsească expresia în opera sa.

Dar adevărul trebuie căutat mai profund. Caracterul pozitiv al artei sovietice își are originea în noua atitudine a artei față de realitatea socialistă. Deaceia artistul sovietic este indisolubil legat de popor și se consideră cântăreț și apărător al vieții, din care se inspiră el, și la a cărei dezvoltare el contribuie prin creațiile sale.

În societatea sovietică a fost lichidată definitiv ruperea artistului de popor, a artei de viață. Numai în epoca socialismului este posibil ca, rămânând realiști consecvenți, artiștii să accepte pe deplin viață și ca arta să participe în mod practic, nemijlocit, la construirea acestei vieți.

Putem spune deci că sarcina principală a artistului sovietic este apărarea și propagarea cuceririlor socialismului, prin zugrăvirea lor în imagini artistice vii și profunde. Această sarcină are în prezent o deosebită actualitate politică. În epoca luptei dintre socialism și capitalism, când imperialismul reacționar pregătește noi aventuri cu scopul de a submina forța și inde-

1) I. V. Stalin, „Opere“, vol. 10, pag. 117, ed. rusă.

pendența Patriei Socialiste Sovietice, sarcinile artiștilor sovietici, care se află acum în „prima linie de foc“ devin deosebit de importante, deosebit de pline de răspundere, și în acelaș timp sarcini de onoare.

Insușirea inalienabilă a culturii artistice socialiste — patriotismul ei — este legată de însăși esența societății socialiste. Dar în prezent, patriotismul sovietic capătă forme specifice, condiționate de epoca istorică în care „toate drumurile duc spre comunism“ și când imperialismul agresiv caută prin toate mijloacele să împiedice dezvoltarea progresivă a omenirii. Patriotismul sovietic este expresia caracterului popular al artei sovietice, al dragostei artistului pentru țara sa, pentru poporul său, al devotamentului față de cauza partidului lui Lenin și Stalin. Pe de altă parte, acest patriotism este o chestiune care privește esența, conținutul artei sovietice, care desvăluie dragostea poporului față de Patria sa Socialistă, o chestiune de afirmare a vieții, a luptei pentru construirea comunismului. De aceea patriotismul sovietic este baza cea mai însemnată a dezvoltării artei sovietice. El constituie expresia concretă politico-artistică a caracterului popular al artei sovietice. Tocmai în patriotismul sovietic trebuiesc căutate principiile fundamentale și conducătoare, criteriile și unitatea de măsură pentru a înțelege ce reprezintă caracterul popular al artei sovietice.

TEORIE ȘI CRITICĂ

N. MORARU

SHAKESPEARE

Nenumărate au fost tendințele de a arăta că uriașa moștenire lăsată de titanul dramaturgiei engleze și universale ei aparține unei alte persoane, sau poate chiar unui grup întreg. Pornind dela origina socială modestă a lui Shakespeare, un șir de condeieri, mereu în slujba forțelor reacționare ale societății, au căutat cu lumânarea argumente care să demonstreze că actorul teatrului Globus nu se putea ridica la acea gândire profundă, la sensibilitatea deosebită, la vastitatea problemelor cuprinse în operă. Li se părea că fiul unui simplu târgoveț nu poate fi în stare de a făuri opere de valoare, că arta lui neîntrecută contrazice modesta persoană care nu s'a ridicat nici în ranguri, nici în dregătorii — ci a știut doar să slujească cu perseverență marea sarcină a înfățișării sbuciumului uman al miilor și miilor de spectatori care licseau cele 19 teatre ale Londrei în căutarea continuă a răspunsului la marile probleme ce frământau tulburile veac elisabethan. Este limpede că acest punct de vedere nu are nimic comun cu știința, pentru că el dovedește ignorarea totală a epocii Renașterii engleze, dovedește incapacitatea și nedorința înțelegerii condițiilor istorice care trebuiau să ducă neapărat la ridicarea unor capacități excepționale din sânul masselor populare, tocmai în perioada de răscruce când

lumea aristocrată era în declin accentuat, în vremea când burghezia engleză se apropia cu pas grăbit de revoluția ei. Era firesc ca tocmai din sânul masselor să iasă atât luptătorii împotriva așezării feudale, cât și acei care pe plan științific, literar și artistic să lupte împotriva concepțiilor clerical-feudale despre lume.

Un atare luptător a fost William Shakespeare. Când te apleci asupra opere sale și pătrunzi în adâncime ideile, temele, obiectivele urmărite, îți dai seama cât de genială a fost mintea care le-a dat naștere, de ce claviatură sufletească sensibilă trebuia să fie înzestrat autorul lor; te uimește deosebita sa perspicacitate, capacitatea de a alege lucrurile esențiale și de a da răspuns problemelor care frământă pe contemporanii săi, chiar atunci când subiectele operelor sale sunt luate din antichitate. Cât de nobile sunt sentimentele autorului, cât de cuprinzător e orizontul și adâncă gândirea, cât de bogate sunt cunoștințele sale despre lume și oameni, cât de variate problemele pe care le atacă! Shakespeare n'a zugrăvit pur și simplu viața. Fiecare rând, fiecare vers, fiecare replică corespunde unui gând adânc, căutând să exprime pe calea artei judecata despre lume și societate. Și acest lucru scriitorul genial îl face cu un curaj deosebit, devenind purtătorul idei-

lor celor mai înaintate ale vremii lui generalizând fenomenele studiate, transformându-se în tribunul gândurilor și sentimentelor părții celei mai bune a societății engleze din acea vreme, militând fără preget sub steagul umanismului, sub steagul urii neîmpăcate împotriva reacțiunii, întunericului, împilării și asupririi de orice fel. Și tocmai pentru că Shakespeare a surprins cu genialitate procesul de luptă al forțelor înaintate împotriva celor retrograde, tocmai pentru că el a sesizat frământarea umană și a înfierat tot ce e piedică în mersul înainte al societății omenesti, tocmai pentru că el a știut să zugrăvească măiestru idei mari în imagini artistice nepieritoare, opera sa dăinue peste veacuri și astăzi, la trei sute treizeci și cinci ani dela moarte, rămâne profund iubită de masse, de luptătorii pentru pace, pentru socialism, pentru fericirea oamenilor.

La începutul veacului trecut, se observa, pe plan literar și artistic, tendința reînvierii clasicismului, cu un profund caracter retrograd. Burghesia la putere, sau, acolo unde ea avea abea sarcina de a înlătura feudalismul, înspăimântată de afirmarea puternică a proletariatului, dădea naștere neoclasicismului, drept reacțiune împotriva puternicului realism în desvoltare. Atunci s'au găsit din nou mulți critici care în numele clasicismului, îi reproșau lui Shakespeare, că ar fi trădat principiul, sfânt al celor trei unități. (Este vorba de prea cunoscuta teză a unității de timp, acțiune și spațiu formulată de Boileau). Aceștia, Heinrich Heine le-a răspuns că unitatea de loc pentru Shakespeare o constituie lumea întreagă, că unitatea de timp pentru el este eternitatea, că unitatea de acțiune e întrecaga omenire. În aceste cuvinte se cuprinde, de fapt, caracterizarea măreției shakespeariene, pentru că aci este cheia care explică cum scriitorul genial, devenit purtător a tot ce este mai înaintat în vremea sa, sparge cătușele im-

puse, calcă canoanele sacrosancte și în numele umanității, în numele gândirii înaintate, găsește calea pentru a oglindi noul în imagini, în opere cum n'au mai fost altele până atunci. Bogăția de idei, de sentimente, de fapte, de chipuri a operei face ca Shakespeare să rămână mereu nou, să fie citit, pieșele sale să fie urmărite cu nesaț, din tezaurul inepuizabilei sale măestrii să învețe neîncetat generații de dramaturgi. Tocmai de aceea Maxim Gorkhi spunea: „...*Învățătorul, activistul, constructorul lumii noi trebuie să fie eroul principal al dramaturgiei contemporane. Iar pentru a zugrăvi pe acest erou cu puterea corespunzătoare și cu măreția cuvântului, trebuie să învățăm a scrie piesele dela maeștri vechi, neîntreцуți, ai acestei forme literare și în primul rând dela Shakespeare*”.

Shakespeare apare ca o culme a renașterii, în Anglia. Aci, epoca aceasta — care a intrat în istoria omenirii ca unul din momentele pline de lumină — a avut specificul ei, și-a pus amprenta asupra operei lui. De aceea este necesar să vedem, sumar, condițiile în care s'a desvoltat unul din titanii literaturii universale.

Renașterea apare în Anglia mai târziu ca în Italia, Spania și Țările de jos. Cu toate frământările politice, cu toate războaiele neconținute pe care le-a purtat și în care a suferit înfrângeri, Anglia veacului al XV-lea cunoaște o desvoltare economică rapidă, care și determină conturarea unor noi relații de clasă, creșterea greutateii specifice a burgheziei, accentuarea puternică a luptei împotriva feudalilor, masiva sprijinire a regalității. În veacul al XVIII-lea, absolutismul monarhic se consolidează înfrângând rezistența nobililor, aduce făurirea pieței interne, transformă Anglia într-o țară clasică a acumulării primitive. Mai mult însă decât atât:

învîngând Spania, Anglia devine prima putere maritimă, își dezvoltă comerțul, pune stăpânire pe colonii. Unitatea națională se înfăptuește în cadrul unei masive ridicări antif feudale. Iată deci nu se poate nega faptul că în perioada războiului împotriva Spaniei, când statul cere londonezilor cele necesare pentru construirea și înzestrarea a cinci-sprezece vase de război — aceștia răspund cu treizeci vase, treizeci de mii ostași pedestri și un împrumut pe termen lung acordat statului.

Dar odată cu aceste schimbări, odată cu creșterea bogățiilor statului englez, asistăm la continua pauperizare a maselor. La sate, moșierii acaparează pământurile țărănești, transformându-le în pășuni pentru oi, intrucât cererea de lână crește odată cu dezvoltarea industriei textile, deocamdată încă în formă manufacturieră. Țăranii expropriați vin la oraș. Pe de altă parte, pe lângă sprijinul din partea burgheziei care se ocupă de dezvoltarea comerțului și creșterea producției manufacturiere, monarhia absolută capătă și sprijinul boerilor posesori de pământuri. Practic, aceasta duce la pieirea, în bună măsură, a aristocrației feudale și la încetățenirea modului de producție capitalist atât la oraș cât și la țară. Apar societăți de navigație, negustorii englezi scapă de mediatorii streini, Anglia devine putere posesoare de colonii. Dar, odată cu jeuirea țărănimii, apare și se accentuează exploatarea la oraș; au loc pe deoparte răscoalele țărănești; pe de altă parte, vagabondajul masiv devine un pericol social. Apar noi relații sociale, se ascut contradicțiile de clasă și mai târziu apare și se ascute contradicția între burghezie și monarhia absolută. La orizont se profilează revoluția burgheză care se va desfășura în 1640—1642.

Iată condițiile care au dus la apariția și dezvoltarea Renașterii în Anglia, iată împrejurările care generalizează cultura umanistă a vremii, pur-

tând amprenta condițiilor specifice ale Angliei veacului XVI—XVII. În cadrul diferențierilor sociale date, vor apare tot mai multe elemente purtătoare de cuvânt ale forțelor înaintate ale societății, iar intelectualitatea se va orienta în mare măsură spre umanism. Evident, reacțiunea monarhică, care va căuta să înăbușe în sânge forțele înaintate, va aduce și criza culturii umaniste în Anglia.

Dat fiind faptul că Renașterea a întârziat în Anglia, gânditorii și literații de aici au putut beneficia de tot ce s'a făurit pe continent înaintea lor. În Anglia se răspândeau larg operele făurite în vremea Renașterii de scriitorii italieni, spanioli și francezi; era cunoscută activitatea filosofică care se dezvoltase în luptă împotriva misticismului catolic. Și, dacă în prima perioadă a Renașterii forțele înaintate au mers totuși împreună cu biserica care, datorită reformei, se ridica împotriva papalității, în a doua ei fază vom asista la nimicirea puterii economice și politice a bisericii și a influenței ei ideologice. Renașterea engleză va da naștere astfel pe plan filosofic, gândirii materialiste în frunte cu Francis Bacon, iar pe planul literaturii, dezvoltării lirice, romanului și mai cu seamă dramaturgiei, în fruntea căreia se află Shakespeare. Trebuie menționat însă că Renașterea engleză, cu optimismul ei caracteristic, este de scurtă durată. Ridicarea burgheziei este înăbușită, dar duce la nimicirea vechii lumi feudale și la statornicirea unor așezări sociale noi, capitaliste, care își dau imediat arama pe față, dovădindu-se însetate de câștig neomenos, accentuând la maximum exploatarea maselor poporului muncitor. Deaceea apare limpede că avântul, optimismul, dragostea de viață și de om, caracteristice Renașterii, se vor întuneca și tonalitățile profund pesimiste vor înnegura umanismul englez. Shakespeare

— titan al Renașterii engleze — va purta amprenta acestei stări.

Dacă poezia și proza engleză deși în plină dezvoltare, nu constituie în cadrul Renașterii o contribuție excepțională, domeniul care poate fi socotit creație națională este dramaturgia, care cunoaște în Anglia o dezvoltare cu totul deosebită. Este interesant de semnalat că vremurile pline de frământări transformă localurile de spectacol în terenul unor adevărate debateri, într'un loc în care se confruntă ideile și se manifestă cele mai îndrăznețe opinii. Teatrul englez din acea vreme nu trebuie confundat cu ceea ce înțelegem noi astăzi printr'o sală de teatru; în deobște atunci teatrul se făcea sub cerul liber sau apoi într'un fel de hale uriașe de lemn. Oamenii veneau de dimineață și se întâmpla să ia prânzul la teatru în așteptarea reprezentației. În parterul pentru populația simplă, sau în lojele aristocrate domnea o atmosferă care impunea cucoanelor societății înalte să-și pună măști la intrarea în teatru. Nu rareori faptele și ideile de pe scenă produceau adevărate încăerări în sală. Anglia trăia perioada ridicării naționale și odată cu aceasta a simțului patriotic. Dramaturgia vremii, purtătoarea ideilor înaintate, este pătrunsă de dragoste pentru patrie. Iată de ce, de pe această poziție, atât Shakespeare cât și înaintașii săi se vor ridica împotriva aristocrației, vor milita împotriva asupririi, vor propovădui mândria omenească și umanismul. Teatrul englez se va desvolta diferit de cel francez și italian. Aici nu va dispărea teatrul de masă, popular, care a fost nimicit pe continent. Dimpotrivă, speciile caracteristice — moralitățile și interludiile — se vor desvolta pe treapta superioară a teatrului bogat în idei, reflectând viața multoasă contemporană. Mai mult decât atât, unele forme de teatru medieval

ca misterele, tocmai datorită elementelor realiste cu care erau presărate, își vor spune cuvântul și vor avea un anumit rol de jucat în dezvoltarea dramaturgiei Renașterii. Spre deosebire de Renașterea continentală, dramaturgia vremii va cunoaște în Anglia scene de masă, împletirea tragicului cu comicul, renunțarea la principiul celor trei unități, admiterea acțiunilor paralele și a introducerii de momente de sine stătătoare în contextul piesei. La apariția lui Shakespeare, dramaturgia engleză numără o sumă întreagă de scriitori talentați. În afară de John Bale — luptător împotriva catolicismului, autor de mistere —, John Heywood — autor de numeroase interludii, noi cunoaștem dramaturgi ca Nicolas Udall (autorul primei comedii în cinci acte), John Still, deasemenea autor de comedii, etc. Dramaturgia se desvoltă în deosebi spre sfârșitul secolului al XVI-lea, când numai la Londra există nouăsprezece teatre. În această perioadă scriu Thomas Kyd, autor de tragedii patetice, Christopher Marlowe, ateu și luptător hotărât împotriva asupritorilor, ucis într'o tavernă datorită îndrăzelii cu care a criticat pe aristocrați; Robert Greene, tragedian ca și P. John Lily. Shakespeare preia tot ce au realizat înaintașii săi, adâncește experiența lor, însuflețește dramaturgia punând o sumă de mari probleme isvorite din viață și introduce în teatru atmosfera caldă de poezie. Odată cu ceilalți dramaturgi și în mai mare măsură decât ei va avea de jucat un rol deosebit în dezvoltarea luptelor sociale care au loc în Anglia, ridicând probleme contemporane în fața zecilor de mij de spectatori. Este adevărat că Shakespeare a pornit dela prelucrarea unor piese vechi, dar teptat el devine scriitorul original prin pana căruia se exprimă nu numai tot ce este mai bun în patria sa din timpul Renașterii, ci și sentimentele și ideile umane ce se păstrează până în zilele noastre.

Tocmai de aceia Marx și Engels au apreciat foarte mult creația lui. Epoca Renașterii a fost astfel caracterizată de F. Engels :

„Aceasta a fost cea mai mare transformare progresistă trăită până atunci de omenire, o epocă care avea nevoie de titani și care a născut titani, titani în ceea ce privește puterea gândirii, patosul și caracterul, multilateralitatea lor și cultura“. Unul din titanii aceștia a fost William Shakespeare. Arătând adâncimea gândirii marelui dramaturg, Karl Marx scrie:

„Shakespeare zugrăvește admirabil esența banilor... Shakespeare subliniază în deosebi două însușiri ale banilor:

1) Ei sunt zeitatea vizibilă, transformarea tuturor calităților omenești și ale naturii în contrariul lor, o amestecare și deformare generală a lucrurilor; ei înfrățesc imposibilitățile. 2) Ei sunt târfa universală, codoșul universal între oameni și popoare“. Iar Engels îi scrie lui Marx cu privire la una din piesele lui Shakespeare:

„Numai în primul act din „Merry wives“ (Nevestele vesele din Windsor), este mai multă viață și mișcare ca în întreaga literatură germană; singurul Lawn cu câinele său Krabb face mai mult ca toate comedile germane luate la un loc“.

Vorbind despre Marx, Paul Lafargue spune:

„Îi plăcea foarte mult poezia, îl citea pe Eschil în original și-l socotea pe el și pe Shakespeare ca două genii dintre cele mai mari ale dramaturgiei pe care i-a născut omenirea. Pe Shakespeare, pe care-l stima nemărginit, Marx îl transformase în obiectul unui studiu amănunțit și cunoștea personagiile cele mai neînsemnate din dramele lui. În Familia lui Marx domnea un adevărat cult pentru dramaturgul englez“. Acest lucru îl confirmă și fiica lui Marx, Eleonora, care notează între altele: *„In ceea ce privește operele lui Shakespeare ele au fost în casa noastră carte de câpătai“.*

Marx și Engels au apreciat foarte mult însemnătatea mondială a lui Shakespeare și au analizat opera sa cu diferite ocazii și mai cu seamă în scrisoarea către Lassalle. Ei au arătat realismul său profund, capacitatea de a zugrăvi multilateral epoca sa, subliniind trăsăturile ei esențiale; ei au arătat că Shakespeare a sesizat forțele motrice ale societății vremii sale și tocmai de aceea a reușit să creieze nu numai situațiile tipice, dar totodată caracterele tipice, eroii caracteristici acestei epoci.

Vorbind despre opera lui Shakespeare, arătam ca o trăsătură dominantă umanismul său, marea dragoste de oameni. Această dragoste izvorăște din profun-da cunoaștere a realității, din studierea ei amănunțită, din participarea nemijlocită la frământările obștești în calitate de militant pe poziția avansată antifeudală. A reduce însă pe Shakespeare la proporția unui simplu luptător împotriva aristocrației, ar însemna să comitem o gravă eroare. Insuși citatul de mai sus din Marx arată cum marele dramaturg a înțeles rolul hidos pe care-l joacă — și mai ales îl avea de jucat — capitalismul. De aceea ideile umaniste ale lui Shakespeare capătă dimensiuni largi și deosebit de profunde, el ridicându-se împotriva deosebitelor aspecte și diferitelor forme de exploatare din vremea sa. Opera lui Shakespeare n'are nimic schematic, pentru că autorul se apropie de viață larg, o studiază sub toate aspectele ei multilaterale și ne înfățișează evenimentele în puternice imagini artistice, care vorbesc despre faptele oamenilor, despre caracterele lor, despre cauzele care-i fac să procedeze în anume fel și urmările inerente; Shakespeare nu trage niciodată, el singur concluziile, ci îl face pe spectator să gândească, să simtă, să se frământă alături de eroi și să tragă el

singur concluziile. Opera lui Shakespeare are o deosebită valoare din punctul de vedere al cunoașterii lumii, pentru că marele artist ne înfățișează puternice tablouri de viață, conflicte esențiale, ciocniri politice și sociale, frământări personale ale eroilor, grefate pe desfășurarea evenimentelor. Deaceea înrăurierea dramelor sale asupra spectatorilor este profundă.

Shakespeare urăște pe asupritori. În „*Iamlet*” în „*Regele Lear*”, în „*Antoni și Cleopatra*”, în „*Coriolan*”, etc., acest lucru apare cu toată vigoarea. Dar asuprirea nu se rezumă pentru Shakespeare la un rege autocrat ca Richard al III-lea, ci ea se extinde asupra nobililor feudali, asupra părinților care își terorizează copiii, asupra soților care-și chinuie soțiile, asupra tuturor acelor care folosesc rangul și averea pentru a îngrădii pe alții. El se ridică cu înverșunare împotriva minciunii, împotriva averii burghezilor, a ipocriziei, și a nemărginitei tendințe de îmbogățire. Shakespeare urăște banii și deaceea pune pe eroi să blesteme adesea aurul. Așa face eroul principal în tragedia „*Timon africanul*”, așa face Romeo. Autorul e convins că puterea nemărginită și bogăția diformează caracterul oamenilor, îi face răi, fără suflet. O trăsătură caracteristică a lui Shakespeare este convingerea sa, bazată pe experiența vieții, că oamenii sunt buni sau răi datorită felului în care trec prin viață, datorită influențelor mediului social. Deaceea, în „*Macbeth*” de pildă, eroul principal ajunge neom cu toate că la început fusese un tânăr viteaz și bine intenționat; deaceea, pe alt plan, regele Lear, dominator și fără pic de înțelegere până și în raport cu copiii săi, ajunge până la urmă să înțeleagă adevărul vieții și să-i aprecieze pe oamenii simpli și mulți, care gem sub jug și în mizerie. Umanismul shakespearean se manifestă în atitudinea sa față de oameni, în faptul că el pornește la zugrăvirea lor nu

cu prejudecăți, ci căutând să valorifice cu adevărat calitățile lor. Dramaturgului îi este străină prejudecata; el consideră pe oameni egali și luptă pentru ca fiecare om să fie liber, să aibă dreptul de a simți și de a gândi cum vrea el. Cu o măiestrie deosebită, Shakespeare aduce în piesele lui, alături de regi și nobili, oameni simpli din popor. Poporul vorbește și prin glasul bufonilor shakespeareieni, dar îl vedem acționând și singur. În tragediile lui Shakespeare sunt opuși eroilor negativi, oamenilor viciați de patimă, sete de dominație și aur — eroi pozitivi gata de a-și jertfi viața pentru patrie, pentru adevăr, pentru libertate.

Modul în care era prezentat poporul, în unele piese, poate să ducă la impresii greșite. Astfel, în „*Coriolan*”, ai impresia că poporul ar fi cam prostănac. Pe aceasta și-au sprijinit părerile criticii burghezi, care căutau să demonstreze caracterul antipopular al operei tragedianului, disprețul său — chipurile — față de popor. Nimic mai fals; de fapt, autorul subliniază mereu marile calități ale poporului, arătând înțelepciunea sa, cinstea, dragostea pentru adevăr, elanul, simplitatea și dorul neîncetat de libertate. Nu trebuie uitat faptul că nenumărate piese shakespeareiene au scene întregi în care poporul este înfățișat cu toate calitățile sale. Eroii ieșiți din masa populară sunt totdeauna purtătorii ideilor legate de adevăr și dreptate. Dealtfel, chiar în piesa citată mai sus se vede limpede că Shakespeare e de partea poporului. Autorul nu ne înfățișează masele populare drept turmă de oi; dimpotrivă, atunci când cineva își bate joc de ele, atunci când sunt asuprite, să se ferească impilatorii de mânia lor. Iar când e vorba de asupritori, lovind cu putere în aristocrație, Shakespeare nu menajează nici burghezia hrăpăreață. Așa se întâmplă în „*Neguțătorul din Veneția*”.

Rămâi uimit când vezi la ce înălțime de gândire s'a ridicat Shakespeare. Dra-

gostea sa pentru oameni a îmbrăcat, una din formele cele mai caracteristice în poziția sa profund ostilă rasismului. „*Othello*” este un imn ridicat omului a cărui valoare se stabilește nu prin culoarea pielii, ci prin calitățile sufletului său, concretizate în fapte. Atunci când tatăl Desdemonei e pe cale să-l aducă pe Othello în fața judecății și Othello e sfătuit să fugă, el răspunde: „*Mă vor apăra meritele, munca, suflul cinstit*”. Și deaceea sună nespuse de frumos cuvintele Desdemonei: „*Faptele lui Othello — iată fața lui*”. Iată de ce spectatorul e alături de erou, alături de autor, atunci când judecătorul îi spune socrului: „*Nu e negru, ci luminos, ginerele dumitale viteaz*”

Vorbind despre Balzac, Engels arăta că trăsătura caracteristică a realismului este făurirea de „*caractere tipice în situații tipice*”. Cercetând opera lui Shakespeare din acest punct de vedere, rămâi profund convins că în fața ta e un scriitor realist genial, al cărui realism duce la pătrunderea adâncă a realității vremii date și dovedește că marele scriitor a știut să găsească ceea ce este esențial și să-l înfățișeze într-o formă deosebit de sugestivă. Shakespeare cunoaște viața și o zugrăvește în plină mișcare; fenomenele se condiționează atât în ceea ce privește acțiunea propriu zisă, cât și în dezvoltarea personajilor, sentimentelor, conflictului.

Sunt cunoscute piesele istorice, așa zisele „*cronici*”, în care a excelat autorul. Ele însă nu sunt simple evocări ale vremurilor trecute, ci zugrăvire de eroi și situații în care se simt ecourile epocii lui Shakespeare. În piese ca „*Iuliu Cezar*”, „*Richard al III-lea*”, „*Henric al IV-lea*”, etc., sunt descrise anume momente din istorie care au importanță deosebită în situația concretă a Angliei din vremea Renașterii. Dacă autorul invocă aceste momente, el urmărește un anumit scop și anume acela de a contribui la rezolvarea problemelor contemporane. De aceea, nu întâmplător îl

vor interesa pe autor luptele între împărați romani și pretendenți la tron, ca și luptele din istoria Angliei între regi și seniori. Explicația este că Shakespeare trăia vremea înfrângerii feudalismului, perioada statorniciei monarhiei absolute sprijinită de burghezie. Pe exemple concrete luate din istorie, Shakespeare căuta să demonstreze necesitatea și legalitatea unității naționale în cadrul statului bazat pe absolutism. Ceeace nu înseamnă că Shakespeare era partizanul unor regi dictatoriali, sângeroși, autocrati. Insuși faptul că în „*Richard al III-lea*” lupta împotriva feudalilor — pe care autorul o aprobă, — duce la pieirea eroului, pentru că acesta nu s'a sprijinit pe masse ci a terorizat numai, dovedește că lui Shakespeare nu-i era indiferent cum trebuie să fie regele. Statul centralizat, Shakespeare îl vede încoronat cu un rege drept și grijuliu pentru patrie și popor. Deaceea idealul său este „*Henric al V-lea*”, pe care ni-l înfățișează cu simpatie, înobilându-l, făcându-l să se apropie de popor. Cum însă realitatea crudă spunea altceva, era firesc ca în genere regii pe care-i aduce în piesele sale să fie anti-populari, sângeroși și deopotrivă dușmani feudalilor ca și poporului. Așa este și „*Regele Lear*”, care devine uman doar în clipa când e lovit de nenorocire, când gustă din mizeria oamenilor simpli, dar atunci moare — pentru că un atare rege nu putea domni și nici exista. Să nu uităm că marele dramaturg a creiat acum trei secole și jumătate, să nu uităm că în acea perioadă gradul de dezvoltare al gândirii filosofice și al artei însăși era destul de înapoiat; să nu uităm că în acea perioadă poziția politică a lui Shakespeare, legață de profundul său umanism, constituie indiscutabil o poziție înaintată. Dealtfel, situațiile în care îi vedem evoluând pe regi, imaginile pe care le făurește Shakespeare sunt pline de realism, duc la cunoașterea realităților vremii așa cum erau ele. Acelaș rege Richard al III-lea, luptător împo-

triva feudalilor, abia în clipa când va da bătălia ce-l duce la victorie, își manifestă atitudinea sa profund anti-populară, căci el spune: „*Pumnul ne este conștiința, iar spada ne e lege*”.

Maestru în a zugrăvi situații tipice, Shakespeare înfățișează lupta între vechi și nou, bunăoară în tragedia „*Romeo și Julieta*”. În aparență, în fața noastră se desfășoară peripeziile unei mari dragoste. De fapt, e vorba de o înțelegere frescă socială care demonstrează pieirea așezărilor feudale, a dușmăniei între caste, a moralei învechite cavaleresti. Dacă Romeo și Julieta își dau viața neputând înfrânge opoziția părinților — de fapt moartea lor aduce victoria, pentru că în fața trupurilor neînsuflețite, familiile rivale se împacă. Este cert că valoarea piesei trece dincolo de acest aspect, pentru că în cazul Julietei și al iubitului ei e vorba de dragostea adevărată, de dreptul la viață al omului și profundele lui sentimente. Asemenea situații tipice vom găsi în piese ca „*Macbeth*”, în care scriitorul zugrăvește frământările politice, raporturile între regi și nobili, întreaga putreziciune a curții regale, faptul că puterea se obține prin crimă. De aci, prin conflictele sale și eroii zugrăviți, tragedia menționată arată adevărata față a absolutismului. Și dacă în fața noastră se desfășoară tragedia lui Macbeth, dacă vedem cum un om curajos și cinstit poate deveni criminal ordinar, întreaga țesătură a piesei demonstrează că împrejurările concrete determină până și schilodirea morală a oamenilor. De aci putem trage și concluzia că Shakespeare înțelegea raportul între om și societate, că vedea faptele în strânsă legătură unele față de celelalte, determinându-se unele pe celelalte. Situații tipice avem și în tragedia „*Iuliu Cezar*”. Ni se înfățișează cum destinele oamenilor, statelor și popoarelor sunt rezultatul ciocnirilor între forțe sociale. Evoluția lui Cezar, a lui Brutus sau Octavian este zugrăvită maestru în raport cu luptele

politice ale vremii. Coborându-l pe Cezar pe pământ și arătându-i fața adevărată de asupritor, Shakespeare ni-l înfățișează pe Brutus, însetat de libertate dar rupi de masse, individualist. De aceea Brutus piere, iar victoria este de partea lui Octavian care, cu tot aspectul său simplu, merge în fond cu forțele vremii și se sprijină pe ele. Situație tipică avem și în drama „*Coriolan*”, în care se vorbește despre luptele între patricieni și plebei, dar evenimentele Romei antice parcă ar fi ecoul frământărilor Angliei contemporane, unde se ascuțea lupta de clasă, așa cum arătam mai sus. Și dacă scriitorul ne înfățișează calitățile personale ale lui Coriolan, el nu pregetă să-l condamne cu toată asprimea, pentru că acesta disprețuiește poporul. Shakespeare se ridică împotriva individualismului eroului, cum de altfel pentru același motiv l-a condamnat pe Brutus. Scriitorul înțelege că nu poate fi drum mareț decât sub steagul larg desfășurat al luptei populare. Astfel în „*Coriolan*” parcă se și conturează luptele revoluționare care vor avea loc în 1642.

În aceste situații tipice, Shakespeare zugrăvește caractere tipice. În adevăr, pe Richard al III-lea îl vedem drept prototip al autocratului, care alături de inteligență și vitejie e ros de invidie, arivism, ură și e gata de orice nelegiuire. Othello este curajos, sincer, cinstit, expansiv, iubitor — este tipul omului însetat de libertate, plin de dragoste de viață. Opus îi este Iago — cinic, însetat de bani, trădător, ignorant. Principiul „*moral*” după care se conduce este: „dă-mi bani”. În „*Regele Lear*” — unde autorul pune problema transformării sufletești, morale, a eroului principal sub lovitura evenimentelor — în fața noastră se perindă o serie întreagă de eroi caracteristici, tipici. Regana și Gonerilla sunt respingătoare prin arivismul lor, prin lipsa de scrupule, prin ipocrizie. Iar Cordelia întruchipează sinceritatea și cins-

tea, dragostea adevărată și curajul. De aci nu trebuie trasă concluzia că eroii lui Shakespeare sunt schematici. Dimpotrivă, fiecare dintre ei se desvoltă în decursul acțiunii, caracterul fiecăruia nu se desprinde limpede din primele scene; întocmai cum acțiunea crește, în mod firesc pe baza fundalului relațiilor sociale, la fel și caracterele eroilor se modelează în funcție de acestea.

Caractere tipice întâlnim și în comedile lui Shakespeare. Eroul din piesa „Henric al IV-lea”, prea cunoscutul Falstaf, al cărui nume a ajuns proverbial, își desfășoară pe deplin adevărata-i înfățișare în „Nevestele vesele din Windsor”. Este vorba de nobilul scăpat, așa de bine caracterizat de Cervantes. Numai că, în vreme ce Don Quijote vâna morile de vânt, Falstaf vânează foarte concret, femeile. În timp ce Don Quijote este plin de iluziile nebuloase, ale vechiului cavalerism care se năruie în fața capitalismului în desvoltare, Falstaf negociază titlul pe care-l poartă și uzează de toate privilegiile feudale pentru a se conforma vremii, pentru a-și găsi un locușor călduț în această lume a acumulării primitive. Care e morală lui Falstaf? Iată:

„Și ce va fi dacă onoarea o să mă ducă la lumea cealaltă? Ce va fi atunci? Oare onoarea îmi poate da înapoi un picior? Scu o mână? Sau să-mi vindece rana? Nu... Atunci ce e onoarea? Un cuvânt. Și atunci ce cuprinde acest cuvânt? Aerul... Cine posedă onoarea? Acela care a murit Miercuri”.

Este vorba de întrebările ce-și pune eroul tocmai pe câmpul de luptă. Falstaf înfățișează caracterul tipic al feudalismului ce moare. De aceea este caracteristică scena în care eroul este aruncat în apă împreună cu rufele murdare. Eroii tipici vom găsi și în „Visul unei nopți de vară”, unde, în fața spectatorului, se rezolvă problema acută a vremii: raportul între părinți și copii. Tinerii îndrăgostiți se unesc împotriva voinței socotite drept sfântă a tatălui.

Important e însă că eroii înfățișați de Shakespeare nu sunt liniari ci diferiți, cum este și dragostea. Cele patru perechi, ne înfățișează una — dragostea simplă, emoționantă, a firilor sincere al cărei purtători sunt meșteșugarii; dragostea plină de fantezie, a Titaniei și a lui Oberon; dragostea tinerilor plină de patimă și, în sfârșit, dragostea plină de rațiune. Tipice sunt caracterele în „Femeia îndărătnică”, unde conflictul fundamental rezidă în afirmarea dreptului femeii la considerație și libertate. Petrucio dobândește femeia iubită, făurește casa ce și-a visat-o, dar totodată cedează, înțelegând valoarea soției sale. Catarina înfățișează pe femeia nouă, caracteristică perioadei luptelor anti-feudale; ea își afirmă inteligența, capacitatea, îndrăzneala. Nu e vorba de astă dată de un giuvaer neputincios din mâna feudalului; ea este om și cere să fie stimată. Și chiar dacă acceptă ca în casă „să cânte cocoșul” (pentru că așa este în familia burgheză), spectatorul rămâne convins că valoarea ei de om e cel puțin egală cu a lui Petruccio. De asemenea, în „Neguțatorul din Veneția” Antonio înfățișează pe omul cinstit, capabil, cu dragoste pentru aproapele său — așa cum autorul ar fi vrut să fie oamenii, așa cum este el însuși, așa cum erau elementele înaintate ale vremii sale. Alături de el este Portia, femeie care știe să pună dragostea mai presus de legile lumii capitaliste. Acești eroi sunt opuși lui Shylock, neguțatorul, om rău, profund viciat de setea-i nemărginită de îmbogățire — tipic reprezentant al burgheziei în desvoltare. Și între eroii lui Shakespeare, neapărat trebuie să notăm pe bufoni, anonimii purtători ai inteligenței populare care dau câteodată, printr'un proverb, răspunsuri la cele mai complexe probleme puse de vremuri.

Reiese astfel că această capacitate deosebită a lui Shakespeare de a zugrăvi caractere tipice în situații tipice, izvorăște din adâncă cunoaștere a vieții,

din înțelegerea dialecticii ei, din alegerea fenomenelor semnificative, esențiale din realitate, din capacitatea lui deosebită de a generaliza tot ce prezintă importanță. Materialul acesta de viață e înfățișat în puternice imagini artistice. Alegând probleme mari, atacând curajos esența frământărilor, militând sub steagul ideilor înaintate ale vremii, adică ale umanismului și încrederii în viitor, Shakespeare făurește subiecte, conflicte, personajii în raport cu cele ce vrea să descrie. Aci se și află cheia măiestriei artistice a genialului scriitor. Deaceia Shakespeare este marele maestru în zugrăvirea multilaterală și exactă a frământărilor sufletești, de aceea el poate asocia pe spectatori la procesul migălos și totodată profund emoționant al analizei frământărilor eroilor, de aceea scriitorul ne convinge motivând fiecare fapt, fiecare acțiune, fiecare gând al eroilor. Și nu întâmplător tocmai Shakespeare asociază bogăției de teme și personajii, bogăția deosebită a limbii. Se poate spune că aceasta e parte integrantă a însăși metodei sale realiste. Căci fiecare personajiu vorbește limba corespunzătoare lui. Aceasta ajută nu numai definirea eroilor, ci totodată transmiterea celor mai profunde gânduri, rezolvarea limpede a celor mai complicate situații. Shakespeare folosește zicători și proverbe, cântece populare, metafore, care ajută la transmiterea coloritului general al epocii. Și nu întâmplător limba sa este simplă, curgătoare, ajutând la transmiterea nemijlocită a ideilor și sentimentelor celor mai complicate.

Autor al unor tragedii sguuitoare, Shakespeare este în fond un mare optimist. Încrederea în viață izvorăște din dragostea lui pentru oameni, din adâncea convingere că oamenii merită o soartă mai bună și sunt în stare să și-o făurească. Nu e vorba de un optimism de

paradă, nu este vorba nici de o diformare a realității. Scriitorul își precizează atitudinea tocmai pe baza cunoașterii vieții, având în față întregul proces de creștere al luptelor naționale și al efortului revoluționar pentru libertate. Este adevărat că optimismul shakespearian cunoaște câteva trepte legate de însuși procesul dezvoltării operei artistului, în raport cu luptele sociale ale vremii. Dacă în prima perioadă a creației — vremea comediilor pline de viață, de bucurie debordantă, spirit și încredere în viitor — artistul pare a nu ridica problemele esențiale ale vieții, în a doua perioadă — cea a tragediilor în care se ridică momentele fundamentale ale conflictelor sociale și odată cu ele ale omului — Shakespeare reprezintă tot ce este mai înaintat pentru vremea sa. De altfel, chiar în prima perioadă optimismul său nu are nimic comun cu ușurătatea. Dragostea de viață, bucuria, încrederea, sunt caracteristice Renașterii; ele nu împiedică, ci dimpotrivă îl obligă pe scriitor să pună probleme și să le rezolve. Fără adâncirea vieții, fără judecarea oamenilor, Shakespeare nici n'ar fi putut să ajungă la optimista sa viziune, la vigurosul său realism. Comediile lui Shakespeare pun problema binelui și răului și duc la triumful binelui. Scriitorul ne face să râdem, dar de obicei râsul îl provoacă critica ascuțită a tot ce este învechit și moare. Bunăoară în comedia „A 12-a noapte”, spectatorul râde cu hohote luând totodată atitudine împotriva lui Malvolio — puritanul marginalizat, dușmanul oamenilor sinceri, al dragostei, virtuții și bucuriei. Shakespeare opune arivistului intrigant, mai cu seamă caracterul Violetei, sincer îndrăgostită de Orsino, dragoste care va triumfa în pofida bătrânului intrigant, Râsul sănătos, nestăvilit, însoțește peripeciile „Femeii îndărătnice”, tot așa ca și frământările de dragoste din „Visul unei nopți de vară”, sau acțiunea din „Nevestele vesele din Windsor”. Și dacă

în cadrul comediei „*Neguțătorul din Veneția*“, conflictul merge până la culmi dramatice, rezolvarea pozitivă și condamnarea logică a lui Shylock crează o atmosferă de încredere deplină. Niciodată în comediiile sale, Shakespeare nu înfățișează pe om închircit sub amenințarea sabiei lui Damocles; acțiunea fiecărei piese, orice conflict, orice coincidență chiar, îl cheamă pe om la acțiune, la poziție activă față de viață, trezește în el dorința de a-și făuri viitorul cu mâna sa proprie. Succesul e totdeauna de partea acelor care îndrăznesc, a acelor care au încredere în viață.

Deaceea, chiar în piesele istorice ale lui Shakespeare, vom regăsi optimismul sub aspectul condamnării răului, sub aspectul criticării a tot ce se opune binelui. În „*Romeo și Julieta*“, însăși moartea eroilor este o chemare la viață. Cu atât mai mult acest lucru va apare în piesele „*Henric al IV-lea*“ sau „*Henric al V-lea*“.

Se afirmă că tragediile shakespeariene sunt pătrunse de pesimism. Este adevărat că un anumit iz de frământare, de neîncredere, de grijă pentru ce se va întâmpla, se resimte aici. Pricina se află în faptul semnalat deja, că Renașterea în Anglia se desfășoară în condițiile declinului rapid al feudalismului, însoțit însă de manifestarea bruscă și tumultuoasă a contradicțiilor capitalismului. Hădoșenia așezării burgheze decepționează pe mulți dintre aceia care s'au înrolat sub steagurile ei. În fața domniei banului și arivismului prin crimă și minciună, se cutremură firile cinstite și desinteresate. Ca urmare — neîncrederea în viitor. Neexistând încă forțele care vor lichida așezarea uricioasă, se explică treptata alunecare în brațele pesimismului. Dar dacă Shakespeare trăiește vremurile acestea, în creația lui nu poate fi vorba totuși de un pesimism demobilizant. Dimpotrivă, scriitorul luptă împotriva răului, îl demască și chiamă pe oameni să se ridice pentru o viață mai bună. Dacă regele Lear

moare, el devine totuși purtător al gândului că autocratismul este nedrept și-l condamnă. Dacă Macbeth pierde, aceasta este o urmare a nelegiurilor sale; dacă Brutus e învins, aceasta e logica desfășurării, desnodământul firesc al greselilor lui. Și dacă Hamlet va pieri, Ofeția se va sinucide și Claudiu va fi ucis, va exista totuși luminița încurajatoare a unei vieți mai bune sub conducerea lui Fortinbras.

Shakespeare este cântărețul tineretului. Atât în comedii, cât și în tragedii, tinerii în genere sunt purtători ai sentimentelor nobile, ai ideilor înaintate. Tinerii sunt curajoși și de dragul adevărului se ridică împotriva lanțurilor impuse de așezările feudale și morala convențională. De aceea Romeo și Julieta sfidează învechita vrajbă socotită sfântă între familii; de aceea Cellia pleacă din casa părintească în „*Cum vă place*“, pentru că tatăl ei alungase pe Rozalinda; de aceea Cordelia, care își iubește tatăl, îndrăznește să-i spună adevărul în față.

Totodată, Shakespeare este marele apărător al femeii și al dragostei sincere. Nu există piesă în care Shakespeare să nu preamărească sentimentul curat care leagă un bărbat și-o femeie, fie că desnodământul este fericit (ca în comediiile sale), fie că este tragic („*Othello*“, „*Romeo și Julieta*“). Eroii purtători ai sentimentului de dragoste curată sunt totdeauna pozitivi, înzestrați cu calități deosebite, iubind oamenii și viața. Așa este Othello, așa este Hamlet, Romeo, etc. Dimpotrivă, acei care se opun dragostei curate, sau prin viclesug vor să cucerească femeile, sunt totdeauna eroi negativi, înfățișând descompunerea morală, oameni care și în societate joacă un rol negativ (Shylock, Macbeth, Claudiu, Edgar, Malvolio, Falstaf, etc.). În concepțiile lui Shakespeare, femeia nu este întru nimic

inferioară bărbatului. Scriitorul arată înălțimea sufletească la care se poate ridica, fie în virtutea dragostei pentru părintele ei (Cordelia), fie pentru iubitul ei (Julietta, Porția, etc.).

De multe ori femeile sunt superioare bărbatilor și mai active, cum e cazul Julietei, al Porției. În genere, printre eroii pozitivi ai lui Shakespeare, femeile ocupă un loc însemnat, ceea ce dovedește poziția înaintată, progresistă a scriitorului.

Creația lui Shakespeare constituie o culme a Renașterii, pentru că în piesele sale se pun probleme mari și se caută răspunsul de dat evenimentelor care bat la porțile istoriei. Binele și răul, vechiul și noul, imoralul și moralul, individualul și obștescul, — iată problemele care stau la temelie, mai cu seamă a tragediilor scriitorului. Tragicul provine din ciocnirea dintre ideile înaintate ale autorului, pătruns de sentimente umanitare, și realitatea feudală și burgheză, urfă și murdă, cum se conturează ea la începutul veacului al XVII-lea în Anglia. Shakespeare a înțeles și a arătat cum aceste condiții nimicesc pe oamenii cei mai buni ai vremii. Ele fac pe Hamlet să piară, ele aduc pe Othello la crimă și sinucidere, ele sunt cauza morții lui Romeo și a Julietei. Încotro duce această realitate, o arată Macbeth prin desnodământul său. Adâncime deosebită atinge Shakespeare în cunoscuta tragedie „*Hamlet*”. În jurul acesteia s’au desfășurat discuții nenumărate, s’au formulat opinii de tot felul. S’a încercat bunăoară a se demonstra că nefericitul principe danez a fost urmărit de un fel de soartă implacabilă, că sfârșitul său tragic avea originea în caracterul eroului, ba s’au găsit unii care au căutat răspunsuri în patologie, explicând desfășurarea suferințelor lui Hamlet, fie prin nebunie, fie prin acțiunea unui

virus astăzi bine cunoscut. De aci și opinii diferite în interpretarea pe scenă a rolului complex. Au fost artiști care au încercat să înfățișeze un Hamlet spiritualizat, asemănător unei umbre; alții l-au transformat într’un neurastenic. Răspunsul just l-a dat estetica științifică, iar interpretarea realistă, teatrul sovietic. Într’un studiu detaliat, V. M. Jirmunski analizează această tragedie pentru a ajunge la concluzia că tânărul prinț, înclinat spre studii și gândire, își dă seama deodată că se află în fața unui groaznic tablou al vieții dela curte, care ascunde crima, nelegiuirea, minciuna și ipocrizia. Hamlet își dă seama că a ucide pe uzurpatorul tronului său, pe ucigașul părintelui său, nu înseamnă a rezolva problema și de aceea, disperat, el filosofează în decursul a cinci acte, căutând răspunsul problemei: ce e de făcut? Pe de o parte, prințul își reproșează inactivitatea, pe de altă parte, el nu știe ce are de făcut. De aci, cum spune criticul sovietic: „*adâncul scepticism al lui Hamlet și pesimismul care pătrunde tragedia, înrudit cu scepticismul și pesimismul lui Montaigne, idei care găsesc ecou în monologurile lui Hamlet, îndeosebi în renumitul „A fi sau a nu fi?”*” Și dacă Hamlet nu găsește ieșire, pentru că uciderea lui Claudiu nu înseamnă decât răzbunare, dar nu îmbunătățirea lucrurilor, dacă el o pierde pe Ofelia care nici ea nu s’a putut hotărî, dacă în sfârșit eroul piere cu toate că e plin de virtuți — sună totuși ca un testament al autorului însuși cuvântul lui Hamlet către Fortinbras, căruia îi lasă tronul și grija de mai bine. Astfel, în tragedia sa, autorul reușește să arate, în ciuda deformării meșteșugite a claselor exploatare, adevărul deplin asupra societății vremii sale, el duce la demascarea așezărilor feudale, a domniei banului în vremurile acumulării primitive și astfel contribuie enorm la cunoașterea adevărului vieții. Tocmai de aceea nu se poate socoti că Hamlet constituie doar

un mijloc cu ajutorul căruia artistul a înfățișat propriile sale opinii cu privire la viață, ci ne aflăm în fața unui erou tipic, produs de împrejurări tipice concrete, devenind astfel fenomen care caracterizează o fază importantă din dezvoltarea, nu numai a societății engleze, ci a întregului Occident european la capătul Renașterii.

Ar fi nedrept ca într'un studiu despre William Shakespeare să ne rezumăm doar la activitatea sa de dramaturg. Din simplul motiv că marele scriitor era și un poet fin, adânc. Este adevărat că poezia ocupă un loc modest din punct de vedere cantitativ în cadrul operei sale; este vorba de două poeme mari și de o sută cincizecișipatru sonete. Valoarea acestora însă constă în marele lor realism, în cântarea sentimentelor profund omenești, izvorite din relațiile concrete între oameni. Sonetele cuprind gânduri înalte despre oameni și sentimentele lor, despre viața și raporturile între oameni, despre activitatea lor obștească, despre artă, etc. Sonetul — care era forma preferată a poeziei vremii — a folosit lui Shakespeare pentru a exprima stări sufletești, frământări, gânduri adânci. Cu toate că problema principală care se degajă din poezie e dragostea autorului pentru o femeie rea care-și bate joc de el, cu toate că frământarea este produsă nu numai de dragoste neîmpărtășită dar și de rivalitate față de cel mai bun prieten pe care-l prefera iubită, în sonete întâlnim și alte probleme cum ar fi bunăoară arta, minciuna, nedreptatea socială. Caracteristic e faptul că în aceste sonete frământarea personală a autorului este rezolvată prin victoria prieteniei asupra dragostei.

Semnificative sunt și cele două poeme. În „*Venera și Adonis*”, subiectul luat din mitologie este tratat realist, zeilor atribuindu-li-se sentimentele omenești

și anume dragostea și tristețea nemărginită pentru pierderea ființei iubite. Deasemeni, „*Lucreția desonorată*”, în care tema luată din antichitate e tratată realist, povestindu-se pângărirea de către împăratul Tarcvinus a soției prietenului său; neputând suporta desonorația, Lucreția se sinucide. Se poate vedea că atât poemele cât și sonetele înfățișează sentimente omenești și frământări adânci, propovăduind cinstea, fidelitatea, sinceritatea, integritatea sufletească împotriva moralei descompuse care domnea în societatea vremii.

Opiniile sale despre artă, Shakespeare le-a formulat cu diferite ocazii, atât în piese cât și în poezie. Scriitorul propovăduiește realismul. Astfel, în actul III din „*Hamlet*”, prințul face următoarele recomandări în cadrul discuției cu actorii: „*Rostiți tirada aceasta răspicat, așa, ca mine; dar dacă aveți de gând să sbierați, așa cum fac mulți dintre actorii voștri, mai bine pun pe toboșarul târgului să-mi rostească versurile. Și nici nu spintecați prea mult aerul cu brațele, așa, ci vorbiți cumpătat... Dar nici prea domesticiti să nu ajungeți, ci lăsați propria voastră conștiință să vă călăuzească; potrivești fața după cuvânt și cuvântul după fața. Și băgați bine de seamă să nu jigniți modestia naturii, pentru că orice exagerare a firescului se abate dela țelurile teatrului, al cărui rost, la început ca și acum, a fost și este să slujească drept oglindă a naturii. Să arate virtuții chipul ei; disprefului, înfățișarea lui; iar veacului, tiparul său! Dar dacă toate acestea le jucați cu prea mult patos, sau cu prea puțin, îi veți face pe cei nepricepuți să rădă. Dar cei cu cap nu pot decât să se întristeze...*”.

Aici este limpede pe deoparte, înțelegerea artei drept oglindă a vieții, rolul educativ al teatrului, de a arăta cum arată virtutea adevărată și de a com-

bate ce este rău Cuvintele „*iar vea-
cuiui, tiparul său*“, sunt geniale și
arată că marele scriitor, tocmai aceasta
a căutat să facă în opera sa. În ace-
laș timp, Shakespeare se ridică împo-
triva diformării adevărului vieții, atât
prin ceea ce se scrie cât și prin felul în
care se interpretează cele scrise. În cu-
vintele „*potrivești fapta după cuvânt și
cuvântul după faptă*“, se arată nu numai
felul realist în care trebuie interpretat
un text, ci totodată însuși faptul că tex-
tul trebuie să corespundă vieții, adevă-
rului ei.

Marele scriitor este departe de pă-
catul naturalismului. Natura, pentru el
exprimă viața materială în care trebuie
căutat frumosul. De aceea, socotind viața
fenomen al naturii, el crede că arta
interpretează natura, deci viața, și că
prin urmare ea se pronunță asupra re-
alității. Astfel în „*Poveste de iarnă*“
Polixene spune:

„*Dar dacă-i meșteșug dela natură
Ce face chiar natura mai frumoasă?
O artă care — ajunge să preschimbe
Natura, e o artă a naturii...
— Și care fiindcă schimbă rostul Firii
E-o taină a creației.*“

Odată cu aceasta, Shakespeare se ri-
dică cu înverșunare împotriva goliciunii
de idei, împotriva versurilor care nu
spun nimic sau care rimează la nesfâr-
șire cuvinte de dragoste. Scriitorul își
bate joc de acei poeți care mestecă me-
reu răsvechile și răsuflatele cuvinte.
Astfel în „*Romeo și Julieta*“, Mercutio
își bate joc de poezii la modă care au
ajuns să-și ridice muza subțirică la
asemenea înălțimi verbale, încât alături
de ea, „*Laura*“ lui Petrarca este o fată
de bucătărie, iar Didona lui Virgiliu
„*o ciură*“. Hotspur din „*Henric al
IV-lea*“ vorbește cu scârbă despre „*poezii
sâsâiți*“, iar Proteus în „*Doi domni din
Verona*“ îl sfătuște pe Turio să-și far-
mece iubita cu ajutorul „*vreunor sonete
lacrimogene la modă*“. Poezilor de acest

fel, Shakespeare le opune gândurile sale
despre valoarea și rostul artei. Astfel, în
sonetul 21, citim:

„*Nu-s dintre-acei a căror muză stearpă
Câte-o sulemenită stă s'admire
Și ceru-l pun să-i cânte 'n a lor harfă
Precum că le-ar fi mândră peste fire;
Ei sunt trușai și gata s'o adune
Cu luna și cu soarele și zarea
Cu stele dintr'a lumilor genune
Cu flori de-April, cu marea și cu sarea.
Eu, adevărul vreau să-l scriu în versuri:
Poți să mă crezi, mi-i dragostea curată
Ca un copil; deși, prin universuri,
Nu-i candelă de aur, minunată:*

*Cu lingușirea nu poți sta la rând,
Eu nu socot să laud ce nu vând.*

Crezul poetului prin urmare este în a
spune adevărul, în a nu îndruga verzi
și uscate diformând și sentimentele și
viața. Tocmai de aceea, curate sunt sim-
țurile și mândră este poezia care le
exprimă. Această teză se îmbină per-
fect cu viziunea realistă a scriitorului
pentru că, iubind și cântând dragostea,
el nu fuge de viață. În sonetul 130
apare limpede atât curățenia sentimen-
tului, cât și poziția realistă:

„*Ochii iubitei mele nu sunt ca soarele
Coralul e de departe mai roșu ca buzele
ei...*

*Eu nu știu cum merg zeițele 'n cer
Dar știu că iubita mea calcă pe pământ.
Totuși iubita mea e la fel de frumoasă
Ca acelea ale căror admiratori mint când
le compară*“

Shakespeare era conștient de valoarea
talentului său. Împotriva prigonirilor,
împotriva greutăților întâmpinate în tul-
burele vremuri pe care le trăia, slă-
vind libertatea și lupta, înfierând asu-
prirea și minciuna, tocmai prin puterea
creației sale marele scriitor știa că ră-
mâne pe veci în istorie.

Iată finalul sugestiv al sonetului 107:

„Cu leacul ăstei vremi, iubirea mea
 Intinerește. Moartea îmi dă pace —
 Prin stihu-mi voi trăi, în timp ce ea
 Va birui doar lumea care tace.
 Tu vei dura 'n această poezie,
 Când de tirani nici urmă n'o să fie“.

În țara noastră operele marelui dramaturg au pătruns relativ târziu. Cauza trebuie căutată în primul rând în gradul înapoiat de dezvoltare a țării, în starea ei de izolare impusă de condițiile asupririi otomane. Nu e însă o întâmplare faptul că primele traduceri din Shakespeare se fac în perioada pregătirii revoluției din 1848. Astfel, în 1844 se tipărește traducerea tragediei „*Julius Caesar*” — și asta în ciuda cronicarului care scria în paginile „*Foii pentru minte*” :

„Am ajuns noi oare la gradul de dezvoltare când avem nevoie de Shakespeare, acest învățător al împărașilor și al cersătorilor, al națiunilor ca și al indivizilor ?“

Reflecția era fără îndoială provocată de conținutul piesei pe care anume elemente, cele mai înaintate, au răspândit-o larg. Căci, în ceea ce privește gradul de înțelegere a publicului, — mărturia o dădea producția literară autohtonă și larga răspândire a unor lucrări ca : „*Anul 1840*” sau „*Satira duhului meu*” de Grigore Alexandrescu, după cum iarăși semnificativă este traducerea și răspândirea multora din operele scriitorilor ruși în frunte cu Pușchin.

Trebuie menționat că traduceri din Shakespeare circulă în manuscris în tot decursul primei jumătăți a veacului trecut. Multe din ele se fac după texte franceze, iar altele au venit din Rusia. În Ardeal, prin 1845 (deci tot în momentele frământate din ajunul revoluției) Ion Barac traduce pe „*Hamlet*” și-l publică sub titlul „*Amlet, prințul dela Dania*”. În 1848, deci chiar în perioada desfășurării revoluției, Toma Bagdad traduce în Muntenia „*Othello*” și apoi „*Romeo și Julieta*”. În 1855 „*Hamlet*”

este tradus de P. Economu. Mulți ani mai târziu vor face traduceri din Shakespeare : Șt. O. Iosif, Macedonschi, Ghica, Lecca, I. M. Sadoveanu, etc. Editurile tipăresc o serie de tragedii în mai multe ediții.

Dar punerea în scenă a întârziat multă vreme, și nu întâmplător. Celor ce aveau puterea în mână nu le convenea ironia ascuțită, patosul în căutarea adevărului și dreptății, marele umanism al genialului scriitor. Deaceia, abia în anul războiului pentru independență, în perioada ridicării naționale și a luptei deschise pentru neatarnare, sub presiunea elementelor celor mai înaintate, Shakespeare vede lumina rampei și în această parte a Europei. Se joacă pieșele legate de momentele ridicării naționale din Anglia, deasemenea tragediile pătrunse de spiritul luptei pentru libertate. Se succed astfel „*Othello*”, „*Coriolan*”, „*Romeo și Julieta*” și apoi „*Regele Lear*”. Abia în 1884 se joacă la Teatrul Național din București „*Hamlet*”.

Este interesant să notăm că cei mai mari actori ai primei noastre scene au interpretat pe eroii lui Shakespeare și, mai ales, pe Hamlet. S'au succedat astfel pe scena Teatrului Național din București dela primul interpret — Mihail Pascally și marele Grigore Manolescu — C. I. Nottara, Tony Bulandra, Demetriade, Gheorghe Calboreanu, George Vraca, Ion Manolescu. În interpretarea măștrilor Gr. Manolescu și C. I. Nottara, Hamlet este înfățișat în mod realist, ca un erou, plin de viață și de dragoste de adevăr. Prin 1913 însă, tradiția interpretării realiste este trădată în cazul lui Hamlet ca și în interpretarea altor roluri. Ar. Demetriade, înfățișează un Hamlet melancolic, pesimist, diafan. Pe linie anti-realistă vor urma o serie de interpreți dând tribut artei decadente și diformării conținutului de idei al operei marelui dramaturg. Excepție va face Gh. Calboreanu care, împotriva curentului, va da prin 1929 un Hamlet interpretat realist,

scofând astfel în evidență poziția conștientă a acestuia în judecarea vieții.

Diformarea lui Shakespeare nu venea doar dela actori. Și, poate, nu în primul rând dela ei. Principalii vinovați trebuie căutați în domeniul criticii literare a vremii care, în cap cu M. Dragomirescu, căutau să demonstreze lipsa de legătură dintre realitate și ideile, temele și eroii lui Shakespeare, insistând mereu asupra caracterului „general omenesc” și „universal etern” al operei sale, în afară de timp și spațiu. Alții (ca M. Beza) au mers pe calea ridiculă de a demonstra că Shakespeare s’ar fi inspirat din folklorul românesc. Comparând zicătorile din piesele lui Shakespeare cu cele românești, notând faptul că dramaturgul pomeneste pe undeva de „regele Moldovei” M. Beza ajunge la concluzii cu totul grotești, afirmând pe de altă parte că „stațiile lui Shakespeare își au rădăcini adânci și în România”; pe calea comparativismului neștiințific, acelaș autor va ajunge la concluzia că Petruccio este înrudit cu Michidută a lui Creangă. Este limpede că asemenea poziție n’avea nimic științific. În schimb, sistematic, se uitau admirabilele gânduri despre Shakespeare ale lui Caragiale și C. Dobrogeanu-Gherea.

Shakespeare este astăzi iubit și înțeles în țara noastră. Câteva cifre sunt grăitoare. Timp de aproape treizeci de ani (1877—1910) totalul reprezentațiilor pieselor lui Shakespeare se cifra la 125. Între 1910—1925, totalul reprezentațiilor era de treisutetreizeci și trei. Între 1925—1935, cca. 315. Între 1935—1945 la Teatrul Național se reprezintă abia de o sutășazeci și nouă de ori. (Nici o mirare! Shakespeare acuza prin ideile, temele și eroii săi însuși regimul burghezo-moșieresc din țara noastră, guvernarea fascizantă tătărăsciană, dictatura regală, dictatura militaro-fascistă a lui Antonescu, — toate bazate pe crâncena exploatare a poporului, pe trădarea intereselor vitale ale țării, pe mârșava vânzare a independenței naționale imperialiștilor americani, en-

glezi, hitleriști sau francezi). În schimb numai în trei ani (1947—1950), Shakespeare se joacă în Republica Populară Română de patrusutetreizeci și nouă ori. Piese ca „*Romeo și Julieta*” de pildă înscriu într’o singură stagiune a Teatrului Național din București unsutădouăzecișisase de spectacole, „*Othello*” — nouăzeci și unu.

Punerea în scenă a capodoperelor shakespeareane, interpretarea eroilor săi în condițiile noi din țara noastră este strâns legată de drumul ascendent al teatrului nostru pe calea însușirii metodei realismului-socialist. Regisorii și actorii studiază epoca și caută să redea în mod realist sbuciumul personagiilor în cadrul frământărilor sociale ale vremii; ei caută să scoată în relief critica biciuitoare shakespeareană, marea lui dragoste pentru oameni și încrederea în viitor. În aceste eforturi, îndrumar le este munca uriașă depusă de teatrul sovietic, marea experiență acumulată de acesta și, totodată, critica științifică, care, încă dela Marx și Engels, gălase cheia pentru înțelegerea lui Shakespeare. Tocmai de aceea, peste veacuri, marele dramaturg este iubit, prețuit și înțeles de poporul muncitor al țării noastre.

Cu toată atitudinea clară cu toată orientarea ideologică profund umanistă, cu tot caracterul adânc realist al artei sale și dușman oricărei asupririi, iată că stăpânitorii patriei lui Shakespeare și lacheii lor într’ale scrisului, vor să-i uzurpe ideile și opera și să le pună în slujba imperialismului sângeros american și englez. Cohorte întregi de scribi plătiți caută cu lumânarea cum ar putea să găsească o frază, un cuvânt de al lui Shakespeare care ar putea fi luat drept pavază planurilor lor de nimicire a lumii. Ba unele slugi caută în Shakespeare până și prototipul artei decadente, triviale și antiumane americane. Astfel criticul S. L. Bethell,

intr'un studiu intitulat pompos „*Shakespeare și tradiția populară dramatică*“, îl transformă pe marele scriitor într'un precursor al music-hallului și al Hollywoodului. Este adevărat că marele dramaturg nu e deloc agreeat în propria sa patrie. Teatrele londoneze preferă maculatura pornografică americană, combinațiile animalice ale lui Sartre, ideile reacționare ale lui O'Neill — toată scursoarea propagandei ce are menirea de a produce greață față de om pentru a-l transforma în carne de tun. Este adevărat că nu se prea editează opera lui Shakespeare în Anglia, în schimb se difuzează și se retipăresc toate „operele“ propovăduind misticismul, agnosticismul, supunerea oarbă și neputința, datorate fie americanilor vânduți Wall-Street-ului, fie englezilor americanizați, gen Aldous Huxley. Astăzi când poporul englez este strein în propria sa patrie marshallizată, ferecată de mâini și de picioare de imperialiștii laburiști, Shakespeare a găsit o patrie nouă unde e prețuit, iubit, admirat. Este în primul rând Uniunea Sovietică, ale cărei teatre reprezintă piesele marelui dramaturg, este Uniunea Sovietică, unde opera sa tradusă și comentată se difuzează în tiraje de sute de mii de exemplare, este Uniunea Sovietică, unde cei mai buni actori interpretează pe eroii shakespeareieni, e țara unde poporul constructor al comunismului prețuește imens patrimoniul înaintat al culturii universale. Dease-menea în țările de democrație populară, în China cea mare și depărtată ca și în mica și curajoasa Albania, prin marea transformare ce se petrece în procesul construirii vieții mai bune pentru oamenii muncii, opera lui Shakespeare devine un bun al masselor, curățată de întreaga sgură cu care au căutat s'o

acopere interpreții și ticluitoarii burghezi. După 335 ani dela moartea marelui scriitor, opera sa transmite un mesaj de viață și luptă. În condițiile când imperialiștii englezi și americani pregătesc febril deslănțuirea unui nou război mondial, Shakespeare le opune în numele umanității un categoric NU! În fața tendinței de a transforma popoarele în munți de carne sângerândă, se ridică bătrânul Lear și în cuvinte înaripate slăvește oamenii simpli și mulți. În fața shylockilor Wall-Street-ului dori-tori de îmbogățire, se ridică acuzator toții eroii lui Shakespeare și demască hădoșenia capitalistă prin gura lui Timon atenianul și a lui Romeo. Impotriva rasiștilor Ku-Klux-Klanului stin-diați de regii trusturilor, împotriva asasinilor negrilor nevinovați, se ridică acuzator din opera marelui scriitor — Othello, cel cu „*suflul cinstii*“ ale cărui fapte sunt fața lui. Impotriva propovăduitorilor inculturii și neștiinței, se ridică gânditorul Hamlet care vrea să știe și să pătrundă toate. Impotriva vechiului se ridică tot tineretul, toți eroii pozitivi, toate personagiile doritoare de viață luminoasă din opera shakespeareiană. Și tuturor despoților în cap cu mai marii Casei Albe, Shakespeare le înfățișează sfârșitul mizerabil al lui Macbeth.

Sunt alte vremuri astăzi, alte forțe sociale se înfruntă, lumea arată altfel. Dar marea problemă a binelui și răului dăinuie. Cu toate gândurile sale cele mai înaintate, cu toate sentimentele profunde, cu dragostea sa nelimitată pentru oameni și pentru adevăr, Shakespeare, prin opera sa, se află alături de forțele păcii, de forțele socialismului, chemând cu înverșunare la luptă pentru tot ce e mai înaintat, luminos și uman.

TAMARA GANE

UN MARE POET DEMOCRAT REVOLUȚIONAR, LUPTĂTOR PENTRU CAUZA POPORULUI

„In niciun poet mare nu e concentrată atâta gingașă și nestrămutată iubire pentru popor și atâta durere pentru suferințele lui.”

(C Dobrogeanu Gherea : Taras Șevcenco 1894)

O confruntare atentă a hărții Uniunii Sovietice cu cea a vechii Rusii țariste surprinde privirile cercetătorilor, în primul rând prin acel număr impresionant de localități și construcții noi, care reprezintă unul din aspectele minunate ale grandioasei zidiri socialiste sovietice.

Gândul se îndreaptă spre făuritorii acestei zidiri fără seamăn în istorie și îți evocă energia și voința oamenilor sovietici care au reușit să schimbe pe de-a ntregul fața țării lor.

Adâncirea înțelesului acestor transformări materiale arată că ele stau la temelia noilor prefaceri sociale și culturale din această minunată țară, desvăluind o lume nouă spre care de veacuri tinde omenirea însetată de libertate.

Realitatea vie ia forme de semnificație simbolică, atunci când istoria însăși oferă dovezi limpezi și grăitoare despre ceea ce a însemnat Revoluția din Octombrie pentru transformarea și

progresul neîncetat al societății omenеști.

Una din aceste dovezi o găsim la poalele munților Urali de Miazăzi, unde, în mijlocul stepelor pustii, în anii celui de al doilea plan cincinal stalinist a fost înălțat, ca o afirmare a unei vieți noi, un puternic și înfloritor centru metalurgic — combinatul dela Orsc-Halilov.

Înainte vreme, pe aceste meleaguri părăsite, se oploșise o citadelă a politicii colonizatoare țariste, simbol al tiraniei și împilării naționale, practicate în acea mare „închisoare a popoarelor”, care a fost Rusia țaristă. Era vestita cetate dela Orsc.

Să deschidem cartea istoriei și să înțelegem fielele cu ani și decenii în urmă ; acum un veac, pe aceleași locuri, în amurguri vlăguite de secetă, un om între două vârste, îmbrăcat în manta ostășească, tuns chilug, cu o frunte lată, mustați groase și mari, privire ageră și plină de o adâncă înțelegere ome-

nească se strecura ca „un tâlhar” dincolo de dealul cetății, prin tufe de pe malul râului Ural. Trimis acolo, în mijlocul unei naturi aspre și neprimitoare, ca un proscris al urgiei iobago-autocrate, el scria „pe tănuite foi” poeme despre livezile înflorite ale Ucrainei sale dragi, despre undele înspumate ale Niprului și despre căsuțele din satul său natal. Dar, mai ales, în stihurile-i ce amintesc muzicalitatea cântecului popular, nesfârșit de larg și bogat, el își cânta dragostea fierbinte pentru patrie și ura neîmpăcată față de exploatarea și înrobitorii poporului:

*„Ucraina, Ucraina!
Iubita-mi cea mare!
când îți văd ursita cruntă
Inima mă doare”.*

Zece ani a petrecut vestitul bard al poporului ucrainian — Taras Șevcenکو, izolat de orice frământări sociale sau mișcări de idei înaintate în care se plămădea avântul patriotic și revoluționar din Rusia, în preajma epocii „anilor 60” ai secolului trecut:

*„De ani de zile’n închisoare
Ca un tâlhar stau ferecat.
Privesc la drum și la răzoare
La corbul negru cocolașat
pe-o cruce. — Văd și cimitirul..
Atâta tot. Și, totuși, firul
Cu viața liberă innod.
Știu, mai sunt oameni și cresc rod.”*

Gândul ia forme de imagini artistice, nu ca o tânguire steapă a unui om dezarmat în fața vicisitudinilor vieții, ci ca o atitudine fermă a unui militant pe tărâmul artei, atunci când în 1849, poetul își trimite din exilul dela Cos-Ara înflăcăratul său mesagiu, durat peste spațiu și timp, ca un îndemn confrăților întru arma scrisului:

*„Trec anii mei cum trec târzii căruțe
Când lung în stepă vântul toamnei
gеме.
Uitarea gândul meu să mi-l mai cruțe*

*Pe tănuite foi am scris poeme.
Cu ele sufletul vreau să se ’mbete.
Prin ele-mi făuresc de glesne lanțuri
Domnii de-ar ști, m’ar răstigni cu sețe.
Dar chiar de-o fi ca să m’arunce ’n
șanțuri,
Nu voi trăda nicicând aceste focuri.
De ani întemnițata-mi mână scrie
Și noul an, tot pe aceste locuri,
Vreau să-l încep în ceas de bucurie.”*

Călușul pe care satrapii țarismului și ai iobăgiei i l-au pus pentru a-l face inofensiv pe acest temut dușman al lor, nu i-a frânt voința de luptă, setea de libertate. Muza lui nu amușise, în pofida faptului că acest genial fiu al poporului ucrainian, condeierul care a introdus literatura ucraineană în patrimoniul literaturii mondiale, contribuind la dezvoltarea artistică a omenirii, acest luptător-patriot revoluționar, cu care se mândresc astăzi toate popoarele Uniunii Sovietice, fusese deportat la periferia vechii Rusii, cu opreliștea de a folosi arma cuvântului scris, pentru revindicarea drepturilor poporului asuprit și exploatat.

Temută era pana lui inspirată! Ea tulbura poporul muncitor cu slove răscolitoare de adevăruri, izbînd fără cruțare în temeliile însăși ale unei orînduiri condamnate de istorie

În bezna cumplită a samavolniciei țariste, marele scriitor ucrainean Taras Grigorievici Șevcenکو a chemat, împreună cu democrații revoluționari ruși Herzen, Cernișevski și Dobroliubov, popoarele Rusiei la lupta împotriva regimului autocrat. Prigonit și urgisit, el a rămas până la capăt credincios cuvintelor sale înflăcărâte: „*Viu ni-i sufletul în piepturi, libertatea-i vie*”, cuvinte ce exprimau năzuințele tuturor popoarelor asuprite din Rusia, încrederea lor nestrămutată în triumful cauzei.

Acest mare poet al poporului, care, după cum a spus N. A. Dobroliubov, „a ieșit din popor, a trăit alături de popor, a fost legat strâns și indisolu-

bil de acesta, și nu numai prin gând
ci și prin condițiile de viață", și-a închi-
nat toate forțele creatoare, întreaga
sa viață luptei pentru libertate.

„Istoria vieții mele este o parte a is-
toriei vieții poporului meu”, a spus Ta-
ras Șevcenco în autobiografie. Într’a-
devăr, soarta patriei sale, soarta Ucrai-
nei, cruda realitate a întregii Rusii țar-
iste a determinat drumul vieții și
creației poetului. Cu o neclintită băr-
băție a trecut Taras Șevcenco prin via-
ță și nici un fel de suferințe n’au pu-
tut să stingă în poetul-cetățean incre-
derea adâncă în forțele nesecate ale
poporului.

„Sufăr, sunt chinuit... dar nu-mi plec
capul”, a fost lozinca pe care, ca un
port-drapel a ținut-o sus acest înaintea
mergător al celei de a treia generații
de revoluționari, cum a denumit Lenin
proletariatul, chemat de istorie să pre-
gătească și să desăvârșească prima re-
voluție socialistă.

Călăii țariști n’au fost în stare „să
ferece cuvântul” înflăcărat al poetului.
Nici prigoana, nici temnița, nici caze-
matele cetății Petropavlovsc, nici de-
portarea ca „simplu soldat” în cetatea
dela Orsc, pe malurile mării de Aral
sau în stepele Orenburgului, nimic nu
a fost în stare să-i clintească credința
în popor. Adresând masselor populare
apeluri la luptă, el crează în poemul
său „Caucazul” chipul viguros al Po-
porului-Prometeu, chipul titanului pe
care nu-l poate frânge vulturul negru
al autocrației țariste:

Munți cu fruntea'n nouri, munți udați
cu sânge
In vestmânt de piatră jalea voastră
plânge.

Zace'n chinul groaznic
Prometeu pe stâncă,
Un vultur năpraznic
Inima-i mănâncă:
Pliscul și-l implântă'n
Coaste. Curge sânge.
Viața-i neînfrântă.

Viața moartea'nvinge.
Sufletul nu moare!
Libertatea-i vie!
Poți să faci din mare
Pântec de câmpie?
Lanțul n'o să'ndoaie
Sufletul, cuvântul.
Nalta'n slăvi văpaie
N'o va stinge vântul.

Tocmai în această credință în carac-
terul nepieritor al spiritului popular,
stă marea forță a creației sale. El pre-
vestea și aștepta acel ceas când mas-
sele muncitoare se vor ridica și vor
scutura de pe umerii lor jugul rușinos
al robiei.

Scritorul-iobag cunoscuse din copilă-
rie amarul vieții lipsite de libertate și
simțise contradicția de neîmpăcat a o-
rândurii feudale a Rusiei țariste din
prima jumătate a secolului al XIX-lea
cu cei doi poli opuși: moșierimea des-
potică și exploatare pe de o parte,
țărănimea împilată și exploatată pe de
altă parte.

Cunoscuse din plin nedreptățile so-
ciale pe care le verificase nu numai
prin pilda familiei sale — iobagă ca
stare socială — cât și peste tot în jur.
În calvarul poporului văduvit de drep-
turi, înlănuț de legile absolutiste reac-
ționare, lovit în demnitatea lui umană:

„Nu, nu mi-e rai micuța casă
Din sihla verde, răcoroasă
De lângă iazul adumbrat:
Acolo am copilărit,
Și muma'n cântece jelite
M'a legănat cu mâini trudite.
In sihla ce-o vedeți prin vis,
In casa ceea, 'n paradis,
Văzut-am iadul... Și grea muncă
Sub a boierului poruncă
Se frânge omul din grumaz.
Și blânda-mi mamă în necaz
Și în robie'mbătrânită
De tânără fu prohodită;
Iar lăta... Tata-a plâns cu noi
Și a murit în iobăgie —

*Se săturase de robie.
Eram neurăstnici, slabi și goi
Și-am plecat în lume, 'n ploi."*

Primele buche le învățase dela un deac bețiv, gustând până la vârsta adolescenței din amara pâine de iobag la bucătăria moșierului Engelhardt — stăpân deplin pe soarta viitorului rap-sod.

Darul picturii, cu care-l înzestraseră natura, i-a deschis porțile spre o altă viață, dându-i posibilitatea de a se înrola în rândurile militanților pe țărâmul artei, pentru apărarea și afirmarea celor mai înalte idealuri ale omenirii.

Întâi indignat, apoi uimit de extraordinarele sale aptitudini pentru pictură, stăpânul său Engelhardt îl aduce la Petersburg, unde-l încredințează unui zugrav brutal și obscur, cu intenția de a face din băiatul Taras un pictor al său personal, care să-i impodobească pereții conacului boeresc, să-i desfete oaspeții cu tablouri de voloare, cum obișnuiau latifundiarii Rusiei feudale. Era încă un aspect al aceleiași nemernice exploatare morale și materiale a omului. Și numai în cazuri izolate se întâmpla ca unele talente viguroase ieșite din popor, să răzbată și să se afirme, ridicându-se în ciuda tuturor piedicilor la culmile creației artistice. Astfel se explică cum această „*intelectualitate iobagă*” ce începuse să se formeze în Rusia cu toate condițiile potrivnice de atunci — ca expresie a genului poporului — a putut să fie ilustrată prin nume ca acelea ale pictorului Tropinin, ale scriitorului Șevcenco și ale marelui său prieten, actorul Șepchin — promotor al realismului în arta teatrală rusă, căruia Șevcenco îi închina poemul său „*Neofiții*”.

Cotitura ce se produce în viața lui Taras Șevcenco determină întregul drum al vieții și creației sale.

Petersburgul a însemnat pentru el un

lung șir de ani de suferință și de victorii, de frământări și biruințe.

Înținuindu-se în arta picturii ca ucenic al unui dascăl improvizat, adolescentul Șevcenco duce o grea existență, adăpostit într'un pod de casă împreună cu alți mănuitori ai penelului, frați — prin comunitatea de soartă — întru suferință.

În nopțile albe¹⁾ petersburgheze el se ducea în Parcul de Vară unde, la lumina transparentă a lunii picta peisagii și statui de pe alei. Așa îl surprinde odată pe Șevcenco pictorul ucrainean Ivan Soșenco care, aflând despre viața lui, rămâne puternic impresionat de soarta talentatului adolescent. Se stabilesc astfel legăturile viitorului poet cu pictorul Grigorovici, — secretarul Academiei de Pictură — apoi cu cunoscutul poet rus Jukovschi, cu scriitorul ucrainean Grebenko, în sfârșit cu pictorii Briullov, Fedotov, Venețianov. Însă porțile Academiei imperiale de pictură erau închise pentru iobagi. Șevcenco trebuia răscumpărat. Pictorul Șevcenco își capătă libertatea din starea de iobag cu prețul — neobișnuit de mare — cerut de stăpânul feudal: 2.500 ruble realizate de pe urma vânzării la loterie a portretului lui Jukovschi pictat de Briullov, tocmai pentru acest scop.

Șevcenco trece pragul Academiei de pictură ca elev al marelui Briullov.

Din amator și autodidact, el devine un profesionist al artei plastice și în acelaș timp un fervent auditor al cursurilor de istorie, fiziologie, zoologie, fizică. Avid de cunoștințe, el învață limbi străine, citește literatură, pe clasicii ruși, capodoperele literaturii străine, pe Goethe, Schiller, Shakespeare, Byron.

Călcând tradițiile Academiei de Pic

1) Există o perioadă din an (Iunie-Iulie) când în regiunea Leningrad, nopțile sunt deosebit de clare și ele au fost consacrate în literatură sub denumirea de „nopțile albe petersburgheze”

tură care cultiva de preferință teme biblice și mitologice, Șevcenco se afirmă ca un adevărat inovator, aducând în pictură oameni din popor, teme din viața poporului. De pe atunci încă, prin tablourile sale, el atrage atenția opiniei publice asupra soartei tragice a poporului exploatat.

Talentul său multilateral ce se cristalizează mai târziu în poezie, îmbrățișa domenii de artă diferite. Șevcenco-pictor! Șevcenco-interpret al cântecului popular! — Contemporanii mărturisesc că era un maestru neîntrecut și în acest domeniu.

Studiind materialele din Jurnalul său de însemnări zilnice, din nuvelele sale și în deosebi acele pasagii unde scriitorul descrie senzația pe care i-o dă muzica, muzicologii sovietici arată că Șevcenco, pe lângă darul interpretării muzicale, posedă și cunoștințe vaste, deși nesistematizate în domeniul muzicii. Și totuși, în istoria culturii ruse și a culturii mondiale, Taras Șevcenco a intrat ca scriitor.

Înțelegerea fenomenului artistic Șevcenco ne-o dă tocmai îmbinarea în personalitatea sa a celor trei daruri, care formează un tot unitar. Elementele plastice și cele muzicale sunt deosebit de pronunțate în versurile marelui poet, care pictează în imagini sugestive și colorate, tablouri ca acesta :

*„Livada cu cireșe coapte
E zumzet lung de cărăbuși.
Plugarii trec. Curând e noapte.
Cântând vin fete. Le așteaptă
Bătrâne mume 'n prag de uși.
Miroase cald. E masa 'ntinsă
Pe ceruri stele noi se țes.”*

sau tablouri în care factorul social stă la baza conținutului tematic al versului :

*„E primăvară. Cresc grădini
Spre proaspeți zori, cu frunză nouă.
De floare pline și lumini
Ning crengile scăldate 'n rouă.*

*Seve mustesc. Pe câmp ard maci.
Roiesc albinele în stupi
Dar satu-i trist. Oameni săraci,
Ca mietii speriați de lupi,
Se'nchid în casă cu zăvor.”*

Izvorul talentului său poetic a tășnit puternic și nestăvilit, iar versurile sale din tinerețe, pline de farmecul simplității, păreau să continue tradițiile cobzarilor-cântăreți ai poporului — ce glorificau trecutul eroic al patriei lor, înclăștă în lupta de eliberare împotriva tătarilor și a moșierilor polonezi. În aceste versuri de început, poetul redă în accente lirice mahnirea unui cazac ce-și amintește, în condițiile vitrege ale iobăgiei, de fapte glorioase din trecut ; tristețea tinerei fete silită să meargă după un om ce nu-i e drag ; cântecul cobzarului orb ce-și deapănă gândurile în sunetul lin al cobzei ; peisagiul ucrainean cu necuprinsele sale stepe și uneori ritmul săltăreț al cântecelor populare de joc.

Aceste poezii lirice au format paginile primei ediții a „cobzarului”, a cărei publicare în 1840 constituie un eveniment cu totul nou în literatura timpului. Poporul apare cu trecutul și prezentul lui, cu drumul lui istoric, cu misiunea de a cuceri cu arma în mână dreptul la viață, răsturnând vechea înlocuire, instaurând în locul „stăpânilor vieții” dreptatea socială a celor ce muncesc.

În viziunea sa poetică se cristalizează ideea solidarității dintre muncitorii cu mintea și cei cu brațul, întru realizarea aceluiaș țel comun :

*„Mâini ce trudes
Minți ce gândesc
Desțeleni-vor ogorul
Un ogor ne 'ntinat
Pe el va semăna poporul
Gând senin, rod bogat.”*

Creației lirice îi urmează cunoscutele sale poeme de mare respirație „Cate-

rina" și „Haidamacii”. Cu extraordinară forță realistă este înfățișată în poemul „Caterina” tragedia unei femei jignite și înjosite în tot ce are mai scump. La această temă a dragostei pângărite, Șevcenco revine insistent în poezia sa. El crează o galerie emoționantă de chipuri ale femeilor strivite de brutalitatea vieții iobage.

Tema revoluției țărănești apare în toată amploarea ei în poemul „Haidamacii” în care, pe un vast fundal istoric, este fixat momentul mișcărilor populare împotriva moșierimii și nobilimii poloneze din secolul al XVIII-lea. Și asemenea figurilor legendare apar eroii principali, luptători dârji și cutezători pentru fericirea poporului.

Răscoala țărănească din 1768, care a intrat în istorie sub numele de „Coliivșcina”, stă la baza subiectului „Haidamacilor”.

În trăsături realiste viguroase, poetul a zugrăvit valul revoluției țărănești, o mișcare spontană și necoaptă din punct de vedere politic, dar puternică și cumplită, născută din setea de dreptate. El folosește în deosebi izvoarele orale: legende, povești și cântecele cobzarilor ce se transmiteau din generație în generație. Cu digresiuni lirice, poetul prezintă realitatea istorică, întreaga desfășurare a răscoalei. Evenimentele aceluia an iau forma luptei pentru libertatea și independența țărănimii ucrainiene împotriva cotropitorilor polonezi. În opoziție cu istoricii reacționari ce înfățișau mișcarea haidamacilor ca fiind o expresie a anarhiei și jafului, Șevcenco îi prezintă pe haidamaci în adevărata lor lumină, ca luptători pentru libertatea poporului.

Eroul principal al poemului țarema Galaida, întruchiează cele mai bune trăsături ale poporului său. El ar dori să aibă o sută de brațe ca să-i biruiască mai repede pe dușmani și să-și elibereze patria.

Această mare epopee a avut un însemnat rol social-agitatoric în momen-

tul apariției sale, care coincidea cu creșterea forței spontane a mâinii populare concretizată în răscoale țărănești.

Este momentul istoric despre care Marx îi scria lui Engels în 1860: „*cele mai importante evenimente din lume, în prezent, sunt pe de o parte mișcarea sclavilor din America care începuse încă din ziua morții lui John Brown, pe de altă parte, mișcarea sclavilor din Rusia*”. Era epoca premergătoare reformei agrare din 1861, reformă ce venea de sus în jos, și care prin desființarea formală a iobăgiei puneă țărănimii ruse noi lanțuri de exploatare.

Diapazonul tematic al operelor lui Șevcenco se lărgeste pe măsură ce crește avântul revoluționar în Rusia.

Se deînesc pozițiile poetului care înainte de deportare se alăturase cercului Petrașevski unde cunoscuse socialismul utopic rus, pentru a deveni apoi la înapoiere din surghiun, în 1858, un adept al gândirii înaintate materialiste, al cărei tribun era revista „Sovremenik” în frunte cu reprezentanții ei: Cernișevski, Necrasov, Dobroliouov.

Poet al revoluției democratice țărănești — țărănimea fiind în condițiile istorice date din Rusia, înainte de organizarea și afirmarea proletariatului, singura forță protestatară — Șevcenco împărtășea ideile „raznociinilor”¹⁾. Poziția politico-ideologică a acestora se caracterizează printr-o „ură neîmpăcată împotriva orânduirii iobago-feudale, împotriva a tot ce această orânduire a generat în domeniul economic, social și juridic”.

Concepția despre lume și orientarea politică a poetului au fost determinate, pe de o parte de poziția sa de clasă, de condițiile istorice materiale în care s'a dezvoltat, pe de altă parte de stu-

1) Raznociinii — intelectuali ruși progresiști din sec. XIX, proveniți din mica burghezie, funcționărimi, țărănime.

diul filosofiei materialiste și de prietenia ideologică cu reprezentanții gândirii înaintate ruse, ale căror idealuri sociale și estetice coincideau cu cele ale poetului.

Bărbăția și dărzănia luptătorilor revoluționari decembrști, al căror tragic sfârșit a înscris o pagină sângeroasă în istoria Rusiei, i-au servit ca sursă de inspirație genialului bard al Ucrainei, care în crâncenul an 1825 era un copil iobag în vârstă de unsprezece ani.

Legat prin afinități artistice de marele Pușchin, poetul ucrainean nutrea ca și marele său confrate rus o profundă admirație față de acești pionieri ai revoluției ruse. Revenind din deportare și luând pentru prima dată contact cu revista „Poliarnaiia Zvezda” („Steaua polară”), editată de Herzen în străinătate, el scria în jurnalul său:

... *Portretele primilor noștri apostoli-martiri mi-au produs o emoție atât de grea și măhnitoare, încât nici până acum nu-mi pot reveni din această apăsătoare impresie. Ce bine ar fi să se bată o medalie în amintirea acestui mișlesc eveniment! Pe o parte a medaliiei să fie gravat chipul marilor martiri, cu inscripția: „Primii stegari ai libertății în Rusia”, iar cealaltă parte a medaliiei să poarte portretul odiosului Frânar, cu inscripția: „Nu-i primul încoronat al Rusiei”. Lupta pentru libertate a decembrștilor este evocată de Șevcenco în poemul „Visul” și „Neofiții”.*

Cetindu-l pe marele satiric rus Saltâcov-Scedrin, poetul nota în jurnalul său: „Mă închin în fața lui Saltâcov. O! Gogol, nemuritorul nostru Gogol! ce fericit ar fi nobilul tău suflet dacă ai vedea în juru-ți asemenea discipoli geniali! Prieteni, scumpii mei prieteni, scrieți, ridicați-vă glasul pentru această sărmană, murdară și pângărită mulțime! Pentru această gloată împilată și negrăitoare!”

Iată care a fost programul de luptă

al poetului revoluționar ce protesta — nu numai împotriva exploatării „gloatei” ucrainene și ruse, — exploatare descrisă în nemuritoarele opere ale lui Saltâcov și Gogol, — dar și împotriva împilării și exploatării „gloatei” georgiene și a oricăror masse populare, indiferent de naționalitate, în apărarea cărora își ridică glasul.

Ca o goarnă revoluționară răsună versurile poemului „Caucazul”. Poetul cheamă la luptă toate popoarele asuprite din vastul imperiu țarist. El se ridică până la ideea măreață a unirii tuturor popoarelor înrobite, de partea cărora stă „adevărul, gloria și libertatea”

Calea răscoalei armate este singura posibilă pentru a răscumpăra „sângele frățesc ce curge în râuri”, pentru a doborî țarismul și exploatarea, „pe călăi, pe câinii de cămătari și negustori” de pe întinsul Rusiei în care, „ca într-o temniță geme” poporul muncitor, și unde: *Din Moldova până'n Finlanda, toate popoarele tac în toate limbile.*

Forța extraordinară de convingere și combativitatea lui Șevcenco se afirmă ori de câte ori poetul se situează pe poziții ferme de clasă, poziții care imprimă patriotismului său pasionat și militant un caracter internaționalist.

Ca un fir roșu trece prin întreaga sa operă ideea fundamentală a luptei poporului muncitor împotriva oricărei exploatări. După cum conducătorul democraților revoluționari din Rusia — Cernîșevski — chema poporul „la topoare” în articolele sale, tot așa și verbul poetic al lui Taras Șevcenco răsună ca o chemare înflăcărată la revoluție, pentru răsturnarea odioasei orânduiri iobago-autocrate:

„La bine nu te aștepta
A libertății vâlvoaie —
A adormit-o Nicolae!
Toți laolaltă să sărim
De vrem din somn să ne trezească
Securea bine s'ascușim
Ofelu'n foc să se călească!”

Marea valoare artistico-literară a creației sale care îmbină idealul social cu cel estetic, ne-o desvăluie cuvintele lui V. I. Lenin care spune că, *„dacă avem în fața noastră un artist cu adevărat mare, atunci măcar unele dintre momentele esențiale ale revoluției trebuie să se fi oglindit în opera sa”*.

Un astfel de moment important al mișcării revoluționare din Rusia în preajma reformelor din 1861 este consemnat în opera lui Șevcenco cu vigoarea artistică proprie unui mare maestru al cuvântului. Lupta împotriva iobăgiei și autocrației devine tema de bază a poeziei sale.

Era firesc deci ca reacțiunea rusă care susținea tronul și era oficial sprijinită de acesta să zăgâne amenințător lanțurile și cătușele, era firesc ca *„hămesiții”* să sune alarma și să ceară pedepsirea acestui *„periculos criminal de Stat”*, declarând că versurile sale pătrunse de ură față de cei bogați și față de asupritori sunt *„extrem de primejdioase pentru nobilime și pentru alte straturi sociale, deoarece poporul, văzând înfățișate numai răzbunarea, răscoale, vărsări de sânge, este îndemnat să repete aceste fapte atât de slăvite.”*

Acela care dăduse un aspru și necrutător verdict putregaiului unei orânduiri ce se crampona pe șubredele sale poziții, trebuia să fie îndepărtat, îngropat de viu, oprit să mai scrie.

Un membru al cercului Petrașevski, Mombeli scrie în amintirile sale: *„dacă îndemnul lui Șevcenco s'ar fi împlinit, tot sudul și apusul Rusiei ar fi luat arma în mână”*, iar prozatorul Li- prandi, cel care-i trădase pe membrii acestui cerc cu tendința revoluționară, comunica șefilor săi că în Ucraina era o frământare pe care au provocat-o *„germenii aruncați de scrierile lui Șevcenco”*.

Sentința n'a întârziat să vină, semnată chiar de Nicolai, poreclit de popor „Băta”. Acesta nu-i putea ierta poetului cutezanța de a fi scris celebrul său

„Visul” — un pamflet plin de mânie la adresa monarhiei rusești, cu aparatul ei birocratic, cu cumplitul ei contrast între lux și mizerie, între viața de „stăpân” și de „rob”.

Sub forma unui vis, poetul zugrăvește tabloul tragic al samavolniciei biurocrato-polițienești ce domnea în Rusia lui Nicolai. Pe fondul minunatei naturi ucrainiene, poetul descrie viața mizeră și oprimată a țărânimii iobage. El îl transportă pe cititor în îndepărtata Siberie unde-și duc traiul de ocnași, apărătorii libertății — decembriștii. Capitala țaristă — Petersburgul — o vedem clădită pe oasele poporului. Ecaterina a doua apare ca un călău fără scrupule. Apoi, visul poetului ducându-ne în palatul țarilor, demască traiul parazitar al boierimii *„burtă verde”*, al nobilimii *„cu înfățișare de porc”*, în anturajul cărora apar țarul și consoarta sa în chip de caricaturi hidoase.

Dar ce urmărește *„visul”* poetului care scrutează realitatea în toată semnificația ei istorico-socială. Din această realitate însăși se desprinde, viguroasă, forța popoarelor ce locuiesc imperiul rus și care prin luptă unită pot dărâma anacronica construcție a țarismului, eliberând *„visul poetului”* de cadrelor prezentului odios și dându-i frâu liber spre zările viitorului.

Căci spre viitor, spre altă realitate — realitatea unei societăți în care va fi desființată exploatarea omului și unde dreptatea socială va triumfa, — se îndreaptă gândul poetului, atunci când spune:

*„Mai trece-o zi și-o noapte-apăsătoare...
Și tu te miri, smulgându-ți părul:
Dece nu vine — apostolul cel mare
Ce predică știința și-adevărul?”*

Dar era vremea când în locul *„științei și adevărului”* domnea negrul întuneric și crunta nedreptate. Iată de ce mâna *„călăului încoronat”* a scris pe sentința prin care poetul era condamnat

fără judecată la surghiun: „*Sub cea mai severă supraveghere, cu interdicția de a scrie sau picta*”.

Și calvarul celor zece ani începe. Zece ani în care arta lui s'a îmbogățit cu noi teme, s'a maturizat dând literaturii un Șevcenکو viguros, autorul versurilor de protest revoluționar și de mânia.

Setea de libertate și revolta împotriva silniciei nu întunecă seninătatea gândirii sale. Poetul rămâne optimist, încrezător în triumful unei cauze drepte.

Așteptând în depărtatul Cos-Aral dela prieteni o scrisoare care nu mai sosea, poetul scrie:

*„Râvnind un cuvânt de lumină,
Atât doar: un singur cuvânt!
O singură vorbă! Doar una!
Să știu dacă focul e sfânt,
Și poate să 'nfrunte furtuna.
Curând mă vor bate zăpezi —
Bătrân fi-voi tare — dar știu
Că zilele-mi triste cirezi,
Eu nu le-am păscut în pustiu”.*

Și văzându-se părăsit, uitat de confrății și prietenii ce renunțaseră la luptă și afișau un perfid liberalism sub care se ascundea de fapt un naționalism șovin, poetul exclamă, cu hotărîre:

*„Prietene, nu fii mahnit.
Încinge-ți armura de fier*

*la-ți singur, deci, soarta în mâini
Și singur înfruntă urgii”.*

Cea mai variată gamă a creației în versuri și proză caracterizează epoca exilului. Pe insula izolată Cos-Aral din Marea de Aral, s'au născut multe și minunate poezii, poeme și cântece lirice în care deseori accentul amintirilor personale din copilărie și tinerețe, predomină.

Pentru a-i deruta pe călăi, ai căror ochi erau în permanență îndreptați asupra poetului, el folosește de multe ori, „limba lui Esop”, încercând să mascheze ideea în forme alegorice, fără însă

a știrbi din forța atacului său necruțător

Tot în perioada surghiunului, Șevcenکو scrie cunoscutul său poem „*Ciuma*”, în care zugrăvește în culori vi-guroase, de o incomparabilă forță realistă tabloul sumbru al ravagiilor ciumei:

*„Unblă ciuma ca turbată
C'un hârleț și c'o lopată
Și tot sapă în neștire
Negre gropi de cimitire”.*

Gândirea lui maturizată prinde forme concrete în proză și într'un Jurnal — important document al formației sale ideologice și al concepțiilor estetice.

Citind Jurnalul său, întâlnim la fiecare pagină aprecieri realiste pline de profunzime cu privire la diferite evenimente, cărți cetite, la problema rolului pe care-l are artistul și arta în societate.

Această din urmă problemă îl preocupă cu deosebire. Iată cum a definit T. Șevcenکو rolul scriitorului, în prefața ce o pregătea pentru cea de a doua ediție a „*Cobzarului*”: „*Ca să-i cunoști pe oameni, trebuie să trăiești în mijlocul lor. Iar pentru ca să poți scrie despre oameni, trebuie să devii tu însuși om și nu măzgălit de hârtie. Abea atunci poți să scriești și munca voastră va fi cinstită*”.

Dacă în opera sa poetică Șevcenکو apare ca un realist, ca gânditor, el este materialist — adept al democrațiilor revoluționari ruși.

Natura, omul viu, realitatea vie, stau la baza creației și a concepției sale despre viață.

În aceasta își găsește explicația atitudinea lui potrivnică față de filozofia idealistă și teoria „*artei pentru artă*”.

Celor din clasele dominante ce scriu literatură pentru amuzament, el le spune:

*„Feciori bogați, de ați ști voi
unde stau oameni plânși și goi*

*N'ați scrie elegii. Nicicând
n'ați preamări pe domnul sfânt
și nu v'ați bate joc de noi".*

Dar cea mai elocventă scriere în care sunt consemnate vederile lui Șevcenco cu privire la artă, la rolul artistului în societate și având ca temă soarta „intelectualului iobag” este nuvela „*Artistul*”. Dealtfel, în aproape toate nuvelele sale, ca de pildă „*Muzicantul*”, „*Slujnica*”, „*Cneghina*”, „*Varnac*”, „*Artistul*”, „*Nefericitul*” și altele, această temă rămâne în centrul preocupărilor poetului, fenomen ce poate fi extins și asupra dramaturgiei pe care în egală măsură a practicat-o Șevcenco.

Era o temă arzătoare, cerută de condițiile vieții ruse din deceniul 1830 — 1840, temă la care în acea epocă răspund: Belinschi cu nuvela „*Dmitri Calinin*”, N. F. Pavlov cu „*Onomastica*”, Timofeev cu „*Artistul*”, Herzen cu „*Cine e de vină?*”

Asistăm fie la tabloul degenerării morale a clasei nobililor („*Cneghina*”, „*Nefericitul*”), fie la protestul unei tinere fete înșelată de un reprezentant al clasei dominante, („*Slujnica*”), fie la răsvrătirea unui om strivit de conjunctura politică socială și care devine un răz-bunător al poporului („*Varnac*”).

Dar toți se ridică împotriva exploata-rii și asupririi, pentru apărarea dreptu-rilor omului și a demnității umane. Șevcenco rămâne neclintit pe pozițiile clasei exploatate, pe pozițiile țărănimii iobage și, tocmai prin asta el nu este numai „un adevărat poet al poporului... dar și un militant politic și luptător pentru libertate” (Herzen).

El a răspuns la evenimentele și feno-menele cele mai arzătoare ale con-temporaneității, așa cum face și atunci când izbucnește războiul Crimeii. Poe-tul explică caracterul hrăpăreț al ace-lui război, care va aduce poporului de-zastru și mizerie:

*„Iar vremuri grele bat la ușe
Ni-s primăverile amare
Noi vrem ca să sdrobim cătușe
Să-i scoatem pe ocași din fiare.
Dar curge sânge fărănesc
Și-atâtea frunți-or să mai cadă...
Coroanele se hârjonesc:
Vor omul patriei să-l roadă”.*

Libertatea, Șevcenco o concepe nu ca un deziderat individual, nu ca o nă-zuiniță abstractă, în afară de conjunc-tura istorică dată, ci ca fiind o con-diție socială pentru care omul luptă ca exponent al intereselor clasei din care face parte.

Conținutul adânc social al operei lui Șevcenco explică faptul pentru care cele mai multe nuvele și drame ale sale nu fac decât să trateze aceleași teme, cu aceleași personaje în diferite genuri li-terare.

Prezentarea veridică a realității, atât de caracteristică nuvelor sale, este împregnată de un pronunțat lirism care exprimă participarea directă a autoru-lui la întâmplările descrise. S'ar putea spune că repetatele digresiuni lirice care transmit emoția scriitorului față de cele relatate, înfățișează o realitate vă-zută prin prisma atitudinii autorului. Aproape toate nuvelele conțin date au-tobiografice prețioase, care comple-tează portretul psihologic al autorului însuși. Fie că este vorba de răscum-părarea din starea de iobăgie a eroului principal din povestirea „*Artistul*” sau a muzicantului din nuvela cu acelaș titlu, fie că e vorba de confruntarea mentalității a doi oameni din clase so-ciale diferite ca în nuvela „*O plimbare plăcută și cu tâlc*”, scriitorul zugrăvește o lume în care contradicțiile societății feudale se vădese în contrastul dintre personaje: pe de o parte, acționează personaje pozitive, oameni înzestrați cu mari însușiri spirituale — aceștia re-prezentând îndeobște „intelectualul io-bag” sau omul simplu din popor — pe de altă parte, acestora li se opun oa-

meni ratați, adevărate „ruine” sau „semi-idioți”, reprezentanții moșierimii sau ai înaltei funcționării; „oameni buni” și „oameni răi”, cum îi numește însuși scriitorul, dar sub această denumire se vede limpede poziția socială a acestor categorii de oameni.

Eroul reprezentativ al celor mai multe dintre nămețele sale ca și al celor mai mari poeme este femeia, mama cu copilul în brațe sau de cele mai multe ori o tânără fată amăgită, părăsită. Așa ne apar Caterina, Marina, Oxana, slujnica Hanna și altele, victime ale întocmirii sociale nedrepte, neînțelese și respinse de societate și de familie.

La gama bogată a creațiilor în versuri cu teme eroice sau cu profunde accente de protest politic, se adaugă acest aspect social de nuanță lirică atât de caracteristic scriitorului protestatar, care, generalizând fenomenul a reușit să creeze „personajii tipice în împrejurări tipice”.

Ori care ar fi forma de întrupare a ideii în imaginea artistică, ori care ar fi mijloacele pe care i le pune arta la dispoziție, opera lui Șevenco are o misiune precisă: aceea de a demasca răul social concret și de a-i da un verdict categoric, fără apel, verdictul condamnării a ceace este vechi și trebuie să moară.

Acela, care în versurile sale — mesagii adresate contemporanilor — a proclamat că „*tarii lacomi în lanțuri vor sta... vor zace cu mâini în cătușe*”, a știut să surprindă în realitate cele mai subtile nuanțe de raporturi între oameni, pe care le vede prin prisma intereselor poporului, în lumina cauzei comune.

Există un pronunțat element dramatic, care ia proporțiile unui adevărat conflict dramatic aproape în toate poemele sale mari.

În ce constă acest conflict dramatic? Între cine se angajează lupta pe viață și pe moarte pentru triumful dreptății? Conflictul se dă între cei nedreptățiți

și exploatați și societatea dușmănoasă lor. Iată-o pe Caterina din poemul cu acelaș titlu, aruncată din casa părintească pentru păcatul săvârșit, căutându-și iubitul care a părăsit-o — un chipeș ofițer rus poposit pe acele meleaguri. Disperată, ea se aruncă în apă. Poemul culminează cu scena impresionantă când copilul, rămas orfan, însoțește pe un bătrân cobzar orb și întâlnește în cale o trăsură în care călătorea tatăl său cu familia.

Acesta recunoscându-și fiul tresare, dar condiția lui socială înăbușe orice pornire umană.

Găsim aici o întreagă gamă de situații tragice, de conflicte psihologice generate de nedreptatea socială.

Sfârșitul poemelor „*Marina*”, „*Oarba*” și altele ne ilustrează tragedia dezonorei ca produs al nedreptăților sociale, protestul victimelor societății cu strâmba ei întocmire, și o chemare la luptă pentru lichidarea acestor rele.

Chiar dacă eroinele lui Șevenco, strivite de realitatea vitregă a vieții, se supun în fața unor forțe ce le depășesc, cumplita lor ură care ucide pe boerii-asupritori are un adânc sens social, aducând în literatură patosul protestului plin de mânie.

O asemenea mânie îmbracă formele unei lupte de mase ca în poemul „*Haidamacii*”, sau a unei răzbunări pusă în slujba maselor ca în poemul „*Varnac*”.

Tema răzbunării populare, atât de des folosită de poet, își găsește expresia cea mai viguroasă în „*Haidamacii*”, o adevărată epopee dramatică cu dialoguri și digresiuni lirice, având o acțiune vie și frământată, cu vaste tablouri în care acționează mase populare.

Conflictul de bază nu stă în intriga de dragoste.

Elementul cu adevărat tragic al conflictului se ivește atunci când Gonta și Umari își omoară proprii lor copii ce erau crescuți într-o mănăstire ca-

toică. Între dragostea părintească și datoria față de patrie, față de „*jurământul — dat poporului*”, Gonta, ca un adevărat patriot și luptător pentru libertate, o sacrifică pe prima.

Concepând pentru poemul său acest episod care, prin tragismul lui, nu-și găsește asemănare în întreaga dramaturgie mondială, Șevcenco creează o adevărată capodoperă a realismului.

Pentru întruchiparea ideii el alege forma legendelor populare denumite „*dume*”, pe care o cunoștea din copilăria petrecută în mijlocul poporului, o formă largă și liberă, care i-a dat posibilitatea de a îmbina în țesătura contradictorie a temei: adevăratul protest revoluționar, plin de mânie împotriva nedreptăților sociale, cu lirismul elegiac și elanul spontan caracteristic căzăcimii.

Acestea sunt elementele de autentic dramatism împletite în țesătura epică a marelui bard și care fac din poemele sale un material atât de apt pentru transpunere scenică.

Este interesant de semnalat că în timpul surghiunului, Șevcenco a scris un număr de nouă nuvele și mai multe poezii în rusește, limbă pe care o îndrăgise atât de mult, așa cum îndrăgise și marele popor rus de care se simțea organic și indisolubil legat.

Scriitorul a parcurs drumul caracteristic secolului al XIX-lea: drumul creator dela romantism la realism. Alături de marii realiști democrați-revoluționari ai secolului al XIX-lea el a înțetățenit metoda de creație realistă în literatură, promovând un realism denunțător, de satiră, de critică aspră și necruțătoare a societății, de protest viguros împotriva viciilor ei, de afirmare a celor mai bune aspirații ale omului. De aceea realismul lui Șevcenco are un conținut profund democratic, legat de popor și pus în slujba acestuia, ceea ce l-a făcut pe Maxim Gorchi să spună: „*este primul și adevăratul poet al poporului, care n'a denaturat prin in-*

terpretări subiective gândirea și sentimentele poporului”.

Esența dragostei lui față de popor, a inflăcăratului său patriotism, depășește cadrele strict naționale și așa după cum în poemul „*Caucazul*” poporul muncitor exploatat înglobează toate popoarele Rusiei țariste, „*dela moldovean și până la finlandez*”; ideia unității și a frăției între popoare revine ca un leit-motiv în multe dintre operele sale.

Ea stă la baza tragediei sale „*Nichita Gaidai*” scrisă în stilul unei drame romantice și în care eroul principal Gaidai — trimisul hatmanului Bogdan Hmelnițchi la regele polonez Vladislav — nutrește planuri ce depășesc misiunea sa diplomatică.

Dorința lui fierbinte este de a împăca cele două popoare: rus și polonez, învrăbite de moșieri și de prelați.

Aceeași idee revine în poemul „*Pe vremea când eram cazaci*”, unde patriotismul și internaționalismul său sunt deosebit de vădite:

„*Ca iarba de sub tălpi strivită
azi capetele se pleacă
și geme țara pângărită,
plânge Ucraina amară.
Și sufletul ne e ostatec,
sângele 'n brazdă se 'nșiripă.*”

„*Am fi trăit și azi ca frații
prieten polonez iubit,
dar cruzii preoți și magnații
ne-au învrăjbit, ne-au despartit*”.

Și, ca un îndemn la solidarizare între popoare pentru îndeplinirea aceluiași ideal, poetul exclamă:

„*Hai mâinile să le simțim
în caldul inimei curate
frăția iarăși să se-arate
și raiul să ni-l reclădim*”.

Internaționalismul lui își găsește o expresie viguroasă atât în poemul citat „*Caucazul*”, cât și în poemul „*Ereti-*

cul", în care evocând figura lui Ioan Hus el îndeamnă poporul cehoslovac să se ridice împotriva cotropitorilor germani:

*„Mândru ca un cedru
Din câmpia libaneză
'n lanțuri Hus apare
Săgetează 'n jur cu ochii-i
De vultur tâlharii”.*

Concepând arta ca armă de luptă și de transformare a societății, acest adept al principiilor materialiste ale esteticii lui Cernișevski, deși în prima perioadă de creație avea tendința de idealizare a trecutului, se situează la maturitate pe poziții ferme de promovare a adevărului în artă.

Polemizând cu filosoful-idealist polonez Karl Sibelt cu privire la una din problemele de bază ale filosofiei artei, și anume dacă artistul-creator este sau nu este limitat în creația sa, Șevcenco își formulează vederile, care sunt cele ale unui artist-realist consecvent: *„Mi se pare că artistul liber este în aceeași măsură limitat de natura înconjurătoare, în care natura este limitată de legile sale veșnice și imuabile”*; și mai departe: *„Nu vorbesc de imitarea dăgherrotipă a naturii; atunci n'ar mai fi artă, n'ar mai fi creație, n'ar mai fi adevărați artiști, ci doar niște portrețiști...”*

Atât în scrisorile sale cât și în Jurnalul său, Șevcenco sublinia importanța observării atente a realității și a reflectării ei veridice în artă.

Totodată, definind misiunea poetului și valoarea cuvântului scris, Șevcenco vrea ca acest cuvânt *„să vorbească cu înfocare, să ardă ca flacăra și inima oamenilor s'o înduioșeze”*.

Ceeace dă caracter mobilizator artei, este satira, satira socială care corespunde unui ideal etic al masselor. Șevcenco înțelegea că orice compromis între clase antagoniste este imposibil. Formarea concepțiilor sale materialiste,

a avut la bază un proces mai lung, care s'a desăvârșit sub înrăurirea gândirii ruse înănită din acea vreme, reprezentată de democrații revoluționari.

Ideea luptei revoluționare împotriva iobăgiei și autocrației a avut deasemenea o gradatie de intensitate și maturizare. Neîndoios este că Cernișevski, ca ideolog al mișcării democrat-revoluționare, a exercitat o influență considerabilă asupra concepției despre lume a lui Șevcenco, în deosebi în perioada apropierei dintre ei, adică după întoarcerea din exil — perioadă pe care Șevcenco a denumit-o ca fiind pentru el perioada *„libertății legată de lanțuri”*.

Pe de altă parte, creația poetică a lui Șevcenco a constituit un material viu pentru Cernișevski, pentru rezolvarea celei mai arzătoare probleme politico-sociale în acea vreme — problema țărănească.

Am putea spune că Taras Șevcenco a ajuns la acel tip de revoluționar pe care V. I. Lenin l-a caracterizat astfel: *„Revoluționar nu este acela care devine revoluționar în momentul declanșării revoluției, ci acela care în perioada celei mai deșănțate reacțiuni, când cel mai mult se manifestă sovăilele liberalilor și democraților, apără principiile și lozincile revoluției. Revoluționar este acela care învață masele să lupte în spirit revoluționar”*.

Unitatea dintre conținut și formă este o trăsătură de bază a poeziei lui Șevcenco. Este concludentă în această privință observația lui personală că legende vechi, cântecele populare, *„dumele”* istorice și toată creația populară servesc drept sursă pentru desvăluirea celor mai profunde aspirații ale poporului. El a dat de altfel culegerii sale de poezii numele de *„Cobzar”*, ca un omagiu adus cântăreților poporului care în Ucraina poartă numele de cobzari. Deși mare admirator și cunoscător al creației populare, Șevcenco n'a trans-

pus folclorul în literatură ci a creat pe baza limbii populare vii o adevărată limbă literară, ocupând în literatura ucraineană locul pe care-l are Pușchin în literatura rusă.

Simplitatea și preciziunea, varietatea, bogăția și prospețimea de imagini, toate imbinat cu expresivitatea viguroasă, caracterizează versul lui Șevcenco.

Muzicalitatea versului său este uimitoare și pe bună dreptate ea atrage atenția compozitorilor. Cele mai multe poezii lirice ale sale sunt cantabile, și atunci când poetul se întoarce în Ucraina după 10 ani de exil, el are prilejul să-și asculte versurile cântate de popor, pe melodii compuse de genii poporului, aceste versuri intrând în patrimoniul creației poporului.

Este caracteristică pentru versul șevcencovian folosirea „verbului”. Versul lui „arde”, „mistue”, „frânge”, „despică”.

Acest sensibil și gingaș artist al cuvântului scris care folosește în lirica cele mai subtile nuanțe ale expresiei artistice, nu pregetă să recurgă la cuvinte aspre și tăioase ca ascuțișul sabiei, cuvinte de blestem și de ocară, adresa stâlpilor reacțiunii pe care îi numește „câini”, „tâlhari”, „călări”.

Tocmai unitatea dintre conținut și formă face legitime invectivele viguroase ale poetului, le face convingătoare din punct de vedere artistic, și dăruimă aprecierile unor „esteți” de factură burgheză care îl numesc „poet al mușicilor”.

Semnificația social-revoluționară a creației lui Șevcenco, este determinată de înalta ei valoare artistică.

Prigonit în timpul vieții, Șevcenco nu a scăpat nici după moarte de persecuția reacțiunii țariste.

Țarismul nu putea să-i ierte chemarea revoluționară la luptă din versurile „Testamentului său”:

*„Cu sânge de tirani mișei
Stropiți a voastră libertate.
Loviți cu ură-adâncă în ei
Și rupeți lanțurile toate”.*

Dar înainte chiar de Revoluția din Octombrie 1917, marele rapsod și moștenirea lui au fost apărute de Partidul lui Lenin și Stalin, de Partidul clasei muncitoare.

Când în 1914, la aniversarea a 100 de ani dela naștere, autoritățile au interzis sărbătorirea lui Șevcenco, organul de partid „Drumul adevărului” a publicat un editorial cu titlul: „Feudalii și Șevcenco” în care, printre altele, scria:

„...El s'a făcut vinovat dintr'odată de două mari crime: în primul rând el a ieșit din popor, din mijlocul țărânimii iobage, iar în al doilea rând el nu a fost numai un poet, dar și un poet democrat — bardul masselor asuprite ale poporului. Pentru acest fapt în 1847, poetul a fost arestat în Rusia iobăgăstă și înrolat ca simplu soldat...”

Dar de ce mai continuă și acum persecutarea lui Șevcenco? Desigur că pentru același fapt Urmașii adepților iobăgiei se comportă față de poetul poporului ieșit din rândurile țăranilor, cu aceeași ură îndârjită ca și părinții lor de tristă amintire.

Pentru o mai bună ilustrare, campania a fost pornită de prietenii lui Purișchievici — sutele negre organizate. Purișchievici a cerut ca să nu se permită nici sărbătorirea lui Șevcenco și nici inaugurarea monumentului său, iar apoi s'a trimis peste tot o circulară în spiritul celor de mai sus și care cerea să se acționeze în consecință.

Memoria unuia dintre cei mai admirabili poeți ai poporului va fi marcată... printr'o circulară de interzicere”.

Luând poziție față de acest eveniment, V. I. Lenin, scria în 1914: „Interzicerea sărbătoririi lui Șevcenco a fost, din punct de vedere al agitației anti-

guvernamentale, o măsură extrem de fericită, o măsură excelentă, splendidă și reușită. O mai bună agitație nici nu poți imagina. Eu cred că cei mai buni agitatori ai noștri social-democrați împotriva guvernului, nu ar fi realizat niciodată, într'un timp atât de scurt, succese atât de amefitoare ca acelea care au fost atinse în sens antiguvernemental, prin exploatarea acestei măsurii. În urma acestei măsuri, milioane și milioane de „oameni de rând” au început să se transforme în cetățeni conștienți și să se convingă de dreptatea acelei zicale că Rusia este „închisoarea popoarelor”.

Abia după Revoluția din Octombrie 1917, în epoca sovietică, Șevcenco a luat locul ce i se cuvine „în libera și noua lume” pe care o evocase în poezia „Testamentul”.

După puținele traduceri ale „Cobzarului” apărute în epoca prerevoluționară — traduceri ale unor poezii semnate de nume de poeți ca Briusov, Sologub, Curocichin și alți câțiva, cele mai autorizate nume de poeți sovietici ca Antocolschi, Bezâmenschi, Vera Inber, Isacovschi, Ușacov, Pasternac, Selvin-schi, Surcov, Tvardovschi, Tihonov și alții au dat cititorului sovietic o transpunere integrală a volumului „Cobzarul”.

Numeroase opere literare: romane, nuvele, drame, poeme, poezii, au fost consacrate lui Șevcenco.

Contemporanul său, marele poet Necrasov, îi închină versuri emoționante scrise cu prilejul morții lui Șevcenco, unde îi creionează în câteva rânduri viața sbuciumată:

„după... anii de-avânturi,
de patimi, nădejdi, amăgiri și
dorințe,

de lupte 'ndrăznețe, de vajnice
cânturi
ferestre cu gratii, surghiun, umilințe.
Cu bezna celule-'i primi Petersburgul,
jandarmi și anchete, denunț,
declarații...

In fortu-i de piatră-l păzi Orenburgul,
și crunt îl păzira în stepă gealații”.

V. Ezerschi îi închină romanul „Șevcenco”; lui B. Vadețchi i se datorează nuvela „Întoarcere”, în care se povestește despre ultimii ani din viața poetului. Aceeași temă este tratată în romanul „Noaptea petersburgheză” Constantin Paustovschi îi consacră o biografie literară, Margareta Șaghi-nian, un studiu amplu. De curând în Uniunea Sovietică a fost turnat un film cu tema din viața și activitatea poetului-cetățean.

Taras Șevcenco este printre primii scriitori clasici cărui i s'a ridicat un monument după Revoluție. Chievlul are azi un muzeu ce-i poartă numele. Și apoi nu constituie un adevărat monument omagial, cele 498 ediții ale operelor sale în tiraj de 5.356.000 exemplare, apărute în 33 limbi, numai în decurs de 30 de ani de existență a Statului Sovietic?

Taras Șevcenco a deschis în fața literaturii ucrainiene drumul larg al realismului, rupând hotărît cu sfera îngustă a etnografismului și a didacticismului moralizator.

Dar valoarea operei sale depășește cadrele literaturii naționale. Conținutul ei revoluționar și atitudinea sa critică, de combatere a manifestărilor idealiste și decadente în artă, fac ca opera sa să păstreze și astăzi același suflu al actualității pe care genialul poet ni-l trimite ca un mesaj înflăcărat în lupta pentru construirea unei noi culturi.

La timpul său, Șevcenco a fost făcut cunoscut în țara noastră de criticul C. Dobrogeanu-Gherea, care i-a consacrat un studiu și a tradus mi-

1) „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R., 1949, p. 176—177.

nunatul său poem „Maria”. Fenomenul atât de semnificativ al creației lui Șevcenco n'a putut să treacă neresimțit în întreaga literatură mondială și în literatura noastră. Dacă poezia lui O. Carp cu tematica țărănească se dizolvă în concepția vagă, de nuanță idealistă a „neamului întreg” și nu a poporului muncitor, în schimb Coșbuc în „*Noi vrem pământ*”, în „*Doina*” sa și în altele, afirmă o extraordinară putere epică cu accente revoluționare, ce-l apropie atât de mult de Taras Șevcenco.

Un interes deosebit bazat pe o afinitate artistică și de preocupare socială are și M. Sadoveanu față de poetul ucrainian, căruia îi consacră un studiu și o traducere a poemului „*Nicoară Potcoavă*”.

Stabilirea legăturii directe între ceti-

torul nostru și opera lui Taras Șevcenco, prin traducerea ce se pregătește, va însemna aprecierea mesajului său poetic și valorificarea lui creatoare.

În el, tânăra noastră literatură, care merge pe drumul realismului socialist, va găsi pilda transpunerii în imagini artistice a luptei de clasă, pilda participării artistului la lupta pentru transformarea societății.

Acum, când se împlinesc 90 de ani dela moartea acestui vajnic luptător-revoluționar și genial poet, răsună viu cuvintele lui profetice, pline de adânc înțeles pe care sub forma unui „*Testament*” în versuri, le-a lăsat posterității:

*„Și când veți crește fericiți
În libera și noua lume
Cu glasul bun să v'amintiți
De al meu dur și aspru nume”.*

Documentele vremii însă, pe care aceiași guvernanți căutau cu grijă să le ascundă, vorbeau despre altceva; ne-numărate opere literare de valoare, mărturii ale contemporanilor, articole de ziar, pamflete care circulau din mână în mână — într'un cuvânt, glasul *adevăratei* țări, nu al celor câtorva familii care se rânduiau la cârmă și în slujbe mari — acest glas vorbea despre jaf, despre mizeria poporului, despre luptă, la început mai ascunsă, apoi din ce în ce mai deschisă.

O evocare a oamenilor care au luptat, o reconstituire a faptelor de viață prin care poporul s'a manifestat hotărât împotriva guvernărilor în frunte cu prințul prusac, o cronică a anilor dintre 1866 și 1877, a alcătuit Ion Pas, pe baza documentelor, în ultimul său volum intitulat „*Lanțuri*”.

Epoca „lanțurilor” începe mai demult, de bună seamă, cuvântul semnificând împilarea, încătușarea în care era ținut poporul. Ion Pas alege însă în acest prim volum al ciclului, anii în care foștii dușmani dela 1848 — burghezia și boierimea — își consfințesc marea lor prietenie și comuniune de interese, prin aducerea prințului străin și prin paravanul constituției.

Și tocmai deaceea volumul „*Lanțuri*” captivează dintr'odată pe cititor, pentru că dela primele pagini chiar, cartioanele și măștile, cu care ani de-a rândul a fost mistificat adevărul, sunt smulse, oamenii încep a vorbi cu vorbele pe care le-au spus atunci, a săvârși faptele și a lua atitudinile pe care le-au avut atunci, nu cele pe care, ani de-a rândul literatura burgheză le a inventat cu stăruință pentru a prosti poporul.

Și chiar dela primele pagini, se aude amenințător zăngănitul lanțurilor: poporul începea să se miște pentru a rupe cătușele.

Dacă am vrea să caracterizăm în câteva cuvinte lucrarea lui Ion Pas, am putea spune că obiectivul ei principal,

este demascarea antipatriotismului burgheziei și a reacționarismului boierimii, demascarea afacerismului și trădării față de popor, a căldășiei de interese între marii exploataitori în frunte cu domnitorul și camarila lui. Zugrăvind în mod veridic acest aspect caracteristic, dominant, al claselor care se rânduiau la cârmă țării, autorul nu putea să nu vadă existența elementelor pozitive ale luptei poporului, și deaceia o bună jumătate a cărții lui Ion Pas zugrăvește oameni și fapte reprezentând tocmai atitudinea de protest, de rezistență și opoziție față de exploatare. Țăranii aflați la cheremul „fiscalilor”, a uneltelor guvernamentale pornite și ele pe jaf și îmbogățire după exemplul stăpânilor dela centru; argații dela conacurile boeresti și cei dela curțile din București; meșteșugarii din atelierele patronilor hrăpăreți; lucrătorii dela „drumul de fier” al companiei Strussberg, și parte din cărturari, ziariști, scriitori, — toți aceștia reprezentând poporul și țara, — încep să treacă la acțiuni. Cartea lui Ion Pas schițează oamenii, expune aceste acțiuni și le însușește în așa fel, le găsește justificarea, rădăcinile adânci, încât isbutește să ofere o imagine destul de încheagată și, în orice caz adevărată, asupra țării în epoca respectivă.

Este dela sine înțeles că volumul va fi populat atât de oameni care au existat în realitate, care au avut manifestări concrete, despre care avem mai multe sau mai puține mărturii și documente, cât și de oameni care, fără să fi avut o existență atestată istoricește, puteau să existe în condițiile respective, și acestea sunt personagiile literare, imaginile artistice ale volumului.

Din acest punct de vedere, ceea ce trebuie spus iarăși din capul locului, este că lucrarea lui Ion Pas este pe de o parte o valoroasă contribuție la reconsiderarea unor personalități importante

CE ASCUNDEAU DECORURILE

Cine străbătea centrul Bucureștilor acum 7—8 ani, nu putea să nu-și oprească ochii pe o statuie înaltă și impunătoare — cea mai înaltă și impunătoare din câte avea Capitala în acea vreme. Și-o amintesc, fără îndoială, nu numai bucareștenii: înfățișa un bătrânel indicând drumul unei femei svelte, care purta un steag. La picioarele lor, mai mulți oameni de bronz întindeau cu venerație cununi de flori, spice și ramuri, iar pe cele patru laturi ale soclului erau patru basoreliefuri în care bătrânelul din vârf se vedea bine de tot. În cuprinsul aceleiași statui, titularul ei avea și statuete...

...Femeia cu steag era Țara — care va să zică România — iar cel ce-i arăta calea era Ion C. Brătianu. Statuia, cum ne amintim prea bine, se afla la încrucișarea a două bulevarde: unul purta, cum oricine poate înțelege cu ușurință, numele Brătianului de pe statuia cea mare și din cele patru sucursale mici; celălalt era botezat cu numele prințului prusac adus în țară de Brătianu în 1866, întemeind astfel dinastia sângeroasă a celor patru regi, dinastie de care poporul nostru s'a scuturat la 30 Decembrie 1947.

Că statuia cu pricina era așezată tocmai în centrul Bucureștilor, nu e întâmplător; făuritorii ei n'au fost alții decât scoboritorii bătrânelului din vârf — fii,

nepoții, — așa că îndepliniseră în acelaș timp un act politic și o treabă de familie; iar burghezia exploatoare și partidul liberal, în frunte cu familia Brătianu, au socotit necesar să imortalizeze astfel pe fruntașul lor cel mai de seamă, întemeietor și el ca și prințul pe care-l adusese — al „dinastiei” Brătienilor, din care unii au dăinuit până în zilele noastre.

Ceeace însă este poate întâmplător, însă nu mai puțin semnificativ, e că statuia se afla tocmai la încrucișarea unor bulevarde purtând aceste nume; căci între Carol de Hohenzollern și Ion C. Brătianu a existat o strânsă încrucișare de interese, îmbinare de intenții și conlucrări în acțiunea de jefuire și înrobire a țării, durând nu numai în timpul vieții lor, ci adâncindu-se și extinzându-se sub urmașii ambilor, devenind un simbol al cărdășiei dintre exploatorii, care au supt zeci de ani vloga poporului nostru.

Istoria care se predă în școli și marea majoritate a cărților literare care se tipăreau în vremea când statuia Brătianului sfida încă Universitatea de alături, afirmău negru pe alb că epoca celor doi patroni ai bulevardelor — și ai altora ca ei, — a fost o epocă de mare fericire, de prosperitate și de nepusă dragoste a poporului nostru pentru guvernanți.

ale istoriei și culturii noastre — Mihail Kogălniceanu, Cezar Boliac, N. T. Orășanu, Ion Ghica și alții — pe de altă parte, un real document istoric care spune adevărul despre capii politici ai monstroasei coaliții, — Brătianu, Șuțu, Catargiu, și, desigur, Carol de Hohenzollern, — despre uneltele și slugile acestora din aparatul de Stat, despre scriitorii ratați cum au fost plângăreții și veșnic amorezații colonelul Theodor Șerbănescu și căpitanul Carol Scrob.

Pentru a scoate mai bine în relief câteva din concluziile mai importante ale lucrării lui Ion Pas, vom discuta trei din aspectele și caracteristicile, luate separat, — deși în tratarea cărții ele se întrepătrund, se sprijină și se completează. Este necesară această izolare însă, tocmai pentru a sublinia valoarea conținutului de idei al volumului și pentru ca, analizând apoi cum aceste aspecte importante se îmbină, să putem spune câteva cuvinte asupra meșteșugului scriitoricesc al autorului. Aceste trei aspecte semnificative sunt: primul, demascarea antipatriotismului și trădării monstroasei coaliții burghezo-moșierești, în frunte cu domnitorul; al doilea — zugrăvirea spiritului de revoltă al masselor și, mai ales, redarea începutului mișcării muncitorești; al treilea — contribuția lui Ion Pas la stabilirea adevărului asupra unor personalități culturale cum sunt Kogălniceanu, Boliac, Orășanu, etc.

Despre venirea lui Carol de Hohenzollern în țară, s'au scris până la 23 August 1944, lucruri dintre cele mai de necrezut: vaporul se oprise la Severin, unde îl aștepta Brătianu; un tablou sau o fotografie îi arăta pe guvernanții cu spinările aplecate și cu jobenele ridicate în fața yunkerului prusac, care pășea țănoș. Drumul până la București ar fi fost o adevărată sărbătoare pentru țară, care, la plebiscit ar fi votat unanim pen-

tru prințul străin și acum se grăbea să-și întâmpine alesul.

În ziarele vremii însă, există relatări destul de deosebite: unele spun, de exemplu, că la intrarea în București, o ceată de țărani ar fi huiduit pe prinț și pe însoțitorii lui; altele, că nu era o ceată ci numai doi țărani care întâmplător treceau pe șosea și trăsurile erau să dea peste ei. Pornind dela informații ca acestea și folosind cu meșteșug datele istorice asupra epocii, Ion Pas a isbit să dea o convingătoare imagine asupra felului cum țara a primit pe cel ce avea să-i fie pus în frunte. Trăsurile înaintază spre București, prin ploaia deasă, pe șoselele desfundate și pline de noroi; la bariera Otopenilor, doi țărani necăjiți abea au timp să se dea în lături, unul se împiedcă și cade, celălalt e sfichiuit de biciul vizitiului. Amândoi strigă plini de năduf un „huiđeo!“ în urma trăsurilor în care, abea după ce au strigat, bănuiesc că se află „neamțul“ și atunci o iau la goană peste câmp, fără să știe că stăpânirea va trimite dorobanții după ei.

Imaginea e puternică și sugestivă și nu indică deloc o intrare triumfală ci dimpotrivă, tocmai ceea ce se cuvenea unui atare musafir. Pentru a întări această imagine și a-i reda semnificația largă pe care a avut-o, autorul reconstituie și cauzele pentru care cei doi țărani rătăceau tocmai atunci pe șoseaua Bucureștilor. Într-o succesiune de scene pline de mișcare, este zugrăvită viața satului Talanga, aflat la discreția moșierului, a „fiscalului“ și dorobanților acestuia; răbdarea a ajuns la culme, și iată-i pe țărani sătui de-atâta jaf, năvălind asupra receptorului și rupându-l în bătaie, gonind pe arendaș, pe judecător, pe popă. Capii răzmeriței sunt nevoiți să fugă de teama represiunii care nu poate întârzia mult.

În acelaș timp, în Capitală, oamenii stăpânirii arestează pe gazetari ca Boliac și Orășanu, obligă pe cei bănuși

de antimonarhism să rămână în casă și-i pun dorobanți la poartă, confiscă gazetele și dau ordine prin polițiști: „*Măine la paradie, toată lumea*”.

Contrastul între sentimentele reale ale țării și cele pe care voiau să le impună guvernării în momentul venirii lui Carol, este evident; dar tot atât de evidentă este și desmințirea categorică pe care acest șir de evenimente — marcând din capul locului lanțurile în care gemea țara — o dă convolului de falsuri cu care a fost împodobită ziua de 10 Mai 1866. În felul acesta, încă dela primele pagini, este denunțată adevărata față a societății românești din acea vreme, ai cărei reprezentanți sunt zugrăviți în volumul „*Lanțuri*”.

Se știe că trăsătura esențială a vieții politice din România după 1848, este adâncirea acelei împletiri de interese între burghezie și boerime, cunoscută în istorie sub numele de „*monstruoasă coaliție*”. Această coaliție, manifestată politic prin guverne, în care intrau membri ai ambelor partide, și printr-o totală bună înțelegere în problemele interne și externe, s'a format pe baza obiectivului comun care era exploatarea țării, s'a întărit pe măsură ce timpul trecea și mai ales s'a perfectat atunci când clasa muncitoare, închegându-se și organizându-se, a devenit un dușman puternic al exploatatorilor de tot felul, un pericol din ce în ce mai amenințător pentru ei.

Ceeace oglindește volumul „*Lanțuri*” e mai ales aspectul politic al monstruoasei coaliții, ceeace este, fără îndoială, important și plin de semnificație. Bazele economice însă, adică tocmai cărdășia burghezo-moșierimii în jefuirea țării, în vinderea avuției ei naționale, — acestea apar mult mai puțin și în scene mai puțin grăitoare. Pe autor l-au preocupat, după cât se vede, în primul rând manifestările politice, adâncind nu îndeajuns rădăcinile lor. Exploatarea propriu-zisă apare în volum mult mai

puțin, și mai ales în mediul sătesc, — în cel orășenesc, în lumea muncitorilor din ateliere și fabrici fiind puțin urmărită, de cele mai multe ori sugerată doar.

Manifestările politice ale monstruoasei coaliții sunt însă cu violență demascate. Brătianu și Lascăr Catargiu, conducătorii celor două partide — liberal și conservator — sunt conturați cu astfel de trăsături și acționează în astfel de situații, încât, aduși la adevărata lor înfățișare pe care au avut-o în realitate, câștigă aproape valoarea de tipuri. Sunt grăitoare scene ca acelea din parlament, unde deputații se ceartă, în timp ce capii partidelor își strâng frățește mâna ca să treacă o nouă lege, din care amândoi au de profitat, sau să-și acopere afacerile pe care și le desvăluie cu cinism, ba chiar cu admirație și invidie:

— „*Coane Lascăre, oamenii dumitale au intrat în âști cinci ani, cât ai fost la guvern, până în coate în avuția Statului.*”

— *Parcă ai dumitale sunt îngeri și sunt sfinți! Nu e frumos. Și e primejdios că, acum, aleșii dumitale cer la Cameră darea în judecată a guvernului meu. Unde ajungem dacă unii pe alții, ne trimitem în judecată și ne împingem la pușcărie? Cine va mai guverna țara?*”

Iar concluzia unei discuții de acest fel, în care cei doi ead cu totul de acord, este — fie o nouă combinație financiară, la care, bineînțeles este tovarăș la parte „*măria sa prințul*”, fie o nouă manevră politică, spre uimirea deputaților, dar nu și a țării care, după cum e nevoit să recunoască Lascăr Catargiu, „*se bucură când pătura conducătorilor își aruncă dela obraz toate blestemățiile*” și „*se gătește pentru o răfuială, nu numai cu proprietarii dar și cu... pătura burgheză*”.

În Scrisoarea a treia, Eminescu are următoarele versuri:

„*Au, de patrie, virtute, nu-ți vorbește liberalul.*”

De ai crede că viața-i e curată ca cristalul ?”

În volumul „*Lanțuri*”, Brătianu este puternic caracterizat prin cuvinte pe care el le folosește de multe ori, care indică din plin demagogia patriotardă liberală și care te duc deadreptul cu gândul la versurile lui Eminescu: Brătianu vorbește mereu de patrie, îl sufocă dragostea de patrie și de popor!

Actorul Millo ridiculizează într-o scenetă certurile dintre cele două partide; drept care Brătianu dă ordin ca Millo să fie arestat: „*Fapta domnului Millo nu este patriotică. Și n'a fost patriotică nici încercarea aceluia domn de aici care a vrut să-l apere, mai cu seamă acum, când între partide s'a făcut o înțelegere. Ne pregătim de război și nu trebuie să mai fie aduse astfel de chestiuni, care ar întina gloria de mâine a țării pe câmpul de bătaie*”.

Iar când războiul izbucnește și soldații mor de frig, răniții mor fără îngrijire, iar familiile lor sunt jecmănite de tot ce au în casă, când poporul protestează și cere sancțiuni împotriva vinovaților, același Brătianu moare de dragul Patriei: „*Nu e patriotic de a ridica, domnilor, astfel de chestiuni care întinează gloria țării pe câmpul de bătaie!*”

Nu doar lipsa de patriotism a burghezo-moșierimii, dar antipatriotismul, trădarea față de țară și popor, sunt puternic scoase în evidență în cronica alcătuită de Ion Pas în volumul „*Lanțuri*”. Și aceasta se vedește cu atât mai mult, cu cât cele două partide iau atitudine împotriva patrioților, împotriva tendințelor firești ale poporului. Este sugestivă scena din parlament, în care Kogălniceanu și Boliac denunță jaful exercitat de Bismark prin Carol și Strussberg, în combinație cu partidele politice.

„*Ne-am ales un domnitor care să facă politica țării unde a venit, nu a aceia de unde a plecat*”, spune Kogălniceanu... „*dar mișcările și faptele domnitorului sunt rânduite dela Berlin. Țara e a lui, și, mai mult decât a lui, este a Cancela-*

rului și a domnului Strussberg”. Iar mai jos: „*Dinastia a prins pojghiță, însă rădăcini nu va prinde, căci ea nu vrea, nu poate să fie a norodului*”. Dovezilor sdrobitoare aduse, li se invocă aceeași eternă frază: „*Încă odată, domnul Kogălniceanu se dovedește nepatriot*”. Iar de data aceasta vorbele sunt spuse de șeful partidului conservator, frate bun cu cel liberal.

Imaginile puternice ale țării bântuite de foamete în timpul războiului, denunță odată mai mult trădarea claselor dominante față de popor. Interesele României în 1877 de a-și cucerii neatâr-narea de sub jugul feudal turcesc, trebuiau s'o situeze în mod firesc alături de poporul rus și de popoarele balcanice care luptau pentru eliberare. Temându-se însă că eliberarea națională nu va putea opri mișcarea de eliberare social-economică a poporului, guvernanții, la ordinul yunkerilor dela Berlin, sunt ostili Rusiei: „*Noi nu trebuie să uităm că Rusia ne-a ajutat în privința Unirii*” — sunt cuvintele lui Kogălniceanu. „*Alții, Englezul și Germanul ne-au stat împotriva. Până și Franțujii, dacă nu ne-au împiedecat, apoi ne-au pus condiții*”.

Siliți de curentul masselor, nici domnitorul, nici guvernul nu pot evita drumul firesc al Țării și intră în război alături de ruși, pentru a-și câștiga independența. Dar acest act însemnat din viața poporului este murdărit de ostilitatea și afacerismul burghezo-moșierimii. Politicienii se îmbogățesc, dar soldații n'au ce mânca și ce îmbrăca. Exista, până de curând, o stradă în București, purtând numele lui Ionel Isvoranu, moșierul care a luat „pentru patrie”, totul dela țărani de pe moșia lui, vânzând apoi totul pe bani și obținând chiar o decorație pentru aceasta. Imprejurări de acest fel sunt numeroase în volumul „*Lanțuri*” și ele demonstrează cu prisosință cât de străini de popor erau cei ce se aflau la cârma țării.

Deaceia nici nu e de mirare că dom-

nitorul ordonă să se tragă în poporul adunat să manifesteze împotriva vânzării pe care o desăvârșeau guvernanții și deaceia cititorul parcurge cu înfrigurare paginile în care populația Bucureștilor, înfruntând baionetele, strigă: „Să trăiască Republica!” „Să plece neamțul!” Comentariul autorului la desnodământul acestei acțiuni este plin de amară și reținută revoltă: „Printre multe sunuri care umblară a doua zi, prinse rădăcini unul: Carol s'a hotărât să plece”... „Vorba fusese adevărată, dar proprietarii de pământuri stăruiseră pe lângă domnitor să renunțe încăodată la ce voia să facă, încredințându-l că vor pune ei rânduială în țară. El îi crezu pe cuvânt. Prin Lascăr Catargiu dovediră, cinci ani în șir, că au fost de cuvânt”.

Cât de sugestive devin aceste scene care înfățișează adevărata față a raporturilor dintre partidele burghezo-moșierești și domnitor, ploconirea lor în fața străinilor, trădarea față de țară și mai ales atitudinea de profundă neîncredere și de dușmănie a poporului față de cărmuitorii lui — când le regăsim în chiar scrierile apărute în epocă. Iată cum înfățișează Caragiale pe prințul prusac ajuns pe tronul României, și plecăriunile pe care le fac miniștrii în fața lui, sfârșind prin a se întovărăși deplin cu el:

„Un comediant de bravură
Joacă de patruzeci de ani
Făcând enormă țevatură
In fața a niște gogomani...”

„L-au maltratat. Ce nu-i făcură?
In brânci afar'au vrut să-l dea.
Ași! răbdătoare creatură
Că nu 'nțelege se făcea...”

Și 'ncet, încet, toți gogomanii
De-acest farsor au fost nebuni;
La beneficii în toți anii
Fiori, daruri, saltanat, cununi!”

Autorul volumului „Lanțuri” reconstitue într-o serie de episoade câteva din

personagiile și situațiile mai puțin cunoscute azi, dar cu totul caracteristice epocii, și care au fost schițate de unii dintre scriitorii vremii.

Astfel, atât ziarele epocii cât și buletinul debaterilor parlamentare, aduceau deseori vorba despre popa Tache. Acest personaj era un fel de staroste al unei cete de bătauși, pe care-i utilizau când reprezentanții unui partid, când ai celui alt, pentru a-și asigura victoria în alegeri.

„Noi suntem aleșii națiunii”, spun cu emfază parlamentarii lui Catargiu și ai lui Brătianu.

—Ba, aleșii lui popa Tache — țâșnește răspunsul câte unui deputat independent sau radical, care ține de fracțiunea lui Kogălniceanu.

Intr'una din causticele sale poezii îndreptate împotriva monarhiei și a sistemului parlamentar burghezo-moșieresc, Alexandru Macedonschi dă o imagine foarte sugestivă asupra acestui popa Tache, făcătorul de deputați și asupra bandei sale de „agenți electorali”:

„Ce bănoasă meserie,
Măi băieți, nu este-așa,
Pentru-o para ce ne-or da,
Le dăm o deputăție!
Ce bănoasă meserie!

Popa Tache ne conduce,
Înainte, dar, băieți!
Noi avem pantaloni creți,
Să trăiască sfânta cruce!
Popa Tache ne conduce!”

Macedonschi pune pe cântărețul acestui „Marș al bătaușilor” să spună cuvinte pline de adevăr, să demaște în fond însuși regimul de exploatare cu farsa parlamentară care aruncă praf în ochii țării:

Legea nu ne poate-atinge!
Căci acei ce stăpânesc
Nu au suflet românesc!
Țara dâșii vor a stinge!
Legea nu ne poate-atinge”.

Volumul lui Ion Pas ne zugrăvește într-o scenă plină de mișcare și de adevăr, pe faimosul popa Tache „la lucru”. Într-unul din sectoarele Bucureștilor au loc alegeri și ambii candidați au asemenea bande de agenți electorali unii, bandele lui popa Tache și Ilie Geambașu, alții ale lui popa Musceanu și Mălăeru.

Este neîndoios că autorul volumului „*Lanțuri*” a căutat să folosească poezia lui Macedonschi pentru a construi un episod și a reușit să facă acest lucru, cu îndemănare. Cuvintele din „*Marșul bătașilor*” trec în gura aderenților lui popa Tache:

„*Rupeși-i mă! La moalele capului, mă*”, îi îndeamnă acesta. „*Dacă vă purtați bine mâncați după alegeri friptură!*”

Scene de acest fel sunt numeroase în volumul „*Lanțuri*” și desvăluie diferitele aspecte ale felului cum cârmuiitorii de altă dată „aranjau” treburile țării. Cele două saloane — al Oteteleșencei și al Șuțuleștilor — în care se puneau la cale politica, deveniseră mai importante chiar decât parlamentul; ele reprezentau culisele, sursele eforturilor de tot soiul, care începeau la palatul prințului, treceau prin cele două saloane și acolo rezolvau tot ce era de rezolvat, pentru ca în parlament să nu aibă loc decât discuția formală și votarea. Discordia între Elena Oteteleșeanu și Irina Șuțu reproduce în mic concurența care exista între capii partidelor, în vederea obținerii mandatului de a forma guvernul.

Faptul că în „*Lanțuri*” este redată cu multe amănunte atmosfera celor două saloane, nu poate fi întâmplător, ci, dimpotrivă, semnifică cele două aspecte ale descompunerii claselor dominante; salonul Oteteleșencei este un local al desfrâului marelui burghezii îmbogățite, o casă în care se petrec cele mai murdare lucruri, la care participă și domnitorul, fără îndoială, — într-un cuvânt e un veritabil local de prostituare a mora-

vurilor cetățenești și politice. Spre deosebire de acesta, salonul Șuțuleștilor are un aspect înghețat, funerar, în care trăesc numai moaște. Primul e imaginea vieții libertine, a cosmopolitismului care desumanizează și marchează începutul de descompunere, al doilea este imaginea reacționarismului, al agoniei unei clase aflate în pragul dispariției. Coaliția între aceste clase nu putea fi decât cu totul stranie, monstruoasă, dar posibilă, dacă avem în vedere că și una și cealaltă își puteau asigura sursele avuțiilor care le permiteau să-și târască mai departe — una viața în desfrâu, alta, restul de viață.

Concluzia aceasta o transmite din plin cititorului volumul „*Lanțuri*”, iar episoadele, faptele de viață, caracterelor omenești care o sugerează, sunt cu dibăcie alese și alăturate. Astfel încât, ceea ce unește între ele bogăția de elemente denunțând monstruoasa coaliție, este de bună seamă atitudinea autorului, care a făcut o selecționare și o alăturare nu întâmplătoare, tocmai pentru a scoate o anumită concluzie.

Aici trebuie subliniat caracterul esențial al acestei reconstituiri, care este volumul „*Lanțuri*”. Autorul n'a socotit necesar să construiască o operă epică desfășurându-se pe baza unei intrigi, să urmărească transformarea, creșterea caracterelor dealungul unui subiect. În mod just se constată într-o cronică literară („*Contemporanul*” nr. 5-1951) că personajele aparținând claselor dominante nu se desvoltă, că la sfârșitul celor 300 de pagini ale cărții, ele rămân în general, la fel cum au apărut la început, deși cronologic vorbind, s'au scurs 11 ani. Constatarea se verifică în carte, socotim însă că încheierea pe care o face autorul cronicii, că aceasta constituie o deficiență a volumului, nu este decât într-o anumită măsură justă. Anume că era necesar ca în ce privește procesul de adâncire al monstruoasei coaliții, să se observe o deosebire mai sensibilă între începutul și sfârșitul

volumului, tocmai pentru că faptele istorice spun că această deosebire a existat. Pe de altă parte, contrar afirmației cronicii menționate, există o creștere, mai puțin a personagiilor de care e vorba, ci a servilismului lor față de domnitor, a oportunismului lor.

Faptul că Ion Pas nu a zugrăvit personagiile din casele dominante, urmărind creșterea lor dealungul unei acțiuni și cu deosebiri esențiale între ele, ni se pare impus de însuși scopul cărții, și socotim că aici stă una din marile calități ale evocării sale. Având de a face cu personalități istorice care au existat în realitate, care au avut particularitățile lor, specificul lor, — ne gândim la personajii ca Brătianu, Catargiu, Oteteleșeanca, Irina Șutu, popa Tache și alții de categoria lor — s'ar părea că sarcina scriitorului era de a le prezenta cu vorbele, cu gesturile, apucăturile proprii, specifice fiecăruia. În aceasta ar consta „veridicitatea“. Dar autorul reconstituiri, reducând caracterul acestor personajii la *ce era mai general* în oamenii respectivi, a căutat să sublinieze ceea ce era specific — *nu fiecăruia* din ei, ci *claselor* din care făceau cu toții parte. Este adevărat că între Brătianu și Lascăr Catargiu, așa cum sunt zugrăviți în carte, nu există deosebiri decât în ceea ce privește vorbirea; se știe că al doilea avea o vorbire lată moldovenească și acest amănunt este singurul care îl deosebește de primul. Dar în perspectiva timpului, nici nu era necesar ca autorul să păstreze individualitatea cu totul specifică a fiecăruia, de vreme ce trăsătura lor fundamentală, pe baza căreia îi judecăm noi azi și pe baza căreia îi condamnăm cu aceeași putere pe amândoi — este tocmai trăsătura fundamentală a *claselor* pe care le reprezentau. Brătianu și Catargiu capătă astfel valoarea de tipuri, ei nu sunt doar capii a două partide, ci tipurile de bază specifice a două clase, a căror trăsătură caracteristică în epoca respectivă constă în

preocuparea de a fi cât mai apropiate una de alta, făcându-și concesii reciproce. Hibrida coaliție de interese economice și politice nu putea avea drept reprezentanți decât niște *personajii* caracterizate prin trăsăturile cele mai generale, comune ambelor clase sociale.

Din alt punct de vedere, era și necesar ca reprezentanții exploataării burghezo-moșierești să fie zugrăviți în ceea ce aveau ei permanent, statornic, în ceea ce au păstrat acești oameni până azi, atât în țara noastră, cât și în țările apusului marshallizat. Între demagogia și trădarea lui Brătianu și a lui Tătărașcu, nu e deosebire decât de timp și de condiții. După 80 de ani, urmașii lui Brătianu, Costineștii, Angeleștii și trepădușii mai mărunți au rămas aceiași, tocmai prin ceea ce au avut comun: ploconirea în fața tronului, ura față de popor, servilismul față de străinătate, cărdășia cu partidul advers. Tot astfel Lascăr Catargiu, șeful partidului proprietarilor de pământ, va deveni după 80 de ani Iuliu Maniu, șeful „țărăniștilor“, al partidului chiaburilor. Catargiu era la un moment dat „antimonarhic“ atunci când Carol nu-l mai păstra la putere, după cum și Maniu era cuprins de o pornire identică în împrejurări asemănătoare. Ceea ce bine înțeles nu-i împiedica pe niciunul să se îmbrățișeze cu fostul adversar și să-l susțină când se ivea vreo amenințare, sau când se arăta promisiunea vreunei posibilități de jaf.

Și deasemenea nu e greu să recunoști în coalițiile partidelor burgheze reacționare din Franța sau Italia, trăsăturile monstruoasei coaliții: Pleven și De Gasperi, Jules Moch și Scelba, ascultă de ordinul stăpânului dela Casa Albă cu atâta slugărnicie, încât nu se poate să ne aducem aminte de Brătianu și Catargiu și de trepădușii lor, pe care cartea lui Ion Pas îi zugrăvește în situații cu totul asemănătoare, numai că stăpânul se afla la Berlin, nu la Casa Albă, și se numea Bismarck, nu Truman.

În sfârșit, această zugrăvire a caracterelor în limita unei singure trăsături — dar cea esențială — este impusă și de specificul cărții. Volumul „*Lanțuri*” are de cele mai multe ori nu aspectul unei desfășurări epice, a unui subiect, ci devine o povestire, pe care o înșiruie un om cinstit. Acest povestitor istorisește unele evenimente, se oprește mai îndelung sau mai puțin asupra unor scene și oameni, le comentează, își pune întrebări singur și tot singur își dă răspunsul, criticând și de cele mai multe ori ironizând. Acest procedeu îi permite autorului să lege episoadele — care de altfel nu au o prea mare legătură între ele — să le închege într-o narațiune unică și mai ales să le închege pe baza concluziei unice pe care vrea să o obțină: aceea a trădării burghezo-moșierimii față de popor, a antipatriotismului claselor dominante din epoca prezentată. Ceeace este important în acest procedeu este că povestitorul cheamă direct pe cititor să participe el însuși la analiza faptelor, realizează un comentariu plin de vervă, și tocmai acest comentariu i-a impus autorului și o anumită construcție a personajilor, anume, l-a silit să le caracterizeze prin câte o singură trăsătură, dar, repetăm, cea esențială.

O chestiune care nu e deloc secundară, este de a ne întreba: care este poziția pe care se plasează presupusul povestitor din volumul „*Lanțuri*”? Aici va trebui să remarcăm că poziția povestitorului imaginar pe care-l presupunem observând și comentând, nu este destul de definită: el e mai mult un om cinstit, un om care știe multe lucruri — atât din cele care se petrec la lumina zilei cât și din cele pe care guvernării le fac pe ascuns. El le desvăluie și le ironizează deopotrivă, dar de cele mai multe ori ironia lui nu depășește nivelul comentariului, chiar dacă e inteligent și sarcastic — ceeace face ca toată critica să nu pătrundă mai adânc, să rămână destul de la su-

prafață. Observăm și mai sus că Ion Pas denunță prin *fapte concrete*, mai ales *aspectul politic* al monstroasei coaliții, bază economică rămânând doar sugerată și anume tocmai prin acest comentariu, care rămâne ca atare, chiar dacă face aluzie la fapte și la oameni.

Constatând această caracteristică a volumului „*Lanțuri*”, nu putem să nu subliniem, în acelaș timp, că aspectul politic — adică acela pe care probabil și-a propus să-l desvăluie autorul — este sugestiv redat, dar că ar fi câștigat mai mult în adâncime, ar fi căpătat bază, dacă ar fi fost întărit prin redarea primului și a celui mai important suport al monstroasei coaliții, care era comunitatea de interese în aca-pararea industriei, în stoarcerea economiei țării.

Dacă, pentru a zugrăvi clasele exploatatoare, autorul volumului „*Lanțuri*” nu a construit un subiect epic, bazat pe o intrigă — care nici nu era de altfel neapărat necesară — în schimb, atunci când autorul caută să zugrăvească elementele pozitive, (protestul și revolta maselor asuprite, începutul de organizare a muncitorimii), el construiește un asemenea subiect în care urmărește tocmai ceeace lipsea părții de volum referitoare la lumea politică, urmărește creșterea, dezvoltarea personajilor.

Cititorul „*Lanțurilor*” nu va putea să nu aibă impresia că între capitolele privitoare la viața exploatatorilor și cele despre exploatați, nu este o legătură organică, ci sunt doar atingeri, provocate de venirea în contact a personajilor reprezentând cele două lumi aflate într-un antagonism de neîmpăcat. Astfel de atingeri sunt de exemplu întâlnirea țăranilor Ghiță Brebu și Niță Stanciu cu trăsurile care transportau pe Carol spre București, sau viața lui Niță Stanciu ca argat la curtea lui Șuflu. Din acest punct de vedere, cititorul era în-

dreptățit să aștepte mai mult, despre opoziția poporului celui numeros față de cârmuitoarii săi, dar din *fapte*, care să caracterizeze pe unii și pe alții. Este drept, faptul că toate combinațiile politice ale guvernanților și ale domnitorului se întâmplă fără știrea țării, peste capul ei și fără să se țină deloc seama de țară, sporește ostilitatea cititorului față de clasele suprapuse și dă încă un element pentru a completa imaginea antipatriotismului și trădării burghezo-moșierimii și a domnitorului. Dar nu e mai puțin adevărat că lipsa aproape totală a elementelor de legătură între cele două planuri ale cărții — lumea politicienilor și lumea celor în afara politicii — aproape că împarte cartea în două cărți separate.

Mai la începutul acestei discuții subliniam că autorul a construit cu dibăcie episodul întâlnirii celor doi țărani cu noul vodă și că, pornind de aici și utilizând datele oferite de ziarele vremii, Ion Pas a alcătuit o puternică evocare a satului românesc din epoca 1866—1877. Acțiunea este urmărită paralel în două asemenea sate: Talanga, în partea Ploeștilor, și Prundeni, mai înspre Dunăre, amândouă însă nu departe de București.

Țăranii acestor sate, faptele pe care ei le săvârșesc sunt cu totul reprezentative și evocatoare pentru înțelegerea completă a stărilor de lucru de atunci. Satele se află la discreția arendașilor și logofetilor de teapa lui Aristică și Codârlă, care se sprijină pe „fiscali” ca Znagoveanu, și au de partea lor autoritatea judecătorească, dorobanții, popa, cârciumarii; interesele satului sunt lăsate cu totul la o parte de slujbașii acestuia, în fața intereselor moșierilor și arendașilor. Iată cum vorbește percepătorul: *„nădejdea lor (a oamenilor) trebuie să fie la cine poate să-i ajute, și mai are la casa lui ceva, și i-a mai ajutat. La domnu' Aristică, m'am gândit eu, poate să fie scăparea (oamenilor), că ei cu dumnealui trăiesc și muncă la dumnealui găsesc”*. „D'aia — incheie

vorba Znagoveanu — *d'aia am zis: „Statu' poate să mai aștepte cu biru”*. În schimb arendașului Aristică *„plățiți, fraților, care ce aveți și ce puteți”*...

Diplomația percepătorului dă greș în Talanga, după cum va da greș și năvala dorobanților asupra oamenilor, pentru a-i sili să plătească. Și nu va isbuti nici vâtaful Codârlă din Prundeni să se impună cu forța. Pentru că se găsesc oameni tari ca Ghiță Brebu, Niță Stanciu, Constantin Știulete, Angheluș a Stanei, care să se pună în fruntea țăranilor și să treacă la acțiune, chiar dacă pe urmă vor trebui să-și a luma în cap.

Episoadele în care sunt zugrăvite răbufnirile țăranilor, prevestind războaiele din 1888 și 1907, sunt revelatoare pentru starea de spirit a populației sărace a satelor în acea epocă. Și ele isbutesc să arunce o lumină puternică și asupra unui alt fenomen foarte frecvent în acea vreme: renunțarea la viața de căine din sat și fuga țăranilor către orașe, către fabrici și ateliere, într'un cuvânt, sporirea numărului proletariatului. Este drept că exploatarea în fabrici și ateliere nu e deloc mai omenească, și tocmai din această imposibilitate a săracilor de a găsi un mediu mai prielnic vieții, se naște germele conștiinței lor de mai târziu, asupra necesității unei solidarizări în lupta pentru dărâmarea exploatării atât la sate cât și la oraș.

Experiența aceasta o trăiesc în cartea lui Ion Pas, țărani ca cei amintiți mai sus, dintre care unii se întorc în satele de unde plecaseră, și încearcă să ducă lupta cu vechile mijloace, numai că având o anumită experiență acumulată și un început de conștiință nouă; ei vor constitui un element activ la sate, contribuind la lățărea și orientarea spiritului de revoltă a țăranimii. De așteția autorul se preocupă mai puțin; atenția lui se îndreaptă către cei care, odată rupți de legăturile cu proprietatea individuală, rupți de pământ, — îngroașă rândurile proletariatului, devin elemente

ale mișcării muncitorești, care se încheagă din ce în ce mai puternic.

Între personagiile care concretizează imaginea mișcării muncitorești în curs de organizare sunt Ghiță Brebu, Constantin Știulete, Angheluș a Stanei, dar mai ales Ion Olcescu.

Caracterele primilor trei și ale altora ca ei, sunt zugrăvite în mod realist, cu trăsăturile oamenilor care își formează o conștiință muncitorească, dobândită într'un proces de muncă, dar și cu frânele, dările înapoi ale oamenilor care tânjesc încă după proprietatea lor. În Olcescu însă, Ion Pas a intenționat să contureze imaginea luptătorului de avangardă, așa cum exista în acea vreme.

Este neîndoios că Olcescu are asemenea trăsături care-l apropie și-l ajută pe cititor să și-l închipuie pe acest luptător. Olcescu e un bun tehnician și deaceia el se impune, atât patronilor germani și români, cât și tovarășilor săi de muncă; el e un revoltat și un ațățător de revoltă, mai mult chiar, e un organizator și aceasta îl situează în fruntea oamenilor, atrăgându-i ura exploataților, care nu izbutesc să și-l facă unealtă; Olcescu știe să apară unde trebuie și să dispară la timp. Acestea sunt trăsături care-l deosebesc de grosul muncitorilor dela „drumul de fier” între care Olcescu se bucură de o incontestabil puternică simpatie.

Dar tocmai faptul că acest om e prea învâluit de mister, prea știe orice fără să înțelegem de unde, și e prea izolat, prea singur ca să putem pricepe de unde vine tăria lui, și în ce sens se va desfășura activitatea lui viitoare, după ce dispare dintre muncitori — tocmai aceste lucruri al căror mister e împins prea departe, îi dau o aureolă de erou cu puține rădăcini în viața reală. Căci, în adevăr, nu vedem nicio faptă care să ateste un atât de înalt nivel — am putea spune, al lui Olcescu. Despre creșterea mișcării muncitorești iată ce ne spune cartea: „Sporiseră

fabricile și atelierele, care foloseau tot mai multe brațe de muncă și mașini și motoare. Se împânziseră atelierele de cale ferată și turnătoriile. Statul a făcut o fabrică de tutun și chibrituri. Sunt fabrici de zahăr”... etc. etc. Apoi continuă: „Pentru întâia oară, pe la 72, luă ființă o asociație a lucrătorilor. Se tipări și o gazetă: „Lucrătorul Român”. Oameni ca Olcescu, zis Călugăru, erau de bună seamă din ce în ce mai mulți. Și ca Ghiță Brebu ori ca Angheluș a Stanei, prietenul acestuia”.

Informațiile sunt istoricește exacte, și fără îndoială, comunică cititorului anumite lucruri, dar ele rămân simple afirmații, nu izbutesc să dea o imagine vie a creșterii mișcării muncitorești, a oamenilor de tipul lui Olcescu, iar valoarea tipică a personajilor nu poate să nu sufere.

Tot aici mai este de făcut o observație. Urmărind drumul unuia dintre țărani fugiți din sat, al lui Ghiță Brebu, care mai târziu va ajunge la drumul de fier, în volumul „Lanțuri” este redat un fragment din viața acestui personaj, în care este zugrăvit popasul lui de câteva luni într'un atelier de căruțe și trăsuri, — destul de mare, de vreme ce numără peste 20 de lucrători. Folosind acest prilej, autorul prezintă, cu ajutorul aceluiaș comentariu, aspecte din viața unor elemente care au trebui să fie muncitorești: lucrători tăbăcari, fierari, etc., dar care, așa cum apar din carte, nu depășesc nivelul lumpenproletariatului.

Răi și gata de gâlceavă, concurându-se între ei până la dușmănie, furându-se și bătându-se unii pe alții, disprețuindu-se reciproc și ținând „la respect” patronul, nu prin solidaritatea lor de exploatați, ci prin forță fizică, terorizându-l atunci când nu sunt ei terorizați de dânsul, socotim că oamenii acestor ateliere și meșteșuguri sunt nerealist înfățișați. În orice caz, ei sunt incapabili de a-și ridica privirea dincolo de cea mai josnică concurență burgheză,

în ei orice simț omenesc e atrofiat, — dar nu sunt desvăluite rădăcinile acestei stări, rădăcini care, credem, nici nu existau. Autorul a fost nedrept cu acești meșteșugari, mici meseriași și lucrători, zugrăvindu-i fără nicio perspectivă, dimpotrivă împotmoliți într-o condiție de etern lumpenproletariat. Această, cu atât mai mult, cu cât încă la 1848, elementele meșteșugărești, „tabacii și mărginașii“, au avut un rol însemnat în revoluție, au dovedit o mare capacitate revoluționară. Și aici se impune subliniat și un alt aspect al problemei: toți acești oameni trăiesc într-o promiscuitate pur și simplu desgustătoare. Este greu de înțeles de ce a socotit necesar autorul să atribuie atât de inapoiate caractere unor oameni, între care existau multe elemente pozitive. O singură explicație ni se pare valabilă, aceea că autorul n'a putut evita aici o anumită tendință de a se lăsa copleșit de primele aparențe, de a rămâne la suprafață și de a copia tocmai ceea ce i-a atras atenția la prima vedere: ineditul, pitorescul. Și pentru că suntem la acest capitol, trebuie să arătăm că regretăm faptul de a fi găsit în volum, presărate aproape în toate capitolele, expresii sau aluzii — chiar dacă scrise prescurtat sau numai cu inițiale — ținând de funcții și acțiuni fiziologice. Este greu de presupus că locuțiile la care ne referim sunt oferite de ziarele și documentele epocii. Și chiar dacă ar fi, nu este deloc nevoie să pigmentăm un text atrăgător, cu expresiile preferate ale lui popa Tache sau Ilie Geambașu.

Făcând această observație, nu ne gândim decât că existența unor asemenea excrescențe stilistice nu sunt deloc în concordanță cu sensul general și cu ținuta cărții.

Ceeace este însă cu totul pozitiv și important de semnalat, în afara altor lucruri menționate până acum, este faptul că atât țărâniea muncitoare a satelor, cât mai ales muncitorii dela

atelierele căilor ferate, manifestă un puternic spirit de revoltă, iar aceștia din urmă chiar tendința de organizare. Această se vede clar în episoade cum sunt cel al răscoalei din satul Talanga, începutul de grevă organizată de Olcescu între muncitorii companiei Strusberg, pentru revendicări profesionale, și chiar nemulțumirile atât de manifeste izbucnite cu prilejul războiului, protestele împotriva lipsei de grijă pentru ostași, împotriva neglijării răniților, toate aflându-și un reazem în dragostea și încrederea lor față de soldații ruși.

Momentul războiului din 1877 dă prilej scriitorului să releve nu numai contribuția poporului rus la realizarea independenței României, dar și sentimentele de frățescă apropiere între oamenii aparținând claselor asuprite ale celor două popoare. Și chiar dacă volumul nu dă prea multe amănunte în această direcție, — cele câteva afirmații ale lui Kogălniceanu în parlament, dar mai ales frăția de pe câmpul de luptă și faptul că ostașii unor regimente rusești salvează în spitalele lor un număr de răniți români, acestea și alte câteva fapte de acest fel, sunt grăitoare pentru a ilustra prietenia traianică și veche a poporului rus pentru poporul nostru.

Reprezentanții cei mai buni ai poporului român în această epocă știu care le sunt prietenii și care dușmanii. Și de aceea e firească dragostea lor pentru ruși, după cum e justificată și încrederea pe care o manifestă pentru cei „câțiva socialiști veniți din Rusia”.

Intr-o cronică apărută în „Flacăra” se sublinia că țăranii și muncitorii zugrăviți în „Lanțuri” sunt prea inactivi, că autorul amână prea mult „răfuiala” asuprașilor cu stăpânii. Socotim, dimpotrivă, pe de o parte că izbucnirile de răfuială există suficient de multe în carte, ca să desmintă afirmația cronicii amintite, iar pe de altă parte pretenția formulată ni se pare lipsită de sens.

În adevăr, dacă se așteptase semnata-
rui cronicii să găsească în volumul
„*Lanțuri*” mai mult decât *semnele* unei
răfuiei, dacă aștepta o răfuială orga-
nizată, înseamnă că greșește profund,
deoarece factorul subiectiv, singurul care
ar fi putut să mobilizeze masele și să
le organizeze în vederea unei acțiuni,
acest factor care era un partid al cla-
sei muncitoare, lipsea în acea epocă;
condițiile pentru o asemenea răfuială
organizată nu existau încă, din toate
punctele de vedere, și deaceia socotim
tocmai o calitate a cărții faptul că nu
arată decât ceea ce, în epoca dată, era
istoricește cu puțință, adică izbucniri
spontane, anarhice, neorganizate și
doar *începuturi* de organizare, că, deci,
cartea oglindește *veridic* — din acest
punct de vedere — realitatea.

O altă calitate importantă a volumu-
lui „*Lanțuri*” este, fără îndoială, con-
tribuția valoroasă pe care o aduce la
reconsiderarea unor personalități însem-
nate ale culturii și literaturii noastre.
Ne referim la oameni cum au fost Mi-
hail Kogălniceanu, Cezar Boliac, N.
T. Orășanu, Ion Ghica, apoi o seamă
de alții, care apar în câte unul sau
două episoade, ca sfătosul Cilibi Moise
sau ca marele actor Matei Millo.

În asemenea evocări istorice, în care
obiectivul principal nu este caracteriza-
rea în întregime a personajilor de a-
cest fel, se poate ivi un pericol serios:
anumite trăsături, mai puțin semnifica-
tive pot apărea în evidență mai mult
decât e necesar, întunecând pe cele
semnificative; figurile respective au de
suferit, deoarece o astfel de caracte-
rizare, pe lângă că e unilaterală, dar
poate fi și falsă. Ion Pas a ocolit eu
îndemănare acest pericol și, cu toate
că nu a dat un portret complet al oa-
menilor pe care i-a zugrăvit, a isbutit
să scoată în relief ce era mai important,
tocmai acea latură a caracterelor zu-

grăvite, care a fost ascunsă sau pre-
zentată diformat de istoria literară
burgheză: patriotismul lor.

Despre Kogălniceanu s'a scris prea
puțin la noi până acum și, din neferi-
cire, fără a se evidenția caracterul pre-
dominant al activității lui politico-so-
ciale și culturale, care este patriotismul.

În evocarea din „*Lanțuri*”, ceea ce im-
presionează din capul locului în zu-
grăvirea lui Kogălniceanu, este marea
dragoste cu care autorul se apropie de
această mare personalitate a trecutului
nostru cultural. Și această dragoste,
manifestată și pentru Boliac, Ghica, O-
rășanu și pentru ceilalți, se impune cu
atât mai mult cititorului, cu cât ea
scoate în evidență o trăsătură cu totul
pozitivă a scriitorilor amintiți: Ion Pas
demonstrează cu *faptele* lor, cu recons-
tituirea unor scene și episoade în care
ei au un rol important, că oameni cum
au fost Kogălniceanu, Boliac, Ghica,
nu au părăsit dealungul întregii lor
activități ideile înaintate ale lui 1848,
că au luptat *împotriva* intereselor parti-
delor burgheziei și moșierimii tocmai în
chestiunile esențiale, cum au fost atitu-
dinea față de monarhie, față de jaful
din timpul războiului, atitudinea de
simpatie față de poporul asuprit și de
luptă pentru îmbunătățirea soartei lui.
Tocmai faptele care atestă aceste ati-
tudini semnificative, fapte care desmint
greșala făcută în ultimul timp de isto-
ria literară, de a fi legat drumul ace-
stor scriitori de soarta burgheziei, toc-
mai astfel de fapte prezintă Ion Pas
în volumul „*Lanțuri*”. Kogălniceanu ia
atitudine față de împotriva lui Carol, a
controlului și jafului pe care-l exercita
Bismark asupra României, împotriva
partidelor care se făceau uneltele trădă-
rii naționale.

Conștient că o face în numele po-
porului, chiar dacă deputații — con-
servatori și liberali laolaltă — îl hui-
duiesc, el critică violent stările de lu-
cruri.

„Chiar dacă se va supăra domnul Cancelar pe mine, eu știu că nu se va supăra țara mea. Chiar dacă se va supăra altelea sa, domnul, care sosește mâine, eu am încredințarea că nu-mi va lua în nume de rău cele ce am spus, poporul românesc”. Aceste cuvinte sunt pline de semnificație pentru poziția lui Kogălniceanu față de oamenii și faptele regimului burghezo-moșieresc. Este drept că unele cuvinte spuse de Kogălniceanu sunt reconstituite, sau chiar inventate de autor, dar ele nu sunt mai puțin valabile decât cele atestate de documente, tocmai pentru că aceste cuvinte reies din înțelegerea sensului general al activității scriitorului portretizat. Acestea contribuie la alcătuirea unei imagini veridice asupra lui Kogălniceanu. Aceeași observație se aplică și pentru alți scriitori. Cezar Boliac e prezentat atât ca gazetar cât și ca parlamentar. Arestarea lui în preziua venirii lui Carol, în 1866, demonstrează că gazetarul era socotit un om periculos pentru regim; scena care are loc între el și prefectul Capitalei, este elocventă, discuțiile purtate îl conturează ca un polemist îndârjit și cu totul critic față de cele două partide. Atitudinea aceasta este urmărită și în parlament, unde Boliac, aflat la președinția Camerei deputaților, isbutește să paralizeze o ședință în care Brătianu și Cărgariu intenționau să-i facă un dar de nuntă lui Carol, oferindu-i principesei o dotă enormă din averea țării. Hotărîrea relativă la această înzestrare nu poate fi luată, iar cuvântarea lui Boliac este plină de atacuri violente la adresa liberalilor și conservatorilor cât și a domnitorului:

„Vorbindu-vă la început despre lucrarea drumului de fier, eu n'am pus chestiunea demnității naționale și nici a pagubelor pe care le are și, cu mult mai vătos le va avea statul în viitor. M'am oprit la viața lucrătorilor sub oamenii domnului Strussberg. Munceau

cu biciul și băful în spate. Astăzi... se muncește cu ostașii în coastă”. Vorbind despre înzestrarea Elisabelei el continuă „Votez împotriva. Domnitorul a căpătat și așa deajuns și prea deajuns dela guverne, dela partide”. Evocând apoi figura și cuvintele lui Bălcescu, Boliac încheie cu spusele acestuia: „Domnul și boierii pământului nu dau, fără numai aceea ce le smulg popoarele”.

Această reconstituire a câtorva momente din viața lui Boliac este o contribuție cu totul binevenită și pune în adevărata lumină, pe calea faptelor, pe unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Bălcescu și mai avântați dintre revoluționarii pașoptiști.

Același procedeu îl utilizează autorul față de Ghica, pe care-l zugrăvește în întâlnirile cu Carol, împotriva căruia lasă și chiar ușurează să se deslănțuie manifestația poporului și caută să împiedice — cu calitatea de prim-ministru, pe care-o avea — intervenția armatei.

Despre N. T. Orășanu nu s'a scris la noi aproape de loc: se știu câteva din versurile lui antimonarhice, dar se cunosc destul de puține date despre popularitatea lui, despre faptul că ocărmuirea îl areta deseori. Scene ca polemica dintr'o berărie cu un adept al prințului străin, discuția lui cu prefectul, arestarea lui, apoi faptul că se află în mijlocul mulțimii care manifestează împotriva „neamțului” de pe tron, — toate acestea sugerează o activitate intensă, o contribuție vie la întreținerea spiritului de revoltă a masselor, împotriva regimului.

Replicile pline de sarcasm pe care le spune la adresa „musafirului” care venea în țară, la 1866, precum și felul în care autorul lasă să se înțeleagă că oamenii din masă apreciau și căutau chiar să provoace sarcasmul lui Orășanu, dau o imagine destul de sugestivă asupra stării de spirit a poporului.

Polemistul cere la restaurant trei pahare de coniac. „Trei?” se miră mai ma-

rele localului. — „*Trei!*” rostește cu năduf Orășanu. „*Unul pentru dumneata, unul pentru mine și unul de sufletul cui vine!*” — îi pregătește el chiar dela venire, parastasul.

„*Orășanule, mâine sosește prințul! îl sgândărea un mușteriu. Vine cu opt cai la trăsură.*”

— *Eu i-aș pune șaisprezece, să plece înapoi!*” sună scurt și tăios răspunsul lui Orășanu.

Sunt și alte figuri de care Ion Pas se apropie cu dragoste: de pildă scriitorul Cilibi Moise, negustor sărac, dar cu un suflet larg, și cu limbă ascuțită împotriva celor dela cârmă. Tot astfel este actorul Matei Millo, care joacă o scenetă, denunțând felul cum se rânduiesc la guvern cele două partide și care-și atrage mânia Brătianului și a Catargiului. Când vin poliștii să-l aresteze, oamenii simpli din sală se revoltă și-l apără, semnificând prin aceasta un început evident de apreciere a masei pentru arta care-i exprimă preocupările și-i ajută să-și precizeze chiar unele gânduri mai ascunse.

Fără îndoială că discuția de față nu și-a propus să epuizeze toate problemele pe care le dezvoltă volumul „*Lanțuri*”, cu atât mai mult, cu cât acesta este abea un prim volum al unui ciclu. În cele ce vor urma, este cu putință ca autorul să adâncească unele personaje, să explice mai amănunțit, să jus-

tifice prin fapte dezvoltarea altora, să întregască această cronică a unei epoci de mare însemnătate pentru poporul nostru, tocmai pentru că acum s'a încheiat și organizat mișcarea muncitorească. Ceeace ni s'a părut neapărat necesar a sublinia a fost mai cu seamă faptul că o latură de preț a cărții este demascarea antipatriotismului burghezo-moșierimii și a domnitorului, trădarea națională pe care au săvârșit-o; de asemenea, a reliefa prezența elementelor de protest și revoltă împotriva asupritorilor, apariția primelor începuturi de luptă organizată, care aveau să se desvolte mai târziu în viața poporului nostru, ajungând până la crearea primului Partid al muncitorilor din România și apoi, la crearea Partidului Comunist Român.

Aceasta este o calitate importantă a volumului „*Lanțuri*” și trebuie subliniată cu atât mai mult azi, când burghezia își desăvârșește trădarea în toate țările supuse dolarului. Cunoșcând figurile guvernanților care au îndeplinit în țara noastră cu ani în urmă acte asemănătoare de trădare, învățăm să cunoaștem cum burghezia, mai cu seamă intrată în descompunere, poate săvârși și săvârșește crime dintre cele mai odioase, crime pe care însă le poate zădărnici numai unirea oamenilor muncii sub conducerea partidului revoluționar al proletariatului. Numai această luptă poate duce la victorie, numai această luptă poate asigura pacea, eliberarea, popoarelor.

RECENZII

PE MARGINEA VOLUMULUI „ZECE POETI TINERI” *)

Să ne închipuim o livadă înfloritoare, îngrijită cu pricepere și dragoste de grădinari harnici și înțelepți. Copaci înalți, cu ramuri stufoase, cu tulpina solidă, trainică, neclintită în fașa vânturilor și furtunilor; alături, copacii tineri, cu trunchiul subțire și tremurător, cresc zi cu zi, dornici de viață, de lumina soarelui. Grădinarii se îngrijesc neconștient mai ales de copacii tineri, veghează la creșterea lor pentru ca și aceștia să ajungă asemeni pomilor înalți și vâjnoși, care aduc atât folos vieții omenești. Comparația nu e, poate, cea mai fericită. Dar ea ne ajută să ne apropiem de problema principală a articolului.

În livada din ce în ce mai fertilă a literaturii noastre, copacii tineri nu sunt o raritate. Din mijlocul șuvoiului puternic al construcției socialiste, stăpânind o bogată experiență de viață, au pășit pe câmpul literaturii numeroși tineri scriitori. A veghea cu dragoste și grijă la creșterea acestor cadre noi, a îndruma fiecare pas pe care-l fac în mănuierea măestriei artistice, este o sarcină de răspundere a frontului nostru literar. De aceea fiecare nouă izbândă, fiecare realizare a tinerilor scriitori pe drumul dezvoltării lor literare, trebuie să constituie obiectul unor discuții vii, constructive, care să le netezească calea spre noi succese

în viitor. De aceea apariția unei culegeri din poezia tinerilor noștri scriitori, în Editura pentru Literatură și Artă (EPLA) trebuie apreciată ca un eveniment deosebit și analizată cu atenție.

Răsfoind paginile volumului „Zece poeți tineri” putem face, în primul rând, constatarea că unele poezii publicate în volum oglindesc o serie de succese pe care tinerii poeți le-au obținut, în bădălia grea de a turna în imagini artistice concrete, materialul de viață pe care-l stăpânesc.

Astfel, tânărul poet Vasile Nicorovici, în ciuda unor versuri încă generale, subliniază în poezia „Pășim tovărășește” conținutul nou al dragostei, care devine mai plină, mai adâncă, prin munca comună, prin felul comun.

Vintilă Ornaru în „Balada bunicului meu” reconstitue imaginea bunicului, muncitor ceferist, cu vorba sfătoasă și cu inima dâră și neîmpăcată, căzut eroic în lupta împotriva dușmanilor poporului. Înfrățind cu multă finețe discuțiile între bătrânul muncitor și micul său nepot, poveștile pline cu tâlc din lupta ceferiștilor pentru o viață mai bună, apoi fapta de eroism, modestă, dar atât de pilduitoare a bunicului, Vintilă Ornaru a izbutit să sugereze cum se dezvoltă firesc viața sufletească a micului său erou.

Ion Serebrenaru vorbește și el în câteva strofe despre copilăria de altădată, despre mizeria îndurată din cea mai fragedă vârstă. Iar Dragoș Vicol în poezia „Indoiala” redă izbutit șovăiala mijlocușului:

*) „Zece poeți tineri” — EPLA, 1950.

„Dă, ce să zic,
 greu se pornește omul...
 Am prins rădăcini
 între haturî, ca pomul.
 Parcă mă tot mușcă
 un gând rău, tovarăși,
 apuc de zic: da —
 și-mi trag de seamă iarăși“.

Înfățișând mai departe gândurile mijlocușului, aflăm de nănașul chiabur, care-i toarnă povești otrăvite, de sporovăcelile neveste-si, de lanțurile mentalității trecutului care-i împiedică pașii; acest complex de gânduri și simțăminte este izbutit redat, cu toate că la sfârșit, schimbarea prea bruscă nu este tot atât de convingătoare.

Constanța Tudorache în poezia „Pe șantierul tineretului“ reușește să exprime avântul muncii constructive a tineretului. Cu toate că uneori intensitatea versurilor scade, din pricina alunecării în schematism, în șabloane, — acolo unde tânăra poetă a izbutit să strângă în vestmântul unui fapt concret, miezul plin de idei, ea izbutește să valorifice cu măiestrie posibilitățile sale literare:

„Coboară seara. Toamna ostentă,
 Vesteste gerul, viforul, zăpada.
 De pe șantier coboară oțelită,
 Cu capul sus, cântând, toată brigada“.

Scoțând în evidență unele succese ogindite în volumul „Zece poeți tineri“, se desprinde o concluzie însemnată: aceste succese sunt datorate felului în care acești poeți au prelucrat artistic materialul de viață variat și plin de semnificație care a pătruns în aceste poezii.

După cum reiese din exemplele citate, care, fără îndoială, nu sunt singurele, culegerea reușește să illustreze în bună măsură posibilitățile literare ale acestor tineri poeți, precum și unele poziții pe care ei le-au cucerit în dezvoltarea lor.

Analizând însă mai deaproape poezile, căutând să ne formăm o imagine

de ansamblu asupra realizărilor și lipsurilor volumului editat de EPLA, ies la iveală unele slăbiciuni foarte serioase.

Aceste slăbiciuni ilustrează limpede o tendință nesănătoasă care se manifestă pe tărâmul poeziei noastre dar care e caracteristică în special dezvoltării unora dintre tinerii noștri poeți.

Fără îndoială că, mai ales în ceea ce privește activitatea tineretului pe tărâmul poeziei, problema muncii, a spiritului de răspundere față de propria creație este cheia dezvoltării literare, pârgă de oțel pentru cucerirea măiestriei artistice. Dar, tocmai în rândurile tinerilor poeți, disprețul față de muncă, față de învățătură, refuzul de a duce o activitate intensă, răbdătoare, modestă, pentru a crea lucrări cât mai izbutite, se manifestă în chip mai primejdios. Adeseori în redacțiile revistelor sau ziarelor, la cinacluri sau în cadrul diferitelor discuții asupra poeziei, au citit versuri tineri începători pe tărâmul literaturii. Dacă versurile dovedeau talent, posibilități reale de dezvoltare, — totuși ele reprezentau un material care putea sta la temelie unei munci viitoare îndelungate, stăruitoare, dar care era încă brut, neprelucrat. Nu rareori unii dintre acești tineri poeți jügeau de muncă, se considerau mulțumiți cu ceea ce au realizat, nedorind să mai muncească. De multe ori n'a fost suficient combătută această tendință nesănătoasă a tinerilor poeți, refuzul lor de a cunoaște mai adânc viața, de a prelua moștenirea literară a înaintașilor din care au atâta de învățat, de a depune eforturi îndârjite pentru șlefuirea ideilor, imaginilor poetice. Astfel s'a cuibărit lipsa de modestie în activitatea unor tineri poeți, care au credința că „ascunzându-se“ la masa de scris, departe de clocotul vieții, înlocuind faptele concrete prin afirmații cât mai generale, prin șabloane, rezumându-se la o „documentare“ superficială, de turiști, ignorând ridică-

rea nivelului lor ideologic și cultural, — pot fi inovatori în domeniul poeziei. Tendința aceasta proletcultistă, atitudinea ciocioască față de muncă, față de însușirea culturii, care s'a manifestat în activitatea lor poetică a fost desbătută pe larg în cadrul discuției organizate de Uniunea Scriitorilor asupra problemelor poeziei. Concluziile plenarei au arătat limpede că proletcultismul este dușmanul cel mai periculos care se pune deacurmezișul desvoltării tineretului, și deci că la temelia cuceririi măiestriei artistice trebuie să existe și un serios efort pentru însușirea unui stil de muncă și învățătură.

Prin perspectiva deschisă de discuțiile plenarei Uniunii Scriitorilor asupra problemelor poeziei, slăbiciunile volumului „Zece poeți tineri” devin clare, evidente. Cele mai multe poezii publicate dovedesc cu prisosință tocmai asemenea manifestări dăunătoare, de proletcultism, în activitatea acestor tineri poeți.

Vom încerca să exemplificăm aceste afirmații, analizând câteva slăbiciuni esențiale.

Una din cele mai frecvente în aceste poezii este fuga de concret, plaga abstractizării. Nestăpânind materialul de viață, poetul înlocuiește cu „generozitate” imaginile vii, plastice, sugestive, prin formulări generale, prin scheme moarte.

Cu o droaie de cuvinte mari, retorice, încearcă de pildă Ion Zăgan — desigur fără să reușească — să exprime năzuința de pace a oamenilor muncii din țara noastră:

„De-om zori, vom da mai multă pâine,
Șarjele vor da mai mult oțel,
Minele vor da mai mult cărbune,
Vom urca mai întârșiți spre țel”.
(„Pace”)

Neizbutind să folosească artistic faptele de viață pe care le cunoaște, Petra Dușu alunecă și ea în platitudini, prozaisme, care secătuesc poezia de seva adevărată:

„Plămuesc dușmanii să ne'ncurce,
Nori aduc în zarea dimineții.
Milioane strajă-s la răscruce,
Luptători, apărători ai vieții”.

(„Straja păcii”)

Pericolul retorismului, al schematismului duce adeseori spre o viziune idilică a realității, o privire „roză” asupra greutăților pe care le avem de înfruntat. Deaceia, de fapt, în volum, lupta de clasă este doar amintită pe alocuri, ea nu constituie parte integrantă în creațiile literare ale acestor tineri poeți. Dușmanul de clasă apare ca o arătare veșnic neschimbată, care gândește și acționează întotdeauna la fel:

„Vitreg stă chiaburul pe aproape:
Sânge-ar suga, carne ar mușca.
Ziua bate ager din pleoape,
Măine însemnează altceva”.

În aceste versuri, poetul Ștefan Tănase, pornind dela o viziune schematică a figurii dușmanului de clasă, construiește imagini nerealiste, ridicole chiar.

Vorbind despre imperialiștii anglo-americieni, dușmanii vieții noastre libere, — unii poeți folosesc doar adjective vagi, sforăitoare, care nu permit o reală și viguroasă demascare a uneltirilor mârșave, ale afățătorilor la un nou război.

Când poeta Petra Dușu scrie despre „lupta împotriva fiarei asupritoare, împotriva clicii trădătoare”, sau când Ion Zăgan amintește că:

„Muribund, Apusu-și svârle deața;
Lutul năclăit în sânge-l vrea”,

cititorul nu cunoaște deloc mai bine, mai adânc, pe dușmani, el nu învață cum să se împotrivească acțiunilor lor criminale.

Poetul ar trebui să zugrăvească concret, prin fapte reale, mârșăvia imperialiștilor, să arate concret ce amenință munca noastră liberă, pașnică, să demonstreze convingător felul cum ura oamenilor muncii din țara noastră împotriva planurilor războinice se mani-

festă concret, prin acțiuni de împotrivire, de zădărniciere a acestor uneltiri.

Redarea plată, fără combativitate, prin prisma așa zisului „optimism“ duce la scăderea intensității poeziei, la falsificarea adevărului viu al luptei de fiecare zi, care dă atâta forță și opre-
relor literare.

O problemă esențială a dezvoltării tinerei noastre poezii pe care o ridică și poeziile cuprinse în această antologie, este zugrăvirea omului nou, a eroului pozitiv.

Apropierea la suprafață, stângace, de problemele înfățișării artistice a omului nou constituie o caracteristică a volumului „Zece poeți tineri“. Cele mai multe poezii ocolesc prezentarea în imagini artistice a faptelor și frământărilor sufletești ale oamenilor, mulțumindu-se cu redarea fugară a numelui sau a profesiei personajului respectiv. Astfel procedează, de exemplu, Constantin Tudorache, care nu izbutește să creeze imaginea unui tânăr viu, adevărat.

Acei care încă nu se străduiesc să pătrundă în cele mai diferite aspecte viața omului nou, punându-i doar o „etichetă“, un nume, nu fac de fapt altceva decât să ocolească problema, prin ușa din dos.

În alte poezii, omul e prezentat prin câteva trăsături exterioare, amănunte fizice, astfel că bogăția vieții lui interioare rămâne ascunsă. Deaceia și această înfățișare a omului nou se menține la suprafață, nu emoționează, nu convinge.

În poezia „La început de an“, Victor Felea caracterizează atât de vag și superficial pe cei trei muncitori frunțași încât cititorul nu reușește cătuși de puțin să-i deosebească pe unul de celălalt:

„Pop Ioan, mămunt și nervos,
vrea ca orice lucru să fie frumos,
și piesele-i lucrate cu migală,
parcă cer să iasă la iveală.

Rusu Traian niciodată nu se grăbește
e un om liniștit, zămbitor;
totuși, de sub mâinile-i mari
repezi cad piesele cu spor.

Iar tovarășul Gheorghe Matei
din nou, azi, pe toți îi întrece —
în ochii lui, micș ca două scântei,
lucește voința tăioasă și rece“.

Negăsirea trăsăturilor tipice, care să zugrăvească plastic, sugestiv, chipul omului nou, nu este o slăbiciune proprie numai poeziei epice publicate în volum. Și în poezia lirică, uneori, simfă-
mintele și gândurile poetului sunt depărtate de viață. Eroul din aceste poezii este încă izolat de ceilalți oameni, nu-i reprezintă prin frământările sale sufletești.

Astfel Victor Felea, voind să sugereze viața nouă a ogoarelor, tot într-o via-
ziune de lirism încărcat de gânduri și de melancolie, se situează în afara acestei realități, ca un turist, în mijlocul vieții noi a satului.

„Acum, prima dată fu munca'n comun
și dată, ogorul cu mânginea 'n zare:
el, azi, e al meu și al celor săraci.
Ieși-voi cu drag, pe-aici, la plimbare.
(„Ogorul“)

Deci asta este concluzia poetului: fericirea muncii colective a țăranilor din satul său este o privilegiu minunată, astfel că va ieși pe aici cu drag la plimbare. Eroul liric, tipic pentru realitățile dela noi, muncește și creiază col la cot cu poporul, cu oamenii în mijlocul cărora trăiește, el nu este un privilegiat, un vizitator care se minunează dela distanță de transformările revoluționare înfăptuite de alții, ci este un participant activ la aceste transformări. Poetul trebuie el însuși să lupte cu îndârjire pentru a deveni un erou al vieții noi, pentru că altfel lirismul său va fi individualist, depărtat de adevărul esențial al realității noastre.

Gorchi spunea tinerilor scriitori:

„Trebuie numaidecât să învățați, să învățați să învingeți în voi și în opera voastră proasta moștenire a trecutului, căci altfel, cum ați putea cânta: „să nceapă-al lumii vechi apus“? Acest cântec degeaba îl cântă, dacă n'aj putere și nu dorești să faci ceea ce ne învață el“.

Drumul tinerilor scriitori nu este neted, o cale asfaltată, ci o luptă grea împotriva manifestărilor formaliste de care ei se lasă uneori atrași și care se observă în poeziile publicate în această culegere („Filonari“ de Vasile Nicorovici, „Cântec pentru oțelarii orașului meu“ de Toma George Maiorescu, etc.). Când poetul se mulțumește cu o cunoaștere fugară, superficială a realității el construiește imagini formaliste, sau se rezumă la platitudini, la prozaism, care dăunează profund caracterului combativ al poeziei. Toma George Maiorescu, în „Cântec pentru oțelarii orașului meu“ scrie:

„Flutură, inimă roșie, flutură,
Urcată din piept pe vârf de fumal,
În ritm de întreceri ziua se scutură,
În secția nouă, din poală de deal“.

Entuziasmul poetului se mistuie în gol datorită imaginii „antirealiste“: inima roșie care flutură urcată din piept pe vârf de furnal. Tot astfel, o imagine care nu sugerează nimic e și în versurile următoare ale lui Victor Felea:

„Încet, mai departe, iarăși pornesc,
sunt viu ca și vântul, înalt ca tăcerea“.
(„Ogorul“)

Uneori din lipsa experienței, a meșteșugului literar, ideile poetului nu-și găsesc imagini potrivite, se pierde pe alte cărări. Astfel poetul Ștefan Tănase scrie uneori versuri ca acestea:

„S. M. T. e'n margine de tâng,
Lucrători batozele repară:
Măine vin sătenii să le ceară;
Grâul e frumos și-a dat în pârg“.

care nu sunt altceva decât pure constatări, proză de proastă calitate, dar versificată, în care nu sugerează deloc o bogăție de idei, alteori, construiește și imagini nerealiste, care deformează până la ridicol faptul însemnat pe care vrea să-l înfățișeze autorul.

Astfel el scrie: „spicul ăsta, cât o zi de greu“; „pe trotuarele de gânduri deșteptate, / Vine - un om încet c'un felinar“; sau:

„Dela sat el vine, și-i mecanic —
S.M.T.-ul l-a chemat, răzând.
Ia la mână piesele pe rând,
Brațul vrând să-i fie cât mai harnic“.

Aceste versuri, departe de a zugrăvi hărnicia tractoristului, dovedesc grabă și superficialitate în construirea poeziei, nepăsare față de calitatea artistică a lucrării, refuzul de a munci, de a învăța.

Analizând poeziile cuprinse în volum putem observa că lipsesc o serie de teme de actualitate, care ar fi dat culegerii mai multă combativitate. Numeroase sectoare ale construcției noastre socialiste (industria grea, gospodăriile colective, viața tineretului în școli și facultăți, etc.), lupta împotriva imperialiștilor americani, dușmanii păcii și fericirii popoarelor, dragostea față de Uniunea Sovietică, etc., toate acestea însemnează un material bogat de viață, esențial, care nu pătrunde aproape deloc în această culegere.

Lipsa acestor teme esențiale, dovedește limpede încotro duce necunoașterea vieții, ocolirea faptelor reale, vii, proletcultismul. Aceasta înseamnă sărăcirea conținutului poeziei, lipsa de participare a acestor poeți la rezolvarea problemelor principale care frământă astăzi poporul nostru muncitor, înseamnă a nu da poporului, după cum spune Scipaciov, „versul fără de care astăzi nu se poate trăi“.

Fără îndoială că slăbiciunile multora dintre poeziile publicate în culegerea „Zece poeți tineri“, sunt serioase. Ele provin din necunoașterea adâncă a realității, din lipsa de stăruință a unora

dintre poeți pentru perfecționarea uneltelor lor literare.

Publicând asemenea lucrări, încurajând această atitudine proletcultistă, Editura Uniunii Scriitorilor n'a adus un real ajutor frontului nostru literar.

Alcătuirea unei culegeri valabile din creațiile literare ale tinerilor noștri poeți, ridică o serie de probleme însemnate de a căror realizare depindea succesul acestui volum.

În primul rând, problema alegerii tinerilor poeți, care să fie reprezentativi pentru cadrele noi ale literaturi noastre. Această problemă n'a fost prea bine rezolvată de Editura pentru Literatură și Artă. Din culegere lipsesc o serie de tineri poeți talentați, ale căror producțiuni sunt cel puțin la înălțimea celor cuprinse în volum. Astfel sunt: Ștefan Iureș, Ilie Purcaru, Vitalie Tulnic, Costin Hâncu, Paul Anghel, etc. Cuprinderea poeziilor acestor tineri scriitori ar fi dat culegerii mai multă prospețime, o valoare artistică superioară.

Atitudinea Editurii pentru Literatură și Artă n'a fost principială, consecventă în munca pentru alcătuirea unei culegeri valoroase. Ea trebuia s'alegă în special pe tinerii începători talentați cărorora să li se fi dat astfel posibilitatea să se afirme pe câmpul literaturii noastre. Publicând o serie de poeți, care nu mai pot fi considerați nici pe departe începători în literatură, care au poezii suficiente pentru a alcătui un volum separat, cum ar fi Vintilă Ornar, Dragoș Vicol, Editura nu a reușit să dea un ajutor puternic dezvoltării tinerii noastre poezii.

A doua problemă, este cea a alegerii poeziilor. În această direcție, Editura a dovedit o condamnată superficialitate. În culegere lipsesc de fapt multe din cele mai bune poezii ale celor mai mulți dintre poeții publicați. O bună parte a lucrărilor publicate au fost scrise chiar cu un an în urmă, și reprezintă o treaptă mult inferioară creației actuale a acestor poeți (de pildă

la Vasile Nicorovici, Dragoș Vicol, Victor Felea, etc.).

De aceea observațiile critice pe marginea acestor poezii nu vor putea constitui un ajutor suficient de eficace pentru că aproape fiecare poet a depășit stadiul de creație oglindit în volum.

Cât de departe sunt versurile generale, care mai mult „trâmbitează” decât cântă cu adevărat viața nouă din țara noastră, din poezia lui V. Nicorovici, „Florar”:

„Dar nu, tovarăși, timpul e un galop
de cai
Noi îl strunim în frăuri, necruțător
în goană
Și năvălim în șarjă în furtunosul Mai
Desfășurând stindardul ca un semnal
de goarnă”

de versurile simple, pline de miez
din altă poezie a aceluiaș poet, „Ileanuța
spic de grâu”, care lipsește din volum:

„Bate vântul și-l întreabă:
Drag volnic al câmpului
Pentru ce dai zor la treabă?
Iar el cântă vântului:

— Două's dorurile mele
Două mândre îndrăgesc.
Sunt în stare pentru ele
Stânci de piatră să urnesc.

Prima are spice blonde
Codri de stejari și tei,
Munți înalți cu brazi și sonde
Strălucesc în stema ei.

Cealaltă, o fetișcană
Trestie subțire'n brâu,
Este mândra mea Ileană
Ileanuța, spic de grâu.

Dacă tună, dacă plouă
Înoptez până târziu
Și mă sbat ca pe-amândouă
Fericite să le știu”.

Tânără noastră literatură, cu toate slăbiciunile existente, reprezintă astăzi

o forță viguroasă în lupta noastră pentru o artă a realismului socialist, o forță a cărei oglindă nu este volumul „Zece poeți tineri”.

Ocolirea câtorva poeți tineri talentați, alegerea superficială a poeziilor, insuficienta muncă de îndrumare cu fiecare poet, dovedesc o atitudine condamnată de Editura față de problema afirmării tinerelor talente.

Această atitudine este rezultatul înțelegerii înguste, mecanice a încurajării tinerelor cadre de poeți, este consecința muncii lipsită de suficientă dragoste, de spirit de partid în creșterea tineretului.

Munca de mântuială pentru alcătuirea acestui volum, înseamnă o nesocotire a problemelor creșterii tinereii noastre poezii, nepăsare față de destinul literaturii noastre, înseamnă a nu da poporului nostru muncitor arme de luptă bine înzestrate pentru munca lui de fiecare zi.

Indicațiile staliniste cu privire la grija și dragostea cu care trebuie îndrumată creșterea tineretului pe frontul literar, trebuie să ne călăuzească permanent. „Una din sarcinile noastre”, spune tovarășul Stalin, „constă în a sparge acest zid de nepătruns și a deschide o ieșire forțelor tinere al căror număr este nemărginit de mare”. Acest învățământ de preț a fost expediat în grabă, superficial, mecanic, de Editura pentru Literatură și Artă, în alcătuirea la întâmplare a acestui volum de poezii.

Tipărirea culegerii nu poate fi, deci, un exemplu pozitiv pentru punerea în practică a concluziilor Consfăturii tiparilor scriitori din anul trecut.

Nu ploconirea în fața poeziilor superficiale și nemuncite, nu încurajarea proletcultismului, ci critica principială, partinică, analizarea deschisă, adâncă a lipsurilor, promovarea cu îndrăzneală a miezului rodnic, sănătos, — acestea înseamnă în chip concret manifestarea dragostei și a interesului pentru cadrele tinere.

Neprocedând astfel, Editura Uniunii

Scriitorilor a greșit serios. Printr-o muncă mai conștiințioasă, mai plină de dragoste, E.P.L.A. ar fi putut da o imagine mai aproape de realitate a tinereii noastre poezii, o armă de preț a construcției noastre socialiste. Ea ar fi putut ajuta mai activ pe tinerii scriitori, călăuzind drumul creației lor, publicând lucrările lor cele mai bune, contribuind efectiv la netezirea drumului spre cucerirea unei înalte măestrii artistice.

S. Damian

EFORTUL COLECTIV, CHEZAȘIA SUCESELOR *)

„Noi... suntem aici ca niște pionieri... Pionieri sunt oamenii, care vin cei dintr-un loc și își iau asupra lor greutățile cele mai mari ale începutului, pentru ca aceia care vor veni în urma lor să aibă o viață mai bună și mai ușoară. Pionieri au fost acei oameni ruși, care au descoperit această insulă. Iar noi suntem pionierii vieții sovietice pe acest pământ”.

În aceste cuvinte precizează Doronin, — unul din eroii principali ai romanului „La noi au și venit zorile” de A. Ceacovschi — sarcinile ce stau în fața oamenilor sovietici, sosiți ca și el, în Sahalinul de Sud, curând după terminarea Marelui Războiu de Apărare a Patriei.

Adevărați pionieri ai vieții libere și fericite apar acești oameni trimiși de Partid și de întregul popor, să ridice steagul socialismului pe ruinele provocate de mizerie și de sălbateca exploatare capitalistă japoneză și să transforme acest „pământ uitat” într-o regiune înfloritoare, într-un bastion înaintat al lumii noi.

Mai mult decât orice altă „periferie” a Rusiei, Sahalinul a fost complet neglijat de regimul țarist, iar imensele

*) A. Ceacovschi, „La noi au și venit zorile”. Edit. Cartea Rusă, 1950.

resurse ale solului său, bogățiile faunei și florei sale, total ignorate. Transformată într-o uriașă ocnă, insula a inspirat lui Cehov, care-a vizitat-o prin 1890, un tablou sguduitor prin apăsătoarea sa tristețe: „Nici un suflet viu, nici păsări, nici măcar muște: pare de neînfeles, pentru cine vultuează aici valurile, cine le ascultă nopțile, cui le trebuie, înfășărit, pentru cine vor vultuea ele când eu voi fi plecat”. Lipsa de înțelegere a clișei fariste pentru nevoile oamenilor; o indiferență criminală față de soarta poporului și de pământurile rusești, a dus la cedarea sudului insulei către Japonia, în urma rușinoasei înfrângerii a farismului în războiul din 1905—1907. Și astfel, acest teritoriu rusesc a încăput în mâinile imperiaștilor japonezi, devenind obiectul celui mai sălbatic jaț economic și un cap de pod pentru planurile lor de expansiune. Când în 1945, datorită victoriilor Armatei Sovietice, Sahalinul de Sud a fost reintegrat Patriei, tabloul zugrăvit de Cehov — accentuat în coloritul său sumbru de urmele sângeroasei exploatare fasciste japoneze, a apărut poporul sovietic ca o crudă realitate.

Ciocnirea aceasta între două lumi, între ideologia și tehnica cea mai înaintată, socialistă, și primitivitatea, hidoșenia, sălbătăcia capitalismului; ofensiva furtunoasă a noului asupra vechiului, marșul triumfător al socialismului, patosul luptei, al muncii, al biruirii greutăților, al deschiderii de drumuri, ca și bucuria zidirii noului — constituie preocupări fundamentale ale romanului lui Ceacovschi, „La noi au și venit zorile” distins în 1950 cu premiul Stalin.

Lupta între cele două lumi, încununată de biruința lumii noi, se desfășoară pe un plan complex. Ea apare în înlocuirea metodelor primitive de muncă folosite de exploataștii japonezi, prin sisteme înaintate — socialiste, — în introducerea tehnicii celei mai per-

fecționată, în cucerirea și dominarea de către om a naturii aspre, în înflorirea obiceiurilor și tradițiilor naționale rusești, izgonite de stăpânirea capitaliștilor japonezi.

Oglindirea acestei uriașe transformări și înnoiri o urmărește autorul în viața și lupta colectivului de oameni în sarcina căruia cade ofensiva de lichidare a urmelor exploatașilor capitaliste japoneze și zidirea unei vieți noi, sovietice.

Ceacovschi a scos în evidență cu multă vigoare veriga principală a procesului de transformare a Sahalinului de Sud într-un adevărat ținut sovietic: încheierea și lupta colectivului de oameni sovietici — iată chezașia victoriei asupra vieții vechi. Și acest lucru, care apare deosebit de clar tuturor eroilor cărții, apare tot astfel și cititorilor. Atât oamenii cu munci de răspundere ca Rusanov, Costiucov, sau Doronin, cât și pescarii combinatului de pește din Tanaca — toți simt necesitatea încheierii neîntârziate a unui astfel de colectiv, sursă de sprijin reciproc, de control tovarășesc, de indemn la progres.

Cu toată pasiunea, Rusanov caută să însușească această năzuință și celor cu care vine în contact. „De la capul Orilon până la Japonia sunt cu totul câțiva zeci de kilometri — îi spune el lui Doronin, arătându-i harta. Și, ca o explicație, adaugă: „Înțelegi? Noi avem aici nevoie de oameni întregi, cu voință, ne trebuie bolșevici conștienți de mărșălașia operei pe care Partidul le-a încredințat-o”.

Descrierea procesului de încheiere a colectivului, analiza elementelor determinante și ale etapelor acestui proces, urmărirea felului cum cresc și se dezvoltă membrii săi, se împletesc cu zugrăvirea vieții de muncă și luptă a colectivului de pescari din Tanaca. În fond, acest colectiv ce înfăptuește, în sfera sa de activitate, transformarea Sahalinului într-o „insulă a fericirii”, este

eroul principal al romanului lui Ceacovschi.

În momentul critic al furtunii ce amenință viața oamenilor și flota combinatului, ca și în clipa fericită a inaugurării primei case solide și spațioase, zidită în locul cocioabelor în care cotropitorii japonezi țineau populația, în lupta încordată pentru a smulge mării secretul pescuitului pe timp de iarnă, ca și în clipa solemnă a hotărârii de a ajuta cu flota primele colhozuri ale Sahalinului, pretutindeni apare această forță, care este colectivul de oameni sovietici. Lui îi dăruiește scriitorul paginile sale cele mai emoționante, cele mai pline de căldură, de elan și entuziasm. Dealtfel și eroi ca: Doronin, Vologdina, Rusanov, Olga Leușeva, Nârcov și alții asupra cărora autorul se oprește mai îndelung, se bucură de atenția romancierului, tocmai pentru că ei sunt oamenii reprezentativi ai acestei colectivități. Energia și stăruința în muncă a lui Doronin, pasiunea ce însușește activitatea Vologdinei, iubirea caldă de oameni ce luminează figura lui Rusanov, sunt în fond trăsături specifice tuturor oamenilor sovietici.

Accentul deosebit pus pe colectiv este valorificat atât prin compoziția romanului, cât și prin procedeele de zugrăvire a principalilor eroi. Cartea se deschide și se încheie în chip simetric, prin două monologuri-meditații ale eroului principal, Doronin. De fapt este unul și același monolog întrerupt pe o îndelungată porțiune de vreme, de desfășurarea propriu zisă a romanului, a cărui acțiune se petrece înaintea discuției lui Doronin cu sine însuși.

Cum era și firesc, un roman având drept erou un colectiv, este un roman cu multiple planuri. În cartea lui Ceacovschi, acțiunile importante ale colectivităților de oameni (colectivul de pescari, de minieri, de colhoznici) și evoluția oamenilor luați în parte (Vologdina, Ventov, Olga, Nârcov) sunt dominate de figura bolșevicului Doronin, a

cărui complexă, dar armonioasă activitate reiese puternică din compoziția meșteșugită, armonioasă a cărții. Urmărirea evoluției eroului principal și implicit a întregului colectiv, romancierul o face prin ciocnirea, întretărirea sau desfășurarea paralelă a diferitelor conflicte și fire ale narațiunii și prin situarea continuă a lui Doronin în mijlocul faptelor.

Oamenii sovietici simt necesitatea de a trăi în colectiv. Problema colectivului este pentru ei o problemă de primă importanță. Ei sunt cu adevărat fericiți numai când se simt făcând parte dintr-o colectivitate. În acest sens, este grăitoare dureroasa senzație pe care Doronin o are la începutul cărții, când nu s'a produs încă sudura între el și oameni, spre deosebire de imensa bucurie ce-l cuprinde când simte formându-se această sudură.

Deaceia Ceacovschi a dirijat foarte just acțiunea cărții sale în direcția preocupării de a urmări creșterea eroului prin poziția față de colectiv. Rare sunt paginile în care Doronin apare singur, după cum rare sunt meditațiile sau monologurile lui cu sine însuși. Acest om „neastâmpărat”, cum îl caracterizează Vologdina, de un neastâmpăr creator, această „natură întreagă”, care se dăruia muncii cu totul fără rezerve, este o fire energică, dâră, plină de avânt. Doronin este un om al hotărârilor și al acțiunilor îndrăznețe, inovatoare. El nu trăiește cu adevărat, din plin, decât atunci când e în mijlocul colectivului. În contactul cu masele, soarbe-el, ca orice bolșevic, vigoare, și învață să fie un adevărat conducător. Urmărind evoluția eroului său, Ceacovschi analizează de fiecare dată trăsătura nouă, pozitivă, cu care se îmbogățește caracterul lui Doronin din contactul cu masa; prin ea se călește el. Astfel, consultarea colectivului în problema ajutorării colhozurilor, antrenarea lui la tăiatul pădurii, dezbaterile în colectiv a problemei pescuitului iarnă,

conturează imaginea de conducător cu vastă perspectivă politică, a lui Doronin. Evoluția lui nu este însă lineară. Ceacovschi oglindește greutățile și piedicile inerente unei munci noi, într-o regiune dificilă cum e a Sahalinului, supune pe eroii săi judecății aspre, dar totuși corecte, a colectivului, dacă au săvârșit greșeli. În zugrăvirea criticii ca lege de progres a individului și masei, constă încă una dintre calitățile de bază ale romanului „La noi au și venit zorile”.

Caracteristică este deasemeni măiestria cu care romancierul a știut să folosească compoziția pentru reliefaarea caracterelor personajilor. Doronin, de exemplu, este activ, energic, hotărât. Poate chiar uneori cam pripit, dar mereu în acțiune. În conformitate cu această trăsătură dominantă, Ceacovschi a zugrăvit portretul lui Doronin aproape numai pe baza acțiunii, a mișcării, a dialogurilor, a faptelor. Caracterul rezultă astfel din comportarea eroului și nu din analize psihologice, din descări interioare, statice și descriptive.

Portretul lui Doronin, prezența lui continuă, constituie firul care leagă momentele-cheie ale romanului: hotărîrea de a tăia pădurea pentru a da o nouă muncă colectivului, plecarea în larg cu Veseliceacov, eșecul ieșirii în larg pe timp de furtună, hotărîrea de a pescui iarna, ș. a. Iar restul acțiunii, al conflictelor, al evenimentelor, vin să întregască, să explice aceste momente.

Ceeace este demn de subliniat este faptul — firesc în viața oamenilor sovietici — că aceste momente nu sunt numai trepte determinate în conturarea cât mai precisă a figurii lui Doronin, ci și puncte nodale în procesul de încheiere a colectivului din Tanaca. În situații de acestea, importante, hotărîtoare, caracteristice, atât pentru individ cât și pentru colectivul în care el se încadrează, Ceacovschi a reușit să sublinieze cu și mai multă vigoare legătura indisolubilă dintre colectivitate

și membrii săi, în societatea sovietică.

Astfel, hotărîrea de a tăia pădurea, ni-l înfățișează pe Doronin ca pe un om energic, o voință ce nu cunoaște piedici și greutăți. În același timp însă, subliniază rolul important pe care-l joacă munca în viața colectivului sovietic, și mai ales în sudura lui.

Plecarea în larg cu Veseliceacov, și încercarea de a pescui pe timp de furtună — nu sunt numai prilejuri de a arăta cum se călește Doronin, înfruntând greutățile, dar și cum se leagă între ei oamenii colectivului, în opera importantă de dominare a naturii de către om.

Însfârșit, hotărîrea de a iniția pescuitul iarna, ni-l prezintă pe Doronin ca pe un inovator îndrăzneț, dar în același timp arată că omul sovietic iubeste munca, fără de care nu poate trăi. Aceasta vine să contureze mai precis fizionomia colectivului sovietic de pescari din Tanaca. Așa cum precizează Vologdina, fiecare pescar poate spune „pentru mine, marea este toată viața mea”, așa cum fiecare om sovietic „iubește ceva în viața lui; unul pământul, altul uzinele”.

Scriitorul a știut să zugrăvească cu multă putere forța conducătoare a oamenilor sovietici, forța care știe să aprindă și să țină nestinsă flacăra entuziasmului și a eroismului în muncă; forța organizatoare și mobilizatoare care este Partidul. În condițiile grele din Sahalinul de Sud, comuniștilor le revine o răspundere deosebit de mare. Nu se pune numai problema transformării procesului de producție, a introducerii unor noi metode de lucru, se pune mai ales problema oamenilor, a cadrelor.

Pătrunși de mărirea misiune de educatori, ce le revine, comuniștii din romanul lui Ceacovschi: Rusanov, Doronin, Nărcov, Costiucov, știu să fie la înălțimea sarcinei încredințate de Partid. Grijă de cadre, dorința de a face cât mai puternic, mai sănătos, colectivul

de muncă — iată preocuparea lor de căpetenie.

Caracteristică în această privință este figura lui Rusanov, a cărui întreagă activitate este călăuzită de dorința de a inspira oamenilor ce sosesc în Sahalinul de Sud „dragostea pentru pământul Sahalinului... tragerea de inimă în lupta pentru reconstruirea lui”, pentru a face din el „cel mai autentic avant-post uman al Statului Sovietic”.

Grija de oameni este preocuparea permanentă și pentru Doronin. Cu câtă căldură urmărește el evoluția lui Nărcov, care dintr'un flăcău simplu devine un adevărat educator de masse. Cât este de puternică emoția pe care o încercă Doronin în ziua când sosesc familiile pescarilor, deși el personal nu aștepta pe nimeni.

Hotărâtoare este contribuția comuniștilor în procesul de întărire și dezvoltare a vieții sovietice în Sahalinul de Sud. Călăuziți în activitatea lor de învățătura Partidului, ei reușesc să facă din acest colț de pământ părăsit, un bastion înaintat al socialismului. La sfârșitul cărții ei pot răspunde Partidului că împreună cu tovarășii lor de muncă, cu toți acești minunați oameni sovietici, au dus la bun sfârșit sarcina pe care le-a pus-o în față iubitul lor conducător, tovarășul Stalin: „De aci înainte Sahalinul de Sud și insulele Curile nu vor mai fi folosite ca mijloc de izolare a țării noastre de Ocean sau ca bază de agresiune japoneză împotriva Orientului nostru îndepărtat, ci ca mijloc de legătură directă între Uniunea Sovietică și Ocean și ca bază de apărare a țării noastre împotriva agresiunii japoneze”.

Valoarea artistică, importanța educativă și forța agitatorică și mobilizatoare a romanului lui A. Ceacovschi sunt evidente pentru fiecare cititor al cărții. Deaceea traducerea în limba română este foarte binevenită. Intr'un moment când țara noastră clădește socialismul și trăiește cu intensitate primele

zile ale planului cincinal, experiența oamenilor sovietici ne este de un deosebit ajutor.

Exemplul de muncă și luptă al colectivului de pescari din Tanaca, îndrăznețele sale inovații, metodele sale de muncă puse mereu față în față cu sistemele capitaliste învechite, constituie un puternic stimulent și o minunată pildă pentru poporul nostru muncitor.

Traducerea romanului „La noi au și venit zorile” mai ridică însă și o altă problemă: aceea a modului cum a fost realizată versiunea românească.

Traducerile din limba rusă nu sunt deloc ușor de realizat, dată fiind bogăția acestei limbi. Tocmai de aceea sarcina traducătorului de a căuta cele mai potrivite sensuri, este cu atât mai mare.

Traducerea romanului „La noi au și venit zorile” nu este lipsită de merite. În multe locuri, traducătorii au reușit să redea foarte bine nuanțele originalului, vigoarea limbii ruse și bogăția de imagini. Cu atât mai supărătoare apar o serie întreagă de greșeli, dintre care unele au repercusiuni și asupra conținutului, producând confuzii.

Găsim greșeli de neatenție sau de neglijență, cum sunt: verbe puse la viitor în loc de trecut, omisiuni de cuvinte sau de fragmente de fraze, erori în traducerea cuvintelor. Astfel în loc de „a prelucra” s'a tradus „a face armata” (pag. 198), în loc de „Primorie” (regiune a Extremului Orient sovietic) s'a pus „Marea de Azov” (pag. 181), iar alături Primoria este tradus ad litteram „de pe litoral”, deși e nume propriu; în loc de „drifterul a fost dus în larg”, „drifterul a rămas în larg”; „kovasaki” dat ca nume propriu, deși traducerea sa este „vas pescăresc”, etc.

Punctul slab al traducerii îl constituie însă în special redarea proverbelor și a expresiilor specifice limbii ruse, care constituie prin bogăția lor de idei un tezaur al acestei limbi. Foarte adesea, traducătorii, necunoscând înțele-

sul unor asemenea expresii specifice le-au redat textual, producând prin aceasta confuzii și uneori lipsind textul chiar de înțelesul său logic. Astfel, la pag. 176, găsim traducerea ad litteram a unei expresii echivalând cu românescul „a călca în străchini” expresie pe care traducătorii au redat-o în felul următor: „am tăiat și eu câțiva copaci” (de fapt traducerea corectă este „câte lemne am tăiat pe aci”). La pag. 104, fraza „să stai lângă mare și să aștepti vreme frumoasă” este traducerea textuală a expresiei care în românește ar fi trebuit înlocuită cam cu: „pică pară mălăiață în gura lui Nătăfleată”. La pag. 97, traducătorii au redat ad litteram un proverb rusesc, care arată că hotărârile luate de dimineață când omul e odihnit, sunt mai bune decât cele luate seara. În volum citim următoarea traducere textuală — greșită de altfel: „Voi vedea, mâine seară am să fiu mai înțelept”, ceea ce produce destulă nedumerire în mintea cititorului, fiind o expresie fără sens.

Nu lipsesc nici scăpările de limbă literară română. De exemplu, la pag. 325, citim: „ușa unei cabine... se deschise și de acolo ieși un samovar galben uniaș”, la pag. 92: „vin dela regiune”; la pag. 62: „a lecuși de rău” meleagurile Sahalinului. Deasemenea, întorsături greoaie de fraze, ca citatul dela pag. 50 dat la începutul recenziei, și căruia i se răpește mult din frumusețea originalului, etc.

Neglijențe și greșeli de acest fel sunt cu atât mai regretabile, cu cât originalul folosește o limbă bogată, plină de culoare și de imagini, și cu cât este vorba de opere ce trebuie să servească de model tinerilor scriitori din Republica noastră Populară, opere cu ajutorul cărora își fac educația masele muncitoare ale țării noastre. Sarcina traducătorului din limba rusă este de a fi un interpret al culturii sovietice, al vieții sovietice, al omului sovietic în fața milioanelor de oameni ai Patriei

noastre ce doresc să cunoască și să învețe din realizările Uniunii Sovietice. Deaceia, prima grijă pe care un traducător trebuie s'o aibă, este de a da o traducere a cărei calitate să fie la înălțimea originalului.

Tatiana Golim

UN POPOR SUBJUGAT INCEPE SA SE TREZEASCA*)

Între scriitorii care privesc starea de cumplită mizerie a poporului indian în mod critic, de pe poziții avansate, este și romancierul Mulk Raj Anand. India descrisă de el în romanul cu titlul „Culii”, prezintă aspectul unei țări capitaliste specifice și originale, cu elementele vechii configurații sociale, castele aflate în plină descompunere și păstrând din influența de altădată doar semnificația. Anand ne dă un tablou realist al acestei Indii, care se sbate și suferă, insistând asupra situației în care se află mulțimea de culi negri. Aceștia sunt milioanele de muncitori, mai ales manuali, care duc pe spinarea lor greul muncii în India. Culii sunt opriți să se adreseze albilor sau celor din alte caste. Dacă un culi intră într'un local, el n'are dreptul să stea pe scaun și trebuie să stea într'o poziție de fakir, cu picioarele încrucișate pe podea.

Subiectul romanului, procesul de formare a unui tânăr culi sărac, Munu, plecat dintr'un sat îndepărtat al nordului muntos, și venit în contact cu orașul și cu mediul civilizației coloniale. El se călește în practica vieții, ajunge să verifice și să desvolte anumite idei mijite în minte încă din frageda copilărie. Plecarea dela țară la oraș nu e privită de autor ca o desrădăcinare, ci ca un imbold de a căuta ceva nou, ri-

*) Mulk Raj Anand: *Culii*, Editura de Stat, 1950.

dicarea la un nivel mai înalt de viață. La început, orașul îi apare lui Munu ca un tot nediferențiat; îl impresionează mai ales tehnica avansată, cuceririle științei, mijloacele rapide de circulație. Apoi se isbește el însuși de greutatea condițiilor de trai într-o lume necunoscută, într'un oraș în care „fii lui Adam sunt cruzi și în care trebuie să plătești și aerul pe care îl respiri”. Relațiile de orice natură au fost reduse la un singur factor: banul. Din băiat de casă, cum își începuse viața în oraș, Munu ajunge muncitor în industria bumbacului din Bombay. Fazele de transformare a ideilor și sentimentelor sale sunt urmărite cu atenție de autor, cu un ochiu ager de artist și psiholog. Din aceste peregrinări ce uneori par neprevăzute, de factură romantică, eroul ajunge să fie conștient de situația sa și a tovarășilor săi de lucru. El vede împărțirea socială, nu sub aspectul vechilor caste intrate în descompunere, ci sub aspectul antagonismului între bogați și săraci, categorii distincte, de neîmpăcat. Munu e deschis influențelor revoluționare care îl atrag și îl conving, însă nu îl hotărăsc să încerce el însuși aplicarea lor în practică. Aceste învățături și cuceriri ale vieții lui nu pot da roade, căci suferințele și muncile grele la stăpâni îl duc la sfârșitul tragic al omului sărac care își vinde toate forțele sale. Munu moare de ftizie, sub cerul înalt și rece al Himalayei. Este semnificativă această moarte, căci ea arată cum pe acele elemente active, înaintate, ale muncitorimii, pe care burghezia nu le poate atrage de partea sa, ea caută și deseori isbutește să le nimească.

Sunt dese tablourile care oglindesc izbucnirile de cruzime, blestemele și violențele stăpânilor împotriva acelor nenorociți. Astfel auzim invectivele aspre și umilitoare, pe care o femeie din burghazia indiană le adresează unui culi care nutrea un sentiment de dragoste

pentru fiica ei — situație care ne arată că și problema dragostei este limitată în circuitul îngust de interese al clasei burheze.

„Vai, criminal păcătos, de-ai crăpa odată! Barca existenței tale să nu mai plutească niciodată pe oceanul vieții. Să nu ai odihnă nici dincolo de mormânt.”

S'ar părea că e o simplă întâmplare, dar ea demonstrează intransigența și măsurile aspre ale burgheziei care încearcă să-și apere morala, atunci când dragostea nu mai poate fi închisă în interiorul unei clase. În casierul dela banca Indiilor, W. England, este prezentată figura funcționarului englez, fără expresie, fără nimic caracteristic. El e tipul flegmatic și anonim al s'ujbașului englez care în aparență e om cinstit, politicos, dar în fond e pârgchia marii finanțe engleze, mânuitorul sacului cu bani, omul socotelilor și, în special, al profiturilor obținute prin crunta asuprire a popoarelor din colonii.

Acte de un dramatism impresionant ni se relevă în cearta dintre doi proprietari, dintre care unul, fost culi, sărăcește, este distrus de concurența pieții. Victimei i se vorbește pe un astfel de ton:

„Nu mai urla, căine, nu te ții după mine. Nu vreau să mai am de a face cu o otreapă ca tine. Nu ești de rangul meu. Tu ești un culi, vii de pe drumuri și te întorci pe drumuri. Te scuipe în față.”

Disperarea și gândul că își va pierde banii împrumutați, îi dau acestui om aspectul și agresivitatea fiarei. Banul și perspectiva câștigului îi distrug orice urmă de respect pentru om, îl duc la egoism, dispreț și ură pentru cel inferior în ierarhia societății bazate pe exploatare. Deși menținuți în bezna ignoranței, fără acces la „înalta cultură”, culii sunt totuși sensibili la frumusețile naturii.

Mediul în care ei își desfășoară viața pe plan familial, intim, precum și munca lor zilnică, sunt prezentate în mod realist. Viața culilor din fabrici e îngreuiată de faptul că și soțiile lor lucrează în același timp, trebuind să-și aducă și copiii cu ele. De multe ori ei sunt răniți de mașinile în mișcare, împiedecă munca și măresc îngrijorarea părinților. Astfel, toată familia, pentru a scăpa de șomaj, e mobilizată la lucru pentru o bucată de pâine. Realitatea descrisă de Raj Anand e înfruntătoare. Care om cîștit, din orice parte a lumii, nu se încrâncenă când află că, în inima „de aur” a imperiului britanic, în India, ziua de muncă reală este de unsprezece ore. Muncitorii părăsesc fabrica în faptul serii: „când soarele e jos și amurgul întunecat se întinde ca o rufă murdară deasupra căii robilor” Calea robilor de pe cer, arată ca o busolă drumul „robilor” de pe pământ. Mediul de noapte al culilor care se retrag pe străzile periferice ale Bombayului și care dorm cu familiile pe podurile șanțurilor și pe străzi, înveliți în cearceafuri albe, dă un aspect straniu și fantomatic somnului acestor oameni pe care burghezia îi socoate proscriși. Faptele, tablourile acestea conving pe cititor de mizeria culilor, și tocmai de aceea el îndrăgește pe culii din cercurile revoluționare și figurile de tribuni ai poporului, cu toate că în roman nu sunt prezentate în toată adâncimea lor, în toată importanța ce ar trebui s'o aibă într-o mișcare de eliberare. Reprezentanții cei mai avansați ai culilor, Mohan, Ratan, sunt caracterizați printr-o conștiință și un avânt revoluționar pilduitoare. Dar munca acestor conducători e stănjenită de faptul că în masa muncitorilor, și mai ales printre femei, mai sunt încă urme puternice de fatalism și de teamă în fața luptei. Viața politică a muncitorilor (așa cum o prezintă romanul) oscilează între două or-

ganizații. Prima e Federația trade-unionistă a Indiei, al cărei reprezentant caută împăcarea muncitorilor cu proprietarii, arată că rolul capitalului este egal cu al muncii și declară că va duce tratative de împăcare cu autoritățile. Cealaltă organizație e „Drapelul Roșu” care propagă lupta, ridicarea muncitorilor în masă, ca să cucerească dreptatea și să iasă „din apele mocirloase ale acestui iad unde sunt mușcați de scorpioni, supti de lipitori și înghițiți de rechini”. Prin adunări însuflețite, „Drapelul roșu” pune în mișcare masele și le ridică la greva generală. Muncitorii sunt electrizați de cuvinte înflăcărâte, subliniind demnitatea omului care nu se lasă transformat în rob: „Suntem ființe omeneste, nu mașini fără sulete” spune un vorbitor. Și, un altul: „Nu veți înțelege odată că de veacuri sunteți victimele celor ce se îmbogățesc pe spinarea voastră?” Vedem aici schițat rolul unei organizații de avangardă a muncitorilor, care-i conduce și mobilizează la acțiuni împotriva exploataților. Ea nu ajunge însă la acte revoluționare din cauză că, procesul de formare a conștiinței lor este abea început. Viziunea romancierului pe plan social nu depășește în general nivelul acțiunilor pentru revendicări economice. Concluzia generală a cărții nu conduce la necesitatea luptei revoluționare a întregului popor asupra, ci pare a accepta împăcarea cu dușmanul de clasă. Grija autorului de a desvolta ceea ce e nou, conștiința revoluționară, nu este consecventă totdeauna, ci are opriri, recomandă discuțiile în cadrul legilor pentru obținerea unor salarii mai mari, — de fapt pentru condiții mai bune de vânzare a forței de muncă. Chiar greva generală susținută și condusă de „Drapelul roșu” nu se desfășoară în sensul luptei de distrugere a sistemului capitalist în esența lui, ci în a-i face doar spărturi, — serioase, — desigur, dar menținând pe

muncitori și pe țăranii în vechea situație, neacționând pentru schimbarea din temelii a orândurii sociale. În descrierea diverselor tablouri și stări de lucruri autorul utilizează din plin focul criticii și ironiei la adresa instituțiilor vechi și „eterne” ale Indiei, printre care și cea tagmă de ioghi, sfinți asceți, care trăiesc în „meditație pură”.

Falsitatea acestor ioghi este denunțată chiar de un copil; ei sunt arătați ca niște vânători de plăceri fizice. Ei seduc femeile decăzute și bigote care vor să capete, prin intermediul acestor preoți un copil „dumnezeiesc”.

O imagine plină de semnificație este aceea în care imperialismul englez e subtil criticat și disprețuit de autor: „Un cârd de corbi și ciori calcă în ghiare coroana strălucitoare a imperiului britanic, murdărind capul statuei Reginei Victoria din Bombay”.

Creind un roman realist, autorul nu putea să ocolească o problemă acută, de importanță istorică și de mare actualitate, problema națională. Imperialiștii caută să provoace și să întreprindă diversiunea națională. Ea se bazează pe minciuni, e o manevră a burgheziei pentru menținerea unui război, între naționalități, cu scopul de a camufla problemele sociale ce ard ca un foc roșu și se agită în fața masselor. Autorul demască deopotrivă burghezia engleză și cea indiană, exploatații englezi, cruzi, însetați de câștig în cadrul muncii în fabrici, în viața ei de familie, iubitori de petreceri, lux și lenevie orientală. Balurile sunt întâlnirile de predilecție, unde mensahibele (doamne albe) poartă rochii lungi de mătase ce mătură podeaua, iar sahibii (domnii) vin în mantii stacojii și costume de atlas. Burghezia indiană snobă vrea să imite și să ajungă pe cea engleză, de aceea pleacă în Anglia ca să învețe limba și manierele londoneze. Ea este mânăta de aceleași interese înguste, preocupată tot de petreceri și baluri. Simplitatea

și înapoierea muncitorilor, sunt sursele din care ea își duce viața plină de distracții și senzații ușoare, în călătorii de plăcere pe drumurile indiene și în localități de munte. În fața muncitorilor însă, provocat de exploatații pripășiți și de cei autohtoni, se deschide spectrul șomajului, această pecetie proprie capitalismului — în colonii, ca și în metropole.

Viața muncitorilor e la discreția stăpânilor care le înlocuiesc dreptul la muncă prin libertatea de a-i concedia. Din fapte și comportări, din dialoguri vii, reies toate trăsăturile caracterului hrăpăreț al burghezului.

Mediile și situațiile diferite, fiecare cu coloritul și specificul său tragic, cu nuanțe de limbaj după situație și personaje, cu dialoguri vii, dau romanului caracterul de puternic realism. Autorul e atent și sensibil la suferințele mulțimii și impresionat puternic de frumusețile naturii. Mulk Raj Anand a zugrăvit cu mare talent descriptiv și convingător un conținut de viață străbătut de suferință, speranță și luptă, într-un cadru de natură contrastant cu linia vieții masselor.

Autorul prezintă și contradicțiile interioare ale oamenilor, proprii fiecărui personaj reprezentativ. Unii muncitori sunt încă legați de trecut, de mentalitatea veche, patriarhală, însă în ei se dă o luptă în care învinge conștiința nouă, a revoltatului. Pe de altă parte, felul cum autorul știe să demască pe burghezul hrăpăreț și sânger, care simulează blândețe și înțelegere față de muncitori, face din romanul „Culii” o contribuție nouă în literatura de demascare a burgheziei. Bogat în personaje, în figuri reprezentative cu caractere și însușiri individuale complexe, cu acțiuni desfășurându-se pe planuri diverse, cu medii specifice prezentate realist, romanul constituie un act de acuzare împotriva unor stări de lucruri care sub o formă mascată, se mențin și azi, când

India a devenit un așa zis dominion „independent și liber”.

Situația de azi a Indiei prezintă aspecte noi, deosebite de epoca 1936 — 1939, pe care o oglindește Raj Anand în roman. Azi, India este un dominion așa zis „independent și liber”, dar de fapt este ca și până acum țara unui jaf organizat, este pentru capitaliștii englezi tot o sursă bogată de materii prime, și un domeniu fructuos de investire a capitalului atât englez cât și american. Pretinsa libertate acordată Indiei este o formulă goală, atât timp cât dependența economică față de capitalul străin nu este sfărâmată! Partidul Comunist

Indian este reprezentantul politic al acestor culi și al tuturor muncitorilor și țăranilor indieni, având în față obiective mărețe și piedici grele de învins. El luptă atât împotriva imperialismului englez și american, cât și împotriva exploataților indieni. Masele muncitoare de pe cuprinsul Indiei au semnat cu entuziasm apelul păcii și luptă pentru limpezirea orizontului, pe care imperialismul anglo-american vrea să-l împânzească de norii negri ai războiului. Ele luptă ca să elibereze India, țara lor tânără și vie.

Mircea Zaharescu

CĂRȚI NOUI

FEBRUARIE - MARTIE 1951

EDITURA P.M.R.

CLASICII MARXISM-LENINISMULUI

- I. V. Stalin, Cuvântare rostită la primul congres al colhoznicilor udarnici din U.R.S.S., Ediția a II-a, (24 pag., 10 lei).
I. V. STALIN, Interviewul acordat corespondentului ziarului „Pravda”, (16 pag., 4 lei).

POLITICE

- *** Hotărîrea C. C. al P. M. R. și a Consiliului de Miniștri al R. P. R. cu privire la măsurile ce trebuie luate pentru îmbunătățirea muncii de pregătire și executare a campaniei însămânțărilor de primăvară, (32 pag., 3 lei).
*** Hotărîrea C. C. al P. M. R. și a Consiliului de Miniștri al R. P. R. cu privire la întărirea disciplinei în muncă, înlăturarea avariilor și a lipșurilor dela lucru din industria petroliferă, (20 pag., 3 lei).
MIRON CONSTANTINESCU, Raport asupra planului cincinal de dezvoltare a economiei naționale a R. P. R. pe anii 1951 - 1955, (104 pag., 8 lei).
PAUL RADOVAN, Statutul, legea de bază a partidului (48 pag., 8 lei).
CONSTANȚA TUDORACHE, Cât mai multe femei calificate pentru construirea socialismului, (32 pag., 8 lei).
*** Munca politică de partid, baza succeselor economice, (16 pag., 4 lei).
*** Social-democrații de dreapta, dușmani înrăiți ai păcii și socialismului, (32 pag., 8 lei).
*** Atățătorii la război vor trebui să răspundă în fața judecării popoarelor, 32 pag., 6 lei).

*** Prin cooperatie spre bunăstarea țărânimii muncitoare, (24 pag., 5 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA ORAȘE

- *** Patriotismul oamenilor muncii din R. P. R. (32 pag., 5 lei).
*** Internaționalismul proletar, (32 pag., 5 lei).
*** Calitatea de membru de partid. Drepturile și îndatoririle membrilor de partid, (48 pag., 5 lei).

PENTRU CERCURILE DE POLITICA CURENTĂ DELA ORAȘE

- *** Să întărim disciplina socialistă a muncii, (16 pag., 3 lei).
*** Patriotismul socialist, izvor de fapte mărețe, (12 pag., 3 lei).

PENTRU CERCURILE DE POLITICĂ CURENTĂ DELA SATE

- *** La luptă pentru îndeplinirea la timp a planului însămânțărilor de primăvară, (14 pag., 3 lei).
*** Să alegem pe cei mai buni oameni ai muncii în consiliile de conducere a cooperativelor, (16 pag., 3 lei).
*** Patriotismul Socialist, izvor de fapte mărețe (12 pag., 3 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA SATE

- *** Rolul S. M. T. și al G. A. S. în dezvoltarea agriculturii pe drumul socialismului, (48 pag., 4 lei).
*** Schimbul de mărfuri dintre sat și oraș, temelia alianței dintre clasa muncitoare și țărânimia muncitoare, (32 pag., 4 lei).

- *** Ascuțirea luptei de clasă în țara noastră în perioada actuală, (36 pag., 4 lei).
- *** Sfaturile Populare — organe locale ale puterii de stat în R. P. R., (36 pag., 4 lei).
- P. N. POSPELOV, Despre a XXVII-a aniversare a morții lui V. I. Lenin, (16 pag., 5 lei).
- MAO-TE-DUN, Cu privire la practică (36 pag., 8 lei).
- U SIU TIUAN, Poporul Chinez nu va tolera agresiunea americană împotriva Chinei, (64 pag., 10 lei).
- *** Calea Britaniei spre socialism. Programul Partidului Comunist al Marii Britanii, (32 pag., 5 lei).
- *** Cum să pregătim un seminar, (64 pag., 8 lei).

EDITURA DE STAT

- LEONID LEONOV, Soti, (304 pag., 85 lei).
- JACQUES ROUMAIN, Stăpânii apelor, (148 pag., 45 lei).
- WILHELM PIECK, Clara, Zetkin, (Viața și lupta ei) (48 pag., lei 15).
- EGON WEIGL, Despre concepția și activitatea pedagogică a lui A. S. Macarenco, (180 pag., 75 lei).
- *** Eroi și martiri ai științei (58 pag., 13 lei).
- *** Sfaturile populare și electrificarea țării (40 pag., 7 lei).
- I. LUDO, Scrisoarea d-lui Ben Gurion, (51 pag., 10 lei).
- S. TATUR și L. CRASNOV, Evidența mijloacelor fixe ale întreprinderilor industriale, (92 pag., 40 lei).
- F. A. MAXIMENCO, Economia și planificarea alimentației publice, (194 pag., 120 lei).
- A. M. BIRMAN, Mijloacele circulante ale unei întreprinderi industriale — ed. II-a, (48 pag., 16 lei).
- I. V. IACUȘCHIN, Fitotehnia, (815 pag., 650 lei).
- ION PAS, Zilele vieții tale, vol III, Col. Roman. Popular (124 pag., 50 lei).
- I. UMANSCHI, Sovietele de deputați ai celor ce muncesc — baza politică a U. R. S. S., (60 pag., 18 lei).
- GH. IOSUB, Continentul african se trezește (98 pag., 35 lei).
- AL. ADRAGUȚEL, Adevărata față a Indiei, (130 pag., 40 lei).
- B. CRALOV, Presa americană în slujba monopolurilor, (42 pag., 15 lei).
- M. SADOVEANU, Lupta pentru pace, (30 pag., 6 lei).
- N. C. GONCIAROV, Criza școlii și a

- pedagogiei în Statele Unite ale Americii, (48 pag., 10 lei).
- V. G. CORIONOV, Statele Unite ale Americii, țara capitalismului parazit în putrefacție, (54 pag., 13 lei).
- N. I. BOLDAREV, Rolul exemplului în educația copiilor, (120 pag., 30 lei).
- ȘTEFAN STOENESCU, Circulația apei în natură, (40 pag., 8 lei).
- S. F. TOCMALOEV, Capitalul comercial și profitul comercial, (98 pag., 55 lei).
- CEZAR POPESCU, Credințe greșite și leacuri băbești în practica medicinei veterinare (30 pag., 5 lei).
- M. ZAMFIRESCU, Cultura ovăzului (46 pag., 10 lei).
- P. STÂNCULESCU, Să însămânțăm la timp ogoarele de primăvară (118 pag., 10 lei).
- P. STÂNCULESCU, Cum trebuie să lucrăm pământul primăvara (86 pag., 8 lei).
- *** Situația dăunătorilor animali ai plantelor cultivate în anul 1948—1949 (78 pag., 160 lei).
- SIMONA BOGDĂNESCU, Electrificarea în sectorul agricol și avantajele ei (32 pag., 7 lei).

IN LIMBA GERMANĂ

- ALEX. VLAHUȚA, Parasiten, (74 S., lei 45).
- ION CREANGA, Erinnerungen aus der Kindheit, (106 S., lei).

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

- C. IGNĂTESCU, Moșia oamenilor slobozi (326 pag., 160 lei).
- I. LUDO, Soldatul câțelului Toby (144 pag., 30 lei).
- GEO BOGZA, Porțile măreției (64 pag., 50 lei).
- TITUS POPOVICI și FRANCIS MUNTEANU, Mecanicul și alți oameni de azi (Cartea Poporului) (72 pag., 24 lei).
- MIHAI BENIUC, Steaguri (72 pag., 70 lei).
- ION ISTRATI, La noi pe Hălăuca (Colecția „Albina”) (40 pag., 5 lei).

IN LIMBA MAGHIARĂ

- HORVATH IMRE, Békét követel az élet (64 old., 60 lei).

EDITURA „CARTEA RUSĂ”

- N. SPANOV, Incendiatorii vol. II (378 pag., 120 lei).
 STEPAN TUDOR, O zi a părintelui Stoica (218 pag., 80 lei).
 N. VIRTĂ, De unul singur (208 pag., 70 lei).
 L. N. TOLSTOI, Învierea (472 pag., 170 lei).
 C. FEDIN, Primele bucurii ed. II-a (472 pag., 120 lei).
 V. POPOV, Oțel și sgară ed. II-a (372 pag., 110 lei).
 S. VARŞAVSCHI, Artă decadentă a apusului văzută de pictorii realiști ruși (176 pag., 90 lei).
 A. M. PANCRATOVA, Istoria U.R.S.S. vol. III (496 pag., 190 lei).
 V. LOZOVOI, În valea Stripei (72 pag., 25 lei).
 E. ZAPOROJSCHI, Yankeii în China (112 pag., 28 lei).
 V. CHIRSANOV, Poporul iugoslav sub puterea lefegiilor fasciști ai imperialismului american (54 pag., 15 lei).
 MIHAIL FLORESCU, Armata Sovietică o uriașă forță a păcii (80 pag., 25 lei).
 M. ISACOVSKI, Poezii alese (Trad. Nina Cassian) (96 pag., 90 lei).
 S. SCIPACIOV, Versuri (Trad. Veronica Porumbacu) (86 pag., 90 lei).
 A. SURCOV, Versuri (Trad. Mihai Dragomir) (92 pag., 90 lei).

EDITURA C. G. M.

- EMIL SUTER, Mișcarea sindicală din Asia luptă pentru libertate și independență națională (132 pag., 30 lei).
 N. VALMARU, Cresc oameni noi pe șantierele Canalului (140 pag., 70 lei).
 B. CULAGHIN, Să prelungim durata de funcționare a mașinilor (80 pag., 20 lei).
 *** Pentru belșugul primei recolte a planului cincinal (48 pag., 7 lei).
 I. GHERENDY, Prin metoda stahanovistului Băcov către o înaltă productivitate a muncii (52 pag., 18 lei).
 *** Înrobirea economică a Jugoslaviei

- de către imperialiști anglo-americani (32 pag., 8 lei).
 *** Escavatoristul Sestacov (32 pag., 14 lei).
 *** Munca forțată în țările capitaliste (52 pag., 11 lei).
 *** Exploatarea cărbunelui (116 pag., 65 lei).
 C. JELTOVA, Vladimir Vorosin și echipa sa (36 pag., 20 lei).
 V. INOUAN, Cluburile și colțurile roșii mijloace importante de popularizare a metodelor de muncă înaintată (40 pag., 11 lei).
 *** Normele tehnice, părgii puternice pentru ridicarea productivității muncii (48 pag., 12 lei).
 *** Patriei iubite (256 pag., 120 lei).
 *** Metodele de jaf ale industrializării capitaliste (40 pag., 10 lei).
 E. PARILOV, 40 de ani pe șantierele Moscovei (48 pag., 14 lei).

EDITURA TINERETULUI**POLITICE**

- *** Partidul Muncitoresc Român, făuritorul Uniunii Tineretului Muncitor (56 pag., 10 lei).

LITERATURA

- MEHTI HUSEIN, Sondorii din Apșeron (208 pag., 53 lei).
 M. ILIN, Uzina automată (72 pag., 22 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

- P. BAJOV, Greenul verde (80 pag., 38 lei).
 E. SVARȚ, Mica Școlăriță (96 pag., 50 lei).
 A. GAIDAR, Ciuc și Ghec (48 pag., 32 lei).

PUBLICAȚII PERIODICE

- *** Tineretul lumii nr. 1 1951 (44 pag., 25 lei).
 *** Poezie, cântec, joc nr. 2 (32 pag., 40 lei).

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondențelor noastre în cel mai scurt timp.

REDACȚIA: B-dul Ana Ipătescu, 36. București, 3
Telefon : 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA: B-dul Ana Ipătescu, 39. București, 3
Telefon : 2.40 70.

ABONAMENTE ANUALE: lei 1200

Abonamentele se primesc numai prin CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, București, str. C. Mille, Nr. 14, tel. 5.28.90, iar în provincie, direct la Centrul de Difuzare a Presei din raionul d-voastră.